

МІЖНАРОДНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

НАУКОВИЙ ВІСНИК
МІЖНАРОДНОГО
ГУМАНІТАРНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Серія:
ФІЛОЛОГІЯ

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

Випуск 46 том 1

Видавничий дім
«Гельветика»
2020

Збірник включено до категорії «Б» Переліку наукових фахових видань України зі спеціальності 035 «Філологія» на підставі Наказу Міністерства освіти і науки України № 1471 від 26.11.2020 р. (додаток 3).

Видання включено до міжнародної наукометричної бази
Index Copernicus International (Республіка Польща)

Серію засновано у 2010 р.

Засновник – Міжнародний гуманітарний університет

Друкується за рішенням Вченої ради Міжнародного гуманітарного університету
протокол 3 від 28.12.2020 р.

Видавнича рада:

С.В. Ківалов, акад. АПН і НАПрН України, д-р юрид. наук, проф. – голова ради; **А.Ф. Крижановський**, член-кореспондент НАПрН України, д-р юрид. наук, проф. – заступник голови ради; **М.П. Коваленко**, д-р фіз.-мат. наук, проф.; **С.А. Андронаті**, акад. НАН України; **О.М. Головченко**, д-р екон. наук, проф.; **М.З. Згуровський**, акад. НАН України, д-р техн. наук, проф.; **В.А. Кухаренко**, д-р філол. наук, проф.; **Г.П. Пекліна**, д. мед. наук, проф.; **О.В. Токарев**, Засл. діяч мистецтв України.

Головний редактор серії – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри прикладної лінгвістики **М.В. Мамич**

Редакційна колегія серії «Філологія»:

С.В. Голик, кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри англійської філології, ДВНЗ «Ужгородський національний університет»; **І.І. Дмитрів**, кандидат філологічних наук, доцент кафедри української літератури та теорії літератури, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка; **М.І. Зубов**, доктор філологічних наук, професор кафедри германських та східних мов, Міжнародний гуманітарний університет; **А.А. Кісельова**, кандидат філологічних наук, доцент кафедри прикладної лінгвістики, Національний університет «Одеська юридична академія»; **А.П. Ладиненко**, кандидат філологічних наук, доцент кафедри іноземних мов № 2, Національний університет «Одеська юридична академія»; **В.Я. Мізецька**, доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри іноземних мов професійного спілкування, Міжнародний гуманітарний університет; **Г.В. Савчук**, кандидат філологічних наук, доцент кафедри перекладу та мовознавства, Міжнародний гуманітарний університет; **Ю.О. Томчаковська**, кандидат філологічних наук, доцент, в.о. зав. кафедри іноземних мов № 2, Національний університет «Одеська юридична академія»; **О.В. Шевченко-Бітенська**, кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри іноземних мов № 1, Національний університет «Одеська юридична академія»; **О.К. Гадомський**, доктор філологічних наук, доктор габілітований гуманітарних наук в області мовознавства (Варшавський університет), професор, завідувач кафедри білоруських та українських досліджень, Інститут славістики, Опольський університет (Ополе, Польща).

Статті у виданні перевірені на наявність плагіату за допомогою програмного забезпечення StrikePlagiarism.com від польської компанії Plagiat.pl.

Повне або часткове передрукування матеріалів, виданих у збірнику
«Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету»,
допускається лише з письмового дозволу редакції.

При передрукуванні матеріалів посилання на
«Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету» обов'язкове.

Свідоцтво про державну реєстрацію КВ № 16819-5491Р від 10.06.2010

Адреса редакції:
Міжнародний гуманітарний університет, офіс 502,
вул. Фонтанська дорога, 33, м. Одеса, 65009, Україна,
тел. (+38) 099-547-85-90, www.vestnik-philology.mgu.od.ua

© Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету.

Серія: «Філологія», 2020

© Міжнародний гуманітарний університет, 2020

МОВОЗНАЧСТВО

*Апалат Г. П.,**кандидат філологічних наук,**доцент кафедри англійської мови та методики її викладання**Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка**Максимова О. П.,**кандидат педагогічних наук,**доцент кафедри мовних та гуманітарних дисциплін № 2**Донецького національного медичного університету*

ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ОПТИМІЗАЦІЇ МІЖКУЛЬТУРНОГО СПІЛКУВАННЯ

Анотація. Статтю присвячено виявленню суті міжкультурної комунікації, визначенню проблем, що виникають під час міжкультурного спілкування, та шляхів їх подолання. Був представлений ряд визначень поняття «міжкультурна комунікація», і ми дійшли висновку, що міжкультурна комунікація є багатограним явищем. Досліджуючи сферу розмовного аналізу, можна вивести чотири загальні висновки: мова неоднозначна за своєю природою; коли хтось говорить щось, ми маємо перейти до якого-небудь висновку про те, що він або вона має на увазі; висновки, які ми робимо, мають тенденцію ставати сталими, вони не залишаються непевними в нашій голові; висновки, які ми робимо при звичайній розмові (також як і в читанні письмового тексту), ми робимо дуже швидко. Помічено, що ефективність міжкультурної комунікації, крім знання мови, залежить від безлічі факторів: умов і культури спілкування, правил етикету, знання невербальних форм вираження (міміки, жестів), наявності глибоких фонових знань і багато чого іншого. Подолання мовного бар'єру недостатньо для забезпечення ефективності спілкування між представниками різних культур. Люди можуть втратити терпіння через двозначність, що призводить до гніву, фрустрації або роздратування. Окрім цього, конфлікти все одно неминучі, тому що існують відмінності в сенсі вербальної мови і невербальної поведінки в різних культур, а також у супутніх емоціях і цінностях, властивих різним культурним системам.

Ключові слова: спілкування, дискурс, дискурс-системи, міжкультурне спілкування, мова, значення, висновок, культура, непорозуміння, конфлікт, комунікатор.

Постановка проблеми. Нині у зв'язку з підвищенням зацікавленості до мов та культур різних народів міжкультурна

комунікація займає одну з найголовніших позицій у суспільному житті людини. Під час міжкультурних зустрічей велика вірогідність того, що поведінка людей не відповідатиме нашим очікуванням. У нас з'являються негативні емоції, які руйнують нашу Я-концепцію. Звичайно, цим конфліктам сприяє невизначеність. Люди можуть втратити терпіння через двозначність, що призводить до гніву, фрустрації або роздратування. Окрім цього, конфлікти все одно неминучі, тому що існують відмінності в сенсі вербальної мови і невербальної поведінки в різних культур, а також у супутніх емоціях і цінностях, властивих різним культурним системам.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанню особливостей національних культур, успішності міжкультурного спілкування присвячені багато публікацій, серед яких представлені роботи Р. Льюїса, Г.В. Єлізарової, Р.К. Мін'яр-Белоручевої, В.А. Маслової, С.Г. Тер-Мінасової та ін. Також задово до виникнення наукового інтересу до міжкультурної комунікації з'явилися фундаментальні праці, що передбачили перспективність подібних досліджень. До них можна зарахувати дослідження діалогу, як стійкого фактору взаємодії культур (М.М. Бахтін, В.С. Біблер, Ю.М. Лотман).

Метою статті є визначення суті міжкультурної комунікації, виявлення проблем, що виникають при міжкультурному спілкуванні та визначенні шляхів його оптимізації.

Виклад основного матеріалу. Міжкультурна комунікація означає «адекватну взаємодію двох учасників комунікативного акту, що належать до різних національних культур» [1]. Американські вчені Л. Самовар і Р. Портер визначають міжкультурну комунікацію як «різновид комунікації, успіх або невдача якої значною мірою визначається культурними відмінностями між комунікантами» [2]. Так, коли мешканці різних країн працюють разом, коли як чоловіки або жінки ми працюємо разом в офісі, або коли як члени старших і молодших поколінь ми розробляємо продукт разом, ми беремо участь у тому, що називається «міждискурсне спілкування». Тобто дискурс мешканців України або Сполучених Штатів, дискурс чоловіків або жінок, корпоративний дискурс або дискурс наших професійних організацій розміщує нас всередині оболонки мови, яка надає нам тотожності і яка робить спілкування з подібними до нас легше. З тієї ж причини, однак, дискурси наших культурних груп, наша корпоративна культура, наша професійна спеціалізація, або гендерний дискурс чи дискурс покоління ускладнюють розуміння

представників інших груп. Такі дискурси називаються «системами дискурсу». Міждискурсивне спілкування – термін, який використовується, щоб включати в себе весь спектр спілкувань, незалежно від груп чи систем дискурсу від самих інклюзивних із цих груп, культурних груп, до спілкування, яке відбувається між чоловіком і жінкою або між колегами, які належать до різних поколінь. Через те, що кожен професійний комунікатор одночасно є членом корпоративної, професійної, що належить до певного покоління, гендерної, культурної і навіть інших систем дискурсу, основна увага приділяється тому, як ці численні приналежності забезпечують структуру, в рамках якої відбувається загальне професійне спілкування [3].

Дискурс як область дослідження включає в себе безліч різних аспектів використання мови. Дискурс-аналітики вивчають все: від теми-коментар структури речень або абзаців на основі аналізу безладних розмов, жартів. В останні роки сфера вивчення дискурсу була розширена, щоб включити літературний дискурс і цілі галузі культури, і символічних систем. Основний інтерес викликає безпосередня розмова під час таких подій, як зустрічі, бесіди або інтерв'ю. Від такої форми дискурсу автори виводять принципи, на яких базується дослідження.

Сфера розмовного аналізу була областю активного дослідження протягом більш ніж двох десятиліть. На основі цього дослідження С. Левінсон стверджував, що можна вивести чотири досить загальні висновки [4]:

- 1) мова неоднозначна за своєю природою;
- 2) ми маємо зробити висновки стосовно значення;
- 3) наші висновки мають бути незмінними, а не невпевненими;
- 4) ми робимо висновки дуже швидко.

Мова завжди неоднозначна за своєю суттю. Це призводить до другого висновку: для того, щоб спілкуватися, ми завжди маємо поспішати з висновками про те, що інші люди мають на увазі. Іншого шляху нема. Кросворд дуже схожий на те, як працює мова. Перші кілька записів досить важкі, але де ми не впевнені, кілька припущень вписуються. Їх вписують у пусті клітини, і це допомагає нам робити припущення. Якщо ці припущення працюють, ми будемо вважати наші перші здогадки досить вірними. Ми не вважаємо їх правильними відповідями, поки весь кросворд не відгадано, і немає більше пустих клітин для заповнення. Якщо всі слова, які ми припустили підходять, ми робимо остаточний висновок, що наші перші здогадки були правильними. Мова працює подібним чином. Коли хтось говорить щось, ми маємо дійти якогось висновку про те, що він або вона має на увазі.

Ми робимо висновки спираючись на два основних джерела: (1) мова, яку вони використовували, і (2) наші знання про світ. Ці знання включають в себе очікування щодо того, що люди зазвичай кажуть у подібних обставинах.

Третій наслідок за останні два десятиліття дослідження розмовного висновку і аналізу дискурсу, полягає в тому, що висновки, які ми робимо, мають тенденцію ставати сталими, вони не залишаються непевними в нашій голові. Інакше кажучи, коли немає підстав очікувати іншого, ми припускаємо, що світ буде вести себе нормально і що наші невідмічені очікування стосовно цього будуть продовжувати залишатися вірними. Ці фіксовані очікування не є непевними, але вони є насправді основним змістом поняття нормального, повсякденного світу, який ми сприймаємо як належне.

Четвертий висновок заснований на дослідженнях за останні два десятиліття, полягає в тому, що висновки, які ми робимо при звичайній розмові (також як і в читанні письмового тексту), ми робимо дуже швидко. Більшість дослідників припускають, що такі висновки мають робитися кожен раз, коли промовці обмінюються повідомленнями, і що такі випадки трапляються приблизно один раз на секунду при нормальному перебігу бесіди. Однак використання терміна «висновок» може призвести до плутанини. Вживаючи цей термін, необхідно зазначити, що, на відміну від його основного значення, а саме: ці процеси розмовного висновку (або те, що ми назвали б практичного висновку) є свідомими, когнітивними діями [5], було б краще сприймати наші дії в поточній соціальній взаємодії як похідне від нашого усвідомлення – хто ми, ніж від будь-якого свідомого процесу інтерпретації висновків. Ми не хочемо думати: «Я вчинив так, тому що він / вона сказала X, Y або Z», тому що так ближче до змісту думати: «Я вчинив так, тому що це те, хто я і що я». Таким чином, процеси розмовного (або практичного) висновку впливають із нашого звичайного способу буття в соціальних ситуаціях, а не з будь-якого свідомого процесу рефлексії й аналізу. З цієї точки зору небезпечно переоцінювати когнітивні або мислячі аспекти розмовного висновку та розмовної стратегії.

Мова неоднозначна. Це означає, що ми ніколи не можемо бути впевнені, що інша людина має на увазі – будь то в мові або на письмі. Інакше кажучи, мова ніколи не може повністю виразити те, що ми маємо на увазі. Звичайно, це не дивно, що дослідження мають підтвердити те, що філософи, як на Сході, так і на Заході говорили нам протягом тисячоліть. Але що це означає для міжкультурного професійного спілкування? Під «професійними комунікаторами» ми маємо на увазі будь-кого, для кого спілкування є одним з основних аспектів роботи. Це включає в себе дуже широкий спектр позицій у бізнесі та уряді, починаючи від керівників та виконавчих секретарів до перекладачів і копірайтерів.

Вчителі також додані до списку професійних комунікаторів. В першу чергу маж бути зрозуміло, що спілкування відбувається тим краще, чим більше учасників розділяють припущення і знання про світ. Якщо дві людини мають дуже схожі історії, походження та досвід, їх спілкування відбувається досить легко, тому що висновки, які кожен робить про те, що має на увазі співбесідник, будуть базуватися на спільному досвіді і знаннях. Неоднозначний характер мови є одним з основних джерел труднощів у міждискурсивному спілкуванні.

Там, де будь-які двоє людей відрізняються за членством у групі, тому що вони різної статі, різного віку, різних етнічних або культурних груп, мають різну освіту, мешкають у різних частинах однієї країни або навіть міста, мають різні доходи або належать до різних професійних груп, або мають дуже різні особисті історії, кожному з них буде важко зробити висновки про те, що інша людина має на увазі. У сучасному світі міжнародної та міжкультурної професійної комунікації, відмінності між людьми є значними. Люди знаходяться в щоденному контакті з представниками культур та інших груп по всьому світі. Успішна комунікація базується на поділенні якомога більше припущень, які ми робимо стосовно того, що інші мають на увазі. Коли ми спілкуємося з людьми, що дуже відрізняються від нас, дуже важко знати, які зробити висновки про те, що

вони мають на увазі, і тому неможливо залежати від загально-прийнятих знань для впевненості в нашій інтерпретації.

Було прийнято два підходи щодо підвищення професійного спілкування між представниками різних дискурс-систем. Перший підхід заснований на знанні якомога більше про людей, з якими відбувається спілкування. Цей підхід можна назвати підходом підвищення загальних знань. Другий підхід заснований на тому припущенні, що єдиною певною річчю в міждискурсі професійного спілкування є непорозуміння. Цей підхід можна назвати «боротьба з непорозумінням».

Одним із найбільш важливих способів, за допомогою яких неоднозначність спілкування зменшується, є припущення про людей, до яких ми говоримо. Найпростіший приклад: коли ми починаємо говорити з кимось, ми намагаємося говорити з ними мовою, яку як ми знаємо, вони зрозуміють. В одномовних мовленнєвих товариствах це рідко спричиняє проблему, але в багатомовному міжнародному бізнес-товаристві це стає одним із найважливіших питань, яке має бути вирішене на самому початку спілкування. Також припускається значущість того, якою є інша людина і якою вона хотіла б здаватися. На додаток до цих невідмічених припущень, учасники також здійснюють певну кількість переговорів щодо їхніх стосунків, що є природним процесом змін у людських відносинах. Наприклад, якщо людина хоче попросити про досить велику послугу в іншій особі, він чи вона, ймовірно, почне з припустимих зв'язків, а тоді він або вона почне реалізовувати ближчі стосунки. Якщо така близькість досягається, то він чи вона, швидше за все, відчують, що вже досить безпечно ризикувати, і просять про послугу, ніж якби їх переговори закінчилися більшою відстанню між ними. В області соціолінгвістики цю комбінацію невідмічених припущень стосовно учасників та їхні відносини з переговорами про ті припущення називають вивченням приводу. Таке дослідження також має назву теорії ввічливості [4]. Успішний дискурс залежить від того, про що ваш дискурс-партнер говорить, і впевненості в тому, що ваш дискурс-партнер знає, про що ви говорите. Будь то професійний дискурс або звичайна розмова з друзями, розмова навряд чи може відбуватися без деяких уявлень про те, що є предметом обговорення.

Успішне спілкування залежить від двох факторів: збільшення спільних знань і боротьба з непорозумінням. Прагматична ефективність у спілкуванні означає якомога повнішу участь у дискурс-системі тих, з ким людина бажає спілкуватися, водночас ніколи не приймаючи їх вимоги як очевидне. Культурна чутливість означає усвідомлення того, як власні комунікації чи іншої особи можуть бути сприйняті, і також визнання того, що один ніколи, ймовірно, не буде вважатися дійсним членом дискурс-системи, в якій він буде брати участь.

Предмет «міжкультурної комунікації» має серйозну проблему, бо дійсно дуже мало згоди про те, що люди мають на увазі в першу чергу під ідеєю культури. З одного боку, ми хочемо говорити про великі групи людей і що в них спільного, починаючи з їх історії і світогляду, закінчуючи їхньою мовою або мовами, або географічним місцеположенням.

З іншого боку, коли ми говоримо про великі культурні групи, ми хочемо уникнути проблеми надмірного узагальнення за допомогою конструкції «культура» там, де вона не застосовується, особливо в обговоренні дискурсу в міжкультурній комунікації. З управлінської соціолінгвістичної позиції, дис-

курс – спілкування між або серед осіб. Культури, однак, є великими, вищестоящими категоріями, вони не є фізичними особами. Культури є іншим рівнем логічного аналізу, на відміну від окремих членів культур. Культури не розмовляють один з одним, фізичні особи розмовляють. У цьому сенсі всі комунікації є міжособовим спілкуванням і ніколи не можуть бути міжкультурним спілкуванням.

Корпоративний дискурс через свою цілеспрямованість прагне підкреслити більше інформацію ніж відносини, переговори ніж ратифікацію, та індивідуальну творчість ніж гармонію групи. Сказавши це, треба бути уважним, щоб помітити, що насамперед інформаційна функція мови гальмується ретельною увагою щодо колегіальних стосунків. Таким же чином, у корпоративному дискурсі існує встановлена ідеологія щодо значення переговорів. Одним з основних пунктів обговорення в сучасних колах управління є питання домінування групової гармонії над індивідуальними успіхами в корпорації [6].

Також відчувається, що, принаймні, частину суперечностей серед західних корпоративних дискурсів можна зарахувати до надмірного індивідуалізму з боку членів дискурс-системи.

Хоча такі питання відкриті для обговорення в адміністративних колах, в основі цих обговорень лежать глибокі культурні переконання. Здається, мало хто сумнівається, що в західному корпоративному дискурсі індивідуум залишається основним осередком організації, отже, основне припущення полягає в тому, що функцією мови є передача ідей особами один до одного. В азійському корпоративному дискурсі в основі полягає культурний зміст, що однією з основних функцій мови є сприяння групової гармонії, незалежно від того, чи ця гармонія працює на користь фізичних осіб в групі. Такий глибокий культурний поділ є питанням, якому потрібно приділяти увагу при аналізі корпоративних дискурс-систем, якщо ми вивчаємо міжкультурне професійне спілкування.

Людина одночасно є членом багатьох систем дискурсу. Як вже було сказано, представник системи корпоративного дискурсу, як правило, є в той же час представником професійної дискурс-системи. Напруженість у балансі його або її особистості як члена цих двох систем дискурсу є одвічною проблемою дискурсу, яка має бути вирішена. Паралельним шляхом, перетинаючи членство в цих свідомих системах дискурсу, існують дві інші мимовільні системи дискурсу, в яких всі ми беремо участь: покоління і статі. Вони додають ще два виміри одночасного членства і, отже, потенційних конфліктів між ідеологією і особистістю. Ці мимовільні системи також забезпечують те, що в довгостроковій перспективі, ймовірно, стане ще більш складною проблемою інтерпретації в спілкуванні з представниками інших систем дискурсу.

Ця зростаюча проблема спілкування пов'язана з тим, що мимовільні дискурс-системи, такі як дискурс-системи покоління і гендеру, як правило, невидимі для нас. Зрештою, ми робимо певні свідомі вибори, коли стаємо співробітниками наших установ і у виборі нашої професії чи роду занять. Крім того, більшість свідомих дискурс-систем засновані на цілком свідомих і явних формах соціалізації через формальну освіту і диплом. На противагу цьому, ми не йдемо в школу, щоб вчитися, як стати членом нашого покоління або нашої гендерної групи, ми починаємо вчитися орієнтуватися у цих тотожностях із найбільш ранніх днів життя, і, як ми будемо сперечатися нижче, ранній життєвий досвід зали-

шає сильний вплив на підтримання нашого почуття приналежності до цих груп [3].

Висновки. Був представлений ряд визначень поняття «міжкультурна комунікація», і ми дійшли висновку, що вчені бачать у міжкультурній комунікації різні процеси. Цей факт свідчить про багатогранність явища міжкультурної комунікації.

Нами зазначено, що ефективність міжкультурної комунікації, крім знання мови, залежить від безлічі факторів: умов і культури спілкування, правил етикету, знання невербальних форм вираження, наявності глибоких фонових знань і багато чого іншого. Подолання мовного бар'єру замало для забезпечення ефективності спілкування між представниками різних культур. Для цього треба подолати культурний бар'єр.

Видається можливим виділити умови успішної міжкультурної комунікації:

- наявність інтенції – бажання передати повідомлення;
- відкритість до пізнання чужої культури і сприйняття психологічних, соціальних і інших міжкультурних відмінностей;
- уміння розмежовувати колективне і індивідуальне в поведінці представників інших культур;
- здатність долати стереотипи;
- дотримання логіки дискурсу;
- дотримання норм етикету.

Для того щоб міжкультурна комунікація була найбільш ефективною, необхідно вибрати оптимальну форму спілкування, оскільки саме початок процесу комунікації може визначити весь його підсумковий результат.

Для того, щоб відмінності в міжкультурній взаємодії не стали нездоланною перешкодою в ділових і особистих стосунках між представниками різних культур, потрібно намагатися якомога грамотніше підходити до процесу спілкування з представниками інших лінгвокультур, заздалегідь ознайомившись з особливостями їхньої мовної культурної спільності. Тільки в цьому разі можна уникнути нерозуміння і мимовільної ворожості.

Література:

1. Верещагин Е.М., Костомаров В.Г. Язык и культура. Москва, 1990. С. 26.
2. Еремін В.В., Невзоров Б.П. Межкультурная коммуникация: организационно-содержательная структура. *Мир науки, культуры, образования*. 2013. № 1 (38). С. 123–126.
3. Ron Scollon, Suzanne Wong Scollon. Intercultural communication: a discourse approach. Blackwell's Oxford. 2012. 336 p.

4. Роберт Дули, Стивен Левинсон. Анализ дискурса: базовые понятия. Москва : Институт перевода Библии. 2019. 168 с.
5. Словник української мови: в 11 томах. Том 1. 1970. 492 с.
6. Садохин А.П. Теория и практика межкультурной коммуникации : учебное пособие для вузов. Москва : Юнити_Дана. 2004. 271 с.

Apalat H., Maksymova O. Problematic issues and ways of intercultural communication optimization

Summary. The article is devoted to identifying the essence of intercultural communication, defining problems that arise during intercultural communication and ways to overcome them. A number of definitions of “intercultural communication” have been presented and we have come to the conclusion that intercultural communication is a multifaceted phenomenon. Examining the field of conversational analysis, we can draw four general conclusions: language is ambiguous in nature; when someone says something, we have to come to some conclusion about what he or she means; the conclusions we make tend to become consistent, they do not remain uncertain in our head; the conclusions we make in ordinary conversation (as well as in reading a written text), we make very quickly. It is noted that the effectiveness of intercultural communication, in addition to language skills, depends on many factors: conditions and culture of communication, etiquette, knowledge of nonverbal forms of expression, the presence of deep background knowledge and much more. Overcoming the language barrier is not enough to ensure effective communication between people from different cultures. People may lose patience due to ambiguity, that can lead to anger, frustration or irritation. Successful communication depends on two factors: Pragmatic efficiency in communication means participating as fully as possible in the discourse system of those with whom a person wants to communicate, and at the same time never accepting their demands as obvious. Pragmatic efficiency in communication means participating as fully as possible in the discourse system of those with whom a person wants to communicate, and at the same time never accepting their demands as obvious. In order for differences in intercultural interaction not to become an insurmountable obstacle in business and personal relations between representatives of different cultures, it is necessary to try to approach the process of communication with representatives of other linguistic cultures as competently as possible. Only in this case can misunderstandings and involuntary hostility be avoided.

Key words: communication, discourse, discourse-systems, intercultural communication, language, meaning, conclusion, culture, misunderstanding, conflict, communicator.

Аполонова Л. А.,

старший викладач кафедри теорії та практики перекладу
Запорізького інституту економіки та інформаційних технологій

МІТИГАЦІЯ ПЕРЛОКУТИВНОГО ВПЛИВУ ДИРЕКТИВНИХ МОВЛЕННЄВИХ АКТІВ

Анотація. Дискурсивний напрям розвитку сучасної лінгвістичної прагматики дає змогу дослідити стратегічний аспект мовленнєвої взаємодії, в процесі якої мовець і адресат намагаються досягти певних перлокутивних цілей. Нині є розуміння існування глобальної стратегії оптимізації перлокутивного впливу, яка об'єднує два основні напрями – мітигацію та інтенсифікацію. Мітигація дає мовцю змогу підвищити ефективність перлокутивного впливу за рахунок засобів, що пом'якшують сприйняття висловлювання адресатом, згладжують суперечності і сприяють збереженню обличчя кожного з комунікантів. Поняття про «мовленнєві акти, що загрожують обличчю» є центральним у теорії ввічливості П. Браун і С. Левінсона, їхні роботи, як і раніше, не втрачають актуальності. У статті аналізуються стратегії позитивної та негативної ввічливості, які застосовуються для пом'якшення негативного перлокутивного впливу директивних мовленнєвих актів і дають змогу слухачу зберегти своє обличчя. Стратегії позитивної ввічливості охоплюють кілька тактик, більшість з яких використовується для мітигації директивів. Тактики «виражай симпатію, розуміння, співпрацю» і «помічай адресата, приділяй увагу йому, його інтересам, бажанням, потребам» є досить дієвими, тому що спонукання отримує ознаку бенефактивності для адресата і стає для нього більш привабливим. Тактика «схвалення, вираження симпатії до адресата» реалізується за допомогою компліменту або похвали. Тактика «посилення цікавості адресата до мовця» реалізується через фатичні мовленнєві акти. У тактику «використовування маркерів належності до групи» входить використання адресних форм. У процесі використання тактик «прагнення згоди» та «уникання незгоди» адресант часто залучає додаткові констативні мовленнєві акти. Тактика «припущення, декларування спільності» може використовуватись у таких типах директивів, як порада або пропозиція. Тактика «жартування» може поєднуватись із тактикою «пропонування, обіцянок». Тактика «оптимістичності» має місце, коли мовець висловлює віру в те, що спонукання матиме запланований перлокутивний ефект. Тактика «залучення до діяльності і мовця, і адресата» є дієвою, коли дійсно плануються які-небудь спільні дії. Тактики «інформування або запиту про причини», «ствердження взаємності» і тактика «подарунків» (коли мовець виражає симпатію, розуміння, співпрацює) також застосовуються для оптимізації перлокутивного впливу директивів. Серед стратегій реалізації негативної ввічливості при директивах спостерігаємо такі, як «тактика використання конвенційної непрямоті», «песимізму», «мінімізації втручання», «вибачення», «висловлювання, ніби адресат робить послугу мовцю, або ніби мовець не робить ніякої послуги адресату».

Ключові слова: директивний мовленнєвий акт, перлокутивний ефект, мітигація, оптимізація перлокутивного ефекту, перлокуція, дискурсивні стратегії.

Постановка проблеми. Директивний мовленнєвий акт як цілераціональна дія конструюється мовцем із таких засобів, які, з його погляду, забезпечують досягнення бажаного перлокутивного ефекту в цій конкретній ситуації спілкування. Зважаючи на те, що спонукання завжди містить спрямоване волевиявлення та здійснює втручання в особисту сферу адресата, мовець застосовує стратегії мітигації для компенсації негативного впливу директиву.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Згідно з визначенням К. Каффі, мітигація є результат ослаблення будь-якого з комунікативних параметрів, яке знижує зобов'язання комунікантів, що накладаються продукуванням певного мовленнєвого акту [6, с. 104]. Вивченням засобів мітигації займалися як зарубіжні (Дж. Голмс, Б. Фрейзер, М. Лангнер), так і українські (С.І. Криворучко, Т.Н. Пудровська, А.В. Ярхо) лінгвісти. Наприклад, Т.Н. Пудровська досліджує мітигацію як засіб пом'якшення ілокутивної сили відмови, А.В. Ярхо розглядає комунікативну стратегію непевності як одну з можливих стратегій мітигації, С.І. Криворучко вивчає перлокутивну мітигацію як дискурсивну стратегію, за допомогою якої реалізуються стратегії перлокутивної мітигації для «збереження комунікативного балансу між інтраактантами» [4, с. 93]. З позиції лінгвістичної прагматики саме ввічливість як універсальна категорія має набір стратегій для уникання конфліктної ситуації, з однієї сторони, і успішної реалізації перлокутивних цілей – з іншої. П. Браун і С. Левінсон виокремлюють два типи ввічливості – позитивну і негативну. Вихідним пунктом їхньої теорії є виявлення того факту, що носії різних мов і представники різних культур вибирають подібні («лінгвістично паралельні») структури, щоб висловити спонукання на мовному та соціальному рівні. Дослідники вважають, що спонукальні мовленнєві акти належать до *face threatening acts*, оскільки, вимагаючи від слухача виконання деякої дії, мовець певним чином тисне на нього [9, с. 56]. П. Браун і С. Левінсон зазначають також, що існують особливі механізми, які служать мітигації негативного впливу спонукань і дають змогу слухачу зберегти своє обличчя.

Метою статті є виявлення тих стратегій позитивної і негативної ввічливості, які можуть бути застосовані задля оптимізації директивних мовленнєвих актів і пом'якшення їхнього впливу на адресата, щоб досягнути бажаного перлокутивного ефекту.

Виклад основного матеріалу. Незважаючи на деяку «розмитість критеріїв» класифікації стратегій позитивної і негативної ввічливості П. Браун і С. Левінсона, її сильна сторона – «в повноті і емпіричній обґрунтованості», а також у «великій пояснювальній силі основного концепту – обличчя» [3, с. 80]. До основних стратегій *позитивної* ввічливості належать «затвердження спільної платформи», «ствердження того,

що адресант и адресат – співпрацюючи сторони» і «здійснення потреб мовця заради спільної діяльності» [9, с. 106–134]. Як відомо, загалом налічується 15 тактик їх реалізації, котрі П. Браун і С. Левинсон також називають стратегіями.

1) Тактика «виражай симпатію, розуміння, співпрацю» (*Give gifts to H: goods, sympathy, understanding, cooperation*) і «помічай адресата, приділай увагу йому, його інтересам, бажанням, потребам» (*Notice, attend to H (his interests, wants, needs, goods)*), з нашого погляду, є тотожними у змістовному плані, тому, слідом за І.І. Морозовою [5, с. 8]. та М.І. Грищенко [2, с. 161], вважаємо доцільним їх поєднання. Через підкреслення симпатії до співрозмовника, розуміння його стану, почуттів, бажань, спонукання отримує ознаку бенефактивності для адресата, стає більш привабливим для нього. Найчастіше до такої тактики вдаються дорослі в розмові з дітьми, подружжя або добрі друзі: «*Ruh dich mal aus, Bella, Schatz. Du siehst müde aus.*» «*Ich werd's versuchen*» [15, с. 338].

2) Тактика схвалення, вираження симпатії до адресата (*Exaggerate (interest, approval, sympathy with H)*) також застосовується для оптимізації перлокутивного ефекту директивів, вона реалізується за допомогою компліменту або похвали. Важливою ознакою компліменту є щире вираження схвалення, захоплення, без фінансової винагороди. «Комплімент є етикетною комунікативною дією, подвійного скерування, бенефіціантами якої є водночас і мовець, і адресат, оскільки комплімент, насамперед, сприяє налагодженню сприятливої кооперативної атмосфери спілкування і налаштовує їх на подальше, вже змістовне спілкування на основі демонстрації мовцем прихильного ставлення до адресата» [1, с. 156]. Як демонструє наступний дискурсивний фрагмент, комплімент не гарантує мовцю бажаного перлокутивного ефекту. Хлопець розлучається з дівчиною і просить забути його, він не тільки демонструє прихильне ставлення (*Es gibt unzählige Männer, die auf ein so schönes Mädchen wie dich fliegen werden*), але й використовує такі перлокутивні оптимізатори, як повтори (*Hör auf*), додаткові мовленнєві акти (*Morgen bereust du es bitter. Die Geschichte zwischen uns ist zu Ende*). Проте саме через вибрану ним стратегію мітигації дівчина не вірить, що байдужа йому (*ich denke ... du kannst mich doch auch nicht wirklich vergessen*), і не хоче розлучатись (*Ich kann dich nicht vergessen, Dave*):

«*Hör auf, Karen. Hör auf, dich zu erniedrigen. Morgen bereust du es bitter. Die Geschichte zwischen uns ist zu Ende. Es gibt unzählige Männer, die auf ein so schönes Mädchen wie dich fliegen werden. Vergiss mich einfach, und mach dir keine Sorgen*» *Die ersten Tränen rollten, sie sank wieder auf den Hocker, auf dem sitzend sie auf ihn gewartet hatte. «Ich kann dich nicht vergessen, Dave. Ich kann nicht. Und ich denke ... du kannst mich doch auch nicht wirklich vergessen, sonst hättest du mich nicht letzte Woche ...»* [13, с. 56].

3) Тактика посилення цікавості адресата до мовця (*Intensify interest to H*), засобами реалізації якої є фатичні мовленнєві акти, полягає в активізації інтересу адресата до власного внеску до розмови. Особливістю цієї стратегії є використання прямо цитованого мовлення, використання виразів, які залучають адресата до розмови як учасника. Наприклад, один із друзів хоче дізнатись, що приховує від нього інший: «*Ich kenne dich gut, du kennst mich gut. Ich sage dir, du kochst irgendetwas aus.*» «*Hey, wir sind Freunde, oder? Ich würde dir sagen, wen irgendetwas ist*» [8, с. 60].

4) Тактика використання маркерів належності до групи (*Use in-group identity markers*). Сюди входять використання адресних форм у групах, мови чи діалекту, жаргону чи сленгу та еліпсису.

5) Тактика «прагнення згоди» (*Seek agreement*) та 6) тактика уникання незгоди (*Avoid disagreement*) Для реалізації цих тактик адресант часто залучає додаткові констативні мовленнєві акти: «*Ich möchte Ihnen doch noch sagen, dass ich über Ihr Kommen sehr froh bin. Bitte reden Sie bald mit dem Vater. Ihre Überlegung vorhin war natürlich richtig, vielleicht hat die Aufnahme nicht geschafft, die Eltern zu benachrichtigen*» «*Auf Wiedersehen, Herr Selb*» [16, с. 28].

7) Тактика припущення, встановлення, декларування спільності (*Presuppose, raise, assert common ground*). Тактика може використовуватись у таких типах ДМА, як порада або пропозиція, коли, наприклад, мовець для досягнення бажаного ПС підкреслює, що комуніканти належать до однієї родини, колективу або є друзями:

«*Pierre, ich bin dein Freund – trotz allem. Darum einen Rat: Verschwinde. Aber augenblicklich. Es ist keine Minute zu verlieren.*» «*Nanu, warum denn?*» «*Hier auf der Betriebsversammlung geht alles hinten hinaus. Chantal hat Ihren Rücktritt angeboten*» [16, с. 238].

8) Тактика жартування (*Joke*). За нашими спостереженнями, мовець часто поєднує для оптимізації перлокутивного впливу різні ПО і навіть різні тактики в межах мовленнєвого кроку. У наведеному нижче дискурсивному фрагменті спершу застосовується тактика жартування, а наступний мовленнєвий хід містить обіцянку.

9) Тактика пропонування, обіцянок (*Offer, promise*). Молода жінка переймається через коханого, в якого помер батько, намагається змусити його поїсти, *жартує*, що він має їсти, щоб стати великим і сильним (*wenn du groß und stark werden willst*), обіцяє, що від їжі йому буде добре (*das wird dir gut tun*), висловлює сподівання (*Vielleicht kommt später eine bessere Zeit*): «*Du musst essen, wenn du groß und stark werden willst*» <...> «*Wann ist die Beerdigung?*» «*Um elf*» <...>

«*Vielleicht kommt später eine bessere Zeit*», sagte sie. «*Komm, iss etwas, das wird dir gut tun*» [8, с. 226].

10) Тактика ствердження, або припущення про знання бажань адресата і турбота про них (*Assert, presuppose S's knowledge of and concern for H's wants*). Сусідка по кімнаті пропонує чоловіку, що прийшов від імені батьків, передати їм позитивне фото дівчини, що мешкає з нею, а не те, що може визвати їхню тривогу, і *пнупускає*, що він хоче порадувати батьків, а не завдати неприємностей дівчині:

«*Sie wollen doch dem Vater eine Freude machen und Leo keinen Ärger, oder? Dann lassen Sie das böse mal und nehmen das liebe. Wie sie da sitzt, das geht in Ordnung.*» *Sie gab mir Leo im Sessel und packte die anderen Fotos zurück in den Karton* [16, с. 20].

11) Тактика оптимістичності (*Be optimistic*). Мовець висловлює сподівання, віру в те, що спонукання матиме запланований перлокутивний ефект, тому що адресату вдасться виконати спонукання або, навпаки, припинити дію. У наступному дискурсивному фрагменті турист просить власницю готелю зберігати спокій (*Lassen Sie uns die Ruhe behalten*) та принести випити, щоб заспокоїти нерви після надзвичайних подій (*Wenn Sie hier einen Schnaps haben, spendieren Sie uns beiden einen*). Він налаштований оптимістично (*er wird uns guttun*): «*Lassen Sie uns die*

Ruhe behalten, Frau Drojahn», sagte ich beschwichtigend. «Wenn Sie hier einen Schnaps haben, spendieren Sie uns beiden einen. Er wird uns guttun» [14, s. 75].

12) Тактика залучення до діяльності і мовця, і адресата (*Include both S and H into activity*) є дієвою, коли дійсно плануються які-небудь спільні дії. Мовець таким чином демонструє, що не тільки спонукає адресата ДМА до діяльності, але й сам братиме в ній участь, що дає змогу адресату прийняти позитивне рішення, досягаючи тим самим запланованого перлокутивного ефекту. Така тактика також може бути засобом налаштування на обговорення більш важливих тем, коли, наприклад, мати хоче обговорити з дорослою дочкою життєву ситуацію, але спочатку просить принести їй пива. І індиректне спонукування, і запрошення випити разом є одночасно запрошенням до розмови: *«Sei so gut, Liebes, und hol mir eine Flasche Bier aus dem Kühlschrank. Trinkst du ein Glas mit?» «Ich weiß nicht, ob es mir bekommt». «Sei nicht so zimperlich, Liebes. Ein Glas Bier hat noch keinem geschadet»* [11, s. 105].

13) Тактика інформування або питання про причини (*Give or ask for reasons*) також має місце серед тактик, що оптимізують перлокутивний вплив. Жінка, запрошуючи співрозмовника приєднатись до її столика, інформує (*ich will mit dir zusammen einen Salat essen*) і запитує, чи не буде він почуватися незручно (*Oder ist dir das peinlich*), що також є тактикою прояву цікавості до *nonreb* адресата:

«Setz dich neben mich», sagte sie gut gelaunt. «Nein, nicht so weit weg, enger. Ich will mit dir zusammen einen Salat essen, von einem Teller. Oder ist das dir peinlich?» [8, s. 225].

14) Тактика припущення або ствердження взаємності (*Assume or assert reciprocity*) також може застосовуватись для досягнення запланованого перлокутивного ефекту директива як із метою пом'якшення впливу, так і з метою інтенсифікації: *Er hörte Ferroud sagen: «Sie sind Bankier wie ich. Ich rede nicht von Sentiments. Ich rede von Geschäften. Sie wollen Informationen über den schwarzen Markt. Ich will, dass der Cousine meiner Frau nichts passiert. Klar?» «Klar», sagte Thomas* [16, s. 337].

Тепер розглянемо докладніше, які саме тактики стратегії *негативної* ввічливості знаходять своє втілення у процесі оптимізації перлокутивного ефекту директивних мовленнєвих актів. Негативна ввічливість орієнтована на компенсування необхідності негативного обличчя в самовизначенні та збереженні свого особистого простору. Негативна ввічливість включає стратегії, коли мовець:

1) використовує конвенційну непрямість, тобто непрямі мовленнєві акти (*Be conventionally indirect*); 2) ставить запитання, ухиляється від прямих відповідей (*Question, hedge*); 3) намагається бути песимістичним (*Be pessimistic*); 4) мінімізує ступінь втручання (*Minimize the imposition*); 5) ставиться з повагою (*Give deference*); 6) вибачається (*Apologise*); 7) деперсоніфікує мовця і адресата (*Impersonalise S and H*); 8) представляє акт, що загрожує «обличчю», як загальне правило (*State the FTA as a general rule*); 9) використовує субстантивізацію (*Nominalise*); 10) висловлюється так, ніби адресат робить послугу мовцю, або ніби мовець не робить ніякої послуги адресату (*Go on record as incurring a debt, or as not indebted*) [9, s. 131].

1. Тактика використання конвенційної непрямоті, тобто непрямі мовленнєві акти (*Be conventionally indirect*), яка, по суті, є одночасно засобом реалізації, за нашими спостереженнями, вживається частіше за інші тактики: *«Kannst du mir einen*

Gefallen tun?», *fragte ich und fasste in meine Tasche. «Meine Mutter möchte, dass ich Fotos von meinen Freunden mache. Knips mal ein paar Bilder von allen leuten, ja?» Ich reichte ihr die Kamera. «Klar»* [15, s. 70].

2. Тактика запитань, ухиляння від прямих відповідей (*Question, hedge*) є тактикою, яку можна спостерігати у *відповідь* на директивний мовленнєвий акт, тобто вона є незапланованим перлокутивним ефектом директиву і не може бути застосована для оптимізації перлокутивного впливу.

3. Тактика песимізму (*Be pessimistic*) означає, що мовець компенсує негативне обличчя слухача шляхом висловлення сумніву у вигляді індиректних мовленнєвих актів. Тактика песимізму фактично є уточненим продовженням тактики використання конвенційної непрямоті. П. Браун і С. Левинсон наводять як приклади її реалізації запитання, що містять у своїй семантиці заперечення. Вони компенсують негативне обличчя слухача тим, що експліцитно висловлюють сумнів у можливості дотримання відповідних умов для здійснення мовленнєвого акта адресата. Наприклад, коли адресат висловлює сумнів, чи є прохання таким, що може бути виконано. Використання заперечення або умовного способу дає більше простору для адресата відповісти заперечно і разом із тим зберегти обличчя. На думку В.І. Карасіка, внутрішня логіка може бути такою: «Виходячи з того, що скоріш за все Ви не маєте того, про що я хотів би попросити, я не засмучусь, якщо Ви відповісте негативно» [3, s. 79].

4. Мінімізація втручання (*Minimize the imposition*) є однією з найбільш поширених тактик *негативної* ввічливості, що вживаються для мітигації директивів. Мінімізація втручання фактично означає *надання свободи вибору адресату*. Як показує корпус досліджених прикладів, надання свободи вибору значною мірою впливає на ефективність директива і здебільшого допомагає домогтись запланованого перлокутивного ефекту. Однак якщо комуніканти добре знають один одного і адресант часто вдається до цієї тактики, то вона вже не буде настільки ефективною. У ситуації (1) мати перешкоджає зустрічі дорослої доньки з її обранцем, однак вважає себе демократичною і підкреслює, що в цій ситуації рішення приймає не вона (*das ist allein deine Entscheidung*). До пресупозиції цього висловлювання належить факт постійного втручання матері в справи дочки, що маскується двома основними тактиками – наданням уявної свободи вибору і підкресленням турботи про добробут дочки. Додатковим засобом мітигації служить вживання конструкції з модальним дієсловом *sollen* в *Konjunktiv* (*Aber du solltest es überlegen, ob es klug wäre*). Оскільки такі тактичні прийоми регулярно застосовуються щодо дочки, вона реагує на спонукування негативно. Її зустрічне спонукування містить прохання припинити нав'язування чужої волі (*Hör auf damit, Mutter, bitte!*): *«Natürlich kannst du dich treffen, mit wem, wie lange und wann immer du willst, Liebes», sagte sie zu Katrin, «das ist allein deine Entscheidung. Aber du solltest es überlegen, ob es klug wäre. Nach allem, was du mir selber gesagt hast...» «Hör auf damit, Mutter, bitte!»* [11, S. 136].

6. Вибачення (*Apologise*) як стратегія *негативної* ввічливості застосовується, як правило, в ситуації, коли здійснюється спілкування між малознайомими людьми. Вибачення виступає в цьому випадку в ролі прагматичного кліше: *Fotograf (taucht auf): «Wollen Sie bitte so freundlich sein und einander ansehen. So, ja, so, ja. Ich wollte nur... Verzeihung...»* [16, S. 12].

7. Деперсоніфікацію мовця або адресата (Impersonalise S and H), як у наступному фрагменті, також спостерігаємо під час формулювання ввічливого прохання: *«Ich wäre nur dankbar, wenn ich so schnell wie möglich zu meiner Mutter zurückkehren dürfte. Sie ist jetzt so allein, und eigentlich kann ich das nicht verantworten» «Wir machen es anders»* [8, с. 146].

8. Номіналізація (Nominalise), за спостереженнями П. Браун та С. Левинсона дає змогу автору мовленнєвого акту, що загрожує обличчю виконавця, а також самому виконавцю, дистанціюватись від предикованої дії, зменшити ступінь категоричності висловлювання за рахунок заміни дієслова на іменні форми – прикметник, іменник. Тобто фактично йдеться про лексичні засоби, що реалізують стратегію негативної ввічливості, а не про стратегію.

9. Тактика висловлювання, ніби адресат робить послугу мовцю, або ніби мовець не робить ніякої послуги адресату (*Go on record as incurring a debt, or as not indebted*). Наприклад, коли редактор журналу під час ділового обіду спонукає співробітницю спробувати десерт, і вона відмовляється, то він пропонує зробити це на знак люб'язності до нього, і адресат погоджується: *«Wünschen Sie noch ein Dessert?» «Nein, danke», sagte Katrin rasch. «Hier gibt es ein ausgezeichnetes Grapefruit-Sorbet. Tun Sie mir die Liebe und nehmen Sie auch eins, Frau Lessing.»*

«Grapefruit-Sorbet klingt nicht übel», gab Sie zu [11, S. 51].

Висновки. Отже, стратегії позитивної та негативної ввічливості, які застосовуються для пом'якшення негативного перлокутивного впливу директивних мовленнєвих актів, дають змогу слухачу зберегти своє обличчя. Стратегії позитивної ввічливості охоплюють кілька тактик, більшість з яких використовується для мітигації директивів. Тактики «виражай симпатію, розуміння, співпрацю» і «помічай адресата, приділяй увагу йому, його інтересам, бажанням, потребам» є досить дієвими, тому що спонукання отримує ознаку бенефактивності для адресата і стає для нього більш привабливим. Тактика «схвалення, вираження симпатії до адресата», реалізується за допомогою компліменту або похвали. Тактика «посилення цікавості адресата до мовця» реалізується через фатичні мовленнєві акти. У тактику «використовування маркерів належності до групи» входить використання адресних форм. У процесі використання тактик «прагнення згоди» та «уникання незгоди» адресант часто залучає додаткові констативні мовленнєві акти. Тактика «припущення, декларування спільності» може використовуватись у таких типах директивів, як порада або пропозиція. Тактика «жартування» може поєднуватись із тактикою «пропонування, обіцянок». Тактика «оптимістичності» має місце, коли мовець висловлює віру в те, що спонукання матиме запланований перлокутивний ефект. Тактика «залучення до діяльності і мовця, і адресата» є дієвою, коли дійсно плануються які-небудь спільні дії. Тактики «інформування або запиту про причини», «ствердження взаємності» і тактика «подарунків» (коли мовець виражає симпатію, розуміння, співпрацю) також застосовуються для оптимізації перлокутивного впливу директивів. Серед стратегій реалізації негативної ввічливості при директивах спостерігаємо такі, як «тактика використання конвенційної непрямоті», «песимізму», «мінімізації втручання», «вибачення», «деперсоніфікації мовця або адресата», «висловлювання, ніби адресат робить послугу мовцю, або ніби мовець не робить ніякої послуги адресату». Перспективними, на наш погляд, є вивчення дискурсивних стратегій інтенсифікації директивних мовленнєвих актів та аналіз засобів їх реалізації.

Література:

1. Гулієва Д.О. Реалізація комунікативних стратегій позитивної / негативної оцінки в англо-американській неофіційній комунікації : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Харків, 2018. 268 с.
2. Гриценко М.І. Дискурсивні властивості директивних модальних часток сучасної німецької мови : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Харків, 2008. 219 с.
3. Карасик В.И. Язык социального статуса. Москва : ИТДГК “Гнозис”, 2002. 333 с.
4. Криворучко С.І. Перлокутивна оптимізація мовленнєвого акту. *Від слова до діла: лінгвопрагматика дискурсу* : колективна монографія під заг. ред. Безуглої Л.Р. Вінниця : Нова книга, 2020. 368 с.
5. Морозова И.И. Коммуникативные стратегии вежливости в стереотипном речевом поведении викторианской женщины : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Харьков, 2004. 215 с.
6. Пудровская Т.Н. Митигация как стратегия речевого поведения англоязычных коммуникантов. *Вісник ХНУ*. 2000. № 500. С. 104–108.
7. Ярхо А.В. Коммуникативная стратегия неуверенности в современном англоязычном диалогическом дискурсе : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Харьков, 2004. 249 с.
8. Berndorf J. Ein guter Mann. München : Heyne Verlag, 2009. 416 с.
9. Brown P., Levinson S. Politeness some universals in language usage. London : Cambridge, University Press, 2004. 345 p
10. Caffi C. On mitigation. *Journal of pragmatics*. 1999. Vol. 31. P. 881–909.
11. Fischer L.M. Sanfte Gewalt. Berlin : Kaiser Verlag, 1999. 180 S.
12. Leech G. Principles of Pragmatics. London, N.Y.: Longman, 1983. 250 p.
13. Link Ch. Das andere Kind. München: Roman Blanvalet Verlag, 2009. 672 S.
14. Martin H. Einer fehlt beim Kurkonzert. M.: Айрис-пресс, 2003. 256 с.
15. Meyer S. Bis (Biss) zur Mittagsstunde. Hamburg : Carlsen Verlag GmbH, 2009. 557
16. Schlink B. Selbstrug. Diogenes Verlag AG Zürich, 1994. 299 S.

Apolonova L. Mitigation of perlocutive influence of directive speech acts

Summary. Discourse approach in the development of up-to-date linguistic pragmatics makes it possible to study the strategic aspect of speech interaction in the process of which the speaker and the addressee (hearer) intend to achieve definite perlocutive purposes. It is understood at present that there exists global strategy to optimize perlocutive effect. This strategy combines two major trends – mitigation and intensification, the former of which enables the speaker to improve perlocutive effect efficiency due to the techniques softening the utterance perception by the addressee, leveling controversies and helping each of the communicants to save face. The concept of speech acts threatening the personality is at the center of P. Brown and S. Levinson's politeness theory. Their works remain relevant to the present time. They distinguish between positive and negative politeness strategies that help mitigate the directives' negative perlocutive effect and allow the hearer to save his face. The major positive politeness strategies used to mitigate directive speech acts include some tactics to realize them. The tactics meaning “Give gifts to hearer: goods, sympathy, understanding, cooperation” and “notice, attend to the hearer (his interests, wants, needs, and goods)” are enough efficient as encouragement receives the sign of being beneficial for the addressee and becomes more attractive. The “exaggerate (interest, approval, sympathy with hearer)” tactic is realized by complimenting or praising. The tactic “intensify addressee's interest in speaker” is fulfilled by acts maintaining contact. The tactic “use in-group identity markers” often includes addressing forms. While in “seek agreement” and “avoid disagree-

ment” tactic, the speaker often resorts to additional statement speech acts. The tactic of “presupposing, asserting common ground” can be used in such directive acts as advice and offer. The “joke” tactic can be combined with the “offer, promise” one. The “be optimistic” tactic takes place when the speaker expresses his belief that encouragement has a planned perlocutive effect. The tactic of “involving both speaker and hearer in the activity” is efficient when some common actions are really planned. The tactic “giving or asking for reasons”, “assert-

ing reciprocity” as well as “gifts” tactic (when the speaker expresses sympathy, understanding, cooperation) also belong to those which optimize the directive perlocutive effect. Such tactics as “be conventionally indirect”, “be pessimistic”, “minimize the imposition”, “apologize”, “go on record as incurring a debt, or as not incurring” can be found among those tactics which realize the directive negative politeness.

Key words: directive speech act, perlocutive effect, mitigation, optimization of perlocutive effect, discourse strategy.

*Арделян О. В.,**кандидат педагогічних наук, доцент,**доцент кафедри англійської мови та методики її викладання
Центральноукраїнського державного педагогічного університету
імені Володимира Винниченка*

ОПИС ОНОМАСТИЧНОЇ ФРАЗЕОЛОГІЇ

Анотація. Статтю присвячено описові онімів у складі фразеологічних одиниць, які є невід'ємним компонентом смислової та структурної організації фразеологізмів. Метою дослідження є висвітлення на матеріалі англійської мови специфіки еволюції та функціонування культурно маркованих онімів у фразеологічних одиницях.

На стику двох культурно-мовних знаків, ономастики та фразеології, народилася нова категорія мовних одиниць – ономастична фразеологія, яка є відображенням національно-культурної самобутності народу – носія цієї мови. До складу екстралінгвістичного аспекту значення імені входять і особливі умови існування імені в суспільстві, і культурно-історичні асоціації, які пов'язані з ним, і специфіка зв'язку імені з об'єктом, який іменується, і ступінь знаності об'єкта та його імені. Більша частина онімів має тісний зв'язок із денотатом – названим об'єктом. Вони характеризують його зовнішні ознаки, якісні і кількісні характеристики. Інколи оніми означають групові якості названих об'єктів, але найчастіше відображають сукупність індивідуальних ознак об'єкта.

Реалії, що позначаються фразеологізмами з онімним компонентом, найтіснішим чином пов'язані з ментальністю народу, міфологією та історією країни, традиціями, характерними рисами жителів окремих областей. Оніми конденсують весь складний комплекс культури й психології цього народу, неповторний спосіб його образного мислення.

На підставі розкриття лінгвокультурних ознак ономастичного складу одиниць було розглянуто положення про те, що постійно відтворювані в мовленні словосполучення або висловлення, які ґрунтуються на стереотипах етносвідомості, є репрезентантами культури народу й характеризуються образністю та експресивністю.

Фразеологізм з компонентом-онімом – культурно-мовний знак, який являє собою єдність фрагмента культурного знання й мовної структури. Він є носієм культурної інформації, яка імпліцитно представлена в його семантиці та сконцентрована в його внутрішній формі.

Ключові слова: онім, фразеологічна одиниця, ономастична фразеологія, вторинна номінація, внутрішня форма фразеологізму.

Нині є велика кількість науково-дослідних робіт, присвячених вирішенню завдань аналізу мовних одиниць. На наш погляд, фразеологічні репрезентації досліджені недостатньо, хоча вони активно беруть участь у створенні мовної картини світу поряд із лексичними одиницями. На відміну від лексики, фразеологія відображає переважно побутово-емпіричний, історичний і культурний досвід мовного колективу, пов'язаний із його культурними традиціями.

Саме фраземи, будучи найбільш типовими знаками експресивно-образної номінації та продуктами вторинного семіозису,

характеризуються синергетичною взаємодією мовного, комунікативного, прагматичного, психічного і культурного факторів.

У тій же мірі культурно значущим є ономастичний пласт лексики. Ономастика розглядається крізь призму пізнання, щоб з'ясувати, як ономастичні одиниці інтерпретуються людиною і розуміються в мові. На цій основі виділяється особливе, ономастичне поняття, яке служить «універсальною одиницею зберігання і передачі ономастичної інформації, за допомогою якої усвідомлюється і структурується отримане знання» [7, с. 169]. Ономастичне поняття вбудовується в систему мови і лежить в основі ономастичної категорії. М.В. Жуйкова визначає ономастичну категорію як «об'єднання власних назв на основі загальної концепції (концепція імені)» [7, с. 170]. Таким чином, антропоніми, топоніми, етніміми об'єднуються загальною категоріальною ознакою «людина», «географічна назва», «людська спільнота» і формують антропонімічну, топонімічну, етнімімічну категорію відповідно.

На стику цих двох культурно-мовних знаків народилася нова категорія мовних одиниць – ономастична фразеологія, яка є відображенням національно-культурної самобутності народу – носія цієї мови. Підкреслюючи особливу значимість цього пласта лексики, В.М. Мокієнко пише: «Значення ономастичної фразеології тим важливіше, що вона зазвичай відображає не тільки національну самобутність народу, а й через колоритні імена повідомляє про своєрідні звичаї, спосіб мислення, історію, міфологію останнього» [13, с. 57].

Тут ми зупинимось на більш докладному описі знаків фразеологічної та ономастичної номінації, їхній особливій ролі в поданні національного загального уявлення.

Первісні мовні форми являють собою знаки первинної номінації. Але зазначимо, що це рідкісне явище в сучасних мовах. Номінативний інструментарій мови поповнюється в основному за рахунок похідних від знаків первинної номінації, тобто знаків вторинної номінації. До їх числа перш за все належать фразеологічні одиниці та інші знаки мови, які піддалися трансформації, пов'язаній з функціональною переорієнтацією, тобто зміною їхніх семантичних, синтаксичних або прагматичних функцій [11, с. 92–93]. Такої переорієнтації зазнали власні імена в складі фразеологізмів.

Ономастичним дослідженням присвячена велика кількість робіт, де визначається особливе положення власної назви (далі – ВН) в системі мови з огляду на її номінаційну здатність (Н.Ф. Алефіренко, О.Л. Березович, М.В. Голомидова, Д.І. Єрмолович, М.Л. Ковшова, О.В. Кунін, А.Е. Левицький, В.М. Мокієнко, Н.В. Подольская, А.А. Реформатський, М.Е. Рут, А.В. Суперанська, В.Н. Телія, J.M. Carroll, V. Moysa та ін.). У найзагальнішому вигляді під номінацією розуміється

«називання предметів за допомогою певних мовних засобів, закріплення за певним референтом того чи іншого спеціального знака. Являючи собою як процес виділення і осмислення предмета, що позначається, так і його результат, номінація виступає як продукт класифікаційно-пізнавальної діяльності людини в обраній галузі знання або суспільного досвіду, як продукт мовленнєвої, мовної діяльності» [8, с. 6]. Таким чином, якщо говорити про прототипну функцію власних назв у мові, то вони служать, перш за все, для індивідуалізуючої номінації – для «особливого, індивідуального позначення предмета безвідносно ситуації, яка описується, та без обов'язкових уточнюючих визначень» [6, с. 9].

Власні імена – це слова з багатим семантичним змістом і обмеженою сферою вживання, які конотують більшу кількість ознак, ніж загальні назви. Це твердження пояснюється тим, що чим вужча сфера використання слова, тим інтенсивнішим є його значення, окрім цього власні назви викликають різні асоціації, пов'язані з конкретним об'єктом. Якби власні назви були позбавлені значення, було б неможливим зрозуміти й витлумачити перехід власного імені в загальне. Дж.М. Керолл визнає наявність значення у власних назв [20, с. 341], а також вважає, що назва є функціонально скороченою дескрипцією. Він каже, що така дескриптивність може бути експліцитною, однак водночас онім вказує й на ідентифікуючу категорію. Саме ці дві функції вчений називає конститутивними елементами акту номінації [20, с. 350].

Оскільки власне ім'я за наявності повноти своїх характеристик являє собою перетин лінгвістичного й екстралінгвістичного планів, значення власного імені виявляється складним комплексом, в якому знання про слово переплітаються зі знаннями про об'єкт, який іменується. «До знань про слово, тобто до лінгвістичної частини значення імені, входять і особливі мотиви іменування, і специфіка існування імені в мові, і його сучасне сприйняття, і історія імені, і етимологія його основи. До складу екстралінгвістичного аспекту значення імені входять і особливі умови існування імені в суспільстві, і культурно-історичні асоціації, які пов'язані з ним, і специфіка зв'язку імені з об'єктом, який іменується, і ступінь знаності об'єкта та його імені» [18, с. 104].

Справжня сутність онімів реалізується саме в мовленні, де останні отримують свої специфічні значення – денотативне та конотативне, причому конотативне значення виступає на перший план. Н.Ф. Алефіренко зазначає, що сигніфікативний і денотативний аспекти становлять ядро значення власної назви, а для відображення повної картини необхідно звернутися до розгляду й конотативних смислів (соціально-оціночних, емотивних, культурно-історичних, регіональних, естетичних), які локалізовані на периферії значення власного імені [1, с. 210]. Власне ім'я набуває в контексті різноманітного та багатозначного смислу і таким контекстом для власних імен може виступати й фразеологічний контекст.

Фразеологічні одиниці (далі – ФО), як відомо, є не тільки засобами виразності мови, а й повноцінними знаками номінації. Як вказує А.В. Кунін, фразеологізми заповнюють лакуни в лексичній системі мови, яка не може повністю забезпечити найменування пізнаних людиною сторін дійсності [9, с. 5]. Фразеологізми є продуктами вторинної номінації, за якої мовний знак, що вже є в системі, вживається для позначення, крім вже позначених ним, інших об'єктів, явищ і властивостей. Інакше кажучи, в процесі фразеологізації використовується

«стара форма для вторинного або третинного найменування шляхом перенесення назви і семантичної інформації з денотата прототипу ФО <...> на денотат ФО» [9, с. 155]. О.В. Кунін подає таке визначення: «внутрішня форма фразеологізму – це значення його прототипу, з яким фразеологічне значення пов'язане дериваційними відношеннями». Вчений аналізує зв'язки внутрішньої форми з різними прототипами, описуючи їхні основні види: мовленнєві, мовні, позамовні та мішані. Проста внутрішня форма, за О.В. Куніним, є експліцитною; вона ґрунтується або на образному переосмисленні ситуації, яку описує вільне словосполучення, або на нереальному образі, який створюється внаслідок зв'язку фразеологічного значення із сукупністю буквальних значень компонентів. Складна внутрішня форма є експліцитною та імпліцитною одночасно. Імпліцитними елементами є асоціації з певними текстами, іншими мовними одиницями [9, с. 166–173]. Фразеологічне значення, «феномен виключно складний», створюється «загальним метафоричним або метонімічним переосмисленням компонентів, що входять у фразеологізм, або його прототип, що зазвичай призводить до образного, оціночного і експресивного характеру семантики одиниці і відображає узагальнено-цілісне значення будь-якого явища дійсності» [3, с. 5].

Одним із принципів одиниць вторинної номінації є принцип мовної економії (досягнення максимального комунікативного ефекту мінімальними мовними засобами), який проявляється в тому, що вони здатні передати в стислій формі значний обсяг інформації. Особливою інформативністю серед інших одиниць вторинної номінації відрізняються фразеологічні одиниці, які здатні кодувати великий обсяг інформації, що зазвичай транслюється розгорнутим текстом. Це проявляється, в тому числі в тому, що велика частина значення ФО імпліцитна.

Перші дослідження явища мовної компресії, семантичного стиснення належать А.А. Потебні. Він розглядав процес руху від байки до прислів'я, від прислів'я до приказки і далі до фразеологізму, вкладаючи в основу такого руху принцип «згущення думки» [14]. Цей принцип полягає в тому, що «все необхідне для пояснення виразу, який переродився у прислів'я, міститься в нас в думці і може бути легко відновлено» [14, с. 17].

«Прагнення фразеологізму до зменшення числа компонентів» В.М. Мокієнко [13, с. 107] описує через термін «імплікація». Причому «імплікування більшого контексту – це не тільки кількісна, але й якісна зміна» [там само]. Іншими словами, усичення структури фразеологізму призводить до стиснення, конденсації його семантики без втрати будь-якої частини вихідного смислового змісту.

З цієї причини фразеологічні одиниці, а також власні імена та інші номінативні одиниці, які можна зарахувати до категорії прецедентних явищ, мають властивість акумулювати в собі великі обсяги лінгвістичної і екстралінгвістичної, культурної інформації. Очевидно, що семантика ФО, що включає онім, характеризується ще більшою інформаційною смістю і алюзійністю.

Розглянемо докладніше роль ономастичного компонента у формуванні комплексного значення ФО, особливо в частині її національно-культурного компонента.

Фразеологія нерозривно пов'язана з традиціями, звичаями, літературою, а також історією певної нації. Цей зв'язок найбільш чітко простежується в тих фразеологічних одиницях, компонентами яких є оніми. Саме вони, як уже зазначалося,

найбільшою мірою пов'язані з культурою. Багато фразеологічних зворотів цього типу пов'язані з фактами давно минулих днів. Так, англійський вираз *Hobson's choice* (відсутність будь-якого вибору) включає компонент *Hobson* – прізвище реального власника стаєнь в Оксфорді, який не давав своїм клієнтам права вибору коня. З цього прикладу видно, що саме антропонім представляє «генетичний прототип» ФО, який кодує культурно значиму інформацію і визначає її національно-культурну специфіку [5, с. 28].

Імена можуть мати семи самих різних емоцій – від пестливості, ніжності до презирства. Емоційна складова частина таких іменувань може сполучатися із соціальною. Серед особливостей функціонування власного імені помітна відмінність у способах вираження конотативних значень – велика кількість емоційно-стилістичних варіантів, що передають, насамперед, різного роду конотативний зміст особових імен. Наприклад, у «Словнику англійських особових імен» О.І. Рибакіна – близько 50 дериватів імені *Elizabeth* і більше 30 – імені *Margaret* [16].

«Власне ім'я варіюється в соціумі, через численні варіанти й дублети намагаючись якнайповніше реалізувати денотативне й конотативне наповнення семантики імені. Антропонім існує в мові, особливості його функціонування визначаються мовними законами. Власне ім'я існує в соціолекті, і чим вужче соціум, тим яскравіші особливості функціонування імені. Семантика антропоніма визначається загальнонародними культурними конотаціями. Семантика власного імені визначається закріпленістю його за конкретним членом соціуму» [15, с. 54]. Ім'я може виступати як соціальний знак, як соціальна характеристика людини – це стосується як особового імені, так і прізвища. Ім'я може бути настільки значущим, що в змозі впливати на життя його носія. В. Мойя вважає, що імена *Bautista* та *Bibiano* в сучасному іспанському суспільстві відображають, як правило, високий соціальний статус їх носіїв [21, с. 32].

Згідно з поглядами О.Л. Березович, у семантиці власного імені, крім концептуального ядра, існує прагматична зона, в якій виділяється фреймовий компонент поряд з емотивним компонентом, асоціативним фоном і конотаціями [4, с. 52]. Асоціативний фон розташований у периферійній зоні семантичного потенціалу слова і суттєво визначається екстралінгвістичними факторами. Таким чином, на конотативні властивості ВН великий вплив мають такі фактори, як культурний фон імені та асоціації, які придбало ім'я в процесі свого функціонування в конкретній лінгвокультурі.

Досліджуючи активні процеси зміни мовного статусу одиниць у лексико-фразеологічній системі, А.Е. Левицький бачить їх джерело, перш за все, в реалізації функцій-потенцій, які притаманні цим одиницям не тільки з огляду на їхні власні лінгвістичні характеристики, але і в зв'язку з особливостями цієї мови [12; 11]. Так, для англійських одиниць характерний широкий діапазон функцій-потенцій з огляду на виражений аналітизм англійської мови, що зумовлює їх часте використання з відхиленням від узуально закріпленої в мові функції [11, с. 93–94].

Розглядаючи процеси деонімізації, А.В. Суперанська зазначає, що вони супроводжуються втратою властивостей, характерних для власної назви, і придбанням ознак загальних імен: у семантичному змісті; в граматичному оформленні; у внутрішньомовних системних процесах, характерних для номінальної лексики (синонімія, полісемія, антонімія та ін.), а також у графічному оформленні ВН [17].

У семантичному плані функціонально переорієнтований онім виражає цілісне уявлення про об'єкт номінації, набуває узагальненого сенсу і експресивності і, як наслідок, перестає функціонувати як позначення конкретної людини безвідносно до її рис. Такий онім стає «образом художнього узагальнення» [10, с. 238]. Наприклад, *Наполеон* як ім'я Наполеона Бонапарта протиставляється його вживанню в контексті опису будь-якої людини з непомирними амбіціями. Функціональна переорієнтація ВН у складі фразеологічних одиниць, включаючи їх перехід у розряд апелювативів, стає можливою з огляду на системні фактори і, що особливо важливо, завдяки наявності в конкретного імені певного асоціативного потенціалу, який формується системою знань як окремого індивіда, так і всієї лінгвокультурної спільноти.

Будучи компонентом фразеологізму, ВН загалом підпорядковується тим самим закономірностям, що й загальні імена в складі фразеологізмів, але при цьому не відбувається повної десемантизації антропонімів, які хоча б частково зберігають імпліцитний зв'язок із прототипом.

Проте у процесі формування фразеологізму під час переосмислення вихідного словосполучення значення онімів все ж зазнає деяку модифікацію. Ступінь модифікації ВН залежить від ступеня її переосмислення в складі ФО. У результаті фразеологізації ВН втрачає первісне значення або, правильніше сказати, зазнає перекодування. Але етимологічно ВН у складі фразеологізму продовжує зберігати нерозривний генетичний зв'язок із початковим денотатом, тобто конкретним персонажем, реально існуючим або вигаданим. Хоча цей зв'язок часто затемнений, він здатний актуалізуватися в процесі функціонування одиниці. О.А. Юріна вважає, що, оскільки у складі ФО усі або окремі її компоненти є переосмисленими, взаємна зумовленість семантики і форми фразеологізму усвідомлюється через співвідношення значення ФО з прямим значенням слів у складі цієї ФО [19, с. 22–25].

В.М. Мокієнко виділяє три типи ФО, в яких актуалізація онімів зумовлена способом фразеологізації [13]. Проілюструємо цю типологію прикладами з нашої вибірки.

1. Фразеологізми, в основі яких лежить ВН, що пов'язане з будь-яким із широко відомих міфологічних, релігійних, літературних джерел або відображає реальні історичні факти: *Socratic irony*; *out-Herod Herod*; *garden of Eden*; *Sisyphean labour*; *Judas' kiss*; *peeping Tom* й т.і. Характерною особливістю ФО цього типу є семантична й функціональна близькість ономастичного компонента окремого імені як самостійній одиниці номінації. У таких випадках саме онім є носієм культурного знання, яке формує імпліцитний компонент фразеологічного значення. Без знання релевантної культурної інформації семантизація фразеологізму неможлива.

2. Фразеологізми, в складі яких є ВН, що піддалася узагальненню, функціональній переорієнтації ще до фразеологізації: *Jack of / on both sides*; *Jack Canuck*; *Jack in office*; *Jack pudding*; *Jack at a pinch*; *Jack out of office*, де ім'я *Jack* характеризує легковажного, простого або дуркуватого чоловіка. Таким ФО не властива функція індивідуалізації, бо онімний компонент вже став прозивним ім'ям. Примітно, що ці ФО можна застосувати до особи як чоловічої, так і жіночої статі, бо вони характеризують просто людину, тобто тут антропонім зберігає лише один з елементів категоріального значення ВН – «людина».

3. Фразеологізми, в основі яких лежить власна назва, створена жартома як каламбур: *Doctor Feelgood*; *a Paul Pry*; *Robin*

Goodfellow; to go to the land of Nod; John Barleycorn; in the reign of Queen Dick. Ономастична функція такого компонента-оніма чисто формальна, відповідно, його дериваційний зв'язок із ВН фіктивний, як і сама назва.

Якщо власна назва зберігає лише генетичний зв'язок із вихідним одиничним денотатом, але не співвідноситься з ним у складі ФО, відбувається повне метафоричне переосмислення: *Brown Betty; Black Maria; Joe Miller; Bloody Mary.* Якщо інший, не онімний компонент ФО зберігає своє пряме значення, переосмислення, функціональній переорієнтації піддається тільки власна назва: *Colonel Blimp; Colonel Chinstrap; a Mark Tapley; a Job's comforter; Job's news; the Admirable Crichton,* в результаті чого вона втрачає безпосередній зв'язок із вихідним денотатом і отримує узагальнене переносне значення.

Парадоксально, що є цілий клас фразеологізмів, що включають ВН, які позначають неживі предмети або нелюдські живі істоти, тобто в цих випадках антропонім втрачає свій початковий ономастичний зміст і переходить у невласливу йому денотативну сферу: *tin Lizzie* – легковий автомобіль; *Sam Brown* – офіцерська португезя; *dumb Dora* – величезна німецька гармата; *Teddy bear* – плюшевий ведмедик.

Зважаючи на свій переосмислений характер, ВН у складі фразеологізмів можуть вживатися не тільки для номінації особи, а й для вираження емоційної оцінки певних якостей. Оцінки можуть бути як негативними (*a proper / right Charley* – повний дурень; *dumb Dora* – жарг. дурне дівчисько), так і позитивними (*the life of Riley* – легке, забезпечене життя; *Cordelia's gift* – тихий, ніжний жіночий голос), причому характер оцінки у зворотах зазвичай тісно пов'язаний із негативними або позитивними образами, що асоціюються з ім'ям. Але зустрічаються і безоцінні звороти: *Brown Betty* – хлібний пудинг з яблуками; *G.I. Joe* – рядовий солдат; *Jack and Jill* – закохана парочка). Деякі повністю переосмислені ФО з антропонімами, переважно літературного або публіцистичного походження, можуть містити елементи як негативної, так і позитивної оцінки: *Dr. Jekyll and Mr. Hyde; appeal from Philip drunk to Philip sober.*

У результаті фразеологізми з компонентом-онімом, як правило, поєднують номінативну й конотативну (емотивно-оцінну) функції, тобто мають номінативно-конотативний тип значення. Тут спостерігається перехід від переважно номінативної функції, характерної для звичайного власного імені, до конотативної функції оніма, що став компонентом ФО, тобто зазнав певною мірою функціональної переорієнтації.

Основним способом семантичного перетворення антропонімів у процесі фразеологізації є метафора – перенесення власного імені з первинного денотата на новий на основі асоціації за подібністю. При цьому виділяються два типи метафоричного перенесення: вибіркова метафоризація й глобальна метафоризація.

Багато метафоричних зворотів із компонентом-онімом мають евфемістичний характер (*old Harry; old Nick* – диявол; *good-time Charlie* – чоловік, який веде антигромадський спосіб життя та ін.), що дає змогу висловити поняття, що позначається, завуальовано, непрямо.

Семантичне перетворення може також відбуватися шляхом метонімічного перенесення, тобто на основі асоціації за суміжністю. У таких випадках фокусом фразеологічної номінації зазвичай стає ознака, несуттєва, але характерна для первинного денотата, який асоціюється з компонентом-онімом ФО у його

власне ономастичній функції. Наприклад: ФО *Old Tom* (назва сорту міцного джину) утворена від імені виробника джина.

З вищесказаного можемо зробити висновки, що ВН у складі фразеологізмів здатні набувати вторинні значення, найчастіше за допомогою метафори або метонімії, але так чи інакше вони генетично пов'язані з первинним референтом імені, його носієм.

Крім того, існують звороти, де власна назва не піддавалася семантичному переосмисленню, але була вибрана довільно. Однак ця довільність не випадкова, а зумовлена фонетичними чинниками або фактором частотності. Наприклад, у процесі історичного розвитку найуживаніші особисті імена (*John, Tom, Jack*) набули значення «чоловік», «людина взагалі»: *John long the carrier; Tom Thumb; Jack of all trades.* Причому *Tom i Jack* нерідко виступають у цьому родовому значенні, але з негативною конотацією (*peeping Tom; Jack among the maids*), або отримують видову конкретизацію з боку другого компоненту, що вказує, наприклад, на рід заняття (*Jack Tar; Tom Tailor*).

Фонетичний фактор може припускати, що вибір імені в процесі формування ФО зумовлений: римою (*Box and Cox; Joe Bloe*); алітерацією (*desperate Dick; lazy Lawrence; lusty Lawrence; sighing Sara*); народною етимологією (*all my eye and Betty Martin!* – спотворене латинське: *Ah, mihi, beate Martini – Ah, grant me, Blessed Martin*) та ін.

Отже, ми вважаємо, що загальну структуру значення власного імені в мові та мовленні можна представити у вигляді поля з ядром, в яке входять всі елементи категоріальної семантики плюс предметно-денотативна віднесеність власного імені, його номінативне значення. До зовнішнього кола поля увійдуть мовленнєві й мовні конотативні елементи його лексичної семантики: стилістичне, соціальне, емоційно-експресивне забарвлення імені, культурно-історичні елементи енциклопедичних знань про реалії, зміст соціально-індивідуальних психічних асоціацій у свідомості мовців, тобто те, що тепер називають у лінгвокраїнознавстві фоновою семантикою власного імені як розряду безеквівалентної лексики в будь-якій мові.

Так чи інакше, фразеологізм із компонентом-онімом – це культурно-мовний знак, який являє собою єдність фрагмента культурного знання й мовної структури. Він є носієм культурної інформації, яка імпліцитно представлена в його семантиці та сконцентрована в його внутрішній формі. Внаслідок цього фразеологізм є високоінформативною одиницею номінації зі складною семантикою, яка не виводиться із значень його окремих компонентів і не розподіляється між ними.

Література:

1. Алефиренко Н.Ф. Лингвокультурология. Ценностно-смысловое пространство языка : Учеб. пособие. Москва : Флинта: Наука, 2010. 288 с.
2. Англійські ідіоми. URL: <http://easy-english.com.ua/english-idioms/>
3. Арсентьева Е.Ф. Фразеология и фразеография в сопоставительном аспекте. Казань : Казан. гос. ун-т, 2006. 172 с.
4. Березович Е.Л. Язык и традиционная культура: Этнолингвистические исследования. Москва : Индрик, 2007. 599 с.
5. Богоявленская Е.В. Национально-культурная специфика английских фразеологизмов как проявление их асимметрии. *Актуальные проблемы изучения комплексных языковых знаков* : Материалы межд. науч. конф., посвященной 100-летию А.В. Кунина, 22–23 апреля 2009 г. Москва : ИПК МГЛУ «Рема», 2009. С. 27–29.
6. Ермолович Д.И. Имена собственные на стыке языков и культур. Москва : Р, Валент, 2001. 200 с.

7. Жуйкова М.В. Генеза образної предикації в етнолінгвістичному аспекті : дис. ... д-ра філол. наук. Київ, 2009. 394 с.
8. Кубрякова Е.С. Язык и знание. На пути получения знаний о языке: Часть речи с когнитивной точки зрения. Роль языка в познании мира. Москва : Языки славянской культуры, 2004. 560 с.
9. Кунин А.В. Курс фразеологии современного английского языка : Учеб. для ин-тов и фак. иностр. яз. 3-е изд., стереотип. Дубна : Феникс+, 2005. 488 с.
10. Левицкий А.Э. Антропонимы как лингвокультурные маркеры. Лингвокультурные исследования: Язык лингвокультурологии: теория vs эмпирия. Москва : ЛЕНАНД, 2016. С. 236–239.
11. Левицкий А.Э. Идиоматизация как средство пополнения системы английской фразеологии. Лексикология и фразеология: актуальные проблемы и решения. Москва : ИПК МГЛУ «Рема», 2011. С. 92–101. (Вестн. Моск. гос. лингвист. ун-та; вып. 18 (624); сер. «Языкознание»).
12. Левицкий А.Э. Функциональная переориентация номинативных единиц современного английского языка : монография. Житомир : Ред. издат. отд. ЖГПУ, 2001. 168 с.
13. Мокиенко В.М. Противоречия фразеологии и ее динамика : дис. ... д-ра филол. наук. Ленинград : Ленингр. ун-т, 1976. 488 с.
14. Потебня А.А. Из лекций по теории словесности (Басня. Пословица. Поговорка). Москва : Красанд, 2012. 614 с.
15. Рут М.Э. Образная номинация в русской ономастике. Москва : Изд-во ЛКИ, 2008. 192 с.
16. Рыбакин А.И. Словарь английских личных имен. Москва : Астраль, АСТ. 2000. 224 с.
17. Суперанская А.В. Общая теория имени собственного. Изд. стереотип. Москва : URSS, 2019. 368 с.
18. Суперанская А.В., Сталтмане В.Э., Подольская Н.В., Султанов А.Х. Теория и методика ономастических исследований. Москва : ЛКИ, 2007. 256 с.
19. Юрина Е.А. Образный строй языка. Томск : Изд-во Томск. ун-та, 2005. 156 с.
20. Carroll J.M. Toward a functional theory of names and naming. *Linguistics*. 1983. P. 341–371.
21. Moya V. La traducción de los nombres propios. Madrid, Catedra, 2000. 223 p.

Ardelian O. The description of the onomastic phraseology

Summary. The article contributes to the study of the mechanisms of antroponyms (proper names) recomprehension as phraseological units' components.

The main purpose of the paper is to state the role and functions of the onomastic components in the phraseological units. The object of the research is culture-oriented approach to the analysis of the English idioms with proper names. The subject matter of the paper is ethnolinguistic aspect of proper names as phraseological units' components in English.

The conducted study made it possible to clarify the specific functioning of proper names as parts of phraseological units and contributes to the study of the mechanisms of rethinking of anthroponyms as a constituent of the English idioms.

The article focuses on the classification of the phraseological units with onomastic component in English. The semantic types and models of these linguistic units have been described. There have been ascertained the leading role of onomastic components in phraseological significance' formation and explored their semantic peculiarities in phraseological units. Attention is paid to multilevel ethnocultural information encoded in phraseological units, and the need to phase attraction of such information in the process of language learning.

The article findings demonstrate that the onomastic component of the phraseological unit preserves the semantic links with the corresponding proper name in the speech and language and due to that it motivates the meaning of the phraseologism. The semantic meaning of the proper name in the general phraseological meaning depends on the degree of the phraseologism idiomacy. The cognition object is referred to the prototype verbalized by the existing phraseological unit. This reference determines the formation of the derived phraseological unit. The national and international features of phraseologisms are not always conditioned by the character of the onomastic component.

Key words: ethnolinguistic aspect, onomastic phraseology, phraseological unit, antroponyms (proper names), phraseological unit formation.

*Архипенко Л. М.,**кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри українознавства і мовної підготовки іноземних громадян
Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця*

ЗАСОБИ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМУНІКАЦІЇ ТА СПЕЦІАЛЬНІ НАЙМЕНУВАННЯ В НАУКОВИХ ТРАДИЦІЯХ

Анотація. У статті розглянуто сутність засобів професійної комунікації й відображення професійної картини світу, а також спеціальні найменування в різних наукових традиціях. Здійснено аналіз найменувань понять про мову професійного спілкування, її спеціальної лексики, які вступають між собою у відносини варіантності, синонімії, а в деяких випадках і міждисциплінарної омонімії: професійна мова – фахова мова – спеціальна підмова – мова спеціального призначення – субмова тощо. З'ясовано, що в мовознавчих розвідках термін «фахова мова» застосовують на позначення різних способів професійної комунікації в наукових та виробничих галузях. Різні дефініції цього терміна акцентують на релевантних властивостях професійних мов, зважаючи на уподобання науковця. Однією з важливих ознак термінологічних найменувань є тісний зв'язок із науковим поняттям і наявність дефініції. Це актуально й для лінгвістики мов спеціального призначення (Linguistics languages for special purposes) або «лінгвістики LSP». Аналіз контекстів використання словосполучення «фахова мова» в працях термінологів і фахівців у галузі лінгвістики LSP засвідчує численні спроби розмежувати зміст термінологізованих словосполучень «мова спеціального призначення» (MСП / LSP) і «професійна підмова».

Схарактеризовано основні види спеціальної лексики професійних підмов. За функціонально-стилістичними ознаками поділяємо їх на два пласти (функційні реєстри): верхній (зона норми) і нижній (зона узусу). Верхній пласт – термінологія, до складу якої входять різні види термінологічної лексики. Нижній пласт словникового складу спеціальної підмови представлений різними видами професійної та професійно-жаргонної лексики.

Усі марковані одиниці професійних підмов мають високу лінгвістичну інформативність і саме тому мають бути залучені до аналізу дискурсів, професійної мовної картини світу, ціннісної картини світу.

Ключові слова: професійна комунікація, фахова мова, мова спеціального призначення, термінологія, професіоналізми.

Постановка проблеми. Однією з особливостей сучасної лінгвістики є недостатня впорядкованість її термінології, про що свідчать синонімія наукових понять, багатозначність й омонімія термінів. Лінгвістична характеристика об'єкта, іменованого різними термінами або квазітермінами, належить до актуальних завдань науки про мову. Це важливо як для його теоретичного осмислення, так і для впорядкування лінгвістичної термінології. Саме тому в численних роботах науковці розглядають різні визначення досліджуваного феномена і пропонують новий авторський термін.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасній лінгвістиці проблеми функціонування фахових мов спеціаль-

ного призначення перебувають у колі уваги таких науковців, як А. Дяков, І. Кочан, Т. Кияк, В. Іващенко, Л. Туровська, І. Казимирова, Н. Яценко, Е. Скороходько, А. Міщенко, А. Комарова, Л. Гофман, Й. Шмідт, Х. Кальверкемпер, Д. Мьон, Р. Пелка та багатьох інших. Українські й зарубіжні дослідники розглядають мову спеціального призначення в різних аспектах, поєднуючи традиційні й новітні підходи.

Мета статті – розглянути сутність засобів професійної комунікації й відображення професійної картини світу, а також спеціальні найменування в різних наукових традиціях.

Виклад основного матеріалу. Мова професійної комунікації та її одиниці (переважно лексичні) вивчаються представниками різних наук у різних аспектах: системно-структурному, діахронічному, функційному, когнітивному, методичному тощо. Прагнення в наукових роботах до дисциплінарної автаркії термінологічних, лінгводидактичних, стилістичних та соціолінгвальних напрямів і шкіл призвело до безлічі найменувань понять про мову професійного спілкування, її спеціальної лексики, які вступають між собою у відношення варіантності, синонімії, а в деяких випадках і міждисциплінарної омонімії: професійна мова – фахова мова – спеціальна підмова – мова спеціального призначення – субмова тощо.

У мовознавчих розвідках термін «фахова мова» застосовують для позначення різних способів професійної комунікації в наукових та виробничих галузях. Дефініції цього терміна акцентують на релевантних властивостях професійних мов, зважаючи на уподобання науковця. Й. Шмідт визначає фахову мову як «засіб оптимального взаєморозуміння про предметну галузь для фахівців; вона характеризується специфічним лексиконом і спеціальними нормами щодо вибору, уживання й частотності загальноживаних лексичних і граматичних засобів; вона не існує як самостійна форма реалізації в мові, а актуалізується у спеціальних текстах, які, крім елементів фахового тексту, завжди містять елементи загальноживаної мови» [15, с. 17]. Л. Гофман наголошує на тому, що «фахова мова – це сукупність усіх мовних засобів, які застосовуються в певній обмежуваній фахом галузі комунікації для забезпечення взаєморозуміння між зайнятими в цій галузі спеціалістами» [12, с. 53]. Як варіант «загальноживаної мови, який слугує засобом пізнання й понятійного визначення специфічної для фаху реальності, а також засобом взаєморозуміння про предметну галузь і, таким чином, враховує специфічні потреби комунікації в межах фаху» розглядають Д. Мьон, Пелка [14, с. 26]. Х. Кальверкемпер у розрізі лінгводидактики подає таке визначення фахової мови: «Особливе знання про фах, яке формується в процесі шкільної, середньої чи вищої освіти й знайомить з перебігом процесів, особливостями

обслуговування й комунікації, розподілом праці й повноваженнями; це сприяє формуванню свідомого розуміння методів і виробничих процесів, а також наявних зв'язків між окремими видами діяльності, зважаючи на конкретну виробничу мету» [13, с. 94].

Перекладознавча наука за виразом «фахова мова» закріпила два термінологічні значення: 1) різновиди мови, породжені належністю до однієї професії, представлені різними жаргонізованими системами спілкування (мова військових, студентів тощо); 2) соціальний діалект цієї мови, який існує серед осіб, які належать до однієї й тієї ж професії [7]. У цьому випадку значення терміносполуки «фахова мова» семантично зближується зі спеціальними найменуваннями «професійний жаргон» і «професійний сленг».

У значенні «соціально (професійно) зумовлений різновид соціолекту» найменування «фахова мова» зазвичай використовується й у соціолінгвальних працях [2]. Основним об'єктом вивчення соціолінгвістів є субстандартна лексика професійних мов і соціальний контекст її функціонування. У певних соціолінгвальних працях спостерігаємо факт термінологічної метонімії, коли варіативними словосполученнями *професійна мова / професійна підмова* названі різні феномени, зокрема професійно виокремленої форми мови й професійно маркованих одиниць словникового складу цієї форми мови. Подібне явище спостерігаємо й у метамові функційної стилістики. Функційно-стилістичний підхід до розуміння сутності професійної підмови представлений, наприклад, у працях А. Міщенко. З функційно-стилістичного погляду «фахова мова» – це перш за все одна з підсистем національної мови, представлена різними варіантами (підмови різних наук, виробництв, ремесел, видів занять тощо). «Тому ці монофункціональні субмови характеризуються певним набором мовних засобів, які специфікуються залежно від сфери комунікації. На відміну від літературного стандарту, який еволюціонує в процесі історичного розвитку суспільства й забезпечує функцію комунікації для широкого загалу, функціональні мови, що також виникають на певних історичних етапах розвитку суспільства, є порівняно замкненими субстандартами літературної мови, а тому не поширюються в узусі» [6, с. 14].

Отже, професійна мова / фахова мова є одним із варіантів реалізації мови етносу, підсистема вторинна щодо загальнонародної мови, яка має властивий їй тезаурус і обслуговує як офіційну, так і неофіційну сфери професійного спілкування. Очевидно, що професійна підмова – не мова в повному сенсі цього слова, оскільки використовуються тільки професійні одиниці і, як правило, тільки з них неможливо побудувати повноцінне висловлювання. Вокабуляр в її складі охоплює не всі теми, а тільки окремі, що стосуються професійної діяльності й найбільш актуальних непрофесійних сфер, пов'язаних із забезпеченням життєдіяльності.

Термінологічна ентропія виявляється і в самій науці про терміни, яка стверджує, що однією з важливих ознак термінологічних найменувань є тісний зв'язок із науковим поняттям і наявність суворої дефініції. Це актуально і для порівняно молодшої наукової дисципліни – лінгвістики мов спеціального призначення (Linguistics languages for special purposes) або, як її частіше називають, «лінгвістики LSP», на становлення якої значно вплинули методика викладання іноземної мови, лінгводидактика, соціолінгвістика й стилістика. У вітчиз-

няному термінознавстві й деяких напрямках лінгвістики мов спеціального призначення вираз «фахова мова» належить до квазітермінів із неоднозначним тлумаченням і значною залежністю від контексту використання. Це спеціальне найменування часто заміщується синонімічними «спеціальна мова», «мова спеціального призначення» (англійський термін Language for Special Purposes (LSP), «професійний різновид мови». Причому ці заміни можливі в межах одного контексту, наприклад: «Використання LSP для спілкування зумовлене суспільно-історичною необхідністю. Мови для спеціальних цілей з'явилися як результат історичного поділу праці. Поділ праці спричинив виникнення спеціального знання, яким володіють фахівці конкретної галузі знань. Професійні мови виникають унаслідок виділення в суспільстві професійних груп. За функціональною й структурною спрямованістю спеціальна мова в конкретних умовах реалізації легко розширюється на окремі професійні різновиди. Кожен професійний різновид включає в себе мову науки й мову практики (професійна розмовна мова) [7, с. 47].

Аналіз численних контекстів використання словосполучення «фахова мова» в працях термінологів і фахівців у галузі лінгвістики LSP свідчить про те, що воно використовується в кількох значеннях: 1) для позначення особливої форми національної мови; 2) для позначення розмовного професійного мовлення; 3) для позначення сукупності некодифікованих професійних найменувань; 4) як синонім терміна «термінологія конкретної наукової галузі» у таких, наприклад, виразах, як мова (підмова) хімії, мова (підмова) математики; 5) для позначення сукупності кодифікованих і некодифікованих спеціальних найменувань.

Незважаючи на численні спроби розмежувати зміст термінологізованих словосполучень «мова спеціального призначення» (МСП / LSP) і «професійна підмова», їх часто використовують як синоніми. Огляд основних визначень мови для спеціальних цілей представлений у роботі Лілії Півньової [8], що позбавляє нас можливого екскурсу в історію становлення цього терміна. Зазначимо лише, що в термінознавстві є традиція сприймати *мову спеціального призначення* «як функціональну сферу термінологічної лексики, що значно розширює вивчення функцій терміна в його мовній реалізації» [10, с. 348]. Чи відповідає це визначення змісту того, що є засобом спілкування фахівців будь-якої галузі науки чи виробництва і здійснює інші важливі функції в професійній сфері? На нашу думку, описане вище поняття доцільно називати «професійною підмовою» або «спеціальною підмовою» певної галузі. Професійна (або спеціальна) підмова – один із безлічі варіантів реалізації загальнонародної мови, особлива функційно-семіотична підсистема для професійного спілкування, накопичення, передачі та інтерпретації спеціальних знань, а також для оцінки реалій професійної сфери. Одним з основних факторів виділення професійних підмов як варіантів розмовної мови виступає професійний поділ суспільства.

Спеціальні підмови обслуговують усі сфери духовної та матеріальної культури, частково вони можуть використовуватися в побуті, особливо якщо йдеться про домашнє господарство. Залежно від сфер вживання й ступеня професійної обмеженості професійні (спеціальні) підмови поділяються на три групи: 1) власне спеціальні підмови (професійні підмови), які обслуговують наукову, промислову (індустріальну),

державну, професійну громадську, рекламну та інформаційну діяльність, професійну діяльність у сфері дипломатії, літератури й мистецтва, фінансів, моди, спорту тощо; 2) спеціальні підмови народних ремесел і промислів (підмови лісництва, підмова мисливців тощо); 3) консубстанційні спеціальні підмови, що не мають чітких меж з іншими підсистемами мови: територіальними діалектами, просторіччям, груповими жаргонами, розмовної формою літературної мови (наприклад, підмови кулінарії, городництва, користувачів Інтернету, радіоаматорів, солдат-контрактників тощо). Аналогічне членування пропонує і В. Лейчик [5].

Названі вище різновиди професійних (спеціальних) підмов можуть існувати: 1) у письмовій та усній формі; 2) переважно в письмовій чи усній формі; 3) винятково в усній формі. Залежно від пріоритетних функцій, особливостей відбору спеціальної лексики, тобто сукупності слів і словосполучень, що позначають специфічні поняття й уявлення професійного співтовариства, а також завдань професійного спілкування виділяють науковий, науково-технічний, офіційно-діловий і розмовний стиль професійних підмов, також особливі усні форми їх існування: неофіційну професійну мову, жаргонізовану професійну мову й професійний жаргон. Кожна з форм існування спеціальних підмов характеризується окремим переліком мовних одиниць і синтаксичних конструкцій.

Словниковий склад професійних (спеціальних) підмов за функціонально-стилістичними ознаками поділяють на два пласти (функційні реєстри): верхній (зона норми) і нижній (зона узусу). Верхній пласт – це термінологія, до складу якої входять різні види термінологічної лексики. Нижній реєстр словникового складу спеціальної підмови представлений різними видами професійної та професійно-жаргонної лексики. Подаємо коротку характеристику основних стратифікаційних видів спеціальної лексики професійних підмов.

До термінологічної лексики належать стилістично нейтральні спеціальні найменування, основною сферою вживання яких є письмова (книжна) форма спеціального мовлення в усіх його стилях (науковому, науково-технічному, офіційно-діловому). Це терміни, терміноіди, прототерміни, передтерміни, квазітерміни, детерміни. Вони розрізняються за ступенем термінологічності, глибиною зв'язку з поняттям, а також за формальними ознаками (наприклад, кількістю структурних одиниць). Сукупність свідомо впорядкованих термінів утворює терміносистему.

Центральне місце в складі спеціальної лексики займають терміни, тобто лексичні одиниці, для яких характерні тісний зв'язок із науковими або науково-технічними поняттями; системність, зумовлена семантичними, мотиваційними, словотворчими, синтагматичні зв'язками в межах термінологічного поля; контекстуальна незалежність, конвенціональність (відповідність певним традиціям, домовленостям між фахівцями), а також наявність чіткої дефініції.

Термін, який потрапив у загальнонародну мову без зміни обсягу значення, називають детерміном (*банк, принтер, ксерокс*). До прототермінів належать спеціальні найменування, які виникли ще в донауковий період, і називають не поняття, а уявлення про об'єкти професійної діяльності (як правило у ремісництві та побуті). Вони тісно пов'язані із загальнонародною лексикою. Відмінними ознаками прототермінів є вмотивованість «випадковими» ознаками або втрачений мотив

назви. Основною сферою функціонування прототермінів були знахарство, ткацтво, полювання й рибальство тощо. Від термінів і прототермінів потрібно відрізняти терміноіди – терміноподобні спеціальні найменування, що виникають у період зародження нового знання й використовуються, як правило, нетривалий час для номінації понять, що неоднозначно розуміються фахівцями. У науковій літературі, в тому числі й у словниках, терміноіди вживаються із зазначенням різних поглядів на їхній зміст. Ці одиниці термінологічної лексики позбавлені точності значення, контекстуально залежні, мають нестійкий характер, можуть використовуватися в кількох підмовах із різними значеннями. Одні терміноіди в процесі функціонування набувають суворої дефініції, піддаються кодифікації і стають термінами (така доля деяких терміноідів когнітивної лінгвістики), інші – витісняються з ужитку іншими термінами (у XIX ст. терміноід «*праматір мов*» замінений терміном «*прамова*»), треті переходять у групу квазітермінів. Ще одна стратифікаційна одиниця термінологічної лексики – передтерміни – багатослівні спеціальні найменування, які називають нові сформовані поняття, для яких ще не знайдено стислого найменування. Серед передтермінів переважають описові конструкції й поєднання з дієприкметниковим чи дієприслівниковими зворотом. Для таких одиниць характерні нестійка форма й недовговічність. Більшість із них згодом замінюються однослівним або двослівними термінами.

Доволі часто процес остаточної термінологізації або заміни передтерміна чи терміноіда з дифузним обсягом значення новим терміном затягується. У цьому випадку, функціонуючи тривалий час у професійному (спеціальному) мовленні, передтерміни й терміноіди переходять до розряду квазітермінів (наприклад: *лісова й деревообробна промисловість, мова спеціального призначення*). У складі термінологічної лексики виділяють також псевдотерміни, які мають основні ознаки терміна, але позначають неіснуючі або науково не підтвержені поняття (*вічний двигун, телепортація, філософський камінь* тощо).

Найчисленніший розряд верхнього реєстру професійної підмови складають номені – найменування окремих об'єктів, продуктів людської діяльності, відтворюваних за одним із зразків певну кількість разів (наприклад, назви виробничих верстатів, моделей машин, марок сталі, продукції селекціонерів тощо). Більшість номенів характеризується умовністю змісту, незалежністю від контексту й здатністю утворювати лінійні ряди (номенклатури, переліки). Багато номенів сучасного української мови мають у своєму складі цифри, символи, абрєвіатури, наприклад: назви літаків, в основу яких покладено прізвища конструкторів *Ан-124, Ан-72, Ан-74 (Антонов Олег Костянтинівич)*.

Одиниці нижнього реєстра словникового складу професійних підмов також неоднорідні. Ядро становлять професіоналізми – стилістично марковані слова, рідше – словосполучення, які називають уявлення й формують поняття певної галузі професійної діяльності, що використовуються в усному мовленні фахівців в умовах напівофіційного або неофіційного спілкування на професійні теми. Відмінною рисою професіоналізмів є некодифікованість, а також наявність у багатьох із них стилістичної забарвленості, яка виявляється шляхом зіставлення зі стилістично нейтральним спеціальним найменуванням. Здебільшого експресивність

професіоналізмів виявляє своє матеріальне вираження у словотворчих афіксах, підтверджується умовами мікро- і макроконтекстів, наприклад: *витратник*, *платіжка*, *проплата*, *проводка* (грошей), *накрутка* (професіоналізми підприємців). Продуктивним способом утворення професіоналізмів є метафоризація і спеціалізація значення загальнонародного слова: *пласт* – «осадові гірські породи, що містять незначну кількість золота», *зародки* – «кристали гідроксиду алюмінію» (*глиноземного*) тощо. Стилістично нейтральні професіоналізми, широко вживані в мові фахівців, можуть набути дефініції й перейти в розряд термінів. Ймовірність термінологізації професіоналізми підвищується, якщо в нього немає однослівного синоніма у сфері термінології галузі. До професійної лексики наближаються такі терміни, як *гірський хребет*, *коліно труби* тощо. Якщо професіоналізм використовується в двох і більш спеціальних підмовах, він переходить до розряду інтерпрофесіоналізмів. Наприклад, *борошно* – «пиловидний речовина». Лексичні одиниці, які називають об'єкти непрофесійної сфери з використанням матеріальної основи професійних підмов, називають депрофесіоналізмами (*прибудова*). У словниковому складі української мови зафіксовані також спеціальні найменування, в яких відсутні синоніми в термінології галузі, але їхнє денотативне значення співвідноситься з професійними реаліями. Такі спеціальні найменування називаються квазіпрофесіоналізмами: *бойове хрещення* – «участь у першому бою». Частотність використання стилістично забарвлених некодифікованих найменувань у мові фахівців різних галузей значна. Короткі за формою, з високим ступенем умотивованості професіоналізми незамінні у разі потреби швидкого обміну інформацією, передачі ставлення до подій.

Професійні жаргонізми відрізняють від інших розрядів спеціальної лексики стилістична зниженість і наявність конотативного компонента в лексичному значенні. Зазвичай це конотація глузування, рідше несхвалення й приниження: *жоржик* – «моряк» (морськ.); *лижник* – «літній пацієнт з тростиною» (медичн.). Деякі професійні жаргонізми є результатом асоціативної метафоризації: *нагострити шаблі* – «підготуватися до оперативного втручання» (медичн.), *проводити відстріл* – із використанням *дефібрлятора поновлювати роботу серцевого м'яза* (медичн.).

Висновки. Марковані одиниці професійних підмов мають високу лінгвістичну інформативність і тому мають залучатися до аналізу інституціональних дискурсів, професійної мовної картини світу, ціннісної картини світу. Вони можуть використовуватися у вирішенні таких фундаментальних проблем лінгвістики, як «професійна мова й когніція», «професійна мова й емоція», «фахова мова й соціальна дійсність», «динаміка мови», «стратифікаційний склад мови» тощо. Принципово важливо при цьому розмежовувати поняття професійно обмеженої форми існування мови (професійних, або спеціальних підмов), їхніх функційно-семіотичних різновидів (термінологій, терміносистем, усного професійного мовлення, професійного жаргону) й професійно маркованих елементів словникового складу цієї форми (термінів, номенів, професіоналізмів та інших стратифікаційних одиниць спеціальної лексики). Це сприятиме гармонізації лінгвістичної термінології й уникненню термінологічної плутанини, розмаїто представленої в багатьох термінознавчих, соціолінгвістичних та стилістичних працях.

Література:

- Архипенко Л.М. Функційні вмиви терміна як одиниці економічного дискурсу. *International scientific and practical conference «Challenges of philological sciences, intercultural communication and translation studies in Ukraine and EU countries»* : conference proceedings, October 30–31, 2020. Venice : Izdevniecība «Baltija Publishing», 2020. 337 p.
- Д'яков А.С. Основи термінотворення / А.С. Д'яков, Т.Р. Кияк, З.Б. Куделько. Київ : КМ Academia, 2000. 216 с.
- Кияк Т. Вузькогалузеві терміни як основа формування та квазіреферування фахових текстів. *Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології»*. 2008. № 620. С. 3–5.
- Комарова А.И. Язык для специальных целей (LSP): теория и метод. Москва : МААП, 1996. 193 с.
- Лейчик В.М. Языки для специальных целей – функциональные разновидности современных развитых функциональных языков. *Общие и частные проблемы функциональных стилей*. Москва, 2006. С. 28–43.
- Мищенко А.Л. Лінгвістика фахових мов та сучасна модель науково-технічного перекладу : монографія. Вінниця : Нова Книга, 2013. 448 с.
- Нелюбин Л.Л. Толковый переводоведческий словарь. Москва : Флинта : Наука, 2016. 320 с.
- Півнюва Л.В. Мова спеціального призначення як об'єкт лінгвістичних студій. *Українська мова*. 2014. № 4 (52). С. 117–126.
- Скороходько Е.Ф. Термін у науковому тексті (до створення терміноцентричної теорії наукового дискурсу) : монографія. Київ, 2006. 99 с.
- Татаринов В.А. Общее терминоведение. Энциклопедический словарь. Москва : Московский лицей, 2006. С. 348.
- Туровська Л.В. Термінологія і мова спеціального призначення: зони перетину. URL: <http://term-in.org/goods/15-1-1-1/ategory/id110/>
- Hoffmann L. Kommunikationsmittel Fachsprache / *Forum für Fachsprachen-Forschung*. [2., völlig neu bearb.]. Tübingen : Narr, 1985. В. 1. 307 S.
- Kalverkämper H. Der Einfluß der Fachsprachen auf die Gemeinsprache. In: Stichel, Gerhard (Hrsg.): *Deutsche Gegenwartssprache. Tendenzen und Perspektiven*. Berlin / New York, S. 88–101.
- Möhn D. Fachsprachen. Eine Einführung. Tübingen, Max Niemeyer Verlag, 1984. 171 S.
- Schmidt J. Bedeutung und Begriff : Zur Fundierung einer sprachphilosophischen Semantik. Braunschweig : Vieweg, 1969. 176 S.

Arkhypenko L. Means of professional communication and special names in scientific traditions

Summary. The article considers the essence of means of professional communication and reflection of the professional picture of the world, as well as special names in different scientific traditions. The analysis of the names of concepts about the language of professional communication, its special vocabulary, which enter into relations of variance, synonymy, and in some cases interdisciplinary homonymy: professional language – special subtext – special purpose language – sublanguage, etc. It has been found that in linguistic explorations, the term “professional language” is used to denote various ways of professional communication in scientific and industrial fields. Different definitions of this term emphasize the relevant properties of professional languages, taking into account the preferences of the scientist. One of the important features of terminological names is the close connection with the scientific concept and the presence of a definition. This is also true for Linguistics of Special Purpose Linguistics or LSP Linguistics.

tics. The analysis of the contexts of the use of the phrase “professional language” in the works of terminologists and specialists in the field of LSP linguistics shows numerous attempts to distinguish the meaning of terminologized phrases «special purpose language» (SME / LSP) and professional background.

The main types of special vocabulary of professional subtexts are characterized. According to functional and stylistic features, we divide them into two layers (functional registers): upper (normal zone) and lower (usage zone). The upper layer is terminology, which includes various types of terminologi-

cal vocabulary. The lower layer of the vocabulary of the special subtext is represented by different types of professional and professional slang vocabulary.

All labeled units of professional subtext have a high linguistic informativeness and that is why they should be involved in the analysis of discourses, professional linguistic picture of the world, value picture of the world.

Key words: professional communication, professional language, special purpose language, terminology, professionalism.

Baibakova I. M.,

*Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Foreign Languages
Lviv Polytechnic National University*

Hasko O. L.,

*Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Foreign Languages
Lviv Polytechnic National University*

SOCIAL INTERACTION MAXIMIZATION WITHIN DISTANCE LEARNING ESP DISCOURSE CLASSROOM

Summary. Successful online learning experience depends on social interaction. The latter is treated as crucial in this respect, hence, its maximization is of primary importance. Practical application of social interaction is regarded in the context of ESP discourse studies within distance learning.

The paper is focused on maximizing social interaction dealing with ESP discourse studies in the framework of the current online tertiary educational process.

ESP discourse mastering is aimed at developing students' competences which will enable them to effectively communicate in their future professional environment. Adequate understanding of authentic materials from Internet sources, journals, instructions, specifications is the result of the previous thorough ESP discourse studies and proper skills based on social interaction. Maximization of the latter for increasing its efficiency and effectiveness is quite obvious since other job-related activities also require high level ESP discourse training and the corresponding social interaction skills and feedback. It refers to: participation in common social, academic and professional settings (meetings, seminars, discussions, talks, debates, etc.); supporting personal professional ideas and point of view with clear argumentation; delivering presentations; conducting lectures; making telephone calls; organising video-conferences, webinars; being members of International cooperation and exchange programmes; writing business correspondence in standard format (e-mails, letters, reports, grant proposals, analytical reviews, etc.) for a variety of purposes related to the professional sphere.

Maximizing social interaction efficiency in the virtual classroom directly depends on students' motivation based on their understanding of the ESP discourse practical application as well as on building rapport in terms of mutual respect, trust and group cohesion. Knowledge acquired in the process of ESP discourse training combined with reduced anxiety due to the positive supportive atmosphere leads to beneficial outcomes.

Key words: social interaction, distance learning, ESP discourse, job-related activities, rapport.

The problem being under consideration and its practical application. Successful online learning experience depends on social interaction. The latter is treated as crucial in this respect, hence, its maximization is of primary importance. The practical application of social interaction is regarded in the context of ESP discourse studies within distance learning.

Analysis of the recent publications on the issue. The problem of social interaction not being a new one, is still in the focus of attention [1; 2], but it has not been much regarded concerning ESP discourse [3], which as a notion has been studied thoroughly. In this paper these issues are analysed from a different point of view.

The aim of the paper. The paper is focused on maximizing social interaction dealing with ESP discourse studies in the framework of the current online tertiary educational process.

The body of the paper. Karel Kreijns (Faculty of Technical Sciences, Open University of the Netherlands), Paul A. Kirschner and Wim Jochems. (Educational Technology Expertise Center, Open University of the Netherlands) in their article 'Identifying the pitfalls for social interaction in computer-supported collaborative learning environments: a review of the research' dwell on computer-supported collaborative learning environments pitfalls which may block the desired outcome: (1) students' social interaction taken for granted and (2) psychological aspect of social interaction not being taken into consideration. For the social interaction in the virtual learning environment in the course of online education to be efficient it is necessary to develop certain 'sound social spaces characterized by group cohesion, trust, respect and belonging' and establish a special 'sense of community of learning' [4, p. 335].

The research article 'Interaction forms in successful collaborative learning in virtual learning environments' by Essi Vuopala, Pirkko Hyvönen, Sanna Järvelä (University of Oulu, Finland) reads, 'interaction in collaborative situations was more often group-related than task-related. Group-related interaction concentrated mostly on coordination of group work, such as planning and organising group activities' [1, p. 25].

Janette R. Hill (University of Georgia), Liyan Song (Towson University) and Richard E. West (Brigham Young University) in the article 'Social Learning Theory and Web-Based Learning Environments: A Review of Research and Discussion of Implications' argue, 'because cognition is not considered an individual process, learning and knowing are shaped by the kinds of interactions a student has with others, and the context within which these interactions occur' [2, p. 89]. The authors also underline the importance of using diverse resources such as text, video and sound making it possible for the learners to explore 'different ways of knowing as well as resources better matching their learning styles, goals, and preferences' [2, p. 91].

James Laffey, Guan Yu Lin (University of Missouri-Columbia, United States), Yimei Lin (National Chung Cheng University, Taiwan) in the article 'Assessing Social Ability in Online Learning Environments' point out that 'Education is a social practice and the ability to interact socially is important to social cognitive learning and social learning' [5, p. 163].

According to Patrick Howarth (Teacher, Trainer, Portugal), 'Interaction does not only promote language development but it also fosters the development of social skills (e.g. politeness, respect for others) that people need to operate successfully in any culture' [6]. He also suggests maximising practice time for overcoming students' resistance by using project work and collaborative approach that promotes both realistic language use and interaction. Having different levels of tasks can help in case of mixed abilities.

The ESP discourse teaching has evolved from developments in ESP discourse research. The studies started by analyzing a certain aspect of ESP discourse as it takes place in real life presenting interrelation between spoken ESP discourse and ESP discourse teaching via using transcripts of authentic workplace talk focusing on interpersonal communication namely on language of the meetings, forums etc. and how and why the people use vague language, humor and hedges. In 2012 S. Evans used an approach he applied to teaching ESP emails in English. He found out a close relationship between research and teaching for written ESP discourse where ESP discourse researcher is directly connected with learners. After thorough analysis of 400 ESP emails he came to the conclusion that email communication is in close contact with the spoken communication saying that email users are often connected with specific links that are included into a text and this process is called intertextuality [7].

This analysis was performed in the framework of the ESP discourse research, which is one of the five main areas of research, alongside with Genre analysis, Critical discourse analysis, Organizational rhetoric and Multimodal discourse analysis. For written ESP discourse the analysis of professional texts used in the same context with communicative elements is called ESP Genre analysis which suits ESP discourse teaching in the best way as it aims at providing information about the structure and context of a specific type of text that can be used for teaching. Critical discourse analysis is also tightly connected with the ESP discourse teaching. It usually considers two things: the relationship between a writer and receiver in the text and the aim to keep the work appropriate for the people who interact with discourse rather than falling out of the real world [8].

Multiple data of different types of research show the importance of structure, dialogue and the tutor-learner context that influence the design of ICT based distance ESP learning discourse implementation. The number of social interactions depends on these categories. It can also be closely related to commercial realities of different programmes. Based on these postulates we should consider the research question of how much of social interaction is considered sufficient in designing ICT based distance learning programmes. This research question is divided into the following three areas:

1. What ICT based tools are used by ESP distance learning environment?
2. What strategies do the tutors and learners use to incorporate social interactions?
3. What are the flaws of strategies and tools in practice when emphasising social interactions as a priority? [3]

To answer these questions the multi-case study approach was applied in research to cover different ways of structuring and dia-

logue mechanisms and both synchronous and asynchronous delivery mechanisms within the design. The multiple case studies also included a variety of tutor-learner contexts. Therefore the results can be generalised to embrace learner sets. Three main data collection techniques were used within the multi-case study approach registering the data with the web based online portals and discussion forums. Further, the interview technique was used to interview the authors of the programmes, and the survey technique was used to collect data from the learners [3].

As learning is mainly related to a social activity and a person who is doing the work is the person doing the learning, communication and collaboration are critical for learning situations. They are very important to promote such processes as critical thinking and problem solving. Training different situations ESP students possess the opportunity to communicate via discussing and exchanging ideas with others and then develop their personal thinking and in such a way launch coherent collaboration.

In order to help and support students in their communication through a distance learning the computer based Learning Management System (LMS) distributed by the Internet could be used. It provides tools for course production, administration and communication. It could be used both for learning and self-learning as an example of virtual classroom.

By monitoring the system, a tutor can use this information to encourage and give students adequate support and feedback. According to Soong et al [9] there are some critical factors that need to be considered when using a LMS. These include:

- 1) Human factors – the success of distance learning rests on the main participants.
- 2) Technical competency – the participants should know the ABC of computing.
- 3) Mindset about learning – the way the students and tutors understand learning and self-learning has a substantial impact on how they behave in learning and teaching situations.
- 4) Level of collaboration – the more you communicate the more you learn. Different kinds of discussion forums, webinars and seminars are of highest priority that are provided via LMS.
- 5) The level of sensed environment and technical support – technical knowledge and support are very important in distance teaching and learning in order not to create problems in this field [9].

So technology means ease of access and navigation as well as level of interaction. Human factors create security and trust, self discipline and adequate amount of time. Mindset about learning includes feedback, support, monitoring and social processes. Level of collaboration is related to communication, discussion forums, social interaction, designing tasks supporting collaboration and level of sensed environment and technical support deals with such categories as user friendly systems as a technical problem means lack of flexibility and access to technical support and social interaction [9].

A tool, as a LMS, can cover the communicative, collaborative and feedback requirements from both students and tutors and can be presented as an appropriate learning environment. To be able to use a LMS the ESP students should be provided with corresponding computer equipment. A Learning Centre, as a complementary learning environment, can be of much help in this case. Other applications of a Learning Centre can be used as a meeting place for learning student groups or as a silent virtual classroom that is intended to focus on studies contrary to studying at home and in this way to conquer both students and tutors perspective regarding social

interaction in distance education. Future studies can be focused on students ESP learning processes and features a LMS has to offer for successful education on distance. Another future issue would be to compare students who are involved in distance education with those who are not familiar with such kind of studies. The issue of sufficient interest is to analyse the gender differences, age differences of the learners and if there are any, it would also be a kind of important research in the field of ESP distance education [10].

ESP discourse mastering is aimed at developing students' English for specific purposes competences (i.e. linguistic, sociolinguistic and pragmatic ones) which will enable them to effectively communicate in their future professional environment. Adequate understanding of authentic materials from Internet sources, specialist journals, instructions, specifications for equipment operation and maintenance is the result of the previous thorough ESP discourse studies and proper skills developed based on social interaction. Maximization of the latter for increasing its efficiency and effectiveness is quite obvious since other job-related activities also require high level ESP discourse training and the corresponding social interaction skills and feedback. It refers to:

- participation in common social, academic and professional settings (meetings, seminars, discussions, talks, debates, etc.),
- supporting personal professional ideas and point of view with clear argumentation,
- delivering presentations,
- conducting lectures,
- making telephone calls,
- organising video-conferences, webinars,
- being members of International cooperation and exchange programmes,
- business correspondence in standard format (e-mails, letters, reports, grant proposals, analytical reviews, etc.) for a variety of purposes related to the professional sphere.

Conclusions. Maximizing social interaction in the virtual classroom directly depends on students' motivation based on their understanding of the ESP discourse practical application as well as on building teacher-student/student-student/student-teacher rapport in terms of mutual respect, trust and group cohesion. Knowledge acquired in the process of ESP discourse training combined with reduced anxiety due to the positive supportive atmosphere leads to beneficial outcomes.

References:

1. Vuopala, Essi, Hyvönen, Pirkko, Järvelä Sanna. Interaction forms in successful collaborative learning in virtual learning environments. *Active Learning in Higher Education*. 2016. Volume 17, Issue 1. P. 25–38. DOI: <https://doi.org/10.1177/1469787415616730>
2. Hill, J.R., Song, L., West, R.E. Social Learning Theory and Web-Based Learning Environments: A Review of Research and Discussion of Implications. *American Journal of Distance Education*. 2009. Volume 23, Issue 2. P. 88–103. DOI: <https://doi.org/10.1080/08923640902857713>
3. Ingirige, Bingunath, Goulding, Jack Steven. Maximizing social interaction within distance learning ESP discourse. 2015. P. 75–99. Retrieved January 25, 2021 from [http://clock.uclan.ac.uk/1623/1/BingunathIngirige4\(1\)_1623.pdf](http://clock.uclan.ac.uk/1623/1/BingunathIngirige4(1)_1623.pdf)
4. Kreijns, K., Kirschner, P.A., Jochems W. Identifying the pitfalls for social interaction in computer-supported collaborative learning environments: a review of the research. *Computers in Human Behavior*. May 2003. Volume 19, Issue 3. P. 335–353. DOI: [https://doi.org/10.1016/S0747-5632\(02\)00057-2](https://doi.org/10.1016/S0747-5632(02)00057-2)

5. Laffey, J., Lin, G.Y. & Lin, Y. Assessing Social Ability in Online Learning Environments. *Journal of Interactive Learning Research*. 2006. 17(2). P. 163–177. Retrieved January 23, 2021 from <https://www.learnlib.org/primary/p/5981/>
6. Howarth Patrick. Increasing student interaction. URL: <https://www.teachingenglish.org.uk/article/increasing-student-interaction>
7. Evans, S. Designing email tasks for the business English classroom: Implications from a study of key industries. *English for Specific Purposes Journal*. 2012. 31(3). P. 202–212.
8. Ilie Cornelia, Nickerson Catherine, Planken Brigitte. *Teaching Business Discourse (Research and Practice in Applied Linguistics)*. Palgrave Macmillan, 2019. 196 p.
9. Soong, M.H.B., Chan, H.C., Chua, B.C., Lon, K.F.: Critical success factors for on-line course resources. *Computers and Education*. 2001. Vol. 36. P. 101–120.
10. Mörndal Marie, Révay Péter. Distance education – social interaction in a learning environment. 2005. URL: <http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:113661/FULLTEXT01.pdf>

Байбакова І.М., Гасько О.Л. Максимізація соціальної взаємодії в умовах дистанційного вивчення дискурсу на занятті англійської мови фахового спрямування

Анотація. Успішний досвід дистанційного навчання залежить від соціальної взаємодії, максимізація якої набуває першочергового значення як важливий чинник віртуальної освітньої складової частини. Практичне застосування соціальної взаємодії розглядається в контексті вивчення дискурсу англійської мови фахового спрямування в умовах дистанційного навчання.

Опанування фахового дискурсу спрямоване на розвиток лінгвістичних і пов'язаних із ними соціолінгвістичних і прагматичних компетентностей студентів, що сприятимуть їх майбутньому ефективному спілкуванню у професійному середовищі. Це передбачає засвоєння термінологічних одиниць, граматичних конструкцій, опрацювання професійно орієнтованої інформації. Належне розуміння автентичних матеріалів Інтернет-джерел, журналів, інструкцій, специфікацій є результатом попереднього детального вивчення фахового дискурсу та здобуття навичок, основу яких становить соціальна взаємодія. Максимізація останньої для підвищення її ефективності та результативності є цілком очевидною, оскільки інші види професійної діяльності спеціаліста також вимагають високого рівня підготовки щодо фахового дискурсу та належних навичок соціальної взаємодії та зворотного зв'язку. Це стосується участі у спільних соціальних, академічних і професійних заходах (зустрічі, семінари, дискусії, бесіди, дебати тощо), висловлювань особистих професійних ідей/точок зору з чіткою аргументацією, проведення лекцій та презентацій, здійснення телефонних дзвінків, організації відеоконференцій, вебінарів, програм міжнародного співробітництва та обміну, ведення ділової кореспонденції і наукових публікацій у стандартному форматі (листи, звіти, пропозиції грантів, аналітичні огляди, статті тощо).

Максимізація ефективності соціальної взаємодії у віртуальному класі безпосередньо залежить від мотивації студентів на основі їх усвідомлення практичного застосування фахового дискурсу, вивчення якого в поєднанні з позитивною атмосферою взаєморозуміння, поваги, довіри та згуртованості групи призводять до успішних результатів.

Ключові слова: соціальна взаємодія, дистанційне навчання, дискурс англійської мови фахового спрямування, діяльність, пов'язана з роботою, взаєморозуміння.

Барабаш С. М.,

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри україністики

Національного медичного університету імені О. О. Богомольця

ЕВОЛЮЦІЯ ІМЕНІ ЯК ПОШУК СЕБЕ: ПСЕВДОНІМИ ІГОРЯ КОСТЕЦЬКОГО

Анотація. У статті досліджується еволюція імені Ігоря Костецького крізь призму його власного сприйняття себе як особистості на тлі обставин навколишнього світу, здійснено зіставлення етимології імен та психо-емоційного прояву їх у мистецькій діяльності митця. На основі спогадів самого письменника, його брата Андрія Мерзлякова, діячів культури здійснено спробу сприйняття І. Костецького крізь призму зміни імен. Події 1938 року вплинули на формування свідомості українського патріота, а 1941 рік засвідчив появу українського письменника і діяча культури європейського рівня Ігоря Костецького.

Своє нове ім'я він сприймав як переродження, отождення себе з новим осмисленням і мистецьким проявом у світі: «Я спроможний вигадати для себе ім'я, його особливу транскрипцію, розписати наперед свій життєпис і вдосконалити його в минулому на власний смак і впадобу. З абсолютного ніщо постає величина, особистість, окреслена кріпким контуром». І. Костецький трактує зміну імені як один із варіантів суперечності між екзистенційним та онтологічним первнями, конфліктом людини з реальністю буття. Подолання цієї суперечності, життєвої колізії лежить у сутності сартрівського розуміння екзистенціалізму як гуманізму, на шляху суворого самоаналізу, що сприяє віднайденню героєм нових цінностей, нової ідентичності.

Українська культура мала постать європейського рівня, творчість якого, бачення розвитку і реалізації мистецтва не вкладалися в жодні окреслені мірки. Зміна імені для Костецького означала переламні моменти у світогляді, творчій біографії, долі. Він вірив, що нове ім'я є елементом еволюції, несе нову ідентичність та духовний стрижень, є рушійною силою для розкриття прихованих раніше можливостей і письменницького потенціалу. Це було своєрідне мистецьке явище. Ім'я як певний код особистості, а особливо еволюція імені митця як пошук себе є складним явищем, що потребує окремого дослідження постаті крізь призму сприйняття ним навколишнього світу та самого себе, особливо цінними є такі явища для сучасного дослідника літератури та культурного процесу загалом.

Ключові слова: еволюція імені, Ігор Костецький, етимологія, трансформація, мистецтво, конфлікт людини і реального буття.

Постановка проблеми. Практика псевдонімів відома ще з давньоруських часів, коли автори і переписувачі деяких рукописів свої імена зашифровували цифрами, а цифри у слов'янському письмі позначалися за допомогою літер. Псевдоніми надзвичайно широко почали застосовувати у XVI ст. полемісти, які, виступаючи проти католицизму, змушені були з політичних міркувань приховувати справжні імена. Серед інших причин появи такого явища є й використання їх заради створення вра-

ження масовості автури видань; часто послуговувалися псевдонімами в сатиричних виданнях. Так, наприкінці XIX ст. це було своєрідною модою на Україні. У літературній етиці цього періоду серед жінок було прийнято ховати своє ім'я від публічності. Під час воєнних дій, організації руху опору між учасниками була поширена практика псевдонімів та прізвиськ. Так, деякі українські письменники, пов'язані із підпіллям, заради конспірації стали відомими за конспіраційними іменами. Така ідентифікація особистості була поширена і в таборах ДР поміж письменників, які входили до МУРу: Ю. Шевельов був відомий як Юрій Шерех і Гр. Шевчук, В. Петров – як В. Домонтович і Віктор Бер, І. Костецький – як Юрій Корибут і Гліб Подільський. Причин появи псевдонімів є чимало, проте вважаємо доцільним простежити їх появу в житті конкретного діяча літератури. Зосередимо свою увагу на постаті Ігоря Костецького.

«Ігор Костецький (нім. Eaghor G. Kostetzky), також Юрій Корибут, (нім. Yuri Korybut) – український письменник, перекладач, критик, режисер, видавець. Справжнє ім'я письменника – Ігор В'ячеславович Мерзляков, як правило, саме таку інформацію читаємо про цю потужну культуротворчу постать. Ставимо *на меті* дослідити еволюцію імені Ігоря Костецького крізь призму його власного сприйняття себе як особистості на тлі обставин оточуючого світу.

Аналіз останніх досліджень. Концепцію творчого мислення І. Костецького в контексті української моделі модернізму досліджували С. Павличко [8; 9], Ю. Барабаш [1], життєпис читаємо ч дослідженнях М. Стерха [11], М. Геркалюка [3], О. Шуткевича [13] та ін. Нині вважаємо актуальним дослідити зміни імен митця крізь призму взаємодій з оточуючим світом.

Виклад основного матеріалу. Вдамося до етимології. Слов'янське ім'я Ігор походить від давньоскандинавського слова «Інгварр» («Інг» – бог родючості, «варр» – обачний, обережний); давньоруського «Ин(ъ)гварь» (оберігати ім'я Бога, що трактується як «військо, сила, войовничий»). Насамперед, це одне з імен-епітетів Бога-громовержця. Це і княже ім'я, надзвичайно було поширеним у X–XII ст. Планетою імені вважається Марс, а кольором – червоний [7, с. 150–153]. У ньому сконцентровані такі риси, як воля, активність, діяльність, войовничість, що й можна простежити у життєписі Костецького. Проте він сам внутрішньо заперечував це ім'я, чим знову підтверджував його значення. «Мене мама так назвала не з патріотичних міркувань, а з мотивів екзотики», – писав І. Костецький, таким чином висловлюючи нелюбов до власного старослов'янського наймення, підкреслюючи свою нелюбов до всього застарілого, патріархального, віджилого. «Мене справді звать Ігор, а мого батька до того ж, як на злість В'ячеслав», – у цих словах звучить внутрішнє несприйняття батька, що згодом призведе і до

зміни його прізвища на материнське. В. Миронов трактує ім'я В'ячеслав як носія сталих, консервативних, навіть дещо застарілих поглядів на життя [7, с. 84].

Змалечку Ігоря Мерзлякова (батько – В'ячеслав Мерзляков, талановитий вокаліст, друг Леонтовича; мати – Наталя Костецька, нащадок аристократичного роду Дашковичів-Корибутичів) у родині звали Юрком, це ім'я з грецької перекладається як «землероб» (Юрій – слов'янська форма грецького імені Георгій («ге» – земля, «ергон» – робота)). Дослідники визнають й інший варіант походження імені Юрій (Георгій) – творець. Етимологія цього наймення мала відображення й у натурі хлопчика, бо змалечку, відвідуючи з мамою церкву (Наталя Костецька як професійна співачка виступала солісткою у хорі, іноді співала й у соборі), вдома творив свій театр, шукав, відчував і знаходив свою місію, призначення у цьому світі. Цікавився релігійним дійством, іноді навіть прислужував кліриком. Бажання продовжити обряд було втілене вдома: разом із братиком під маленьким столом спорудив вітвар з іконостасом і правив там служби. Згодом імпровізована церква перетворилася на домашній театр. Творче родинне оточення та власний потяг до мистецтва сприяли формуванню пізнавального інтересу до творення, функціонування театру, життя та алгоритму функціонування, що закритий звичайному глядачеві. Його брат Андрій Мерзляков згадував: «Часом він убирався в хустки, шарфи, накручував чалму і зображав турецького пашу, або маркіза чи чарівника. Так починалося його знайомство з бодай примітивним, але театром. Іноді виголошував якийсь монолог, а коли його питали, що воно означає, він, ніби ніяковіючи, відповідав: «Це так собі, п'єса»». Згодом, живучи в Києві, Ігор Мерзляков потрапив до складу художньо-політичної ради при Київському оперному театрі. Це дало змогу відвідувати безплатно вистави в усіх театрах Києва, що вплинуло на сприйняття, розуміння культури театрального мистецтва. Наприкінці 1933 року він навчався у Ленінграді на студіях при театрі імені Горького, не закінчивши їх, вступив до Інституту театрального мистецтва у Москві.

1938-й – рік чергової трансформації, заявлення про себе світу, своїх переконань. Це період, коли Підкарпатська Русь отримала автономію, а згодом і незалежність Карпатської України (хоча й ненадовго). І. Мерзляков згадував, що, слухаючи новини про карпатські події, «увірував у Галичину»: «Я увірував у неї як у носія тієї революції, яка завжди здавалася мені єдинооправданою революцією: революція, що навіки звільнила б людський інтелект від обов'язку нагинатися й кривитися перед зовнішнім щоднем» [3, с. 5]. Він починає позиціонувати себе як українця.

Під впливом подій Мерзляков пропонує О. Довженку сценарій на основі «Слова о полку Ігоревім».

Працюючи в роки війни в дозволеній німецькою окупаційною владою газеті «Вінницькі вісті», яка була позбавлена радянської цензури та мала нетривалу німецьку лояльність до українства, писав у статті «Принципи українства»: «Ми єдині, ми – кияни, галичани, подоляни. Полтавці, слобожани, буковинці, кубанці, степовики, запорожці, мусимо діяти в одне. Відчувши нашу національну спільність, мусимо вишикуватися непохитною лавою і тоді доли вперед, до вершин, до всеукраїнства». Саме у цей період Ігор Мерзляков прийняв свідоме виважене рішення відмовитися від батьківського російського прізвища та стати Ігорем Костецьким, демонструючи цим кроком свою українську ідентичність.

Письменник походив зі змішаного середовища – російсько-українсько-польського. За свідченнями самого І. Костецького, батько народився в Башкирії, ставши згодом українізованим росіянином.

Прізвище матері згодом стало псевдонімом письменника. С. Павличко зазначає: «Вибір українського як головного свого начала уже був своєрідним ексцентризмом, хоча певний модерністський космополітизм завжди лишався неодмінною рисою Костецького, котрий вважав себе насамперед людиною культури, а вже на другому місці стояла «українськість» і його національна культура, яка мала сенс тільки тоді, коли була відкрита до всіх інших культур світу і становила разом з ними єдиний рухливий живий організм» [8].

У 1941 р. митець у Вінниці познайомився з представниками похідних груп Організації Українських Націоналістів, співпрацював із націоналістами деякий період. В околицях Золочева, що на Львівщині, пройшов вишкіл. Під впливом політичних подій на території українських земель письменник починає роботу над романом, присвяченим Степанові Бандері, «Мертвих більше нема», підписавши його псевдонімом Гліб Подольський. Це вказує на геолокацію – Вінниччину, енергетика якого сприяла формуванню мистецьких зацікавлень, свідомому вибору української національної ідеї, яка йшла врозріз із насаджуваним УРСР баченням.

І. Костецький свою підпільну діяльність пов'язував із мистецтвом.

«Стіни театру не чули національного гимну понад 20 років. Небагато хто з присутніх знали взагалі, що це виконується. Але глядачі всі до одного почали підводитися. Пішов такий рух, що диригент спинив хор і напівобернувшись ввічливо чекав, – писав І. Костецький у романі «Мертвих більше нема» про урочистість дійства у Вінницькому театрі. – Коли настала тиша, диригент знову повів. Почали повільно доплітатися окремі голоси присутніх у залі. Я бачив, як люди блискавично на ходу пригадували слова. Старші підказували молодшим, і ті теж несміливо вступали в звукову лаву. Оглянувшись по залі, я помітив багато інтелігентних облич, які напружено дивилися на сцену. Очіма багатьох бігли сльози. Я не сумнівався, що переважна більшість присутніх у житті послуговується російською мовою, але тепер вони плакали від нечуваного зворушення» [2].

Письменник понад усе прагнув свободи самовираження, навіть у німецьких таборах переміщених осіб. Перебуваючи в середовищі еміграції, він створював мистецькі експерименти: незрозумілі драми і новели з елементами поетики абсурду, що було явищем нетиповим, революційним, здійснювало розрив шаблонного мислення реципієнта. Митець європейського рівня продовжував писати українською в стіл, а німецькою – для театральних та радіовистав, підписуючись уже як офіційним прізвищем у незвичній транслітерації Eaghor G. Kostetzky, створив понад 35 унікальних книг.

Осінь 1938 року перетворила радянського інтелігента І. Мерзлякова на свідомого українського патріота, а 1941-й уже означав остаточний кінець його життя в «інкарнації» Ігоря Мерзлякова й народження українського письменника і діяча культури Ігоря Костецького [11, с. 2].

Нове наречення Костецький ототожнював з оновленим осмисленням себе і мистецьким проявом у світі: «Я спроможний вигадати для себе ім'я, його особливу транскрипцію, розписати наперед свій життєпис і вдосконалити його в минулому на

власний смак і вподобу. З абсолютного ніщо постає величина, особистість, окреслена кріпким контуром» [5, с. 517–519].

Ю. Барабаш, розглядаючи на прикладі оповідання «Ціна людської назви» проблему імені (ціни, за Костецьким), наголошує, що для письменника саме в ньому втілена людська ідентичність та неповторна сутність, що є особистісною, інтимною, як і загальнолюдська, філософська, екзистенційна категорія. Палій-старший, втрачаючи власне ім'я, яке є внутрішньою суттю, переживає це як особистісну людську драму. І. Костецький трактує це як один із варіантів суперечності між екзистенційним та онтологічним первинями, конфліктом людини з реальністю буття. Подолання цієї суперечності, життєвої колізії лежить у сутності сартрівського розуміння екзистенціалізму як гуманізму, на шляху суворого самоаналізу, що сприяє віднайденню героєм нових цінностей, нової ідентичності [1, с. 9].

В екзистенційній проблемі імення-ідентичності І. Костецький усвідомлює національну конотацію, що не є звичною для канонічного екзистенціалізму, але вірогідною і важливою для розуміння емігрантської «плинної» ідентичності [1, с. 9].

«Плинність» імені, «плинність» ідентичності, абсурд як атрибут дійсності, проблема відчуженості, феномен двійництва, чинник пограниччя між реальним та ірреальним, адекватні цій модерністичній проблематиці засоби модерністичної поезики (зсуви часу та деформації простору, гротескова оптика й ігровий первень, інтертекстуальність, множинність і різноспрямованість внутрішніх векторів потоку свідомості, експресіоністичність стилю, «відчуженість» мови) є напрямками творчих пошуків Костецького-новеліста. О. Соловей його малу прозу др. пол. 40-х рр. XX ст. визначає як «екстравертно» експериментальну [10, с. 268].

У 1945 р. у німецькому місті Фюрт письменники Ігор Багрянний, Віктор Петров, Юрій Косач, Ігор Костецький, Іван Майстренко, Юрій Шерех підписали декларацію мистецького українського руху – МУР.

В. Барка у період Мистецького Українського Руху нарік Ігоря Костецького леопардом. Це ім'я згадує у своїй поезії «Осінь» (1951) (збірка «Поезії») Емма Андіївська:

Сургучем запечатаний сад;
Всіх рослин віддали під суд.
Леопард розцвітає в кутку;
Тіні мовчки лежать, мов квітки.
Охмелій розвішую віск
І думаю тільки про нас.

Вихованка І. Костецького, амбітна поетка в поезії висловила пасивний протест проти авторитаризму свого вчителя. За задумом Е. Андіївської, збірка мала б називатися «Порічок гроно», проте це не сподобалося Костецькому.

Про складний, запальний характер брата свідчив Андрій Мерзляков: під час дитячих забав у Вінниці Юркові «часом траплялися» бурхливі вибухи гніву, під час яких йому треба було «вилютитись» [6, с. 148].

Темпераментний характер, пов'язаний з особливою пристрасністю до пригод, сильним статевим потягом, прагненням до веселого товариства за умов відсутності батьківського контролю, ще в 15-літньому віці був причиною конфліктів з органами правопорядку, арештів та засудження, раптового зриву навчання у московському ГІПСі. Наприкінці 20-х рр. XX ст. І. Костецький, маючи контакти з кримінальним світом Одеси, можливо, пройшов «посвяту» туди.

Проте запальна вдача І. Костецького йшла поряд із незвичайно титанічною працьовитістю, відданістю літературі, театру, музиці, українській мові.

В. Барка порівнював Костецького із середньовічним лицарем, який служить «дамі свого серця: літературі» [11, с. 19], набагато критичніше його оцінив Ю. Шевельов: «Мистецтво було для Костецького – все, і заради мистецтва – і то такого, яким він його бачив, – можна було піти на що завгодно. Обдурити, мистецьки звалтувати – здавалося б, я не здивувався б, якби почув, що заради мистецтва Ігор когось забив. У цій одержимості була краса й пишнота цього *леопарда*, завжди пружного, завжди готового до стрибка» [12, с. 139].

Ю. Шерех-Шевельов назвав Костецького «об'явленням Божим і диявольським водночас», що мало прояв в експериментальній, стилізованій мистецькій манері та обсязі зробленого для української літератури та перекладацтва.

У 1957 р. Ігор Костецький разом із Дмитром Чижевським та Ярославом Рудницьким став ініціатором створення Українського шекспірівського товариства. Працював редактором-упорядником сюрреалістичного журналу «Хорс» (1946), редактором журналу «Україна і світ» (1951), в якому в модерних зразках українською мовою творив блискучу панораму європейської культури; був членом міжнародного Пен-клубу – міжнародної правозахисної неурядової організації, яка об'єднує професійних письменників, поетів, журналістів, які працюють у різних літературних жанрах.

«У літературі і мистецтві – а це була його релігія – він мав дуже окреслені смаки і вимоги. Із зневагою й огидою він ставився до традиційних стилів українського побутового реалізму й сентиментальної напівфольклорної лірики – того, що він називав «кохання на перелазі» – його убивче окреслення. Він хотів літературного експерименту, індивідуальних шукань. Ці засади він сповідав із несхибною ревністю, з гарячковим патосом, без жадних компромісів», – зазначав Ю. Шерех-Шевельов [4].

Висновки. Отже, українська культура мала постать європейського рівня, творчість якого, бачення розвитку і реалізації мистецтва не вкладалися в жодні окреслені мірки. Зміна імені для Костецького означала переламні моменти у світогляді, творчій біографії, долі. Він вірив, що нове ім'я є елементом еволюції, несе нову ідентичність та духовний стрижень, є рушійною силою для розкриття прихованих раніше можливостей та письменницького потенціалу. Це було своєрідне мистецьке явище. Ім'я як певний код особистості, а особливо еволюція імені митця як пошук себе є складним явищем, що потребує окремого дослідження постаті крізь призму сприйняття ним навколишнього світу та самого себе, особливо цінними є такі явища для сучасного дослідника літератури та культурного процесу загалом.

Література:

1. Барабаш Ю. ENFANT TERRIBLE, або «ІНШИЙ» посеред більшості (Ігор Костецький). На шляху до української моделі модернізму). *Слово і Час*. 2018. № 8. С. 3–18.
2. Вешеліні О. Ігор Костецький відмовився від батькового російського прізвища. *Газета по-українськи*. 2018. 11 травня.
3. Геркалюк М. «Довести українську до меж і поза межі одним зосередженим ударом»: історія недооціненого інтелектуала Ігоря Костецького. *Вежа*. 2020. 22 листопада. С. 1–10.
4. Грабовський С. Ігор Костецький. *Країна Інконіто*. 2003. 8 липня.

5. Костецький І. Начерки вступної статті до нездійсненого видання зібраних творів. *Тобі належить цілий світ. Вибрані твори* / Видання підготував Марко Роберт Стех. Київ : Критика, 2005. С. 517–519.
6. Мерзляков А. Портрет мистця змолоду. *Сучасність*. Вип. 1–4. Українське товариство закордонних студій, 2003. 140 с.
7. Миронов В.А. Имени тайная власть. Москва : ФАИР-ПРЕСС, 2006. 352 с.
8. Павличко С. Теорія літератури. Київ : Видавництво Соломії Павличко «Основи», 2002. 664 с.
9. Павличко С.Д. Дискурс модернізму в українській літературі : Монографія. Київ : Либідь, 1997. 360 с.
10. Соловей О. До проблеми відчуження у новелі Ігоря Костецького «ми з Нежд». *Вісник Донецького національного університету. Серія Б. Гуманітарні науки*. 2015. № 1–2. С. 268.
11. Стерх М.Р. Ігор Костецький: начерки творчого портрету. У 100-річний ювілей Ігоря Костецького (1913–1983).
12. Шевельов Ю. Я – мене – мені... (і довкруги). Спогади 2. В Європі. Київ : Фоліо, 2012. 316 с.
13. Шуткевич О. Костецький оголошує «мистецький безвіз». *День*. 22 листопада. 2020. С. 1–3.

Barabash S. The evolution of the name as a search for oneself: pseudonyms of Igor Kosteckı

Summary. The article examines the evolution of Igor Kosteckı's name through the prism of his own perception of himself as a person against the background of the surrounding world, compares the etymology of names and their psycho-emotional manifestation in the artist's artistic activity. Based on the memoirs of the writer himself, his brother Andriy Merzlyakov, and cultural figures, an attempt was made to perceive I. Kosteckı through the prism of changing names. The events of 1938 influenced the formation of the consciousness of the Ukrainian patriot, and 1941 witnessed the emergence of the Ukrainian writer and cultural figure of European level Igor Kostetsky.

He saw his new name as a rebirth, an identification with a new meaning and artistic manifestation in the world: "I am able to invent a name for myself, its special transcription, to

write my biography in advance and improve it in the past to my own taste. From absolute nothing arises the magnitude, the personality, outlined by a strong contour".

I. Kostetsky interprets the change of name as one of the variants of the contradiction between the existential and ontological primordials, the conflict of man with the reality of being. Overcoming this contradiction, the conflict of life lies in the essence of Sartre's understanding of existentialism as humanism, on the path of strict introspection, which helps the hero to find new values, new identity I. Kostetsky interprets this as one of the contradictions between existential and ontological reality with.

Ukrainian culture had a figure of European level, whose work, vision of development and realization of art did not fit into any of the outlined measures. For Kosteckı, the change of name meant turning points in his worldview, creative biography, and destiny. He believed that the new name was an element of evolution, carried a new identity and a spiritual core, and was a driving force for the discovery of previously hidden possibilities and literary potential. It was a kind of artistic phenomenon. The name as a certain code of personality, and especially the evolution of the artist's name as a search for oneself is a complex phenomenon that requires a separate study of the figure through the prism of perception of the world and oneself.

The article examines the evolution of Igor Kosteckı's name through the prism of his own perception of himself as a person against the background of the surrounding world, compares the etymology of names and their psycho-emotional manifestation in the artist's artistic activity. Based on the memoirs of the writer himself, his brother Andriy Merzlyakov, and cultural figures, an attempt was made to perceive I. Kosteckı through the prism of changing names. The events of 1938 influenced the formation of the consciousness of the Ukrainian patriot, and 1941 witnessed the emergence of the Ukrainian writer and cultural figure of European level Igor Kostetsky.

Key words: evolution of the name, Igor Kostetsky, etymology, transformation, art, the conflict of man and real life.

*Батринчук З. Р.,**ORCID ID: 0000-0001-8822-8226**кандидат філологічних наук,**асистент кафедри англійської мови**Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича*

КОМУНІКАТИВНІ СТРАТЕГІЇ І ТАКТИКИ У ПРОМОВАХ ДЖОЗЕФА БАЙДЕНА

Анотація. Статтю присвячено аналізу комунікативних стратегій і тактик у промовах кандидата в президенти США Джозефа Байдена на матеріалі 15 ключових промов політика в рамках передвиборчої кампанії у 2020 році. У статті висвітлено поняття «політичний дискурс» та описані класифікації стратегій і тактик у політичному дискурсі. Для досягнення поставленої мети було дібрано 262 приклади комунікативних тактик методом наскрізного виписування, згруповано їх у стратегії та зроблено висновки щодо їхніх функцій та впливу на адресата. З огляду на принцип класифікації О.М. Паршиної було виокремлено стратегії: самопрезентації, що охоплює тактики солідаризації з адресатом, ототожнення, створення «свого оточення», насмішки, гіпертрофування «я-теми», нейтралізації негативного уявлення про себе; дискредитації з тактиками звинувачення, непрямого звинувачення, навішування ярликів; маніпуляції з тактиками гіперболізації та апеляції до почуттів; аргументації з тактиками обґрунтування оцінки, вказівки на перспективу; агітації з тактиками закликів та обіцянок. У результаті дослідження було виявлено домінуючі стратегії – дискредитації (70 випадків), самопрезентації (64 випадки), маніпуляції (61 приклад). Рідше політик вдавався до стратегії аргументації (24 випадки). Найбільш уживаними тактиками виявились: тактика звинувачення (49 випадків) та апеляції до почуттів адресата (42 приклади). Вдаючись до стратегії дискредитації свого опонента, Джозеф Байден намагається переконати адресата в непрофесійності, некомпетентності та егоїзмі чинного президента, особливо в період пандемії. Водночас політик застосовує стратегію самопрезентації, описує свої сильні сторони, підтримку авторитетних політиків та наголошує, що він як представник середнього класу розуміє потреби та проблеми людей. Завдяки стратегії маніпуляції утверджується віра адресата в добробут країни за умов президентства кандидата, адже тактика апеляції до почуттів адресата є однією з найбільш чисельних (42 випадки). Перспективу подальших досліджень вбачаємо в дослідженні стилістичного аспекту політичних виступів Джозефа Байдена та аналізі виступів політика у статусі Президента США.

Ключові слова: політичний дискурс, комунікативні стратегії і тактики, стратегії самопрезентації, дискредитації, маніпуляції, аргументації, агітації.

Постановка проблеми. Впродовж десятиліть політичний дискурс викликає неабиякий інтерес науковців, передусім, з огляду на його багатогранність, варіативну структуру та різні засоби сугестії. Вони формуються та функціонують як реакція на актуальні динамічні зміни на світовій політичній арені, намагаються відповідати соціальним викликам. Актуальність сучасного політичного дискурсу зумовлена ключовими поді-

ями в політичному світі країн-гігантів та представлена нещодавнім завершенням політичних перегонів між Дональдом Трампом та Джозефом Байденом на пост президента Америки. Наше дослідження зосереджене на аналізі політичного дискурсу Джозефа Байдена (його промов під час передвиборчої кампанії у 2020 році) та покликано виокремити ключові стратегії і тактики, застосовані політиком, які могли б відіграти вагомую роль у процесі волевиявлення громадян Америки на президентських виборах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Визначення поняття «політичний дискурс» все ще не сягнуло рівня однастайності. Намагання науковців дати вичерпне визначення привело до виокремлення низки дефініцій. Це і «сукупність всіх мовленнєвих актів, що використовують у політичних дискусіях, а також правил публічної політики, що освячені традицією та перевірені досвідом» [1, с. 8], і «своєрідна знакова система, де відбувається модифікація семантики та функцій різних типів мовних одиниць та стандартних мовленнєвих дій [2, с. 3], і «видовий, експліцитно прагматичний різновид ідеологічного дискурсу» [3, с. 57]. У сучасному мовознавстві думки науковців суттєво розминулись: А.П. Чудінов, М.М. Lazar використовують поняття «політичний дискурс» апріорі; інші (М.Б. Паршин, Ю.С. Степанов) відмовляються визнавати за ним лінгвістичне значення, а Є.І. Шейгал, Т.А. ван Дейк, Р. Водак, А.М. Баранов використовують його як синоніми до термінів «мова політики», «політична комунікація». Ми поділяємо думку Н.О. Боженкової з приводу того, що політичний дискурс – це мовна діяльність суб'єктів у сфері політичного інституційного спілкування, детермінована певною соціально-рольовою ієрархією, об'єктивованою у вигляді сукупності текстових одиниць політичної спрямованості у всьому жанровому та функціональному різноманітті [4, с. 257].

Аналіз комунікативних стратегій і тактик у сучасному політичному дискурсі останніми роками був здійснений низкою вітчизняних (Т.А. Ананко, Н.М. Дяченко, Л.В. Павлова) та закордонних науковців (П. Данмаєр, З. Кампф, К. Шафнер та ін.).

Мета статті – проаналізувати ключові комунікативні стратегії і тактики в промовах Джозефа Байдена у 2020 році для виявлення найуспішніших, що сприяли перемозі кандидата в президенти.

Вклад основного матеріалу. Політичний дискурс має низку ознак: системність, прагматичне завершення, комунікативна визначеність, відсутність суворих структурних обмежень. Він наділений тими самими функціями, що і дискурс: інформативною, аргументативною, персуазивною, груповиокрем-

лювальною. Д. Гребер додає ще також функцію поширення інформації, визначення подальших планів, проєкції в минуле та майбутнє [5, с. 198]. Завдяки цим функціям визначається базова ознака політичного дискурсу – його використання як інструменту політичної влади (боротьби за владу, оволодіння владою, її збереження, стабілізація та перерозподіл). Ведучи мову про базову функцію поширення інформації в політичному дискурсі, розуміємо, що суспільство сприймає таку інформацію у результаті пропонованих вербальних картинок. Велика частка людей часто не має прямого стосунку до політики, тому сприймає та аналізує інформацію, отриману через засоби масової комунікації, часто у формі інтерв'ю, неформальних бесід, прес-конференцій. Отже, окрім експліцитної інформації, суспільство сприймає також імпліцитно-конотативний шар інформації. Він часто реалізується емотивно забарвленою лексикою, патріотичними символами, евфемізмами. Імпліцитна інформація реалізується також завдяки паралінгвістичним компонентам, хронотопу вербального акту [4, с. 256]. У політичному дискурсі важливим є вміння політика поєднати експліцитну та імпліцитну інформацію таким чином, щоб здійснити бажаний вплив на адресата повідомлення. Це комплексний процес, що часто може зазнавати комунікативних невдач, однак в умовах, коли політичні промови не мають чіткої структури, вдале застосування комунікативних стратегій і тактик може справити бажаний вплив на адресата.

Політичний дискурс як різновид персуазивного дискурсу відзначається маніпулятивною специфікою, що виражається в здійсненні мовленнєвого впливу на адресата з метою внесення когнітивних змін у його картину світу, що поведуть за собою регуляцію диспозицій та діяльність адресата на користь адресанта [6, с. 403]. Персуазивність – це вплив автора усного чи письмового повідомлення на адресата з метою переконати в чомусь, закликати здійснити чи не здійснити певні дії. При персуазивній комунікації людина свідомо продукує висловлювання, що спрямовані на те, щоб викликати певну реакцію в реципієнта [7, с. 26]. Вона реалізується через застосування комунікативних стратегій. Єдиного визначення поняття «стратегія» не існує, адже його розглядають різноаспектно: з позицій прагматичної, психолінгвістичної, в руслі когнітивного підходу. Ми керуємось визначенням О.М. Паршиної, що розуміє «стратегію» як визначений напрям комунікативної поведінки в інтересах досягнення мети комунікації. Виокремлюють види комунікативних стратегій у різних типах дискурсу, в тому числі політичному: дискурсивні, стилістичні, семантичні, прагматичні, риторичні, діалогові та ін. [8, с. 20].

З позиції комунікативного впливу стратегію можна розглядати лише за допомогою аналізу тактик. Тактика – це використання прийомів, засобів досягнення мети, лінія чиєїсь поведінки. У цьому контексті стратегія – комплексний феномен, а тактика – аспектний [8, с. 22]. Тому необхідно здійснити аналіз аспектних феноменів, щоб розглядати цілісну картину стратегії.

Існують різні підходи до класифікації стратегій і тактик. Розуміємо, що напрацювати єдино правильну класифікацію практично неможливо, адже кожен політик володіє своїм унікальним риторичним портретом, а поряд із ним існують різноманітні жанри політичного дискурсу. Тому цілком виправданим є явище, коли риторичний портрет окремого політика охоплює комплекс характерних лише для нього стратегій

і тактик. У дослідженні керуємось класифікацією стратегій і тактик, запропонованою О.М. Паршиною. Серед стратегій науковця виокремлює: самопрезентації (тактики солідаризації з адресатом, отождоження, створення «свого оточення», дистанціювання, епагування, насмішки, нейтралізації негативного уявлення про себе, гіпертрофування «я-теми»), дискредитації (звинувачення, навішування ярликів, непрямі звинувачення), маніпуляції (гіперболізації, підтасовка фактів, підміна понять, апеляція до почуттів), аргументації (зіставний аналіз, обґрунтування оцінки, вказівка на перспективу), агітації (заклик, обіцянка) та ін. [8]. Матеріалом для статті слугували ключових 15 промов Джозефа Байдена в рамках передвиборчої кампанії на пост президента США з 17 лютого 2020 року по 27 жовтня 2020 року. Методом наскрізного виписування було дібрано 262 тактики та згруповано їх у 5 стратегій.

Розглянемо детальніше стратегії і тактики у промовах Джозефа Байдена. У межах **стратегії самопрезентації** політик застосовував **тактику солідаризації** з адресатом у 15 випадках. Найчастіше мета цієї тактики – звернути увагу електорату на те, що кандидат у президенти поділяє погляди кожного пересічного громадянина, намагається підкреслити, що думка середнього класу для нього надважлива, намагається поділяти почуття людей. Наведемо приклад: *“They’re the place where we come from. Many of you come from. It’s where we’re raised. The people. They’re the reason why I’m running. There’s a reason why I’m a Democrat in the first place”* [9]. Спостерігаємо позиціювання кандидата як своєрідного рятівника, вихідця «з народу», який, розуміючи складну ситуацію, маючи вплив та владу, зможе покращити стан справ. У прикладі *“In crisis, characters avail and each day, we’re seeing the courage and the heart of American’s shine through. Our military, our first responders, our doctors, nurses, healthcare workers.... The grocery store worker stocking the shelf, the mail and package carriers, the workers manufacturing gear we need to keep delivery trucks on the road, cooking meals to deliver, tending to our elderly loved ones”* [9] спостерігаємо акцент на розумінні ситуації.

Часто тактика солідаризації та **отождоження** (14 випадків) перегукуються в контексті досліджуваного дискурсу. У прикладах *“My dad like many of your parents, got knocked down a few times, but he always got back up. He worked hard to build a great middle class life for our family in Mayfield...”*; *“Many of you have been through similar things that I’ve been through. Some of you worse than I’ve been through, but what do you need? You need purpose in your life”* [9] бачимо, що політик демонструє єдність із народом, також наводить приклади з особистого життя, підкреслюючи, що він звичайна людина, як і кожен виборець, зі своїми переживаннями, людськими труднощами, отождожуючи свій досвід із досвідом адресата: *“I hope you and your family are doing well in these difficult and anxious times. Confusing times. Like all families, the Biden family is adjusting to new ways”* [9]. На відміну від солідаризації, де політик демонструє розуміння, емпатію, він також підкреслює свою силу змінити стан речей. У межах тактики отождоження він не відокремлює себе від спільноти.

Тактику **створення свого оточення** спостерігаємо в 11 випадках і найчастіше у промовах Джозефа Байден апелює до Барака Обами, згадуючи досвід співпраці з ним, а також фонд «Обамакер» (Obamacare): *“We need to build on the coalition and legacy of the most successful President*

in our lifetime, Barack Obama”; “Look, just look what we did when we passed Obamacare, what President Obama and I did saving the American automobile industry, or what we did to pass the Violence Against Women Act, but that’s not enough” [9]. Крім Барака Обами, Джозеф Байден також згадує низку інших політиків, які його підтримали, особливо Камалу Гарріс: “In just the past week, so many of my incredibly capable competitors have endorsed me. Mayor Pete Buttigieg, Amy Klobuchar, Beto O’Rourke, Mike Bloomberg, Cory Booker, and Kamala Harris”; “Kamala, as you all know is smart, she’s tough, she’s experienced, she’s a proven fighter for the backbone of this country, the middle class, for all those who are struggling to get into the middle class” [9]. Заручившись підтримкою авторитетних політиків, автор намагається вплинути на вибір адресата, розраховуючи, що симпатичні електорату, які здобули довіру виборця попередньо, допоможуть зміцнити віру в перемогу нового кандидата в президенти.

Тактика **насмішки** простежується у 12 випадках, однак реалізується вона, радше, у формі іронії. Джозеф Байден застосовує її, говорячи про політику свого головного опонента Дональда Трампа: “Donald Trump has already started his attacks, calling Kamala “nasty”, whining about how she is “mean” to his appointees. It’s no surprise because whining is what Donald Trump does best, better than any president in American history”; “When the administration was told that there’s a thousand people a day dying of COVID, the response was, “It is what it is.” It is what it is? It is what it is because they are who they are” [9]. Застосовуючи тактику насмішки, політик не переходить межу, зберігаючи образ свідомого, компетентного політика, тим самим демонструє, що йому можна довіряти.

Втілення тактики **нейтралізації негативного уявлення про себе** спостерігаємо у 9 випадках. У своїх промовах Джозеф Байден часто цитує свого батька, який простежується авторитетом для політика. Цитати стосуються законів моралі і щоразу політик наголошує на тому, що він бере до уваги поради батька: “My dad used to have an expression. Joe, a job’s about a lot more than a paycheck. A job’s about your dignity, respect, your place in the community. And I really mean this” [9]. Своєю чергою адресат розуміє, що правила моралі, яких дотримується політик, утвердять у країні рівність та справедливість. Для того, щоб нейтралізувати негативне уявлення про себе, Джозеф Байден на фоні негативної ситуації нагадує адресату про свої наміри, які б обов’язково покращили стан справ, однак його намагання керівництво не взяло до уваги: “Just based on public information that I had, I warned the threat was getting worse way back on January the 27th and urged the need to put signs first, draw on emergency funds to get response started, think about invoking disaster powers to respond” [9].

Трапляються також випадки тактики **гіпертрофування «я-теми»**. Їх політик вживає найрідше: лише 3 випадки. Розуміємо, що «зловживання» цією тактикою може викликати зворотний ефект: стратегія самопрезентації матиме негативний ефект, а надмірне вихвалювання може відсікти прихильників політики Джозефа Байдена. Наведемо приклад: “If I’m given the honor of becoming your president, I promise you I’ll strive to give the nation that very leadership every day, every day I have a privilege to hold office” [9]. Як бачимо, у прикладі також реалізується тактика обіцянки і апеляції до почуттів, адже цитата доволі патріотична.

Стратегія **дискредитації опонента** (у випадку Джозефа Байдена це Дональд Трамп і його команда) представлена тактиками **звинувачення та непрямого звинувачення**. У процесі дослідження помітно, що політик вдається до більш частотного застосування тактик стратегії дискредитації свого опонента ближче до закінчення президентських перегонів. Багато приводів для критики виникало з початком пандемії COVID-19. Окрім критики загальнонаціональної політики Д. Трампа, Дж. Байден критикує будь-яку діяльність чи бездіяльність свого опонента, демонструючи також своє бачення ситуації, надаючи релевантні аргументи. **Тактику звинувачення** простежуємо у 49 випадках: “Donald Trump’s America First policies made America alone. And the fight against climate change, we have to rally the rest of the world to act and act now. Rejoin the Paris Climate Accord on day one. Make it clear to our allies that we’ll honor our commitments, that our word can be trusted” [9]. Варто зазначити, що часто Дж. Байден аргументує свої звинувачення, пропонує плани на перспективу для запобігання нищівного впливу політики свого опонента. “It’s straightforward, and that’s why this is perhaps the greatest indictment of Donald Trump’s complete, compelling lack of leadership. He wasted months and months and months passing the buck, blaming everyone else, refusing to act when he should have been preparing our country for a longterm response and building our resiliency to respond to future flareups. Yet we still don’t have a comprehensive system for collecting COVID-19 case data” [9].

Тактика непрямого звинувачення реалізується у промовах 15 разів. Спостерігаємо також «перехід на особистості» та ноту іронії: “Mr. President, wake up. Get to work. There is so much more to be done” [9]. Трапляється також поєднання непрямого звинувачення та насмішки у висловлюванні: “And the president was asked to comment. He said something no American president ever said. He said, “there were very fine people on both sides.” By the way, it’s more than a boo. It’s a reality. No president has said that and that’s why they decided that I was going to run”; “When Donald Trump thinks about climate change, the only word he can muster is hoax” [9].

Тактику **навішування ярликів** спостерігаємо у 6 випадках. Кандидат у президенти, ймовірно, рідше її застосовує, бо не боїться вдаватися до прямих аргументованих звинувачень. Зловживаючи цією тактикою, кандидат ризикує втратити підтримку електорату, адже необгрунтована критика не вселяє довіри до політика, характеризує його спраглим до влади, переслідуючи лише корисні наміри. У наступному прикладі спостерігаємо, що політик характеризує свого опонента як боягуза: “Donald Trump thinks if he puts his head in the sand, the American people will too, but it doesn’t work that way” [9].

Стратегія маніпуляції реалізована **тактиками гіперболізації і апеляції до почуттів**. Остання є однією з найбільш поширених (42 випадки). У своїх виступах політик намагається апелювати, розбудити в адресата почуття гордості, вселити надію: “These are people that build our bridges, repair our roads, keep our water safe, who teach our kids, look, who race into burning buildings to protect other people, who grow our food, build our cars, pick up our garbage, our streets, veterans, dreamers, single moms, and by the way, every dreamer, have hope, because I’m coming and you’re not going anywhere” [9]. Трапляються випадки, коли у своїх промовах Дж. Байден намагається викликати в адресата почуття ненависті, злості чи ворожості до свого

політичного опонента, тим самим дискредитує його: *“Look, this all starts with a revival of decency and honor and character. Trump has fanned the flames of hate and sought to divide us”* [9].

Тактика гіперболізації реалізована у 19 випадках. Зазвичай гіперболізація має позитивну конотацію. Зміцнює в адресата віру у власні сили, малює в його уяві образ міцної, успішної країни, яка буде процвітати за президентства кандидата: *“There’s nothing we can’t do”; “In America, we can do anything that we need to do if we can do it together. Nothing can stop us”* [9].

Стратегія аргументації в досліджуваному дискурсі охоплює тактики обґрунтування оцінки та вказівки на перспективу. **Тактику обґрунтування оцінки** зустрічаємо у 14 випадках. Зазвичай вона характеризує політика як надійного аналітика з холодним розумом: *“...in China, just to give one example...more people are going to die of cancer in the '20s, from 2020 to 2030, than all the rest of the world combined. Fact. Any of you oncologist in here or docs, you can verify that, or you can Google it if you want to.... Number two, they don't have enough water.... Whose estimate, if you take between 35 and 42% of the land, the arable land, in China is blue with cadmium. They can't grow things”* [9].

Тактика вказівки на перспективу трапляється в десяти випадках. Часто ілюструє план дій за умов президентства: *“Rejoin the Paris Climate Accord on day one. Make it clear to our allies that we'll honor our commitments, that our word can be trusted. And make clear to our adversaries that we will stand fast in restoring world order”* [9]. Інколи тактика вказівки на перспективу переплітається із тактикою апеляції до почуттів: *“When I think about energy retrofitting for lighting, I see the incredible projects, like the one right here in the Chase Center. I see small businesses like Preferred Electric that design and install award-winning energy conservation measures... I see master electricians and union workers who work through a union apprenticeships”* [9].

Стратегія агітації представлена двома тактиками: заклик та обіцянка. **Тактика обіцянки** одна з найбільш вживаних – 33 випадки. Обіцянки Дж. Байдена стосуються змін плану дій боротьби з пандемією COVID-19. На фоні критики чинного президента політик зосереджує увагу на власні кроки у боротьбі з пандемією для збереження комфортного економічного стану країни, забезпечення громадян якісним медичним обслуговуванням: *“And I'm going to fight to get you the hazard pay you deserve. And by the way, it's not just about getting you masks. We also have to protect you”* [9]. Намагаючись залучитись підтримкою більшої частини електорату, політик також дає обіцянку робити все для блага своєї країни, нейтралізуючи також негативне уявлення про себе: *“I'll work as hard for those who don't support me as for those who do. That's the job of a President, a duty of care for everyone”* [9].

Тактику заклику спостерігаємо у 10 випадках. Видається, політик намагається обережно її застосовувати, щоб переконати своїх виборців за допомогою більш надійних тактик, тим самим викликаючи більшу симпатію в адресата. На початку президентських перегонів кандидат часто закликав охочих стати частиною його команди: *“Join us. For those folks, listen, go to joebiden.com. Sign up, volunteer, contribute if you can. We need you. We want you, and there's a place for you in this campaign”* [9]. Ближче до виборів спостерігаємо заклик голосувати частіше. Цікавим є також те, що кандидат звертається до своїх виборців, наче пастор, також часто спостерігаємо згадку про Бога в контексті заклику: *“So I say to you all,*

God bless you all. Let's go out and vote”; “Thank you everybody. Be safe. Brothers and sisters, I hope you enjoyed. Please vote” [9]. У зв'язку з пандемією спостерігаємо заклик збереження здоров'я; тим самим політик демонструє свою небайдужість: *“Stay safe and wear your mask”* [9].

Висновки. Проаналізувавши 15 промов Джозефа Байдена в рамках президентських перегонів, можемо зробити висновок, що домінуюча стратегія політика була спрямована на дискредитацію головного політичного опонента Дональда Трампа та його команди – 70 випадків комунікативних тактик. На фоні дискредитації другою за кількістю є стратегія самопрезентації (64 випадки), завдяки їй політик намагався справити позитивне враження про себе. На третьому місці стратегія маніпуляції (61 приклад), де домінує тактика апеляції до почуттів адресатів. Наступною за чисельністю є стратегія агітації (43 випадки тактик), що більше була зосереджена на обіцянках. Найменша чисельність тактик, що становлять стратегію аргументації (24 приклади). Тому у своїх промовах політик критикує опонента, створює імідж політика з позитивною конотацією, вдається до стратегії маніпуляції, актуалізуючи почуття адресата. Він не переобтяжує промови зіставним аналізом та розлогими обґрунтуваннями.

Перспективу подальших досліджень вбачаємо в дослідженні стилістичного аспекту американського політичного дискурсу та аналізі стратегій і тактик Джозефа Байдена у статусі Президента США.

Література:

1. Баранов А.Н., Козакевич Е.Г. Парламентские дебаты: традиции и новации. Москва : Знание, 1991. 42 с.
2. Шейгал Е.И. Семиотика политического дискурса. Волгоград : Перемена, 2000. 386 с.
3. Сорокин Ю.А. Политический дискурс: попытка истолкования понятия. *Политический дискурс в России*. Москва : Ин-т языкознания РАН, 1997. С. 57–62.
4. Боженкова Н.А. Современный политический дискурс: вербальная экзemplификация тактико-стратегических предпочтений. *Вестник РУДН. Серия: Русский и иностранные языки и методика их преподавания*. 2017. № 3. С. 255–284.
5. Graber D. Political Languages. *Handbook of Political Communication*. Beverly Hills, London: Sage Publications, 1981. P. 195–224.
6. Аكوпова Д.Р. Стратегии и тактики политического дискурса. *Вестник Нижегородского университета им. Н.А. Лобачевского*. 2013. № 6. С. 403–409.
7. Чернявская В.Е. Дискурс власти и власть дискурса: проблемы речевого воздействия. Москва : Флинта, Наука, 2006. 134 с.
8. Паршина О.Н. Стратегии и тактики речевого поведения современной политической элиты России : дис. ... д-ра фил. наук : 10.02.01 / Саратовский государственный университет им. Н.Г. Чернышевского. Саратов, 2005. 315 с.
9. 2020 Election Transcripts : *вебсайт*. URL: <https://www.rev.com/blog/transcript-category/2020-election-transcripts> (дата звернення: 25.01.2020)

Batrynychuk Z. Communicative strategies and tactics in Joseph Biden's speeches

The article is devoted to the analysis of communication strategies and tactics in Joseph Biden's speeches (based on 15 key speeches of politician in terms of the election campaign in 2020). The article highlights the concept of “political discourse” and analyses the classifications of strategies and tactics in the political discourse suggested by scholars. To achieve

this goal, 262 examples of communicative tactics have been selected and grouped into strategies. The conclusion on their functions and impact on the recipient has been drawn. Guided by O.M. Parshyna's principle of classification, the following strategies have been singled out: self-presentation, which includes tactics of solidarity with the addressee, equation, "my circle", ridicule, hypertrophy of "I-theme", neutralization of negative self-image; discrediting with the tactics of accusation, indirect accusation, labeling; manipulation which encompasses tactics of hyperbole and appeal to the senses; argumentation with tactics of substantiation of evaluation, highlighting the prospect; agitation with tactics of appeal and promise. The study revealed the dominant strategies – discreditation (70 cases), self-presentation (64 cases), manipulation (61 cases). The politician resorted to the strategy of argumentation 24 times. The most commonly used tactics are: accusation (49 cases) and appeal to the addressee's feelings (42 cases). Using a strategy of discreditation of his opponent, Joseph

Biden tries to convince the addressee of the unprofessionalism, incompetence and selfishness of the current president, especially during the COVID-19 pandemic. At the same time, the politician applies a strategy of self-presentation, describes his strengths, shows support of authoritative politicians and emphasizes that he, as a representative of the middle class, understands the needs and despair of the people. Due to the strategy of manipulation, the addressee's faith in the welfare of the country under the candidate's presidency is confirmed, as the tactics of appealing to the addressee's feelings is one of the most widely used (42 cases).

The prospect of further research lies in the study of the stylistic aspect of Joseph Biden's political speeches and the analysis of the speeches of the politician being the President of the United States.

Key words: political discourse, communicative strategies and tactics, strategies of self-presentation, discreditation, manipulation, argumentation, agitation.

*Білоніжка І. С.,**викладач кафедри англійської мови гуманітарного спрямування № 3
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»**Народовська О. М.,**викладач кафедри англійської мови гуманітарного спрямування № 3
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»*

ЛЕКСИЧНІ ЗАСОБИ СТВОРЕННЯ ІМІДЖУ УКРАЇНИ (НА ОСНОВІ АНАЛІЗУ ВІДЕОБЛОГІВ НА ПЛАТФОРМІ «YOUTUBE»)

Анотація. Стаття присвячена аналізу іміджу України, який презентується іноземними англоговірними туристами у travel відеоблогах на платформі «YouTube». Міжнародний імідж країни – це сукупність емоційних і раціональних уявлень про країну, в які входять об'єктивні економічні показники країни, її об'єктивні переваги і недоліки, основні тенденції розвитку країни, а також суб'єктивне сприйняття населенням певної країни. Travel-блоги на платформі «YouTube» мають переважно розважальний та освітній характер і висвітлюють суб'єктивні враження авторів відео з використанням неформального стилю мовлення. Теми, яким присвячені відео є переважно побутовими, а не політичними, не аналізуються образи політиків та відомих осіб, які роблять значний внесок у формування іміджу країни. У своїх відео блогери інформують глядачів про культуру, інфраструктуру, ціни, населення, національну кухню та значущі історичні події та новини сучасності.

Імідж структурно складається з візуального та вербального компонентів, які тісно пов'язані з функціями іміджу: комунікативною, номінативною, естетичною та адресною.

У рамках комунікаційного простору, що забезпечує імідж країни, виділяють такі константи, як стереотипи, епітети, метафори і паралелізми. Використання таких констант є ефективним для формування іміджу країни.

Таким чином, можна дійти висновку, що імідж як система, що представляє собою набір різних ознак, у сучасному медіа-дискурсі представляється за допомогою лексичних засобів, що містять оцінку в одному зі своїх значень, а також придбали емоційно-експресивне значення в контексті або під впливом особистісного сприйняття реципієнта. Використання мовної гри з подібною метою часто вузькоспрямоване і зустрічається лише в певних матеріалах, які за допомогою цього прийому висловлюють думку авторів.

Презентаційність мас-медійного дискурсу забезпечується залученням у дискурс концептів, образів і іміджів. Саме ці сутності стають інструментом інформування, впливу в прагматичній комунікації, завдяки таким їхнім властивостям, як семіотична здатність до кодифікації реальності, символічність, інформативність, соціальна і ціннісна орієнтованість, емоціогенність, здатність до регулярної відтворюваності в комунікативних ситуаціях, закріплення у свідомості індивідуумів і соціуму загалом, що дає змогу віртуалізувати інформаційний простір.

Ключові слова: YouTube, відеоблог, імідж, Україна.

Постановка проблеми. Велику роль у функціонуванні сучасного суспільства відіграє Інтернет-комунікація. Суттєво це пов'язано з ростом числа каналів інформації в мережі Інтернет, через які людина отримує відомості про події у світі: офіційні ЗМІ, соцмережі та блоги. Нині надзвичайно популярними стають відеоблоги на платформі YouTube, які, як і ЗМІ, можуть впливати на погляди глядачів та формувати суспільну думку. Одним із популярних видів відеоблогу є travel-блог (блог про подорожі), автори якого діляться своїми враженнями від відвідування країни, висловлюючи свою суб'єктивну думку, створюючи таким чином образ країни та формуючи її імідж у громадськості.

Термін «імідж» привертав увагу дослідників як ефективний спосіб самопрезентації та впливу на масову свідомість. Імідж вивчають політологи, психологи, філософи та інші науковці. Лінгвісти також досліджують це поняття (О.С. Кубрякова, І.Ф. Бублик, А.А. Кісельова, Г.А. Козола).

Актуальність роботи визначена необхідністю вивчення іміджу України, який репрезентується англоговірними відеоблогами.

Об'єктом дослідження є сучасний відеоблог (жанру travel-blog) на платформі «YouTube».

Предметом дослідження є лексичні засоби створення іміджу України.

Метою статті є вивчення лексичних засобів на створення іміджу України, який відображає типові характеристики країни.

Здійснення поставленої мети передбачає вирішення таких завдань:

- 1) дослідити зміст поняття «імідж»;
- 2) виявити структуру та функції іміджу;
- 3) виявити і проаналізувати основні лексичні засоби, що вживаються для створення іміджу України в англоговірних відеоблогах.

Матеріалом для дослідження послуговували мовні факти, отримані методом суцільної вибірки з текстів відео з платформи «YouTube» (travel відео з каналів «Kara and Nate» та «Samuel and Audrey»).

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Теоретичну основу нашого дослідження становили роботи вітчизняних та зарубіжних дослідників, присвячені: 1) теорії дискурсу та лінгвістиці тексту (М.Я. Блох, В.В. Богданов, О.А. Гончарова, В.І. Карасик, О.С. Кубрякова, М.М. Бахтін, П. Серіо,

Т.А. ван Дейк, N. Fairclough); 2) стилістиці (Н.Д. Арутюнова); 3) когнітивній лінгвістиці (Н.Д. Арутюнова, Е. Бенвеніст, М.Я. Блох, G. Lakoff), 5) іміджелогії (А.А. Гравер, Г.Г. Почепцов).

Методика дослідження зумовлена метою й завданнями дослідження та здійснюється в межах дискурсивної парадигми. У процесі виокремлення та аналізу лексичних засобів ми використовували загальні лінгвістичні методи, зокрема лінгвістичний метод, елементи контент-аналізу, розглядаючи текст відеоблогу, здійснювали дискурсивний аналіз, також активно застосовували загальнонаукові методи, зокрема описовий метод та метод узагальнення.

Виклад основного матеріалу. Проаналізувавши роботи науковців, можемо дати визначення поняття «імідж». Імідж – цілісний, якісно визначений образ об'єкта, який стійко закріплений і відтворюється в масовій і/або індивідуальній свідомості. Імідж виникає і коригується в результаті сприйняття і супутньої фільтрації інформації, яка надходить із зовнішнього середовища про цей об'єкт крізь мережу наявних стереотипів. Носієм іміджу може виступати будь-який об'єкт навколишньої дійсності. Імідж соціально зумовлений.

Типологія іміджу. Науковці виокремлюють такі види іміджу: 1) *за сформованістю проявів*: зовнішній (проявляється в зовнішньому середовищі), внутрішній (проявляється у враженнях аудиторії); 2) *за емоційним спрямуванням*: позитивний (викликає позитивне ставлення аудиторії до інформації про країну), негативний (викликає негативне ставлення аудиторії до інформації про країну); 3) *за ступенем раціональності сприйняття*: когнітивний (дає «суху», раціональну інформацію), емоційний (орієнтований на широку аудиторію, використовуються факти, які здатні впливати на емоції); 4) *за змістом*: політичний, соціальний, імідж керівника і його команди, імідж території, імідж ідеї, проєкту; 5) *за функціональним спрямуванням*: дзеркальний (має суб'єктивний характер, відображає реальні факти), поточний (у процесі створення іміджу враховуються усі можливі характеристики, за якими публіка здатна позитивно сприймати інформацію про людину, країну), бажаний (створення іміджу з урахуванням прагнень до ідеалу).

Основні характеристики іміджу. Незалежно від того, якої теоретико-методологічної бази дотримуються дослідники, визначаючи поняття іміджу, більшість із них як основні характеристики виділяють символічність, емоційну забарвленість, динамічність, інформативність, активність і функціональність. Ці характеристики видаються найважливішими з погляду практичної діяльності зі створення іміджу [1; 2].

Символічна природа наділяє імідж властивостями і характеристиками знака, в тому числі, змістовністю, значимістю, предметністю, варіативністю, прагматичністю, оптимальністю в плані зовнішнього вираження, прогностичністю, інформативністю та іншими.

Інформативність іміджу виявляється як його здатність давати інформацію про відображуваний суб'єкт. Необхідно звернути увагу на те, що ця інформація може бути як об'єктивною, так і не об'єктивною.

Під **активністю** іміджу можна розуміти його здатність впливати на інших людей, як сприймають імідж суб'єктів; їхні свідомість, емоції і поведінку. Активність іміджу проявляється не тільки в його здатності впливати, але і його залежності від змісту соціальних уявлень і стереотипів суб'єктів сприйняття.

Динамічність, здатність до внутрішнього і зовнішнього зміни, руху, розвитку є однією з найважливіших якостей іміджу і часто отожднюється з іншою його якістю – **пластичністю** (трансформативністю) [1; 2].

Адаптивність іміджу сприяє процесу пристосування носія іміджу до актуальних умов соціального середовища. Інформативність, активність, динамічність і функціональність є універсальними характеристиками іміджу, що дають змогу досягти певних цілей. Таким чином, ще однією характеристикою іміджу є його **ефективність**, яка сприяє досягненню основних цілей.

У результаті вивчення досліджень науковців виявлено такі основні **функції** іміджу: 1) комунікативна (обмін інформацією та об'єднання людей у групи відповідно до їхніх поглядів); 2) номінативна (окреслення рис, які характеризують певну державу і виділяють її з-поміж інших); 3) інформативна; 4) адресна (відповідь на потреби і запити цільових аудиторій).

Travel відеоблоги виконують освітню функцію, поширюючи інформацію про країну, популяризуючи її, знайомлячи глядачів з новою, часто невідомою для них, культурою та надаючи побутові поради тим, хто має намір відвідати країну. Вони привертають увагу не тільки іноземців, які за допомогою візуального контенту, емоційності авторів блогу можуть уявити себе на місці авторів, а й населення самої країни, яке може побачити свою країну чи місто очима стороннього спостерігача, туриста, зіставити свій досвід проживання і досвід подорожувачого, дати поради щодо місць, які варто відвідати та вплинути на створення контенту – нових відео, адже блогери мотивують аудиторію спілкуватись, використовуючи коментарі.

Аналізуючи відеоблоги на платформі «YouTube» можемо сказати, що імідж країни формується за допомогою вербального компонента (тексту, мовлення та повідомлень авторів блогу, коментарів глядачів під відео) та візуального компонента, що включає в себе інформацію про суб'єкт іміджу, яку аудиторія отримує через зорове сприйняття.

Після перегляду відео на каналах «Kara and Nate» та «Samuel and Audrey» можемо визначити основні теми, висвітлені в блогах, які створюють загальне враження про Україну та формують її імідж:

- 1) культура (міста, архітектура, пам'ятки та визначні місця);
- 2) важливі історичні події та новини останніх років.
- 3) населення країни та взаємодія з ним;
- 4) національна кухня;
- 5) інфраструктура;
- 6) вартість послуг та ціни.

Ділячись враженнями про культуру, архітектуру та пам'ятки країни, іноземні англомовні блогери зазначають, що в Україні є велика кількість церков, соборів та монастирів, називаючи їх «*the main attraction in most cities*». Епітети «*quite impressive*», «*very different*», «*very colorful*», «*ornate*», «*golden and colorful and shiny, diverse*», «*fascinating*», «*beautiful frescos*» [4; 6; 8] часто використовуються у відео для опису святинь. Туристи також зазначають зовнішню красу та величність внутрішнього оздоблення. Для опису куполів релігійних споруд у відео вживається метафора «*onion domed*» та епітет «*golden domed*». Варто зазначити, що автори блогів повідомляють глядачам про те, що українські церкви є не тільки історичними пам'ятками, але й чинними місцями богослужінь і закликають із повагою ставитись до місцевих традицій. «*So often... we'd be going in but people would be praying and worshipping so you kind of have*

to be mindful of that and like trying not to encroach» [8]. Окрім того, автори повідомляють цікаві факти про українські церкви у своїх відео, зазначаючи, що Києво-Печерська Лавра належить до спадщини ЮНЕСКО, а Софійський собор є найстарішою церквою у Києві: «the oldest standing church in Kyiv» [4].

Аварія на ЧАЕС та Революція Гідності – це історичні події, які найчастіше згадуються в англомовних відеоблогах про Україну. Особливо популярною серед іноземців є екскурсія в Чорнобильську зону відчуження. Вибух на ЧАЕС та Чорнобильську зону описують такими прикметниками: «abandoned», «the worst accident in the short history of the world's nuclear power industry», «highly contaminated». Іменники «evacuation», «deadly radiation», «death toll» [5; 8] домінують за частотністю вживання у відео про Чорнобиль.

Тривалий час Україна входила до складу СРСР, тому, говорячи про архітектуру, іноземці зазначають, що очікували побачити багато радянських будівель. У реченні “Honestly, going into it I was kind of expecting super drab Soviet looking architecture, and you do get a few buildings like that but, honestly, like most of the streets were stunning” [8] можемо побачити протиставлення прикметників: «**super drab Soviet looking architecture**» (надзвичайно нудна радянська архітектура) – «**most of the streets were stunning**» (більшість вулиць були приголомшливими). Київські будівлі описані з використанням переходу прикметників в іменники, наприклад: «*blues and yellows*». Загалом можемо прослідкувати використання позитивної оцінної лексики для опису будинків та пам'яток, фраза «*impressive monument*» використовується для опису останніх. Зазначається, що київські будинки вражають різноманіттям та яскравістю кольорів «...you were also impressed by the colors as well», «...a lot of the buildings were painted these bright colors...» [8]. Гості міста роблять висновок про те, що архітектура України загалом є недооціненою: «the architecture ended up being one of the more underrated features of visiting Ukraine for us» [8].

Розповідаючи про спілкування з українцями (в основному киянами та львів'янами) блогери підкреслюють таку національну рису, як гостинність, готовність прийти на допомогу, та зазначають, що, незважаючи на мовний бар'єр, українці є дуже привітними та багато посміхаються: “We felt even more welcome and we found that um compared to other parts of Europe, not as much English is spoken by the average person but even people who couldn't speak English well, we found there was lots of friendly gestures, lots of smiling” [8]. Стереотипне уявлення, яке мали гості до відвідування країни, ілюструє речення: “We kind of thought we were going to have a bit of a language barrier and maybe it would be really hard to communicate and people were going to be like really harsh and stern but honestly we had a really positive experience” [8]. В очікуваннях туристів українці є суворими, тоді як у реальності місцеві мешканці перевершували очікування туристів, що підкреслює ідіома «to go above and beyond», використана в реченні: “We found locals were really going above and beyond ot make us feel welcome” [8]. Американські блогери підкреслюють патріотичність українців виразом “everyone is so patriotic” [4] та зазначають красу українських жінок: “a lot of the women here value beauty a lot... like hair, makeup, clothes always super cute, and they all have these beautiful manicures” [6].

Також простежується позитивне ставлення до української кухні. Аудиторію блогери інформують про українську

національну кухню та страви, описуючи інгредієнти, смак та використовуючи місцеві назви страв: вареники, борщ, який називають «*classic*», банош і т.д. За допомогою прикметників «*really delicious*», «*so good*», «*great meals*» та словосполучення «*the best thing I've put in my mouth*» зазначається, що українська кухня є смачною та поживною. Звертають увагу на те, що в Україні є багато ресторанів та кафе з місцевою кухнею, а також місць, де можна спробувати страви інших кухонь світу: “There is lots of great traditional Ukrainian restaurants”. “The food is very hearty and filling. So bring your appetite and maybe skip breakfast” [8]. Іноземні блогери зазначають доступність та низькі ціни в ресторанах та кафе України “So yeah there is excellent value dining out and it was just so fun” [8], які дають змогу туристам не заощаджувати.

Говорячи про ціни, блогери згадують низьку вартість проїзду у транспорті: “Yes, and another thing that is really cheap transportation. Probably the cheapest transportation we've used so far. Yeah. I think you mentioned it was the equivalent of 0.20 US cents” [8] та низьку вартість проживання: “I remember when we were searching for prices online um you can find like really nice entire apartments usually anywhere between \$15 to \$35 dollars” [8]. Як бачимо з наведених вище речень, українське житло є доступним, дорожчі варіанти будуть розкішними, просторими та з хорошим розміщенням: “Like a \$40 apartment is luxurious. These are really nice apartments. Big spacious and great locations” [8]. Туристи використовують повторення «really-really»: “Ukraine is really really cheap for travelers” [8] для інтенсифікації твердження.

Гості країни звертають увагу на красу київського метро, використовуючи прикметники «*grand, massive*» та згадують унікальну станцію «Арсенальна», інформуючи глядача про те, що це найглибша станція метро у світі: “The stations were so grand, so you'd go like underground and you'd have these like massive arches, and they had like chandeliers...” [8]. Ділячись досвідом пересування в метро, блогери використовують субстантивізацію та повторення, називаючи київські вагони «*rattlers*» та «*shakers*»: “And the trains tended to be quite rustic and they were rattlers. They were shakers” [8]. Блогери Kara та Nate описують українські трамваї та потяги прикметниками: «*old*» і «*Soviet*». У своїх відео канадські блогери Samuel та Audrey зазначають пунктуальність українських потягів: “In fact it even arrived five minutes earlier than scheduled. Which is always a nice thing” [8] та їх комфорт і доступну ціну, роблячи висновок, що, незважаючи на недоліки, транспортна інфраструктура є досить розвиненою: «*transportation was a big bonus of traveling in Ukraine*» [8].

Загалом про Україну англомовні туристи говорять як про країну, не переповнену туристами, і недооцінений напрям для подорожей: “We found Ukraine to be super underrated. And we especially noticed this in the lack of travelers” [8].

Якщо для українського іміджу та економіки це можна вважати мінусом, то мандрівники ж, навпаки, знаходять у малій кількості туристів багато переваг, адже мають нагоду відвідати головні пам'ятки та цікаві місця без необхідності стояти в довгих чергах, на відміну від Європи, де біля визначних місць зупиняється багато туристичних автобусів, протиставлення прикметників «*refreshing*» – «*overwhelming*» використовується для підкреслення цієї думки: “It was just I found that really refreshing because in some cities in Europe it has gotten to the point where it is overwhelming to visit” [8].

Висновки. Проаналізувавши відео сучасних англомовних відеоблогерів, можемо стверджувати, що імідж України, який транслюється за допомогою створеного контенту, є переважно позитивним. Прикметники з позитивним оцінним значенням, субстантивация, повторення, метафори та епітети використовуються для опису українських реалій. Подальші дослідження теми можуть бути здійснені шляхом порівняння зовнішнього іміджу країни (трансльований мешканцями інших країн) та внутрішнього (сформований населенням України) [3], зіставлення іміджу України та інших держав, вивчення іміджу держави в динаміці (синхронія та діахронія), вивчення спільних та відмінних рис іміджу України, який формується офіційними медіа (ЗМІ) та неофіційними (блогами), можливого проведення дослідження ставлення глядачів до країни після перегляду відеоблогів.

Література:

1. Гаджієв К.С. Імідж держави в конфлікті ідеологій. Москва. Андалус, 2007. 128 с.
2. Галузов Е.А. Імідж проти іміджу. Москва : Известия, 2005. 551 с.
3. Дмитрієва О. А. Лінгвокультурний типаж і імідж. *Мова. Культура. Комунікація* : матеріали міжнар. науч. конф., м. Волгоград. 2006. Ч. 2. С. 206–211.
4. Kara and Nate. First impressions of Ukraine (one day in Kiev). URL: https://www.youtube.com/watch?v=_i9qWLSZToY (дата звернення 26.01.2021).
5. Kara and Nate. What it's like inside Chernobyl (is it safe)? URL: https://www.youtube.com/watch?v=yLoR7btSxtg&list=PLirGI11_qwvugds1NukKonv1OR9OZSMtP&index=4 (дата звернення 26.01.2021).
6. Kara and Nate. Spending \$100 in Ukraine (incredible value for travelers). URL: https://www.youtube.com/watch?v=fU8zfcAigt&list=PLirGI11_qwvugds1NukKonv1OR9OZSMtP&index=5 (дата звернення 26.01.2021).
7. Samuel and Audrey Travel and Food Videos. 10 Reasons to Visit Ukraine Travel Tips. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=D RMZBDqBiP8&list=PLVBL5CiNeUJmtgT7wX1A42pLnZtEqknE&index=118> (дата звернення 26.01.2021).
8. Samuel and Audrey Travel and Food Videos. Kyiv – 20 things to do Kiev, Ukraine Travel Guide. URL: https://www.youtube.com/watch?v=UiV0aR48z98&list=RDCMUCnTsUMBOA8E-OHJE-UrFOaA&start_radio=1&t=951 (дата звернення 26.01.2021).

Bilonizhka I., Narodovska O. Lexical means of creating the image of Ukraine (based on the analysis of the videoblogs on the “YouTube” platform)

Summary. The article is devoted to the analysis of the image of Ukraine, which is presented by foreign English-speaking tourists in travel video blogs on the YouTube platform. The international image of the country is a set of emotional and rational ideas about the country, which include objective economic indicators of the country, its objective advantages and disadvantages, the main trends of the country, as well as the subjective perception of the population. Travel blogs on the YouTube platform are mostly entertaining and educational in nature and highlight the subjective impressions of the authors of the video using an informal style of speech. The topics covered in the videos are mostly everyday and social rather than political, and the roles of politicians and celebrities who make a significant contribution to shaping the country's image are not analyzed. In their videos, bloggers inform viewers about culture, infrastructure, prices, population, national cuisine and significant historical events and modern news.

The image structurally consists of visual and verbal components that are closely related to the functions of the image: communicative, nominative, aesthetic and address. Within the communication space that provides the image of the country, there are such constants as stereotypes, epithets, metaphors and parallels. The use of such constants is effective for shaping the image of the country.

We concluded that the image as a system that consists of different features in modern media discourse is represented by lexical means that contain an assessment in one of its meanings, and also acquired emotionally expressive meaning in the context or under the influence of personal perception of the recipient. The use of language games for this purpose is often narrowly focused and occurs only in certain materials, which with the help of this technique express the opinion of the authors. The presentation of mass media discourse is ensured by the involvement in the discourse of concepts, and images. It is these entities that become a tool of information, influence in pragmatic communication, due to their properties such as semiotic ability to codify reality, symbolism, informativeness, social and value orientation, emotionality, ability to regularly reproduce in communicative situations, consolidation in the minds of individuals as a whole, which allows you to virtualize the information space.

Key words: YouTube, video blog, image, Ukraine.

Біляцька В. В.,

старший викладач кафедри іноземної філології, перекладу
та професійної мовної підготовки
Університету митної справи та фінансів

ЕТНОСОЦІОНОМНИЙ КОНЦЕПТ *RITTERTUM* У НІМЕЦЬКІЙ ПРОЗІ ХХ СТОЛІТТЯ

Анотація. Статтю присвячено дослідженню художньо-го концепту *RITTERTUM* / ЛИЦАРСТВО як репрезентанта дискурсу Середньовіччя в німецькій прозі ХХ століття. Концепт *RITTERTUM* проаналізовано з позицій лінгво-поетики, когнітивної лінгвістики, інтерпретації концептів та їх конститuentів у мовленнєвій діяльності і дало змогу кваліфікувати його як складну полімодальну одиницю, яка акумулює людський досвід, здатна втілюватися в художній мові за допомогою найрізноманітніших її засобів. Аналіз концепту здійснено на матеріалі історичного роману Ліона Фейхтвангера «Іспанська балада» або «(Єврейка з Толедо)» (1955), присвяченого подіям зрілого Середньовіччя XI–XIII ст., яке знаменуються піднесенням державності, поширенням християнства, пожевленням писемної літератури, розвитком освіти, ролі лицарства.

На основі аналізу наукових праць учених встановлено, що за своєю природою концепт є ментальною сутністю, співвідноситься зі знаннями, які формують уявлення про світ, впливають на історико-культурні чинники, що в німецьких художніх текстах ХХ ст. утворюють формулу середньовічної ментальності. Цей концепт є конструктивним, етносоціономним у визначенні специфіки медієвістичного дискурсу. Асоціативно-ціннісним ореолом телеономного концепту *RITTERTUM* є такі його низхідні таксони, як *EHRE* / честь (фундаментальний принцип життя, дотримання присяги та морального лицарського кодексу), *ADEL* / шляхетність (втілюваний у моральних якостях, поведінці, зовнішньому вигляді, одязі, зброї, мовленні лицаря), *EDELMUT* / благородство (знатний, вельможний, дворянський, благородний), *FRÖMMIGKEIT* / набожність (вірність церкві й Богові, захист християнства). Лінгвопоетичний підхід до вивчення текстової матерії концептуалізації *RITTERTUM* дає змогу встановити особливості осмислення середньовічної культури, отримати уявлення про причини, що вплинули на виникнення і формування релігійного морально-етичного імперативу, мовна об'єктивація якого в текстах медієвістичної прози має універсальні, національно-специфічні та авторсько-індивідуальні риси.

Ключові слова: концепт, лицарство, християнство, дискурс, Середньовіччя, медієвістичний текст.

Постановка проблеми. У художніх текстах німецької прози ХХ століття, що репрезентують ДС (дискурс Середньовіччя), відтворено концептуальну картину Середньовіччя. Вона виявляється розчленованою у трьох концептуальних сферах, що є домінуючими в медієвістичних текстах, – теософській, телеономній і естетичній. Кожна із цих сфер відбиває певну ділянку картини світу, зумовлену християнським світобаченням і, відповідно, християнсько-клерикальною ідеологією. В історичному романі Ліона Фейхтвангера «Іспанська балада»

або «(Єврейка з Толедо)» (1955) інтерпретовано добу зрілого Середньовіччя XI–XIII століття, яке знаменуються піднесенням державності, поширенням християнства, пожевленням писемної літератури, розвитком освіти, роллю лицарства, під впливом якого мистецтво стає більш «мирським». Автор акцентував у творі на провідній ролі релігії у формуванні системи людських цінностей, відтворив хрестові походи, відвоювання захоплених територій, морально-етичні канони лицарства. Концепт *RITTERTUM* – етно-соціо-психо-лінгво-культурна одиниця з чітко вираженим валоративним компонентом [2, с. 247], що характеризується наявністю у його структурі поняттєвого, образного та ціннісного компонентів.

Метою статті є дослідження художнього концепту *RITTERTUM*, який є конструктивним, базовим репрезентантом дискурсу Середньовіччя в німецькій прозі ХХ століття.

На основі аналізу наукових праць учених про концепт як важливу одиницю когнітивної лінгвістики (Н.С. Болотнова, С.Г. Воркачев, О.І. Голованова, В.І. Карасик, О.О. Селіванова), як «культурно значимих категорій внутрішнього світу людини» (С.Г. Воркачев, А.М. Приходько) встановлено, що за своєю природою концепт *RITTERTUM* є ментальною сутністю та співвідноситься зі знаннями, які формують уявлення про світ, впливають на історико-культурні чинники, які в романі Л. Фейхтвангера утворюють формулу середньовічної ментальності.

Виклад основного матеріалу. Лицарство є одним із ключових понять Середньовіччя, адже відображає християнські, культурні, моральні ідеали суспільства означеної історичної епохи. Ціннісна сутність лицарства реалізується в шляхетному походженні, офіційній церемонії посвяти, захисті слабших, охороні Церкви і християнської віри, у дбанні про справедливість, честь і вірність. Тому асоціативно-ціннісним ореолом телеономного концепту *RITTERTUM* є такі його низхідні таксони, як *ehre* / честь, *adel* / шляхетність, *edelmüt* / благородство, *frömmigkeit* / набожність.

Л.В. Лисейко зазначає, що лексеми лицарського епосу виконували мовотворчу функцію: відбулося збагачення лексичного складу середньовіжньонімецької мови у відображенні дійсності. «Лексема *ritter* – «лицар» відіграла вирішальну роль у культурному розвитку придворного існування, проникла спочатку як складова частина лицарської культурної мови і вживалася в таких формах, як *ritter*, *ritære*, *ritær*» [1, с. 60].

На цьому тлі головний асоціат концепту *RITTERTUM* – *EHRE* – трактується Л. Фейхтвангером у контексті ДС як фундаментальний принцип життя, дотримання присяги та морального лицарського кодексу. Це найяскравіше репрезентовано в образі дона Альфонсо, короля Кастилії. У його мовленні,

вчинках, думках відбито сукупність уявлень про середньовічну картину світу, в якій лицарство і християнство формують релігійний морально-етичний імператив.

В описі лицаря – короля Кастилії дона Альфонсо, який був лише «*ein Ritter, ein kastilischer Ritter*» [4, с. 21], – використано лексичну когезію, з наголосом, що він солдат, а не математик. І це добре, особливо в час, коли Бог звелів державцям воювати з невірними: «*Er war Soldat und nicht Rechner, Soldat und immer wieder Soldat. Und das war gut in einer Zeit, da Gott den Fürsten der Christenheit unermüdlichen Kampf gegen die Ungläubigen auferlegt hatte*» [4, с. 21]; «*Ein Staatsmann war er nicht; niemand wusste das besser als sie, die Tochter eines Königs und einer Königin, deren kühne, lustige Politik die Welt nun seit Jahrhunderten in Atem hielt. Er war grundgescheit, wenn er nur wollte, doch sein wildes Gemüt rannte immer wieder die Mauer seiner Vernunft ein. Und gerade um dieser heftigen, lustigen Energie willen liebte sie ihn*» [4, с. 21]. Когезія тут виступає засобом організації зв'язку між словосполученнями з тотожним значенням, що підкреслюють основні риси характеру лицаря.

Концептуальний образ короля Альфонсо доповнено характеристикою королеви Леонор, яка, за звичаєм християнської Іспанії, користувалася привілеями брати участь у державних справах: «*Von jeher waren die Fürstinnen des christlichen Spaniens Mitträger der Gewalt, und es war ihr Privileg, an den Staatsgeschäften teilzunehmen*» [4, с. 18]. Англійка за походженням, вона залишалася вірною духу своєї батьківщини – витончено-галантним манерам: «*Sie war noch ein halbes Kind gewesen, als sie vor fünfzehn Jahren die Hofhaltung ihres Vaters, des engelländischen Heinich, verließ, um ihm als Braut zugeführt zu werden; aber sie hatte alle die Jahre hindurch in seinem armen, strengen Kastilien, wo man infolge des ewigen Krieges wenig Zeit hatte für die Verästelungen der Courtoisie, den Sinn der Heimat fürs Höfisch-Zierliche gewahrt*» [4, с. 20]. Спираючись на екстралінгвальні чинники, автор творить образ королеви Леонор згідно з часопросторовими параметрами, в яких вона перебуває. Насамперед це стосується опису її зовнішності, одягу, статури тощо: «*Wiewohl nicht groß, sah die stattlich her mit dem Reif, welcher das dicke, blonde Haar hielt. Unter der hohen, edelgebauten Stirn schauten die großen, gescheiten, grünen Augen ein wenig zu kalt und prüfend vielleicht, doch machte ein leises, unbestimmtes Lächeln das ruhige Gesicht warm und freundlich*» [4, с. 20]. Хоча їй було двадцять дев'ять років, виглядала вона, як дівчина: «*Immer noch kindlich trotz ihrer neunundzwanzig Jahre saß sie da in dem schweren, prächtigen Kleid*» [4, с. 20].

Вербалізуючись у мові, концепти розкривають зафіксовані в мовній свідомості етноспільноти прототипні й стереотипні уявлення про явище, їх аналіз як понять «життєвої філософії», як «вербалізованих культурних смислів», як фреймів свідомості, що дає змогу виявити різні закономірності функціонування мовної пам'яті [3].

Подібні синонімічні повтори дитячості/дитинності простежуються і в описах зовнішності та поведінки короля Альфонсо: «*Wie gut er aussah, ein richtiger Mann und trotz seiner dreißig Jahre noch ein Knabe*» [4, с. 21]; «*Alfonso lachte, plötzlich gut gelaunt; wenn er lachte, sah er strahlend jungenhaft aus*» [4, с. 22]; «*Er freute sich knabenhaft, wenn sie Worte und Wendungen seiner kastilischen Soldatensprache gebrauchte*» [4, с. 185]; «*Alfonso suchte sie dieses Mal nicht zu halten; aber er saß bösen Gesichtes da, ein gekränktes Kind*» [4, с. 186]; «*Er lachte jungenhaft erstaunt,*

wie glücklich er war» [4, с. 188]. Лексеми *der Knabe, jungenhaft, das Kind* – своєрідні репрезентанти когезії, основна функція яких – досягнення емоційної насиченості нарації з огляду на її функційно-семантичне навантаження та експресію оповіді.

Королева Леонор порівнює зовнішність свого чоловіка із ликом святого Георгія-переможця, велика дерев'яна статуя якого стояла в замку Донфрон, де Леонор провела свої дитячі роки: «*...und an sein Antlitz erinnerte sie immer wieder das kühne, entschiedene, etwas hagere Gesicht ihres Alfonso. Sie liebte alles an ihm, das rotblonde Haar, den kurzen Vollbart, der unmittelbar um die Lippen wegrasiert war, so dass der lange, schmale Mund deutlich hervortrat. Am meisten aber liebte sie seine grauen, heftigen Augen, von denen, wenn ihn etwas bewegte, ein heller, gewitteriger Schein ausging. Auch jetzt war es so*» [4, с. 22].

Загалом у процесі художньої реконструкції ДС простежується тенденція до зіставлення і/або протиставлення прототипових персонажів з образом лицаря. Навіть церковні служителі у ДС не позбавлені рис лицарства. Так, архієпископ дон Мартін має вигляд радше лицаря, ніж духовного пастиря: «*Streitbar saß er, halb Priester, halb Ritter. Das Gewand, das seine Würde anzeigte, verbarg nicht die Rüstung*» [4, с. 74]. Саме він постійно закликає короля розпочати священну війну з мусульманами. Л. Фейхтвангер акцентує, що «*sein kriegerisches Temperament ihn manchmal zu Worten und Taten veranlaßte, die ihm, dem Primas von Hispanien, dem Nachfolger des heiligen Eugenius und des heiligen Ildefonso...*» [4, с. 75]. Тому дон Мартін боїться, що на Страшному суді йому винесуть вирок, що під час воєн у ньому пастиря перемагав лицар: «*falls ihm beim Jüngsten Gericht vorgehalten werden sollte, dass zuweilen der Soldat in ihm mächtiger gewesen sei als der Priester*» [4, с. 74–75].

Архієпископ Мартін відчуває сильну ненависть до невірних, особливо до єврейського народу, обурений тим, що король бере на посаду скарбника єврейського купця Іегуду ібн Езра й нагадує дону Альфонсо один із релігійних канонів: «*Das Heilige Concilium hat seine guten Gründe gehabt, als es den Königen der Christenheit untersagte, Ungläubige mit hohen Ämtern zu betrauen*» [4, с. 74]. Священнослужитель переконаний, що лише християнам дано зрозуміти внутрішній смисл Писання: «*Aber nur wir Christen verstehen die geheime innere Meinung der Schrift*» [4, с. 75].

Для художнього ДС, відтвореного митцями слова ХХ ст., характерною є стереотипність поведінки агентів дискурсу в дотриманні лицарської присяги, у виконанні християнського боргу служити Богові, у любові до країни, у поклонінні жінці, у дотриманні слова. Дона Леонор і була зразком середньовічної прекрасної дами, яку оспівували поети, недоступною красунею, яка приймала поклоніння лицаря, що відчував до неї палке почуття: «*Und er glühte vor Bewunderung für Dona Leonor. Sie war die große Dame, von welcher die Dichter sangen, die angebetete Schöne, für welche der Ritter in reiner Liebe brennt und die sich diese Liebe gütevoll gefallen läßt*» [4, с. 84].

Для художнього історичного тексту типовими є описи традицій і звичаїв лицарства, ритуалів посвячення, атрибутики тощо. В останньому випадку прикметним є прийняття на посаду ескрівано єврейського купця Іегуду ібн Езра, якому король дає рукавичку, що символізувала важливе доручення: «*Es war aber der Handschuh das Symbol eines wichtigen Auftrags, den der Ritter dem Ritter gab; der Handschuh sollte nach glücklich vollbrachtem Auftrag zurückgegeben werden*» [4, с. 29]. Під час

полювань невід'ємною частиною атрибутів лицаря був його птах («*sondern wohl auf einem Jagdausflug begriffen, er habe seinen Lieblingsfalken auf dem Handschuh getragen*» [4, с. 79]).

Домінантним в асоціативних зв'язках концепту RITTERTUM є концепт EDELMUT, тісно пов'язаний із концептом EHRE, втілований переважно в моральних якостях, поведінці, зовнішньому вигляді, одязі, зброї, мовленні лицаря.

Середньовічний (прикметниково втілений) концепт EDEL «шляхетний» тлумачиться як «знатний, вельможний, дворянський, благородний» [5, с. 243]. Ідеальний лицар мусив володіти багатьма достоїнствами, моральними й суспільно цінними якостями, які в текстах МП виводяться на поверхню найчастіше за допомогою таких лексем, як *Mut* «хорообрість, мужність», *Pflege* «турбота, захист», *Hingabe* «відданість, вірність» та ін., які репрезентують ціннісні орієнтири середньовічної картини світу.

Думки про великоціннісні чесноти лицарського шляхетства спонукають сина єврея Іегуди ібн Езра, Аласара, зрєктися іудаїзму й прийняти християнство заради того, щоб стати лицарем. Лицар має бути добрим, сміливим, ввічливим, володіти поетичним талантом, фізичною силою і здоров'ям: «*„Aber gewiß, Herr König“, antwortete Alazar und zählte die zehn Tugenden eines moslemischen Ritters her, in geläufigem Arabisch, wie er sie hatte lernen müssen: Güte, Tapferkeit, Höflichkeit und Takt, Begabung für die Poesie, für die Beredsamkeit, Stärke und Gesundheit des Körpers, Begabung fürs Reiten, fürs Lanzenwerfen, fürs Fechten und fürs Armbrustschießen*» [4, с. 88]; «*Der Junge war anders als der Vater; an Geld und Gut hing er nicht, eine der großen Rittertugenden, die Largesse, besaß er*» [4, с. 88].

Шляхетними рисами наділяється у відтворюваному ДС й король Арагона дон Педро. Зокрема, детальний опис обряду посвячення дон Педро в лицарі (*der Tag des Adoubemets* [4, с. 90]) з його церемонією очисного обмивання (*ein feierliches Reinigungsbad*) доволі сильно увиразнює аксіологію лицарських чеснот, притаманних Середньовіччю: «*Zwei Priester kleideten ihn an. Das Kleid war rot wie das Blut, das der Ritter vergießen sollte zur Verteidigung der Kirche und der göttlichen Ordnung; die Schuhe waren braun wie die Erde, in die er einmal eingehen wird; der Gürtel war weiß wie der reine Sinn, den zu wahren er geloben soll*» [4, с. 90].

Важливою в обряді посвячення в лицарі є семантика кольору. Обітниця, яку виголошує молодий дон Педро, містить не лише канони лицарського кодексу, а й глибокий релігійний контекст: «*Ich gelobe, ich werde dieses mein Schwert niemals brauchen, einen Unschuldigen zu treffen, doch immer, das Recht und die heilige Ordnung Gottes zu verteidigen*» [4, с. 92]. «*Nur mit Mühe wahrte Don Pedro vor der großherzigen, liebenswerten Dame die ablehnende Würde, die dem beleidigten Ritter anstand*» [4, с. 96].

Лицарська жорстокість і зверхність простежується в образі барона де Кастро. Лексеми «твердо ступаючи», «трясучи зброєю», «почав трошити» підсилюють емоційне сприйняття тексту та створюють додаткове невербальне вираження почуттів героя: «*Er stand, der stämmige Mann, in Haltung, wie alter Brauch sie vorschrieb, mit gespreizten Beinen, beide Hände auf sein Schwert gestützt, breit, wuchtig; aus den tiefliegenden Augen beschaute er genießerisch die Menschen, die sein Haus befreiten von dem Unrat, mit dem der Jud es besudelt hatte*» [4, с. 394].

Вірність і відданість дамі – невід'ємні складники ДС концепту edel. За лицарським кодексом, ратні подвиги вони здій-

снювали на честь прекрасної дами та прославляли її неземну красу. Саме тому під час одного з лицарських турнірів дон Альфонсо останній переможний удар завдає зі словами: «*Für dich, Dona Leonor!*» [4, с. 444] «*На твою честь, донья Леонор!*»

У лицарській справі оспівування прекрасної дами Л. Фейхтвангер виводить іще один образ шляхетного лицаря – Бертрана де Борна, барона з Лімузена, який прославився своїми шаленими віршами: «*Aber er war berühmt um seiner wilden Verse willen, er war hinreißend von Wesen, er hatte von frühester Jugend an Menschen bezaubert und durcheinandergewirbelt*» [4, с. 317]. Бертран де Борн наділений кращими шляхетними рисами, він войовничий і запальний, бере участь у будь-якій бійці («*Später, als Herr seiner beiden Burgen, hatte er mit Wort und Schwert an jeder Fehde teilgenommen...*» [4, с. 317]), незважаючи на вік («*Bertran war jetzt wohl schon um die sechzig Jahre alt, doch ritterlich und höfisch wie kaum ein zweiter*» [4, с. 318]). Своім даром яскраво зображувати людей і події Бертран захоплює дон Альфонсо, спонукає короля до роздумів про невіражені і невимовні почуття: «*Bertran, dieser wahre Ritter, hatte die Gabe, auszusagen, was einem Manne wirt; unausgesprochen und schier unaussprechlich durch die Brust ging; wenn einer, dann wird er Verständnis haben für die Dunkelheiten, die Alfonso bedrängten*» [4, с. 319].

Концепт EDEL у ДС ілюструється й філософією життя Бертрана, в якій закорінені не лише основи лицарського кодексу, але й ще однієї риси перцептивно-образної риси концепту – жаги до бою: «*... das Leben eines Ritters ist ein reißender Fluß, er fließt und fließt und zerreibt alles nicht ganz Feste, alles, was nicht in die Seele gegangen ist. Jene Frauen meiner Verse, sie sind längst zerrieben, leere Erinnerungen, im Nebel verschwommen. Das ist was anders mit einer guten Schlacht. Ihre Spürung dauert, ihre Erinnerung macht einem heiß und stark. Die Schlachten, in denen ich kämpfte, haben mir den Sinn jung gehalten*» [4, с. 320].

FRÖMMIGKEIT «набожність, вірність церкві й Богові» є ще одним важливим для художньо відтвореного ДС асоціатом гіперконцепту RITTERTUM. Він нерідко подається в ДС як Священна війна проти невірних, як виконання обов'язку перед церквою і Богом. У такий спосіб він об'єктивується за допомогою різних лексико-семантичних, словотвірних і стилістично маркованих засобів. Разом вони засвідчують його важливість для колективної свідомості середньовічної картини світу.

Концептуалізація набожності як складник релігійного морально-етичного імперативу вербалізується в текстах ДС у різноманітних метафоричних виразах: «*es geht um die Ehre Gottes und des Königs von Kastilien!*» [4 с. 104] (*необхідно захищати честь Бога і кастильського короля*); «*Gottes Gnade wird es mir vergönnen, die Seele des Königs Unseres Herrn zu retten*» [4, с. 184] (*Бог неодмінно подарує милість врятувати душу короля*); «*Ich traue auf Gott. Er wird mich zur rechten Zeit die rechten Worte finden lassen*» [4 с. 183] (*Я надіюся на Бога, Він в потрібний час вселить у мене потрібні слова*); фразеологізмів: «*mit denen konnte man reden und umgehen, wie einem zumute war*» [4, с. 114] (*вести себе, як на душу ляже*).

Висновки. Аналіз лінгвопоетичних засобів вербалізації «лицарських» телеонімічних концептів *ehre* / честь, *ADEL* / шляхетність, *EDELMUT* / благородство, *FRÖMMIGKEIT* / набожність на чолі з *RITTERTUM* доводить, що мова є ефективним засобом доступу до свідомості людини. Лінгвопоетичний підхід до вивчення текстової матерії медієвістичної дає змогу

встановити особливості осмислення середньовічної культури, отримати уявлення про причини, що вплинули на виникнення і формування релігійного морально-етичного імперативу. Концептуалізація RITTERTUM у текстах дискурсу Середньовіччя є способом фіксації колективного й індивідуального культурного досвіду доби Середньовіччя, мовна об'єктивізація якого в текстах медієвістичної прози має універсальні, національно-специфічні та авторсько-індивідуальні риси.

Література:

1. Лисейко Л.В. Нормування німецької мови періоду Середньовіччя. *Наукові праці. Філологія. Мовознавство*. Випуск 204. Том 216. С. 58–62.
2. Приходько А.М. Концепти і концептосистеми в когнітивно-дискурсивній парадигмі лінгвістики. Запоріжжя : Прем'єр, 2008. 332 с.
3. Сахарова О.В. Бінарні опозиційні концепти в українській мовній свідомості. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/55121/62-Sakharova.pdf>.
4. Feuchtwanger Lion. *Die Jüdin von Toledo*. Berlin und Weimar: Aufbau. 1977. 736 S.
5. Paul H. *Deutsches Wörterbuch: Bedeutungsgeschichte und Aufbau unseres Wortschatzes*. Tübingen: Max Niemeyer, 2002. 1243 S.

Belyatska V. Ethnosocionomic concept RITTERTUM in German prose of the XX century

Summary. The article is devoted to the study of the artistic concept of KNIGHTHOOD/RITTERTUM as a representative of the discourse of the Middle Ages in medieval German prose of the twentieth century. The concept of KNIGHTHOOD was analyzed from the points of view of linguistics, cognitive linguistics, interpretation of concepts and their constituents in

speech activities and made it possible to qualify as a complex polymodal unit of consciousness that accumulates human experience, is able to be embodied in the artistic language with the help of a variety of its means. The analysis of the concept was carried out on the basis of Lyon Feuchtwanger's historical novel "The Spanish Ballad" or "(Jewish from Toledo)" (1955), dedicated to the events of the mature Middle Ages of the XI–XIII centuries, which are marked by the rise of statehood, the spread of Christianity, the revitalization of written literature, the development of education, the role of knighthood.

Based on the analysis of scientific works, it is established that by its nature the concept is a mental essence and correlates with knowledge that forms an idea of the world, influences historical and cultural factors that form the formula of medieval mentality in German artistic texts of the twentieth century. This concept is constructive and basic in determining the specifics of medieval discourse. The associative-value halo of the teleonomic concept of knighthood is such its descending taxa as honor (the fundamental principle of life, observance of the oath and the moral code of knighthood), nobility (embodied in moral qualities, behavior, appearance, clothing, weapons, speech of a knight), nobility (capable, noble, aristocratic, chivalrous), piety (loyalty to the church and God, protection of Christianity). The linguopoietic approach to the study of textual matter of the conceptualization of KNIGHTHOOD allows us to establish the features of understanding medieval culture, to get ideas about the causes that influenced the emergence and formation of a religious moral and ethical imperative, the linguistic objectification of which in the texts of medieval prose has universal, national-specific and author-individual features.

Key words: concept, knighthood, Christianity, discourse, Middle Ages, medieval text.

*Biriukova D. V.,**Candidate of Philological Sciences,
Associate Professor at the Department of Foreign Philology, Translation
and Professional Language Training
University of Customs and Finance**Tsvietaieva O. V.,**Candidate of Social Communications Sciences,
Associate Professor at the Department of English Language for Non-Philological Specialities
Oles Honchar Dnipro National University**Znanetska O. M.,**Candidate of Psychological Sciences,
Associate Professor at the Department of English Language for Non-Philological Specialities
Oles Honchar Dnipro National University*

THE ANALYSIS OF CONCEPTS USED IN INTERIOR DESCRIPTIONS

Summary. The article analyzes the conceptual space of intratextual descriptions (ID) of the interior in the English literary discourse. It is established that conceptual space is a relatively open system, its elements are concepts of different content and purpose, interconnected by hierarchical and linear relationship and the integrating principle is the concept idea “interior”, which is implemented using concepts that embody space features as “objectivity” and “three-dimensionality” and form two corresponding clusters. The objective of the article is to clarify the features of the conceptual space of intratextual descriptions of the interior, which involves solving such tasks as understanding the concept of “conceptual space”, isolating and modeling the configurations of the mental units that serve the implementation of the concept idea “interior”. The authors urge that linguistic analysis and modeling of mental representations are based on the postulate of cognitive science on the existence of a determinant link between structured mental content and the corresponding linguistic forms. As for studying the cognitive aspect of the intratextual interior description (ID), the linguistic layer (semiotic structure) of the descriptive texts is understood as the key to their conceptual content, and the interface between them is the frame ID as a cognitive proposal model for organizing knowledge about a stereotyped situation. That’s why the frame correlates the language and cognitive elements of the ID with each other, fixing the existing correlations. Therefore, the linguistic units, established by means of semiotic analysis of the ID, induce the key concepts for these texts, the totality of which forms their conceptual space. It is stressed that linguocultural concepts can be understood as mental units that reflect the established notions of substantive entities, their visual features and value for a particular language community, while linguistic and cognitive concepts will be construed as embodying the idea of spatial relationships between these subject entities and having a reduced form of imagery and value components. The combination of the first forms the cluster “subject”, the other one forms the cluster “dimension”.

Key words: conceptual space, description of interior, concept, cluster, cognitive mechanisms

Problem statement. Intratextual interior descriptions (ID) are the fragments of English-language artistic discourse, which global task is to create a visual image of the room in the reader’s imagination. The achievement of this goal is possible due to the existence of a stable cognitive structure of descriptive texts, which reconstruction and modeling involves the study of the conceptual space of intratextual interior descriptions.

Linguistic analysis and modeling of mental representations are based on the postulate of cognitive science on the existence of a determinant link between structured mental content and the corresponding linguistic forms, because “language is the system of adaptation, which is formed in the process of cognitive activity of a man, the tool of this process, as well as the most important way of the formation and presentation of knowledge” [4, c. 121].

To study the cognitive aspect of the intratextual ID, this statement means that the linguistic layer (semiotic structure) of the descriptive texts is the key to their conceptual content, and the interface between them is the frame INTERIOR DESCRIPTION as a “cognitive proposal model for organizing knowledge about a stereotyped situation” [2, c. 104] The frame correlates the language and cognitive elements of the ID with each other, fixing the existing correlations. Therefore, the linguistic units, established by means of semiotic analysis of the ID, induce the key concepts for these texts, the totality of which forms their conceptual space.

The main goal of this article is to clarify the features of the conceptual space of intratextual descriptions of the interior, which involves solving such tasks as understanding the concept of “conceptual space”, isolating and modeling the configurations of the mental units that serve the implementation of the concept idea “interior”. The **object** of the research is the description of the interior in the English-language art discourse of the XIX–XX centuries. The **subjects** of the research are the concepts that embody spatial signs.

The concept of “conceptual space” still did not have a high demand in the linguistic literature, in contrast to the actual concept, which is its direct constituent. The scope of its terminological construction is limited to several studios that interpret it according to

their original installation – cognitive-linguistic or cognitive-poetic ones. In the first case, the term “conceptual space” is considered as a special type of organization of concepts in the human consciousness and the linguistic picture of the world – the integrity, which includes all the environments of one or another concept, the sphere of its existence, both in a separate language consciousness and within the linguistic picture of the world, and is determined by the fact that the actualization of one of the concepts inevitably implies the actualization of the other one [2, c. 104]. This point of view, of course, has the right to exist, but it is somewhat redundant in view of the presence of the term “conceptual field” [7, p. 176], which is fixed as a designation of the described mental structure.

The representatives of the cognitive-poetic approach often use the term “conceptual space” as a synonym for “conceptual sphere”. Not only the fact of their synonymic use, but also the application of the latter to the designation of the mental space of the artistic work in general seem to be erroneous, since traditionally the conceptsphere is understood as “an ordered set of concepts of the people, an information base of thinking” [6, p. 26]. However, in spite of this inaccuracy, that is inherent in this approach of the conceptual space as a mental unity, that “embraces the general meaning and basic senses” of an artistic work [11, p. 173], fully corresponds to the logic of this study.

Conceptual space of the text is formed at the highest level of abstraction on the basis of merging, convergence, pulling of common features of concepts represented at the surface level by words and sentences of one semantic field [1, p. 58]. The key cognitive structure of this space is the concept idea, which is the “condensation of the embodied author’s idea” – a set of macroproposals that reflect the basic essence of the semantic array of text [8, p. 196].

The conceptual space of the intratextual ID is a relatively open system: its elements are concepts of different content and purpose, interconnected by hierarchical and linear relations (pic. 1). The concept-idea INTERIOR is the integral part of this conceptual space. Being a “shortened” model of discourse or its fragment, in which all possible potential realizations are latent “in which all possible potential implementation are latently presented” [5, p. 70], is materialized in the intratextual ID by means of more specific spatial concepts room, house and apartment.

Unlike the abstract conceptual idea interior, mental units room, house and apartment which are related according to the conceptual basis of “closed inner space” have a defined shaped (“structure”, “accommodation”, “residence”) and value components (“family comfort”, “privacy”, “comfort”).

The concept ROOM plays a special role in the intratextual ID, which reflects the idea of a segment of space, which can, due to its size, become the object of direct observation, and hence, the description. In addition, it is distinguished by a more detailed linguistic elaboration, which manifests itself in the presence of a large group of tokens formed on the composite word-building model. It is based on the nomination of action that occurs in one or another room (*sitting-room, dressing-room, breakfast-room, dining-room, drawing-room, waiting-room, store-room, lecture-room*). This enables the explicit differentiation of the space according to its functional purpose.

Scattered in spatial concepts ROOM, HOUSE, and APARTMENT, the concept INTERIOR reflects “the location of objects in the world continuum and their positions relative to each other” [10, c. 3]. Implementation of this conceptual idea requires the involvement of mental units that embody spatial signs of objectivity and three-dimensionality.

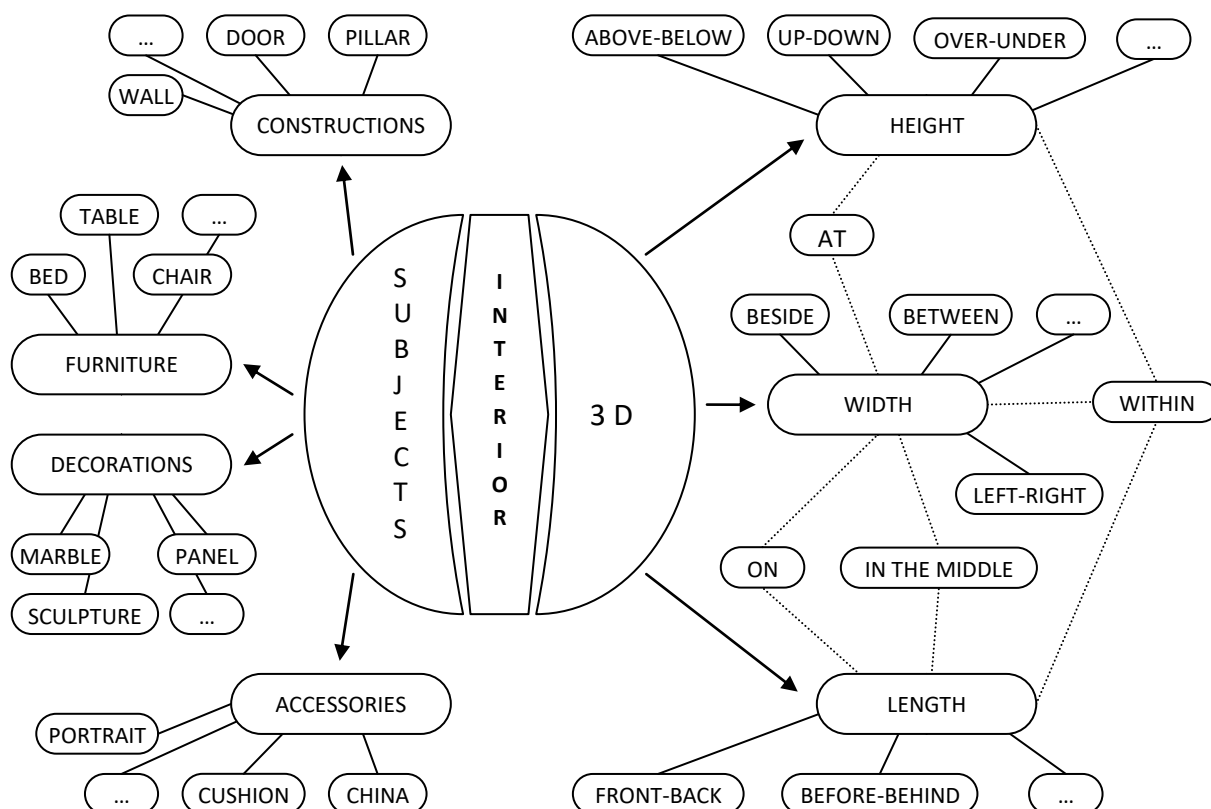

Fig. 1. Conceptual space of intratextual interior descriptions

“Subject” and “spatial” elements of the ID conceptual space are fundamentally different in content. In the absence of more successful terms, it is legitimate to indicate them conventionally as linguo-cultural and linguocognitive, accordingly. Unlike the proposed by V.I. Karasik opposition of these concepts by the criterion of the carrier (subject) of knowledge – collective or individual one [3, c. 74], in the framework of this study, they will differ in the nature and content of their three-component structure (concept, image, evaluation).

Linguo-cultural concepts will be understood as mental units that reflect the established notions of substantive entities, their visual features and value for a particular language community, whereas linguistic and cognitive concepts will be interpreted as embodying the idea of spatial relationships between these subject entities and having a reduced form of imagery and value components. The combination of the first ones forms the cluster SUBJECT, the other ones form the cluster DIMENSION.

Subject linguistic and cultural concepts are “concepts-artifacts” [8, p. 247] – metal units that reflect the idea of artificially created material objects that fill the room and thus create its interior. In their combination they form a cluster of SUBJECT, the integral idea of which is “substance”. This constant conceptual feature, presented in the structure of each concept of this grouping, is specified by the differential features of “design”, “furniture”, “decoration” and “accessories”, motivated by the functional purpose of the corresponding interior objects.

Concepts-artifacts that have a common sign of “construction” are the largest part of the SUBJECT cluster and reflect the notion of architectural elements of the apartment – constructional (CEILING, FLOOR, WALL), functional (DOOR, STAIRS, WINDOW) and decorative (ALCOVE, BALUSTRADE, COLONNADE, FIREPLACE, PILLAR, STAIRS) ones. Since the main parts of the structure and their functions are quite universal, the concepts of the first two types show a slight variability, while the relatively high frequency in the ID. The others represent the aesthetic research in the planning of the premises, related to the tastes and preferences of their owners, so they are significantly more numerous, although they have a low individual performance in the ID.

The cognitive sign “**furniture**” combines the concepts that capture the mental images of the objects of the room environment. These include, in particular, BED, MANTELPIECE, SIDEBBOARD, SOFA, TABLE, WARDROBE, etc., the updating of which in the ID allows the reader to form his own idea of the place of action deployed in the work, as well as to identify the premises for a functional purpose, if the text does not express it explicitly.

Unlike concepts that contain the differential sign of “constructs”, the number of which is objectively limited by physical laws and architectural traditions, the list of concepts, united by the sign of “furniture” and capable of being implemented in the texts of artistic ID, is fundamentally open and depends on the creative method and the idea of the author.

The cognitive sign “**decoration**” is common to mental units that reflect the idea of a variety of decorative design options: decoration materials (brass, mahogany, marble, oak, silk, wood), finishing works (mosaics, ornament, panel, relief) and enrichments (trophy, sculpture). These concepts show low productivity in the intratextual IDs, because the objects represented by them, in contrast to the structural elements of the room or furniture, are optional means of interior design. That is why their implementation in the ID is not automatic and serves to implement a certain intention of the author.

According to the functions performed by them in the intratextual ID, such “mental” units are similar to “decorative” concepts cushion, doll, jar, picture etc., combined by a cognitive feature “**accessories**”. They concentrate on the idea of small things, minor details that complement the overall picture of the interior. Of all subject concepts, they depend most on the storyline of a particular work, determined by it, and therefore, in essence, are conceptual variables of intratextual ID. This explains their great variety, irregularity of actualization and very low productivity.

Spatial linguistic and cognitive concepts reflect the notion of a way of co-existence of material objects embodied in subject concepts. Their integrating beginning is the THREE-DIMENSION (TRIMINITY) idea, which unites them into a cluster of the same name. As the objective property of reality, THREE-DIMENSION (TRIMINITY) represents “the cognitive mechanisms underlying the perception and cognition of the human being of the world” [10, c. 8], and in particular, the correlation of the perceived order of existence of objects with one of three dimensions – height, width or length. The latter are the conceptual features that mark the affiliation of each individual spatial concept to the corresponding group within the cluster of THREE-DIMENSION (TRIMINITY).

The cognitive sign “**height**” is realized by the opposition of the concepts top – bottom, which reproduces the location of interior elements on the vertical axis “top-down”. The results of the study devoted to the methods of verbalization of the concept SPACE LOCALIZATION in English language linguistics indicate that the recognition of a person by the vertical position of objects is a priority prototype of the perception of spatial coordinates, because due to the peculiarities of anatomical structure of a person its vertical position is extra-hunted to the substantive essence [10, c. 8]. The analysis of the semiotic structure of the intranet ID does not confirm these conclusions – the performance of the actant-partmones to indicate the vertical coexistence of objects is low.

The cognitive sign “**width**” concentrates the idea of the horizontal arrangement of objects along the lateral axis “left – right” and is embodied in the binary opposition of the concepts LEFT – RIGHT. The latter marks the extreme points of the horizontal spectrum, which allow the presence of an intermediate position “between”. The low productivity of these mental units in the intranet ID is explained with the peculiarities of the visual perception of a person: his attention is attracted, first of all, by the objects located in the center of the field of view, while things that are on its periphery are fixed only if they are of special importance or of unusual nature.

The cognitive sign “**length**” is reproduced by the binary opposition of the concepts front – back, which reflects the front axle “front-back”. The analysis of the semiotic structure of the intratextual ID shows them somewhat higher discursive significance compared to left – right, since “under canonical conditions, the movement of a person in space takes place in a straight line, which coincides with the vector of the direction of view, because the safety of movement in space directly correlates with the volume of information received” [10, p. 9]. Actants and partonyms that verbalize the opposition front – back, object the whole spectrum of the corresponding spatial values: “front -back” (*front – back, before – behind, beyond*), “along” (*lengthways*), “opposite” (*against, vis-a-vis*), “at a distance” (*aloof, apart*). However, as well as the linguistic representatives of other spatial concepts, they do not express any appreciable connotations that would give reason to draw conclusions about the nature of the narratives of these mental units.

The highest productivity in intratextual IDs has an idea of the spatial relationship between objects formed through the conceptual integration – “the basic cognitive mechanism of conceptual mixing necessary for storing and operating diffuse values” [12, с. 57]. Such mental constructions – blends – arise at the intersection of concepts that reflect different spatial axes. They are not identical to any of the original elements and do not equal their amount, instead they receive a new value of their own [9].

Spatial relations that arise at the intersection of the vertical and lateral horizontal axes are fixed by the partonym *at*, which points to the vertical position of several objects located near, close to each other. In the texts under study *at* serves as a means of localizing a character in the context of an intratextual ID and the knowledge of its position, and indicates the interior items extending from the “top to bottom” axis. At the intersection of the lateral and frontal axes there are two spatial blends which are embodied by actants-partonyms on (upon) and in the middle (in the center). The first actualizes the signs in direct contact with the surface, surface supported and indicates the location of the object in a horizontal plane without specifying its position relatively to the perceiving subject (“left – right” or “front – behind”).

The cognitive signs “on the surface”, “in direct contact with the surface” allow the partonym *on* to signal the location of the interior of the interior in a vertical plane, first of all, on the wall. In this case, the representation of the blend formed by the integration of representations of the vertical and lateral axis takes place. The difference between *at* and *on* is determined by the distance between the objects – small and zero ones, respectively.

Actant and partonym *in the middle* and its variant *in the center* determine the exact location of the object of the interior, since they mark directly the point of intersection of both horizontal axes. The obligatory condition of the actualization of this spatial blend is the reference to another subject or a segment of the interior space, in the center of the horizontal surface of which the object of attention is localized.

The conceptual blend created by crossing all three spatial axes – vertical, lateral and frontal ones – embodies the idea of three-dimensionality in its entirety, as it concentrates the meaning “inside”, which directly correlates with the idea of the interior as a segment of the closed, internal space. It discovers the highest discursive activity and finds the incarnation in the intratextual ID by the means of actant-partonyms like *in*, *inside of*, *through*, *within* etc., as well as by way of parallel updating of partonyms to designate all spatial measurements.

Summing up, we note that the integrating beginning of the conceptual space of intratextual interior descriptions is a concept-idea interior, which is realized with the help of concepts, that embody the spatial signs of “objectivity” and “three-dimensionality” and form two corresponding clusters.

The cluster SUBJECT is formed by a set of linguistic and cultural subject concepts, which integral element is a sign of “substance”, and differential ones – “construction” (wall, ceiling, floor), “furniture” (table, bed, chair), “decor” (marble, sculpture) and “accessories” (picture, cushion). Their actualization and performance entirely depend on the creative intention of the author, and the detailed elaboration of figurative and value components not only makes them “building material” of intratextual descriptions of the interior, but also illustrates the linguistic and cultural specificities of the latter.

Linguocognitive spatial concepts, which totality forms a cluster THREE-DIMENSIONALITY, are differentiated by the notional features of “height”, “width” and “length”. Each sign corresponds to one of the spatial dimensions and subordinates the corresponding binary opposition, which represents a spatial axis – vertical (TOP – BOTTOM), lateral (LEFT – RIGHT) or frontal one. The highest productivity in the intratextual interior descriptions reveals the conceptual blends, created by the mental integration of representations of all three spatial axes and represented by partonyms *in*, *inside of*, *through*, *within*. The intratextual descriptions of the interior do not include any evidence of the peculiarities of the value perception of spatial relationships or ethnocultural reasons caused by the differences in their conceptualization.

The study of the use of stylistic tools and techniques when representing the interior in artistic discourse is considered to be prospective for further research.

References:

1. Бабенко Л.Г. Лингвистический анализ художественного текста. Теория и практика / Л. Г. Бабенко, Ю. В. Казарин. Москва : Флинта : Наука, 2003. 496 с.
2. Ефремов В.А. Теория концепта и концептуальное пространство. *Известия Рос. гос. пед. ун-та имени А.И. Герцена*. 2009. № 104. С. 96–106.
3. Карасик В.И. Этноспецифические концепты. *Введение в когнитивную лингвистику* / З.Д. Попова, И.А. Стернин, В.И. Карасик, А.А. Кретов, О.О. Борискина, Е.А. Пименов, М.В. Пименова / Под ред. М.В. Пименовой. Кемерово : Кузбасвузиздат, 2005. С. 61–105.
4. Костюшкина Г.М. Концептуальная систематика языка, речи и речевой деятельности как объект лингвистики. *Концептуальный анализ языка. Современные направления исследования* : сборник научных трудов. Москва : РАН. Институт языкознания, 2007. С. 119–129.
5. Олешков М.Ю. Лингвоконцептуальный анализ дискурса (теоретический аспект). *Дискурс, концепт, жанр* : коллективная монография / Отв. ред. М.Ю. Олешков. Нижний Тагил : НТГСПА, 2009. С. 68–85.
6. Попова З.Д. Когнитивная лингвистика / З.Д. Попова, И.А. Стернин. Москва : АСТ: Восток-Запад, 2007. 314 с.
7. Приходько А.Н. Концепты и концептосистемы. Днепропетровск : Белая Е.А., 2013. 307 с.
8. Селиванова Е.А. Основы лингвистической теории текста и коммуникации. Киев : Фитосоцицентр, 2002. 336 с.
9. Скребцова Т.Г. Языковые блэнды в теории концептуальной интеграции Ж. Фоконье и М. Тернера. *Respectus Philologicus*. 2002. № 2(7). URL: <http://filologija.vukhf.lt/2-7/skrebцова.htm>.
10. Скрынникова И.В. Вербализация концепта «пространственная локализация» в англоязычной лингвокультуре : автореф. дис. ... канд. филол. н. : 10.02.04 «Германские языки» / Волгоградск. гос. ун-т. Волгоград, 2004. 22 с.
11. Швачко С.О. Концептуальный підхід до структурних одиниць текстів: контрастивні аспекти / С.О. Швачко, І.К. Кобякова, Т.О. Анохіна. *Вісник СумДУ. Серія Філологія*. 2007. № 2. С. 173–178.
12. Fauconnier G. Conceptual Blending, Form, and Meaning / G. Fauconnier, M. Turner. *Cognitive Semiotics, special issue of Recherches en Communication*. 2004. № 19. P. 57–86.

Бірюкова Д.В., Цветасва О.В., Знанецька О.М.
Аналіз концептів, що використовуються в описах інтер'єру

Анотація. Стаття присвячена аналізу концептуального простору інтратекстових описів інтер'єру в англійському літературно-художньому дискурсі. Встановлено, що

концептуальний простір являє собою порівняно відкриту систему: її елементами є концепти різного змісту й призначення, пов'язані між собою ієрархічними та лінійними відношеннями, а інтегруючим началом є концепт-ідея «interior», яка реалізується за допомогою концептів, що втілюють просторові ознаки 'предметність' і 'тримірність', та утворюють два відповідних кластери. У роботі зазначається, що інтратекстові описи інтер'єру є фрагментами англомовного художнього дискурсу, глобальним завданням яких є створення візуального образу приміщення в уяві читача. Досягнення цієї мети уможливується завдяки наявності сталої когнітивної структури описових текстів, реконструкція та моделювання якої передбачають дослідження концептуального простору інтратекстових описів інтер'єру. Стверджується, що лінгвістичний аналіз і моделювання ментальних репрезентацій спираються на постулат когнітивної науки про наявність детермінуючого зв'язку між структурованим ментальним змістом і відповідними мовними формами. Тому для вивчення когнітивного аспекту інтратекстових описів інтер'єру це твер-

дження означає, що мовний шар (семіотична структура) описових текстів є ключем до їх концептуального змісту, а єдиною ланкою між ними виступає саме фрейм «опис інтер'єру». Підкреслюється, що мовні одиниці, встановлені шляхом семіотичного аналізу опису інтер'єру, індикують ключові для цих текстів концепти, сукупність яких і формує їх концептуальний простір. Автори стверджують, що сфера термінологічного побутування поняття «концептуальний простір» обмежується кількома студіями, які витлумачують його згідно зі своєю вихідною установкою – когнітивно-лінгвістичною чи когнітивно-поетичною. Термін «концептуальний простір» розглядається як особливий тип організації концептів у людській свідомості та мовній картині світу – цілісність, яка включає в себе все оточення того чи іншого концепту, сферу його існування як в окремій мовній свідомості, так і в межах мовної картини світу, і визначається тим, що актуалізація одного з концептів неминуче передбачає актуалізацію іншого.

Ключові слова: концептуальний простір, опис інтер'єру, концепт, кластер, когнітивні механізми.

Блинова І. А.,

кандидат філологічних наук, доцент,
завідувач кафедри іноземних мов за професійним спрямуванням
Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова

ОСОБЛИВОСТІ ТВОРЕННЯ ОБРАЗНОСТІ ХУДОЖНЬОГО КОМІЧНОГО ТЕКСТУ

Анотація. У статті розглянуто особливості творення образності художнього комічного тексту. Наголошено, що комічне, як і інші естетичні категорії, є важливим прийомом досягнення художньої виразності завдяки змозі стати основою для низки семантичних і прагматичних явищ художнього тексту. Матеріалом дослідження послуговували оповідання та новели видатного американського письменника Раймонда Карвера.

Встановлено, що при комунікативному підході до художнього тексту (дискурсу) образність виступає його функціональною якістю, тоді як виразність належить до системно-мовних якостей художнього утворення як форми комунікації і підпорядковується розкриттю образності. Вказано провідні стилістично-забарвлені словесні ресурси, які забезпечують відбиття художньої образності, функціонуючи на всіх рівнях мовної структури: фоно-графічному, лексико-семантичному, морфологічному, словотвірному і синтаксичному.

На матеріалі художніх прозових творів малих форм, автором, по-перше, охарактеризовано тропейний і нетропейний різновиди образності, які уможливають розкриття зображальності мовлення комічного, чорно-гумористичного, спрямування за допомогою використання метафори, гіперболи, гіперболічного порівняння, парадоксу та іронії як основного джерела зображально-виражальних ресурсів мови. По-друге, описано процес реалізації художньо-образної мовленнєвої конкретизації, що відбивається за допомогою використання образотворчих і виражальних засобів мови, які сприяють створенню чорно-гумористичного ефекту.

Доведено, що система мовних засобів оповіді підпорядкована вираженню художнього образу, сформованого на основі ключового слова *любов* в оповіданні Р. Карвера «Коли мова йде про любов». До його образної перспективи залучено комплекс різноманітних мовних і мовленнєвих засобів і способів: образна деталізація предмета мовлення через мікрообрази; динаміка, пов'язана з оповідним характером художнього твору, – дієслівний наратив; акцентування ознаки/деталі через повтори; такі виражальні засоби, як парадокс – поєднання несумісних/суперечливих понять, стилістичний ефект якого досягається вживанням слів нейтрального/високого та фамільярно-зниженого шарів лексики; різного роду повтори/паралелізм; звуконаслідування; порівняння.

Ключові слова: комічне, художній засіб, образність, виразність, художньо-образна мовленнєва конкретизація.

Постановка проблеми. Комічне, як і інші естетичні категорії, – важливий прийом досягнення художньої виразності, тобто експресивності, адже воно здатне стати основою для низки семантичних і прагматичних явищ художнього тексту [9, с. 129].

Важливу роль при цьому виконує сміх, який може бути різним [12]: незлобним, веселим, добрим – у гуморі; несхвалювальним, уїдлигим – в іронії; жорстким, нещадним, дошкульним – у сатирі; презирливим, викривальним – у сарказмі; похмурим, глузлигим, цинічним – у чорному гуморі відповідно.

Як відомо, кожне художнє творіння є результатом образного пізнання і відображення реальної буденної дійсності автором. Образність є поряд з іншими (естетичною функцією, антропоцентризмом, динамічністю і под.) специфічною рисою художнього тексту. Завдяки індивідуально-образному зображенню світу письменником художній літературний твір має силу раціонального й емоційного впливу на читача.

Письменики послуговуються сукупністю прийомів – *художніх засобів*, за допомогою яких вони досягають мети породження художньо-естетичного витвору. Оскільки, описуючи дійсність, творець неминуче відбиває власне бачення світу, передає особисте ставлення до зображуваного, поєднує правду і вимисел, художні засоби набувають якості *зображально-виражальних*. Вони є базовою основою художнього мовлення, завдяки яким митець створює нову художню реальність за естетичними критеріями, рівнозначними будь-якій реальності довколишнього світу.

Актуальність цієї розвідки зумовлена, по-перше, тим фактом, що образність – складна і разом із тим багатозначна категорія лінгвістики та літературознавства, яка має різні інтерпретації у зв'язку з певними усвідомленнями поняття і терміна «образ», особливо коли він супроводжується такими епітетами, як «поетичний», «художній», «творчий». По-друге, у похідному слові-терміні «образність» простежуються складні відношення синонімії з рядом близьких за значенням семантико-стилістичних категорій, як-от: «виразність/виражальність», «експресивність», «метафоричність» (у широкому сенсі слова), «символічність», «поетичність» [10, с. 341]. Крім цього, актуальним вважаємо розгляд основних засобів вираження образності у світлі функціонально-комунікативного підходу до аналізу художнього комічного тексту (дискурсу).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження образності викликає зацікавленість із боку дослідників гуманітарної парадигми знань (естетики, мовознавства, літературознавства), які прагнуть виокремити й описати види образності художнього мовлення поетичного та прозового текстів та мовленнєві засоби художньо-образної конкретизації, що є підґрунтям лінгвістичної бази для інтерпретації тексту. Різномасштабному вивченню категорії образності (як у світлі суміжних із лінгвістикою наук – лінгвістики, когнітивної лінгвістики, лінгвопоетики, лінгвопсихології, лінгвокультурології тощо, так і з позиції різноманітних ракурсів – лексико-семан-

тичного, лексикографічного, когнітивно-семіотичного і под.) присвячено праці Н.А. Гайдук, О.Б. Борисової, О.А. Юріної, А.В. Боровкової, Г. Шенкал, І.А. Солоділової, Н.В. Халікової, І.О. Свинцової, О.М. Зимомрі, Р. Гіббса, В. Еванс та інших вітчизняних і зарубіжних учених [3; 4; 13; 16; 18; 19; 22; 23].

У них висвітлено класифікування та функціонування образних засобів мовлення, визначено роль образності у формуванні національної та авторської мовних картин світу, розглянуто феномен «міжмовної образності» як метамовне поняття, описано проблеми прихованих смислів і способів їх пред'явлення в словесно-образній системі художнього твору. Зазначені питання досліджуються на матеріалі поетичних/прозових творів різних мов, представлених як мовою оригіналу, так і перекладеним варіантом художнього тексту. Проте нині мало досліджено з позицій функціонально-комунікативної лінгвістики полишається художньо-образна мовленнєва конкретизація комічного тексту, що є важливим фактором комплексного, двостороннього аналізу художнього твору з урахуванням особливостей творчого образного мислення письменника як суб'єкта мовлення, адресанта, і сприйняття художнього тексту читачем, адресатом.

Метою статті є розгляд особливостей творення образності художніх комічних текстів. Матеріалом дослідження слугують англійські художні твори в оригіналі, що належать до малих та середніх (приблизно однакових за обсягом) форм прози, – оповідання та новели *Раймонда Карвера* (1938–1988), якого вважають майстром короткої прози і найбільш значною і впливовою фігурою на хвилі американського реалізму минулого століття. Наводячи цінні інтерпретації естетики Р. Карвера, дослідники творчості письменника (Дж. Джоу, Ю. Кемпбелл) констатують факт послугування у творах чорно-гумористичною тональністю.

Виклад основного матеріалу. У цій розвідці зосередимо увагу на вивченні художнього твору з позицій функціонально-комунікативної лінгвістики, що вивчає текст у комунікативно-діяльницькому аспекті з позиції зв'язності діяльності автора і адресата, враховуючи лінгвістичні аспекти естетичної сфери мовленнєвого спілкування в їх текстовому втіленні. Такий підхід передбачає розгляд структури, семантики і прагматики художнього тексту в їх комплексній співвіднесеності та націлений на розуміння смислу і комунікативного ефекту твору. Вбачаємо за доцільне спиратися саме на вказаний підхід в аналізі комічного тексту (зокрема чорно-гумористичного як різновиду комічного), де його (в цьому випадку комплексний) розгляд являє собою дослідження сукупності лінгвістичних і екстралінгвістичних факторів спілкування, пов'язаних із породженням тексту та його інтерпретацією.

У межах функціонально-комунікативного аспекту на образність і виразність як ключові категорії художнього тексту вказує більшість дослідників (Є.В. Сидоров, Л.Г. Бабенко, Ю.В. Казарін, І.І. Коломієць), обґрунтовуючи їх додавання до переліку основних. Зазначимо, що наукове різночитання терміна «образність» слугувало підґрунтям для його визначення в межах лінгвістичного аналізу художнього тексту як стильової ознаки переважно художнього стилю мовлення, сутність якої полягає в такій якості виразного мовлення, що за допомогою художніх, виразально-зображальних, мовних засобів (слів, словосполучень) відбиває в мовленнєвій діяльності емоційно-оцінне бачення дійсності на основі образів-асоціацій.

Так, у словнику термінів лінгвістичних категорій серед інших знаходимо такі тлумачення цього поняття: *образність* – «мотивувальна ознака (мовна реалізація чуттєвого уявлення або асоціації), що лягла в основу найменування певного елемента дійсності і з різним ступенем виразності виступає як внутрішня форма відповідного мовного знака; наявність у мовної одиниці слововживань або вже сформованого переносного значення з яскравим, «живим» виразально-зображальним ефектом, побудованим на метафоричних, рідше метонімічних та інших асоціаціях» (О.О. Тараненко); «властивість слів, словосполучень передавати не лише логічну, а й конкретно-чуттєву, емоційно-оцінну інформацію» (Л.І. Мацько); «лексико-семантична категорія, яка виявляється у здатності мовних одиниць позначати реалії позамовної дійсності в асоціативному зв'язку з іншими, не тотожними їм реаліями» (І.Ю. Підгородецька) [8, с. 228–229].

Розглянемо і дефініції терміна «виразність мовлення», що виступає поряд з образністю комунікативною ознакою мовлення. *Виразність* мовлення (висловлювання, частини тексту, тексту загалом) – поняття, що пояснюється в спеціальній літературі по-різному, а саме: «сукупність таких якостей (точності, логічності, ясності, експресивності), які забезпечують її повноцінне (максимально наближене до розуміння закладеної в тексті і переданої інформації) сприйняття адресатом» (О.П. Сквородніков, Г.А. Копніна); «комунікативна якість мовлення, що характеризує ефективність комунікативно-доцільного прояву індивідуальності автора мовлення за допомогою різних мовленнєвих засобів» (М.Р. Савова); «прийоми використання мови для досягнення кінцевої мети – переконати, довести» (Г.Я. Солганік) [15, с. 37].

В ієрархії текстових ознак, розроблених мовознавцем Є.В. Сидоровим, найбільш значимою якістю художнього тексту є «естетично і концептуально зумовлена комунікативність», якій підпорядковано інші якості – системні, функціональні і системно-мовні [2, с. 204]. Як наслідок, при комунікативному підході до художнього тексту (дискурсу) [14, с. 54] образність виступає його функціональною якістю, тоді як виразність належить до системно-мовних якостей художнього утворення як форми комунікації і підпорядковується розкриттю образності. Таким чином, під *образністю* розуміємо здатність викликати у слухача або читача систему уявлень – чуттєвих образів-асоціацій і асоціативні форми когезії [17, с. 62; 5, с. 80], отже, *виразність* тексту трактуємо як власне мовну основу його образності (сислово, стилістичну, звукову, граматичну) [2, с. 202].

Саме в художньому тексті, як ні в якому іншому, широко використовуються різноманітні *образотворчі* і *виразальні* засоби мови з метою впливати на читача і викликати в нього певні почуття, емоції, асоціації. Образотворчі і виразальні засоби являють собою стилістичні ресурси мови – можливості, надані мовою для побудови точного, виразного, стилістично мотивованого мовлення. Вибір і використання зображально-виразальних засобів залежить від ситуації спілкування, вибраного жанру і стилю мовлення, авторської індивідуальності. У принципі будь-який мовний засіб може в особливих умовах контексту стати виразальним: він має сприяти розкриттю образності (експресивності, оцінності, емоційності) і забезпечити розуміння адресатом закладеної в тексті інформації. Проте є засоби мови, що мають особливо значущі стилістичні

можливості. Такі стилістичні ресурси, що є невичерпними, функціонують на всіх рівнях мовної структури.

Як показав аналіз англійських прозових творів, зокрема й оповідань Р. Карвера, одним із найбільш багатих джерел виразності є засоби словесної образності – *стилістичні прийоми*: тропи (метафори, метонімії, епітети, гіперболи, літоти, персоніфікації, порівняння, синекдохи, алегорії, оксюмори, перифрази і под.), стилістичні фігури (анадиплозис, аспіопа, полісиндетон, градація, паралелізм, інверсія, еліпсис тощо) та риторичні фігури (риторичне питання, риторичний оклик, риторичне звертання).

Наступне потужне джерело стилістичних ресурсів – *синонімія*, з якою пов'язана можливість вибору найбільш точного для певного контексту мовного засобу. Синонімія охоплює всі рівні мови, але найбільш продуктивною є в лексиці і синтаксисі (синонімія частин мови, синонімія синтаксичних конструкцій). Великі стилістичні можливості містять у собі також полісеманти, антоніми, омоніми і пароніми. До стилістичних ресурсів *лексики* належать стилістично забарвлені слова, а також лексика обмеженого вжитку: колоквалізми, діалектизми, просторіччя, жаргонізми, арго, професіоналізми, архаїзми, історизми, неологізми, іншомовні слова.

Крім цього, серед стилістичних ресурсів мови варто зазначити *фразеологізми*, що дають змогу урізноманітнити розмовне мовлення, посилити емоційні й експресивні відтінки висловлювання.

Фоніка, зокрема і в писемній формі мовлення, надає багатобразні можливості звукопису, звукової гри. До традиційних фонетичних виражальних засобів належать звукові повтори, наголос, інтонація, звукопис, звуконаслідування, звуковий символізм.

У *морфології* як експресивні засоби використовуються морфологічні синоніми, стилістично забарвлені форми, переносне вживання граматичних форм, наприклад, часових форм.

Досить різноманітні стилістичні відтінки засобів *словотворення*: сюди належать, перш за все, словоутворювальні синоніми. Важливу стилістичну роль відіграють експресивні афікси (суфікси і префікси), оказіональні словоутворення, словоутворювальні архаїзми.

Виключно великі стилістичні ресурси *синтаксису*, які дають змогу виразити найбільш тонкі відтінки змісту, авторське ставлення до викладу, підкреслити ті чи інші сторони думки. У цьому плані велика роль належить порядку слів, вибору типу речення, його довжини, інтонувannya висловлювання.

Крім того, в мовленнєвому спілкуванні використовуються *графічні засоби* і *невербальні виражальні засоби* – пози, жести, міміка.

Наголосимо, що вчений О.П. Квятковський виділяє два різновиди образності: образність *тропеїчну*, засновану на використанні художніх тропів – слів і висловів у переносному значенні та зіставлену з поняттям металогії, і образність *нетропеїчну*, ізотопну авторському естетичному завданню та зіставлену з поняттям автології [6, с. 8–10, 181]. І тропеїчний, і нетропеїчний різновиди образності, як правило, слугують як *зображальність* мовлення, під якою розуміється такий ступінь її предметної конкретності, завдяки якій зміст мовлення сприймається переважно через чуттєві (зорові, слухові, тактильні, смакові, нюхові) уявлення [15, с. 256]. Наприклад, зображальність поданого далі уривку з оповідання Р. Карвера

«Собор» (“Cathedral”) представлена як тропеїчною образністю (виділено в тексті жирним шрифтом), так і нетропеїчною (решта тексту):

And then I found myself thinking what a pitiful life this woman must have led. Imagine a woman who could never see herself as she was seen in the eyes of her loved one. A woman who could go on day after day and never receive the smallest compliment from her beloved. A woman whose husband could never read the expression on her face, be it misery or something better. Someone who could wear makeup or not – what difference to him? She could, if she wanted, wear green eyeshadow around one eye, a straight pin in her nostril, yellow slacks and purple shoes, no matter. And then to slip off into death, the blind man's hand on her hand, his blind eyes streaming tears – I'm imagining now – her last thought maybe this: that he never even knew what she looked like, and she on an express to the grave [21, с. 517].

Цей чорно-гумористичний фрагмент тексту, що описує можливе життя жінки зі сліпим чоловіком, створено за допомогою метафори (*could never read the expression on her face; his blind eyes streaming tears*), гіперболи (*never receive the smallest compliment*), гіперболічного порівняння (*who could never see herself as she was seen in the eyes of her loved one*), парадоксу (*and then to slip off into death; her last thought maybe this: that he never even knew what she looked like, and she on an express to the grave*) та іронії (*what difference to him; no matter*). Як видно, поданий уривок загалом і всі його складові одиниці естетично мотивовані авторським задумом у створенні мікрообразу жалюгідного життя дружини (яка ніколи не відчувала закоханий погляд сліпого чоловіка) і, відповідно, образні.

Заслугує на увагу думка М.М. Кожині про наявність у літературному тексті такої його особливості, безпосередньо пов'язаної з образністю, як *художньо-образної мовленнєвої конкретизації*, що за участю мовних засобів різних рівнів переводить слово-поняття в слово-образ. Художньо-образна конкретизація втілюється «в навмисно створеній за законами мистецтва організації мовних засобів у мовленнєвій тканині художнього твору, завдяки якій слово-поняття переводиться в слово-образ (художній), стає вираженням індивідуально-неповторних, цілісних художніх образів (та їхніх елементів – мікрообразів), які ніби видимі внутрішнім зором і пропущені через естетичну оцінку письменника» [7, с. 585].

У художніх прозових текстах, як правило, використовуються не окремі елементи і засоби художньої конкретизації, а одночасно увесь *комплекс* різноманітних мовних і мовленнєвих засобів і способів: образна деталізація предмета мовлення через мікрообрази; динаміка, пов'язана з оповідним характером художнього твору, – дієслівний наратив; акцентування ознаки/деталі через повтори; інтенсив; ритм; звукопис; яскраві епітети, порівнянні, метафори, персоніфікації і т. ін.

Як приклад для розгляду художньо-образної мовленнєвої конкретизації, що відбивається, зокрема, і за допомогою використання образотворчих і виражальних засобів мови, наведемо уривок з оповідання Р. Карвера «Коли мова йде про любов» (“What We Talk about When We Talk about Love”).

Ключове слово, значиме в ідейно-художньому відношенні, винесене в назву оповідання. На рівні слова-поняття *любов* – почуття глибокої симпатії до дорослої людини, романтичного та сексуального потягу до неї; сильна приязнь до друга; сердечна прихильність, викликана родинними зв'язками: *love noun*

the feeling of liking another adult very much and being romantically and sexually attracted to them, or strong feelings of liking a friend or person in your family [20]. У результаті художньо-образної конкретизації слово-поняття трансформується в слово-образ: любов стає символом *сенсу життя*.

Оповідання презентує дискусію двох сімейних пар про різновиди любові: духовної, плотської, ідеалізованої відданості, емоційної залежності і навіть такої, що виражається через муки і образи. Більша частина персонажного дискурсу належить головному герою Мелу, кардіологу. Чорно-гумористичний тон характеризує паралельну розбіжність поглядів і дій Мела щодо вираження почуття любові. Драматична невідповідність і непередбачуваність уявного (ідеалізованого) і реального життєвого досвіду викривається через ставлення до рідних людей – колишньої дружини Марджорі, дітей, теперішньої дружини Террі. При цьому конкретизованими стають події, дії, вчинки, почуття, думки головних героїв.

З одного боку, Мел захоплюється й ідеалізує любов літньої пари, яка переживає тілесні і душевні муки через автокатастрофу, як абсолют: перебування людини поряд із коханою/коханим є найвищим свідченням цінності її життя. З іншого – висміює і засуджує самогубство Едда, колишнього чоловіка Террі, через любов до жінки, фантазує про вбивство колишньої дружини за допомогою бджіл, алергією на яких страждає Марджорі, виказує неповагу та погрози в бік Террі в присутності друзів. Як наслідок, виникає недоречність у поведінці Мела: він заперечує стандарти і судження стосовно любові, які він тільки-но приймає і проповідує в колі друзів.

Така загострена невідповідність виникає, у першу чергу, через невігластво героя в питанні культурної складової частини: як розмежувати види любові; визначити такий її різновид, яким керується він сам у власному житті; позбавитися звички нав'язування іншим людям власної упередженості; визнати факт про неможливість існування одного стандарту життєвого досвіду та однозначної відповіді в дебатах про сенс «вічної» теми – життя, що саме по собі є актом любові.

Система мовних засобів оповіді підпорядкована вираженню художнього образу, сформованого на основі ключового слова *любов*. До його образної перспективи залучені серед інших різноманітні виражальні засоби, що сприяють створенню чорно-гумористичного ефекту. Серед них знаходимо парадокс – поєднання несумісних/суперечливих понять (*the man loved her so much he tried to kill her; If she'll get married again, she'll get herself stung to death by a swarm of fucking bees; I'll knock on the door and let loose a hive of bees in the house. But first I'd make sure the kids were out*), стилістичний ефект якого досягається вживанням слів нейтрального/високого та фамільярно-зниженого шарів лексики (*I love you, you bitch; the man's heart was breaking because he couldn't turn his goddamn head and see his goddamn wife; it was killing the old fart just because he couldn't look at the fucking woman; she'll get herself stung to death by a swarm of fucking bees*); різного роду повтори/паралелізм (*I love you, you bitch; I love you, I love you; I'm not praying... I'm praying*); звуконаслідування (*Bzzzzzzz, buzzing*); порівняння (*dressed like a beekeeper, hat like a helmet with the plate that comes down over your face, the big gloves, and the padded coat*) у таких уривках:

Terri said the man she lived with before she lived with Mel loved her so much he tried to kill her. Then Terri said, "He beat me

up one night. He dragged me around the living room by my ankles. He kept saying, 'I love you, I love you, you bitch.' [21, c. 310]; *"Even after he found out that his wife was going to pull through, he was still very depressed. Not about the accident, though. I mean, the accident was one thing, but it wasn't everything. I'd get up to his mouth-hole, you know, and he'd say no, it wasn't the accident exactly but it was because he couldn't see her through his eye-holes. He said that was what was making him feel so bad. Can you imagine? I'm telling you, the man's heart was breaking because he couldn't turn his goddamn head and see his goddamn wife... I mean, it was killing the old fart just because he couldn't look at the fucking woman"* [21, c. 320]; *"She's allergic to bees," Mel said. "If I'm not praying she'll get married again, I'm praying she'll get herself stung to death by a swarm of fucking bees."* *"Shame on you," Laura said. "Bzzzzzzz," Mel said, turning his fingers into bees and buzzing them at Terri's throat. Then he let his hands drop all the way to his sides. "She's vicious," Mel said "Sometimes I think I'll go up there dressed like a beekeeper. You know, that hat that's like a helmet with the plate that comes down over your face, the big gloves, and the padded coat? I'll knock on the door and let loose a hive of bees in the house. But first I'd make sure the kids were out, of course"* [21, c. 321].

Мікрообраз жорстокого прояву любові до Террі з боку колишнього чоловіка створено із залученням одного з високочастотних засобів художньо-образної конкретизації – дієслівного наративу: *... he tried to kill ... He beat me ... He dragged me ... He kept saying, 'I love you...'*. Часовий план дієслів при цьому є значимим: форма минулого неозначеного часу, яка виражає результативну одноразову дію (намагався вбити, побив, тягнув), змінюється дією тривалою (весь час повторював) з акцентованою позицією повторюваного дієслова теперішнього часу (люблю), що сприяє зображенню «хворобливої» любові героїв, коли оцінка «б'є – значить любить» є хибною.

Образна деталізація предмета мовлення – напружених стосунків Мела з колишньою дружиною – через мікрообраз (уявлення чоловіка позбутися Марджорі за допомогою бджіл) досягається залученням влучно дібраних означень, додатків і обставин: *helmet with the plate that comes down over your face, big gloves, padded coat, swarm of fucking bees, stung to death, buzzing at Terri's throat*. Показовим у цьому плані є зміна способу дієслів: від дійсного у висловлюванні стосовно бажання помститися Марджорі (*I'll knock on the door and let*) до умовного у висловлюванні стосовно запобігання нанесення шкоди дітям (*I'd make sure the kids were out*).

До образної перспективи мікрообразу стосунків та прояву любові літньої пари залучені певні засоби і прийоми його актуалізації. Насамперед зазначимо послідовне чергування різних функціонально-сміслових типів мовлення – опис, роздум, коментування (*I mean, Can you imagine? I'm telling you, you know*). Подібні «живі» інтонації Мела емоційно забарвлюють опис причини депресії літнього чоловіка в лікарні і відбивають ставлення героя-лікаря до цього. Наочний мікрообраз також підкреслено особливою дієслівною лексикою з модальним повторюваним компонентом: *he couldn't see her through his eye-holes, he couldn't turn his goddamn head and see his goddamn wife, he couldn't look at the fucking woman*. Типовим прийомом, який підпорядковано вираженню художнього мікрообразу, є контраст в усвідомленні значимості причин депресії (автокатастрофи і любові як смерті і життя): *the accident was one thing,*

but it wasn't everything; it wasn't the accident exactly but it was because he couldn't see her through his eye-holes.

Таким чином, завдяки художньо-образній конкретизації на основі ключового слова-поняття *любов* за участю широкого спектра мовних і мовленнєвих засобів різних рівнів у свідомості читача виникає яскравий художній образ-символ *сенса життя*.

Висновки. Твір словесної творчості спеціально і свідомо створюється з метою активізації образності сприйняття читача як основи ефективності взаєморозуміння комунікантів, завдяки чому досягається мета спілкування. Провідну роль при цьому виконує комплексна художньо-образна конкретизація: завдяки сукупності різнорівневих засобів мови і мовлення в певному контексті посилюється вплив на уяву читача в сприйнятті художніх образів. Найважчий двосторонній, комунікативний процес є, безсумнівно, проявом естетичної функції мови.

У художньому дискурсі вживання зображально-виражальних засобів для створення комічного ефекту є найбільш вмотивованим: будь-яка мовна одиниця може стати стилістично значущою і перетворитися на засіб мистецької образотворчості та виразності. Художник слова оригінально перетворює одиниці мови, розширюючи межі звичних способів відбору і сполучення слів, прийомів використання синтаксичних конструкцій та інтонацій, і таким чином збагачує мову засобами виразності. Перспективу подальших досліджень вбачаємо в розгляді провідних зображально-виражальних засобів створення комічного, зокрема чорно-гумористичного, ефекту в оповіданнях інших письменників-прозаїків, чия поезика комбінується з комічним.

Література:

1. Бабенко Л.Г., Казарин Ю.В. Лингвистический анализ художественного текста : учебник; практикум. Москва : Флинта: Наука, 2003. 496 с.
2. Болотнова Н.С. Филологический анализ текста : учеб. пособие. Москва : Флинта: Наука, 2007. 520 с.
3. Борисова Е.Б. О содержании понятий «художественный образ» и «образность» в литературоведении и лингвистике. *Вестник Челябинского государственного университета*. 2009. № 35 (173). Филология. Искусствоведение. Вып. 37. С. 20–26.
4. Гайдук Н.А. Образность как категория современной лингвистики: трактовки и подходы к исследованию образных средств языка. *Вісник Дніпропетровського університету. Серія: Мовознавство*. 2013. Т. 21. Вип. 19 (1). С. 67–73.
5. Гальперин И.Р. Текст как объект лингвистического исследования. Москва : Наука, 1981. 138 с.
6. Квятковский А.П. Школьный поэтический словарь. Москва : Дрофа, 1998. 459 с.
7. Кожина М.Н. Художественно-образная речевая конкретизация. *Стилистический энциклопедический словарь русского языка* / под ред. Н.М. Кожинной. Москва : Флинта: Наука, 2006. С. 585–594.
8. Лінгвістичний аналіз тексту: словник термінів / [Голянич М.І., Іванишин Н.Я., Ріжко Р.Л., Стефурак Р.І.]; за редакцією М.І. Голянич. Івано-Франківськ : Сімік, 2012. 392 с.
9. Маслова В.А. Лингвистический анализ текста. Экспрессивность : учеб. пособ. Москва : Изд-во «Юрайт», 2018. 201 с.
10. Ольховиков Д.Б. «Образность» как категория филологического описания текста. *Res Linguistica*. Москва : Academia, 1999. С. 338–357.
11. Основні лінгвістичні поняття і категорії (словник-довідник філолога) / укл. І.І. Коломієць. Умань : ВПЦ «Візаві», 2015. 202 с.
12. Пропп В.Я. Проблемы комизма и смеха. Ритуальный смех в фольклоре (по поводу сказки о Несмеяне). Москва : Изд-во «Лабиринт», 1999. 288 с. URL: https://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Culture/propp/index.php (дата звернення 4.12.2020).
13. Свицова И., Зимомря О. Словесно-поэтична образність художнього тексту: дискурс авторської рефлексії. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені В. Гнатюка. Серія: Літературознавство*, 2015. № 43. С. 228–235.
14. Сидоров Е.В. Проблемы речевой системности. Москва : Наука, 1987. 138 с.
15. Сковородников А.П., Копнина Г.А. Выразительность речи. Образность. *Стилистический энциклопедический словарь русского языка* / под ред. Н.М. Кожинной. Москва : Флинта, Наука, 2003. С. 37, 255–257.
16. Солодилова И.А. Смысл художественного текста. Словесный образ как актуализатор смысла : учеб. пособие. Оренбург : ГОУ ОГУ, 2004. 153 с.
17. Сорокин Ю.А. Текст, цельность, связность, эмоциональность. *Аспекты общей и частной лингвистической теории текста*. Москва : Наука, 1982. С. 61–74.
18. Халикова Н.В. Категория образности художественного прозаического текста : автореф. дис. ... д. филол. наук : 10.02.01 / Московский государственный областной ун-т. Москва, 2004. 43 с.
19. Юрина Е.А., Боровкова А.В., Шенкал Г. Межязыковая образность в речевой деятельности переводчика (на материале русского перевода турецкого романа О. Памука «Черная книга»). *Язык и культура*. 2015. № 1 (29). С. 61–72.
20. Cambridge dictionary online. URL: <https://dictionary.cambridge.org/ru/> (дата звернення 10.12.2020).
21. Carver R. *Collected Stories*. N.Y.: The Library of America, 2009. 1019 p.
22. Evans V. Metaphor, Lexical Concepts, and Figurative Meaning Construction. *Journal of Cognitive Semiotics*, 2013. V. 5. № 1–2. P. 73–107.
23. Gibbs R.W. Evaluating contemporary models of figurative language understanding. *Metaphor and symbol*, 2001. № 16 (3&4). P. 317–333.

Blynova I. Peculiarities of the figurativeness creating of the belles-lettres comic text

Summary. The article deals with the study of peculiarities of the figurativeness creating in the belles-lettres comic text. The comic category, like others, has been emphasized to be an important method of artistic expression achieving due to the ability of becoming the basis for a number of semantic and pragmatic phenomena in the literary text. The material of the research has been represented with short stories and novels by a famous American writer Raymond Carver.

It has been determined that concerning the communicative approach to the literary text (discourse) figurativeness introduces its functional quality, while expressiveness belongs to the system-linguistic qualities of a literary product as a form of communication and it is subordinated to the disclosure of figurativeness. The leading stylistic verbal resources have been indicated, which provide the revealing of literary figurativeness functioning at all levels of the language structure, namely: phonographic, lexical and semantic, morphological, word-forming and syntactic ones.

On the material of literary prose works of a small form, firstly, the author has described the figurative and non-figurative varieties of imagery that contribute to the revealing of the speech imagery in the black-humour comic text by means of metaphor, hyperbole, hyperbolic simile, paradox and irony using as the main artistic and figurative language sources. Secondly, the process of realization of artistic and fig-

urative speech concretization, that is reflected owing to the use of expressive means of speech, has been characterized. It promotes the introduction of a black-humour effect.

It is proved that the system of narrative linguistic means is subordinated to the expression of the artistic image formed on the basis of the keyword *love* in R. Carver's short story "What We Talk about When We Talk about Love". A complex of various language and speech means and methods is involved in its figurative perspective, such as: figurative detailing of the sub-

ject of speech through microimages; dynamics associated with the narrative nature of the literary work – a verbal one; accentuation of a feature/detail through repetitions; such means of expression as a paradox that is a combination of incompatible/contradictory concepts, the stylistic effect of which is achieved by using the words of neutral/high and low vocabulary layers; different kinds of repetitions/parallelism; onomatopoeia; simile.

Key words: comic category, literary means, figurativeness, expressiveness, artistic and figurative speech concretization.

Bratytsya G. G.,

Hochschullehrerin; Lehrstuhl für Deutsch

Nationale Iwan-Ohijenko Universität in Kamjanets'-Podilskyj

FARBENKOTRASTE IM SCHAFFEN VON W. BORCHERT

Анотація. Статтю присвячено аналізу прикметників кольору в оповіданнях В. Борхерта. Авторська своєрідність його творів насамперед зумовлена яскраво вираженою символікою кольору, що дає змогу письменнику втілити свій літературний задум. Художня своєрідність творів визначається особливим світосприйняттям письменника, його індивідуальними переживаннями, викликаними періодом війни та післявоєнним часом, особливою системою мовної реалізації його власного сприйняття дійсності. Вагоме місце у цій системі, безумовно, належить лексичним одиницям на позначення кольору, причому порівняно з традиційною символікою кольору спостерігається суб'єктивний символічний потенціал у способі використання автором колоронімів. Так колороназви *schwarz/чорний та weiß/білий*, що найбільш детально розглянуті у статті, можна вважати чи не основним елементом художнього відтворення дійсності в коротких оповіданнях В. Борхерта. Колір у творчості В. Борхерта – це не лише образотворчий засіб, це – форма національного та індивідуального самовираження автора. Потужні психоемоційні потенції кольору лягли в основу реалізації виразно-змістових намірів Борхерта-письменника, тому що вжиті колороназви не просто викликають у читача переживання, але й членують художній простір, відображаючи тим самим істинний настрій автора.

Аналіз творів письменника дає змогу стверджувати, що прикметники кольору по праву можна вважати окремою дієвою особою твору, ще одним його персонажем. Дослідження, проведені на лексико-стилістичному рівні, свідчать про широке вживання прикметників кольору, що дає змогу чітко відобразити авторське ставлення до зображуваного явища, залежно від контексту, схвально, несхвально, презирливо-зневажливе, іронічне чи саркастичне.

Палітра вживання кольорів свідчить про об'єктивне, суб'єктивне сприйняття автора і суб'єктивне сприйняття персонажів. Вони дуже часто переплітаються, і це є характерним для передачі явищ і предметів.

Розглядаються також епідигматичні характеристики колороназв через призму їхньої символіки в художній прозі В. Борхерта. Такі дослідження важливі не лише для усвідомлення особливостей індивідуальної авторської картини світу власне В. Борхерта, але й для виявлення символічного художнього потенціалу позначень кольору в індивідуальній авторській колірній картині світу як елементів загальної мовної картини світу.

Ключові слова: колорема, мовна картина світу, контраст, символіка кольору.

Die Werke von Wolfgang Borchert zeichnen sich durch eine einzigartige Individualität aus. Unserer Meinung nach beruht die Originalität seiner Werke in erster Linie auf der ausgeprägten Farbsymbolik, die es dem Schriftsteller ermöglicht, seine literarische Idee zu verwirklichen. Die künstlerische Originalität von W. Borcherts Werken wird durch die besondere Weltanschauung des Schrift-

stellers, seine individuellen Erfahrungen durch die Kriegszeit und die Nachkriegszeit, in der er lebte und arbeitete, bestimmt, ein besonderes System der sprachlichen Verwirklichung seiner eigenen Wahrnehmung der Realität. Ein wichtiger Platz in diesem System gehört sicherlich zu den lexikalischen Einheiten für Farbe, und im Vergleich zur traditionellen Symbolik der Farbe gibt es ein subjektives symbolisches Potenzial in der Art und Weise, wie der Autor Coloronyme verwendet. So können die Farbnamen *grau, schwarz, weiss, rot, grün, gelb* fast als Hauptelement der künstlerischen Reproduktion der Realität in Kurzgeschichten von W. Borchert angesehen werden. Farbe in der Arbeit von W. Borchert ist nicht nur ein visuelles Mittel, sondern eine Form der nationalen und individuellen Selbstdarstellung des Autors. Kraftvolle psycho-emotionale Farbpotentiale bildeten die Grundlage für die Verwirklichung der Ausdrucksabsichten des Borchert-Schriftstellers, denn die in seinen Werken verwendeten Farbnamen rufen beim Leser nicht nur Erfahrungen hervor, die der realen Wahrnehmung realer Situationen entsprechen, sondern auch artikulieren der künstlerische Raum, der die wahre Stimmung widerspiegelt.

In diesem Artikel versuchen wir Farbbezeichnungen in Prosa von W. Borchert zu analysieren, Farbenkontraste zu bestimmen. Besonders möchten wir auf die Farben *weiss* und *schwarz* achten, denn damit wird den ewigen Kampf zwischen zwei Seiten des Verstandes und der Existenz gezeigt, obwohl diese Farben nicht die gebräuchlichsten beim W. Borchert sind.

Es lohnt sich, die Eigenschaften von Farbnamen durch das Prisma ihrer Symbolik in der Fiktion von W. Borchert genauer zu betrachten. Eine solche Forschung ist nicht nur wichtig, um die Besonderheiten des Bildes des einzelnen Autors von der Welt von W. Borchert zu verstehen, sondern auch, um das symbolische künstlerische Potenzial von Farbsymbolen im Farbbild des einzelnen Autors von der Welt als Element der allgemeinen Sprache zu identifizieren Bild der Welt als Ganzes.

Das Adjektiv *weiss* hat in den meisten indoeuropäischen Sprachen eine klare assoziative Universalität – die Farbe von *Schnee, Kreide*. Deutsches *weiss*, englisches *white*, ukrainisches *bilyj*, russisches *bjelyj* sind etymologisch mit dem Sanskrit *bhati* (glänzen) verwandt. Dies schließt auch litauische *baltas* ein – weiß. Das englische Adjektiv *white*, die gotische Form *hweits*, der althochdeutsche (*h*)*wiz* und der mittelhochdeutsche *wiz* haben eine gemeinsame Wurzel * *kuei*, was "leuchten" bedeutet.

Die etymologische Kette zeigt, dass das Adjektiv *weiss* ausgehend von einem älteren Sprachstadium Licht- und Farbdarstellungen von Sprechern kombinierte, deren Aufteilung in zwei getrennte Konzepte nur im mittelhochdeutschen Stadium erfolgte, als *weiss* ausschließlich Farbe zugewiesen wurde. Die Hauptfarbbedeutung des Adjektivs *weiss* besteht also darin, das Farbmerkmal auszudrücken, das der Farbe des Schnees am ähnlichsten ist. Nach etymologischen Forschungen und etymologischen Wörterbüchern bedeu-

tet die Farbe *weiss* im Deutschen im Jahre 1626 “mit dem Schnee bedeckt”, “beschneit”, “schneeig”: *der weisse Winter* – Winter mit dem Schnee; *weisse Ostern* – frühes Ostern (d.h wenn überall noch Schnee liegt); *der weisse Tod* – “weißer” Tod (d.h Tod in Eis und Schnee, erfriert), ein Ausdruck von R. Stratz, der seit 1897 in der Sprache aufgezeichnet wurde; *weisser Sport* – Wintersport etc. Wie wir sehen können, ist in jedem dieser Sätze eine klare Analogie zum Schnee vorhanden und greifbar.

Das Adjektiv *weiss* wird verwendet, um Bäume zu charakterisieren, die massenhaft blühen: *weiß blühende Bäume*; *die weißen Blütenbäume*. *Weiß* bezeichnet nicht nur frühlingblühende Bäume, sondern ist auch Teil einer Reihe terminologischer Verbindungen auf dem Gebiet der Botanik, die meist nicht von der “blumigen” Semantik abweichen, d.h Pflanzen nennen, die durch weiße Blüten oder Knospen gekennzeichnet sind: *weiße Lilie*, *weißblühende Akazie*, *weißer Flieder*. In dieser Anwendung ist das Farbmerkmal das Hauptmerkmal der Art, das sie von ähnlichen Blüten mit unterschiedlichen Farben unterscheidet. Wörterbücher enthalten auch zahlreiche geografische Begriffe mit dem Farbnamen *weiß*: *der Weisse Nil*, *das Weisse Meer*, *Weisses Gebirge* – Hügel in den Karpaten.

Das Adjektiv *weiß* wird oft verwendet, um die Farbe von Stoff und Kleidung zu bezeichnen, und es ist oft bekannt, dass weiße Kleidung einen bestimmten Zweck hat (einschließlich im beruflichen Bereich – medizinische Arbeiter, Köche; Ritualkleidung bestimmter Geistlicher; Hochzeitskleidung in Europäische Traditionen usw.): *weisse Mönche* (nach traditioneller Kleidung); *Weisser Sonntag* – der erste Sonntag nach Ostern (je nach Farbe der Kleidung nach Konfirmationsritus); *weisser Sport* – dieser Ausdruck bedeutet auch “Tennis” (entsprechend der Farbe der Sportuniform der Spieler).

Das Adjektiv *weiß* wird auch häufig verwendet, um Haarfarbe zu bezeichnen – hell oder – meistens – grau: *weisse Haare* – graue Haare (der Ausdruck ist in der Sprache seit dem 18. Jahrhundert festgelegt).

Als Hautfarbe der europäischen Rasse ist die weiße Farbe seit dem 17. Jahrhundert in der Sprache etabliert: *weisse Rasse*. Die weiße Hautfarbe ist jedoch nicht nur ein Zeichen der Rasse, sondern hat auch einige andere wichtige Schattierungen. Zum Beispiel wird eine weiße Hautfarbe bei einer Person beobachtet, die Angst und Entsetzen empfindet. Das Adjektiv *weiß* wird in diesen Konnotationen sowohl unabhängig als auch mit den entsprechenden assoziativen Namen verwendet, die durch Leinen (Schnee, Kreide, Leinwand) gekennzeichnet sind, um seine Bedeutung zu verbessern: *weiss wie Kreide*, *wie eine Kalkwand wie Schnee*, *wie Tod*. Solche Verwendungen sind seit dem 18. Jahrhundert in der Sprache ständig im Umlauf.

Es ist klar, dass in den erwähnten Beispielen ist bezeichnete Farbmerkmal *weiss* weit vom Absoluten (der Farbe von Kreide und Schnee) und von der wahren Farbe der Haut oder der Haare entfernt. Also, man kann bestätigen, dass *weiss* ein Farbmerkmal vermittelt, das nicht immer der wahren Farbe des Objekts entspricht. Dieses Adjektiv vermittelt einen relativ weißen oder “hellen” Farbton des Objekts im Vergleich zur Grundhintergrundfarbe. Wir können also sagen, dass es nicht immer eine klare Unterscheidung zwischen der tatsächlichen weißen Farbe und den hellen Farbtönen anderer Farben gibt. Zum Beispiel *weisser Wein* – seine Farbe ist weit entfernt vom Brennweiß (Schnee- oder Kreidefarbe), aber es ist viel näher daran als beispielsweise die Farbe von “*roter Wein*”, *weißes Brot*

(im Gegensatz zu *schwarzem Brot*) – Weißbrot / Schwarzbrot, *weißer Kohl* (*grüner Kohl*) – Weißkohl / Kohl einer anderen Sorte.

Der Farbname *weiß* wird häufig in der Verbindung mit Lebensmitteln verwendet, die unter Zusatz von Milch oder Mehl zubereitet werden: *weisser Tee / Kaffee*, *weisser Kost* – Milchdiät. Offensichtlich ähnelt die Farbe des Endprodukts nicht einmal der Farbe des weißen Brennpunkts, sondern sogar der Farbe der Milch (die gelbe Verunreinigungen aufweist).

Dieses Kontrastprinzip ist im Allgemeinen für *weiß* charakteristisch, da es bei einer Reihe von Verwendungen der Farbe *weiß* als Teil terminologischer Kombinationen aus verschiedenen Bereichen beobachtet werden kann. Zum Beispiel *Weißglas* (weißes reines Glas) – *Grünes Glas* (minderwertiges grünes Glas), *Weißmetalle* (Silber und Legierungen mit einem Anteil an Silber) – *gelbe Metalle* (Gold, Kupfer), *weißer Hase* (*der Schneehase*) – *grauer Hase* (*der Feldhase*) und viele andere ähnliche Ausdrücke.

Dieses Prinzip des Farbkontrasts wird noch deutlicher durch Phrasen veranschaulicht, die Farbnamen enthalten – Antipoden *weiss* und *schwarz*. Die folgenden Ausdrücke beziehen sich im Allgemeinen nicht auf das eigentliche Farbmerkmal von Objekten, sondern haben eine bildliche Bedeutung: *weiss von schwarz erkennen* – in der Lage sein, voneinander zu unterscheiden, *schwarz in weiss verkehren* – lügen, *den Mohren / Raben weiss haben* – das Unmögliche zu schaffen, *weisser Rabe*, *weisser Sperling* – eine Seltenheit, eine Ausnahme (ähnlich dem ukrainischen Ausdruck “weiße Krähe”).

Die folgende bildliche und symbolische Bedeutung des Farbnamens *weiß* – “rein”, “makellos”, “klar”, obwohl in einigen Sätzen *weiß* in dieser Verwendung eine direkte Farbbedeutung haben kann: *weisses Papier, Blatt* – sauberes ungeschriebenes Papier, *weisse Flecken* – weißer Fleck “(unerforschter Bereich), *Silber weiss brennen* – um Silber von Verunreinigungen zu reinigen.

Im übertragenen Sinne bedeutet “reines” *Colorem weiß* “moralisch „sauber“, “makellos”, “wahr”: *j-n weiss brennen* (in der Sprache seit dem 17. Jahrhundert), *sich weiss brennen* (seit dem 16. Jahrhundert) – “versuchen, sich selbst oder eine andere Person zu rechtfertigen”. *Sich einen weißen Fuss brennen* bedeutet dementsprechend: sich als unschuldig erweisen, *eine weisse Weste haben* – “einen makellosen Ruf haben”. In einigen Redewendungen wird *weiß* die Bedeutung “unschuldig, naiv, vertrauensvoll” gegeben, zum Beispiel *weiße Lüge* – eine unschuldige Lüge, *weiße Redlichkeit* – Unschuld, Naivität, Leichtgläubigkeit. Im symbolischen Sinne wird die Farbe *weiß* in den stehenden Redewendungen verwendet: *weiße Tage* – glückliche Tage, *weiße Taube* – Symbol des Friedens, *weiße Fahne* – weiße Flagge. In dieser Verwendung demonstriert *weiß* die symbolische Bedeutung von “friedlich”, “friedlich”. Eine andere symbolische Bedeutung von Weiß ist die Farbe der Hoffnung: *sich einen weißes Fuss bei j-m machen* – auf die Zuneigung, das Vertrauen eines Menschen hoffen.

Abhängig vom bezeichneten Objekt in Kombination mit dem Adjektiv *weiß* in der Farbbedeutung ist es somit möglich, in zwei Wertegruppen zu unterteilen: (1) weiß / grau; (2) hell (relatives Farbzeichen). Neben der eigentlichen farbdirekten Bedeutung zeigt *weiß* eine Reihe von bildlichen symbolischen Bedeutungen, die Teil regulärer Ausdrücke und terminologischer Verbindungen verschiedener Art sind [2].

In den Werken von W. Borchert wird das Adjektiv *weiss* auch in symbolischen Bedeutungen dargestellt (39 Verwendungen – 11,6%). Der Farbname *weiß* symbolisiert oft Borcherts Unschuld,

Triumph und Schönheit. Für den kanadischen Feldfebel-Piloten symbolisiert Weiß Glück, denn er ist erfreut und überrascht, als er seinen Namen "Bill Brook" auf einer weißen Emailplatte sieht, wenn er zum ersten Mal am Hamburger Bahnhof ankommt. Bill Brook schaut auf eine weiße Emaille-Platte, deren Name in schwarzen Buchstaben geschrieben ist. Hier griff W. Borchert erneut auf die Rezeption von Farbgegensätzen zurück, die *Weiß* und *Schwarz* kontrastierten. Für W. Borchert bedeuten diese Farben sowohl Bills Optimismus als auch Pessimismus, wenn er den Namen Billbrook (den Namen eines Vorortes von Hamburg) sieht.

Eine weitere symbolische Bedeutung des Adjektivs weiß in der Prosa von W. Borchert – *ein schmerzhafter Zustand*. Auch hier sehen wir den Farbkontrast, eine typische künstlerische Technik von W. Borchert. Diese Konnotation von Weiß erscheint angesichts der Zeit der Entstehung von Geschichten und ihrer Themen nicht ungewöhnlich. Ja, Unteroffizier Beckmann sieht Weiß als Zeichen einer Krankheit. Er glaubt, dass in dieser schrecklichen Zeit, in der es so viele Todesfälle gibt und die Soldaten noch leben – schwach, blass von Krankheiten, erschöpft von Unterernährung und schrecklichen Lebensbedingungen während des Krieges und in der frühen Nachkriegszeit, sogar die Natur nicht lebendig aussehen, hell. Er sagt dies, wenn er mit dem Oberst über die Farbe des Mondes streitet. Der Oberst behauptet, der Mond sei gelb, während Beckmann dies selbst sieht:

"Oh nein, Herr Oberst, oh nein! In dieser Nacht, wenn das Zeichen kommt, ist es *weiß* und kalt (!) So weiß, so kalt, so rund. Nein, Herr Oberst, der Mond ist weiss in diesem Nachbarnten, wo die Toten kommen, und ihr blaues Gestöhn stinkt wie Katzendreck bis in den weissen kranken Mond" [1, 75].

In dieser Verwendung entspricht die Bedeutung des Adjektivs *weiß* dem für diese Farbe typischen Umfang von «Hautfarbe» und «Farbe nahe Weiß», der in allen in dieser Studie entwickelten lexikografischen Quellen aufgezeichnet ist.

Neben *blau* symbolisiert die weiße Farbe bei W. Borchert "die Kälte" im wörtlichen Sinne und im übertragenen Sinne "Kälte, Herzlosigkeit", d.h. *weiß* in Borchert – ein Symbol für psychische und physische Kälte. Psychologische Kälte oder Herzlosigkeit sind Clowns und Harfenisten inhärent. Ein Boxer ist stark und es gibt nur ein Ziel im Leben für ihn: "Ich boxe!" [1]. Ein schlanker Mann, für den die Hauptsache im Leben eine Tüte Geld ist, ein General in Uniform, für den die Hauptsache zu befehlen ist, aber ein Mann in einem weißen Kittel (*weiße Kittel*) schreit nicht, er bewegt sich leise und vorsichtig. In diesem Fall symbolisiert der weiße Kittel den Naturforscher, den Forscher, der wenig und leise spricht, aber tatsächlich sein Geschäft kennt – er denkt, erforscht und findet ("denkt und forscht und findet" [1, 255]). Die Herzlosigkeit von *weiß* in W. Borchert ist eingebettet in das Symbol der "*weißen Kittel*". Der Wissenschaftler (in einem weißen Kittel) berechnet und berechnet etwas, bis er schließlich eine Wunderformel erfindet, mit der man ein solches Pulver herstellen kann, dass "*ein Gramm in zwei Stunden tausend Menschen tot machen kann*" [1, 256].

Colorema *weiß* ist in W. Borcherts Prosa durch eine solche Vielfalt von Bedeutungen und Verwendungshäufigkeiten wie beispielsweise *rot*, *schwarz* oder *grau* nicht gekennzeichnet. Dies ist verständlich, da die Symbolik von *weiß* nicht mit dem Blut, dem Entsetzen und dem Tod des Krieges und der trostlosen, grauen Existenz des Gefängnisses vereinbar ist. Die Symbolik von *weiß* ("Reinheit", "Keuschheit, Jungfräulichkeit", "Makellosigkeit", "Glück", "helles Licht"), die von Natur aus überwiegend positiv ist (mit

Ausnahme von blasser Haut aufgrund von Angst, Entsetzen oder Krankheit), kann nicht angewendet werden zur Charakterisierung von Borcherts Charakteren, deren Leben durch den Krieg und seine Folgen getrübt ist, sowie zu denen (Generäle, Richter, Gendarmen, Gefängniswärter), die sich dieses verheerenden Krieges schuldig gemacht haben.

Wenn *weiß* die vollständige Reflexion von Lichtwellen von der Körperoberfläche bedeutet, wird der umgekehrte Prozess – die vollständige Absorption von Lichtwellen von der Körperoberfläche – vom menschlichen Auge wahrgenommen und vom Gehirn als schwarz (colorema *schwarz*) interpretiert. Diese Farbe hat die gleiche stabile assoziative Universalität wie ihr Antipoden weiß. Dies ist die «Farbe der Kohle, Ruß», wie in Wörterbüchern aufgezeichnet. Das Wort *schwarz* ist allen germanischen Sprachen gemeinsam (gotische *swarts*, althochdeutscher *swarz* (*swarz*), mittelhochdeutscher *swarz*, angelsächsischer *sveart*), etymologisch verwandt mit lateinischem *surdus* – "taub, dunkel" oder *sordes* "Bedeutung «Schmutz», "von der Dunkelheit absorbiert". Diese Bedeutung von Schwarz manifestiert sich im medizinischen Begriff *der schwarze Star* – "völlige Blindheit aufgrund einer Sehnervenerkrankung".

Wenn man im modernen Deutsch im Sinne von *dunkel* spricht, vermittelt *schwarz* das Gegenteil von "hell": *der schwarze Tag* – dunkler, düsterer (nicht sonniger) Tag; *die schwarze Nacht* ist eine dunkle Nacht.

Basierend auf der Farbbedeutung des Adjektivs *schwarz* in der deutschen Sprache gibt es zahlreiche terminologische Phrasen, die für viele Fächer als Benennungen dienen. Diese Namen basieren auf dem Farbmerkmal, d.h. der primären direkten Bedeutung des in ihnen verwendeten Colorems „*schwarz*“, obwohl das Adjektiv *schwarz* in einigen solchen Sätzen eher ein relatives als ein absolutes Farbmerkmal (die Bedeutung von "dunkel") vermittelt, d.h. dass die Farbe des Objekts, das es bezeichnet, ist dunkler als andere Objekte oder auf einem allgemeinen Hintergrund (in Analogie zu ähnlichen Fällen im Farbadjektiv *weiss*, was "hell" bedeutet): (*die schwarze Erde* – Boden einer bestimmten Zusammensetzung schwarzer Farbe (ähnlich in die ukrainische Sprache – "chernozem"); *der schwarze Erdteil* – "schwarzer" Kontinent (Afrika); *die schwarze Rasse*, *schwarzes Brot* – Schwarzbrot; *schwarze Diamanten* – Kohle; *schwarze Kunst* – die Kunst des Buchdrucks. Das Adjektiv der Farbe *schwarz* kommt in einer Reihe von medizinischen Begriffen vor: *schwarze Pocken*, *der schwarze Tod*, *das schwarze Weib* – Pest, ein Ausdruck, der offenbar nach der schrecklichen Pest von 1348-1349 in die Sprache kam, die vielen Menschen in Europa das Leben kostete.

Ein weiterer gebräuchlicher Ausdruck *das schwarze Register* / *die schwarze Liste* (Listen, in denen die Namen verdächtiger und politisch unzuverlässiger Personen eingegeben wurden) – "schwarze Liste" – wird in der Sprache immer noch häufig verwendet. Der Ursprung dieses Ausdrucks geht auf das Jahr 1864 zurück, als die damalige Union der Handwerker und Kaufleute, die ihre Mitglieder vor insolventen Schuldnern schützen wollte, ihre Namen auf die sogenannte "schwarze Liste" setzte – ein schwarz gebundenes Notizbuch (Die Farbe wurde wahrscheinlich gewählt, um die Boshaftigkeit der in dieser Liste enthaltenen Personen hervorzuheben). Im Laufe der Zeit wurden solche Listen nicht mehr in schwarzen Umschlägen verflochten, aber der Name hat Wurzeln geschlagen und wird in der Umgangssprache immer noch als Redewendung verwendet. Die Geschichte dieser konstanten Phrase ist insofern interessant, als sie als Beispiel für die "Überlappung"

zweier Bedeutungen des Wortes dienen kann: direkt, tatsächlich farblich «schwarz» (Umschlag) und bildlich – “unzuverlässig, böseartig”. Mit der Zeit geht die eigentliche Farbkomponente des Wertes verloren und die symbolische bildliche Bedeutung dieser Konnotation dominiert. Dieser Ausdruck bildete die Grundlage vieler seiner Varianten, die auch im modernen Deutsch verwendet werden: *ins schwarze Register kommen, im schwarzen Register stehen, auf der schwarzen Liste stehen, auf die schwarze Liste setzen* und bedeuten „mit jemandem schlechte Beziehungen haben, einen schlechten Ruf haben“.

Die Bedeutung des Colorams *schwarz* – schmutzig (wörtlich: schwarz vom Schmutz, mit Schmutz bedeckt) ergibt sich aus der bildlichen Bedeutung dieses Adjektivs – “moralisch verdorben”, “schmutzig (zum Beispiel Handlung)” usw.: *sich j-n schwarz machen* – “mich / jemanden diffamieren, beflecken, diffamieren”; *einen bei j-m schwarz machen* – jemanden in den Augen von jemandem diffamieren; *schwarzen, j-n für schwarz schauen* – verunglimpfen, diffamieren, diskreditieren; *schwarz sein* – unehrlich sein. Der Ausdruck *schwarze Wäsche* hat eine ähnliche Bedeutung – “schmutzige Taten”. *Man soll nicht seine schwarze Wäsche vor aller Welt (allen Leuten) waschen* (ähnlich in Sprichwörtern in der ukrainischen Sprache: *in schmutziger Wäsche stöbern*).

Illegale Transaktionen und Betrug werden traditionell in Deutsch und vielen anderen Sprachen mit dem Farbadjektiv *schwarz* übertragen, zum Beispiel: *der schwarze Markt* – ein Ort, an dem illegale Geschäfte getätigt, spekuliert, illegal gehandelt werden; *die schwarze Börse* – illegale, inoffizielle, “schwarze” Börse. Das Adjektiv *schwarz* bildet Verben: *schwarzarbeiten* – “illegal” arbeiten; *schwarzfahren* – ohne zu bezahlen fahren; etc.

Die nächste bildliche Bedeutung von *schwarz*, die in Wörterbüchern aufgezeichnet ist, ist “eine, die Verdacht erregt, zweifelhaft, unzuverlässig”, was eher dem Konzept von *dunkel* als von *schwarz* entspricht. In dieser Verwendung bedeutet der Farbname *schwarz* böse, dunkel, schwer, heimtückisch usw.: *schwarze Gedanken* – heimtückische / böse Gedanken; *schwarze Tat* – zweifelhafte Fälle; *schwarze Seele* – dunkle Seele; *schwarzer Undank* – böswillige / schwarze Undankbarkeit.

Schwarz ist seit langem mit allem Bösen, Traurigen und Düstern verbunden, daher vermittelt das Adjektiv *schwarz* eine Farbe, die Traurigkeit, Trauer, Schicksal und schließlich den Tod symbolisiert: *schwarze Stunde* – ein tödlicher Moment; *schwarzes Los* – tödliches tragisches Los, Schicksal; *schwarzer Tag* – unglücklicher Tag.

Schlechte Laune, Reizbarkeit, Traurigkeit und Depression sind seit langem mit einer schlechten Gallenblasenfunktion verbunden, was zu depressiven Zuständen führt, die als “Melancholie” bezeichnet werden (wörtlich: Griechisch – *melan* – Schwarz und *chole* – Galle). Im Deutschen wird dieser Zustand als *schwarzes Geclüt* (teilweise Transparentpapier aus dem Griechischen) oder *schwarz Galle* (vollständiges Transparentpapier aus dem Griechischen) bezeichnet. Der Ausdruck *schwarze Galle* bedeutet auch “Traurigkeit”, “Irritation” und das abgeleitete Adjektiv *schwarzgällig* – irritiert.

Wie wir sehen können, erscheint *schwarz* in bildlichen Bedeutungen im Deutschen meist in scharf negativen Konnotationen (im Gegensatz zum Beispiel Englisch, in dem es neben offen negativen symbolischen Bedeutungen auch positive gibt: “verfeinert”, “klassisch” Geschmack» (über Kleidung) usw.). [2]

Als Träger einer überwiegend negativen Konnotation ist das Adjektiv *schwarz* in den Werken von W. Borchert (19 Verwen-

dungen – 5,7%) weit verbreitet. Der Schriftsteller verwendet diese Farbfunktion bereitwillig, um die Lebensweise der Nachkriegszeit zu charakterisieren, die oft der Farbe *grau* entspricht. *Schwarz* ist eine andere Farbe, die häufig in der Geschichte “Die lange, lange Straße lang” vorkommt, da, wie bereits erwähnt, die wichtigste symbolische Bedeutung der Farbe *schwarz* Trauer, Tod, Verzweiflung ist. Im Gegensatz zu der grauen Farbe, mit der W. Borchert häufig die Verwüstung der Nachkriegszeit beschreibt, vermittelt *schwarz* häufig den psycho-emotionalen Zustand der Charaktere, nämlich Angst, Trostlosigkeit, Einsamkeit. Leutnant Fisher hat Angst vor der Dunkelheit und steht kurz vor dem emotionalen Zusammenbruch. Nachts sieht er in jedem Schatten schreckliche *schwarze Leute*:

“Wenn bloß die Nächte nicht wären. Jedes Geräusch ist ein Tier. Jeder Schatten ist schwarzer Mann. Nie wird man die Angst vor den schwarzen Männern los” [1, 240].

Der Autor füllt die Atmosphäre der Angst und Hoffnungslosigkeit nicht nur mit häufigen Wiederholungen des Beinamen *schwarz*, sondern auch mit dem versteckten Sema “schwarz / dunkel” im Wort “Nächte / Nacht”. Für Leutnant Fisher ist Schwarz mit all der Negativität verbunden, die er im Krieg erlebt hat. W. Borchert verwendet diese Farbe, um die Hauptemotion der Arbeit zu vermitteln – tiefe menschliche Trauer, Verlust von Familie und Freunden, Nachtangst, Bombenanschläge, verbrannte zerstörte Häuser, d.h. *schwarz* kann zu Recht als Synonym für das Wort “Krieg” angesehen werden. So wird bei W. Borchert “Krieg” durch zwei Farbnamen dargestellt: *rot* und *schwarz*.

Schwarz bei Borchert wird als Symbol für Traurigkeit, Nacht und Dunkelheit gesehen, was die folgende Aussage veranschaulicht:

“...Und die Trauer, die schwarzlakige Lemure, kriecht in uns hoch, eisig einsam” [1].

Colorema *schwarz* zeigt Tod oder Abgang vom Leben an; Beckmann beschreibt die Toten wie folgt:

“Dann tauchen sie (die Toten) auf aus den Ozeanen, aus den Steppen und Strassen, aus den Wäldern kommen sie, aus Ruinen und Mooren, *schwarzgefroren*, grün, verwest” [1].

In solchen Fällen wird *schwarz* oft mit einer anderen Farbe kombiniert, oft mit rot (sema “Blut”). Wenn der Leutnant vor dem Körper seines Unteroffiziers steht, sieht er den Körper schwarzrot mit verhärtetem Blut: “*schwarzrot* überrieselt von abgetrocknetem Blut” [1]. Das Konzept von “düster” und “bedrohlich” wird in W. Borchert auch mit *schwarz* in Kombination mit *blau* assoziiert. Die vier Soldaten, die gespannt auf die Ereignisse im Unterstand warten, zerstören ihren düsteren Unterschlupf wie folgt: „... oben kreischte ein wütender Tod durch die Nacht. *Schwarzblau* zeriss er den Schnee »[1]. Bedrohung und Gefahr sind in W. Borchert mit dem Konzept *der Nacht* und einem *dunkelblauen* Farbton verbunden, der die Farben der Nacht kennzeichnet. Ein Soldat wacht in einem verschneiten Wald und sieht eine Bedrohung für sein Leben in diesem Wald, dessen Ebenholzbäume unter der Schneedecke hervorragen und dessen *schwarzblaue* Äste, hinter denen sich der Feind verstecken kann, am Boden hängen. Leutnant Fisher hat Angst vor der Dunkelheit, er fühlt sich nachts in Gefahr; Jede Nacht wird er von deprimierenden Erinnerungen und Ängsten heimgesucht, und er drückt seine Gedanken dazu wie folgt aus:

“Wenn bloss die Nächte nicht wären... Jeder Schatten ist ein *schwarzer Mann*. Nie wird man die Angst vor den *schwarzen* Män-

nern los. (...) Und in den blaudunkeln Ecken warten die Schwarzen Männer. (...) In allen Ecken stehen die *schwarzen* Männer" [1].

Zusammenschließend kann man bestätigen, dass das Colorem *schwarz* bei W. Borchert allgemein negative Ereignisse, Eindrücke und einen angespannten psychologischen Zustand der Charaktere symbolisiert. Die häufige Wiederverwendung des Adjektivs *schwarz* in solchen symbolischen Konnotationen verstärkt den deprimierenden Eindruck der beschriebenen Ereignisse im Leser weiter und ermöglicht es uns, die schrecklichen, irreparablen Auswirkungen des Krieges und alles, was damit verbunden ist, auf die menschliche Psyche zu erkennen, denn selbst in der Nachkriegszeit. Zeiten, in denen sich das Leben beruhigt zu haben scheint, die ständige Gefahr und die Gefahr des Todes verschwunden sind, die Menschen immer noch Angst haben, depressiv und düster sind. Diese auf Farbsymbolen basierende künstlerische Technik ermöglicht es dem Autor, das Hauptziel zu erreichen – zu zeigen, dass Krieg das größte Übel ist, das Menschen gegen sich selbst tun können, und seine Konsequenzen werden für zukünftige Generationen spürbar sein und genauso wie von Generationen niemals vergessen werden, die den Krieg überlebten.

Literatur:

1. Borchert, Wolfgang. Das Gesamtwerk. Wien, 1949. S. 350.
2. Куслик А.М. Семантическая структура имен прилагательных, обозначающих цвет в современном немецком языке. *Ученые записки Ленинградского гос. пед. ун-та им. А.И. Герцена*. 1960. С. 147–172.

Bratytsya G. Color contrasts in the work of W. Borchert

Summary. The article deals with the analysis of color adjectives in W. Borchert's stories. The author's originality of his works is primarily due to the pronounced symbolism of color, which allows the writer to realize his literary idea. The artistic originality of works is determined by the special worldview of the writer, his individual experiences caused by the war

period and the postwar period, a special system of linguistic realization of his own perception of reality. An important place in this system certainly belongs to the lexical units for color, and in comparison, with the traditional symbolism of color, there is a subjective symbolic potential in the way the author uses coloronyms. Thus, the color names *schwarz* / black and *weiß* / white, which are considered in the most detail in the article, can be considered almost the main element of artistic reproduction of reality in short stories by W. Borchert. Color in the work of W. Borchert is not only a visual means; it is a form of national and individual self-expression of the author. Powerful psycho-emotional potentialities of color formed the basis for the realization of the expressive and meaningful intentions of Borchert-writer, because the color names used not only evoke feelings in the reader, but also articulate the artistic space, thus reflecting the true mood of the author.

Analysis of the works of the writer suggests that the adjectives of color can rightly be considered a separate protagonist of the work, another of his characters. Studies conducted at the lexical and stylistic level indicate the widespread use of color adjectives, which makes it possible to clearly reflect the author's attitude to the depicted phenomenon, depending on the context; approving, disapproving, contemptuous and contemptuous, ironic or sarcastic.

The palette of colors indicates the objective, subjective perception of the author and the subjective perception of the characters. They are very often intertwined, and this is characteristic of the transmission of phenomena and objects.

Epidigmatic characteristics of color names through the prism of their symbolism in the fiction of W. Borchert are also considered. Such research is important not only for understanding the peculiarities of the individual author's picture of the world of W. Borchert, but also for identifying the symbolic artistic potential of color symbols in the individual author's color picture of the world as an element of the general linguistic picture of the world as a whole.

Key words: colorem, linguistic picture of the world, contrast, symbolism of color.

*Бурка Н. А.,**кандидат філологічних наук,**доцент кафедри англійської мови і перекладу
факультету сходознавства**Київського національного лінгвістичного університету*

СИСТЕМА ЧИННИКІВ ТА МЕХАНІЗМИ ПОРОДЖЕННЯ СУГЕСТИВНОЇ МОВНОЇ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКА

Анотація. У статті в обсязі лінгвокогнітивних між-дисциплінарних наукових пошуків авторки обґрунтовано модель механізмів та системи чинників породження сугестивної мовної поведінки підлітка. В основу обґрунтування покладено ідею про те, що субкультурна мовна поведінка людини взагалі та мовленнєва поведінка підлітка зокрема виникають зазвичай у межах панівних або інших превалюючих мовних культур, всередині яких протягом певного часу відбувається неминучий саморозвиток його особистості. Підкреслено, що до панівних слід зараховувати, насамперед, державно-політичну, релігійну та етнічну культури. Проте показано, що в реальному житті на саморозвиток особистості кожної людини здатні справляти досить суттєвий вплив і стабільні/нестабільні культурні новоутворення, що зароджуються в колах вузькопрофесійного, сімейного, регіонального, митецького, дозвільного тощо оточення та тимчасово або назавжди превалюють в її свідомості. Наведеним у статті аналізом підтверджено, що термінологічний апарат, який існує нині в когнітивістиці, є достатнім для вичерпного опису результатів міждисциплінарних лінгвокогнітивних досліджень та придатним для транслювання здобутого лінгвістикою знання в дотичні до неї психологічні, соціологічні, педагогічні і фізіологічні науки. Авторкою розглядаються такі чотири системи взаємопов'язаних чинників: 1 – соціально-політична, 2 – ситуативно-комунікативна, 3 – психічно-генетична, 4 – фізіологічно-станова. За результатами обґрунтування сформовано модель впливу системи зазначених чинників на психічні механізми актуалізації сугестивної мовної поведінки підлітка, що зароджується в системі його духовного буття, яку диференційовано на три такі автономні сфери: екзистенціальну, ментальну та трансцендентну. Модель пропонується використовувати в міждисциплінарних лінгвокогнітивних дослідженнях мовної поведінки підлітків.

Ключові слова: лінгвокогнітивне дослідження, підліток, сугестія, мовна поведінка, модель, чинники та механізми.

Субкультурна мовна поведінка людини взагалі та мовленнєва поведінка підлітка зокрема виникають зазвичай на межах панівних або інших превалюючих мовних культур, всередині яких за певний час відбувається неминучий саморозвиток особистості будь-якого індивіда.

До панівних прийнято зараховувати насамперед державно-політичну, релігійну та етнічну культури. Заразом у реальному житті на саморозвиток особистості кожної людини здатні здійснювати досить суттєвий вплив і стабільні/нестабільні культурні новоутворення, що зароджуються в колах вузькопрофесійного, сімейного, регіонального, митецького,

дозвільного тощо оточення та тимчасово або назавжди превалюють в її свідомості.

Виходячи з академічного формулювання [1, с. 669], далі культурною в її широкому розумінні ми будемо вважати рівень розвитку типів і форм організації життя та комунікативної і предметної діяльності людей, а також створюваних ними мов та матеріальних і духовних цінностей.

До ознак культурної мови ми зараховуємо відповідність мови індивіда нормам конкретної мови та його вміння використовувати в різних умовах спілкування загальнозжитвані в суспільстві мовні засоби.

Важливо також розуміти, що вживані нами поняття культури і культурної мови є за своєю суттю науковими категоріями або абстракціями вищого рівня. Тому, навіть прагнучи до означених ідеалів, у реальному онтогенезі особистості будь-яка доросла людина, а тим паче підліток, об'єктивно мусить існувати кожен певний період свого життя у просторах тих чи тих субкультур.

З цим, на наш погляд, безпосередньо пов'язані і складнощі, що виникають у процесах міждисциплінарних досліджень закономірностей використання підлітком лінгвальних і позалінгвальних засобів у його сугестивному мовленні. Серед низки інших, породжуваних цими обставинами питань, в експериментальних міждисциплінарних лінгвокогнітивних дослідженнях особливої актуальності набуває проблема визначення механізмів та раціональної уніфікованої системи чинників, що впливають на специфіку актуалізації сугестивної мовної поведінки підлітка.

Метою статті є обґрунтування моделі механізмів і системи чинників породження сугестивної мовної поведінки підлітка, логічно та термінологічно придатних для транслювання здобутого лінгвістикою знання в суміжні психологічні, соціологічні, педагогічні й фізіологічні науки.

Характерною особливістю існування індивіда є те, що когнітивний саморозвиток його особистості відбувається під постійним впливом досить складної системи соціально-психологічних суперечностей. Головною найбільш загальною в зазначеній системі є суперечність, що виникає між вимогами офіційної культури соціуму та реальними потребами конкретної людини. При цьому, з огляду на те, що суперечності можуть виникати щонайменше між двома протилежними елементами такої системи, то саме їхню діалектичну взаємодію і варто вважати чинником породження сугестивної мовної поведінки підлітка. В обсязі опису результатів міждисциплінарного дослідження такі суперечності, як це показано у праці [2], достатньо позначати двома протилежностями, між якими вони виникають.

Автор особливо акцентує на тому, що зазвичай роль діалектичних протилежностей відіграють такі їхні суперечливі пари: «інстинкт – інстинкт», «інстинкт – емоція», «інстинкт – почуття», «інстинкт – самопочуття», «інстинкт – фізичний стан індивіда», «емоція – почуття», «емоція – самопочуття», «емоція – фізичний стан індивіда», «почуття – самопочуття», «почуття – фізичний стан індивіда» та «самопочуття – фізичний стан індивіда».

Для більш глибокого усвідомлення можливого виникнення практичної безкінечності альтернативних пар цього виду протилежностей варто зважати на те [3, с. 253–257], що, по-перше, у психіці людини здатні збуджуватися: значна кількість конкретних інстинктів, три емоційних стани та неосяжна множина пов'язаних із ними почуттів. По-друге, енергетичній природі людської психіки не є притаманним породження будь-якого почуття у його чистому вигляді, оскільки вона здатна породжувати провідне почуття лише в його енергетичному оточенні почуттями-сателітами. Те саме стосується й інстинктів. По-третє, ступінь напруження або гостроти суперечностей, які можуть виникати між елементами (протилежностями) описуваної багаторівневої ієрархічної системи, є також різним. Так, автори праці [2] поділяють когнітивні суперечності на горизонтальні (з помірним ступенем їхньої гостроти), вертикальні (з високим її ступенем) та діагональні (антагоністичні, з найвищим її ступенем). По-четверте, кінцевий вплив на конкретний результат мислення під час мовлення та мовну поведінку індивіда загалом завжди буде здійснюватися тим комплексом інстинктів і почуттів, сумарний енергетичний потенціал яких виявиться більш потужним.

Зрозуміло, що навіть за визначенням термінологічний опис результатів, спрямованих на вирішення низки міждисциплінарних проблем лінгвокогнітивних досліджень, не має бути простим. Проте, на наш погляд, це питання раціонально вирішене в сучасній фундаментальній праці [4], в обсязі якої обґрунтовано методологію такого опису й сформовано відповідний системно-понятійний апарат.

Проведений таким чином аналіз свідчить, що термінологічний апарат, який існує на теперішній час у когнітивістиці, є достатнім для вичерпного опису результатів міждисциплінарних лінгвокогнітивних досліджень та придатним для транслювання здобутого лінгвістикою знання в дотичні до неї психологічні, соціологічні, педагогічні й фізіологічні науки. Отже, ми набуваємо підстав зосередитись на вирішенні основного завдання мети започаткованого нами пошуку – обґрунтування моделі механізму та системи чинників породження сугестивної мовної поведінки підлітка.

У зв'язку з тим, що накопичене в останнє сторіччя наукове знання щодо механізмів породження і взаємодії політичних, соціальних і частково фізіологічних чинників, здатних впливати на мовну поведінку підлітка, достатньо повно інтегровано в сучасні підручники з психології, ми мусимо звернутися до них.

Результати розгляду відомих напрацювань психологічної науки (див. напр., [5]) свідчать про таке. Унаслідок соціальної природи людини розвиток психіки підлітка і у філогенічній, і в онтогенічній площинах відбувається за рахунок опанування ним накопиченим людством соціально-культурним досвідом. Розвиток особистості в онтогенезі визначається особливостями перебігу процесу формування структури нервової системи

підлітка та ефективністю його навчання. Більшість психологів вважають підлітковим період розвитку людини приблизно від 10–11 до 14–15 років та характеризують його як «критичний вік» або «перехідний період». При цьому вони підкреслюють, що всі перехідні періоди розвитку підлітків мають подібну симптоматику, а їхньому перебігу притаманні спільні закономірності. Окрему увагу психологи приділяють складнощам психічного й особистісного розвитку підлітків, які є пов'язаними зі статевим дозріванням: формуванням почуття дорослості – внутрішньої позиції чоловіка або жінки.

Що стосується відомої з психології множини конкретних чинників, які здатні здійснювати безпосередній вплив на особливості породження сугестивної мовної поведінки підлітка, то до них прийнято зараховувати: прихильність, тяжіння підлітків до спілкування, життєво важливі потреби, недовіру, позбавлення любові, емоційну ізоляцію, впевненість у собі, сумніви в собі, почуття сорому, почуття заздрості, допитливість, почуття обов'язку, почуття власної неповноцінності, плуатинну ролей, прагнення розібратися в собі самому, змішання форм статтеворольової поведінки, труднощі характеру, душевні розлади, почуття соціальної та психологічної компетентності, емоційне самопочуття, низьку оцінку вчителем, ставлення до нього однокласників, несправедливі образи й переслідування, озлобленість, байдужість, ставлення батьків до дитини, соціальні стреси поза сім'єю, занурення у власний фантазійний світ, підвищення потреби в увазі, відчуття своєї непотрібності в суспільстві, набуття навиків міжособистісного спілкування з однолітками своєї і протилежної статі, почуття дорослості, формування власної системи ціннісних установок і орієнтації, інтимно-особистісне спілкування з однолітками, захист своїх інтересів, протест дорослим законам життя тощо.

Викладена вище інформація й послугувала нам достатнім підґрунтям для створення шуканої моделі, вербально-графічний образ якої наведено на рис. 1.

Модель було сформовано на основі методологічної ідеї, згідно з якою вона має охоплювати чотири автономні системи чинників, що, впливаючи через когнітивні механізми на духовне буття підлітка, можуть визначати особливості його мовної поведінки. Для зручності наукового опису результатів лінгвокогнітивних досліджень у центрі моделі зображено запропоновану у джерелі [3, с. 205–213] систему сфер духовного буття підлітка. Зауважимо, що, на відміну від відомої [3, с. 269] узагальненої системної моделі взаємодії факторів, які визначають саморозвиток особистості індивіда, в нашому більш конкретному випадку в обсязі надсистеми розглядаються такі чотири системи взаємопов'язаних чинників: 1 – соціально-політичну, 2 – ситуативно-комунікативну, 3 – психічно-генетичну, 4 – фізіологічно-станову. При цьому роль навколишнього середовища, що оточує надсистему й обмінюється з нею інформацією, відіграє субкультурний простір мікро- та макросоціумів, в умовах яких відбувається комунікація.

Логіка опису результатів теоретичних або експериментальних лінгвокогнітивних досліджень, що проводяться з опорою на сформовану таким чином концептуальну модель, дає змогу здійснювати розгляд супервентного впливу зазначених на ній чинників мовної поведінки підлітка через психічні механізми актуалізації особливостей його сугестивного мовлення.

Оскільки загальновідомо, що багатofакторний супервентний вплив на специфіку комунікативної поведінки під-

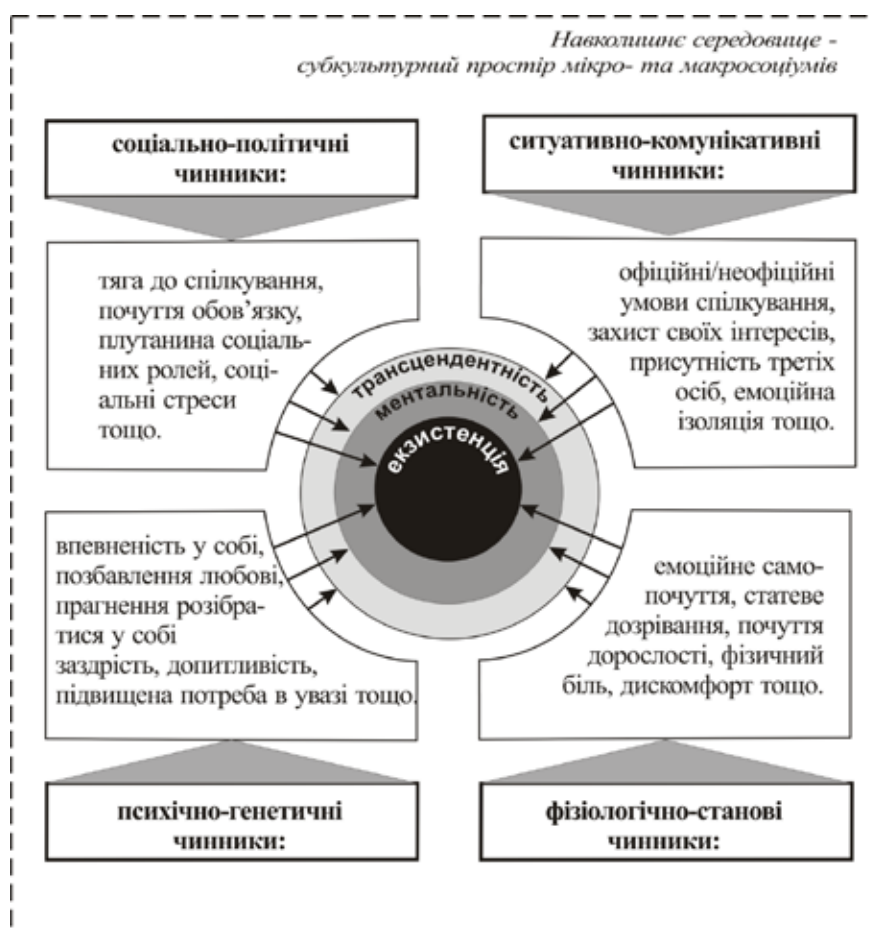

Рис. 1. Модель впливу системи чинників на психічні механізми актуалізації сугестивної мовної поведінки підлітка

літка здатні надавати три такі сфери його життєдіяльності, як духовна, соціальна та матеріальна, а наявний між ними зв'язок саме і сприяє виникненню певних мовних субкультур, ми вважаємо за потрібне висвітлити тепер дещо детальніше концептуальну сутність системи духовного буття підлітка, відповідно до джерела [3, с. 210, 217].

З рисунка видно, що систему духовного буття підлітка диференційовано на три такі автономні сфери: екзистенціальна, ментальна та трансцендентна. Когнітивні процеси, які відбуваються в екзистенціальній сфері, мають безпосереднє відношення до всього, що пов'язане з неповторністю внутрішнього людського буття та відчуттям індивідом належності до вишого, яке не може бути висловлене мовою понять. Екзистенціальне буття здійснює свій перебіг у сфері позасвідомого за рахунок емоційного мислення людини, придатного використовувати результати інстинктивно-емоційного досвіду та психофізіологічну енергію особистості.

У сфері ментального буття відбувається взаємодія глибинних рівнів колективного та індивідуального свідомого, що визначає образ думки і почуття людини, основу яких становлять позасвідомі мисленнєві настанови, а також на її навичках емоційної та поведінкової готовності до сприйняття і пізнання оточуючого світу. Ментальне буття, що розгортається у сфері підсвідомості індивіда, базується на емо-раціональному мисленні. Саме у цій сфері генетико-культурна інформація під впливом психофізіологічної енергії особистості бере активну

участь у бурхливому та конфліктному мисленні людини. Результати перебігу когнітивних процесів ментального буття особистості без зайвих ускладнень можуть бути відтворені в її мові, жестах і міміці.

Характерною особливістю функціонування сфери трансцендентного буття людини є те, що у його просторі породжуються акти, когнітивні процеси й інші продукти мислення про надкатегоріальну повноту буття та його окремі характеристики, які вважаються недоступними безпосередньому пізнанню, пізнаються лише умовивно, але можуть бути виражені мовою абстрактних понять. Трансцендентне буття, подібно до ментального, розгортається у підсвідомості людини на основі раціонального мислення, що є необтяженим етичними, естетичними та юридичними вимогами, які притаманні зазвичай логічному мисленню. Саме у сфері трансцендентного буття індивіда продукується соціокультурне знання і породжуються короткочасні імпульсні акти його креативного мислення як особистості. При цьому акти трансцендентного буття людини контролюються свідомістю лише у відношенні загальних правил їх перебігу.

Проте головну роль у духовному бутті людини відіграє свідомість, рівень розвитку і концептуальне насичення якої і визначають якісний бік її особистості. Провідними функціями свідомості є дозвіл або заборона мовної реалізації результатів когнітивного мислення й матеріалізації мисленнєвих дій, що продукуються на будь-якому рівні (тобто в будь-якій сфері) духовного буття індивіда.

Вважаємо за потрібне звернути окрему увагу на методологічні можливості поглибленого наукового опису когнітивних явищ, перебіг яких породжує специфіку актуалізації сугестивної мовної поведінки підлітка. Так, наприклад, обґрунтована нами модель у разі адекватної [6] постановки завдань дослідження дає змогу розглядати усі без винятку результати взаємодії чинників, що здійснюють вплив на породження мовної поведінки підлітка: починаючи від інстинктів, емоцій й до почуттів, з урахуванням вікових меж індивіда, умов спілкування та темпераментів комунікантів [7, с. 207–248], а отже, й якісно та кількісно описувати ці результати з лінгвоенергетичного погляду.

Насамкінець зазначимо, що методологічний потенціал сформованої в нашій праці вербально-графічної моделі дає змогу ефективно використовувати в обсязі багатьох подібних до неї міждисциплінарних лінгвокогнітивних пошуків добре вивірене практикою класичне та сучасне знання лінгвістики, психології, фізіології й соціології.

Література:

1. Советский энциклопедический словарь / Гл. ред. А.М. Прохоров. Изд. 4-е. Москва : Сов. энциклопедия, 1987. 1600 с.
2. Клименюк А.В., Калита А.А. Синергетические особенности саморазвития противоречий в когниции. *Science and Education a New Dimension. Philology*. 2020. Vol. VIII (67), Issue: 225. P. 35–39.
3. Клименюк А.В. Знание, познание, когниция : монография. Тернополь : Підручники і посібники, 2010. 304 с.
4. Клименюк А.В. Инстинкты, эмоции и чувства: междисциплинарная лингво-психологическая мегаклассификация. *Актуальні питання іноземної філології*. 2020. № 12. С. 109–125.
5. Практическая психология образования : учебное пособие / под ред. Дубровиной И.В. Москва, 2000. 526 с.
6. Калита А.А., Клименюк А.В. Методология моделирования когнитивных процессов речемышления и мышледействия человека. *Studia philologica*. 2019. Вып. 12. С. 13–29. DOI: <https://doi.org/10.28925/2311-2425.2019.12.2>
7. Калита А.А. Энергетика речи : монография. Київ : Кафедра, 2016. 292 с.

Burka N. System of factors and mechanisms generating the teenager's subliminal language behavior

Summary. In the article from the standpoint of lingual-cognitive interdisciplinary scientific research, the author substantiates the model of mechanisms and the system of factors that generate the teenager's subliminal language behavior. The substantiation is based on the idea that subcultural language behavior of a person in general and speech behavior of a teenager in particular usually arise within the dominant or other prevailing language cultures, within which for a certain period of time there takes place an inevitable self-development of his/her personality. It is emphasized that the dominant language cultures should include primarily political, religious and ethnic cultures. However, it is shown that in real life situations each person's self-development is also significantly influenced by stable and unstable cultural innovations arisen in a narrow professional, family, regional, artistic, leisure, etc. environments that become prevailing either temporarily or permanently in his/her consciousness. The analysis presented in the article confirms that the terminological apparatus currently existing in cognitive science is sufficient to perform a comprehensive description of an interdisciplinary linguistic and cognitive research results as well as is suitable for transmitting the knowledge acquired by linguistics into related psychological, sociological, pedagogical and physiological sciences. In the paper the author considers the four systems of interrelated factors that influence the teenager's behaviour, namely: 1 – social and political, 2 – situational and communicative, 3 – mental and genetic, and 4 – physiological. On the basis of the results substantiation, the author has formed a model representing the influence of the system of these factors on the mental mechanisms actualizing the adolescent's subliminal language behavior that originates in the system of his/her psyche, which, in its turn, is differentiated into three autonomous spheres: existential, mental, and transcendental. The offered model can be used in interdisciplinary linguistic and cognitive research of adolescent language behavior.

Key words: linguistic and cognitive research, teenager, subliminal effect, language behavior, model, factors and mechanisms.

Вакалюк Т. А.,*доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри інженерії програмного забезпечення
Державного університету «Житомирська політехніка»***Черниш О. А.,***кандидат філологічних наук,
доцент кафедри теоретичної та прикладної лінгвістики
Державного університету «Житомирська політехніка»*

МАКРОСТРУКТУРА ЕЛЕКТРОННОГО БАГАТОМОВНОГО ТЕРМІНОЛОГІЧНОГО СЛОВНИКА

Анотація. Статтю присвячено аналізу особливостей макроструктури електронного багатомовного термінологічного словника. Проаналізовано останні дослідження особливостей створення електронних словників, розглянуто концепції та методи їх укладання. Розглянуто підходи до визначення електронного словника та термінологічного словника. Наведено визначення електронного багатомовного термінологічного словника, наголошено на його сутнісних ознаках. Висвітлено практичне значення зазначеного типу словника, що полягає у фіксації основних здобутків науки, систематизації даних про термінологічні одиниці, оновленні галузевої термінології. Наголошено, що електронний багатомовний термінологічний словник формує мовну компетентність спеціалістів та сприяє міжнародному науковому спілкуванню та розвитку науки. Акцентовано на важливості використання словника у професійній діяльності перекладача. Запропоновано макроструктуру електронного багатомовного термінологічного словника, що включає вступну частину, власне словник та додатки. Проаналізовано особливості вступної частини словника, представлені передмовою, переліком галузей термінологічних одиниць, зазначенням укладачів лексикографічного видання та їхніх контактів, а також наведено теоретичне підґрунтя. Значна увага приділена корпусу словника (словниковому реєстру), що становить власне словник. Наголошується на важливості засад та принципів укладання реєстру, наводяться особливості добору термінів для електронного багатомовного термінологічного словника. Систематизовано та описано додатки словника, які включають технічну документацію, звітність, апробацію, інформацію про країни-партнери, список найуживаніших скорочень, корисні посилання, галерею та відгуки. Доведено актуальність зазначених додатків у процесі укладання та використання електронного багатомовного термінологічного словника. Зазначено перспективу подальших наукових досліджень.

Ключові слова: електронний словник, термінологічний словник, макроструктура словника, реєстр, укладання словника, побудова словника.

Постановка проблеми. Початок XXI століття визначається низкою характерних рис, зокрема стрімкою та невпинною глобалізацією і розвитком інформаційних технологій, а отже, призводить до повної діджиталізації суспільства. Відповідно, виникає нагальна потреба не лише вдосконалення існуючих, але й формування якісно нових умінь та навичок, а саме критич-

ного мислення, медіаграмотності та знань ІТ-технологій, гнучкості розуму та здатності до навчання протягом життя, міждисциплінарності, а також уміння працювати віддалено, збирати та опрацьовувати великі обсяги інформації. Отже, незамінним джерелом інформації для сучасного фахівця в галузі стає електронний багатомовний термінологічний словник. Електронний багатомовний термінологічний словник значно прискорює пошук необхідного матеріалу, зручний у використанні, дає змогу опрацьовувати значну базу даних, відкритий до поповнення новими термінологічними одиницями. Адаптивність такого словника та його гнучкість у використанні сприяє збільшенню ефективності роботи спеціаліста, встановленню міжнародної співпраці та пришвидшує науково-технічний прогрес.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням створення електронних словників різних типів займалася значна когорта вітчизняних та зарубіжних мовознавців. Зокрема, досліджуються особливості електронних словників (В.В. Дубічинський, О.А. Іванова, Л.М. Полнога, Е.Ф. Скороходько, В.А. Широков), удосконалюються концепції (І.І. Заваруєва, С.М. Берк, Г.-М. де Шривер, В.С. Дод, Г. Несі) та методи їх створення (Л.В. Щерба, В.В. Дубічинський, С.В. Гриньов-Гриневиц, А.С. Герда, М.В. Моїсеєва), стандартизуються критерії класифікація лексикографічних видань (А.М. Цивіна, Л.О. Симоненко, О.О. Тараненко, Н.М. Кушнарєнко) тощо.

Метою статті є дослідження особливостей макроструктури електронного багатомовного термінологічного словника.

Виклад основного матеріалу. Електронний словник розглядають як особливий лексико-граматичний об'єкт [12] в інформаційній системі з чітко визначеною послідовною структурою, що включає передмову, правила користування, перелік основних скорочень, корпус даних, граматичний опис мовних одиниць тощо [1, с. 439]. Термінологічний словник як один із різновидів лінгвістичного словника охоплює та систематизує терміни й визначення певної галузі знань [7, с. 39], надає основні концептуальні та енциклопедичні відомості щодо реалій, позначуваних терміном [14, с. 141], а отже, є найважливішим засобом опису відповідної терміносистеми [7]. Відповідно, під електронним багатомовним термінологічним словником розуміємо комп'ютерну базу даних (програму, інформаційну систему) з чітко визначеною послідовною структурою, що містить відповідним чином закодовані словникові статті та дає змогу здійснювати якісний та швидкий пошук

необхідних термінологічних одиниць різними мовами, надає детальний опис самого поняття та окреслює його фонетичні, семантичні та граматичні особливості вживання.

Практичне значення електронного багатомовного термінологічного словника навряд чи можна переоцінити, оскільки без нього неможливе міжнародне спілкування та розвиток науки [3, с. 193]. Такий словник фіксує основні здобутки теорії, систематизує дані про мовні одиниці для розв'язання нових наукових завдань [11, с. 12]. Електронний багатомовний термінологічний словник сприяє формуванню мовної компетентності фахівців у галузі, зумовлює оновлення галузевої термінології, є ефективним інструментом перекладача та уможливорює комунікацію іноземних фахівців.

Для збільшення ефективності використання цього типу словника структурні елементи його методичної установки та побудови мають максимально відповідати один одному, не має бути дисонансу між призначенням лексикографічного видання та його композиційною побудовою [5, с. 61]. Таким чином, питання макроструктури електронного багатомовного термінологічного словника є надзвичайно важливим питанням та потребує детального розгляду.

Під макроструктурою електронного багатомовного термінологічного словника розуміється його побудова, композиція, що охоплює власне словник, розміщення словникових статей за чітко встановленим принципом, передмову, правила користування словником, список найпоширеніших скорочень, додатки тощо [6, с. 102]. Це загальна структура словника, спосіб представлення лексичних одиниць [13, с. 71]. Зазначимо, що макроструктура мовно не детермінована та має формальний характер.

Традиційна композиція словника передбачає наявність трьох основних частини, а саме: вступної; власне словника; різноманітних додатків. Вступна частина, як правило, представлена передмовою та правилами користування словником, ключем до системи транскрипції, що наведено у словнику. Словник включає увесь мовний матеріал, корпус словника (словниковий реєстр). До додатків зараховують перелік скорочень, індекси заголовних слів, таблиці мір та ваги, перелік найбільш вживаних фраз та мовних кліше тощо [8, с. 8; 9, с. 81].

Зауважимо, що нині спостерігається кілька тенденцій до змін у структурі словника [8, с. 8]. По-перше, наочні таблиці з правилами вимови, схемами та допоміжними даними щодо мір та ваги витісняють вступну частину, обтяжену детальними

описом особливостей побудови та правил користування словником. По-друге, укладачі словників намагаються висвітлити максимальну кількість інформації про лексичну одиницю безпосередньо у словниковій статті. Зазначені зміни покликані сприяти зменшенню обсягу додатків та усуненню надлишкової інформації, що перешкоджає якісному та швидкому сприйняттю матеріалу.

З огляду на вище зазначені тенденції, макроструктура електронного багатомовного термінологічного словника представлена таким чином (див. рис. 1).

У вступній частині електронного багатомовного термінологічного словника надано передмову, окреслено особливості та підгрунття створення словника, наведено довідку про укладачів та їхні контакти, зазначено галузі вживання термінологічних одиниць. Передмова покликана окреслити специфіку словника, обґрунтувати представлений обсяг реєстру, роз'яснити основні компоненти його побудови, а отже, сприяти автоматизації роботи фахівця в галузі. Перелік галузей зорієнтує користувача щодо пошуку необхідних термінологічних одиниць. Інформація про укладачів та наведення їхніх контактів уможливить комунікацію спеціалістів у галузі та уможливить зворотний зв'язок.

Визначальним елементом макроструктури електронного багатомовного термінологічного словника є реєстр, засади та принципи його укладання, що, відповідно, визначає тип, призначення та завдання словника. Таким чином, реєстр визначає галузь опису словника [2, с. 75]. Принциповим питанням укладання реєстру є порядок розташування мовних одиниць, у нашому випадку термінів. Розташування мовних одиниць у словнику може здійснюватися за такими принципами:

- алфавітним, за якого реєстрові одиниці розташовуються за алфавітом від А до Я (прямий алфавітний принцип чи порядок a fronte) та у зворотному напрямку від Я до А (зворотний алфавітний принцип чи порядок a tergo);
- гніздовим, який застосовується для опису сукупності формально чи значеннєво суміжних мовних одиниць;
- тематичним (понятійним), що передбачає ієрархічне розміщення лексем відповідно до їхніх семантичних властивостей у межах загальної класифікаційної схеми [15, с. 53].

Ми скористалися алфавітним принципом, оскільки вважаємо його найбільш прийнятним та ефективним для нашого типу словника.

Рис. 1. Макроструктура електронного багатомовного термінологічного словника

Вагомим питанням також є джерельна база та принципи добору реєстрових одиниць, на що першочергово впливають лексикографічна концепція словника, його тип та обсяг [15, с. 55]. Нині актуальною видається корпусна лексикографія, в межах якої корпус розуміється як сукупність повідомлень, створених для опису відповідної лексичної моделі [4, с. 205], та характеризується репрезентативністю, вичерпністю і однорідністю.

Добір термінів для електронного багатомовного термінологічного словника вимагає розв'язання низки питань [10, с. 193], а саме:

- встановлення оптимальної кількості реєстрових слів-термінів;
- розмежування термінологічної та загальноживованої лексики;
- якісне представлення полісемії, омонімії та синонімії термінів;
- окреслення термінологічних словосполучень;
- суміжності меж між термінами різних галузей;
- представлення термінів-символів, номенклатурних назв тощо.

Отже, особливості окреслення мікроструктури електронного багатомовного термінологічного словника вважаємо метою наступних наукових розвідок.

Оскільки створення електронного багатомовного термінологічного словника здійснюється в межах виконання державної теми, вважаємо за необхідне ознайомити з відповідною технічною та звітною документацією по проєкту. Важливим є також врахування апробації словника та представлення країн-партнерів, що окреслить можливості словника та підвищить його значущість. Не менш важливим є список найуживаніших скорочень, до яких вдаються укладачі з метою оптимізації обсягу та контенту електронного багатомовного термінологічного словника, та низки корисних посилань. Галерея та відгуки покликані сприяти зворотному зв'язку та отриманню інформації щодо покращення якості словника надалі.

Висновки. Таким чином, макроструктура електронного багатомовного термінологічного словника регламентує спосіб представлення термінологічних одиниць та складається зі вступної частини, власне словника та відповідних додатків. Урахування особливостей макроструктури електронного багатомовного термінологічного словника є запорукою його успішного створення. Перспективою подальших наукових досліджень видається детальний аналіз мікроструктури зазначеного типу словника.

Література:

1. Балалаєва О.Ю. Інформаційні технології як чинник формування нової парадигми освіти. *Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти*. 2013. Вип. 7. С. 437–446.
2. Баранов А.Р. Введение в прикладную лингвистику. Москва : Эдиториал УРСС, 2001. 354 с.
3. Герд А.С. К определению понятия «словарь». *Проблемы лексикографии* : сборник статей. Санкт-Петербург : СПбГУ, 1997. С. 191–203.
4. Греймас А.-Ж. Структурная семантика. Москва : Академический проект, 2004. 367 с.
5. Гринев-Гриневиц С. Введение в терминографию: Как просто и легко составить словарь. Москва : Книжный дом «Либроком», 2009. 224 с.

6. Демська О. Вступ до лексикографії. Київ : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2010. 266 с.
7. Зозуля С. Термінологічний словник з інформаційних ресурсів: розроблення та шляхи впровадження / Нац. акад. пед. наук України. Держ. наук-пед бібл. України ім. В.О. Сухомлинського, 2011. С. 49–153.
8. Карпова О.М. Учебные словари Collins современного английского языка. Москва : Астрель : АСТ : Транзит-книга, 2005. 64 с.
9. Моисеев М.В. Лексикография английского языка. Омск : Изд-во ОмГУ, 2006. 92 с.
10. Перерва В.М. О принципах и проблемах отбора терминов и составления словника терминологических словарей. *Проблематика определенных терминов в словарях разных типов*. Ленинград : Наука, 1976. С. 190–204.
11. Скороходько Э.Ф. Семантические сети и автоматическая обработка текста. Киев : Наукова думка, 1983. 218 с.
12. Троссель М.В. Проблемы составления переводных терминологических словарей. *Journal of Siberian Federal University. Humanities & Social Sciences*. N 8. 2015. URL: <http://journal.sfu-kras.ru/article/19742>.
13. Школьна Н. Особливості укладання двомовного друкованого словника спеціалізованої галузі (промислової автоматизації). *Актуальні питання гуманітарних наук. Мовознавство. Літературознавство*. Вип. 23. Том 3. 2019. С. 69–76.
14. Roberts R. Methods of bilingual dictionary-making: The Canadian experience. *Proceedings of the Fifth International Symposium on Lexicography*. University of Copenhagen, 1992. P. 91–115.
15. Zmigrowski P. Wprowadzenie do leksykografii polskije. Katowice : Wyd-wo Uniwersytetu Śląskiego, 2005. 284 s.

Vakaliuk T., Chernysh O. Electronic multilingual terminological dictionary macrostructure

Summary. The article is devoted to the analysis of electronic multilingual terminological dictionary macrostructure. It mentions the latest research on electronic dictionaries peculiarities and highlights the concepts and methods of their compilation. The research outlines the approaches to electronic dictionary and terminological dictionary definitions; provides the definition of electronic multilingual terminological dictionary, and emphasizes its distinctive features. The investigation highlights dictionary practical significance, which lies in fixing the main achievements of science, systematization of terminological units' data, and of terminology update. The article proves that electronic multilingual terminological dictionary forms specialists' language competence and contributes to international scientific communication and science development. It emphasizes dictionary use in the professional activity of a translator. The research suggests electronic multilingual terminological dictionary macrostructure that includes the introductory part, the dictionary entries data and supplements. The dictionary introductory part includes the preface; the list of branches terminological units belong to; the compilers names and contacts, as well as theoretical basis for electronic dictionary compilation. Considerable attention is given to the dictionary register which makes a dictionary itself. The article emphasizes register creation principles and the peculiarities of terms selection. The research outlines the peculiarities of dictionary supplements, which include technical documentation, reporting, testing, and information on partner countries, a list of the most common abbreviations, useful links, gallery and reviews. The relevance of these supplements in the process of electronic multilingual terminological dictionary compilation and use is proved. The prospects of further research are indicated.

Key words: electronic dictionary, terminological dictionary, dictionary macrostructure, register, dictionary compilation, dictionary structure.

*Ванівська О. М.,**ORCID ID: 0000-0003-0750-3949**кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри іноземних мов**Національного лісотехнічного університету України**Пуга О. О.,**ORCID ID: 0000-0003-0406-2615**викладач кафедри іноземних мов**Національного університету «Львівська політехніка»*

ВЖИВАННЯ НЕОЛОГІЗМІВ У СУЧАСНОМУ МЕДІЙНОМУ ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ

Анотація. Стаття присвячена аналізу мови текстів британських мас-медійних видань за останні роки. Було розкрито сутність політичного дискурсу, його визначальні риси та особливості вживання неологізмів у мас-медійному політичному дискурсі. У статті проаналізовано сучасні тексти медійного політичного дискурсу на лексичному рівні за допомогою лінгвістичних методів дослідження, які допомогли дослідити їх структуру та семантику, способи творення і особливості вживання. Ґрунтовний аналіз політичних неологізмів з позиції структури, семантики та функціонування дав змогу виділити продуктивні словотвірні моделі неологізмів у політичному дискурсі сучасних британських засобів масової інформації.

Творення нових політичних неологізмів є результатом потреб суспільства, суспільно-політичних змін, тому серед лексичних засобів творення політичних неологізмів необхідно зазначити численне вживання повторень, риторичних запитань, особистих звернень до читачів.

Функціональний підхід до вивчення неологізмів дав змогу простежити основні функції, які вони виконують у комунікативному процесі, зокрема словотворчу, номінативну, емотивну, інформативну та волюнтаривну.

За семантикою лексичні інновації було поділено на лексико-семантичні групи для позначення назв осіб – учасників політичної комунікації, за національною ознакою, приналежністю або прихильністю до певної політичної сили, характерними ознаками зовнішності або поведінки, за функціями, які вони виконують у політичній комунікації, групи для позначення політичних сил або угруповань, політичних процесів та явищ.

Дослідження показало, що найчисельнішими групами є неологізми, утворені за допомогою афіксації, осново-складання, скорочення, телескопії, тоді як менш чисельними виявилися неологізми, утворені за допомогою конверсії, аббревіації, акронімії та запозичення. З позиції словотворчого потенціалу переважають індивідуально-авторські новотвори з порівняно низькою частотою вживання та негативною конотацією. Щодо сфери їх застосування, то політичні неологізми вживаються для номінації соціально-значущих концептів, а саме політики, влади та глобальних проблем сучасності.

Ключові слова: неологізм, неологія, політичний дискурс, засоби масової інформації.

Постановка проблеми. Вивчення процесів неологізації медіалексики є актуальним, оскільки неологізми охоплюють усі сфери життя і найповніше відображаються в засобах масової інформації. Саме лексика засобів масової інформації є тим віддзеркаленням словникового складу мови, що найповніше описує інновації, які мають місце в різних сферах людської діяльності.

Аналіз інноваційних процесів сучасного тексту мас-медіа на лексичному рівні дає змогу простежити основні тенденції в оновленні лексики засобів масової інформації, показати зв'язок неологізмів із тематикою та жанрово-стильовими особливостями текстів, в яких функціонують слова, словосполучення у своїх нових значеннях.

Поява нових умов існування людини, нові стосунки між мовцями, нові галузі знань та концепції вимагають відповідних змін у мові, адже саме лексичний склад є тим компонентом мови, якому притаманні постійні зміни у зв'язку з появою нових когнітивних та комунікативних потреб мовців.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Процес появи неологізмів є актуальним об'єктом дослідження багатьох мовознавців, серед яких варто зазначити таких вчених, як І.В. Андрусак, О.Л. Боярська, В.Г. Гак, Ю.О. Жлуктенко, В.І. Заботкіна, Ю.А. Зацний, К.В. Ковтун, Є.С. Кубрякова, Л.Ф. Омельченко, А.В. Янков та багатьох інших, які зробили вагомий внесок у дослідження різних аспектів цієї багатогранної проблеми, однак інтерес до проблем неології лише зростає.

Такі новотвори показують здатність мови відображати динамічний розвиток суспільства, відтворюючи й закріплюючи ці нові ідеї і поняття, тому мова, зокрема її лексичний запас, безперервно поповнюється новими лексичними одиницями. Неологізми сприймаються як нові слова та поширюються завдяки пресі та іншим засобам мас-медіа, тому що мова миттєво реагує на появу нових реалій, на події глобального масштабу, отож мова мас-медійних засобів багата на такі новотвори.

Актуальність цього дослідження полягає в необхідності розкриття особливостей збагачення словникового складу мови неологізмами на прикладі англomовного медійного політичного дискурсу. Об'єктом дослідження слугували лексичні інновації в англomовному медійному політичному дискурсі, які виникли впродовж останнього десятиліття, зокрема,

способи творення неологізмів на позначення нових реалій суспільно-політичного життя, що останнім часом ввійшли в активне писемне та усне мовлення під впливом внутрішньомовних та позамовних чинників, їх семантика та функціонування в мові ЗМІ. Добір матеріалу здебільшого здійснено із текстів газет The Guardian, The Times методом суцільного вибирання з друкованих Інтернет видань.

Мета статті полягала в тому, щоб проаналізувати неологізми мови медійного політичного дискурсу, зокрема з'ясувати семантичну і словотвірну структуру нових лексичних одиниць у медійних текстах із метою розкриття особливостей функціонування політичних неологізмів у мові ЗМІ останнього десятиліття.

Реалізація поставленої мети передбачає вирішення таких завдань: 1) відібрати неологізми з матеріалів британських газетних видань «The Guardian», «The Times» та охарактеризувати їх; 2) проаналізувати використання словотворчого потенціалу для задоволення потреб номінацій нового в мас-медійних текстах; 3) дослідити особливості їх функціонування в англійському медійному політичному дискурсі.

Ціла низка вітчизняних та зарубіжних мовознавців присвятили свої дослідження висвітленню проблеми поповнення словникового складу мови новими лексичними одиницями, які відображають зміни в суспільному житті країни (В.А. Гладка, В.В. Громовенко, О.І. Дзюбіна, Ю.О. Жлуктенко, Ю.А. Зацний, І.О. Клименко, А.Е. Левицький та ін.). Вони однотайні в тому, що саме ЗМІ становлять ту сферу функціонування мови, яка постійно поповнюється новими словами, де найбільш інтенсивно відбувається процес творення лексичних неологізмів, виникнення яких зумовлено соціальною потребою.

Виклад основного матеріалу. Неологізація мови мас-медіа є важливим чинником дієвості медіатекстів, адже журналістський текст зумовлюється і реалізується передусім внутрішніми тенденціями мови, система якої має здатність до постійної розбудови лексичного складу. Будь-які політичні процеси у країні супроводжуються появою нових слів, які функціонують у мас-медійному лексичному просторі. Поява неологізмів зумовлена і внутрішньомовними чинниками, а саме тенденцією до економії мови, прагненням до експресивно-емоційних оцінок, стилістичної виразності тощо.

Неологізація віддзеркалює лексико-семантичні процеси, які відбуваються в мові новітніх мас-медіа політичного спрямування, що свідчить про появу запозичень, які надто швидко адаптуються в сучасній англійській мові. Їхнє інтенсивне використання в новітніх мас-медійних засобах свідчить, на думку дослідника Ю.А. Зацного, «про пошук нових свіжих найменувань, прагнення до точності, об'єктивності, емоційності та експресивності» [2, с. 147]. Він трактує термін неологізм так: «Під неологізмом варто розуміти слова й словосполучення, які носії літературної мови окремого національного варіанта сприймають як нове (за формою або за змістом)» [2, с. 4].

Аналіз мови ЗМІ Великої Британії дає підстави стверджувати, що основними тенденціями є: численна поява неологізмів у мові засобів масової інформації за останні роки для позначення нових реалій, зокрема і в політичному житті країни; активізація словотворення на основі слів іншомовного походження, іншими словами, дериватами, що утворені від запозичених основ, які приживаються у лексичному просторі та функціонують у всіх сферах суспільно-політичного життя [1; 10].

Газетний текст, прикрашений такими словами, сприймається певними колами і групами реципієнтів швидко, активно і емоційно впливає на читача, наприклад, в уривках газетних повідомлень «*Today 20-somethings are often lumped together by the media as the slacker **generation X***», «*Marketers know them and love them as Generation Y or the Echo Boom, a cohort that is more than 50 percent larger than the 45 million strong **Generation X***» [5] можна виокремити неологізм «*Generation X*», який за своєю семантикою означає «*щось незрозуміле*» в очах старшого покоління, яке автор тексту образно називає «*the Echo Boom*», надаючи своїй номінації більшої ефективності та виразності.

Неологізм *cyberbullying* є доволі часто вживаним і зустрічається для опису нової форми булінгу (цькування) – кібербулінгу та його різновидам – кібермобінгу, Інтернет-мобінгу: *Remote learning has decreased **Cyberbullying** but offers more opportunities for online predators to target children* [6].

Журналісти у своїх текстах нерідко вдаються до використання нових слів, які мають більшу смислову ємність і образність порівняно зі вже існуючими лексичними одиницями. Очевидна також оцінна і емоційна маркованість багатьох новоутворень, що дає змогу відображати суб'єктивне ставлення автора до висловлення загалом: *But seriously, **in the not-all-that-often times**, you could **go DAYS** without particularly thinking about politics* [5].

До позитивних моментів активного використання неологізмів у текстах ЗМІ належить і те, що нові слова мають більшу смислову ємність порівняно з оригінальними аналогами в мові, до того ж новації виконують особливу стилістичну роль у тексті (гра слів), як у прикладі: *The White House press secretary, **Kayleigh McEnany**, apparently lived up to her internet-anointed nickname, **KayLIE*** [6].

Попри думку деяких критиків, які піклуються про «чистоту» мови, не варто недооцінювати значення неологізмів для її розвитку. Саме вони розв'язують суперечності, які виникають між наявним лексичним складом мови та новими комунікативними потребами мовців. А це означає, що в мові продовжують з'являтися нові слова, які проходять усі стадії соціалізації і лексикалізації, тобто прийняття їх у суспільстві: *The numbers never added up on that proposition, but it had theological importance to **Brexiters*** [5].

Політичний лексикон переживає своєрідний бум, що пов'язано з останніми політичними подіями як у нашій країні, так і за кордоном. Політичні неологізми інтегруються в політичний дискурс, який постійно розвивається та удосконалюється, перебуваючи разом із мовою в постійному русі. Нові слова відображають політичну реальність, беруть участь у просуванні нових ідей, завдяки активному використанню в засобах масової інформації.

Політичну комунікацію можна зарахувати до сфери зацікавлення політичного дискурс-аналізу, оскільки вивчає процеси політичної дійсності. На підставі аналізу висловлювань політиків дискурс-аналіз розкриває особливості політичної культури та свідомості конкретного соціуму, наприклад: *Debt crisis: In our competitive decadence, we **face eurogeddon and dollargeddon*** [6].

На думку більшості дослідників, дискурс – це реальний вияв мовлення, текст, узятий у подвійному аспекті, мовлення, занурене в життя [4, с. 17], тоді як політичний дискурс – це

сукупність політичних текстів, що циркулюють у межах певного соціуму.

У політичному дискурсі зазвичай виокремлюють три структурні елементи: слово, текст і дискурс [3, с. 10]. Слово є закодованою інформацією, що передає усталений досвід до свого адресата й завжди залежить від контексту, в якому звучить [3, с. 58]. Залежно від обставин слово може набувати різного значення, варіювати власне словникове тлумачення метафорично чи морфологічно, однак значення слова завжди прив'язане до контексту і саме контекст слугує основою для розуміння неологізму, наприклад: *Coronacoaster* (*ups and downs of coronavirus*). *The emotional ups and downs of the coronacoaster have inspired people to follow a variety of coping mechanisms and self-care* [5].

Автор має дбати про те, щоб повідомлення було зрозуміле для адресата, будучи безпосереднім й опосередкованим отримувачем політичного повідомлення, надати кожному слову специфічного звучання, привабливішого для певної групи, що є цільовою аудиторією і це чітко простежується в газетному повідомленні: *Mr Cameron said the June poll was a "once in a lifetime" vote on Britain's EU membership and the British public would not tolerate the idea of a "neverendum": repeated votes on the same subject* [6].

Слова публічного політичного дискурсу допомагають зрозуміти політичні реалії та загальні тенденції розвитку політичної спільноти в межах конкретної ситуації спілкування: *She set out more details of her negotiating hopes in her key speech on Brexit, Frexit, Grexit. What will be with Brexit?* [5].

В англійському політичному лексиконі спостерігається значне неологічне піднесення, спричинене динамікою політичних процесів, при цьому зростає креативність авторів повідомлень: *No money? A Nillionaire? Here is a list of countries by the number of nillionaires* [6].

Творення нових політичних неологізмів є результатом потреб суспільства. Враховуючи той факт, що жодне явище в соціумі, зокрема політичне, не стоїть на місці, ці новоутворені слова відображають усі ці суспільно-політичні зміни, що є чинниками формування нового сприйняття, яке передається насамперед за допомогою неологізмів: *Conservative US supreme court justices suggest Obamacare will be upheld* [5].

Вивчення неологізмів у рамках структурно-семантичного підходу дає змогу описувати нові факти і явища мови й мовлення, досліджувати їх структуру та семантику, способи творення і особливості вживання, класифікувати новоутворені слова, визначати їх місце і роль у системі сучасної англійської мови, а також вивчати їх вплив на мову і ті зміни, що вони зумовлюють. Саме за допомогою цього підходу лінгвістика поповнилася численними неологізмами у сфері політичного дискурсу. Серед лексичних засобів творення політичних неологізмів належить відзначити вживання:

– численних повторів (*Trump's Trumpery lies, political smears*), *Maine GOP Lawmaker Regrets Suggesting That if Abortion Is Legal, Rape Should Be Too (an oldie, but a goodie)* [6];

– риторичних запитань (*Why are people looking up malarkey? Malarkey!* Spikes During Presidential Debate) [5];

– особистих звернень до присутніх слухачів/читачів/глядачів (*So long, farewell, I tweet tweet tweet, goodbye! So First Lady Melania & I will be temporarily moving out so we won't be in way of renovation*) [6].

Впродовж останнього десятиліття можна помітити, що лексико-семантичні зміни в мові ЗМІ відбивають тенденції до економії слів, задля привертання уваги потенціальних читачів. Ними стають аббревіатури, сленги та неологізми, значна частина яких утворена за аналогією вже до наявних у мові форм за типовими структурними моделями. Однак зустрічаються індивідуально авторські новоутворення, які позначаються новизною форми та набувають нового значення в сьогоденнішніх реаліях, наприклад: *Bye-Don: a farewell to the Trump aesthetic. Why doesn't Obama like to schmooze? Obama denied that his apparent standoffishness results from an icy personality* [5].

Не менш важливим підходом до вивчення неологізмів є функціональний підхід, який дає змогу дослідити появу нових лексичних одиниць із позиції вживання їх у конкретній ситуації спілкування, зокрема в певних сферах діяльності, виконуючи певні комунікативні функції.

Функціональний підхід до вивчення неологізмів дає змогу вживати лексичні одиниці в різних ситуаціях спілкування, функціонування в певних сферах діяльності, які забезпечують комунікативний процес та функції, які вони виконують:

– словотворчу – творення нових слів шляхом афіксації, словоскладання, конверсії, телескопії тощо: *Recent figures suggest that up to 1/3 of millennials may never be able to own their own home and have no other option aside from renting property their entire lives* [5];

– номінативну – виникнення нової лексичної одиниці з новою структурою та значенням, іншими словами нової номінативної одиниці, що позначає нове поняття або вже існуюче: *A beat sweetener (source greaser) isn't unethical, but it's a lousy marketing strategy* [5];

– емотивну – внесення стильового забарвлення за допомогою афіксів, зміни конотативної семантики та сфери функціонування. Відмінною особливістю політичних неологізмів є те, що вони несуть певну оцінку події або явища. Залежно від цього розрізняють неологізми з позитивною та негативною конотацією, наприклад: *After gazumping and gazing, the property market has identified danger for would-be homeowners: gazing* [6];

– інформативну – потреба в обміні ідеями, думками, фактами для задоволення інформаційних потреб, для пізнання нового, оскільки концептуальна картина світу постійно розвивається та вдосконалюється, а одиниці, що її відображають, зазнають деяких перетворень та набувають нових значень, наприклад: *PM's dog-whistle tactics putting EU citizens at risk. Johnson's dog-whistle comments are putting millions of people in this country at greater risk of hate crimes and abuse* [5];

– волюнтативну, що має на меті викликати реакцію співрозмовника – почуття, емоції. Інколи вона виявляється в наказовості, можливості за допомогою мови примусити співбесідника діяти всупереч його власним переконанням, чинити так, як того бажає мовець, наприклад: *David Cameron: why not drop in for a chaterama while you chillax?* [5];

За семантичними характеристиками лексичні інновації поділяємо на такі лексико-семантичні групи:

1) назви осіб – учасників політичної комунікації (політичних діячів, державних лідерів, пересічних громадян). У цій групі можна виокремити такі різновиди номінацій особи:

– номінації осіб за національною ознакою: *White Supremacists, Cablinasian*.

The data scientist exposing US white supremacists: 'This is how you fight Nazis' [5];

– номінації осіб за приналежністю або прихильністю до певної політичної сили: **Trumpist, Trumpian, Conservatars.**

Race is the message behind his supporters' legal shenanigans, and a keystone for a Trumpian government in exile [6];

– номінації осіб за характерними ознаками зовнішності або поведінки: **news grazers, Covidiots, Tergiversator** [6];

Need synonyms for fifth columnist? Here's a tergiversator [5].

– номінації осіб за функціями, які вони виконують у політичній комунікації: **EurObserv'ER, Euroseptic, Brexit moaners (doomsters).**

Are you fed up with these Brexit whingers and moaners who don't know how the EU works? [5]

– номінації конкретних політичних діячів: **Putinist, political prankster-at-large, a historical footnoter-to-be.**

Putinist politicians and businessmen have also tried, with notable success, to gain influence abroad through the spread of **Putinist-style corruption** [6].

– збірні найменування політичних сил або політичних угруповань: **Coalition backbenchers.**

Although he did not name them, Marles appeared to be referring to Coalition backbenchers including George Christensen, who has accused China of "economic infiltration of our nation" and of committing a "bastard act" by taking trade actions against Australia [5].

2) назви політичних процесів: **re-establishing "political normalcy"** [6]:

Australians are participants in a live social experiment: how far can we go with reinstating normalcy without inviting the diabolical scenes that have played out elsewhere? [6]

3) назви територій та країн: **the Eurosphere** [5]:

In the British press attitudes have adopted different degrees of Eurosepticism across the political spectrum (Eurosphere 2013), and could be identified in two main groups, concerned with globalization and sustaining a conservative Europragmatic (or Euroseptic) attitude that supported the status quo [6].

4) назви політичних явищ: **the Westfailure system; the BIE (Black Identity Extremism) movement.**

According to the charter, all nations have, "to save succeeding generations from the scourge of war," surrendered their sovereign "Westphalian" right to wage war, except in self defence [5].

5) назви нових політичних партій та об'єднань: **Bipartisan policy centre.**

The Bipartisan Policy Center has been in the arena for more than a decade, fighting for progress on issues that matter to American families [5].

Зі шпальт британських газет останнім часом не сходить слово «Brexit», яке можна почути у всіх політичних новинах Європи та світу. Цей неологізм, утворений злиттям двох англійських основ «Britain» та «exit», що призвів до появи цілої низки новотворів, а саме: **Frexit (French+exit), Grexit (Greek+exit), Nexit (the Netherlands+exit)** і навіть **Scexit (Scottish Brexit)**. Дуже часто зустрічаються неологізми, утворені за допомогою інших основ, наприклад: **Departugal, Italeave, Czechout, Oustria, Finish, Slovakout, Byegium, Latervia: All the Brexit-like catchphrases if other countries left the EU** [5]. **Forget Brexit, Quitaly is Europe's next worry** [6].

Цікавим є опис виходу Італії з ЄС, де різні автори вдалися до творення неологізмів у своєрідний спосіб. У першому випадку неологізм **Italeave**, утворено від двох основ **Italy+leave (N+V)**, тоді як у другому випадку словотворчою моделлю слугує **V+N (Quit+Italy)**, і цікаво буде дослідити той факт, котра з них стане більш продуктивною порівняно з іншою в майбутньому, котра з них пройде всі ті стадії, щоб увійти до словника неологізмів.

Неологізм **Brexmas (Happy Christmas for Brexiteers)** утворено шляхом складання основ, а новоутворене слово **Brexiteers** містить, окрім основи, ще і суфікс **-er**, що означає особу-виконавця дії: *It was always lost on Brexiteers – but the EU is fundamentally about peace* [5];

Прізвисько американського президента Трампа привело до появи численних неологізмів, наприклад: **trumpescent (Trump+scent)** означає щось дороге, але з відсутністю смаку, **Trumper, trumpescite** та **trumpeteer** часто позначають прихильників Трампа та його політичної діяльності: *"He's not a Republican, he's a Trumper"* [6], а неологізм **trumpertained** використовується для позначення задоволення або насиченості (іноді з негативним підтекстом).

Висновки. Як показали результати дослідження, більшість відібраних для аналізу неологізмів є лексичними щодо належності до певного класу. Більш чисельними групами є неологізми, утворені за допомогою афіксації, основоскладання, скорочення, телескопії, тоді як менш чисельними виявилися неологізми, утворені за допомогою конверсії, аббревіації, акронімії та запозичення. З позиції словотвірного потенціалу переважають індивідуально-авторські новотвори, що свідчить про те, що кожен автор політичної статті намагається використати неологізми для того, щоб привернути увагу реципієнта до повідомлення. Щодо оцінної функції неологізми, необхідно зазначити, що здебільшого новотвори мають негативну конотацію, тому можна припустити, що вони використовуються для надання негативної емоційної оцінки. З тематичного погляду політичні неологізми, як правило, вживаються для надання влучного опису політичній ситуації, певної критики провладної верхівки влади та привертання уваги до глобальних проблем сучасності – тих, які потребують нагального вирішення.

Отже, результати проведеного дослідження дають всі підстави твердити, що більшість неологізмів політичного дискурсу, що слугували вибіркою з газетних друкованих виданнях, належать до класу лексичних новоутворень (47,3%), творяться морфологічним способом (42,3%), зокрема суфіксальним.

З позиції словотворчого потенціалу переважають індивідуально-авторські новотвори (24%) з порівняно низькою частотою вживання (12%) та негативною конотацією (10,3%). Щодо сфери їх застосування, то здебільшого політичні неологізми вживаються для номінації соціально-значущих концептів, а саме: політики (27,6%), влади (18,7%) та глобальних проблем сучасності (25,5%).

Перспектива подальших наукових розвідок полягає в дослідженні лексико-семантичних та структурних особливостей неологізмів у сфері освіти і науки.

Література:

1. Андрусяк І.В. Англійські неологізми кінця ХХ століття як складова мовної картини світу : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 «Германські мови». Київ, 2003. 20 с.
2. Зацний Ю.А. Розвиток словникового складу сучасної англійської мови. Запоріжжя : Запорізький державний університет, 1998. 431 с.

3. Клименко Л. Продуктивні моделі творення неологізмів. *Вісник Прикарпатського університету. Філологія*. Івано-Франківськ, 2001. Вип. 7. С. 71–78.
4. Левицький А.Е. Актуальні проблеми розвитку неології (на матеріалі сучасної англійської мови). *Вісник Житомирського держ. ун-ту ім. І. Франка*. 2005. №23. С. 16–21.
5. The Guardian. URL: <https://www.theguardian.com/international>
6. The Times. URL: <https://www.thetimes.co.uk/>

Vanivska O., Puha O. The use of neologisms in modern media political discourse

Summary. The article is devoted to the analysis of the language of texts of the British mass media publications in recent years. The essence of political discourse, its defining features and peculiarities of using neologisms in mass media political discourse have been revealed. The article deals with the analysis of modern texts of media political discourse at the lexical level with the help of linguistic research methods which helped to investigate their structure and semantics, methods of creation and peculiarities of usage. The thorough analysis of political neologisms in terms of structure, semantics and functioning has made it possible to identify productive word-forming models of neologisms in the political discourse of modern British media.

The creation of newly-coined political neologisms is the result of the society needs, socio-political changes, so

among the lexical means of creating political neologisms the numerous use of repetitions, rhetorical questions, personal appeals to readers have been noted.

The functional approach to the study of neologisms has made it possible to trace the main functions they perform in the communicative process, particularly, word-forming, nominative, emotional, informative and voluntary.

Semantically, lexical innovations have been divided into lexical-semantic groups to denote the names of persons – participants of political communication, by nationality, affiliation to a particular political force, characteristics of appearance or behavior, the functions they perform in the political communication, groups of political forces or groups, political processes and phenomena.

The study has shown that the most numerous groups are neologisms formed by affixation, composition, reduction, telescoping, while the least numerous group consisted of neologisms formed by conversion, abbreviation, acronym and borrowing. From the point of view of word-forming potential, individual-author innovations with a relatively low frequency of use and negative connotation have predominated. Regarding the scope of their application, political neologisms have been used to nominate socially significant concepts, namely politics, power and current global problems.

Key words: neologism, neology, political discourse, mass media.

Vilkhovchenko N. P.,

*Ph. D. in Philology, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Foreign Languages
Lviv Polytechnic National University*

Shayner H. I.,

*Ph. D. in Pedagogy, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Foreign Languages
Lviv Polytechnic National University*

INTERACTION OF TERMS AND QUASI-SPECIAL VOCABULARY IN SCIENCE FICTION TEXTS

Summary. The article focuses on the definition of the concept of quasi-special vocabulary. It determines the role of this lexical layer in creating the atmosphere of future, exoticism, and fantasy. The paper is also devoted to the analysis of the interaction of the two lexical layers, such as quasi-special vocabulary (i.e. special vocabulary coined by the author) and the terms that exist. Quasi-special units in a science fiction text are considered as fantastisms. They are compared to the extotisms which exist in language. Similar to them, quasi-special vocabulary is also able to acquire a stylistic colouring in the text. On the one hand, this vocabulary is perceived as familiar, neutral for the characters of the imaginary world. On the other hand, it is unknown and exotic to the reader. The research proves that units of special vocabulary are able to manifest exotic colouring most intensely when they correlate with the thematic groups of the exoticisms that exist in language. Such groups include the author's astronoms, toponyms, oronyms, hydronyms which are "familiar" to future civilizations, as well as the names of professions, institutions, the names of representatives of flora and fauna, units of measurement, etc. Our research shows that interaction of terminology and quasi-terms, coined by the author, is a unique feature of the lexical design of science fiction texts. Interacting, they are able to create a linguistic picture of the author's imaginary world. Both terms and quasi-special vocabulary are a part of a common terminological system that belongs to a particular scientific field. The results of the study show that quasi-special vocabulary is in some way "embedded" in the general terminological system and does not create its own. Thus, units of quasi-special vocabulary that belong to a certain scientific field acquire a so-called "scientific" component of meaning. In addition, the interaction of quasi-special vocabulary and terminology occurs when the term gets imaginary semantic component. The paper concludes that the interaction of terms and quasi-special vocabulary creates a conceptual system which becomes the basis of a specific linguistic picture of the fantasy world.

Key words: quasi-special vocabulary, terminology, science fiction text, linguistic picture, the author's imaginary world.

Formulation of the problem. Characteristic features of science fiction (fantasy character, artistic imitation of science) outline the genre specificity; they determine the pragmatic features of the science fiction text. These features are defined by the combination of a number of elements, including fiction and science, setting both on fiction and illusion of authenticity [1].

Creating fantasy worlds, the author introduces imaginary realias (i.e. words that denote objects of the fantasy world). Therefore, the features of the fantasy world linguistic picture are determined by the interaction of special and quasi-special vocabulary. The latter is interpreted as a layer of lexical neologisms that denominates objects and phenomena existing exclusively in the author's fantasy world. Being genre-shaping, special vocabulary is the basis of the lexical system of science fiction texts [2].

The aim of the study is to define the concept of quasi-special vocabulary, to determine its role in creating the atmosphere of future, exoticism, and fantasy. The article considers the interaction of quasi-special vocabulary (i.e. special vocabulary coined by the author) and the terms that exist. The object of the research is quasi-special vocabulary (1097 units) and scientific terminology (1900 units). This vocabulary was selected by a continuous sample of English-language science fiction works, e.g. "Starship Titanic" by T. Jones [14], "The road to Mars" by E. Idle [13], "The songs of distant Earth" by A. Clark [9], "Steelheart" by W. Dietz [10], "Neuromancer" by W. Gibson [12] and others, with a total volume of about 3500 pages.

Review of recent research and publications on this issue.

A number of Ukrainian and foreign scientists have made a significant contribution to the study of the peculiarities of the language design of science fiction works. It is necessary to distinguish such specialists as Stuzhuk A., Teslenko T., Kalynyuk A., Katysh T., Gibson R., Mandala S., Kirkham D.

Dzyubina O., Konopatska Ya., Kostyuk Y., Struganets L., Ahmad K., Aitchison J. devoted their papers to the detailed study of lexical innovations. Scientists considered various aspects of this lexical layer. For example, they paid attention to the impact of lexical innovations on the stability of the language system [8]. Other aspects include different types of word formation [5; 7], general problems of modern language lexical system development, including the processes of integration of neologisms into the language [4]. The works of researchers study the existing trends in the development of lexical and semantic systems in artistic texts [3]. In particular, the works outline the role of science fiction vocabulary in creating an atmosphere of the future and exoticism. They also describe the peculiarities of the interaction of both science fiction vocabulary and the terms that exist [1; 2; 11].

Presenting main material. Quasi-special lexical units (i.e. the author's special vocabulary) are able to create the colouring

of fantasy and exoticism in a science fiction text [2]. As a rule, the use of such vocabulary is associated with the realia of imaginary worlds. These realia include the description of extraterrestrial life, technological and scientific innovations that will exist in the future. So, quasi-special units in a science fiction text are considered as fantastisms (i.e., fantasy exoticisms).

Exoticisms are known to be the words borrowed from other languages that denote the realias of life of another country or people. Similar to such exoticisms, quasi-special vocabulary also acquires a stylistic colouring in the text. On the one hand, this vocabulary is perceived as familiar, neutral for the characters of the imaginary world, and on the other hand, it is new, unknown, and exotic to the reader.

Most intense manifestation of the exotic colouring is observed in units of special vocabulary that correlate with the thematic groups of the exoticisms that exist in language. They include the author's astrononyms, toponyms, oronyms, hydronyms which are "familiar" to future civilizations, as well as the names of professions, institutions and organizations, the names of representatives of flora and fauna, units of measurement. Here are examples of the use of some units of quasi-special vocabulary belonging to these thematic groups:

*"The humans, who had been led to expect something verging on paradise, had arrived to find that **Zuul** had been inhabited for hundreds of thousands of years"* [10, p. 5].

*"**Mount Purlow** had been the first to explode"* [10, p. 4].

*"A **gbaanyi** was about one and a half years, by Standard time, which was how these humans measured their days"* [17, p. 176].

*"Even the curtains in the crew rooms were woven from the hair of the **silky canadil**, which lives high up in the **Mountains of Merlor**"* [14, p. 148].

These examples demonstrate the use of vocabulary which belongs to different thematic groups. It is able to create an exotic colouring in the works: *Zuul* (fictional astrononym), *Mount Purlow*, *Mountains of Merlor* (alien oronyms), *gbaanyi* (unit of alien time), *silky canadil* (a representative of the alien fauna). These groups of vocabulary correlate with the thematic groups of the exoticisms that exist. This means that quasi-special vocabulary is determined by the thematic categories of exoticisms. We can compare this with depicting the realias of past epochs when outdated vocabulary (archaisms) is used as a figurative means in the artistic text. By analogy, when describing the future, the fantastisms of the future demonstrate similar stylistic function:

*"She, Captain Becker, RK, and Aari had stood on the lowered platform of the **robolift**"* [17, p. 14].

In this passage, the word "robolift" is a fantastism that denotes a robotic elevator. This object "exists" only in the author's imaginary world. This word is able to create an atmosphere of the future because the world, where this object exists, is in the imaginary future.

Our research shows that interaction of terminology and quasi-terms, coined by the author, is a unique feature of the lexical design of science fiction texts. Interacting, they are able to create a linguistic picture of the author's imaginary world. The latter is defined as a reflection of both imaginary every day knowledge and scientific one presented in the symbolic form of natural language. It covers notions invented by the author, as well as those that do exist and reflect imaginary knowledge of characters about their world. In particular, the linguistic picture of the fantasy world is based on a conceptual system that includes both terminology that

exists and quasi-special vocabulary. Their functioning in science fiction is based on interaction.

It is noteworthy that in a science fiction text, both terms and quasi-special vocabulary are part of a common terminological system, belonging to a particular scientific field. The results of the study show that quasi-special vocabulary is in some way "embedded" in the general terminological system and does not create its own. Thus, units of quasi-special vocabulary that belong to a certain scientific field acquire a "scientific" component of meaning. On the other hand, the interaction of quasi-special vocabulary and terminology also occurs when the term acquires imaginary semantic component.

Another feature of the interaction of units of special vocabulary in science fiction text is that the author describes unknown, imaginary phenomena. And such a description is based on familiar facts with the use of the terms that exist. The following example helps to analyze the interaction of the quasi-special vocabulary and terms:

*"Their attention was immediately focused on **the Princess Diana**, a monstrously large solar cruiser, the **flagship** of the **Keppler fleet**. It was the most gigantic cruise ship they had ever seen"* [14, p. 20].

In this example, the author uses both terms (*flagship*, *cruise ship*) and quasi-special vocabulary (*Keppler fleet*, *solar cruiser*, *the Princess Diana*). Here, we can trace the interaction of the quasi special vocabulary with the terms that exist. In particular, the collocation "solar cruiser" consists of two terms that acquire fantasy meaning in the phrase which is a hyperonym for the unit "the Princess Diana". The term "fleet" is used in the phrase "Keppler fleet". The word "Keppler" denotes belonging to another civilization, so "fleet" acquires a new fantasy meaning. "Flagship" is a term, but when interacting with the quasi-terms "Keppler fleet" and "solar cruiser" it also acquires a new semantic component "flagship of the alien fleet". And finally, the "cruise ship" gets a fantasy semantic component because in this example it becomes a synonym of the quasi-term "solar cruiser".

Here is another example of the interaction of quasi-special vocabulary and terms:

*"From the **Central Well** of the **Starship** ran two great canals – one to the **fore** and one to the **aft**. These partly had the effect of cooling **the engines**, but they were also elegant recreational facilities"* [14, p. 23].

We can observe the interaction of quasi-special vocabulary ("Central Well, Starship") with the terms ("fore, aft, engines"). Interacting with the quasi-special unit "Starship", the terms "fore, aft and engines" acquire a fantasy semantic component of "space-ship stern and spacecraft engines".

The following example also illustrates the interaction:

*"There was the famous house he designed for Gardis Arbledonter, the **Professor of Mathematical Implausibilities** at **Blerontis University**, in which the doors were actually radio sets ..."* [14, p. 31].

In the given example, the author uses quasi-special collocation "Professor of Mathematical Implausibilities" and "Blerontis University". These phrases consist of special vocabulary (Professor, Mathematical, and University). In the first phrase, the interaction of the terms which normally are not combined in language is able to fill the phrase with the fantasy and exotic meaning. The second phrase consists of the quasi-special unit "Blerontis" (i.e. belonging to an alien civilization) and the word "University". In addition, the combination of these words concentrates a fantastic atmosphere

because the scientific degree of an imaginary science at the university on an imaginary planet is mentioned. Therefore, the analysis of special vocabulary in science fiction allows us to conclude that the interaction of terms and quasi-special vocabulary creates a conceptual system, which is the basis of a specific linguistic picture of the fantasy world.

Conclusions and prospects of the study. Functioning in the science fiction text, quasi-special vocabulary is able to create an exotic and fantasy colouring. Coexistence and interaction of these lexical layers in the text, creates a linguistic picture of the fantasy world. The quantitative predominance of the terms is due to the fact that the author tries to describe the unknown imaginary objects and phenomena with the reference to the familiar ones, so he/she uses the terminology that exists. In fact, special and quasi-special vocabulary belong to the common terminological system of the science fiction world, in which quasi-special vocabulary is part of the existing general terminological system and does not create its own. In the future, we are planning to research features of the word formation by various English-speaking authors in order to follow modern trends in creation of the fantasy world language system.

References:

1. Вільховченко Н., Колесник Г. Особливості функціонального підходу до дослідження науково-фантастичного тексту. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: Серія «Філологія»*. 2019. Вип. 2(70). С. 45–47.
2. Вільховченко Н.П., Шайнер А.І. Фантастизми та терміни в науково-фантастичному тексті: принципи взаємодії. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету: Серія «Філологія»*. 2019. № 43. Том 2. С. 74–76. DOI <https://doi.org/10.32841/2409-1154.2019.43.2.19>
3. Дзюбіна О.І. Диференціальні ознаки неологізмів і okazіоналізмів (на матеріалі художньої літератури та Інтернет-реклами англійської мови). *Вісник ЛНУ ім. І. Франка. Сер.: іноземні мови*. 2014. № 22. С. 78–84.
4. Конопацька Я. Особливості інтеграції нових лексичних одиниць у систему мови. *Вісник Львів. ун-ту. Серія іноземні мови*. 2012. Вип. 19. С. 174–179.
5. Костюк Ю. Афіксальне словотворення суспільно-політичної неології. *Лінгвостилістичні студії*. 2017. С. 78–84.
6. Струганець Л.В. Динаміка лексичних норм української літературної мови ХХ століття. Тернопіль : Астон, 2002. 352 с.
7. Ahmad K. Neologisms, Nonces and Word Formation. *The 9th EURALEX Int. Congress (8–12 August 2000, Munich)*. Vol. II. Munich: Universitat Stuttgart. P. 711–730.
8. Aitchison J. *Language Change: Decay or Evolution*. Cambridge, 1991. 240 p.
9. Clarke A. *The Songs of Distant Earth*. London, 2001. 242 p.
10. Dietz W. *Steelheart*. New York, 1998. 324 p.
11. Gibson R. *Inventors of Words – Neologisms in science fiction*. URL: <https://ezinearticles.com/?Inventors-of-Words---Neologisms-in-Science-Fiction&id=842869> (accessed 20.01.2021).
12. Gibson W. *Neuromancer*. New York, 1984. 271 p.
13. Idle E. *The Road to Mars*. London, 1999. 309 p.
14. Jones T. *Starship Titanic*. New York, 1998. 246 p.
15. Kirkham D. Encountering conlangs. *Babel. The Language Magazine*. № 18. February 2017. P. 10–15.
16. Mandala S. *The Language in Science Fiction and Fantasy*. NY, 2012. 246 p.
17. McCaffrey E., Scarborough A. *Acorna's World*. New York, 2000. 306 p.
18. Nordquist R. *How Neologisms Keep English Alive*. ThoughtCo. URL: <https://www.thoughtco.com/neologism-words-term-1691426> (accessed 25.01. 2021).

Вільховченко Н.П., Шайнер Г.І. Взаємодія термінів і квазіспеціальної лексики в науково-фантастичному тексті

Анотація. Статтю присвячено визначенню поняття квазіспеціальної лексики. Визначено роль цього лексичного шару у створенні атмосфери майбутнього, екзотичності та фантастичності. У статті також здійснено аналіз взаємодії двох лексичних шарів, а саме: квазіспеціальної лексики (тобто спеціальної лексики, вигаданої автором) та термінів, що існують. Квазіспеціальні одиниці в науково-фантастичному тексті розглядають як фантастизми. Їх порівнюють з екзотизмами, які існують у мові. Подібно до них, квазіспеціальна лексика також здатна набувати стилістичного забарвлення в тексті. З одного боку, що лексику сприймають як звичну, нейтральну для персонажів уявного світу. З іншого боку, вона є невідомою і екзотичною для читача. Дослідження доводить, що одиниці спеціальної лексики здатні проявляти екзотичне забарвлення найбільш інтенсивно, коли вони співвідносяться з тематичними групами екзотизмів, що існують у мові. До таких груп належать авторські астроніми, топоніми, ороніми, гідроніми, які є ніби «звичними» для майбутніх цивілізацій. До цієї групи також зараховують назви професій, установ, представників флори та фауни, одиниці виміру тощо. Наше дослідження показує, що взаємодія термінології та квазітермінів, створених автором, є унікальною особливістю лексичного оформлення науково-фантастичних текстів. Взаємодіючи, вони здатні створити лінгвістичну картину уявного світу автора. Як терміни, так і квазіспеціальна лексика є частиною загальної термінологічної системи, яка належить до певної наукової галузі. Результати дослідження показують, що квазіспеціальна лексика певним чином «вбудована» в загальну термінологічну систему і не створює своєї. Таким чином, одиниці квазіспеціальної лексики, що належать до певної наукової галузі, набувають так званої «наукової» складової частини значення. Крім того, взаємодія квазіспеціальної лексики та термінології проявляється тоді, коли термін набуває уявної семантичної складової частини. У результаті дослідження ми дійшли висновку, що взаємодія термінів та квазіспеціальної лексики створює концептуальну систему, яка стає основою мовної картини світу науково-фантастичного тексту.

Ключові слова: квазіспеціальна лексика, термінологія, науково-фантастичний текст, лінгвістична картина, фантастичний світ автора.

Havryliuk O. O.,*Candidate of Philological Sciences,
Assistant Professor at the Department of English Philology and Intercultural Communication
Taras Shevchenko National University of Kyiv***Nikiforova Ye. Yu.,***Candidate of Philological Sciences,
Assistant Professor at the Department of English Philology and Intercultural Communication
Taras Shevchenko National University of Kyiv*

VIRTUAL LANGUAGE IDENTITIES ON SOCIAL NETWORKING SITES (BASED ON FACEBOOK COMMENTARIES)

Summary. In this paper, we examine different types of virtual language identities communicating on social networking sites, Facebook in particular. Basing our discussion on Facebook commentaries, we present profiles of Facebook users whose commentaries have certain language features and communicative goals. The findings reveal that not every speaker can be called a virtual language identity as they may not use language means for their self-representation on social networking websites (such users as a lurker, window shopper, selfie, spammer). Also, we outlined and examined the following types of Facebook users: moderator, troll or hater, expert, off-topic speaker, narrator, adviser. These personalities can be called virtual language identities as they produce text (Facebook commentary) intending to cultivate self-image, they have their own communicative goals and verbal means specific to their commentaries. Moderators communicate on Facebook to enforce rules and sometimes facilitate discussion but mainly this function of moderators has been lost in social networking websites. Virtual language identity troll (hater) tries to involve other Facebook users into conflict or heated discussion, their aim may also be to abuse other members of community. Off-topic speaker's main goal is to make discussion confused and cumbersome in every possible way. The communicative goal of an expert is to provide information whereas a narrator uses language means to assert oneself. Adviser's communicative goal is to consult and help other users in solving their issues. In the paper, the complex linguistic analysis of the Facebook commentaries of these identities was carried out. The results of the study show that each virtual language identity uses their own verbal means to achieve their goal: trolls or haters use abusive language, experts' commentaries are well-structured and usually quite long and sometimes cumbersome, a narrator uses techniques peculiar to story-telling and advisers' comments are full of sentences with imperative mood and appeal to authority or speaker's personal experience that helps to establish rapport between community members. The article highlights the main virtual language identities but other types of users can also be found on Facebook.

Key words: social networking website, Facebook commentary, virtual language identity, communicative goal, language means.

Introduction. Undoubtedly, social networking websites have become an inseparable part of the information society. They play a significant role in mass communication as they provide the communication platform for people of different walks of life such as

teenagers, office workers, politicians, housewives. Therefore, we may claim that they unite all sections of society. This is to certify that a person stands in the centre of a communicative model of the Internet. **The purpose of the research** is to examine Facebook commentaries and identify types of virtual language identities peculiar to it. The target of the article is the detailed investigation of verbal means of different virtual language identities (Facebook users). The scientific novelty lies in the fact that the identity construction of Facebook users has not been investigated profoundly, even though Internet communication has long been in the centre of attention of linguists. The object of the research is virtual language identities that could be found on Facebook as well as commentaries of the members of the most popular Facebook communities. The subject of the investigation is verbal means used by different virtual language identities in Facebook commentaries.

Recent research and publications. Social networking website is a platform where people can create public accounts to build social relationships with other people who share similar interest [17]. Social networking sites and their genres have been the centre of attention of the following foreign and domestic linguists: Kap-tiurova V.V. (pragmatic principles of posts on social networking sites) [8], Seargeant P. and Tagg C. (social media communities) [15], danah m. boyd and Nicole B. Ellison (definition and history of social network sites) [4], Dziubina O. (neologisms on Facebook and Twitter) [6] and others. Among the most popular social networking sites, we can find Facebook, Instagram and Twitter. Once founded in 2004 by a group of Harvard University students for interaction between them, Facebook has grown into the largest social networking website. According to recent statistics, the total number of active Facebook users is 2.70 billion people [7]. Facebook as a genre of Internet discourse has the following features: globality (international network and mass user access to it); interactivity (communication is the key concept); hypertextuality (you can post any links to any kind of information (audio, video, text)); creativity (you can construct your identity in many different ways to attract the attention of other users); continuity; technicality (Facebook developers constantly invent various technical means to make it more attractive and convenient for the users); ease of handling network data; brevity and jargon of the expression of thoughts; the difficulty of the emotional communication; the desire for emotional filling of the text (that is represented through a wide range of offered reactions to the post) [20, p. 78]. One of the most import-

ant features is that Facebook is an asynchronous type of communication and it results in the fact that users still have enough time to organize their thoughts and ideas into a comprehensive text.

The main purpose of social networking sites such as Facebook is to organize community based on common interests. In fact, Facebook resembles people's diaries or journals containing biographical data, photos and other personal information. So, in the centre of Facebook, we can find a person with their own means for constructing identity. At the outset, Facebook contained profiles providing real information as the main purpose was to find someone you know. Now anonymity of the Internet overtook even social networking sites and you can find there loads of profiles of people but it remains hard to check whether the information on the page is real or fake. Moreover, a person still has additional means to create an identity they desire. Dressler & Dressler claim that the main means for constructing identity on Facebook are mostly linguistic and are based on the person's status updates, comments and "likes" of the posts [5, p. 25]. So, these means remain the most relevant material for analysing a person's identity on Facebook. Communication on social media is "masspersonal" that means that you are writing a post containing personal information but it is distributed to many addresses [5, p. 26]. Meanwhile, we must agree that Facebook page is extremely significant in constructing virtual identity [19, p. 310] but the scope of our interest is virtual language identity that is only possible to study investigating the text and in our case Facebook commentaries to other users' posts.

Virtual language identity continues to capture the attention of foreign and domestic scholars such as Nikiforova Ye.Yu. (types of forum users) [11], Asmus N. (analysed linguistic features of virtual space) [2], Kompantseva L. (analysed Internet communication and touched some aspects of virtual identities in it) [9], Lutovkina O. (within the frames of analysis of virtual discourse touched the issue of differentiating types of users who communicate online) [10] and others. Virtual language identity is a discursive variant of language identity who communicates in the language space of the Internet, fixed in communicative strategies and tactics, types of language behaviour, linguocognitive peculiarities of the thesaurus [11, p. 23]. Nikiforova Ye.Yu. claims that everyone who uses the Internet to satisfy their own needs can already be called virtual identity [11, p. 61]. As it can be inferred, Facebook has been widely studied but virtual language identities present on Facebook has never been in the centre of attention before.

Results and discussions. It is reasonable to start analysing virtual language identities on Facebook considering their aims, functions, motives and motivations, peculiarities of their language behavior. Virtual language identities on Facebook can be classified according to an illocutionary force of the utterance: 1) to provide information as to certain issue: *consultant, informer, expert*; 2) to assert oneself or draw attention to oneself: *relationship builders, self-promoter, selfie, creator, narrator*; 3) to abuse other user and to make communication complicated and provoke conflicts: *troll, hater flamer, off-topic speaker, spammer*; 4) to resolve conflicts, enforce the rules and facilitate communication: *moderator, peace-keeper or diplomat* [12, p. 194]. Actually, these types of users can be found on any communicative service of the Internet but we will make an attempt to identify types of virtual language identities you can come across on Facebook and describe their communicative goals and verbal peculiarities of their posts.

First of all, everyone who signs up and registers their page is already considered to be a virtual identity. People who usually just read status updates and comments of other people but do not contribute themselves are called *lurker* or *window shopper* [14]. They often claim that they have a social obligation to have a Facebook page but do not want to be active users [1]. So, this personality cannot be considered as language one as they rarely comment and contribute to the life of the community.

The next type of virtual language identity we want to focus on is *moderator*. In a forum communication, *moderator* is the key personality and has several functions such as enforcing the rules, controlling communication, facilitating discussion [11, p. 63]. On Facebook, *moderators* lost their functions and perform mainly as administrators of the Facebook community who can accept new members and moderate their posts as well as enforce the rules. The rules of the majority of communities are mainly the same: you should respect everyone's privacy, no promotion or spam is allowed, you should be kind and courteous, no hate speech or bullying is allowed [13]. But unlike forum communication, Facebook *moderators* are not so visible, you rarely see their activity in community as well as you rarely read any posts created by them. We want to concentrate on Facebook community *English questions answered* with 11.7 thousand members. The group was founded by *Hugh Dellar* who is a well-known author of the lexical approach in language teaching and the author of *Outcomes* course. This group is constantly discussing various language phenomena and *Hugh Dellar* as a moderator and administrator performs an active role in the life of the community that can be illustrated by his recent post:

Hi everyone -

Since Xmas, this group has grown dramatically, which is great. The more, the merrier. However, it also means more work for me as the main moderator.

Just today, I've removed racist comments about the Chinese, a young lad who thought a picture of him posing with a gun might entice you to follow him on Instagram and a Scottish bloke who called me – and I quote – “a fucking know-all wank stain” because I pointed out COMIC was, in fact, an adjective as well as a noun.

I try to ensure the group maintains its focus and quality and that posts are actually questions about English, and that answers are respectful and helpful.

Can I ask all of you to remain vigilant and to report anything you feel is inappropriate. I then get messages, and this helps me deal with things I may otherwise miss.

Cheers. [23]

So, *Hugh Dellar* sees his function in keeping this community thriving (the more, the merrier, quality of posts, respectful and helpful) and wants to regulate communication in the best way possible (to ensure the group maintains its focus and quality). Moreover, *Hugh Dellar* is frequently seen in comments and tries to answer all English questions from the point of view of a native speaker that is greatly helpful.

There are not many communities where *moderators* actively participate and usually, their role is restricted to deleting inappropriate posts and comments. Moreover, cases of spamming or trolling happen from time to time in a community's life but no warnings are issued by *moderators*, they just block users and delete comments. So, we conclude that although *Facebook moderators* can be called virtual language identities but they are not so visible in their community. Also, their communicative goal is to enforce the rules and keep order in a community.

The most widespread type of virtual language identity on the Internet is *troll*. They act on the Internet with a certain intention to start the conflict and Facebook is not an exception. *Troll's* main goal is to post rude and provocative comments under users' posts which complicates communication and insults other users [11, p. 112]. The examples of trolling can be found in comments to the post of *Jennifer Lopez*:

Martine Huguet-Latour

No surgery??? Really? She looks more and more like kris Jenner

Martina Burkovičová Pedersen

Hand washes hand, no surprise here...sick. Hey, money is the source of all evil.

Debbie Underwood

Not supporting you any longer since you are supporting biden! [27]

This post with Jennifer Lopez on the cover of Elle magazine got 239 000 likes and almost 8000 comments. Most comments were favourable, admiring the popular singer but some commentators tried to start an argument as they disagreed with the opinion of the majority. Actually, *trolls* here avoided profanity and you won't see any swear words but if you analyse deeper in the context you'll see some negativity in their comments (not supporting, looks like Kris Jenner, sick, not supporting you).

Generally, moderators of big communities enforce the rules by deleting offensive comments right away but if we have a closer look at posts of celebrities that gather thousands of likes and comments, we may come across heavy comments that are aimed at starting a heated discussion over the topic. Aguilera's post where she showed her 2 weirdly manicured middle fingers got 7400 comments either praising or disapproving her act. The following comment showing disfavour evoked 475 answers: **Laura Markley**: *I'm disappointed that you would post this. Please set a better example for our youth.* Actually, nothing unfavourable can be found in this com-

ment and the speaker is extremely polite in her expression (please) but quite negative comments followed up:

Jimmy Sorento @ Laura Markley *she is what she is Young B**** with Money*

Edgard Miguel Hernandez @Laura Markley *girl shut up. she doesn't need to set an example for anyone!! she ain't their mom 🤪*

Filipe Roganti @Laura Markley *fuck u... Fuck u very very muuu-uuhh-uuh-ch*

Michael Crabtree @Laura Markley *F#### off*

Jonathan A. Heybroek @Laura Markley 🤪 *yes because 2 middle fingers is the worse thing that has happened, I mean really. It's fucking 2020 I mean jesus.*

Michael Weaver @ Laura Markley *pls fuck off* [22].

These replies contain swear words (shut up, fuck off, fucking m fuck you), imitation of shouting by doubling consonants and vowels (muuu-uuhh-uuh-ch) and even irony (2 middle fingers is the worst thing that has happened). All these verbal characteristics indicate that the users may be classified as Facebook trolls.

Trolls can also have another name such as *haters*. Actually, that is synonymous phenomena often observed on Facebook and other social networking websites. Trolling as a problem has always been widely discussed and some pieces of advice have been issued to help users deal with it [1; 16; 18]. The main and the most effective way of handling *trolls* and *haters* is to ignore them and if it is your post, you can just delete or hide their comments [16]. By doing you, you can start playing the role of virtual identity moderator who often interacts with trolls and haters. So, the role of moderator can be performed by anyone who creates a post and comes across an unfavourable comment that is either deletes or hidden.

The Internet also offers a lot of memes that are used to laugh out trolls and haters and add negative features to their image (Fig. 1).

So, we consider Facebook *trolls* and *haters* virtual language identities having their own verbal arsenal that they use while com-

Please
do not feed
the trolls!

Fig. 1. Internet memes of Facebook haters and trolls [24]

Narrators can also post long comments. The post in the community *The Earth Page* was created to share emotions evoked in the author during a thunderstorm. It received 157 000 likes and almost 2000 comments. Mostly, comments were the following: *wow, beautiful, magic, awesome, I like thunderstorms and lightnings*. But some speakers shared their fascination by telling the experience they had in every detail:

I've actually seen something similar to this whilst standing on the end of the pier in pensacola beach fl years and years ago... The sky just above me was clear and starry and there must've been a meteor shower because I kept seeing shooting stars then just as I looked out over the horizon I noticed the big storm cloud just off in the distance then a huge beautiful lightning bolt came straight down out of the cloud and it made the cloud and the ocean so beautifully illuminated... It was absolutely breathtaking and I will never forget that image from my memory ❤️ [29]

As can be seen from this comment, the speaker relates to his personal experience by telling the story. We call these speakers *narrators* as their comments remind us a narration (story) with background description (the sky was clear and starry), actions in past simple (kept, looked, noticed) and with ending (It was absolutely breathtaking and I will never forget that image from my memory). *Narrators* usually have a story to tell with the aim of self-representation whereas others usually admire or just like a post.

The anonymity of the Internet promoted the spreading of consultation mode of the Internet. More and more people use it to find answers to their questions. Facebook user is not an exception. Though communicating through their real profiles, users still have a possibility to seek for advice and such communities as *Instant Pot Community, Family Lockdown Tips and Ideas, English Questions Answered* are aimed at users who want to ask questions, search for some tips and guidelines and post their achievements. Members often post there some pictures and recipes that is illustrated by the following post: *My 12 year old said she'd been doing some art to chill between doing school work – in 2 days she produced this using only oil based pencils and watercolour pens! It's amazing but she's still not happy with it* 🎨. [25]. The author here is implicitly asking for advice but gets mostly praise (*wow, amazing, awesome, beautiful*). But there were other comments that gave really important pieces of advice:

Ves Arslan That's amazing! As an artist myself I would say that she has gotten the elements almost perfect. That iris is spot on. If she wanted to improve it, I'd say to raise the lower eyelid so it almost touches the iris or covers some of the bottom.

When I was learning to draw eyes, I would look intensely at other people's, look how they move and what they look like. Take as many photos and do lots of smaller sketches to get used to what an eye looks like.

Also, drawing an upper eyelid crease will give you more definition on the eye, and will make it look more realistic

But on the whole, this work is fantastic. What a wonderful natural talent she has [25]

This comment of an *adviser* has the following verbal characteristics: appeal to a personal experience (as an artist myself, when I was learning to draw eyes), the imperative mood (take photos, do sketches), finishing on a positive note by praising the author's picture (what a wonderful natural talent). All these techniques are peculiar to virtual language identity adviser and make the comment more favourable and create a positive atmosphere within the community.

Conclusions. To conclude, we would like to underline that not every Facebook user can be called a virtual language identity. Virtual language identity is a user who produces text (in our case Facebook commentaries) with the aim of self-representation. We can conclude that only moderator, troll, hater, off-topic speaker, adviser, expert and narrator can be called a virtual language identity as they have their own verbal peculiarities and their mode of behavior. These identities pursue their own communicative goals that are clearly visible in their comments. In the present article, we singled out virtual language identities present in Facebook communication. Further studies may focus on communicative strategies and tactics of these virtual language identities.

References

1. 4 Tips for Handling Haters on Facebook. Don't let the complaints get the best of you. URL: <https://www.inc.com/aj-agrawal/4-tips-for-handling-haters-on-facebook.html> (accessed 17.01.2021)
2. Asmus, N.G. Linguistic peculiarities of virtual communicative space (Lingvisticheskie osobennosti virtual'nogo kommunikativnogo prostanstva) diss...kand. filol. nauk: 10.02.19. Chelyabinsk, 2005, 266 p.
3. Barry, C.T., McDougall, K.H., Anderson, A.C., Perkins M.D., Lee-Rowland, L.M., Bender, I., Charles, N.E. 'Check Your Selfie before You Wreck Your Selfie': Personality ratings of Instagram users as a function of self-image posts. *Journal of Research in Personality* (2019), pp. 1–11.
4. Danah m. boyd, Nicole B. Ellison. Social Network Sites: Definition, History, and Scholarship. *Journal of Computer-Mediated Communication*, Volume 13, Issue 1, 1 October 2007, P. 210–230.
5. Dressler, A., Dressler, R., Linguistic Identity Positioning in Facebook Posts During Second Language Study Abroad: One Teen's Language Use, Experience, and Awareness. *The Canadian Journal of Applied Linguistics*, Special Issue: 19, 2 (2016), pp. 22–43.
6. Dziubina, O.I. Structure, semantics and pragmatics of slang neologisms of social networking sites Twitter and Facebook (Struktura, semantika ta prahmatyka slenhovnykh neolohizmiv sotsialnykh merezh Twitter ta Facebook (na materiali anhliiskoi movy)) avtoref. dys. ... kand. filol. nauk : 10.02.04; Lviv. nats. un-t im. Ivana Franka. Lviv, 2016. 18 p.
7. Facebook by the Numbers: Stats, Demographics & Fun Facts. URL: <https://www.omnicoreagency.com/facebook-statistics/> (accessed 11.01.2020)
8. Kaptiurova, V.V. Pragmatic principles of message formation on social networking sites and microblogs (based on English) (Prahmatychni pryntsyipy formuvannia povidomlen u sotsialnykh merezhakh i mikroblakh (na materiali anhliiskoi movy)): dys. ... kand. filol. nauk : 10.02.04 / Kyiv. nats. un-t im. T. Shevchenka. Kyiv, 2014, 235 p.
9. Kompantseva, L.F. Internet communication: cognitive-pragmatic and linguocultural peculiarities (Internet-komunikatsiia: kohnityvno-prahmatychnyi ta linhvokulturolohichni aspekty). Dys. ... d. filol. n.: 10.02.02., Kyiv, 2007, 503 p.
10. Lutovinova, O.V. Linguocultural characteristics of virtual discourse (Lingvokul'turologicheskie kharakteristiki virtual'nogo diskursa). Diss ... d. filol. n.: 10.02.19., Volgograd, 2009, 519 p.
11. Nikiforova, Ye.Yu. Profiles of Virtual Language Identities in Forums (Based on English). / Typy virtualnykh movnykh osobystostei u forumnomu prostori (na materiali anhliiskoi movy). Dys. ... kand. filol. n.: 10.02.04 / Kyivskiy natsionalnyi universytet imeni Tarasa Shevchenka. Kyiv. 2018. 250 p.
12. Nikiforova, Ye.Yu. Types of language identities in virtual space (based on Internet forums) (Typy movnykh osobystostei u virtualnomu prostori (na materiali anhlovnykh Internet-forumiv)). Lihvistyka XXI stolit-tia: novi doslidzhennia i perspektyvy / NAN Ukrainy, Tsentru naukovykh doslidzen i vykladannia inozemnykh mov, Kyiv, 2010, p. 194–201.
13. Research in language education. Rules. URL: <https://www.facebook.com/groups/902405863258202/about> (accessed 15.01.2021)

14. Science Says There Are Only 4 Types of Facebook Users. URL: <https://www.inc.com/jessica-stillman/science-says-there-are-only-4-types-of-facebook-us.html> (accessed 12.01.2021)
15. Seargeant, P., Tagg, C. The Language of Social Media: Identity and Community on the Internet. PALGRAVE MACMILLAN. 2014. 260p.
16. Six tips to handling haters on Facebook. URL: https://medium.com/@marketing_75506/6-tips-for-handling-haters-on-facebook-531af9a030fe (accessed 17.01.2021)
17. Social networking service. Wikipedia. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Social_networking_service (accessed 22.01.2021)
18. Wunderlich, D. How to respond to trolls, haters, and honest feedback on Facebook. URL: <https://www.resourceumc.org/en/content/how-to-respond-when-negativity-hits-your-facebook-page> (accessed 17.01.2021)
19. Zadyraka, K. VIRTUAL IDENTITY: EXAMPLE OF SOCIAL NETWORK FACEBOOK (Virtualna Identychnist: pryklad sotsialnoi merezhi FACEBOOK.) *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiia»*. Vypusk 17. 2016. Pp. 309–313.
20. Zheltuhina, M.R., Pavlov, P.V. Social network FACEBOOK as a favorable environment for the formation of the image of the enemy in the mind of the addressee (Social'naya set' FACEBOOK kak blagopriyatnaya sreda dlya formirovaniya obraza vraga v soznanii adresata). *Vestnik Centra mezhdunarodnogo obrazovaniya Moskovskogo gosudarstvennogo universiteta. Filologiya. Kul'turologiya. Pedagogika. Metodika*, 2015, pp. 76–81.

Illustrative material:

21. Catherine Zeta-Jones. URL: <https://fb.watch/3fKfn4Dfqx/> (accessed 18.01.2021)
22. Christina Aguilera. URL: <https://www.facebook.com/christinaaguilera/posts/10156780722127824> (accessed 16.01.2021)
23. English questions answered. URL: <https://www.facebook.com/groups/englishquestionsanswered/permalink/3048957735390897> (accessed 18.01.2021)
24. Facebook trolls and haters. URL: https://www.google.com/search?q=Facebook+haters&source=lmns&bih=666&biw=1536&hl=en&sa=X&ved=2ahUKEwiu89WGzLnuAhXWk6QKHfMwCa4Q_AUoAHoECAAQAA (accessed 17.01.2021)
25. Family lockdown tips and ideas. URL: <https://www.facebook.com/groups/871176893326326/permalink/1173565389754140> (accessed 17.01.2021)
26. GIRL LIKE ME – BEP & SHAKIRA – THE NEW VIDEO. URL: <https://fb.watch/3fJThUsfux/> (accessed 18.01.2021)
27. Jennifer Lopez. URL: <https://www.facebook.com/jenniferlopez/posts/10159010788770768>. (accessed 15.01.2021)
28. Linguistics. URL: <https://www.facebook.com/groups/1675500809291896/permalink/1732538913588085> (accessed 19.01.2021)
29. The Earth Page. URL: <https://www.facebook.com/theearthpage/posts/3552145461489179> (accessed 18.01.2021)

Гаврилук О.О., Нікіфорова Є.Ю. Віртуальні мовні особистості в соціальних мережах (на основі Фейсбук-коментарів)

Анотація. Статтю присвячено лінгвістичному дослідженню віртуальних мовних особистостей, які спілкуються в соціальних мережах, зокрема Фейсбуці. Дослідження проводилося на основі Фейсбук-коментарів, що дозволило нам створити мовні портрети його користувачів, а також визначити їхні основні комунікативні цілі. Результати дослідження уможливають висновки, що не всі користувачі можуть бути віртуальними мовними особистостями, оскільки вони не користуються мовою для створення власного іміджу (йдеться про спостерігачів (lurker, window shopper), любителів селфі (selfie) та спамерів (spammer)). Нами також було визначено та проаналізовано такі типи користувачів Фейсбуку: модератор (moderator), троль або хейтер (troll or hater), флудер (off-topic speaker), експерт (expert), оповідач (narrator) та консультант (adviser). Ці типи віртуальних особистостей є мовними, оскільки вони продукують текст із метою самопрезентації, вони мають визначені комунікативні цілі та їхні тексти відрізняються набором мовних засобів, які характерні саме для цієї віртуальної мовної особистості. Модератори спілкуються у Фейсбуці з метою дотримання правил, та іноді вони сприяють покращенню комунікації в спільноті. Комунікативною ціллю тролів або хейтерів є ускладнення комунікації та провокування дискусії, також іноді образа інших учасників спільноти. З цією метою вони використовують лайливу лексику, яка використовується з метою образити адресата. Флудери також ускладнюють комунікацію, але іншим шляхом. Вони не ображають інших користувачів, проте надсилають беззмістовні коментарі, а також такі, що не стосуються теми дискусії, тим самим перевантажуючи гілку коментарів. Віртуальні мовні особистості «експерт» та «оповідач» спілкуються з метою надання інформації, експерт переважно інформативного характеру, тоді як оповідач – переважно емоційного характеру. Коментарі оповідача нагадують наратив із характерними для нього рисами. Консультанти здебільшого спілкуються з іншими користувачами спільноти з метою надання допомоги чи поради, їхні коментарі насичені реченнями з наказовим способом дії, а також апеляцією до авторитетної особистості або до власного досвіду, що допомагає встановити дружню та довірливу атмосферу. У статті проведено аналіз основних віртуальних мовних особистостей, але не виключено, що інші особистості також там спілкуються.

Ключові слова: соціальна мережа, коментарі Фейсбук, віртуальна мовна особистість, комунікативна ціль, мовні засоби.

Галянт Г. В.,

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри «Англійська мова» № 2

Національного університету «Одеська морська академія»

Тихоніна С. І.,

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри «Англійська мова» № 2

Національного університету «Одеська морська академія»

ОПИС ЛЕКСИЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ПОЛІТИЧНОГО ДИСКУРСУ (НА МАТЕРІАЛІ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ)

Анотація. Представлене дослідження присвячене вивченню політичного дискурсу, а саме його лексичним особливостям. Аналіз лінгвістичної літератури показує, що праця, в яких розглядається та аналізується політичний дискурс, багато. Лінгвісти зосереджені на виявленні головних рис політичного дискурсу та його прагматичних функцій. Вчені описують різні підходи, в межах яких досліджуються певні аспекти політичного дискурсу. Щодо лексичного рівня, то, як правило, лінгвісти зосереджують увагу на політичних евфемізмах та метафорах як засобах маніпуляції масовою свідомістю. Однак узагальнення та систематизація лексичних особливостей політичного дискурсу відсутні, що зумовлює актуальність представленого дослідження. Перш за все, в статті розглянуто поняття дискурсу, під яким розуміється комунікативно-прагматичний зразок мовленнєвої поведінки в певній соціальній інституціональній сфері, який має відповідний набір змінних: соціальні норми, відношення, ролі, конвенції, показники інтерактивності. Політичний дискурс вивчається в межах політичної лінгвістики, що спрямована на дослідження мовних засобів політичної сфери спілкування, політичної комунікації й маніпулювання, взаємодії мови, ідеології та влади. Політичний дискурс являє собою інституціональне спілкування, яке передбачає вживання певної системи професійно орієнтованих знаків, тобто має власну підмову (лексику, фразеологію, пареміологію). Одна з головних функцій політичного дискурсу – вплив на співрозмовника. Саме тому лінгвісти виокремлюють поняття *політична мова*, під якою розуміють знакову систему, призначену для здійснення політичної комунікації. Для політичного дискурсу є характерним вживання професійної політичної термінології, книжкових слів та виразів, штамів та кліше, необразних стійких виразів. Латинські та французькі запозичення сприяють утворенню урочистого, консервативно-піднесеного стилю. Висока щільність інформації сприяє вживанню загальноприйнятих та авторських скорочень. Часто політичний дискурс рясніє висловлювання відомих людей. Власні назви та певні реалії потребують особливої уваги при перекладі. Як правило, перекладачі використовують транскрипцію, транслітерацію, калькування, подвійний переклад. Наукові дослідження політичних процесів і тенденцій припускають введення нових понять, тому неологізми часто фігурують у політичному дискурсі.

Ключові слова: дискурс, лексика, неологізм, переклад, політична лінгвістика, політична мова, політичний дискурс, термінологія.

Постановка проблеми. У наш час політичний дискурс активно досліджується лінгвістами. Вчені намагаються вивести певну дефініцію поняття *політичний дискурс*, яка б охопила його найголовніші особливості. Вони розглядають основні риси політичного дискурсу, аналізують його функції, описують підходи до його вивчення. Тим не менш робит, присвячених безпосередньо систематизації особливостей лінгвального інструментарію політичного дискурсу, мало, що зумовлює *актуальність* представленної статті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питаннями дослідження політичного дискурсу присвячені праці таких лінгвістів, як Е.В. Будаєв, О.П. Чудінов, О.І. Шейгал тощо. Для сучасної політичної лінгвістики притаманні такі риси сьогоденного мовознавства, як антропоцентризм (тобто мовна особистість стає точкою відліку при вивченні мовних явищ), експансіонізм (долучення до сфери дослідження лінгвістики низки суміжних проблем, тобто розширення), функціоналізм (або вивчення мови в дії, функціонуванні), а також експланаторність (прагнення не тільки описати мовні факти, але й пояснити їх).

Услід за Е.В. Будаєвим та О.П. Чудіновим припускаємо, що джерелами дослідження політичної мови є медіадискурс, у тому числі преса, радіо, телебачення, й власне політичний (інституціональний) дискурс (парламентські дебати, виступи на мітингах, документи політичних партій, тощо) в їхніх численних різновидах та перетинах [1, с. 365]. Разом із тим існують тексти, що містять ознаки політичного дискурсу з характерними рисами художнього, побутового та наукового дискурсу.

Політична мова являє собою сферу підвищеної мовленнєвої відповідальності, адже це офіційна мова державної влади, засоби впливу якої відрізняються від лінгвальних засобів, що вживаються в художньому чи публіцистичному мовленні. Однак, як правило, вивчення лексичних особливостей політичного дискурсу обмежується певним видом політичної діяльності: інавгураційне звернення, промова, пропаганда, передвиборча агітація, політичні програми тощо. Досліджуються засоби маніпуляції та шляхи досягнення бажаного перлокутивного ефекту політичного дискурсу (М.О. Діденко, Г. Мацюк, В.В. Сидоренко), окремо вивчаються політичні метафори (В.С. Вершиніна, Х.П. Дацишин) та евфемізми (І.Н. П'янзина, В.Б. Тхір), однак досі політичний дискурс залишається невичерпним джерелом дослідження, особливо для узагальнення та систематизації його лексичного інвентаря.

Мета статті. Об'єктом дослідження вибрано політичний дискурс, предметом – притаманні йому лексичні особливості. Мета дослідження – вивчити, проаналізувати й описати лексичні особливості, притаманні англomовному політичному дискурсу. Для досягнення поставленої мети необхідно виконати низку завдань:

- проаналізувати поняття *дискурс* із позиції прагмалінгвістики;
- розглянути поняття *політична лінгвістика*;
- дослідити поняття *політичний дискурс* та виявити його характеристики та функції;
- описати феномен *політичної мови*;
- встановити лексичні особливості політичного дискурсу;
- проаналізувати особливості перекладу політичних текстів та запропонувати шляхи їх вирішення.

Виклад основного матеріалу. У сучасній лінгвістиці термін *дискурс* уживається в різних значеннях. З позицій теорії мовної комунікації його розглядають як зв'язний текст у контексті численних супровідних фонових чинників – онтологічних, соціокультурних, психологічних тощо, тобто як текст занурений у життя; як замкнену цілісну комунікативну ситуацію чи подію, складниками якої є комуніканти й текст як знаковий посередник, зумовлену різними чинниками, що опосередковують спілкування й розуміння; як певний стиль мовного спілкування; як зразок мовної поведінки в певній соціальній сфері, що має певний набір змінних [2, с. 119]. Дехто з вчених розрізняє дискурс у широкому та вузькому сенсі. Так, наприклад, Т.Б. Рябова в широкому сенсі розуміє під *дискурсом* мову, що уживається в межах певної галузі. Існують різні види дискурсу, кожен з яких представляється специфічним засобом інтерпретації соціального та має власні ключові поняття. У вузькому сенсі під *дискурсом* вчена розуміє зв'язний текст, що містить порівняно обмежений набір тверджень, який витікає з певних посилай та якому притаманна внутрішня логіка [3, с. 307].

Визначаючи сутність *дискурсу*, М. Макаров стверджує, що з боку формальної інтерпретації це утворення більш високого рівня, ніж речення; із боку функціональної інтерпретації це уживання мови у всіх її різновидах; із боку ситуативної інтерпретації це втілення засобів мови в оточенні соціальних психологічних і культурних обставин спілкування особистостей [4]. З позицій філософії дискурс розглядається як тип мовної комунікації, що передбачає раціональне критичне осмислення цінностей, норм, правил соціального життя з метою досягнення взаємного розуміння [2, с. 119]. Варто зазначити, що завдяки теорії мовленнєвих актів, лінгвопрагматиці, когнітивній лінгвістиці термін *дискурс* отримав функціональне спрямування, що відрізняє його від тексту.

У нашому дослідженні *дискурс* розглядається як комунікативно-прагматичний зразок мовленнєвої поведінки в певній соціальній інституціональній сфері, який має відповідний набір змінних: соціальні норми, відношення, ролі, конвенції, показники інтерактивності. Таке трактування дискурсу близьке до поняття «підмови», своєрідного стилю певної сфери спілкування. Ю. Степанов вважає дискурс особливим можливим альтернативним світом у світі мов, за яким стоять особливі граматики, лексикон, правила слововживання, семантика та власний ідеальний адресат [2, с. 120].

Політичний дискурс вивчається в межах *політичної лінгвістики*, що спрямована на дослідження мовних засобів

політичної сфери спілкування, політичної комунікації й маніпулювання, взаємодії мови, ідеології та влади. Ця галузь мовознавства є міждисциплінарною наукою, що інтегрує теоретичний потенціал теорії мовної комунікації, лінгвоконцептології, дискурсології, лінгвістики тексту, соціолінгвістики з доробком політології, філософії, риторики, наратології тощо. Одне з головних завдань політичної лінгвістики полягає у вивченні функцій мови в політичній комунікації й особливостей політичного дискурсу.

Політичний дискурс представляє собою інституціональне спілкування, яке, на відміну від особистісно орієнтованого, передбачає вживання певної системи професійно орієнтованих знаків, тобто має власну підмову (лексику, фразеологію, пареміологію) [5].

Політика як специфічна сфера людської діяльності за своєю природою є сукупністю мовленнєвих дій. Головне призначення політичної комунікації полягає в боротьбі за владу [6, с. 8]. Концепти *влада* та *політик* зараховує до базових понять політичного дискурсу й М.В. Гаврилова [7]. Концепт *влада* не має існуючих відмінностей в побутовій та науковій свідомості й розуміється як здатність, право та можливість до змушення. Цінності політичного дискурсу, що зводяться до обґрунтування та відстоювання свого права на владу, постійно акцентуються у промовах політиків.

Відстоювання права на владу в політичному дискурсі виражається в таких його характеристиках, як оцінність та агресивність, ефективність, відстоювання точки зору [8].

Одна з головних функцій політичного дискурсу – вплив на співрозмовника. Саме тому комунікативно-прагматична установка політичного дискурсу вимагає цілеспрямований відбір лінгвальних засобів суб'єктом мовлення для того, щоб здійснити певний вплив на адресата. Саме тому лінгвісти виокремлюють поняття *політична мова*, на яке варто звернути увагу. Воно є дискусійним в сучасній політичній лінгвістиці. Одні вчені вважають *політичну мову* особливою знаковою системою, призначеною для здійснення політичної комунікації. Її розглядають як специфічну підмову, необхідну для вираження ідеології влади з особливою граматикою й лексиконом (А. Баранов, Ю. Степанов, П. Серіо). Альтернативними цій позиції є судження лінгвістів, які розглядають відсутність у політичному дискурсі якихось особливих лексикону та граматики за наявності специфіки змісту інформації, обставин, в яких здійснюється спілкування, особливих тем, цілей і функцій, термінології й риторики (Д. Грейбер, П. Паршин) [2, с. 471].

Ми не погоджуємося з тим, що політичний дискурс не має певних лексичних та граматичних особливостей. Мова політиків становить семіотичний простір політичного дискурсу, головна мета якого – боротьба за владу. Тому політики вдаються до вживання еліпсису, метафор, особливої інтонації, тощо для здійснення ефективного впливу на свідомість електорату/опонентів й досягнення своїх цілей.

Для впорядкування лінгвального інструментарію політичної мови проведено аналіз лексичного рівня й виявлено певні особливості, притаманні політичному дискурсу.

Отже, аналіз лексичних особливостей політичного дискурсу показує, що для нього є характерним вживання професійної політичної термінології, «високих», тобто книжкових слів та виразів (*to corroborate a statement* підтвердити заяву, *a vision* концепція), а також штамів та кліше (*apart*

from the fact that окрім того, що, *to the extent that* за умови, що, *to bear in mind* брати до уваги). Також у політичній мові часто фігурують необразні стійкі вирази, наприклад, *to take something for granted* приймати щось на віру без доказів, *to lay foundations of* закласти основи чогось, *to set in motion* зрушити з мертвої точки.

На особливу увагу заслуговують запозичення. Недавном видатний лінгвіст Д. Крістал порівнює англійську мову з «пілососом», адже вона «засмоктує слова з будь-якої іншої мови» [9, с. 89]. Дійсно, в словнику англійської мови є багато запозичень переважно з латини та французької. Саме тому в наукових монографіях та статтях на політичні теми мають місце латинські та французькі слова та вирази, що сприяють утворенню урочистого, консервативно-піднесеного стилю: *a priori* (попередній), *de facto* (фактичний), *de jure* (юридично), *nota bene* (примітка), *per se* (по суті), *modus Vivendi* (тимчасова угода), тощо. Рідше в англійській мові зустрічаються грецькі, німецькі та італійські запозичення [10, с. 92].

Вплив французької мови на політичну мову сучасної англійської є значним. Проведене дослідження показує, що в політичних текстах досить багато французьких слів, що активно інтегруються до словникового складу англійської мови. Вони відрізняються піднесеним забарвленням, наприклад, *completion, to commence, to arrive*, тощо.

Окрім цього, в англійській політичній мові поширено вживання неасимільованих французьких слів та виразів, так званих *варваризмів*, наприклад, *raison d'etat* в інтересах держави, *vis-à-vis* колега, *coup d'etat* переворот, *carte blanche* схвалення, ін.

Для політичної мови, що відрізняється високою цільністю інформації, є характерною наявність загальноприйнятих та авторських скорочень: *GDP* (Gross Domestic Product) *валовий внутрішній продукт*, *G8* (Group of Eight) *Велика вісімка*, *WMD* (Weapons of Mass Destruction) *зброя масового ураження*.

У політичному дискурсі часто з'являються посилання та цитати із зазначенням конкретних джерел. Він рясніє висловлювання відомих людей: *the evil empire* (імперія зла) належить екс-президенту США Рональду Рейгану; *a rendezvous with destiny* (зустріч із долею) є висловом 32-го президента США Ф. Рузвельта; *the lunatic fringe* (люди з дикими радикальними поглядами) та *weasel words* (лукаві слова) були сказані Теодором Рузвельтом; *the iron curtain* (залізна завіса) з'явилась завдяки найвидатнішому британському політичному діячеві У. Черчиллю.

В політичній мові мають місце *власні назви*, тобто персоналії, назви країн, географічні назви, найменування установ, періодичних видань, культурно-історичних об'єктів, тощо. У зв'язку з цим постає питання про переклад подібних реалій. Як правило, перекладачі використовують транскрипцію, транслітерацію, калькування, подвійний переклад. Проілюструємо прикладами:

- *Grosvenor Square* – Гровнор Сквер (транскрипція);
- *Michigan* – Мічиган, *Illinois* – Іллінойс (транслітерація);
- *Зимовий палац* – Winter Palace (калькування);
- *the Pentagon* – 1) Пентагон; 2) Міністерство оборони США (подвійний переклад, пояснюючий та транскрипційний);
- *Успенський собор* – 1) Uspensky Sobor; 2) the Assumption Cathedral (калька та транскрипція).

Тим не менш є певні традиції, від яких не рекомендується відступати, наприклад, Пекін перекладається як *Beijing*, Чор-

ногорія – як *Montenegro*, а протока Ла-Манш – це *The English Channel* [10, с. 94].

У політичному дискурсі мають місце прикметники, утворені від прізвищ. Вони можуть указувати на певну особу, наприклад, *Napoleonic wars* *наполеонівські війни*, або узагальнено характеризують якість явище чи об'єкт, тоді вони перекладаються із додаванням «в дусі/стилі», «притаманний/ характерний для», що стоять перед власною назвою чи замінюються прикметником загального характеру (*Napoleonic ambitions* *величезні амбіції*, *stalin buildings* «сталінки»).

У мові політиків звертають на себе увагу численні стереотипні зачини: *it's important to bear in mind that* необхідно взяти до уваги, *it's worth dwelling on* варто зупинитися на тощо.

Мова політичних текстів, статей й доповідей у лексичному плані досить *суха* через вживання численних клішованих фраз та штамів, *абстрактна*, з високим рівнем узагальненості через насиченість складними словами та словами, що позначають абстрактні поняття (*unipolarity* *однополярність*, *environmentalism* *рух на захист навколишнього середовища*), *піднесена* через наявність книжкових та архаїчних слів. Вона мало або специфічно забарвлена в емоційному плані (емфатичність в основному досягається граматичними засобами) та загалом дуже традиційна та консервативна в плані вживання арсеналу лінгвальних засобів [11, с. 19]. У політичній мові також спостерігаються авторські художньо-творчі елементи, що призводить до утворення нових термінів (*deweaponisation, Disneyfication of culture, dystopia*).

Кореляція глибини семантичного об'єму лексем, точності та приблизності номінації, широти та вузькості десигнанту лексичних одиниць дає змогу стверджувати, що лексична одиниця здатна володіти різним ступенем інформативної насиченості [12, с. 275].

Слова високого стилю в англійській мові – це зазвичай довгі, багатоскладові слова негерманського походження, іноді не повністю асимільовані, з нальотом книжковості та архаїчності. У нейтральному стилі вони часто мають прості та короткі синоніми [13, с. 341]. Наприклад, якщо взяти синонімічну групу з доміантою *to carry out*, то можна навести такі дієслова *to implement, to execute, to materialize, to realize*. Для іменника *need* подібну групу утворюють *necessity, imperative*, для прикметника *useless – unhelpful, uninstrumental, counter-productive, inoperative*, для прислівника *nearly – about, approximately*, для прийменника *after – following, in the wake of, in the aftermath of*. Саме тому у процесі перекладу політичних текстів важливо знати відповідність слів-синонімів та слів-квазісинонімів.

Особливу увагу на себе звертають новоутворення в лексичній політичного дискурсу. Наукові дослідження політичних процесів і тенденцій припускають появу нових відкриттів, введення нових понять та термінології. У політичній мові фігурують численні неологізми, запропоновані політиками. Наприклад, *soft power*, що позначає м'який вплив, тобто вплив через культуру, ідеологію та пропаганду; *hard power* *номінує жорсткий вплив, тобто вплив через тиск за допомогою військових та економічних важелів; velvet divorce – «оксамитове розлучення», або мирний розпад Чехословаччини на дві держави; Euroseptic* чи противник європейської інтеграції, тощо.

Словники не завжди встигають фіксувати появу нових неологізмів, із чим пов'язана ще одна риса лексичної структури

політичного тексту. Переклад неологізмів, як правило, здійснюється шляхом транскрипції, калькування, пояснення, опису.

Аналіз лексичних особливостей політичного дискурсу показує, що перекладач політичних текстів повинен мати високий рівень базової компетентності в політиці та політичних науках, розуміти суть наукових дискусій у цій галузі. Як зазначає О.В. Федоров, «основною передумовою правильного перекладу є знання предмета, про який йдеться» [14, с. 298]. Важливим також видається усвідомлення перекладача політичних текстів того, що «мова по-своєму членує світ відповідно до встановлених мовних норм. У ній знаходять своє відображення історичний розвиток етносу, звичаї народу, культурні традиції, що переломлюються та видозмінюються на кожному етапі розвитку лінгвокультурної спільності» [15, с. 105].

Висновки. Отже, проведене дослідження дає змогу стверджувати, що *політичний дискурс*, який слугує предметом вивчення *політичної лінгвістики*, являє собою інституціональне спілкування й має власну підмову (лексичку, фразеологію, пареміологію). З огляду на те, що головна функція політичного дискурсу – вплив на співрозмовника, його комунікативно-прагматична установка вимагає цілеспрямований відбір лінгвальних засобів суб'єктом мовлення для досягнення бажаного перлокутивного ефекту. Тому лінгвісти виокремлюють поняття *політична мова*, що є особливою знаковою системою, призначеною для здійснення політичної комунікації.

Аналіз лексичного рівня політичного дискурсу показує, що для нього є характерним вживання професійної політичної термінології, книжкових слів та виразів, штамів та кліше, необразних стійких виразів, стандартних зачинів. Численні латинські та французькі запозичення сприяють утворенню урочистого, консервативно-піднесеного стилю. Грецькі, німецькі та італійські запозичення рідше зустрічаються в англійській мові. Через високу щільність інформації політичному дискурсу притаманне вживання загальноприйнятих та авторських скорочень. Також для нього є характерним оперування висловлюваннями відомих людей. Власні назви та певні реалії потребують особливої уваги в процесі перекладу. Як правило, перекладачі використовують транскрипцію, транслітерацію, калькування, подвійний переклад. Наукові дослідження політичних процесів і тенденцій припускають введення нових понять, тому неологізми часто фігурують у політичному дискурсі.

Зрештою, ми доходимо висновку, що мова політичного дискурсу в лексичному плані досить *суха* через вживання численних клішованих фраз, штамів, традиційних зачинів. Вона є *абстрактною* через високий рівень узагальненості й насиченість словами, що позначають абстрактні поняття. Наявність книжкових та архаїчних слів надає політичній мові *урочистості*. Її відмінною рисою є наявність авторських художньо-творчих елементів, які можуть утворювати нові терміни. Політична мова мало або специфічно забарвлена в емоційному плані, тому вважається досить консервативною в плані вживання арсеналу лінгвальних засобів.

Інвентаризація синтаксичних особливостей політичного дискурсу становить перспективу нашого подальшого дослідження в царині політичної лінгвістики.

Література:

1. Попова Т.Г. Интеграция языка и культуры как культурологическая реальность в процессе перевода. *Пространства и концеп-*

- тосферы языка: структура, дискурс, метатекст* : материалы III международной научной конференции по актуальным проблемам теории языка и коммуникации. Москва, 2009. С. 361–382.
2. Селванова О.О. Сучасна лінгвістика. Термінологічна енциклопедія. Полтава : Довкілля-К, 2006. 716 с.
 3. Рябова Т.Б. Политический дискурс как ресурс «создания гендера» в современной России. *Личность. Культура. Общество*. Москва, 2010. Т. VIII. Вып. 4 (32). С. 307–320.
 4. Макаров М.Л. Основы теории дискурса. Москва : ИТДГК «Гнозис», 2003. 280 с.
 5. Карасик В.И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс. Москва : Гнозис, 2004. 281 с.
 6. Михалева О.Л. Политический дискурс: способы реализации агональности. Москва : Academia, 2009. 158 с.
 7. Гаврилова М.В. Лингвистический анализ политического дискурса. URL: https://www.academia.edu/10309239/Лингвистический_анализ_политического_дискурса (дата звернення: 28.11.2020).
 8. Демьянков В.З. Политический дискурс как предмет политологической филологии. URL: <http://www.infoler.ru/PolDis.html> (дата звернення: 15.12.2020).
 9. Crystal D. English as a Global Language. Cambridge: Cambridge University Press, 2009. 212 p.
 10. Попова Т.Г., Таратынова Н.В. Политический текст и его особенности. *Вестник Московского государственного гуманитарного университета им. М.А. Шолохова*. 2012. № 3. С. 90–97.
 11. Родоман Н.В. Английский для магистрантов. Курс политперевода : учебное пособие. Москва : МГИМО(У), 2009. 313 с.
 12. Попова Т.Г. Категория информативной насыщенности юридического дискурса. *Профессионально ориентированное обучение иностранному языку и переводу в вузе* : материалы международной конференции, Москва, 29–31 марта 2011 г. Москва, 2011. С. 273–285.
 13. Арнольд И.В. Стилистика. Современный английский язык. Москва : «Флинта», «Наука», 2002. 384 с.
 14. Федоров А.В. Основы общей теории перевода (лингвистические проблемы). Москва : ООО «Издательский дом «ФИЛОЛОГИЯ ТРИ», 2002. 416 с.
 15. Попова Т.Г. Синтагматические особенности юридического дискурса. *Инновации в преподавании иностранных языков студентам-юристам* : материалы межвузовской научно-практической конференции, Москва, 25 марта 2011 г. Москва, 2011. С. 105–107.

Galiant G., Tykhonina S. Description of the political discourse peculiarities (based on the English language)

Summary. The present paper is devoted to the political discourse study, to be more precise, to its lexical peculiarities. Analysis of the linguistic literature shows that there are a lot of works in which the political discourse is investigated and analysed. Linguists focus their attention on revealing major features of the political discourse and its pragmatic functions. They describe different approaches within which certain aspects of the political discourse are studied. As far as the lexical level is concerned, linguists research mainly political euphemisms and metaphors as means of people's consciousness manipulation. Nevertheless, the practice of generalisation and systematisation of lexical peculiarities of the political discourse lacks, which intensifies *topicality* of the present research. First of all, the notion *discourse* is analysed in the article. It is regarded as a communicative and pragmatic sample of speech behaviour in a certain social institutional sphere, which has a corresponding set of changeable factors such as social norms, relationships, roles, conventions, indices of interactivity. Political discourse is studied within *political linguistics* that is aimed at investigating lingual means of the political communication and manip-

ulation, interaction of language, ideology and power. *Political discourse* is an institutional communication which implies usage of the certain system of professionally oriented signs, i.e. it has its own sub-language (vocabulary, phraseology, paramiology). One of its major functions is to influence a partner in communication. That's why linguists single out such a notion as *political language* which is a semiotic system created for political communication. Political discourse is characterized by using professional political terminology, bookish words and phrases, cliches, non-figurative set expressions. Latin and French borrowings contribute to creating solemn, conserv-

ative and exalted style. High information density requires commonly accepted and author's shortenings. Political discourse is rich in famous people's phrases. Proper names and certain realia need special attention when translating them. As a rule, translators use transcription, transliteration, calquing, double translation. Scientific researches of political processes and tendencies lead to introduction of new notions, that's why neologisms often occur in political discourse.

Key words: discourse, neologism, political discourse, political language, political linguistics, terminology, translation, vocabulary.

*Hniedkova O. O.,**Candidate of Pedagogical Sciences,**Associate Professor at the Department of Informatics, Software Engineering and Economic Cybernetics
Kherson State University*

FOREIGN LANGUAGE LISTENING SKILLS FORMATION OF FUTURE IT SPECIALISTS USING INTERNET RESOURCES

Summary. The article considers the foreign language listening skills formation of future IT specialists in higher educational institutions. Perception of audio messages requires hard work of mental and intellectual processes that need to be developed and improved in the learning process. Peculiarities of listening as one of the types of speech activity are considered. Its influence on the development of listeners' communication skills is shown. This type of activity teaches students to listen carefully to the language spoken, forms the ability to predict the semantic content of the text and cultivates a culture of listening not only foreign but also native language. Listening is considered as an action that is part of communicative activities and is used in oral communication, which is subject to social needs. However, absence of authentic foreign language environment, lack of repeated and systematic listening practice, low motivation, psychological barriers are the obstacles on the way to developing proficiency in listening.

The article analyzes researches in listening skills formation of IT students. Linguists have long been interested in this question. Some of them emphasize the acquisition of a foreign language and the development of speaking skills is carried out mainly through listening, which causes the greatest difficulties. The main language difficulties of listening, which are faced by students of non-language technical institutions at the initial stage of study, are analyzed in the work. Special attention is paid to difficulties of listening process, the main factors influencing the formation of foreign language listening skills, as well as the possibilities of information computer technology (ICT) and Internet resources using in the educational process. The classification of special Internet resources for learning a foreign language by future IT specialists is presented. Specific examples of sites, resources, applications with a brief description of their purpose and features are given.

Key words: listening, communicative competence, communication skills, audio text, information computer technology, speech activity, IT specialists.

Problem statement. Foreign languages speaking, in particular English as the language of international communication is a priority requirement of today. Modern teaching methods of foreign languages consider communicative competence as a fundamental skill of foreign language communication. It consists of four type's formation: listening, speaking, reading and writing. The learning process focuses on the practical skills of foreign language, great importance should be given to the perception and critical understanding of a foreign language by ear. Thus, listening is one of the effective means of forming and developing of communication skills.

It should be noted the requirements of Ukrainian higher education institutions to the foreign language competence of graduates are presented in the branch standards of higher education in

Ukraine. According to the authors of standards [1–3] foreign language competence refers to the general competencies of the specialist and includes knowledge of lexical, grammatical, stylistic features of state and foreign vocabulary, terminology in computer science, grammatical structures for understanding and production orally and in writing foreign texts in the professional sphere, ability to communicate professionally in state and foreign languages, development of documentation in state and foreign languages for information technology systems, products and services, read, understand and apply technical documentation in Ukrainian and foreign languages in professional activities. Foreign language training of future IT professionals is an integral component of the branch standard. In the last 5–7 years, transformations have taken place in higher education institutions not only in the name of the disciplines with an emphasis on professional orientation, but also changes in the purposes of its study and the courses' content.

Recent researches and publications. The importance of listening skills developing in the context of the competency approach and intercultural communication is growing. In this regard, scientists study the process of listening skills formation, clarify the goals and formation stages, and search for tools that have high linguo didactic potential, develop criteria and ways to control the level of listening skills in accordance with the professional orientation of future professionals. Among the most relevant researches in listening skills formation and developing, we can highlight the following:

- 1) use of modern authentic audio/video materials with the help of information and communication technologies;
- 2) organization and intensification of independent extracurricular work with foreign language audio / video, online materials etc.;
- 3) formation of motivation and ability to autonomous listening;
- 4) training of professionally-oriented listening [4].

Due to the rapid development of IT and Internet technologies there are a lot of teaching methods of foreign languages, i.e. the latest models of listening teaching with authentic video and audio materials using new information technologies and Internet resource. Methods of listening teaching on the basis of podcasts (A. Solomatina [5]), interview texts (O. Zakharova [6]), TV news (L. Panova, R. Vikovich), feature films (M. Novikov), video materials (V. Pisarenko, N. Novogradskaya-Morskaya [7]), artistic audio works (V. Chernysh, O. Sivachenko [8]), radio programs of information genres (O. Kolesova), etc. have been developed. Methods of professionally-oriented listening in technical universities were developed by the following researchers V. Yakovleva, S. Timina, S. Gubareva, D. Morozov and others [4].

These studies make a contribution to solving the problem of listening teaching of future IT professionals. However,

the issue of developing and improving listening skills using Internet resources and developing appropriate effective teaching methods is unresolved completely.

The main goal of the article is to identify and characterize the main stages of listening learning, formation and development of foreign language communication skills of future IT professionals of higher education institutions using Internet resources.

Main material. Listening is a receptive type of speech activity, which is the simultaneous perception and understanding of speech by ear. As an independent type of speech activity has its own goals, objectives, subject and result [9].

Listening is a hard work of all mental processes, perception of the received information in the form of a sound, its processing and comparison with standards stored in the long-term memory of students, cognition and understanding of thought. Listening comprehension is a complex and multifaceted skill. It is very relevant, but causes a number of difficulties associated with the objective characteristics of this type of speech activity, and with the methods of listening training [10].

Listening is a complex speech mental activity. It is based on natural ability, which is improved in the process of individual development and allows understanding information in the acoustic code, to accumulate it in memory or writing, to select and evaluate it according to interests or tasks.

Important factors in listening skills formation are:

- perceptual and speech-forming prerequisites;
- general intellectual prerequisites;
- factual knowledge;
- knowledge and skills in the native language;
- foreign language practical skills;
- motivation.

These factors are the basis for development of specific skills and abilities. It is based on listening teaching in accordance with the European educational standard in a foreign language [11].

So, it is necessary to pay attention to the socio-cultural differences of oral speech of a foreign language, compared to the native language or other foreign languages. If such differences are not mastered, the correct understanding of the original authentic texts will be difficult [12, p. 220].

Therefore, during listening teaching in technical universities, it is necessary to use educational and authentic audio materials at the initial learning stage and authentic materials at further training. The material basis of listening is audio text. Like any text, it should have the composition, structure and semantic organization. In addition, audio material, in contrast to the written text, is characterized by intonation, a certain tempo of sound, as well as the uniqueness and irreversibility of perception. The main requirement to the content of texts for listening should be informative and interesting plot. In the practice of foreign languages teaching, it is recommended to use audio texts, available in content and language composition, short in duration and mostly monothematic [11, p. 122].

Let's consider the main stages of listening training.

1. The initial stage is the key in listening teaching. It is necessary to prepare students for perception of foreign language text, get acquainted with the topic proposed in the material, ask questions to the text or predict its content. The teacher should draw students' attention to lexical, phonetic and grammatical difficulties of the language being studied, and create a favorable psychological atmosphere.

2. Listening stage. Students should be taught not only to understand the main content of the plot, but also to extract the necessary information from it. To overcome the erroneous tendency to "listen hard", it is necessary to teach students to perceive the text mainly globally, focusing on awareness of the general content and meaning, not trying to hear every word and not paying special attention to individual words or even parts of audio text [13].

3. The final stage. The main condition is the use of exercises to understand the listened material. For example, students should determine the topic of the listened material, discuss key issues etc. It is expedient to use test tasks at the stage. Teacher should test student's ability to understand the main content of the text and skills to identify the main ideas, details, divide the text into semantic parts, establish logical connections between parts of the text, as well as distinguish speech functions, attitudes, intentions, feelings and thoughts expressed by the speaker (speakers). Researcher O. Kvasova in "Fundamentals of foreign language skills and abilities testing" suggests after listening to use the following tasks:

- multiple-choice tasks. Each part of the listened text is asked a question with three options, only one is correct;
- tasks for multiple comparison. There is a comparison of the listened content with the statements, figures, tables presented on paper;
- open question tasks. Students should fill in gaps in the text, tables and add or complete sentences;
- Yes/no tasks. The purpose is to test the ability to understand associations, relationships, definitions, as well as the ability to summarize the content of longer texts and understand their main content [14, p. 57–61].

Take into consideration specifics of listening as one of the most difficult types of speech activity. It is important to pay attention to the main difficulties of its learning.

Let's consider the main difficulties of listening skill formation. The first is phonetic difficulties. They are associated with insufficient development of phonemic hearing, lack of certain speech skills, and not enough formation of acoustic and articulatory images of the listener. Logical intonation is also quite difficult to hear. It divides phrases into complete semantic segments and serves to highlight the main idea and determines the communicative type of phrase, lexical emphasis, which carries the main semantic load, tempo and individual features of the speaker's pronunciation. Secondly, lexical difficulties are related to the quantitative volume of vocabulary, its thematic diversity, use of figurative words and idiomatic phrases. Third, grammar is related to syntax and morphology. Some grammatical difficulties are due to the presence of analytical forms that are absent in the native language. Grammatical homonymy causes difficulties, especially in official words.

Researches in psychology also show the simultaneous perception of language form and understanding of the content of oral expression is a very complex psychological activity. There are several factors that hinder effective listening:

- the inability of listener to perceive the information. It is associated with underdeveloped phonemic speech listening;
- comprehension of an utterance, i.e. decoding of information;
- lack of attention;
- inaccurate understanding of the text, because of unfamiliar vocabulary or language constructions [15].

Successful foreign language listening skills formation of future IT specialists aims to overcome these difficulties.

Visual contact between the speaker and the listener can be a support for a better understanding of the audio material. Therefore, in our opinion, the educational films, feature films about computer technologies and Internet resources are appropriate in foreign language classes at listening training. It contributes to the development of motivation of students' speech activity and interest in foreign languages. One of the advantages of educational films using in listening learning is the possibility to watch them with subtitles. Thus, students have possibility to combine two types of speech activities – reading and listening and correlate what they see with what they hear, because while listening, the visual background and video are essential for them to perceive and understand audio material.

So, listening success depends on the speaker's individual characteristics – the tone of the voice, the volume of speech, tempo, regional features, as well as certain speech defects. These conditions of perception should be taken into account by the teacher. Students should have opportunity to listen to many different people with different voices and individual characteristics of speech [12]. It is easy to realize the speech watching an educational or feature film, preferably with subtitles, because in feature films there are often elements of "live" everyday speech, not inherent in literary language. At watching movies, the visual analyzer greatly facilitates the perception and understanding of speech by ear. Visual support, such as the speech organs of the characters, gestures, facial expressions, the conditions in which they are, the environment, etc. support auditory perception, facilitate internal speech, understanding of what is said and further prediction of the situation.

It should be noted the expediency of Internet resources using at listening teaching in higher education is very important. The main purpose of the World Wide Web using for speech competence formation of foreign language is to create modern learning conditions for students, interest them, encourage them to learn foreign languages, expand their knowledge and experience. Due to the urgency of the study of professional English by IT professionals, a wide variety of special Internet resources is now available. Consider the classification of Internet resources in listening skills development proposed by researcher S. Symonenko:

1) resources with podcasts in IT (*herdingcode.com* and *se-radio.net* –podcasts for software engineers on various topics, *ruby5.codeschool.com* and *Ruby Rogues* are podcasts for Ruby programmers, *talkpythontome.com* – for Python programmers etc.);

2) sites of online movies and series for learning English (*ororo.tv* – movies and series with subtitles in English and other languages; *show-english.com* is a site for watching movies in English with subtitles);

3) short video resources (*ted.com* – video service of ideas, usually in the form of short, powerful speeches; *englishcentral.com* – 2–3 minute videos with subtitles);

4) educational video channels on video hosting (*Sentdex* – educational videos on YouTube for Python programmers, *Cave of Programming* – YouTube channel for learning programming in Java and C ++, etc.);

5) IT news (*reddit.com*; *news.ycombinator.com*; *smashingmagazine.com* – a professional online magazine for software developers and web designers, etc.);

6) social networks, virtual communities and virtual environments, in particular, for learning different subjects, acquiring new knowledge, communication, information retrieval, etc. [16].

Thus, the use of internet educational resources should be systemic and supported by interdisciplinary links in the training of future software engineers in higher education.

Conclusions. Listening as a type of communicative activity can be conditionally considered as a component of foreign language communication. There is a two-way exchange of information between the participants of communicative act. The foreign speech perception is facilitated by the external factors: facial expressions, gestures, body language, and other ways of expressing speaker's emotional state and attitude to the presented and received information.

On the other hand, listening is an independent type of communication. It takes form of a one-way speech flow (for example, perceiving speech on radio or television). This type of audition is undoubtedly more complex. In the absence of a real foreign language environment in future IT professionals training, listening of professionally oriented authentic texts involves the use of Internet resources for professional purposes.

Thus, the success of understanding and memorizing the information perceived by the ear by future IT professionals is determined by both objective and subjective factors. Objective factors include the conditions under which the text is provided by ear: the presence of unfamiliar grammatical phenomena, vocabulary, the pace of speech and its individual characteristics, uniqueness, shortness of perceived information.

Subjective factors are determined by the features of the psyche that perceive foreign speech by ear, and the level of formation of listening mechanisms (the presence of phonemic and speech hearing skills, auditory memory, attention, internal articulation, imagination, prognostic abilities). (Article 52) Prospects for further development of the problem under study are to develop an effective methodological system of exercises for the effective formation and development of listening skills in future IT professionals in higher education.

References:

1. Standard of higher education of Ukraine of the first (bachelor's) level of the degree "bachelor" in the field of knowledge 12 "Information technologies" specialty 122 "Computer science and information technologies". Kyiv, 2016. 25 p.
2. Standard of higher education of Ukraine of the first (bachelor's) level of the degree "bachelor" in the field of knowledge 12 "Information Technologies" specialty 121 "Software Engineering". Kyiv, 2018. 24 p.
3. Standard of higher education of Ukraine of the first (bachelor's) level of the degree "bachelor" in the field of knowledge 12 "Information Technologies" specialty 123 "Computer Engineering". Kyiv, 2016. 17 p.
4. Bilyanskaya, I.P. Current state of research on the problem of forming foreign language additive competence of students. *Bulletin of Cherkasy University. Series "Pedagogical Sciences"*. 2017. № 9. P. 69–81.
5. Solomatin, A.G. Development of speaking and listening skills of students through educational podcasts. *Language and culture*. 2011. № 2 (14).
6. Zakharova, O.Y. Features of teaching listening to authentic texts in senior classes of schools with in-depth training in English. *Collection of scientific articles of graduate students*. 3 4. Syktyvkar, 2006.
7. Novogradskaya-Morskaya, N.A. Training of future marketers of professionally oriented listening with the use of authentic English-language video materials: dissertation. K., 2014. 203 p.
8. Sivachenko, O.O. Teaching audition of English dramatic works of students of senior courses of language specialties: dissertation. K., 2009. 284 p.

9. Kovtun, L., Arkhipenko, L., Ananyeva, N., Kolobova, T. Formation of students' skills of oral speech, reading and writing in a foreign language. Rostov, 1998. 96 p.
10. Surah, N.A. Training of future ICT specialists in listening to a foreign language on the basis of authentic professional texts. *Spirituality of personality: methodology, theory and practice*. 11 (48). 2012. P. 157–163.
11. Nikolaeva, S.Yu. Methods of teaching foreign languages in secondary schools: a textbook. Kyiv: Lenvit, 2002. 328 p.
12. Golotyuk, O.V. Features of listening in higher educational institutions. *Pedagogical sciences*. 2013. Vol. 64. P. 220–225.
13. Tamapolsky, O.B. Methods of teaching foreign language speech activity in higher education: textbook. manual. Kyiv: INC OS Company, 2006. 248 p.
14. Kvasova, O.G. Fundamentals of testing foreign language skills and abilities: textbook. manual. Kyiv: Lenvit, 2009. 119 p.
15. Gorunova, M.M. Listening and the principle of authenticity in foreign language teaching. Development Strategy of Ukraine: Economic and Humanitarian Dimensions: International. scientific-practical conf. Kyiv: "Information and Analytical Agency", 2016. P. 358.
16. Symonenko, S.V. Formation of communicative competence of specialists in software engineering in higher education institutions: author's dissertation: Candidate of Pedagogical Sciences: 13.00.04. Kyiv, 2019. 240 p.

Гнєдкова О.О. Формування навичок аудіювання іноземної мови майбутніх ІТ-фахівців із використанням Інтернет-ресурсів

Анотація. У статті розглядається формування навичок аудіювання іноземної мови в майбутніх ІТ-фахівців у вищих навчальних закладах. Сприйняття звукових повідомлень вимагає напруженої роботи розумових та інтелектуальних процесів, які потребують розвитку

та вдосконалення в навчальному процесі. Розглянуто особливості аудіювання як одного з видів мовленнєвої діяльності. Показано його вплив на розвиток комунікативних навичок слухачів. Цей вид діяльності вчить студентів уважно слухати мову, на якій розмовляють, формує вміння передбачати смисловий зміст тексту та виховує культуру сприйняття не лише іноземної, а й рідної мови. Аудіювання розглядається як дія, яка є частиною комунікативної діяльності і використовується в усному спілкуванні, що підпорядковується соціальним потребам. Однак відсутність автентичного іншомовного середовища та багаторазової та систематичної практики аудіювання, низька мотивація, психологічні бар'єри є перешкодами на шляху до розвитку навичок аудіювання. У статті проаналізовано дослідження формування навичок аудіювання студентів ІТ-спеціальностей ВНЗ. Мовознавці давно цікавляться цим питанням. Деякі з них наголошують на оволодінні іноземною мовою, а розвиток мовленнєвих навичок здійснюється переважно за допомогою аудіювання, що викликає найбільші труднощі. У роботі проаналізовано основні мовні труднощі аудіювання, з якими стикаються іноземні студенти технічних закладів на початковому етапі навчання. Особлива увага приділяється труднощам процесу аудіювання, основним чинникам, що впливають на формування навичок аудіювання іноземних мов, а також можливостям використання інформаційних комп'ютерних технологій (ІКТ) та Інтернет-ресурсів у навчальному процесі. Представлено класифікацію спеціальних Інтернет-ресурсів для вивчення іноземної мови майбутніми ІТ-спеціалістами. Наводяться конкретні приклади сайтів, ресурсів, програм із коротким описом їх призначення та особливостей.

Ключові слова: аудіювання, комунікативна компетентність, комунікативні навички, аудіотекст, мовленнєва діяльність, ІТ-фахівці.

*Гойда О. І.,
асистент кафедри прикладної лінгвістики
Інституту комп'ютерних наук та інформаційних технологій
Національного університету «Львівська політехніка»*

СТИЛІСТИЧНЕ НАВАНТАЖЕННЯ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ У ТВОРАХ НІМЕЦЬКОМОВНИХ ПИСЬМЕННИКІВ (ГЕНРІХ МАНН, ЕРІХ МАРІЯ РЕМАРК, ФРАНЦ КАФКА Й ІНШИХ)

Анотація. У статті проаналізовано особливості німецькомовних фразеологізмів, які відображені в роботах письменників-класиків. Надано дефініцію та здійснено поділ фразеологізмів німецької мови на групи. Розкрито класифікаційний аспект німецькомовних фразем та наведено відповідні приклади. Закцентовано увагу на національно-культурній маркованості фразеологізмів та їх застосуванні іноземцями у своєму мовленні. Надано роз'яснення щодо стилістичного навантаження фразеологізмів, які позбавлені еквівалентів в українській мові. Виокремлено певну кількість німецьких фразеологізмів, які поширені як у побутових комунікаціях німців, так і у творах німецькомовних письменників-класиків. Описано вагомість інтертекстуального зв'язку, а також наголошено на експресивності, текстоутворювальному потенціалі та варіативності фразеологізмів. З огляду на спрямованість фразеологізмів та експресивний меседж, який вони мають донести читачу (реципієнту), погруповано відповідні приклади з німецькомовних літературних джерел: вираження тлінності, бентежності людського життя; глузливе, схвальне ставлення до певної особи; здивування; критичність ситуації; позитивна, нейтральна чи негативна конотація. Здійснено самостійний підрахунок та визначено домінуючу кількість фразеологізмів, що транслюють негативну оцінку рис характеру, розкриваючи тим самим недоліки людської природи.

Шляхом аналізу конкретних прикладів із літератури показано вплив вибраного фахівцем способу перекладу на змістовне навантаження, явну інтонацію, ставлення одного суб'єкта до контрагента, подій, місця тощо. На прикладі творчості Ф. Кафки досліджено феномен образності і безобразності в німецькомовних фраземах та вплив такої особливості на стилістичне навантаження. Сформовано висновки стосовно тенденцій і особливостей перекладу німецькомовних фразеологізмів українською мовою.

Ключові слова: фразеологізм, стилістичне навантаження, синтаксична конструкція, еквівалент, образні та безобразні фраземи.

Постановка проблеми. Сучасні глобалізаційні процеси, стрімка інтеграція інформаційно-комунікаційних технологій у більшість сфер суспільної діяльності суттєво позначились на лексиці, в тому числі і німецької мови. Незважаючи на хвилю модернізації та ті виклики, з якими стикається мовознавство і літературознавство, окрасою усної та письмової мови, віддзеркаленням багатства та культурних особливостей її носіїв, показником ерудованості конкретної особи є ті синтаксичні конструкції, що несуть певне емоційне забарвлення.

Фразеологічна система кожної мови відтворює особливості мисленнєвої діяльності різних народів світу. Тому цілком закономірним є посилений інтерес науковців до фразеологічних одиниць німецької мови, зокрема й тих, що функціонують у німецькомовних художніх творах [5, с. 17].

При цьому актуальною залишається проблематика міжмовної стилістичної еквівалентності, особливо якщо йдеться про німецькомовні фразеологізми із частковим еквівалентом або фраземи, котрі позбавлені українського відповідника.

Метою статті є дослідження стилістичного навантаження фразеологізмів через твори німецькомовних письменників та виокремлення тенденцій і особливостей їх перекладу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Практичною основою дослідження є твори німецькомовних письменників, зокрема, П. Зюскінда, Е.М. Ремарка, Й. В. фон Гете, Г. Манна, Т. Мора, Рот Й. Йов, А. Шніцлер, Ф. Кафки. Наукові пошуки в теоретичній площині щодо концептуальних особливостей фразем німецької мов здійснювався шляхом аналізу досліджень і публікацій С. Аголян, М. Дятленко, М. Жуйкова, Р. Падалка, А. Плют, В. Флейшера та ін. Проте роботи вище перелічених вчених більшою мірою ґрунтуються на розмовних фраземах та лише частково пояснюють етимологію і стилістичне навантаження німецьких фразеологізмів.

Виклад основного матеріалу. Як правило, в лінгвістичній літературі під фразеологізмом як узагальнюючим концептом розуміють семантично пов'язане сполучення слів, яке, на відміну від подібних до нього за формою синтаксичних структур (висловів або речень), не виникає в процесі мовлення відповідно до загальних граматичних і стилістичних закономірностей поєднання лексем, а відтворюється у вигляді усталеної, неподільної, цілісної конструкції.

У сучасних умовах важливо диференціювати фразеологізми і неофразеологізми, де останнє поняття є похідним від неологізму. Іншими словами, зазначаємо, що фразеологізмам властива стійкість, усталеність, вживаність у лексиці її носіїв протягом тривалого часу. Джерелами таких фразеологізмів, як правило, слугують роботи письменників-класиків. У німецькомовній літературі – це Генріх Манн, Еріх Марія Ремарк, Франц Кафка, Патрік Зюскінд.

З точки зору перекладацької діяльності, адаптація стилістичного навантаження німецькомовних фразеологізмів до українських відповідників – завдання досить складне. Фахівці, як правило, ставлять за мету не лише донести до цільової аудиторії тотожний сенс фразеологічної одиниці, але й використовувати максимально близькі лінгвістичні конструкції. Недаремно

в основу однієї із класифікацій німецькомовних фразеологізмів покладено критерій відповідності:

1) фразеологізми німецької мови, що мають еквівалент в українській мові, – дослівний переклад (до прикладу, *Spielen stets «Katz und Maus»* – грати в «кішки-мишки», *Ging, wohin ihn seine Schritte lenkten* – пішов, куди очі ведуть, *Im siebenten Himmel sein* – бути на сьомому небі);

2) німецькомовні фразеологізми, позбавлені еквівалента, але мають відповідники у формі окремих слів/словосполучень, що в сукупності не несуть аналогічного смислового навантаження або ж наявні слова, котрі розкривають тотожний сенс німецькомовного фразеологізму, проте застосовують для цього інші слова/словосполучення (до прикладу, фразеологізм німецької мови *Auf der Bärenhaut liegen* матиме дослівний переклад «лежати на ведмежій шкурі», що означає безтурботність, відчуття комфорту без суттєвих зусиль і в українській мові матиме відповідник, вітчизняний усталений вислів – бити байдики; *Die Fühler ausstrecken* має дослівний переклад «випустити щупальці», проте в українській мові це означатиме «закинути вудочку»; *Die Spuren verwischen* у дослівному перекладі «стирати сліди». При перекладі зберігаються як семантичні, так і граматичні особливості фразеологізму, заміна відбувається лише в частині присудку. Саме тому коректним відповідником вважається український фразеологізм «замітати сліди»).

Окремою, з нашого погляду, більш цікавою категорією фразеологізмів, є ті, що не мають жодних відповідників в українській мові. Це пояснюється в першу чергу тим, що вони призначені для трансляції виключно німецьких побутових реалій, віддзеркалюють історичні події властиві лише для цієї країни. Саме тому стилістичне навантаження таких фразеологізмів передається описовим методом. Зокрема, усталене словосполучення *der weiße Kreis* в німецькій мові означає «білий округ». Проте в разі його застосування, до прикладу, в лексичі рієлтора це вказуватиме на ціну, яку орендатор пропонує за певний об'єкт його власнику. Подібна ситуація складається із сполученням *Aal blau*, що вказує на особливий (у німецькій кулінарії) спосіб приготування риби.

Ще одним вдалим прикладом із німецької літератури, зокрема твору П. Зюскінда «Парфумер» [16], можна навести лексему «ein unsichtbarer Brei», яку перекладено почастиною, тим самим не порушивши загальну описову гаму в уявленні читача: *Wenn er sich am dicken Brei der Gassen sattgerochen hatte, ging er in luftigeres Gelände* –...Нанюхавшись досита густої каші провулків, хлопець шукав просторішого місця. Майстерно відображений автором оксюморон «selbsterlerntes» у реченні *Ein riesiges selbsterlerntes Vokabular von Gerüchen* – Величезний словник запахів власного винаходу, відтворений із несуттєвими модифікаціями на лексемному рівні, бо структурно-граматичний відповідник відсутній, а отже, доречно вдаватися до описового методу.

Повертаючись до фразеологізмів, яким властиве позначення виключно німецьких особливостей, зауважимо, що до цього переліку додаємо і *der grüne Mensch*, що в буквальному сенсі перекладається незрозумілим для українців визначенням «зелена людина». Проте в Німеччині таким висловом позначають жандармів, адже вони носять зелену форму, тому без розуміння особливостей функціонування німецьких правоохоронних органів і армії, усвідомити реципієнту стилістичне навантаження цієї фрази буде складно.

Ми цілком поділяємо погляди Н.-Н. Lüger щодо національно-культурної маркованості фразеологізмів та їх застосування іноземцями у своєму мовленні. Автор наголошує, що використання такого роду фразеологізмів часто розглядають як проголошення повної ідентифікації з цільовою культурою і може бути сприйняте носіями мови негативно, оскільки вимагає такого рівня «інтимності», який представникам чужої мови і культури просто так не надається [11, с. 209].

З власної практики зазначимо, що досить часто зустрічаються ситуації, коли в перекладі використовують менш стійкі відповідники, необразні конструкції. Особливо чітко це підтверджується під час аналізу художньої літератури. Так, М. Дятленко та А. Плют при перекладі роману Е.М. Ремарка «Три товариші» стійку одиницю *Schwamm drüber!* перекладають шляхом «та... забудьмо про це» [6]. В українській мові ця синтаксична конструкція вживається в прямому значенні, але в німецькій мові її відповідник позиціонується як фразеологізм. Зумовлено це традиційним підтекстом фрази, адже тривалий час у німецьких тавернах існував звичай фіксувати борги клієнтів крейдою на дошках, а після їх сплати – стирати. Але найбільш вживаним фразеологізм *Schwamm drüber!* став після прем'єри оперети «Der Bettelstudent».

Подібну втрату інтертекстуального зв'язку можна прослідкувати в цьому ж творі Ремарка, аналізуючи сцену зустрічі в пансіоні пані Залевської та Роббі. Для надання більшої експресивності емоції здивування, яка виникла в жінки, автор застосовує фразу і біблійної тематики *Zeichen und Wunder* (усічення від *Es geschehen noch Zeichen und Wunder!*) [14].

Важливо, щоб стилістичне навантаження фразеологізму передавало відповідну конотацію. Інтегрована в роман «Три товариші» фраза із шекспірівської комедії «Сон літньої ночі» *Gut gebrüllt, Löwe!* (у книзі Ремарка ці слова належать Блюменталу) [14] може репрезентуватись носієм як глузливе або як схвальне ставлення до свого контрагента (співрозмовника). У нагоді тут стане належним чином підібрана інтонація чи опис супровідних емоцій, побічних реакцій.

Такого роду запозичення авторських фразеологізмів або їх популяризація та широкий вжиток завдяки певному твору – досить поширений феномен. До прикладу, фразеологізм *der rote Faden* із твору Й.В. фон Гете «Фауст» часто застосовується німецькими авторами на позначення «леймотиву, провідної ідеї». Така ситуація склалась із фразеологізмом із твору Г. Манна «Professor Unrat», на основі якого створено фільм «Der blaue Engel». Німецькою мовою вираз *Der blaue Engel* став синонімом до *betrunkenes Mädchen*, тобто «п'яна дівчина». Окрім застосування прямого значення, цей фразеологізм віддзеркалює те, що сучасна жінка не є янголом. Від такої фраземи відчувається певний дух фемінізму, але сама метафора має глибше стилістичне навантаження, показуючи, що в процесі еволюції жінки виборювали свої права, і наразі, будучи повноцінними членами суспільства (із своїми правами та обов'язками), вони ладні набувати певних рис маскулітності, проте оточуючі мають сприймати це за належне.

Значну кількість разів у процесі аналізу німецької класичної літератури ми стикались із застосуванням загальноживаних фразеологізмів, які поширені і в побутових комунікаціях німців. Особливо це відчувається, коли йдеться про позначення інтелектуальних особливостей людини. Як правило,

вони виступають антонімами щодо один до одного, концентруючись на двох протилежних властивостях, характеристиках людини: *Nicht auf dem Kopf gefallen lassen* – здібний, розумний; *Ihm wird der Kopf verkeilt* – людина із невисокими розумовими здібностями. Подібна ситуація прослідковується за умови використання парних виразів: *auf Gedeih und Verderb* – «auf Glück und Unglück, bedingungslos» – ні риба, ні м'ясо. Привабливості парним формам надає також алітерація, яка є типовою як для німецької, так і для української фразеології: *Feuer und Flamme sein* – «sehr begeistert sein» – або пан, або пропав; кінцева рима: *aufßer Rand und Band (sein/geraten)* – «übermäßig ausgelassen sein» – ні пава, ні гава [10, с. 106]. Шкала ідіоматичності в парних виразах широка: від майже не ідіоматичних (*dick und fett*, рано чи пізно, і вашим і нашим) через частково ідіоматичні (*klipp und klar*, молодий та зелений, ні живий ні мертвий, ні се ні те, і днює і ночує, ні кує ні меле) до повністю ідіоматичних (*gang und gäbe* – «üblicherweise» – плоть і кров) [9, с. 43]. Наше дослідження свідчить про те, що у творчості німецьких письменників превалюють фрази, що передають негативну оцінку людини, її якостей (понад 72% від загальної кількості). Загалом це транслює властивість людської природи – звертати увагу на недоліки.

Свідком аналогічної ситуації можна стати, ознайомившись із творами сучасних німецьких авторів. Зокрема, Т. Мора в романі «День у день» часто застосовує стійкі словосполучення на позначення негативу: *satt haben* – приїлось як сухий ячмінь беззубій кобилі (справа, яка стала занадто нудною, вичерпала інтерес до себе); *das ist billig wie Brombeeren/Kirschkern* – дешевше за дірку від бублика; *da ist alles drin wie in einer Frikadelle* – від цієї справи ще багато чого слід чекати (емоція загадковості, незрозумілості майбутнього, потенційної тривоги); *hier sieht es aus wie bei Hempels die Küche/unterm Sof* – тут панує великий безлад. Несприйняття людьми один одного, відчуття непорозуміння, небажання знаходити спільну мову можна побачити в реченні *Diese standen sich in ihr ganzes Leben lang wie die feindlichen Brüder gegenüber* – Вони усе їх життя були на ножах [4; 13]. У творі класика Т. Манна «Сповідь афериста Фелікса Круля» та Рот Й. Йов «Роман простого чоловіка...» також домінують нейтральні або з негативною конотацією фрази, по типу *Er ist noch der nähmlichste!* – він ані трохи не змінився!; *wie ein Kater sein, der überall maust* – бути невірним дружині; *Leider hielt ihn das abwechselnde Gekiekse und Gebrumme nicht davon ab, ständig blödes Zeug zu reden* – до того ж, скільки б він не пищав і гарчав, все одно примудрявся *плетсти нісенітницю* [12; 15].

Фразеологізм як засіб вираження тлінності, бентежності людського життя вибирають автори німецької прози (А. Шніцлер «Передбачення доли») [8]: *Madame Gaillard, obwohl noch keine dreißig Jahre alt, hatte das Leben schon hinter sich* – Мадам Гайяр, хоч не мала ще тридцяти, поставила на своєму житті хрест; *sich wie der letzte Dreck fühlen* – відчувати себе за «бортом життя»; *Ellis's Eltern hausten immer wie die Hottentotten* – батьки Еліс завжди жили у злиднях.

Окрім класифікаційних підходів та особливостей перекладацького аспекту, дискусійним у філології залишається питання так званої образності і безобразності. Окремі вчені зараховують зазначений компонент (образність) до переліку ознак (характерних властивостей) фразеологізмів із-поміж їх експресивності, текстоутворювального потенціалу та варіа-

тивності [10]. Вітчизняні вчені апелюють до необов'язковості такої ознаки, адже, з одного боку, не всім фразеологізмам властива образність, з іншого – ця властивість притаманна окремим словам (*das Stiefmütterchen, die Gottesanbeterin, das Pfaffenhütchen, die Mönchgrasmücke, der Adamsapfel*), а не тільки фраземам. Образну основу варто трактувати як мотивувальну базу ідіоми, з якої виводяться ті смислові імплікації, що лягають в основу семантики фразеологізму [3, с. 29–30]. Своєю чергою безобразні фразеологізми більш властиві для ділового мовлення. У процесі еволюційного розвитку та поширення фразеологізмів за ними закріпилося право на безобразність, що чітко відстежується під час аналізу творчості Ф. Кафки. В оповіданні «Перевтілення» *Tag aus, Tag ein auf der Reise* український відповідник «день у день» дає змогу звернути увагу на монотонність життя головного героя. Автором застосовано складний прислівник на позначення одноманітності і безперервності цього процесу.

Наявний в українській мові вираз «ні за які гроші!» застосовується Кафкою у своєму творі *Und die Besinnung durfte er gerade jetzt um keinen Preis verlieren; lieber wollte er im Bett bleiben* для позначення критичності ситуації. Інші перекладачі вдаються до менш експресивних висловлювань, тлумачивши *um keinen Preis* як «за жодних обставин». Логічно, якщо вдається до такої трансформації, нівелюється бажання автора описати нестабільність становища Грегора, його страх одним безглузним рухом завдати собі шкоди.

Висновки. Із вищеподаного можна дійти висновку, що нині більшість фразеологічних одиниць у німецькомовній літературі має характер образних, але разом із цим спостерігається тенденція руху в бік збільшення кількості безобразних. Часом це прямо або опосередковано відбивається на точності перекладу: або відбувається втрата семантично-стилістичного навантаження, або ж усталена конструкція набуває більш колоритного значення і внаслідок цього стає набагато вживанішою.

Підсумуємо, що в стилістичній системі німецької мови фразеологія як концептуальний феномен посідає чинне місце. Це прослідковується особливо в процесі аналізу художньої літератури (німецькомовних класиків). Перекладачі нині беруть курс на мінімізацію втрат у частині семантичного навантаження, апелюють до пошуку фразеологічних еквівалентів, що найбільш точно розкриватимуть сутність стійкої сполуки для реципієнтів / не-носіїв німецької мови. Наголошуємо на тому, що адекватність перекладу прямо пропорційно залежить від врахування та повноцінності передачі стилістичного, образного, емоційного, наочного, національно-етнічного компонентів. З огляду на те, що німецькомовні фрази репрезентуються як експоненти культурних знаків, їх практичне застосування та значення зводиться не лише до збереження пам'яті про образну вмотивованість, але й до систематичної відтворюваності в пам'яті подальших поколінь, передачі відтвореного в культурних конотаціях світорозуміння носіїв мови. Таким чином, подальші перспективи наукових пошуків вбачаємо у зіставленні фразем із класичної німецькомовної літератури із зразками сучасної літератури через площину концептуального аналізу, що дасть змогу більш ґрунтовно підійти до моделювання ментального комплексу та розкриття стилістичного навантаження фразеологізмів.

Література:

1. Гамзюк М.В. Емотивний компонент значення в процесі створення фразеологічних одиниць: на матеріал німецької мови: Монографія. Київ: Видчий центр КДЛУ, 2000. 256 с.
2. Гете В. Фауст: пер. з нім. М. Лукаша / вступ, стаття О.І. Білецького. Київ: Держлітвидав УРСР, 1955. 499 с.
3. Жуйкова М.В. Динамічні процеси у фразеологічній системі східнослов'янських мов: монографія. Луцьк: РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2007. 416 с.
4. Мора Т. День у день / пер. з нім. Х. Назаркевич. Львів: Літопис, 2009. 456 с.
5. Падалка Р.М., Ратушна О.І., Аголяян С.Ю. Безобразні фразеологічні одиниці у творах Ф. Кафки та специфіка їх відтворення українською мовою. Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія». 2019. Вип. 8(76), грудень. С. 15–17.
6. Ремарк Е.М. Три товариші / переклад з німецької М. Дятленко, А. Плют; Художнє оформлення: К. Бобровников. Київ: Молодь, 1959. 415 с.
7. Степанова М.Д., Чернышева И.И. Лексикология современного немецкого языка: учеб. пособие. Москва: Академия, 2003. 252с.
8. Шніцлер А. Передбачення долі: п'єси, оповідання / пер. з нім. І. Мегели та Б. Грінченка. Чернівці: Молодий Буковинець, 2001. 366 с.
9. Burger H. Phraseologie: Eine Einführung am Beispiel des Deutschen. Berlin: Erich Schmidt Verlag 1998. 224 S.
10. Fleischer W. Phraseologie der deutschen Gegenwartssprache. Tübingen, 1997. 299 S.
11. Lüger H.-H. Satzwertige Phraseologismen. Eine pragmalinguistische Untersuchung. Wien: Edition Praesens, 1999. 313 S.
12. Mann T. Bekenntnisse des Hochstaplers Felix Krull. Frankfurt am Main: S. Fischer Verlag, 2002. 554 S.
13. Mora T. Alle Tage. Roman. München: Luchterhand Literaturverlag, 2004. 430 S.
14. Remarque E.M. Drei Kameraden: Roman, mit einem Nachwort von Tilman Westphalen. Köln: Verlag Kiepenheuer & Witsch, 1964. 585 S.
15. Roth J. Hiob. Roman eines einfachen Mannes, Idem, Die Rebellion. Frühe Romane, Aufbau-Verlag, Berlin und Weimar 1984, 553 S.
16. Süskind Patrick. Das Parfum. Die Geschichte eines Mörders. Zürich: Diogenes Verlag AG, 1985. 306 s.

Hoida O. Stylistic load of phraseology in the works of German-speaking writers (Heinrich Mann, Erich Maria Remarque, Franz Kafka and others)

Summary. The article analyzes the features of German-language phraseology, which are reflected in the works of writers – classics. The definition and division of German phraseologies into groups is given. The classification aspect of German-language phrases is revealed and relevant examples are given. Emphasis is placed on the national – cultural labeling of phraseology and their use by foreigners in their speech. An explanation is given regarding the stylistic load of phraseology, which lacks equivalents in the Ukrainian language. A number of German phraseologies have been singled out, which are common both in the everyday communications of Germans and are found in the works of German-speaking writers – classics. The importance of intertextual communication is described, as well as the emphasis on expressiveness, text-forming potential and variability of phraseology. Given the direction of phraseology and the expressive message that they must convey to the reader (recipient), – grouped relevant examples from German-language literary sources: the expression of perishability, confusion of human life; mocking, approving attitude towards a certain person; surprise; criticality of the situation; positive, neutral or negative connotation. An independent calculation was made and the dominant number of phraseologies that broadcast a negative assessment of character traits was determined, thus revealing the shortcomings of human nature.

By analyzing specific examples from the literature, the influence of the chosen method of translation on the content load, imaginary intonation, the attitude of one subject to the counterparty, events, place, etc. is shown. The phenomenon of imagery and ugliness in German-language phrases and the influence of such a feature on the stylistic load are studied on the example of F. Kafka's work. Conclusions are formed regarding the tendencies and peculiarities of the translation of German-language phraseology into the Ukrainian language.

Key words: phraseology, stylistic load, syntactic construction, equivalent, figurative and ugly phrases.

*Голікова Н. С.,**ORCID ID: 0000-0003-4157-1275**доктор філологічних наук, доцент,
професор кафедри української мови**Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара*

УЗАГАЛЬНЕНО-ФІЛОСОФСЬКІ ВИСЛОВЛЕННЯ П. ЗАГРЕБЕЛЬНОГО У ВИМІРАХ СУЧАСНОЇ ЛІНГВОСТИЛІСТИКИ

Анотація. У статті проаналізовано узагальнено-філософські висловлення, що становлять розгалужену систему стилістично маркованих текстових одиниць у мові художньої прози П. Загребельного. Письменницькі мудрослів'я поділено на три групи: афоризми, крилаті слова, філософські роздуми. З'ясовано їхні текстово-змістові та структурно-семантичні особливості у вертикальному контексті мовотворчості прозаїка. Обґрунтовано ідеографічний принцип, який покладено в основу поняттєво-тематичної класифікації мудрослів'їв. Прокоментовано авторські узагальнено-філософські висловлення – репрезентанти опозитивних та асоціативних логіко-семантичних відношень зближених понять, що є релевантними для упорядкування мудрослів'їв П. Загребельного. Акцентовано на семантико-смісловій і функціонально-стилістичній значущості складників таких антонімічних та синонімічних тематичних груп індивідуалізмів – авторських висловлень філософського змісту, як «багатство» – «бідність», «війна» – «мир», «добро» – «зло», «рідна земля» – «чужа земля», «чоловік» – «жінка», «воля», «свобода», «героїзм», «хорообрість», «мудрість», «розум», «думка»; «освіта», «наука»; «правда», «істина», «справедливість», «час», «вічність», «вік».

Узагальнено-філософські висловлення П. Загребельного комплексно досліджено в контексті сучасної інтегративної лінгвостилістики, яка оперує власне стилістичними науковими категоріями й поняттями, а також спирається на теоретичні постулати, розроблені під час аналізу художнього тексту в межах інших мовознавчих галузей антропоцентричного спрямування. Актуалізовано поняття «мовно-естетичні знаки української культури» (С.Я. Єрмоленко), доведено, що всі різновиди узагальнено-філософських висловлень П. Загребельного відповідають критеріям, які дають змогу уналежнити їх до списку лінгвокультурем. Письменницькі мудрослів'я кваліфіковано як мовно-естетичні знаки українського лінгвокультурного універсуму, що відбивають сутність найрізноманітніших сфер людського буття. Виявлено специфічні ознаки афористики прозаїка, мовомислення якого переважно тяжіє до софійного способу філософствування.

Ключові слова: узагальнене висловлення, афоризм, крилатий вислів, філософський роздум, мовно-естетичний знак, лінгвокультурема.

Постановка проблеми. Художню прозу П. Загребельного, заглиблену у філософію людського буття, динамізують численні лінгвальні одиниці, які формують неповторний індивідуально-авторський стиль. Увесь розгалужений корпус стилістично маркованих текстових складників є наслідком словпошуків письменника, високого потенціалу його експресив-

но-образної мовотворчості та глибоко філософського мовомислення. У романах П. Загребельного різнотипні індивідуалізми репрезентують низку мовностилістичних, логіко-семантичних, лінгвопрагматичних, філософських категорій, що дає змогу інтерпретувати їх як у лінгвостилістичному дослідницькому полі, так і в межах лінгвопрагматики, когнітивної лінгвістики та концептології, філософії мови тощо [2, с. 18].

Індивідуальний стиль П. Загребельного не можна уявити без узагальнених висловлень філософського змісту, які можуть істотно розширити простір лінгвокультурного всесвіту. Численні мудрослів'я, виявлені в мові художньої прози письменника, утілюють особливості його мовомислення. Такі релевантні мовні одиниці потребують комплексного дослідження в межах лінгвостилістики, що в сучасних умовах розвитку лінгвоукраїністики інтегрує основні поняття багатьох наукових галузей антропоцентричного спрямування, розроблені під час вивчення художнього тексту та його смислово значущих складників.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Мовно-естетичні знаки української культури, що є історичним надбанням нації, на сучасному етапі розвитку науки потребують усебічного розгляду – з опертям на історію, культуру, філософію, психологію, ментальність, а також на усну народну творчість і художню літературу. Загальний огляд праць відомих мовознавців С.Я. Єрмоленко, В.В. Жайворонка, В.І. Кононенка, А.К. Мойсієнка, В.М. Мокієнка, Н.М. Сологуб, В.Д. Ужченка, Л.І. Шевченко та ін., в яких висвітлено особливості образно-естетичних засобів української мови, дають змогу стверджувати, що останнім часом одиниці такого зразка насправді студіюють переважно як мовні знаки, які, на думку В.В. Жайворонка, потрібно розглядати не лише в плані лінгвоцентризму, а й «з погляду антропоцентризму та дискурсоцентризму, коли мовні одиниці (й усю мову) вивчаємо як духовний продукт їх носія, етносоціуму, що породив мовний феномен як ключовий елемент національної культури» [5, с. 60]. Проблема «олюднення» мовного знака, розгляд його у взаємозв'язку компонентів дихотомії «мова – людина» дедалі частіше постає в етнолінгвістиці, лінгвостилістиці, когнітивній лінгвістиці тощо. Нині це поняття є надто актуальним для інтегративної лінгвостилістики. С.Я. Єрмоленко зауважує, що мовно-естетичні знаки української культури, або логоепістемі, – «це різнорівневі мовні одиниці, до яких належать слова-поняття, приказки, прислів'я, крилаті вислови, фразеологізми, афоризми, рядки з творів художньої літератури тощо» [4, с. 7]. Перераховані лінгвальні одиниці становлять інтерсеміотичний простір української етнокультури, який зусібіч досліджують розроб-

ники теоретичних основ інтертекстуальності (І.М. Колегаєва, Н.В. Кондратенко, Л.Й. Меркотан, О.С. Переломова, В.В. Рижкова, О.О. Селіванова, Г.М. Сюта, Р.С. Чорновол-Ткаченко, М.О. Шаповал та ін.). Утім індивідуально-авторські висловлення філософського змісту, що є джерелом для подальшого цитування, досі потребують скрупульозного відбору в художніх текстах багатьох письменників і докладного лінгвістичного аналізу.

Мета статті – на основі теоретичних положень сучасної інтегративної лінгвістики проаналізувати корпус письменницьких узагальнено-філософських висловлень, що в мові художньої прози П. Загребельного становлять розгалужену систему мовно-естетичних знаків.

Виклад основного матеріалу. Художня проза П. Загребельного заглиблена у філософію людського буття. Епічні твори письменника про минуле й сьогодення України привертають увагу жанрово-стильовим розмаїттям, панорамно-часовими сюжетами, багатством виражально-зображальних засобів мовосвіту митця. Кожен небайдужий читач, захоплений авторським словом, неодмінно замислюється над власним життям, зосереджує думку там, де в романах розповідано про історію рідного краю і творців української нації.

Письменник-інтелектуал був взорований на зразки усної народної творчості та літературно-мовних традицій. Він мав «жадоби знати всю світову класику», тому постійно черпав перлини з океану літературного універсуму. Узагальнено-філософські висловлення самого П. Загребельного – це мовно-естетичні знаки, що є джерелом для подальшого цитування в художній літературі, вони слугуватимуть путівником для вдумливих читачів у різних життєвих ситуаціях.

Системний аналіз індивідуально-авторських висловлень філософського змісту потребує звернення до таких інтертекстуальних зв'язків, як «текст у тексті» і «текст між текстами». Вивчаючи цю проблему, свого часу Р. Барт зауважував, що «текст не можна розглядати як завершений продукт, а лише як безперервну взаємодію між текстами, висловленнями, символами, іменами, цитатами тощо. Узятий окремо текст є міжтекстом щодо якогось іншого тексту» [1, с. 415]. Це означає, що інтертекстуальний зв'язок «текст між текстами» є темпорально прогресивним. Отже, філософські роздуми П. Загребельного, які нерідко стосуються важливих питань, у всі часи актуальних для суспільства, мають перспективу щодо перетворення в цитати, пор.: *Мабуть, невикінчених справ гине з людьми більше, ніж маємо довершених* [6, с. 437]; *...книги можуть бути знищені лише разом з усіма людьми, а це – неможливо* [6, с. 422]; *Історія неспроможна перелічити страждання окремих людей, бо перед нею – нещастя цілих народів* [12, с. 387]; *...веселих правителів любить народ, але не історія* [12, с. 142]; *Хто починає з втрати незалежності суджень, кінчає втратою сил душевних* [12, с. 134]; *...час – єдина річ, зникнення якої люди не зауважують, легковажно забуваючи, що час втрачений – непоправний і непоновний* [12, с. 297]; *...людина не може йти до великого, нехтуючи малим...* [12, с. 517]; *Неминуче по святах мають настати будні, бо навіть найвищі особистості на цій землі покликані не до відбудовання урочистостей, а до сповнення обов'язків* [7, с. 318] та ін.

Наслідком наших багаторічних спостережень над мовою художніх творів прозаїка є словник «Мудрослів'я Павла Загребельного» [3]. Лексикографічна праця містить узагальнені

висловлення письменника (загальна кількість – 1055), зафіксовані в текстах 22 романів і повістей автора. Вважаємо, що такий багатий фактичний матеріал потребує комплексного вивчення в площині лінгвістичного аналізу, що в умовах сучасного розвою самої лінгвістики дає змогу інтегрувати різні прийоми та методи наукового аналізу в межах одного дослідницького поля. Увесь корпус письменницьких узагальнених висловлень розглядаємо як сукупність мовно-естетичних знаків – важливих складників ідіолекту П. Загребельного, що насамперед має бути впорядкований з оперттям на основні поняття, розроблені в семантиці. Виявлення функціональних особливостей досліджуваних лінгвокультурем у тих чи тих лінійних контекстах різних творів дасть змогу оцінити їх із погляду етнолінгвістики, лінгвокультурології та когнітивної лінгвістики.

Сукупність стилістично маркованих текстових одиниць у мові художньої прози П. Загребельного найзручніше систематизувати за ідеографічним принципом. Класифікація узагальнено-філософських висловлень спирається на їхню семантико-смыслову цілість. Ідеографічна диференціація мудрослів'їв письменника, внаслідок якої виділено 42 поняттєві групи індивідуально-авторських висловлень, засвідчує, що їхні складники, номіновані ключовими словами-поняттями, здебільшого репрезентують опозитивні та асоціативні логіко-семантичні відношення зближених понять. У такому разі їх вербалізують антонімічні (*багатство – бідність; війна – мир, перемога; добро – зло; життя – смерть; рідна земля – чужа земля; чоловік – жінка*) та синонімічні (*біль, страждання; велич, значущість; воля, свобода; героїзм, хоробрість; мудрість, розум, думка; освіта, наука; правда, істина, справедливість; час, вічність, вік* та ін.) назви відповідно. Наприклад: *...до частя й добра шлях завжди предовгий, а до лиха – раз ступнути* [6, с. 141]; *Від добра під кригу не лізуть* [12, с. 205]; *...єдиний спосіб порятунку від зла [...] – боротися зі злом* [14, с. 394]; *Лихі вісті летять на великих крилах* [11, с. 57]; *Власне, й те, що зветься злом сьогодні, в майбутньому може виявитися добром або ж було вже колись добром у минулому. Слова й поняття змінюються так само, як люди* [9, с. 302] тощо. Пріолістровані мудрослів'я, що репрезентують логіко-семантичну опозицію «добро» – «зло», нерідко постають унаслідок стилістичного прийому стилізації. Як і етномовні знаки інтерсеміотичного універсуму, зокрема прислів'я та приказки, вони своїм повчальним змістом, зануреним у стислу лінгвальну форму, актуалізують низку морально-етичних проблем, які повсякчас турбують людство.

Мудрослів'я з художніх творів П. Загребельного – це глибоко філософські роздуми автора про сутність найрізноманітніших сфер людського буття. У межах однієї семантично-поняттєвої групи такі узагальнені висловлення тематично споріднені, але загалом мають неоднакову структуру, смислове навантаження та призначення. Вважаємо, що в кожному угрупованні індивідуально-авторські висловлення філософського змісту можна розділити на три підгрупи: I – *афоризми*, II – *крилаті слова*, III – *філософські роздуми*. У такій класифікації мовно-естетичних знаків – мудрослів'їв передусім враховано специфічні ознаки афористики прозаїка, мовомислення якого переважно тяжіє до софійного способу філософствування, орієнтованого на відкритість людини світу можливостей, на поліфонію і творче розмаїття людської думки [3, с. 4].

Афоризми (сентенції) – це короткі висловлювання, що стисло характеризують реалії або ситуації. Особливістю афоризмів є узагальнено-повчальний зміст, тому авторські мудрослів'я такого зразка легко «розчиняються» в загальному афористичному полі лінгвокультурного універсуму, пор.: ... *мова народу – то святощі* [15, с. 398]; ... *людина не може йти до великого, нехтуючи малим...* [12, с. 451]; *Ніщо так не знищує часу, як нещастя* [Євпраксія]; *Чого не знають, того не остерігаються* [13, с. 45]; *Сила буває і в безсиллі* [10, с. 426] тощо. Наведені приклади та багато інших афоризмів концентрують надто важливу інформацію про світобудову, про ті «прописні» норми, порушення яких зводять нанівець поняття правди й істини, що є підмурівком у будь-якому суспільно-історичному устрої.

Крилаті слова (логоепітеми), на відміну від афоризмів, частіше зберігають зв'язок із літературним твором та його автором. В їхньому змісті сконденсовано інформацію про реалії і події, які турбують самого письменника. У текстах романів П. Загребельного крилаті слова нерідко відбивають спосіб критичного світобачення й мовомислення прозаїка, наприклад: *Може, для того й землі всі неоднакові, і мова в людей різна, і норів теж, щоб одних ворог не лякався, а других обходив десятою стороною* [10, с. 243]; *Наслідкування завжди приречене на другорядність, на здрибніння, на втрату первісного призначення, що ним неподільно володіє взірць* [12, с. 38]; *...навчитися чужої мови до пуття хіба можна? Лиш од своєї матері візьмеш всю глибину і сутність, а чужого – самі вершки* [6, с. 421]; *На жаль, освіта не знищує низьких почуттів, навпаки – надає їм гостроти, витонченості, наповнює історією, щоб рано чи пізно відкинути в первісний стан* [11, с. 45] та ін.

Важливою ознакою ідіолекту П. Загребельного є нарративні контексти, в яких цілісно й різнобічно схарактеризовано суспільні явища, що бентежать митця, спонукають його до розлогого філософствування на різні теми. Текстові фрагменти такого зразка кваліфікуємо як *філософські роздуми*. Наприклад: *Але йдеться про інше. Про ім'я в науковому світі, взагалі про ім'я серед людей. Загалом кажучи, всі ми називаємося так чи інакше, після народження нам дають ті інші імена, щоб ми якось розрізнялися між собою, дехто в невинуватій гордині ображається, коли його називають просто «кишановний» чи сякий або такий, а не на ім'я та по батькові, забуваючи про повторюваність і досить звужений реєстр наших найменувань і зовсім не думаючи про те, що ж стоїть за його власним іменем, що він зробив для його прославлення. Грузини на могилі Акакія Церетелі написали одне слово: Акакій. Були Акакії до Церетелі, будуть опісля, але цей Акакій – єдиний в їхній історії. Так само в нас Тарас. І Лариса Косач не дарма ж назвалася Лесею Українкою, бо тільки ця Леся може бути освячена іменем цілої України. І Скворода, що понад два століття висоціє над нашим народом у недосяжності свого філософського генія, – хіба не примушує геть забути про те кухонне знадб'я, від якого походить його прізвище* [13, с. 96]; *Скільки можна б назбирати слів, які супроводжують людину на всіх її страдницьких і радісних путях, слів, які вмрала й знов оживали, оспівувалися в піснях і піддавалися анафемі, удекоровувалися вінками й заливалися кров'ю. Були то слова – мужність, хоробрість, молодечтво, честь, вірність, благородство, добро, милосердя, та над усіма ними незмінно сяяло, заволодіваючи*

всіма серцями, просвітлюючи найпохмуріші душі, слово тихе й чисте, слово, що його вимовляли люди не втомлювалися, слово, яке, розокремлюючи весь світ на недоторкані пари, водночас поєднувало цілі народи, бо стояли за ним не тільки серця людські, а й усе найсвятіше: земля, сонце, хліб, дитина, пісня. Звалося те слово – любов [15, с. 289]. У вертикальному контексті мовотворчості П. Загребельного надто структурно й семантично розбудовані філософські роздуми засвідчують одну з найважливіших ознак ідіолекту письменника – здатність узагальнювати історичний досвід, робити настанови, що можуть бути корисними в різних життєвих ситуаціях. Саме тому стилістично й смислово марковані авторські висловлення спонукають вдумливого читача до роздумів, до розширення або звуження їхнього змісту залежно від фонових знань і власного досвіду реципієнтів.

Узагальнені висловлення П. Загребельного, зафіксовані в низці історичних романів і в творах про сучасність, загалом відповідають філософському методу соціального прогнозування, яким талановито володів письменник. Пор.: *...влада дивиться на народ завсігди згори, а що побачиш, дивлячись униз? Самі голови. То й кортить їй завжди стинати ті голови. Народ же, дивлячись знизу, ніколи не бачить у влади голови, а помічає саме лиш черево, жадібне й ненаситне. Тож і кортить проткнути те черево коли вже й не шаблею, то бодай тріскою!* [15, с. 71]; *...в кожного народу своя земля, як своя мова і свій розум. І людина кожна має свої межі, які, відділяючи її від інших людей, дають їй цілість і сутність. То чом же народ не може мати своїх кордонів і не тільки мати, а й захищати їх?* [15, с. 520]; *І очолити народ може тільки той, хто спроможен забезпечити його майбуття на віки цілі. Забезпечити майбуття. Слова, які не мають назви. Як казав той волопас нічний: «Треба вигравати не битви, а долю»* [15, с. 341]. Мудрослів'я з роману «Я, Богдан» П. Загребельного ніби спеціально спроектовані для сьогодення, яке є нелегким для українського народу. Лінгвокультуреми такого зразка мають неабияку мовно-естетичну та духовно-моральну цінність, вони відбивають неповторну специфіку мовомислення письменника, який завжди шукав «справедливості і влади у слові, як це робили у всі віки великі письменники» [3, с. 669].

Висновки. Розгалужена система узагальнено-філософських висловлень П. Загребельного, що зафіксована в численних лінійних контекстах авторських романів, становить важливий сегмент лінгвокогнітивного простору мовотворчості письменника. Стилістично марковані текстові компоненти такого зразка мають ознаки мовно-естетичних знаків української культури, тому істотно розширюють інтерсеміотичне поле лінгвокультурного універсуму. Комплексне студіювання індивідуалізмів-мудрослів'їв у контексті сучасної інтегративної лінгвостилістики є актуальним для лінгвоукраїністики загалом. На нашу думку, надалі цій проблемі має бути присвячена низка спеціальних досліджень.

Література:

1. Барт Р. От произведения к тексту. *Барт Р. Избранные работы. Семиотика: Поэтика*. Москва : Прогресс, 1989. С. 413–423.
2. Голікова Н.С. Мова художньої прози Павла Загребельного: від слова до концепту : монографія. Дніпро : Акцент ПП, 2018. 432 с.
3. Голікова Н.С. Мудрослів'я Павла Загребельного : словник. Дніпро : Ліра, 2019. 180 с.

4. Єрмоленко С.Я. Мовно-естетичні знаки української культури : монографія. Київ : Інститут української мови НАН України, 2009. 352 с.
5. Жайворонок В.В. Мовні знаки української етнокультури в антропоцентричному висвітленні. *Мовознавство*. 2012. № 2. С. 58–64.
6. Загребельний П.А. Диво : Роман. Харків : Фоліо, 2006. 638 с.
7. Загребельний П.А. Євпраксія : Роман. Харків : Фоліо, 2002. 382 с.
8. Загребельний П.А. Зло : Роман. Харків : Фоліо, 2008. 379 с.
9. Загребельний П.А. Південний комфорт : Роман. Харків : Фоліо, 2004. 351 с.
10. Загребельний П.А. Роксолана : історичний роман. Київ : А-БА-БА-ГА-ЛІА-МА-ГА, 2013. 800 с.
11. Загребельний П.А. Твори в двох томах. Том перший. Розгін. : роман. Київ : Дніпро, 1984. 550 с.
12. Загребельний П.А. Твори в двох томах. Том другий. Смерть у Києві. Первоміст : романи. Київ : Дніпро, 1984. 664 с.
13. Загребельний П.А. Тисячолітній Миколай : Роман : Ч. I. Харків : Фоліо, 2003. 399 с.
14. Загребельний П.А. Тисячолітній Миколай : Роман : Ч. II. Харків : Фоліо, 2004. 461 с.
15. Загребельний П.А. Я, Богдан. Харків : Фоліо, 2008. 672 с.

Holikova N. Generalized-philosophical statements of P. Zagrebelyny in the dimensions of modern linguistic stylistics

Summary. The article analyzes the generalized philosophical statements that make up the branched body of stylistically marked text units in the language of fiction by P. Zagrebelyny. Writers' wisdom is classified into three groups: aphorisms, winged words and philosophical reflections. Their textual-semantic and structural-semantic features in the vertical context of the prose writer's language creation are clarified. The

ideographic principle, which is the basis of the conceptual and thematic distribution of wisdom, is substantiated. Author's generalized-philosophical statements are represented – representatives of oppositional and associative logical-semantic relations of converged concepts, which are relevant during the systematization of P. Zagrebelyny's wisdom. Emphasis is placed on the semantic-semantic and functional-stylistic significance of the components of such antonymous and synonymous thematic groups of individualisms – the author's statements of philosophical content as “wealth” – “poverty”; “war” – “peace”; “good” – “evil”; “native land” – “foreign land”; “man – woman”; “will”, “freedom”; “heroism”, “courage”; “wisdom”, “mind”, “thought”; “education”, “science”; “truth”, “justice”; “time”, “eternity”, “age”. P. Zagrebelyny's generalized philosophical statements are comprehensively studied in the context of modern integrative linguistic stylistics, which operates with stylistic scientific categories and concepts, as well as based on theoretical postulates developed for the analysis of literary text within other linguistic branches of anthropocenter. The concept of “linguistic and aesthetic signs of Ukrainian culture” is actualized (S. Ya. Yermolenko), it is proved that all kinds of generalized philosophical statements of P. Zagrebelyny meet the criteria that allow to include them in the list of linguistic cultures. Literary wisdom is qualified as a linguistic and aesthetic sign of the Ukrainian linguistic and cultural universe, which reflects the essence of various spheres of human existence. Specific features of the prose writer's aphorism have been revealed, whose linguistic thinking mainly tends to the sophism of philosophizing.

Key words: generalized statement, aphorism, winged expression, philosophical reflection, linguistic and aesthetic sign, linguocultureme.

*Гончаренко О. М.,
асистент кафедри мов і літератур Далекого Сходу та Південно-Східної Азії
Інституту філології
Київського національного університету імені Тараса Шевченка,
директор
Інституту Конфуція
Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

РОЛЬ ІНШОМОВНИХ ЗАПОЗИЧЕНЬ У ФОРМУВАННІ ТОРГОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ СУЧАСНОЇ КИТАЙСЬКОЇ МОВИ В КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Анотація. Статтю присвячено різновидам іншомовних запозичень у сучасній китайській мові, а також основним етапам їх адаптації. У торгово-економічній лексиці сучасної китайської мови є значна кількість термінів, запозичених з інших мов. Їх зв'язок зі словотворенням залежить від способів словотворення, словотворчих моделей, за якими створюються нові слова, зокрема терміни. Проте запозичення не є чисто словотворчим способом, хоча і слугує засобом поповнення термінологічної лексики. Велику роль відіграють умови запозичення. Відомо, що не завжди географічна віддаленість мовних територій впливає на запозичення. Особливо це стосується термінології. Дуже часто мова, яка запозичує те чи інше слово, територіально віддалена від мови, з якої відбувається запозичення, але тим не менш запозичення в той або інший період відбувається дуже активно. Використання запозичених слів у китайській мові зумовлене необхідністю перманентного збагачення рідної мови. Запозичені слова включають власні назви, топоніми, щоденну лексику, загальні поняття, термінологію науки та техніки, звуконаслідування тощо. Багато запозичених слів, що в процесі історії злилися з власне китайськими, вже давно вважаються лексикою китайської мови. Запозичення слів – це лінгвістичний феномен, якому притаманні також тісні зв'язки із суспільством та культурою. Потрапивши до китайської мови, іншомовні слова стають складовою частиною її лексики, позбавляються особливостей вихідної мови, узгоджуються з китайською мовою і поширюються відповідно до правил комунікації, збагачуючи лексичний склад китайської мови. Засвоєння слів іншомовного походження становить тенденцію розвитку мови, засіб її збагачення. Китайська мова зазнала, а також продовжує зазнавати значного впливу з боку західної цивілізації та Японії, який спрямований на збільшення торгово-економічної термінології. Що стосується запозичень у торгово-економічній термінології сучасної китайської мови, то ми хочемо наголосити, що найбільша кількість запозичень припадає саме на фонетичні запозичення: власне фонетичні, фонетико-семантичні та транслітерацію.

Ключеві слова: запозичення, глобалізація, транслітерація, семантика, синоніми, економіка.

У торгово-економічній лексиці сучасної китайської мови є значна кількість термінів, запозичених з інших мов. Їх зв'язок зі словотворенням залежить від способів словотворення, словотворчих моделей, за якими створюються нові слова,

зокрема терміни. Проте запозичення не є чисто словотворчим способом, хоча і слугує засобом поповнення термінологічної лексики. Питання запозичень у китайську мову розглядаються в багатьох роботах, наприклад у Гао Мінкая і Лю Чжендяна [1], Ши Ювея [2], Люй Шусяна [3], В.В. Іванова [4] та З. Новотної [5]. Сучасний китайський дослідник Ши Ювей каже: “外来词”的前身“外来语”是一个在汉语史上很重要的术语，可惜我们迄今为止对他的身世还很不了解。”“外来语”«запозичене слово» (прообраз “外来词” «запозичене слово» (дослівно: слова, що прийшли зовні) є дуже важливим терміном в історії китайської мови, на жаль, ми донині не дуже розуміємо його походження» [6].

Велику роль відіграють умови запозичення. Відомо, що не завжди географічна віддаленість мовних територій впливає на запозичення. Особливо це стосується термінології. Дуже часто мова, яка запозичує те чи інше слово, територіально віддалена від мови, з якої відбувається запозичення, але тим не менш запозичення в той або інший період відбувається дуже активно. Наприклад, інтенсивним був потік англійських, німецьких, французьких наукових й інших термінів одразу після Опійної війни в Китаї.

Використання запозичених слів у китайській мові зумовлене необхідністю перманентного збагачення рідної мови. Запозичені слова включають власні назви, топоніми, щоденну лексику, загальні поняття, термінологію науки та техніки, звуконаслідування тощо. Багато запозичених слів, що в процесі історії злилися з власне китайськими, вже давно вважаються лексикою китайської мови. Запозичення слів – це лінгвістичний феномен, якому притаманні також тісні зв'язки із суспільством та культурою.

Потрапивши до китайської мови, іншомовні слова стають складовою частиною її лексики, позбавляються особливостей вихідної мови, узгоджуються з китайською мовою, і поширюються відповідно до правил комунікації, збагачуючи лексичний склад китайської мови. Засвоєння слів іншомовного походження становить тенденцію розвитку мови, засіб її збагачення. Як сказав відомий американський лінгвіст Едвард Сепір: «Найпростіший вплив однієї мови на іншу відбувається саме за допомогою лексичних запозичень. Достатньо є лише наявність культурних запозичень, тоді й знайдуться лексичні відповідники» [7]. З розвитком світового культурного обміну дедалі частіше має місце явище міжмовних запозичень. Мова

зароджується в процесі виробництва, вслід за прогресом суспільства та неупинної еволюції, в цілях забезпечення ефективного торговельно-економічного та культурного обміну між країнами та націями. На різних територіях часто представлені різні культури, відбувається їх обмін, необхідним є постійне засвоєння запозичених слів із метою збагачення національної мови, а збагачення мови й розширення словникового запасу є об'єктивною потребою для економічного торгового та культурного обміну.

Отже, під термінами-іноземними словами ми будемо розуміти слова або терміни іншомовного походження, які з тих чи інших причин перемістилися з іншої мови саме в торгово-економічну терміносистему сучасної китайської мови і які підпорядкувалися її фонетичним і словотворчим нормам. Лексичні запозичення з інших мов можна поділити за способом запозичення на три різновиди: 音译 *yīnyì* фонетичні, 意译 *yìyì* семантичні, 音译加意译 *yīnyì jiā yìyì* фонетико-семантичні. У класифікації іншомовних запозичень особняком стоять так звані вторинні запозичення.

Фонетичні запозичення (音译 *yīnyì*) – передача звукової оболонки слова іншомовного походження. У цьому випадку ієрогліф не має семантичного навантаження, лише фонетичне, наприклад слово “democracy” перекладається як “德漠克拉西 *démòkèlāxī* демократія”.

Семантичні запозичення (意译 *yìyì*) – збереження морфологічної структури мови запозичення та внутрішньої форми, здійснюється дослівний переклад, наприклад “supermarket” перекладається як “超市 *chāoshì* супермаркет”.

Фонетико-семантичні запозичення (音译加意译 *yīnyì jiā yìyì*) – при фонетичній передачі додається буквальний переклад частини запозиченого слова, наприклад “jazz” перекладається як «爵士乐 *juéshìyuè* джазова музика», або частина слова має фонетичний характер, частина – семантичний, наприклад Wall street перекладається як “华尔街 *Huá'ěrjiē* Уолстріт”.

Змішані запозичення (音译、意译共存 *yīnyì, yìyì gòngcún*) – запозичені слова поділяються на фонетичні та семантичні; багато слів, з'явившись, існують у двох формах, а через тривале використання закріплюються в мові, більше того, семантичні запозичення витісняють фонетичні. Наприклад “telephone” спочатку перекладали “德律风 *délǜfēng*”, а потім з'являється слово “电话 *diànhuà* електронна розмова”. Деякі фонетичні запозичення залишаються в повсякденному вжитку. Наприклад, “logic логіка”, спочатку перекладалося дослівно 伦理 *lúnlǐ* або 名学 *míngxué*, проте найуживанішим фонетичним запозиченням стало слово 逻辑 *luójí*.

*Буддизм проник до Китаю на початку правління династії Хань, після сотень років становлення, в період правління династії Тан сформувалася як могутня культурна течія. З початком перекладу буддистського канону, в китайській мові з'явилася велика кількість фонетично однакових слів, деякі використовуються донині. “菩萨 *púsà*” Бодхісаттва – фонетичне запозичення з санскриту (*Bodhi-sattva*), “佛” – це скорочення від “佛陀 *fótuó*” Будда (той, хто пізнає, пробуджується). “刹那 *chànà*” мить – фонетичне запозичення з санскриту (*Ksana*). [8]*

На початку ХХ століття в китайській літературі активно використовували іншомовну лексику. У віршах Гоможа з'являються такі слова, як symphony, pioneer, gasoline (симфонія, піонер та бензин). Відчувався вплив західних культур, у той час як китайська знаходилася на межі занепаду, багато письменників

почали використовувати фонетичні запозичення. Наприклад, у творі Лу Сіня з'являються слова “德漠克拉西 *démòkèlāxī*” (democracy – демократія 民主 *mínzhǔ*) та “赛因思 *sàiyīnsī*” (science – наука 科学 *kēxué*) – фонетичні запозичення, зі збереженням оригінальної вимови. Іншим прикладом є твір Чжу Цзиціна, де вперше з'являється слово скрипка “梵阿玲 *fànālíng*” (violin 小提琴 *xiǎotíqín*), фонетична передача слова була дуже популярним методом перекладу, проте у зв'язку з тим, що фонетичні запозичення важко запам'ятовувалися та швидко забувалися, цей метод поступово був витіснений. На допомогу прийшли фонетико-семантичні запозичення, наприклад назва відомого виробника авто в Німеччині Мерседес-Бенц “奔驰 *bēnchí*”, складається з ієрогліфів, що означають «машина, яка швидко їде», при тому зберігається частково звучання від оригінального слова Бенц.

В умовах глобалізації в китайській мові з'явилася величезна кількість неологізмів. Ці слова відображають новий вигляд соціальної, політичної, економічної та інших областей науки і техніки. На зіткненні розвитку глобалізації та цінностей культури Китаю й Заходу проблемами нашої епохи стає те, як ставитися до глобалізації культури та її адаптації та яким чином скерувати розвиток культури. Кожна культура є продуктом історії певного суспільства, тому в процесі взаємодії вони повинні мати рівні права, уникати культурної гегемонії

На цьому етапі запозичення слів відбувається калькуванням, а також за допомогою часткової транслітерації, наприклад фараон 法老 *fǎlǎo* клуб 俱乐部 *jùlèbù*, картка 卡片 *kǎpiàn*, – пиво 啤酒 *píjiǔ*, гамбургер 汉堡包 *hànbǎobāo*, піца 比萨饼 *bǐsàbǐng*, боулінг 保龄球 *bǎolíngqiú*, Miki-Mays 米老鼠 *mǐlǎoshǔ*, Дональд Дак 唐老鸭 *tánglǎoyā*, або повної транслітерації, наприклад Canon 佳能 *jiānéng* (торгівельна марка), cocoa 可可 *kěkè* (可可茶 *kěkèchá*, 可可粉 *kěkèfěn*), guitar 古塔 *kětǎ* 休克 *xiūkè*, talk show 脱口秀 *tuōkǒuxiù*, Utopia 乌托邦 *wūtōubāng*.

Багато слів мали кілька варіантів перекладу, проте з часом неякісні варіанти були відсіяні, залишилися лише ті, яким притаманна висока якість перекладу. Наприклад, для перекладу слова *стільниковий телефон* було використано 6 варіантів: 移动电话 *yídòngdiànhuà*, 无绳电话 *wúshéngdiànhuà*, 大哥大 *dàgēdà*, 手机 *shǒujī*, 携带式活动蛋 *xiédàishì huódòngdàn*, 蜂窝式电话 *fēngwōshì diànhuà*, що спричинило плутанину [9].

У зв'язку з безперервним посиленням тенденції глобалізації дедалі активніше відбувається взаємообмін між заходом та сходом, англійська та китайська мова постійно зазнають взаємовпливу та взаємопроникнення. Слово “ІТ” (інформаційні технології), дослівно перекладається як галузь інформаційних технологій, фактично більше вживається як “IT业 галузь ІТ”; IP телефон (网间协议电话 *wǎngjiānxiéyì diànhuà* телефон із підтримкою інтернет-протоколу), дослівний переклад: телефон із підтримкою інтернет-протоколу, насправді вживається під назвою “IP电话 IP телефон”.

Ми не отожднюємо культурну глобалізацію з інтеграцією культури, хоча англо-китайський мовний контекст має багато спільного, проте не може бути цілковитою схожістю. У процесі глобалізації та інтернаціоналізації здійснюється акцент на «інтеграції», все ж всі етнічні групи мають особисту ідентичність та культурну самобутність.

Розвиток словникового запасу регулюється правилами мовленнєвої систем, засвоєння запозичених слів має відбуватися в гармонії з морфологічними правилами та особливостями китайської мови. Лінь Тао у своїй праці «Питання норми лексики сучасної китайської мови» виділяє, що структурною особливістю китайської мови є простий склад. У сучасній китайській мові є тенденція багатоскладових слів, тому потрібно уникнути проблеми множинності складів. Було проаналізовано 128 відомих торгових брендів, 100 з яких були багатоскладовими, що становить 78%. Насправді багатоскладові запозичені слова, що важко вимовляються, ненадовго засвоюються в мові [10].

Переклад – це мовленнєва діяльність, комунікативний процес. Мова не може випередити культуру, або існувати незалежно від неї, а культура передається через переклад. Культура своєю чергою через переклад проникає на всі рівні мови. Щодо зв'язку мови, культури та перекладу є яскрава метафора: культура – організм, мова – серце, перекладач – хірург. Під час операції на серці потрібно врахувати всі особливості організму, з тієї ж причини нероздільними вважаються мова та культура, перекладач, конвертуючи одну мову в іншу, має враховувати культурні відмінності. Переклад – це трансформація не тільки на рівні мови, а й на рівні культури [11].

Наприклад, “麦当劳 mǎidāngláo” «Макдоналдс» – культурне явище глобалізації. У більш ніж 100 країнах по всьому світу налічується більше 20 000 ресторанів швидкого харчування «Макдоналдс», що є культурним символом глобалізації, адже не тільки представляє мережу дешевих ресторанів, а й символізує напрям сучасної культури. З появою ресторанів «Макдоналдс» у Китаї місцеві традиції зазнали впливу, що й відбулося також в Японії, оскільки їсти руками було не зовсім поширеним явищем. У Гонконзі «Макдоналдс» став популярним місцем, де можна поснідати, замінивши чайні будинки.

Щодо розуміння поняття запозичених слів виділяють вузький та широкий смисли. У вузькому смислі запозичені слова – лексика, запозичена на рівні фонетики, а не на семантичному рівні, наприклад, запозиченим є слово 摩托车 mótuōchē – мотоцикл, а 火车 huǒchē – не є. У широкому смислі до запозичених слів зараховують як фонетичні, так і семантичні запозичення, де 摩托车 mótuōchē, 火车 huǒchē – обидва слова є запозиченнями. Хоча в широкому смислі не обов'язково вимагається фонетична схожість запозичених слів, а їх культурні та мовні зв'язки [12].

Згідно зі статистичними даними словника «新词新语词典 新词新语词典 新词新语词典 新词新语词典», за 30 років із 1949–1977 з'явилося 28 запозичених слів, у середньому 1 слово за рік, у період з 1978–1988 – 58 слів, 6 слів за рік; з 1988 року за консервативними оцінками кожного року з'являється близько 10 запозичених слів. Через півстоліття кількість перевищуватиме 200 слів за рік, очевидним став успіх політики реформ та відкритості, значно прискорилося поява запозичених слів у китайській мові [13].

Нині англійська – основна мова міжнародного спілкування, яка, проникаючи в інші мови та культури, залишає глибокий слід. Запозичення з англійської мови стосуються різноманітних областей, це – продукти харчування, розваги, спорт, побутові речі, наука та техніка, що свідчить про особливе місце англійської як міжнародної мови, та відображає тенденцію китайської мови щодо запозичення слів з англійської. Наприклад,

“伊妹儿 yīmèier” (Email); “IP电话 IP diànhuà” (Internet protocol phone) IP телефонія; «博客 bóké» blog – блог (щоденник, один із способів публікації чи видання статей; людина, яка веде блог, називається блогер “博主 bózhǔ”, у блозі можна публікувати свої погляди, почуття, розкривати свою особистість, чи представляти звички та спосіб життя окремих людей); “乐活 lèhuó” LO-HAS (lifestyle of health and sustainability) – здоровий та активний стиль життя.

Завдяки реалізації політики відкритості зовнішніх зв'язків, китайське суспільство пройшло шлях від ізоляції до відкритості, зміцнилася психологічна витримка ханської національності щодо запозичення культурних здобутків інших країн. У процесі культурних та економічних зв'язків виникло багато ситуацій, які мали вплив на пристосування китайської ментальності до засвоєння запозичених слів та сприяли їх частому використанню, наприклад: soft land 软着陆 ruǎnzhāolù м'яка посадка, wild card 野卡 yěkǎ джокер, chain store 连锁店 liánsuǒdiàn мережа магазинів, hot line 热线 rèxiàn гаряча лінія, green food 绿色食品 lǜsèshípǐn екологічно чисті продукти харчування, trade war 贸易战 màoyìzhàn торгівельна війна, black humor 黑色幽默 hēisè yōumò чорний гумор, white collar 白领 báilǐng клерк, first lady 第一夫人 dìyīfūrén перша леді, generation gap 代沟 dàigōu конфлікт поколінь, mobile phone 移动电话 yídòngdiànhuà мобільний телефон, bluetooth 蓝牙 lányá блютутс, test-tube baby 试管婴儿 shìguǎnyīngér дитина з пробірки, supermarket 超市 chāoshì супермаркет, population explosion 人口爆炸 rénkǒubào zhà демографічний вибух, clone 克隆 kèlóng клон, AIDS 艾滋病 àizībīng СНІД, shock 休克 xiūkè шок, шоківий стан.

Запозичені слова призвели до появи різноманітних синонімів. У китайській мові кількість синонімів незначна, проте з появою запозичених слів пропорція синонімічних форм явно зросла.

Як правило, запозичені слова, що паралельно вживаються з китайськими відповідниками, можуть точно передати інформацію, проте мова перенавантажується лексикою. Популярним є пряме використання іншомовних слів, що інколи може впливати на якість передачі інформації, людина, яка погано володіє мовою, може опинитися в ситуації, коли не зрозуміє, про що йдеться.

Під час дослідження ми вирішили виділити тематичні угруповання запозичених торгово-економічних термінів. Виділення тематичних угруповань термінологічних одиниць – необхідний етап у вивченні системної організації термінів. Під тематичною групою ми розуміємо сукупність термінів і термінологічних сполук, об'єднаних однією темою. Ми беремо до уваги класифікацію Ши Ювея, який виділяє різноманітні тематичні групи, але нас цікавлять дві групи: економічна терміносистема та терміносистема промисловості. До економічної терміносистеми він зараховує власне економічні терміни (经济术语) і слова на позначення грошових одиниць світу (货币术语), до терміносистеми промисловості – власне промислові терміни (工业术语), слова на позначення назв продукції промисловості (工业产品) та техніки (技术) [15]. Також Ши Ювей зазначає, що до економічної терміносистеми запозичено 214 слів з англійської мови, 10 з російської, 13 з французької, 2 з латинської мови, 2 з арабської, 3 з монгольської мови, 6 з малайської мови, 63 з японської та ще 17 з інших мов; до терміносистеми промисловості – 486 слів з англійської мови, 41 з російської мови, 8 з

французької, 1 з латинської мови, 5 з монгольської мови, 2 з малайської мови, 43 з японської мови, 8 з інших мов.

Тому в межах досліджуваної терміносистеми можна виділити широкі за обсягом тематичні групи термінів на позначення торгово-економічної діяльності. Такими тематичними групами є: 1. 经济术语 *jingji shuyu* «економічна термінологія»; 2. 世界上外币 *shijieshang waibi* «грошові одиниці світу»; 3. 商品 *shangpin* «товар»; 4. 度量单位 *duliangdanwei* «одиниці вимірювань».

1. 经济术语 *jingji shuyu* «економічна термінологія»: 爱康诺米 *àikāngnuòmǐ* (фонет. зап.) «економіка» від англ. *economy*, що дорівнює 经济 *jingji* (ще існують такі варіанти запозичень: 伊康老米 *yikānglǎomǐ*, 叶科诺密 *yekenuòmǐ* (фонет. зап.); 额各诺糜加 *egenuomijia* (фонет. зап.) «економіка» від латин. *Aeconomica*, що відповідає 经济学; 版克 *bǎnkè* (фонет. зап.) «банк» від франц. *banque*, що відповідає 银行 *yínháng*; 保险 *bǎoxiǎn* (втор. зап.) «страхування» від япон. 保険 *hoken*; 保障 *bǎozhàng* (втор. зап.) «гарантія» від япон. 保障 *hoshō*; 舶来品 *bóláipǐn* (втор. зап.) «імпортований товар» (从国外进口的货物) від япон. 舶来品 *hakurai-hin*; 驳船 *bóchuán* (сем. зап.: 驳 *bó* переправляти на + 船 *chuán* пароплав) «баржа» від англ. *barge*; 财团 *cáituán* (втор. зап.) «консорціум, фінансовий трест, фінансова група» від япон. 財団 *zaidan*; 金融 *jīnróng* (втор. зап.) «фінанси, грошовий оберт» від япон. 金融 *kin'yū*; 进度 *jìndù* (втор. зап.) «темп» від япон. 進歩 *shindō*; 进化 *jìn huà* «еволюція» від япон. 進化 *shinka*; 进展 *jìnzhǎn* (втор. зап.) «розвиток» від япон. 進展 *shinten*; 经费 *jīngfèi* (втор. зап.) «витрати, асигнування» від япон. 経費 *keihi*; 入超 *rùchāo* (втор. зап.) «пасивний баланс» від япон. 入超 *nyūchō*; 商法 *shāngfǎ* (втор. зап.) «торгове законодавство» від япон. 商法 *shōhō*; 生产 *shēngchǎn* (втор. зап.) «виробництво» від япон. 生産 *seisan*; 生产关系 *shēngchǎn guānxì* (втор. зап.) «виробничі відносини» від япон. 生産関係 *seisan-kankei*; 投资 *tóuzī* (втор. зап.) «інвестиція, інвестувати» від япон. 投資 *tōshi*; 投机 *tōujī* (втор. зап.) «спекуляція» від япон. 投機 *tōki*; 屯并 *tūnbìng* (фонет. зап.) «демпінг» від англ. *dumping*.

2. 世界上外币 *shijieshang waibi* «грошові одиниці світу»: 阿富汗 *āfūhān* «афгані» (фонет. зап.), 卢比 *lú bǐ* «рупія» (фонет. зап.), 底内尔 *dīnèr* «динар» (фонет. зап.), 比索 *bǐsuǒ* «песо» (фонет. зап.), 里亚尔 *lǐyǎer* «ріал» (фонет. зап.), 埃斯库多 *āisīkūdūo* «ескудо» (фонет. зап.), 欧元 *ōu jīn* «євро» (сем. зап.: 欧 *ōu* – 欧洲 *ōuzhōu* «Європа» + 金 *jīn* «гроші»); 英镑 *yīngbāng* «англійський фунт» (фонет. зап.); 美元 *měiyuán* «американський долар» (сем. зап.: 美洲 *měizhōu* «Америка» + 元 *yuán* «юань» – китайська грошова одиниця, яка дорівнює 100 分 *fēn* «феням», часто вживається як заміник грошових одиниць інших країн з обов'язковим зазначенням країни); 仙 *xiān* (英语: *cent*) цент (фонет. зап.);

3. 商品 *shangpin* «товар». Термінологічні одиниці цієї групи, об'єднані спільним семантичним компонентом, можна зобразити як складне ієрархічне утворення, що включає комплекс наукових понять, які обслуговують сферу економічної діяльності і підпорядковані спільній темі 商品 *shangpin* «товар»: 阿斯匹林 *āsīpílin* (фонет. зап.) «аспірин» від нім. *Aspirin*; 可口可乐 *kěkǒukělè* (фонет. зап.) «кока-кола» від англ. *Coca-Cola*; 摩托车 *mótuōchē* (фонет.-сем. зап.: 摩托 *mótuō* (фонетичний запис) + 车 *chē* візок) «мотоцикл» від англ. *motorcycle*; 摩托艇 *mótuōtǐng* (фонет.-сем. зап.: 摩托 *mótuō* (фонетичний запис) + 艇 *tǐng* човен) «моторний човен» від англ. *motorboat*; 摩托卡 *mótuōkǎ* «мотокар» (фонет.-сем. зап.: 摩托 *mótuō* (фонетичний

запис) + 卡 *kǎ* авто) від англ. *motorcar*; 巧克力 *qiǎokèlì*, 巧克力 *shaokeli* «шоколад» (фонет. зап.) від англ. *chocolate*; 威士忌 *wēishìjǐ* «віскі» (фонет. зап.) від англ. *whisky*; 维他命 *wéitāmìng* «вітамін» (фонет. зап.) від англ. *vitamin*, що відповідає 维生素; 沃克须更气 *wòkèxūgēngqì* «кисень» (фонет.-сем. зап.: 沃克须更 *wòkèxūgēng* (фонетичний запис: *oxygen*) + 气 *qì* газ) від англ. *oxygen*; 鸦片 *yāpiàn* «опіум» (фонет. зап.) від англ. *opium*; 因苏林 *yīnsūlín* «інсулін» (фонет. зап.) від англ. *insulin*; 布丁 *bùdīng* «пудінг» (фонет. зап.) від англ. *pudding*; 开司米 *kāisīmǐ* «кашмір» (фонет. зап.) від англ. *cashmere/casimire*; 吐司 *tǔsī* «toast (печений хліб)» (фонет. зап.) від англ. *toast*; 康拜因 *kāngbāiyīn* «комбайн» (фонет. зап.) від рос. комбайн, що відповідає 联合收割机 *liánheshougeji*; 比萨饼/皮查饼 *bǐsābǐng / píchābǐng* «піца» (фонет.-сем. зап.: 比萨/皮查 *bǐsā / picha* (фонетичний запис) + 饼 *bǐng* корж) від італ. *pizza*; 芒果 *māngguo* «манго» (фонет. зап.) від малайського *mango*; 香槟酒 *xiāngbīngjiǔ* «шампанське» (сем. зап. 香 *xiāng* смачний, ароматний + 酒 *jiǔ* вино) від франц. *champagne*; 柠檬 *níngméng* «лимон» (фонет. зап.) від англ. *lemon*; 必安达 *bì'ānda* «БМВ» (фонет. зап.) від англ. *BMW*.

4. Одиниці вимірювань: 阿尔 *ā'ěr* «ар» (фонет. зап.) від франц. *are*, що відповідає 公亩 *gōngmǔ*; 爱克 *àikè* «акр» (фонет. зап.) від англ. *acre*, що відповідає 英亩 *yīngmǔ*; 克兰姆 *kèlǎnmǔ* «грам» (фонет. зап. + 克 *kè* грам) від франц. *gramme*; 瓦 *wǎ* «грам» (втор. зап.) від япон. 瓦 *guramu*; 码 *mǎ* «ярд» (втор. зап.) від япон. 碼 *yādo*; 密理立脱尔 *mǐlǐlìtuō'ěr* «мілілітр» (фонет. зап.) від франц. *millilitre*; 瓦特 *wǎtè* «ват» (фонет. зап.) від англ. *watt*; 微法拉 *wēifǎlā* «мікрофарад» (微 *wēi* мікро + фонет. зап. 法拉 *fǎlā*) від англ. *microfarad*; 微微法拉 *wēiwēifǎlā* «мікро мікрофарад» (微 *wēi* мікро + 微 *wēi* мікро + фонет. зап. 法拉 *fǎlā*) від англ. *micromicrofarad*; 微伏特 *wēifúte* «мікрровольт» (微 *wēi* мікро + фонет. зап. 伏特 *fúte* «вольт») від англ. *microvolt*; 尺寸 *chǐcun*/尺码 *chǐmǎ* (в континентальному Китаї (大陆) – 晒土 *shàitǔ* (в Гонконзі (香港) – 尺码 *chǐmǎ* в Тайвані (台湾) «розмір» (сем. зап. 尺 *chǐ* «чи» (1/3 м.) + 寸 *cun* «3,33 см»); 码 *mǎ* «цифра, ярд») від англ. *size*; 呎 *chǐ* «фут» (втор. зап.) від япон. 呎 *fūto* (від англ. *foot*); 迷你 *mǐnǐ* «міні» (фонет. зап.) від англ. *mini*, що відповідає 微型.

Китайська мова зазнала, а також продовжує зазнавати значного впливу з боку західної цивілізації та Японії, який спрямований на збільшення торгово-економічної термінології. Що стосується запозичень у торгово-економічній термінології сучасної китайської мови, то ми хочемо наголосити, що найбільша кількість запозичень припадає саме на фонетичні запозичення: власне фонетичні, фонетико-семантичні та транслітерацію.

Література:

1. 高名凯, 刘正淡. 现代汉语外来词研究. 北京, 1958.
2. 史有为. 汉语外来词. 北京, 2000.
3. Люй Шусян. Очерк грамматики китайского языка. Москва, 1961. Ч. 1.
4. Иванов В.В. Терминология и заимствования в современном китайском языке. Москва, 1973.
5. Novotna Z. Contributions to the study of loan-words and hybrid words in Modern Chinese. *Archive Orientalni*, 1967, № 4; 1968, Vol. 36, № 2; 1969, Vol. 37, № 1.
6. 汉语外来词 – 北京, 2000年. 11页.
7. 陈原: “社会语言学” – 北京, 学林出版社, 1983年, 第134页.
8. 外来词汇对中国语言文化的影响/刚副主编. – 天津: 天津人民出版社, 2011年, 第75页.

9. 外来词汇对中国语言文化的影响/修刚主编 – 天津: 天津人民出版社, 2011年, 第77页。
10. 姚斯、霍拉勃: “接受美学与接受理论” – 辽宁: 辽宁人民出版社, 1987年。
11. 余东、陈可培: “论翻译策略的文化内因”//“解放军外国语学院学报”。2003年, 第5期。
12. 邹嘉彦、游汝杰: “当代汉语新词的多元化趋向和地区竞争”//“语言教学与研究”2003年, 第2期。
13. 许文胜: “从汉语外来新词研究看文化策略的变迁”. “安徽大学学报(哲学社会科学版)”2006年, 第2期。
14. 外来词汇对中国语言文化的影响/修刚主编。天津: 天津人民出版社, 2011年, 第96页。
15. 汉语外来词。北京, 2000. 161–163页。

Goncharenko O. The role of foreign loan words in the formation of commercial and economic terminology contemporary Chinese language in the context of globalization

Summary. The article deals with four types of foreign loan words in contemporary Chinese language, as well as the main stages of their adaptation. There are a significant number of terms borrowed from other languages into the trade and economic vocabulary of modern Chinese language. Their connection with word formation depends on the ways of word formation, word-formation models, according to which new words are created, in particular terms. However, borrowing is not a purely word-formation method, although it serves as a means of supplementing terminological vocabulary. Borrowing conditions play an important role. It is known that the geographical remoteness of language territories does not

always affect borrowing. This especially applies to terminology. Very often, a language that borrows a word is geographically distant from the language from which it is borrowed; nevertheless borrowing in a given period is very active. The use of borrowed words in Chinese is due to the need for permanent enrichment of the native language. The use of borrowed words in Chinese language is due to the need of permanently enrich the native language. Foreign loan words include proper names, place names, everyday vocabulary, general concepts, terminology of science and technology, sound imitation and so on. Many foreign loan words, which in the course of history merged with the actual Chinese, are considered the vocabulary of the Chinese language. Borrowing of words is a linguistic phenomenon, which also has close relationship with society and culture. In the Chinese language, foreign loan words become an integral part of its vocabulary, lose the features of the original language, are combined with the Chinese language, and spread in accordance with the rules of communication, enriching the lexical composition of the Chinese language. The assimilation of borrowed words represents the tendency of language development, a means of its enrichment. The Chinese language was heavily influenced by Western civilization and Japan, which aims to increase trade and economic terminology. As for borrowings in the trade and economic terminology of the modern Chinese language, we want to emphasize that the largest number of borrowings falls precisely on phonetic borrowings: phonetic, phono-semantic and transliteration proper.

Key words: loan word, globalization, transliteration, semantics, synonyms, economy.

*Горюнова М. М.,**кандидат філологічних наук, доцент,
завідувачка кафедри іноземних мов
Національної академії статистики, обліку та аудиту**Стогній І. В.,**старший викладач кафедри іноземних мов
Національної академії статистики, обліку та аудиту*

ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДУ «ПЕРЕВЕРНУТОГО НАВЧАННЯ» ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Анотація. Стаття присвячена використанню методу «перевернутого навчання» під час вивчення іноземних мов та організації навчального процесу в умовах дистанційного навчання.

Необхідність розробки дистанційних курсів виникла для забезпечення освітніми послугами студентів, які навчаються віддалено, здобувають паралельну освіту в навчальних закладах України або за кордоном, а також осіб з особливими освітніми потребами тощо.

Під час дослідження дистанційних курсів іноземних мов слід зазначити, що значна увага приділяється розвитку навичок інтерактивного спілкування, за основу якого взято комунікативний метод та метод «перевернутого навчання», який є предметом дослідження цієї статті.

Нині модель «перевернутого навчання» являє собою різновид змішаного навчання, який можна використовувати як під час дистанційного навчання, так і під час навчання в аудиторіях.

Головною особливістю цього методу є те, що теоретичний матеріал студенти опрацьовують дома: в онлайн-середовищі переглядають тематичні навчальні відеоматеріали або інформаційні матеріали, запропоновані викладачем. Натомість в аудиторії студенти під керівництвом і за допомогою викладача виконують практичні завдання до тієї теми, яку засвоїли вдома, обговорюють спірні питання або такі, які потребують додаткового пояснення. Таким чином змінюються функції і роль викладача під час навчального заняття. З лектора він перетворюється на тренера, консультанта, наставника та може більш ефективно надавати індивідуальну підтримку студентам.

Вивчення іноземних мов у нефілологічних закладах вищої освіти має свою специфіку та підхід до планування і реалізації навчальних занять, спрямованих на формування у студентів не лише загальнонавчальної лексики, граматичного мінімуму, розвитку фонетичних норм та орфографічних умінь для повсякденного спілкування, а й професійної мовної компетенції відповідно до вибраного студентами фаху.

Для організації навчання іноземної мови, як і усі класичні методи та форми навчання, «перевернутий метод» варто використовувати відповідно до принципу доцільності, теми й мети навчального заняття, цілей, які ставить перед собою викладач. На думку авторів, його варто застосовувати в комплексі з іншими методами навчання, тоді вони формують систему знань, умінь, навичок, які задовольняють потреби всіх учасників навчального процесу.

Ключові слова: методика навчання, іноземні мови, дистанційне навчання, метод «перевернутого навчання»,

мовна компетенція, самостійна робота студента, електронні освітні матеріали.

Постановка проблеми. Для ефективної реалізації навчального процесу в сучасних умовах виникла необхідність здійснення належних реформ щодо впровадження в освітній простір дистанційної форми навчання.

Необхідність розробки дистанційних курсів виникла для забезпечення освітніми послугами студентів, які навчаються віддалено, здобувають паралельну освіту в навчальних закладах України або за кордоном, а також осіб з особливими освітніми потребами тощо.

За визначенням авторів навчального посібника «Дистанційне навчання: умови застосування» дистанційна освіта важлива ще й тому, що вона є специфічною організацією навчального й педагогічного процесу, за основу якого береться застосування дистанційних, інформаційних та телекомунікаційних технологій [1].

Для успішної та ефективної організації навчання заклади освіти усіх рівнів залучають до використання сучасні платформи електронного дистанційного навчання, такі як Office 365, Google Classroom, Moodle, A Tutor тощо, а також мобільні додатки для Інтернет-спілкування та передачі файлів Viber, Telegram, WhatsApp з урахуванням своїх можливостей та технологічного забезпечення.

В умовах карантину навчальні заклади країн, які охопила пандемія, вимушено перейшли на дистанційну форму навчання. Отже, виникла потреба переглянути й використання методів навчання. Під час дослідження дистанційних курсів іноземних мов варто зазначити, що значна увага приділяється розвитку навичок інтерактивного спілкування, за основу якого взято комунікативний метод. Цілком виправданим є використання й методу «перевернутого навчання», який є предметом дослідження цієї статті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні і практичні аспекти успішного використання методу «перевернутого навчання» були розглянуті в дослідженнях вітчизняних вчених та викладачів-практиків О.М. Слушного, С.С. Попадюка, М.О. Скуратівської, О.Г. Кузьмінської. Зокрема, автор С.Г. Литвинова здійснила порівняння технологій «перевернутого навчання» з традиційними методами навчання.

Мета статті – обґрунтувати доцільність використання методу «перевернутого навчання» у нефаховому закладі вищої

освіти під час вивчення іноземних мов та висвітлити переваги сучасних технологій.

Виклад основного матеріалу. Метод «перевернутого навчання», запропонований викладачами хімії Вудландської школи у штаті Колорадо Джонатаном Бергманом та Аароном Самсом у 2007 році, набув широкої популярності у США, а протягом останніх років почав використовуватись і в європейських закладах освіти. Так, наприклад, у Німеччині пропагандистами методу «перевернутого навчання» у сфері вищої освіти є викладачі вищої школи Крістіан Шпаннагель (Хайдельберг), Юрген Хандке (Марбург) та Йорн Ловісках (Білефельд).

Існує низка розробок «перевернутого навчання», переважно для шкіл у Прибалтиці, де цю ідею активно пропагує естонський освітній технолог-інноватор Марина Курвітс.

В Україні ж є лише поодинокі спроби використання викладачами моделі «перевернутого навчання» [2].

Автори методу Джонатан Бергман та Аарон Самс почали створювати короткі відеоролики з матеріалами лекцій, які їхні учні переглядали вдома, на заняттях же основна увага приділялась виконанню практичних та лабораторних робіт, а також відповідям на питання від учнів.

Нині модель «перевернутого навчання» являє собою різновид змішаного навчання, який можна використовувати як під час дистанційного навчання, так і під час навчання в аудиторіях. Головною особливістю цього методу є те, що теоретичний матеріал студенти опрацьовують дома: в онлайн-середовищі переглядають тематичні навчальні відеоматеріали або інформаційні матеріали, запропоновані викладачем. Натомість в аудиторії студенти під керівництвом і за допомогою викладача виконують практичні завдання до тієї теми, яку засвоїли вдома, обговорюють спірні питання або такі, які потребують додаткового пояснення. Таким чином, змінюються функції і роль викладача під час навчального заняття. З лектора він перетворюється на тренера, консультанта, наставника та може більш ефективно надавати індивідуальну підтримку студентам. Отже, зазначена методика дає змогу більш ефективно використовувати аудиторний час для спільного узагальнення вивченого матеріалу.

Вивчення іноземних мов у нефілологічних закладах вищої освіти має свою специфіку та підхід до планування і реалізації навчальних занять, спрямованих на формування у студентів не лише загальноживаної лексики, граматичного мінімуму, розвитку фонетичних норм та орфографічних умінь для повсякденного спілкування, а й професійної мовної компетенції відповідно до вибраного студентами фаху.

Так, наприклад, для студентів економічних спеціальностей під час вивчення фахової лексики для виконання домашнього завдання можна запропонувати самостійно вивчити такі лексичні одиниці, та зробити їх переклад українською мовою (*to appreciate, appreciation, to value, to estimate, to appraise, to assess, to cost*), в аудиторії ж – практично опрацювати випадки вживання цих лексичних одиниць у повсякденному та професійному мовленні, адже українською мовою вони перекладаються майже однаково зі значенням *оцінювати, визнавати, давати оцінку*. Викладачеві варто навчити студентів розрізняти значення та доречність використання цих слів відповідно до мовленнєвої ситуації та для уникнення непорозуміння під час спілкування англійською мовою:

to appreciate – 1) *to understand how serious or important a situation or problem is (оцінити, зрозуміти, усвідомити, наскільки важливою є ситуація або проблема); 2) to be grateful for something (бути вдячним за щось).*

E.g. He did not fully appreciate the significance of signing the contract. – Він не цілком оцінив значення підписання контракту.

E.g. Thank you very much. I really appreciate your help. – Дякую Вам дуже. Я насправді ціную Вашу допомогу.

appreciation – *an understanding of the importance or meaning of something (розуміння, усвідомлення важливості чи значення чогось).*

E.g. A realistic appreciation of the situation. – Реальна оцінка ситуації.

to value – 1) *to think smb/smt very important (вважати когось або щось дуже важливим); 2) to decide the amount of money that smth is worth (оцінювати щось у грошовому еквіваленті).*

E.g. I really value her as a friend. – Я насправді ціную її як друга.

E.g. The house was valued at \$150 000. – Будинок був оцінений у 150 000 доларів США.

to estimate – *to calculate the size, cost, etc. of smth approximately, before you have all the facts or figures (приблизно врахувати розмір, вартість тощо якоеь предмета до того, як його оцінять фахівці у фактах та цифрах).*

E.g. She estimated that the work would take three months. – Вона приблизно оцінила, що на цю роботу знадобиться близько трьох місяців.

to appraise – *assess the value or quality of smth (визначати ціну або якість чогось).*

E.g. They appraised the painting at £200 000. – Вони оцінили живопис у 200 000 фунтів стерлінгів.

to assess – *to judge or decide the amount, value, quality, or importance of something (визначати кількість, вартість, якість чи важливість чогось).*

E.g. The insurers will need to assess the flood damage. – Страховикам потрібно буде оцінити збитки від повені.

to cost – *the amount of money needed to buy, do, or make something (сума грошей, необхідна для того, щоб щось придбати, зробити або виконати).*

E.g. It's difficult for most people to deal with the rising cost of healthcare. – Більшості людей важко впоратися зі зростанням вартості/зростанням ціни на охорону здоров'я.

За подібним зразком можна підготувати фрагмент заняття з граматики. Викладач пропонує студентам самостійно опрацювати заздалегідь підготований ним теоретичний матеріал – відеоролики, презентації, опорні схеми з поясненням, а в аудиторії приділити більшу увагу виконанню практичних завдань на розвиток умінь та навичок використовувати отримані знання в усному та писемному мовленні.

Доступ до мережі Інтернет та використання його ресурсів дають викладачу змогу урізноманітнити навчальний матеріал, наповнити практичні заняття завданнями, які можуть зацікавити сучасного студента. Так, наприклад, популярний відеохостинг YouTube містить різноманітні навчальні й художні фільми, тематичні підбірки, відеоролики з поясненням складного граматичного та лексичного матеріалів. Ступінь складності матеріалу підбирається залежно від рівня мовленнєвої підготовки студентів.

Застосовуючи згаданий метод для планування перевернутого заняття, викладач має спочатку поставити перед собою такі питання-орієнтири:

- в яких видах роботи студентам найбільше потрібна підтримка викладача чи групи;
- який матеріал найкраще придатний для викладу в аудиторії, а який для самостійно керованого індивідуального опанування знань вдома;
- як можна підготувати матеріал за підтримки цифрових технологій з урахуванням вимог дидактики [2, с. 151];
- яким має бути обсяг навчального матеріалу залежно від теми заняття;
- скільки аудиторного часу потрібно використати на відпрацювання певного матеріалу.

Як і кожен метод, метод «перевернутого навчання» має свої особливості, серед яких, на думку дослідників, можна виділити такі:

- *використання електронних освітніх ресурсів*. Завдяки сучасним технологіям учителями і викладачами накопичена велика база різноманітних матеріалів, таких як відео, інтерактивні завдання, електронні навчальні матеріали, електронні тести для самоперевірки. Підручники та книжки не є єдиним джерелом інформації, а викладачі – єдиним джерелом знань. Кожен, хто має доступ до мережі Інтернет, може отримати якісний електронний освітній контент у зручний для нього час;

- *підвищення вимог до навчальної діяльності учнів та студентів*. Теоретична частина навчального матеріалу має формувати у них базові поняття і підтримувати навчання, а не займати центральне місце. Зміст навчання вже не є самоціллю, а стає відправною точкою поглиблення знань. Здійснюється зміщення акценту на процес пізнавальної діяльності учнів та студентів, у процесі якої вони відкривають для себе нові знання;

- *розв'язання різнопланових проблем навчання в обговореннях і дискусіях*. Технологія «перевернутого навчання» дає змогу учителям і викладачам вивільнити час для спілкування на заняттях. Фактично з'являється можливість працювати один на один зі студентами, яким важко дається навчальний предмет або в яких виникають проблеми з виконанням домашніх робіт. В умовах дистанційного навчання обдаровані студенти матимуть більше свободи для того, щоб навчатися у власному темпі. Використання технологій «перевернутого навчання» сприяє реалізації персоналізованого підходу в навчанні та організації самостійної роботи студентів;

- *підготовка до навчальних занять*. Викладачу потрібно додатково готуватися, оскільки створення лекції вимагає певних зусиль та додаткових знань. Однак створені одного разу якісні цифрові матеріали викладач може використовувати та вдосконалювати надалі у своїй практиці;

- *готовність студентів до опрацювання навчального матеріалу самостійно*. Пряме пояснення навчального матеріалу вимагає менше зусиль від студентів, бо вони сприймають новий матеріал пасивно і покладаються на пояснення викладача. Технологія «перевернутого навчання» передбачає активну участь студентів у пізнавальному процесі й вимагає від них самостійної підготовки [3; 4].

Висновки. В Україні метод «перевернутого навчання» почали активно застосовувати під час введення карантинних обмежень та переведення навчального процесу на дистан-

ційну форму навчання та навчання з повним використанням онлайн-технологій. Таким чином, навчальний процес у закладах вищої освіти не був перерваний через вимушені заходи безпеки, не були порушені санітарно-гігієнічні норми, студенти отримували освітні послуги вдома, мали змогу працювати ізольовано, викладачі не змушені були ущільнювати освітні програми. У таких умовах використання методу «перевернутого навчання» цілком виправдало своє застосування і, на думку О.М. Слушного, сприяло розв'язанню таких завдань: забезпечення виходу кожного студента на свій рівень розвитку через індивідуальний темп роботи; формування інтелектуальних, пізнавальних та творчих здібностей кожного суб'єкта навчання; розвиток практичних і дослідницьких навичок студентів; стимулювання саморозвитку й самоактуалізації особистості; забезпечення свідомого засвоєння базових знань [4]. Для організації навчання іноземної мови, як і усі класичні методи та форми навчання, «перевернутий метод» варто використовувати відповідно до принципу доцільності, теми й мети навчального заняття, цілей, які ставить перед собою викладач. На думку авторів, його слід застосовувати у комплексі з іншими методами навчання, тоді вони формують систему знань, умінь, навичок, які задовольняють потреби всіх учасників навчального процесу.

Література:

1. Кухаренко В.М., Рибалко О.В., Сиротенко Н.Г. Дистанційне навчання: умови застосування. Дистанційний курс : навч. посібник. Харків : НТУ «ХПІ», «Торсінг», 2002. 320 с.
2. Попадюк С.С., Скуратівська М.О. Методологічні засади використання освітньої концепції «перевернуте навчання» у вищій школі. *Педагогічні науки* : збірник наукових праць. 2017. Вип. LXXVI. Том 3. С. 149–154.
3. Литвинова С.Г. Технології навчання учнів у умово орієнтованому навчальному середовищі загальноосвітнього навчального закладу. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2015. Том 47, № 3. С. 49–66.
4. Слушний О.М. Технологія «перевернутого навчання» як інноваційний засіб підвищення якості освіти. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія*. 2016. Вип. 48. С. 22.
5. Кузьмінська О.Г. Перевернуте навчання: практичний аспект. *Інформаційні технології в освіті*. 2016. № 1 (26). С. 87–98.
6. Заскалета С.Г., Округ А.Є. Організація самостійної пізнавальної діяльності студентів на заняттях з іноземної мови. *Молодий вчений*. 2018. № 4.4. (56.4). С. 39–42.
7. Балицька Т.В. Організаційно-педагогічні умови самостійної роботи студентів у процесі кредитно-модульного навчання. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка*. 2011. № 13 (224). Ч. I. С. 53–56.
8. Collins: як говорити англійською. Розбираємося з нюансами слововжитку / Під ред. П. Гендс, К. Вайлд, С. Андерсон, Е. Волтер; пер. з англ. Ю. Петіка, О. Петіка під наук. ред. В. Назаренко. Київ : Вид. група КМ-БУКС, 2018. 408 с.
9. Oxford Wordpower: dictionary for learners of English. Great Britain, Oxford: Oxford University Press, 2003. 794 p.

Goriunova M., Stogniy I. The use of the method of the “flipped learning” in studying of a foreign languages in the modern conditions

Summary. The article is devoted to the use of the method of “flipped learning” in the study of foreign languages and the organization of the educational process in terms of distance learning.

The need to develop distance learning courses arose to provide educational services to students who study remotely, receive parallel education in educational institutions of Ukraine or abroad, as well as persons with special educational needs, and so on.

When studying distance learning foreign languages, it should be noted that much attention is paid to the development of interactive communication skills based on the communicative method and the method of “flipped learning”, which is the subject of this article.

Today, the inverted learning model is a type of blended learning that can be used both during distance learning and in classroom learning.

The main feature of this method is that the theoretical material students study at home: they study thematic educational videos online or information materials offered by the teacher. Instead, in the classroom, students, under the guidance and with the help of the teacher, perform practical tasks on the topic they have learned at home, discuss different questions or those that need further explanation. This method changes the functions and role of the teacher during the lesson. The teacher becomes

a coach, consultant, tutor but not the lecturer, and can more effectively provide individual support to students.

The study of foreign languages in non-philological institutions of higher education has its own specifics and approach to planning and implementation of educational activities aimed at forming in students not only common vocabulary, grammatical minimum, development of phonetic norms and spelling skills for everyday communication, but also professional language competence.

As well as all classical methods and forms of teaching, the “flipped learning” should be used in accordance with the principle of expediency, theme and purpose of the lesson, the goals set by the teacher. According to the authors, the method of “flipped learning” should be used in combination with other teaching methods to form a system of knowledge, skills, abilities that meet the needs of all participants in the learning process.

Key words: teaching methods, foreign languages, distance learning, method of “flipped learning”, language competence, independent work of the student, electronic educational materials.

Гоца Н. М.,

кандидат філологічних наук,

викладач кафедри теорії і практики перекладу

Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка

Пасічник Н. І.,

кандидат філологічних наук,

викладач кафедри теорії і практики перекладу

Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка

Косенко А. В.,

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри комунікативної лінгвістики та перекладу

Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

Беженар І. В.,

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри комунікативної лінгвістики та перекладу

Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

ЛЕКСИЧНЕ ВИРАЖЕННЯ ОЦІННО-ЕМОТИВНОГО АСПЕКТУ ЖІНОЧИХ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ ПРОМОВ

Анотація. У статті визначено та проаналізовано основні лексичні засоби вираження оцінно-емотивного аспекту жіночих суспільно-політичних промов. Стаття ґрунтується на положеннях про те, що сучасний суспільно-політичний дискурс характеризується використанням особливих мовних засобів, націлених впливати на слухача. Одним із таких засобів є оцінно-емотивна лексика, що виступає не лише ствердженням навколишньої реальності, а й вираженням суб'єктивного ставлення до неї, оцінювання певних об'єктів і ситуацій. У результаті аналізу різних наукових джерел у цьому напрямі стверджується, що оцінно-емотивна наповненість висловлювання залежатиме від різних соціокультурних та індивідуальних характеристик мовця (як, наприклад, гендер) та варіюватиметься в різних дискурсах та контекстах, суспільно-політичних промовах зокрема. У роботі керуємося твердженням про те, що гендер реалізується в мовній поведінці, тобто відрізняється у використанні мовних засобів чоловіками та жінками. Це має своє відображення в оперуванні оцінно-емотивною лексикою мовцями різної гендерної приналежності, а також у різних типах дискурсу. Цій проблематиці присвячено чимало наукових розвідок, проте уваги все ще потребує вивчення оцінно-емотивного компонента у суспільно-політичних промовах представників різної гендерної приналежності. З огляду на актуальність представленої тематики та наявності певних прогалин в її представленні, мета статті полягає у визначенні та аналізі домінуючих лексичних засобів вираження оцінно-емотивного аспекту жіночих суспільно-політичних промов. Предметом розвідки є оцінно-емотивний аспект промов, а об'єктом – лексичні засоби вираження оцінності та емотивності. Матеріалом дослідження слугували суспільно-політичні промови таких жінок-мовців, як Тереза Мей, Камала Гарріс, Джулія Гілард, Мішель Обама.

Використовуючи в дослідженні спостереження та аналіз мовних явищ, виявлено, що домінуючими лексичними

засобами оцінно-емотивного аспекту жіночих суспільно-політичних промов виступають інтенсифікатори, лексика, що вказує на думку мовця, вищі та найвищі ступені порівняння, модальні дієслова. Також оцінно-емотивна складова частина жіночих промов містить ідіоматичні вирази та метафори. Ґрунтуючись на тезі про те, що будь-яке мовне явище у висловлюванні може стати оцінно-емотивним, то основною функцією такого типу лексики є виразити ставлення мовця до дійсності і, як наслідок, викликати певні емоції в слухачів.

Ключові слова: оцінність, емотивність, гендер, суспільно-політична промова, соціокультурний аспект.

Постановка проблеми. Оцінно-емотивна складова частина є однією з основних у мові. Певні емоції виникають як результат оцінки того чи іншого явища чи предмета. З іншого боку, оцінка залежить від того, які емоції превалюють нині в мовця [1, с. 41]. Лексику, що є проявом оцінно-емотивного аспекту мовлення, розглядають і як соціокультурний [2], так і індивідуальний вияв [3].

Оцінно-емотивна лексика – це особливий пласт мовної системи. Це не лише ствердження навколишньої реальності, а й вираження суб'єктивного ставлення до неї, оцінювання певних об'єктів і ситуацій. Саме тому на вибір конкретних мовних одиниць впливають як особистісні характеристики автора, так і його рівень освіченості, середовище, а також гендерна приналежність. Науковці схильні вважати, що чоловіки та жінки по-різному сприймають та тлумачать реальність. Як наслідок, мовне вираження їхніх позицій теж різниться, що виражається у використанні оцінно-емотивної лексики.

Усе це становить актуальність представленої розвідки, оскільки оцінно-емотивна наповненість висловлювання залежатиме від різних соціокультурно-індивідуальних характерис-

тик мовця та варіюватиметься в різних дискурсах та контекстах, в суспільно-політичних промовах зокрема.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Свого часу вивченням цього аспекту мови займалися вітчизняні та зарубіжні дослідники. Так, емотивність та експресивність лексики стали об'єктом досліджень таких лінгвістів, як Г. Аглетдинова, О. Дикан, Л. Єгорова, В. Жельвіс, Г. Кузенко, Н. Романова, О. Сарбаш, О. Смашнюк, А. Стаценко, М. Тепляшин, Л. Фадеєва, О. Філімонова, В. Шаховський, В. Шидловська, М. Ягубова, О. Яскевич, Agneta H. Fischer, A.S.R. Manstead, B. Volek, D. Hoskin, E. Stankiewicz, J.R.J. Fontaine, K.R. Scherer, C. Soriano, G.M. Reeve, W.A. Koch. Оцінність представлена в роботах таких дослідників, як Н. Борисенко, А. Бурячок, І. Буяр, Г. Вишне-вська, С. Вольф, Л. Голубенко, М. Михальченко, О. Олейник, Є. Пишкова, Г. Приходько, О. Сарбаш, Б. Акаш, Л. Бархударов, С. Прищепчук, А. Стаценко, І. Яковлева зосереджували свої дослідження на особливостях перекладу оцінно-емотивної лексики. Проте, незважаючи на проведені дослідження в цій галузі, особливої уваги потребує вивчення оцінно-емотивного компонента в суспільно-політичних промовах представників різної гендерної приналежності.

Мета статті. З огляду на актуальність представленої тематики та наявності певних прогалин в її представленні, мета статті полягає у визначенні та аналізі домінантних лексичних засобів вираження оцінно-емотивного аспекту жіночих суспільно-політичних промов. Серед основних завдань, зумовлених поставленою метою, виділяємо вивчення суспільно-політичної промови як складника політичного дискурсу, дослідження гендерного чинника та його функціонування в мовленні, а також аналіз оцінно-емотивних параметрів гендерного аспекту політичної риторики.

Так, предметом розвідки є оцінно-емотивний аспект промов, а об'єктом – лексичні засоби вираження оцінності та емотивності. Матеріалом дослідження послуговували суспільно-політичні промови таких жінок-мовців, як Т. Мей, К. Гарріс, Г. Клінтон, Дж. Гілард, М. Обама.

Виклад основного матеріалу. Нині будь-хто з нас може спостерігати загострення інформаційного протистояння в політичному просторі, що своєю чергою висуває нові вимоги до мовного наповнення публічних виступів політичних діячів. Для того щоб досягнути своїх стратегічно заданих комунікативних інтенцій, політик має враховувати не лише екстралінгвістичні чинники, що відображають динаміку суспільно-політичного розвитку, а й комунікативні характеристики мовних засобів, особливості їх застосування та дієве поєднання в мові.

Серед основних функцій політичного дискурсу називають утвердження політичної влади, переконання, інтерпретацію, а також маніпуляцію. До додаткових функцій зараховують інформативну, спонукальну, емотивну та естетичну. Сучасний суспільно-політичний дискурс характеризується використанням особливих мовних засобів, націлених впливати на слухача.

Суспільно-політичній промові як складнику політичного дискурсу загалом притаманна двоякість. Це означає, що, з одного боку, в текстах такого типу здійснюється мовне спілкування в умовах заданої, а тому частково підготовленої комунікації. З іншого боку, тексти суспільно-політичної публічної промови розраховані на експромт і остаточно створюються в процесі проголошення [4, с. 38–39].

Нині вже стає очевидним, що політика XXI століття перестала бути виключно чоловічим заняттям. Жінки тепер є не лише об'єктом політики як найважливіша частина електорату, а й учасниками політичного процесу загалом. Саме тому, з огляду на усі вищенаведені твердження щодо природи суспільно-політичної промови, у процесі вивчення мовної і комунікативної поведінки загалом важливим є гендерний чинник та його функціонування в мовленні спікера. Згідно з багатьма дослідженнями в цій галузі (Jennifer Coates, Penelope Eckert, Deborah Tannen, О. Горошко, А. Мартинюк та ін.), є певні відмінності між «жіночим» та «чоловічим» мовленнєвими стилями. Важливо зазначити, що гендерні розбіжності в мові не є всеохоплюючими, чи універсальними, оскільки на вживання тих чи інших мовних засобів впливають різні чинники, серед яких – культурний рівень мовця, його соціальний статус, етнічна чи расова приналежність, а також комунікативна ситуація. Тому варто наголосити, що відмінності в мовленні жінок та чоловіків особливо помітні в конкретній комунікативній ситуації.

На сучасному етапі розвитку лінгвістики гендер розглядається як один із параметрів, за допомогою якого під час спілкування конструюється соціальна ідентичність мовця. Як правило, він взаємодіє з іншими параметрами – статусом, віком, соціальною групою тощо. У роботі керуємося твердженням про те, що гендер реалізується в мовній поведінці, тобто відрізняється у використанні певних мовних засобів чоловіками і жінками. Це має своє відображення в оперуванні оцінно-емотивною лексикою мовцями різної гендерної приналежності, а також у різних типах дискурсу.

Важливою складовою частиною мовлення є, безперечно, оцінно-емотивна. За твердженням Г. Приходько, зв'язок між оцінкою та емоціями має причинно-наслідковий характер, а взаємодія між ними визначається як «оцінка – це думка об'єкта про цінність об'єкта для нього, а емоція – це переживання суб'єктом цієї думки» [5, с. 44]. В. Кухаренко наголошує на зв'язку оцінно-емотивного чинника зі світосприйняттям мовця. Залучаючи цю складову частину у своє повідомлення, мовець відкрито «включається» в розповідь, експліцитно вказуючи на власні вподобання чи антипатії [1, с. 42].

Особливістю оцінно-емотивної лексики є те, що предметно-логічне значення ускладнюється емоційним ставленням мовця до цього явища. Внаслідок цього стає зрозумілим, що емоційна оцінка містить логічну основу, проте емоційна домінанта превалює над раціональним компонентом. Таке твердження свідчить про «розмитість» розмежувань між поняттям логічної (раціональної) та емоційної оцінки і, як наслідок, про певні труднощі, що виникають у разі спроби розмежувати оцінно-емотивну та інтелектуально-оцінну лексику.

Категорія оцінки є антропоцентричною, а отже, вона ґрунтується на нормах та стереотипах певного соціуму. Оцінна лексика безпосередньо пов'язана з мовцем і відображає його ставлення до навколишньої дійсності [6, с. 149]. Втілювані в емотивному дискурсі комунікативні наміри різняться залежно від обставин та характеру дискурсу. Варто зазначити, що у своїй комунікації мовцям притаманно використовувати певну невелику кількість емотивної лексики, адаптованої для втілення різних задумів [7, с. 144], як наприклад, впливу на аудиторію.

Проаналізувавши промови, виголошені жінками-політиками за різних обставин та умов, ми дійшли певних виснов-

ків щодо використання ними лексики оцінно-емотивного компонента. У процесі роботи нами було виокремлено 550 оцінно-емотивних одиниць. Так, найчастіше у своїй риторичі жінки-спікери вживають інтенсифікатори (25%), лексику, що вказує на думку мовця (20%), вищі та найвищі ступені порівняння (15%), модальні дієслова (10%). Також оцінно-емотивна складова частина жіночих промов містить ідіоматичні вирази (15%) та метафори (15%), що теж, залежно від контексту, вказують на «настрій» спікера та націлені викликати певні емоції в аудиторії.

Розглянемо специфіку використання такого типу лексики на конкретних прикладах.

– **Інтенсифікатори:** *of course, sure(ly), certainly, really, truly, no doubt, so, too, very*. Такі лексичні одиниці змінюють прагматичне значення висловлювання, а також посилюють вплив сказаного на слухачів. Інтенсифікатори мають чітку оцінно-емотивну функцію, посилюючи висловлену мовцем оцінку. Також, аналізуючи використання цієї лексики в жіночих промовах, можемо стверджувати, що вона націлена підкреслити впевненість/непевненість мовця у сказаному.

Найчастіше жінки використовують загальні фрази впевненості у висловлюванні:

1. *And then **of course** it goes on* [J. Gillard]. 2. *And **of course**, we know this is not going to be easy guys. It's not going to be easy* [K. Harris]. 3. *He's **certainly** in a position to speak more intimately about Mr Slipper than I am [...]* [J. Gillard].

Також спостерігається лексика посиленого підтвердження:

1. *And four years ago, **too** many people chose to believe that their votes didn't matter* [M. Obama]. 2. *Let's speak the truth that **too** many unarmed black men and women are killed in America. **Too** many black and brown Americans are locked up* [K. Harris].

Серед інтенсифікаторів у жіночій риторичі превалює лексика, яка посилює авторську оцінку, вказує на ступінь погодження/непогодження у висловлюванні:

1. *All that has changed – and **greatly** for the better* [T. May]. 2. *Now, I knew our criminal justice system was **deeply** flawed* [K. Harris]. 3. ***Globally**, over the last 30 years extreme poverty and child mortality have both been halved* [T. May]. 4. ***Crucially**, the full power and potential of a small, but strong and strategic state must be brought to bear in that effort [...]* [T. May]. 5. *And folks, on the subject of transnational gangs, let's be **perfectly** clear [...]* [K. Harris].

– **Лексика, що виражає ставлення до явища, предмета, вказує на думку мовця** *I think, I believe, I hope, I guess, I suspect, I mean, I expect* та ін.). Зазвичай жінки вживають у своїх промовах дієслова-індикатори, які вказують на оцінку, а також на ступінь впевненості спікера у своєму висловлюванні.

Наприклад, високий ступінь впевненості представлено у прикладах:

1. *That's the America **I know** we believe in* [K. Harris]. 2. *And **I know** a lot of folks are reluctant to tune into a political convention right now or to politics in general* [M. Obama].

Сподівання або переконання у сказаному містяться у реченнях:

1. *Well **I hope** the Leader of the Opposition has got a piece of paper and he is writing out his resignation* [J. Gillard]. 2. ***I believe** that is the appropriate path forward [...]* [J. Gillard]. 3. *And **I believe** we must acknowledge that the word unity has often been used to shut people up or to preserve the status quo* [K. Harris].

4. ***I believe** it was right to persevere, even when the odds against success seemed high* [T. May].

– **Вищі та найвищі ступені порівняння прикметників.** Насамперед зазначимо, що прикметник (чи ад'єктивна одиниця) загалом має великий оцінно-емотивний потенціал, а тому займає важливе місце в мовній парадигмі маніпулятивних засобів. У семантичному плані прикметники – це слова, «що виражають значення якості, властивості чи ознаки предмета». Їх завдання полягає в описі та характеристиці певних предметів та явищ із позиції їхніх статистичних параметрів [8, с. 104]. Вищий та найвищий ступені порівняння націлені передавати міру інтенсивності вираженої прикметником ознаки а, отже, володіють потужним оцінно-емотивним забарвленням. Наприклад, у розглянутих нами прикладах за допомогою таких прикметників жінки-спікери посилюють власні судження та дають свою власну оцінку:

1. *[...] and that people will then have an opportunity to make up their minds with the **fullest** information available to them* [J. Gillard]. 2. *Hundreds of millions of people are today living **longer, happier and healthier** lives than their grandparents could even have dreamed of* [T. May]. 3. *[...] towards a much **darker** place where hatred and prejudice drive not only what people say but also what they do* [T. May]. 4. *America, we are **better** than this* [K. Harris]. 5. *And let's speak the **biggest** truth, the **biggest** truth of all [...]* [K. Harris].

– **Модальні дієслова** зазвичай вказують на відношення підмета (особи), позначеної займенником або іменником, до позначуваної дії або стану. Саме це ставлення (відношення) і може вважатися в тексті оцінно-емотивним. Залежно від самого модального дієслова, вжитого у промові, жінки виражають повинність, необхідність, можливість і т.д. Наприклад:

1. *Sexism **should** always be unacceptable. We **should** conduct ourselves as it **should** always be unacceptable* [J. Gillard]. 2. *There remains a long, long way to go to achieve what we **should** rightly seek [...]* [T. May]. 3. *And in this moment, we **must** all speak truth about what's happening* [K. Harris]. 4. *We **can** give our children the future they deserve* [K. Harris].

– **Ідіоматичним виразам** у промовах притаманно здійснювати опосередкований вплив на слухачів через образність та емотивну оцінку, що виражає ставлення мовця до позначуваного. Адже тоді, зважаючи на емотивну складову частину, аудиторія підсвідомо сприймає та інтерпретує інформацію. Залежно від контексту, оцінно-емотивне навантаження ідіоматичних виразів може змінюватися – від негативного до позитивного і навпаки.

1. ***Doesn't turn a hair** about any of his past statements, doesn't walk into this Parliament and apologise to the women of Australia* [J. Gillard]. 2. *But whenever people **make up their minds** about those questions, what I won't **stand for** [...]* [J. Gillard]. 3. *It was only a personal mission to Stalin in Moscow from US President Truman's envoy Harry Hopkins that persuaded the Soviets **to back down*** [T. May]. 4. *Together we **took on** these battles* [K. Harris]. 5. *We are here because the American Dream and our American democracy are under attack and **on the line** like never before* [K. Harris].

– **Метафора** у промові покликана виконувати оцінно-емотивну функцію, оскільки є дієвим засобом впливу на адресата мовлення. Авторська метафора в риторичі викликає у слухачів конкретні емоції та впливає на їхні висновки та судження. Наприклад:

1. *Today an inability to combine principles with pragmatism and make a compromise when required seems to have driven our whole political discourse down the wrong path* [T. May]. 2. *But now seeks to use this as a battering ram against someone else* [J. Gillard]. 3. *It is my honor to be here, to stand on the shoulders of those who came before, to speak tonight as your Vice President* [K. Harris]. 4. *And thanks to so many who came before me, thanks to their toil and sweat and blood, I've been able to live that promise myself* [M. Obama]. 5. *I am so proud to be a daughter of Oakland, California* [K. Harris]. 6. *It's not something we can just sweep under the rug as just another disturbing footnote in a sad election season* [M. Obama]. 7. [...] *and even though they worked so hard, jumped over every hurdle to prove themselves, it was never enough* [M. Obama]. 8. *We can heal our nation* [K. Harris].

Висновки. Отже, оцінно-емотивний аспект суспільно-політичних промов виконує чітку маніпулятивну функцію. Він містить мовні засоби, покликані викликати в слухачів певні емоції і, як наслідок, вплинути на них. Перспективою подальших досліджень можуть слугувати розвідки в напрямі вивчення оцінно-емотивних засобів на інших мовних рівнях або ж контрастивний аналіз оцінно-емотивних параметрів у промовах жінок та чоловіків.

Література:

1. Кухаренко В.А. Интерпретация текста : учеб. пособие для студентов пед. институтов по спец. № 2103 «Иностр. яз.» 2-е изд., перераб. Москва : «Просвещение», 1988. 192 с.
2. Барсукова И.В. Систематизация лингвистических концептов эмоциональных состояний. *Вестник СамГУ*. 2008. № 4 (63). С. 13–18.
3. Кузенко Г.М. Емоціональні висловлювання як об'єкт наукових досліджень. *Стан та перспективи розвитку новітніх науково-освітніх комп'ютерних технологій* : матеріали науково-практичної конференції. Миколаїв : Вид-во МДГУ ім. Петра Могили, 2003. С. 110–118.
4. Василькова Н.Н. Политический дискурс: коммуникативные стратегии регулирования. URL: https://madipi.ru/images/discourse-pi/32-33/articles/03_38-43.pdf
5. Приходько Г.І. Оцінний компонент у семантичній структурі слова. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. 2009. № 45. С. 44–47.
6. Гоца Н.М. Лексичні засоби вираження позитивної / негативної оцінки сучасного жіночого афро-американського роману. *Нова філологія*. 2010. № 37. С. 148–153.
7. Гоца Н.М. Вербальне вираження емотивності у романах Тоні Моррісон. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Сер. : Філологічна. 2010. Вип. 13. С. 143–148.
8. Мельничук Н.О. Співвідношення емотивності та оцінності у структурі англійського прикметника. *Філологічні студії. Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету*. 2014. Вип. 11. С. 99–107.
9. Gillard, Julia. Misogyny speech. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=fCNuPcF8L00>
10. Harris, Kamala. First Speech as Vice President. URL: <https://time.com/5931955/kamala-harris-vice-president-inauguration-speech/>
11. Harris, Kamala. Launch speech in Oakland, California. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=F-TM1t7yDXI>
12. May, Theresa. Final speech as Prime Minister: 24 July 2019. URL: https://www.youtube.com/watch?v=EIt_qW4ebZQ
13. May, Theresa. Speech to Chatham House: July 17, 2019. URL: <https://arabiangazette.com/theresa-may-speech-chatham-house/>
14. Obama, Michelle. Complete speech in Manchester, New Hampshire. URL: https://www.youtube.com/watch?v=JtBR_JE02rc
15. Obama, Michelle. Democratic National Convention Speech. URL: <https://www.nytimes.com/2020/08/17/us/politics/Michelle-Obama-speech-transcript-video.html>

Hotsa N., Pasichnyk N., Kosenko A., Bezhenar I. Lexical expression of the evaluative and emotive aspect of women's socio-political speeches

Summary. The article identifies and analyzes the main lexical means of expression of the evaluative and emotive aspect of women's socio-political speeches. The article is based on the statements that modern socio-political discourse is characterized by the use of special language tools aimed at influencing the listener. One of such means is evaluative and emotive vocabulary, which acts not only as the assertion of the surrounding reality, but also as an expression of subjective attitude to it, evaluation of certain objects and situations. As a result of analysis of various scientific sources in this direction, it is argued that the evaluative and emotive content of speech will depend on different socio-cultural and individual characteristics of the speaker (such as gender) and will vary in different discourses and contexts, in socio-political speeches in particular. The paper is guided by the statement that gender is implemented in language behavior, i.e. it differs in the use of language means by men and women. This is reflected in the use of evaluative and emotive vocabulary by speakers of different gender, as well as in different types of discourse. Sufficient scientific works are devoted to this issue, however, the study of the evaluative-emotional component in the socio-political speeches of representatives of different genders still needs attention. Given the relevance of the presented topic and the presence of certain gaps in its presentation, the purpose of the article is to identify and analyze the dominant lexical means of expression of the evaluative and emotive aspect of women's socio-political speeches. The subject of the paper is the evaluative and emotive aspect of speeches, and the object – the lexical means of expressing evaluation and emotiveness. The material of the study is the socio-political speeches of such English-speaking women speakers as Theresa May, Kamala Harris, Julia Gillard, Michelle Obama. Having used the observation and analysis of linguistic phenomena in the study, it was revealed that the dominant lexical means of evaluative and emotive aspect of women's socio-political speeches are intensifiers; vocabulary that indicates the opinion of the speaker; comparative and superlative degree of comparison; modal verbs. Also, the evaluative and emotive component of women's speeches contains idiomatic expressions and metaphors. Based on the thesis that any linguistic phenomenon in utterance can become evaluative and emotive, the main function of this type of vocabulary is to express the speaker's attitude to reality, and, as a consequence, to evoke certain emotions in listeners.

Key words: evaluation, emotiveness, gender, socio-political speech, socio-cultural aspect.

*Гоян А. І.,**кандидат філологічних наук,**асистент кафедри германського, загального та порівняльного мовознавства
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича*

ТРАНСФОРМАЦІЯ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ НА СИНТАКСИЧНОМУ РІВНІ (ЗА МАТЕРІАЛАМИ НІМЕЦЬКОЇ ПРЕСИ)

Анотація. Статтю присвячено особливостям синтаксичних трансформацій фразеологічних одиниць (далі – ФО) німецької преси. Визначено найуживаніші типи фразеологічних трансформацій, особливості їх утворення та прагматичного впливу на читача. Під трансформаціями розуміємо специфічне вживання ФО, за якого спостерігаються певні відхилення від семантики узуальних фразеологізмів, котрі на рівні семантики спричиняються змінами структури та компонентного складу базисних фразеологізмів або специфічною інтеграцією ФО у контексті, внаслідок якої відбуваються певні семантичні трансформації.

Синтаксичним трансформаціям властива зміна складу ФО шляхом усікання, подовження або зміни синтаксичної структури фразеологізму. Прагматична значущість синтаксичних модифікацій полягає в тому, що вони слугують засобом акцентуації або експлікації певних змістових компонентів. Група синтаксичних модифікацій займає 5% від усього корпусу модифікованих уживань ФО. Сюди належать: інверсія, дистантне розташування, дефразеологізація, відфраземна деривація та повтор.

Інверсія здебільшого не призводить до семантичних зрушень ФО, а застосовується в реченні з певною стилістичною метою, зокрема й для посилення функції впливу на читача. За умов дистантного розташування фразеологізми використовуються з метою увиразнення мовлення та оптимальної організації тексту, його застосовують для того, щоб привернути увагу до інформації, яку несе фразеологізм. Дефразеологізація – вільне трактування фразеологізму, за якого зберігається образ, що лежить в основі ФО. Часто різні способи модифікування поєднуються між собою для досягнення більшого стилістичного ефекту, надання експресивності, легкої іронії. Таким чином, утворення оказіональних ФО є невід'ємною рисою сучасного медійного дискурсу, а трансформовані ФО є джерелом особливої експресії та образності. Їх перетворення відбувається також на рівні синтаксису, при цьому спостерігається семантичний контраст між структурними одиницями, що взаємодіють. Результати дослідження дають змогу поглибити відомості про ефективність газетних повідомлень та оптимізувати впливові ресурси національних засобів масової інформації.

Ключові слова: фразеологічна одиниця, фразеологічна трансформація, синтаксична модифікація.

Постановка проблеми. Мова як відкрита динамічна структура постійно змінюється та розширюється, а однією з можливостей її збагачення є трансформація наявних мовних засобів. Предметом нашої статті стали фразеологічні одиниці (далі – ФО), що вживаються в сучасній німецькій пресі, які зазнали певних синтаксичних трансформацій (модифікацій). Вживання

модифікованих фразеологізмів порушує стандарт, перешкоджає автоматичному сприйняттю тексту, а також активізує увагу читача, спонукаючи до відтворення початкової форми фразеологізму, тому такі мовні одиниці використовують у пресі частіше, ніж їх узуальні форми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз фахової літератури також засвідчує, що фразеологічні трансформації популярні в публіцистиці. Їм присвячені праці Д. Добровольського [1], Р. Зорівчак [2], Й. Коргонена [3], А. Кретцшмар [4], Н. Тимошук [5], В. Фляйшера [6] та інших. Відомими також є праці Ш. Ельшпаса [7] та С. Пташник [8], які розглядають функціонування узуальних ФО та їх модифікацій у дебатах Бундестагу та в німецькій публіцистиці.

Мета статті – охарактеризувати механізми впливу оказіональних фразеологізмів на реципієнта та приділити окрему увагу синтаксичним трансформаціям і особливостям їх застосування в німецькій пресі. Завданням роботи є встановлення корпусу оказіонального вживання фразеологізмів, їх класифікація та виокремлення групи синтаксичних модифікацій. Актуальність роботи зумовлена необхідністю вивчення ролі синтаксичних ФМ у газетних текстах та особливостей прагматичного впливу на читача. Поставлена мета передбачає виконання таких завдань: з'ясувати поняття трансформації ФО; виокремити масив текстів із трансформованими ФО; встановити різновиди синтаксичних трансформацій та частотність їх використання в газетних статтях; розкрити функціональні особливості трансформації ФО як засобу впливу. Об'єктом дослідження є статті у німецьких газетах та журналах. Матеріалом дослідження слугували понад 3000 ФТ, відібраних методом суцільної вибірки з таких журналів та газет, як „Die Zeit“, „Frankfurter Allgemeine Zeitung“ (FAZ), „Süddeutsche Zeitung“ (SZ), „Rheinischer Merkur“ (RM) та „Der Spiegel“. Для досягнення поставленої мети у роботі використано метод дистрибутивного аналізу, спрямованого на встановлення характеристик і функціональних властивостей фразеологічних одиниць на підставі їх оточення, та кількісний метод, який дає змогу порівняти й узагальнити отримані результати.

Виклад основного матеріалу. Функціональний аспект трансформації у мові засобів масової інформації полягає у можливості досягнення додаткової експресії, актуалізації глибинного смислу вислову. Очевидно, що мета таких модифікацій – вплинути на читача, передати суть виразу, порушивши при цьому лексичний стереотип, який існує у свідомості реципієнта. У такий спосіб автор повідомлення створює новий текст, уникаючи повторень та використання штамлів. У відомо

форму вислову вміщуються лексичні одиниці, які оновлюють його первинне значення, забарвлюють несподіваною контекстуальною семантикою.

Впливову силу трансформацій ФО можна пояснити технікою переривання патерну (нейролінгвістичне програмування), «що позначає віднайдення єдиного елемента повторюваної поведінки, який потім неочікувано переривається, що спричиняє стан розгубленості та шокованості» [9, с. 199]. На думку Т. Ковалевської, в сучасній практиці створення впливових контекстів значна увага зосереджується саме на цій техніці. Дослідниця зазначає, що в такому разі спрацьовує психологічний механізм шокувальної поведінки, незбіг прогнозованої реакції співрозмовника з програмним «пакетом», укладеним мовцем. У лінгвістичному плані ефективним вважається використання стилістично маркованої лексики, семантичне навантаження якої не збігається із загальною комунікативною настановою мовця [9, с. 199]. Це пов'язано з потребою в максимальній активізації уваги читача з метою здійснення комунікативного впливу. При цьому досягається залучення читача до своєрідної гри – впізнання відомих елементів дійсності з одночасною спробою побачити щось нове за вже відомим. Також знімається табу на сполучуваність слів, відбувається пошук свіжих і незвичайних номінацій для осіб і фактів. Іронічне забарвлення ФО надає повідомленню додаткової емоційності та впливає на читача, оскільки «під час сміху, плачу або якої-небудь емоції, що в певний момент яскраво виявляється, свідомість адресата звужується й він без аналізу «пропускає» інформацію безпосередньо у підсвідомість, не помічаючи цього» [10, с. 332].

Під трансформаціями (модифікаціями) розуміємо специфічне вживання ФО, за якого спостерігаються певні відхилення від семантики узуальних фразеологізмів [11, с. 112]. Ці відхилення на рівні семантики можуть спричинятися або змінами структури та компонентного складу базисних фразеологізмів, або специфічною інтеграцією фразеологізмів у контексті, внаслідок якої відбуваються певні семантичні трансформації. Трансформація фразеологічних одиниць – це вияв закладеного у ФО потенціалу оказіональної реалізації їх у мовленні, на що звертають увагу Д. Добровольський [1, с. 197], Р. Зорівчак [2, с. 33] та Г. Гречано [12, с. 196]. Так, полілексичність є передумовою для змін компонентного складу, стійкість – для варіювання, ідіоматичність та семантична подільність – для подвійного прочитання виразу, образність – для розбудови закладеного у ФО образу.

Загалом, основні види модифікацій, яким піддаються фразеологізми, базуються на: розширенні або скороченні компонентного складу ФО; заміні компонентів ФО; певних граматичних змінах усередині ФО; контекстуальному переосмисленні ФО. Серед нашої вибірки виявлено понад 17% таких зрушень у компонентному складі ФО. За наявності/відсутності змін семантики/формативу виділяють три типи фразеологічних модифікацій: структурно-семантичні, які характеризуються зміною семантики фразеологізму, причому компонентний склад фразеологізму може мінятися або залишатися без змін (субституція, експансія, фразеологічний еліпс, контамінація і подвійна актуалізація); структурні, які характеризуються змінами формативу без будь-яких зрушень у семантиці й поділяються на: граматичні (зміна граматичного числа, часу та ступеня порівняння прикметника або прислівника, заперечення);

синтаксичні (інверсія, дистантне розташування, дефразеологізація, відфраземна деривація) [5, с. 11].

Синтаксичним модифікаціям властива зміна структури ФО, яка може відбуватися різними способами. Сюди належить усікання, подовження або зміна синтаксичної структури фразеологізму. Прагматична значущість синтаксичних модифікацій полягає у тому, що вони є засобом акцентуації або експлікації певних змістових компонентів. Група синтаксичних модифікацій займає 5% від усього корпусу модифікованих уживань ФО. Сюди належать такі прийоми модифікування, як інверсія, дистантне розташування, дефразеологізація, відфраземна деривація та повтор.

Інверсія – це будь-яке відхилення від порядку слів у сталому словосполученні. Ми зараховуємо інверсію до прийомів модифікування, оскільки, як уже зазначалося вище, конститутивною ознакою фразеологізму є мовна усталеність порядку слів. Отже, будь-які порушення цього порядку є відхиленнями від норми. Інверсія здебільшого не призводить до семантичних зрушень ФО, а застосовується в реченні з певною стилістичною метою, зокрема і для посилення функції впливу на читача. Наприклад: „*Sie wiegt nicht mehr als 30 Kilogramm und sieht aus wie ein Mädchen. Ihre Rippen stechen heraus, die Beine sind dürr – nur Knochen und Haut*“ [13] – ФО: *Nur noch Haut und Knochen – völlig abgemagert sein* [14, S. 337].

У наступному виразі, крім інверсії, застосовано зміну граматичного часу та заперечення: „*Ich bin nicht vom Paulus zum Saulus geworden*“ [15] – ФО: *Vom Saulus zum Paulus werden – aus einem Gegner einer Sache zu deren eifrigen Befürwörter werden* [14, S. 648]. Очевидно, трансформований вираз набув протилежного значення і тут ідеться про прихильника, який став противником якоїсь справи. У табл. 1 відображено кількісні характеристики модифікованих ФО шляхом інверсії:

Таблиця 1

Інверсія як ФМ у газетних текстах

Модифікація	RM	Zeit	FAZ	SZ	Spiegel	Усього
Інверсія	6 (0,6%)	6 (1%)	11 (2%)	5 (0,8%)	9 (1,8%)	37 (1,2%)
Разом ФМ	914	530	537	576	487	3044

Як бачимо, інверсія є рідкісним прийомом модифікування і займає 1,2% від усіх ФТ. Найчастіше цей прийом застосовується у газеті „FAZ“ (2%).

Дистантне розташування. Передумовою для цього виду модифікацій є порівняна стійкість компонентного складу фразеологізмів. Причому слова, які створюють дистанцію між компонентами ФО, не належать до неї. За умов дистантного розташування фразеологізми не зазнають семантичних зрушень, а використовуються з метою увиразнення мовлення та оптимальної організації тексту. Наприклад: „*Ausgerechnet in Berlin redete in der vergangenen Woche Udo Fabio, Verfassungsrichter in Karlsruhe der Politik ins Gewissen*“ [15] – ФО: *J-m ins Gewissen reden – ernst und eindringlich mit j-m reden, um ihn zu einer Änderung seines missbilligten Verhandeln zu bewegen* [14, S. 282].

Дистантне розташування компонентів фразеологізму інколи допомагає привернути увагу до інформації, яку несе фразеологізм: „*An diesen Nüssen würde sich auch so mancher westdeutsche Ministerpräsident die Zähne ausbeißen*“ [16] – ФО: *sich an etw. die Zähne ausbeißen – sich unter großen Schwierigkeiten mit etw.*

auseinandersetzen, angestrengt eine Lösung zu finden versuchen [14, S. 891]. Крім дистантного розташування, вираз зазнав ще зміни дійсного способу на умовний. В іншому прикладі: *„Dabei schauen die Menschen gar nicht viel besser aus der Wäsche“* [13] – ФО: *dumm aus der Wäsche schauen – einfältig, verduzt dreinschauen* [14, S. 301] – відбулася заміна компонента „*dumm*“ на „*gar nicht viel besser*“, що надало фразеологізму інакшої, дещо пом'якшеної стилістичної тональності. У таблиці 2 відображено кількісні характеристики вживання ФО із дистантним розташуванням компонентів:

Таблиця 2

Дистантне розташування як ФМ у газетних текстах

Модифікація	RM	Zeit	FAZ	SZ	Spiegel	Усього
Дистантне розташування	8 (0,9%)	7 (1,3%)	2 (0,4%)	1 (0,2%)	3 (0,6%)	21 (0,7%)
Разом ФМ	914	530	537	576	487	3044

Як свідчать кількісні показники дистантного розташування ФО, цей спосіб модифікації є маловживаним і займає 0,7% від усіх ФТ. Значущим його вживання є тільки у газеті „*die Zeit*“ (1,3 %).

Дефразеологізація – вільне трактування фразеологізму, за якого зберігається образ, що лежить в основі ФО. Тобто відбувається вільна інтерпретація усталеного фразеологізму або ж його перефразування з метою влучної характеристики явища чи предмета. Наприклад: 1) *Wie ein Sisyphos weise der Sachverständigenrat auf die Mängel im deutschen Wohlfahrtsystem hin* [17] – ФО: *eine Sisyphusarbeit sein* [18, S. 765].

2) *Weitere Prüfsteine sind, dass... [19] – ein Prüfstein sein für* [18, S. 630].

Іншими прикладами дефразеологізації є випадки, коли відбувається субстантивізація дієслівного фразеологізму: *Das Vier-Augen- Gespräch [13] – unter vier Augen – zu zweit, im Vertrauen, ohne weitere Zeugen* [14, S. 75].

Дефразеологізація може поєднуватися з іншими способами модифікування для досягнення більшого стилістичного ефекту, надання експресивності, легкої іронії: *Jetzt, am Ende des Dramas, zeigen die Staatsschauspieler auf den Splitter im Auge des anderen. Besser wäre gewesen, sie hätten nicht vorher den eigenen Blick mit riesigen Brettern zugenagelt* [16] – ФО: *den Splitter im fremden Auge, aber den Balken im eigenen nicht sehen – kleine Fehler anderer scharf kritisieren, aber die eigenen großen Fehler nicht wahrhaben wollen* [14, S. 717]. У таблиці 3 відображено кількісні характеристики вживання дефразеологізації ФО у різних виданнях:

Таблиця 3

Дефразеологізація у газетних текстах

Модифікація	RM	Zeit	FAZ	SZ	Spiegel	Усього
дефразеологізація	15 (1,6%)	21 (4%)	5 (1%)	18 (3%)	15 (3%)	74 (2,4%)
Разом ФМ	914	530	537	576	487	3044

Як бачимо з табл. 3, дефразеологізація займає незначну частку серед інших способів модифікацій (2,4%). Найбільше її в газеті „*die Zeit*“ (4%), а найменше – у „*FAZ*“ (1%).

Повтор є прийомом модифікації, який забезпечує зв'язність тексту та його структурну організацію і застосову-

ється для виділення слова чи групи слів, що несуть основне смислове або емоційне навантаження: Наприклад: *„Musst du den anderen immer mitziehen, ist es Käse. Wirst du immer mitgezogen, ist es auch Käse“* [17] – ФО: *das ist Käse – das ist Unsinn* [18, S. 399].

Повтор також може поєднуватися з іншими способами модифікування, наприклад: *Ein Mann ein Wort. Eine Frau ein Wörterbuch* [13] – ФО: *Ein Mann ein Wort – Kommentar in Bezug auf einen Mann, auf den Verlass ist* [14, S. 498].

Тут відбувся повтор одночасно із субституцією компонентів, „*Ein Mann*“ замінено на „*Eine Frau*“, а „*ein Wort*“ – на „*ein Wörterbuch*“, а також дефразеологізація першої частини: „*Ein Mann ein Wort*“. Завдяки цьому значення фразеологізму підкреслює небагатослівність чоловіка та балакучість або красномовність жінки. В іншому прикладі: *„Der Irakkrieg hat Wunden hinterlassen, die nur leicht vernarbt sind... Salz auf die Wunden zu streuen“* [16] – ФО: *Salz auf j-s Wunde streuen – j-s unangenehme Situation, j-s Kummer durch eine schonungslose Äußerung noch unangenehmer, schmerzhafter machen* [14, S. 641]. Загалом, серед нашого матеріалу зафіксовано невелику кількість фразеологічних повторів (0,6%) (див. табл. 4).

Таблиця 4

Повтор як ФМ у газетних текстах

Модифікація	RM	Zeit	FAZ	SZ	Spiegel	Усього
Повтор	8 (0,9%)	3 (0,6%)	3 (0,5%)	1 (0,2%)	4 (0,8%)	19 (0,6%)
Разом ФМ	914	530	537	576	487	3044

Висновки. Якщо проаналізувати вживаність синтаксичних модифікацій загалом, то бачимо, що найбільш характерними вони є для журналу „*der Spiegel*“ (7%) та газети „*die Zeit*“ (6,8%), а найменш вживаними – у газетах „*SZ*“ (4,5%), „*RM*“ (4,2%) та „*FAZ*“ (4%). Таким чином, можемо зробити висновок, що утворення оказіональних ФО є невід'ємною рисою сучасного медійного дискурсу. Трансформовані ФО є джерелом особливої експресії та образності. Їх перетворення відбувається також на рівні синтаксису, при цьому спостерігається семантичний контраст між структурними одиницями, що взаємодіють. Оказіональна трансформація характеризується різноманітністю прийомів, продуктом яких є яскраві, унікальні, семантично місткі образні структури. Вважаємо, що результати дослідження дадуть змогу поглибити відомості про ефективність газетних повідомлень та оптимізувати впливові ресурси національних засобів масової інформації.

Література:

1. Dobrovolskij D. Textbildende Potenzen von Phraseologismen. *Textlinguistik und Stilistik. Beiträge zur Theorie und Methode* / Hrsg. von W. Fleischer. Berlin, 1987. S. 69–85.
2. Зорівчак Р.П. Фразеологічна одиниця як перекладознавча категорія. Львів : Вища школа, 1983. 175 с.
3. Korhonen J. Idiome als Lexikoneinheiten. *Phraseologie und Wortbildung – Aspekte der Lexikonerweiterung. Finnisch-Deutsche Sprachwissenschaftliche Konferenz, 5–6. Dezember 1990 in Berlin. Tübingen* : Niemeyer, 1992. S. 1–20.
4. Krätzschar A. Modifizierte Phraseolexeme und Sprichwörter. Heidelberg : Groos, 1998. 105 S.
5. Тимошук Н.П. Функціонування фразеологізмів у романах Йозефа Рота : автореф. дис. ... канд. філол. наук. Львів, 2005. 19 с.

6. Fleischer W. *Phraseologie der deutschen Gegenwartssprache*. 2. Auflage. Tübingen : Niemeyer, 1997. 299 S.
7. Elspaß St. *Phraseologie in der politischen Rede*. Westdeutscher Verlag. – Opladen / Wiesbaden, 1998. 320 S.
8. Пташник С.Б. Структурно-семантичні особливості фразеологічних модифікацій та їх функції у німецькому газетному тексті : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.04. Германські мови. Львів, 2003. 18 с.
9. Ковалевська Т.Ю. Комунікативні аспекти нейролінгвістичного програмування : монографія. Одеса : Астропринт, 2008. 324 с.
10. Шейнов В.П. *Психотехнологии влияния*. Москва : АСТ; Мн. Харвест, 2005. 448 с.
11. Burger H., Buhofer A., Sialm A. *Handbuch der Phraseologie*. Berlin / New York : Walter der Gruyter Verlag, 1982. 434 S.
12. Gréciano G. *Idiom und sprachspielerische Textkonstitution. Beiträge zur allgemeinen und germanistischen Phraseologieforschung* / Hg. von J. Korhonen. Oulu : Germanistisches Institut, 1986. S. 193–206.
13. *Frankfurter Allgemeine Zeitung*. URL: <http://www.faz.de>
14. Duden. *Redewendungen: Wörterbuch der deutschen Idiomatik* / Hrsg. von der Dudenredaktion. 2. Auflage. Mannheim, 2002. 960 S.
15. *Die Zeit*. URL: <http://www.zeit.de>.
16. *Rheinischer Merkur*. URL: <http://www.merkur.de>.
17. *Der Spiegel*. URL: <http://www.spiegel.de>.
18. Schemann H. *Deutsche Idiomatik : die deutschen Redewendungen im Kontext*. 1. Auflage. Stuttgart, Dresden : Klett Verlag für Wissen und Bildung, 1993. 1037 S.
19. *Süddeutsche Zeitung*. URL: <http://www.sueddeutsche.de>.

Goian A. Transformation of phraseological units at the syntactic level (based on German press materials)

Summary. The article is devoted to the peculiarities of syntactic transformations of phraseological units in the German press. The widely used types of phraseological transformations, the peculiarities of their formation and the pragmatic impact on the reader have been discussed. Transformations mean the specific use of phraseological units, with certain

deviations from the semantics of conventional phraseological units. These deviations at the level of semantics are caused by the change in the structure and componential composition of canonical phraseological units or by a specific integration of phraseological units in the context, resulting in certain semantic transformations.

Syntactic transformations are characterized by a change in the phraseological units composition by reducing, lengthening or changing the syntactic structure of the phraseological unit. The pragmatic significance of syntactic modifications lies in the fact that they serve as a means of accentuation or explication of certain content components. The group of syntactic modifications occupies 5% of the entire corpus of modified phraseological units. They include inversion, distant positioning, dephraseologization, phraseme-based derivation, and repetition.

Mostly, inversion does not lead to semantic shifts of phraseological units. Rather, it is used in a sentence for a certain stylistic purpose, i.e., to enhance the function of influence on the reader. As regards distant positioning, phraseological units are used for the purpose of expressiveness of speech and the appropriate organization of the text. It is used to draw attention to the information carried by the phraseological unit. Dephraseologization is a free interpretation of a phraseological unit, when the underlying image of the phraseological units is preserved. Often, various methods of modification are combined to achieve a greater stylistic effect, providing expressiveness, light irony, etc. Thus, the formation of occasional phraseological units is an integral feature of modern media discourse, and the transformed phraseological units are a source of special expression and imagery.

Their transformation also occurs at the level of syntax, while the semantic contrast between interacting structural units holds. The results of the study contribute to a better understanding of the effectiveness of newspaper reports and optimization of the influential resources of the national mass media.

Key words: phraseological unit, phraseological transformation, syntactic modification.

Громко Т. В.,*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української мови**Центральноукраїнського державного педагогічного університету
імені Володимира Винниченка*

СУЧАСНІ ЛЕКСИКОГРАФІЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ ОПИСУ ГОВІРКИ ЯК МОВНОЇ СИСТЕМИ

Анотація. Статтю присвячено опису моноговіркових лексикографічних технологій, які науково переосмислюються відповідно до відображення різних стратів мови. Під час лексикографічного укомплектування зафіксованих в усному мовленні діалектних одиниць уточнюються погляди на лексичні, фразеологічні та інші мовні одиниці як об'єкти лексикографічного опису, вдосконалюється відтворення їх комунікативної кваліфікації, удокладнюється граматичний аспект відображення контекстів мовлення на основі науково-прагматичного орієнтування на подальші студії. Лексикографічні технології як підгрунтя комплексного дослідження ідіому мають свою специфіку. Діалектологічна лексикографія і підтримує свої традиції, і використовує нові технології творення словників для проведення новітніх досліджень, як-от монографічного опису окремого ідіому (говірки) як мовної системи. Визначені аспекти знаходять наукове втілення в авторському проєкті на емпіричному матеріалі досліджуваної степової говірки. У його межах авторка пропонує концепцію тезауруса, який є спеціалізованим повним словником говірки як мовної системи. Проведене теоретичне узагальнення показує його очевидні переваги як сучасної лексикографічної технології над традиційним диференційним лексикографічним підходом до аналізу діалектної мови, зокрема й говірки. Такий лінгварій у складі моноговіркового лексикографічного комплексу (тезаурус, інші аспектні словники) як основного наукового ресурсу, з одного боку, дозволить вивчати різні аспекти діалектології, а з іншого – забезпечить емпірію для лінгвістичних та нелінгвістичних наукових досліджень як у наш час, так і в перспективі. Говірколінгварій як важливий аспект сучасної лінгвістики може стати найповнішим джерелом і незамінним інструментом наукових досліджень (від повноти фіксації лексикона до монографічного опису говірки як мовної системи), адже має очевидні переваги над традиційним диференційним лексикографічним підходом.

Ключові слова: лексикографія, словник, тезаурус, аспектний словник, говірка, ідіом, говірколінгварій.

Постановка проблеми. Будь-якому лінгвістичному опису передусє певне документування мовних одиниць. Такі аксіоматичні засади були, є і будуть розвивати лексикографічну науку в напрямі розвитку метамови та уніфікації лексикографування відповідно до часу, впровадження актуальних для свого часу технологій укладання лексикографічних корпусів та орієнтування певного лексикографічного продукту на опрацювання вузькими фахівцями чи широким загалом тощо. Так, не лише історично-часова утрата незафіксованих у словниках мовних явищ, елементів граматики мови, культурологічних здобутків людства мотивує лінгвістів шукати шляхи і способи вдоскона-

лення лексикографічних технологій, а й загальна професіоналізація наукового знання, що прогресує в лінгвістичній думці, та прагматика лінгвістичних досліджень [3, с. 320].

Лексикографічні технології у наш час зазнають переосмислення відповідно до відображення різних стратів мови. Під час лексикографічного укомплектування зафіксованих в усному мовленні діалектних одиниць уточнюються погляди на лексичні, фразеологічні та інші мовні одиниці як об'єкти лексикографічного опису, вдосконалюється відтворення їх комунікативної кваліфікації, удокладнюється граматичний аспект відображення контекстів мовлення [4, с. 13] на основі науково-прагматичного орієнтування на подальші студії.

Під час укладання словників актуальними також є авторські підходи до лексикографічної праці загалом, які формуються відповідно до цілей наукового дослідження. Діалектологічна лексикографія і підтримує свої традиції, і використовує нові технології творення словників для проведення новітніх досліджень, як-от монографічного опису окремого ідіому (говірки) як мовної системи. Такі лексикографічні технології як підгрунтя комплексного дослідження ідіому мають свою специфіку, що виражається в реалізації низки принципів та аспектів, що орієнтує процес лексикографування, з одного боку, на текстологічну базу емпіричного матеріалу та повні словникові зводи, а з іншого – на уніфікацію цього процесу експлікації моноідіомного матеріалу в усій його різноманітності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теорія діалектологічної лексикографії в контексті зарубіжної і вітчизняної діалектографії має свої здобутки, зокрема і в частині практичного досвіду укладання словників, що визнається як найдавніший спосіб фіксації мовних одиниць (див. у контексті «теорії лексикографії» [10, с. 33]), в розробленні лексикографічної метамови та категорійних ознаках (параметрах) організації діалектного словникарства, а також у типологізації словників (див. за Л.В. Щербобою [17, с. 305]), заснований на різних категоріальних ознаках (параметрах). Діалектологічна словникова теорія кваліфікована В.В. Морковкіним та В.В. Дубичинським як *scientia lexicographica* (лексикографія як наука про створення, вивчення і використання словників) [7, с. 8].

Поштовх до розвитку сучасна вітчизняна діалектологічна лексикографія отримала в наукових дослідженнях А.А. Москаленка [11], С.П. Бевзенка [1], а також у численних кваліфікованих словниках М.В. Никончука [12–14], І.В. Сабадоша [16] та багатьох інших. При цьому лексикографічні технології опису ідіому залишаються на стадії початкового авторського досвіду [4]. Ретроспективний розгляд українського моноговіркового лексикографування [5], з огляду на недостатність, неповноту

емпіричної бази діалектологічної науки, приводить до висновків про необхідність укладання методології та уніфікації опису говірки як мовної системи, зокрема й лексикографічних технологій її вивчення для монографічного описування. Ідеологема «повний словник», про яку час від часу йшлося в наукових колах [16, с. 5], раніше вважалася ідеалом, а в період активного розвитку корпусних технологій є більш реальною.

Метою статті є аналіз набору лексикографічних технологій опису говірки як мовної системи. На прикладі укладуваного моноговіркового лексикографічного комплексу, що специфічний за макро- і мікроструктурою його словників, а також типологізацією та лексикографічною параметризацією, що полягають у принципах структури й організації (від тезауруса до відповідних аспектичних словників [6, с. 4]), репрезентується досвід лексикографічної екстраполяції емпіричного матеріалу центральноукраїнської говірки степового говору.

Виклад основного матеріалу. За традицією української діалектографії незалежно від об'єкта опису (одного говору чи говірки) провідним є диференційний принцип виділення одиниць (діалектизмів) досліджуваного мовного угруповання. Отож, під час лексикографічного опису діалектних утворень також послуговуються диференціацією лінгварію: фіксуються діалектизми, що демонструють певні діалектні явища, і відмежовується літературний пласт мовних одиниць літературного страту. Такий рівень фіксації діалектної мови ставить під сумнів критерії відбору діалектних одиниць для лексикографування, як і відсутність повноти емпіричного матеріалу для наукового опису, як-от поширеного в наш час у європейській діалектології жанру *повного монографічного опису ідіому*.

Наукова думка трактує поняття «повнота опису» як відображення всіх репрезентацій мовного вираження в межах досліджуваного об'єкта. Для проведення повного наукового опису говірки необхідним є представлення інформації про всі її рівні, а для цього емпіричний матеріал має включати як діалектні літературні слова, так і вживані в говірці. Такий опис нами пропонується кваліфікувати як моноговірковий. Його завданням є вивчення говірки як мовної системи, а основним джерелом може стати тезаурус говірки, концепція якого й пропонується нами [6].

Головна функція тезауруса як нової для діалектології лексикографічної технології – сприяти пошуку та відбору необхідної інформації для дослідження говірки. Його структура й принципи організації забезпечують повний словник говірки і глибину розкриття семантичних взаємозв'язків його елементів, а також дають змогу тезаурусу моделювати термінологічну систему предметного кластера найбільш повно і системно. У цьому бачиться теоретичне осмислення говіркового матеріалу. Практична ж цінність тезауруса говірки зумовлюється подвійною можливістю використання його, по-перше, одночасного аналізу і конструювання лексичної системи, класифікації і зберігання діалектного матеріалу, по-друге, пошуку і вивчення певних говіркових слів, утворень та системи їх відношень з іншими мовними одиницями. Тезаурус розширює мовну компетенцію фахівців, презентує фактологічну базу опису говірки як наукове джерело інформації про неї, сприяє поглибленому вивченню (до монографічного опису) говірки тощо.

Оскільки тезаурус є ефективним засобом представлення та систематизації знань діалектології, важливою є експлікація діалектологічного тезауруса. Досвід укладання цього спеці-

алізованого повного словника говірки як мовної системи, що містить системний і комплексний опис понад 200 тис. слів, демонструє, що під час опису зафіксованих одиниць використовується переосмислення постулатів діалектної лексикології, уточнюються погляди на лексичні, фразеологічні та інші мовні одиниці як об'єкти лексикографічного опису, вдосконалюється відтворення їх комунікативної кваліфікації, удокладнюється граматичний аспект відображення контекстів мовлення на основі науково-прагматичного орієнтування на подальші студії [6, с. 3–5]. Це дозволить, з одного боку, виділити специфіку лексикографування ідіому в повних діалектних лексикографічних зводах, а з іншого – уніфікувати подання моноідіомного (говіркового) матеріалу.

Повнота діалектографічного чи іншого лексикографічного наукового опису є неабсолютним явищем. Наукова сфера у наш час може повністю охопити діалектні дані певної мовної системи лише на синхронічному рівні, і тільки так можна досягти повноти в лексикографуванні окремого мовного угруповання.

Допоки принципи такого словникового опису є спірними в теорії і практиці діалектографії, досвід укладання тезауруса вже пропонує вирішення цих питань. Якщо диференційні словники укладаються за окремими питальниками та добіркою текстів і мають на меті часткове представлення говірки в лексикографічному виданні, то й укладач такого словника виявляється нездатним описати всі види комбінацій слів, які теоретично входять до неї, а відтак, прагнучи до повної мінімізації об'єкта опису, пропонує лише фрагменти матеріалу, який інтуїтивно шукає споживач цього лексикографічного продукту.

Максимально широкий підхід до відображення виражальних засобів ідіому як мовної системи (лексикографічний на основі фіксації мовних даних, за програмою опитування та текстографічним представленням) орієнтований на всебічність висвітлення мовних одиниць у їх мовленнєвій реалізації. Останні в межах ідіому визначають обсяг і кордони слова, що входять до тезауруса, і водночас можуть слугувати матеріалом для похідних від нього (або з поверненням до корпусу текстів) різноаспектних словників.

Для лексикографічної прагматики метод словникових тлумачень, формування філіацій значень базується на зіставленні розгорнутого в ідіомі тлумачення слова з його структурною схемою (уніфікованою і типовою для традиційного лексикографування), завдяки чому можна встановити особливості співфункціонування мовних виражень діалектного і літературного стратів, як-от щодо визначення семантичного варіювання чи ідеографічного представлення слова.

Складність питання про взаємодію «слово – стійке словосполучення» (у формі колокацій, що широко представлені в корпусі текстів) призводить до різнобою під час фіксації такого типу словосполучень у діалектних словниках. Фразеологічні одиниці, як правило, подаються в кінці словникової статті і прив'язуються до вокабули за своїм опорним словом. У тезаурусі як повному словнику з відображенням кожного слова ідіому, що вичленується, токенізується з певним чином задокументованого діалектного мовлення, подаються всі мовні одиниці, які входять до усталеного словосполучення, тому в моноідіомному тезаурусі допустимим є відображення одного й того ж усталеного словосполучення в усіх словникових статтях, що містять його елементи. Моноідіомний фразеологічний словник, на протигагу вузькоспеціальним, укладається не як аспектний

словник (на основі тезауруса), а за вицленуванням фразеологічних слів із корпусу тестів. Такі критерії важливі для специфіки параметризації тезауруса, що базується на відсутності однаковості під час вибору опорного / стрижневого / граматично домінуючого слова, тому мовленнєвий матеріал (граматика мови) надає ці можливості через увиразнення значення ustalених зворотів у контекстах, демонструє їх частотність у вживанні мовцями, а також синтагматичні та просодичні моменти мовлення як комунікативного процесу. Загалом, детермінація ustalених словосполучень у словниках – кодифікованих чи діалектних (і власне фразеологічних) – як для декриптивних, так і для прескриптивних студій, як уважають В.М. Мокієнко і Т.Г. Нікітіна, «має визначитися суто прагматично, формально, а не на основі загальнотеоретичних інтерпретацій типології взаємодії компонентного складу цієї мовної одиниці» [9, с. 15], тобто фразеологізму.

Повний словник орієнтований на онтологічне поняття «полісистемність» як властивість тексту (на рівні тексту) і як властивість лексичної одиниці (на рівні слова). Діалектний матеріал, зібраний у говірці, повинен пройти лексикографічну обробку, до того ж полісистемну. Така обробка лексичного фонду поповнюється новими параметрами, що дозволяє комплектувати нові типи словників (ідеографічний, мотиваційний, частотний, образний тощо). Вони ж підготують ґрунт для монографічного опису говірки.

Моноговірковий тезаурус із комплексними параметрами словникової статті (лексикон) входить до програми-мінімум ідіомної лексикографії і є базою, тобто за ним можуть бути укладені лексико-фразеологічні аспекти словників відповідно від цілей лінгвістичного студювання:

- 1) алфавітні (вокабулярій) – «польовий, нетлумачний, лівосторонній» [8, с. 36];
- 2) інверсійні;
- 3) варіантів слів, а також семонімічні (за визначенням Н.П. Колеснікова) [8, с. 35], синонімів, антонімів;
- 4) фразеологічні;
- 5) ідеографічні;
- 6) низка тематичних (окремих тематичних груп лексики, як-от ботанічної, народно-виробничої);
- 7) соціально-марковані (дитячої лексики, архаїчних слів) тощо.

Усі підвиди словників належать до власне системних джерел, завданням яких є фіксація та опис мовних одиниць у їх системних зв'язках і відношеннях лексикона говірки (ідіому) і як мовної системи, і як фрагмента діалектної системи мови.

Моноговірковий корпус текстів як ще одна сучасна технологія може слугувати джерелом і для актуальних нині у вивченні комунікативно-мовленнєвого аспекту діалектних даних так званих «словників-граматик»:

- 1) граматичного словника (морфологічного, морфемного, синтаксичного);
- 2) словника колокацій.

Тобто під час використання лексикографічних технологій у методології дескриптивних досліджень ідіому використовують не один метод, а їх систему, яка має забезпечити повноту, репрезентативність і валідність первинної інформації. Ці критерії сприяють формуванню конкретних наукових висновків, які доповняють уже відомі наукові теорії або системи наукового знання.

Пропонована нами розробка такої моноідіомної лексикографічної системи дозволить виявляти різні металінгвістичні аспекти говірки як мовної системи. Такі характерні підходи до лексикографування діалектних даних, як «філологізм, історизм, семантизм, лексикографізм і максималізм у повноті аналізу мовних фактів», започатковані у словникарській справі ще російською науковою школою професора Б.А. Ларіна, який свого часу визначив такі принципи лексикографії, як лексикографічна повнота, точна паспортизація матеріалу, тимчасова і просторова характеристика мовних одиниць, ретроспективна лінгвокультурологічна характеристика, комплексний опис вокабули [9, с. 22].

Лексикографічні технології, що формують загальну структуру діалектних словників, загалом схожі. У них наявні «Вступ» або «Передмова», корпус словника, що містить словникові статті, розташований в алфавітному порядку, список використаних джерел (як словникових, так й інших жанрів (письмові тексти, фольклорні видання тощо)). Дефініції відкриваються заголовними одиницями, що є простими (одинарними), а також складні слова, виражені повнозначними і службовими частинами мови, що забезпечуються граматичними і стилістичними позначками. У зоні ілюстрації представлені контексти-демонстрації заголовного слова в оточенні інших слів у мовленні, при цьому посилання на джерела, з яких були запозичені слова або ілюстративні приклади, викладаються за можливості. Філіації значень можуть трактуватися діалектологами-укладачами від елементарних однослівних (як-от літературних еквівалентів) до повних (як-от етнографічних) описів дефініцій, діалектних одиниць із полісемантичним переданням.

Теоретичні засади діалектних словників полягають у встановленні їх макро- і мікроструктури, а також типологізації та лексикографічної параметризації. Вирішення цих значущих лексикографічних завдань на рівні повного лексикографічного моноговіркового опису залежить від демонстрації типовості діалектологічної макроструктури диференційного діалектного словника, що включає сукупність композиційних компонентів словникового видання і водночас принципи розташування словникових статей, проблему відбору мовних одиниць тощо, а також мегаструктури, у яких, окрім макроструктури, передбачається різноплановість програм дослідження (це стосується аспектів словників).

Загалом, сучасні лексикографічні технології опрацювання діалектного мовлення та укладання всіх вищезазначених словників передбачають дотримання принципу лінгвістичної нормативності. Упровадження комп'ютерної лексикографії у перспективі, звісно, розширить можливості лексикографічних технологій, зокрема і для всебічного вивчення говірки.

Про роль словників у народженні тих чи інших теорій, концепцій лаконічно та ємно свого часу сказав Бодуен де Куртене: «Словники залишаються назавжди нагальною потребою нашої науки, без них навіть найгеніальнішим теоретичним висновкам бракуватиме фактичного обґрунтування» [2, с. 265].

Висновки. Проведене теоретичне узагальнення показує очевидні переваги тезауруса як сучасної лексикографічної технології над традиційним диференційним лексикографічним підходом аналізу діалектної мови, зокрема й говірки. Визначені аспекти знаходять наукове втілення в авторському проекті на емпіричному матеріалі досліджуваної степової говірки. Розробка такої моноідіомної лексикографічної системи дозволить виявляти різні металінгвістичні аспекти говірки як мовної

системи. Такий лінгварій у складі моноговіркового лексикографічного комплексу (тезаурус, інші аспектні словники) як основного наукового ресурсу, з одного боку, дозволить вивчати різні аспекти діалектології, а з іншого – забезпечить емпірію для лінгвістичних та нелінгвістичних наукових досліджень як у наш час, так і в перспективі. У час величезного потенціалу і нових технологічних можливостей говірколінгварію як важливого аспекту сучасної лінгвістики такий моноговірковий лексикографічний комплекс може стати найповнішим джерелом і незамінним інструментом наукових досліджень (від повноти фіксації лексики до монографічного опису говірки як мовної системи), адже має очевидні переваги над традиційним диференційним лексикографічним підходом.

Література:

- Бевзенко С.П. Українська діалектологія. Київ : Вища школа, 1980. 246 с.
- Бодуэн де Куртене И.А. Некоторые общие замечания о языковедении и языке. *История языкознания XIX–XX веков в очерках и извлечениях*. Москва, 1964. Ч. 1. С. 263–283.
- Громко Т.В. Лексикографування онімів говірки за корпусом моноговіркових текстів. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка* / редактори-упорядники М. Пантюк, А. Душний, І. Зимоля. Дрогобич: Видавничий дім «Гельветика», 2020. Вип. 31. Том 1. С. 315–322.
- Громко Т.В. Тезаурус говірки як показник її онтологічного статусу. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Соціальні комунікації*. Київ, 2020. Том 31 (70) № 2. Ч. 1. С. 1–6.
- Громко Т.В. Розвиток та внормування моноговіркових дескрипцій в українському мовознавстві (друга половина XX ст.). *Мовознавчий вісник* : зб. наук. пр. Черкаси : Вертикаль, видавець С.Г. Кандич, 2020. Вип. 28. С. 73–83.
- Громко Т.В. Моноговірковий лексикографічний комплекс як сучасна лінгвістична технологія. *Мова*. 2020. № 34. С. 11–17.
- Дубичинский В.В. Лексикография русского языка. Москва, 2008. 432 с.
- Лукьянова Н.А. Типология русских лингвистических словарей. *Вестник Новосибирского государственного университета. Серия : История, филология*. Новосибирск, 1996. С. 20–45.
- Мокиенко В.М., Никитина Т.Г. Русская диалектная фразеология: дифференциальные и полные словари / Ред. Х. Вальтер. Санкт-Петербург–Greifswald: СПбГУ–Universitat Greifswald, 2019. 310 с.
- Морковкин В.В. Об объеме и содержании понятия «теоретическая лексикография». *Вопросы языкознания*. 1987. № 6. С. 33–42.
- Москаленко А.А. Українська лексика першої половини XIX ст. Конспект лекцій зі спецкурсу. Одеса, 1969. 91 с.
- Никончук М.В. Сільськогосподарська лексика Правобережного Полісся. Київ, 1985. 312 с.
- Никончук М.В., Никончук О.М. Будівельна лексика правобережного Полісся в лексико-семантичній системі східнослов'янських мов. Житомир, 1990. 369 с.
- Никончук М.В., Никончук О.М. Транспортна лексика правобережного Полісся в системі східнослов'янських мов. Київ, 1990. 292 с.
- Осьмак Н.А. Лексические единицы повседневной разговорной речи: пути лексикографического описания их функционирования: дис. ... канд. филол. наук. Санкт-Петербург, 2014. 235 с.
- Сабадош І. Словник закарпатської говірки села Сокирниця Хустського району. Ужгород : Ліра, 2008. 480 с.
- Щерба Л.В. Предисловие [к русско-французскому словарю] [в:] *Щерба Л.В. Языковая система и речевая деятельность*. Ленинград : Наука, 1974. С. 304–312.

Hromko T. Modern lexicographic technologies of subdialect description as a language system

Summary. The article is devoted to the description of monodialectal lexicographic technologies, which are scientifically rethought in accordance with the reflection of different stratum of language. The lexicographic staffing of dialect units recorded in oral subdialect clarifies views on lexical, phraseological and other language units as an object of lexicographic description, improves the reproduction of their communicative qualification, clarifies the grammatical aspect of reflecting the contexts of speech on the basis of scientific-pragmatic action. Lexicographic technologies as a basis for a comprehensive study of the idiom have their own specifics. Dialectological lexicography both maintains its traditions and uses new technologies for creating dictionaries for the latest research, such as a monographic description of a particular idiom (subdialect) as a language system. Certain aspects are scientifically embodied in the author's project on the empirical material of the studied steppe dialect. Within its framework, the author proposes the concept of a thesaurus, which is a specialized complete dictionary of subdialect as a language system. The conducted theoretical generalization shows its obvious advantages of being a modern lexicographic technology to the traditional differential lexicographic approach and the analysis of dialectal language, in particular speech. Such a linguistics as a part of a mono-verse lexicographic complex (thesaurus, other aspect dictionaries) is the main scientific resource which will allow, on the one hand, to study various aspects of dialectology, and on the other – will provide empirics for linguistic and non-linguistic scientific researches. The dialect linguistics as an important aspect of modern linguistics can become the most complete source and indispensable tool of scientific research – from the completeness of lexicon fixation to the monographic description of subdialect as a language system, because it has obvious advantages over the traditional differential lexicographic approach.

Key words: lexicography, dictionary, thesaurus, aspect dictionary, dialect, idiom (subdialect), dialect linguarium.

*Громова В. О.,
доктор філософії,*

*старший викладач кафедри загального мовознавства та германістики
Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*

КОГНІТИВНЕ КАРТУВАННЯ ЯК МЕТОДИКА ПОБУДОВИ ІНФОРМАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ ЛЕКСИЧНИХ ЗАПОЗИЧЕНЬ ІЗ ДАВНЬОАНГЛІЙСЬКОЇ ПОЕМИ «БЕОВУЛЬФ»

Анотація. Статтю присвячено вивченню методики когнітивного картування як моделі представлення основних пізнавальних процесів, що слугують для інтерпретації, подальшого впорядкування отриманої інформації та розкриття змісту й алгоритму її побудови. Описується етап виникнення, специфіка побудови та застосування когнітивної карти, пояснюється необхідність і варіативність залучення цієї методики для об'єктивізації отриманої інформації щодо трактування пізнавально-мисленнєвих процесів у лінгвістичній парадигмі. Демонструється застосування когнітивної карти як прикладної аналітичної методики для дослідження особливостей мислення, підсвідомої адаптації запозичених лексем, світогляду давніх англосаксів на прикладі лексичних запозичень із тексту давньосаксонської поеми «Беовульф».

Описано когнітивну карту як внутрішню модель знань про лексичні запозичення давньоанглійського періоду та їх процес адаптації в мові англосаксів.

Змодельовано у когнітивній карті поняття «Давньоанглійська мова», що представлено п'ятьма компонентами: «Індоевропейська лексика», «Діалекти», «Питома лексика», «Запозичення», «Германська лексика», де виокремлено головний концепт «Запозичення», до якого належать такі елементи: «Кельтські», «Скандинавські», «Слов'янські» (взаємопов'язані, адже скандинавська мова була посередником у переданні лексем), включаючи «Латинські» та «Греко-латинські» запозичення. Представлено концепт «Адаптація», де виявлено результат входження нової лексики до давньоанглійської мови (у цьому разі позитивний шлях трансформації запозичень) завдяки повній адаптації всіх слів. Поняття «екстралінгвістичні фактори» зважає на соціо-історичні чинники впливу на запозичені лексеми, які суттєво позначалися на адаптації нових слів давньоанглійської мови (переселення, військова діяльність, християнізація, мовна політика тощо). Одночасні адаптаційні механізми запозичень (фонетична асиміляція, граматична адаптація, лексико-семантична адаптація) змодельовано як алгоритм повної адаптації слів у давньоанглійській мові.

Визначено розділення на лексико-семантичні поля відповідно до значення лексеми, а згодом на лексико-семантичні групи. Виявлено результат пристосування запозичень до давньоанглійської мови, який окреслено як «Адстрат», «Перстрат», «Субстрат», що є безперечним фактом трансформації когнітивного мислення і підсвідомої адаптації нових запозичень.

Наочно репрезентовано основні поняття, які належать до когнітивної карти, та визначено їх компоненти, виявлено причинно-наслідкові зв'язки даних параметрів карти. Описано форму когнітивної карти як модель воїна Бе-

овульфа та деталізовано пояснення імені головного героя, міфологічне сприйняття, мислення, світогляд давніх англосаксів для комплексної оцінки досліджуваної ситуації з усіма даними системи.

Ключові слова: когнітивне картування, когнітивна карта, лексичні запозичення, методика, давньоанглійська поема «Беовульф», пізнавально-мисленнєві процеси, компонент, лексико-семантичне поле, лексико-семантична група.

Постановка проблеми. Когнітивна лінгвістика наразі тяжіє до глибокого осмислення пізнавальних процесів людини, досліджуючи мисленнєві механізми через мовні явища. На зміну системно-структурній парадигмі, за даними М.П. Кочергана, прийшла когнітологія, яка розглядає мову не як «систему в самій собі і для самої себе», а вже у зв'язку з людиною, без якої виникнення й функціонування цієї системи було б неможливим [5, с. 183–185]. Актуальність цього явища пояснюється необхідністю розуміння роботи мозку людини та механізмів оброблення значної кількості інформації тощо. Значення мови для поставлених когнітологією завдань є надзвичайно важливим, бо саме через мову, як уже зазначалося, можна об'єктивізувати розумову діяльність, тобто вербалізувати її, оскільки когнітивні і мовні структури перебувають у певних співвідношеннях.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. З огляду на перманентний розвиток когнітивної лінгвістики, науковці намагаються по-новому дослідити проблеми, які вони вивчали з боку інших наукових парадигм. О.С. Кубрякова зазначає, що когнітивна лінгвістика поєднує в собі логіку, лінгвістику, комп'ютерні технології для опанування процесів і явищ, які пов'язані зі знанням та інформацією [6]. Сьогодні когнітологія представляє все нові поняття й методики, які сприяють розширенню та поглибленню наукових досліджень. Однією із сучасних прикладних методик у лінгвістиці є *когнітивне картування*.

Метою статті є опис поняття «когнітивна карта» як моделі інтерпретації інформації та знання на прикладі лексичних запозичень із давньоанглійської поеми «Беовульф».

Виклад основного матеріалу. Когнітивне картування – це прикладна аналітична методика вивчення особливостей індивідуального мислення. Під цим поняттям, як зазначає К.П. Єсипович, розуміється мисленнєве розуміння людиною навколишнього світу [3, с. 254–255]. Саме поняття «когнітивна карта» виникло раніше когнітології (в межах когнітивної психології, яка концентрує увагу на особливостях організації, динаміці та формуванні знань людини про навколишній її світ). Пізніше

воно було представлено у праці американського психолога, представника неохієвіоризму Е. Толмена «Когнітивні карти у шурів і людини» [7].

Загалом, термін «когнітивна карта» означає графічне представлення причинних зв'язків між поняттями, факторами, показниками, параметрами, що взаємодіють із системою та їх блоками [1, с. 2–3]. Тобто когнітивна карта – це схематичний, спрощений опис фрагмента картини світу індивіда, що належить до проблемної ситуації.

Погоджуємося з думкою К.П. Єсіпович, що «<...> прихильники цього підходу вважають, що таким шляхом можна пояснити поведінку людини за різних обставин і що когнітивне картування дозволяє з високим ступенем вірогідності прогнозувати вибір, який здійснить та чи інша людина <...>» [3, с. 254–255].

Стосовно форми когнітивної карти, то можна зазначити, що вона візуалізується у вигляді безлічі вершин, кожна з яких відповідає одному фактору або елементу картини світу індивіда. Проте обов'язкової форми для побудови карти не існує, адже все залежить від мовної ситуації, яка сама по собі є специфічною та унікальною. Ці карти можуть бути корисним інструментом для формування й уточнення гіпотези про функціонування досліджуваного об'єкта, розглянутого як складна система, що дає можливість простежити взаємозв'язки між майбутнім, сьогоденням і минулим досліджуваного процесу. Вона є так званою «синтетичною мудрістю» колективу організації та акумулює погляди людей [3, с. 256].

На сучасному етапі розвитку мовознавства методика когнітивного картування все частіше використовується в дослідженнях. У нашому дослідженні доречно продемонструвати застосування цього інструментарію для опанування пізнавально-мисленневих процесів давніх англосаксів на прикладі лексичних запозичень із тексту давньоанглійської поеми «Беовульф», що й було успішно апробовано [4].

Методика когнітивного картування стала необхідною для повного аналізу процесу пристосування запозичень та їх результату у давньоанглійській мові, тобто вона графічно представляє причинні зв'язки між компонентами, факторами та їх елементами. Отож, когнітивна карта є внутрішньою моделлю знань про запозичення давньоанглійського періоду та їх процес адаптації в мові англосаксів, а також є наочною репрезентацією когнітивно-статистичної матриці запозичень із давньоанглійської поеми «Беовульф» (де обраховано частоту вживання кожного лексичного запозичення в тексті поеми).

Поняття «давньоанглійська мова» представлено п'ятьма компонентами («Індоевропейська лексика», «Діалекти», «Питома лексика», «Запозичення», «Германська лексика»), у межах чого виокремлюється головний концепт «Запозичення», що складається з таких елементів, як «Кельтські», «Скандинавські», «Слов'янські» (мають зв'язок між собою, адже скандинавська мова була посередником передання слів), включаючи «Латинські» та «Греко-латинські» запозичення (окрема група запозичень, що мають декілька ймовірних варіантів свого походження).

Причинно-наслідкові зв'язки цих параметрів демонструють елементи «Субстрат», «Адстрат» і «Перстрат», що є відображенням результатів мовних контактів, де вказано запозичення, що належать до цих груп, домінуючим серед яких визнано «Адстрат».

Із когнітивної карти очевидно, що всі види запозичень є простими за формою, а вже потім – доповненими елементами («Гібридами» та «Словотвірними» запозиченнями).

Надалі концепт «Адаптація» представляє результат входження нової лексики до давньоанглійської мови (у цьому разі позитивний шлях трансформації запозичень) завдяки повній адаптації всіх слів. Ці запозичення зазнають структурних змін фонетичного, граматичного устрою, а наступний етап стосується трансформації лексико-семантичного характеру.

«Лексико-семантичний» компонент налічує такі варіанти свого розвитку: «Когнітивно-метафоричну модель» із причинно-наслідковими зв'язками («Антропоморфна», «Артефактна», «Соціоморфна» та «Природоморфна» метафори) та «Метонімічну модель» («Ціле – частина», «Абстрактне – конкретне», «Предмет – характеристика», «Дія – дія», «Вмістилище – вміст», «Процес – результат», «Предмет – предмет»).

Якщо лексема не трансформується структурно або семантично, то спостерігається причинно-негативний зв'язок, тобто процес неадаптації слова в давньоанглійській мові.

У когнітивній карті зазначено компонент «Лексико-семантична адаптація», що безпосередньо впливає на поняття «лексико-семантичне поле» (далі – ЛСП), яке зумовлює комплексний зв'язок із компонентами системи (лексико-семантичними групами (далі – ЛСГ)), які є поєднуються когнітивними зв'язками (метафорою, метонімією).

Компонент «Людина» демонструє такі параметри, як «Зовнішні, внутрішні риси», «Трудова, інтелектуальна діяльність», «Емоційний стан», «Родові зв'язки», «Професійна діяльність», «Релігійна сфера», «Частини тіла», «Поняття, відчуття».

Компонент «Просторові поняття» визначає ЛСГ «Місцевість».

Компонент «Міфологічні артефакти» демонструє ЛСГ «Міфологічні істоти» нарівні з компонентом «Військові поняття», до яких належать такі елементи, як «Збройні сили», «Військові звання та чини», «Військові дії та процеси», «Військові обладунки».

«Предмети побуту» є компонентом системи, що репрезентує такі свої елементи: «Інтер'єр», «Назви їжі», «Посуд», «Коштовності», «Слова повсякденного вжитку».

Тобто ці елементи карти представляють різні семантичні групи запозичень, які є розділеними за рубриками завдяки лексико-семантичній адаптації.

Стосовно форми когнітивної карти, то вона зображає модель воїна, який постає з мечем і щитом. Можна припустити, що це і є сам Беовульф – головний герой поеми.

Для повного розуміння специфіки твердження матриці слід пояснити походження імені воїна. Відомо, що ім'я Беовульф означає «бджолиний вовк», що визнано кеннігом для назви «ведмідь». Епічні прийоми є невід'ємною частиною будь-якого епосу, а *кеннінг* – це поетичний перифраз, алегоричний опис предмета, що замінює звичайне слово на метафоричне позначення [2, с. 46–50]. Такі складні метафори були характерними для давньоанглійських поетичних творів, зокрема і для поеми «Беовульф».

У міфологічному сприйнятті та тогочасному мисленні англосаксів бджола є відображенням хоробрості, мудрості, фізичної та духовної охайності. Саме тому когнітивна карта представлена так званими «бджолиними стільниками», де окреслюється образ воїна Беовульфа. До того ж героїчних пер-

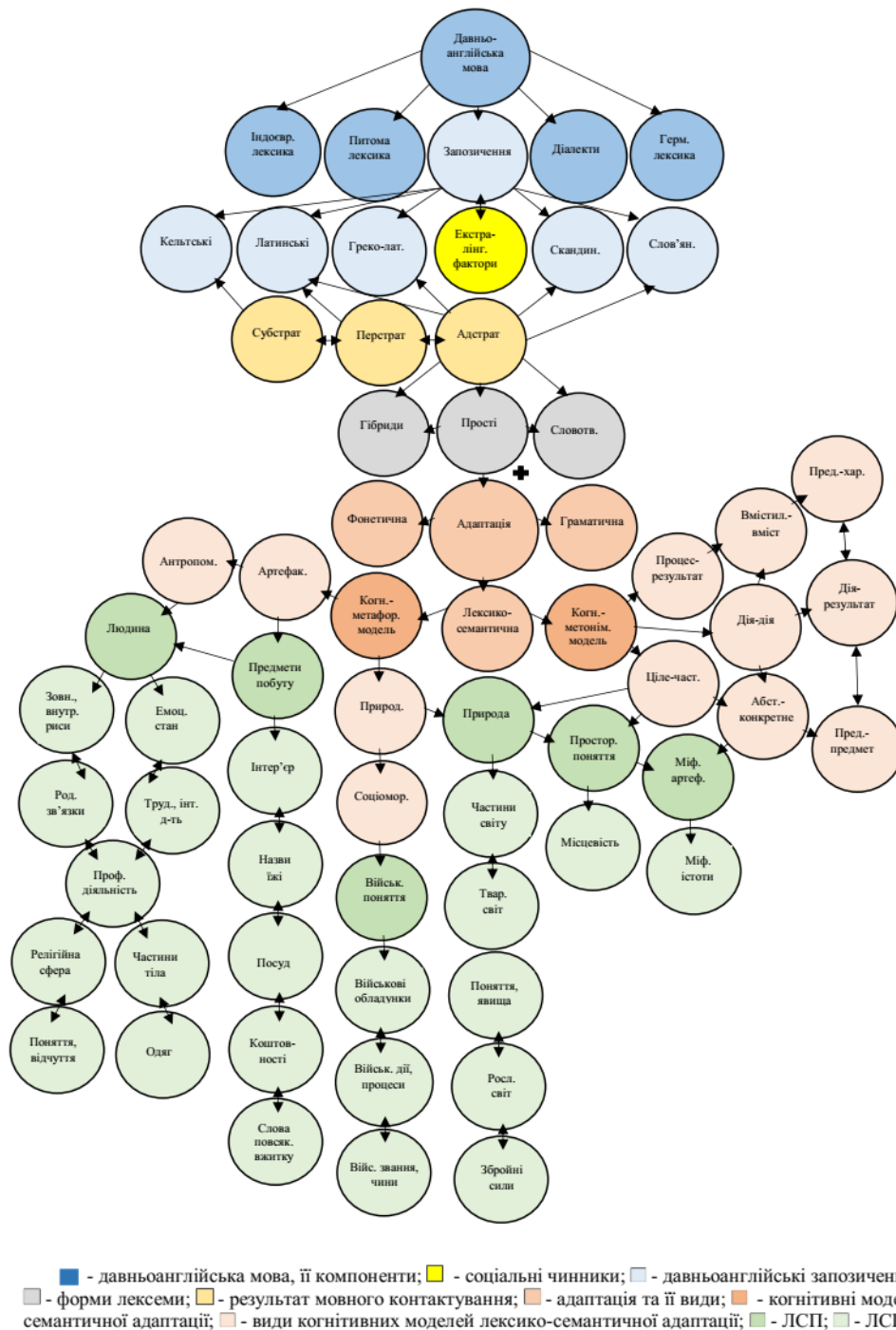

Рис. 1. Когнітивна карта лексичних запозичень із тексту давньоанглійської поеми «Беовульф»

сонажів часто порівнювали з бджолами, а їх зброя – із бджолиними жалами.

Вовк у тогочасному світогляді був символом безстрашності, перемоги та турботи про свій рід, тому вже в самій назві бджолиним є саме вовк, а не інший звір, що метафорично означає «ведмідь», тобто уособлює надприродну силу, могутність, відвагу, бореться зі злом і перемагає. Таким є Беовульф – головний герой англосаксонської поеми.

Таким чином, ця когнітивна карта графічно представила головні концепти, компоненти та зв'язки, що стосуються давньоанглійських запозичень із поеми про Беовульфа, процес і результат їх адаптації, структурного та семантичного характе-

рів. Когнітивне картування є наочною репрезентацією загальної когнітивної матриці, яка містить кількісно-статистичні дані стосовно лексем давньоанглійського походження. Модель графічної карти представлена у вигляді воїна Беовульфа, який складається із бджолиних стільників, поясненням чого стало трактування імені головного героя епосу, що дозволяє чітко та схематично зобразити когнітивну матрицю запозичених лексем із тексту поеми «Беовульф» для комплексної оцінки досліджуваної ситуації з усіма параметрами системи.

Висновки. Когнітивне картування є ефективною методикою для структурування та представлення моделі знань. Сучасна лінгвістика активно залучає методику когнітивної

карти у свої дослідження для глибокого опанування мисленнево-пізнавальних процесів, що сприяє розвитку цієї лінгвістичної парадигми.

Перспективи подальших наукових досліджень убачаємо в апробації розробленої формалізованої методики для когнітивно-матричного аналізу інших лексичних запозичень англійської мови, що сприятиме її вдосконаленню.

Література:

1. Авдеева З.К., Коврига С.В., Макаренко Д.И., Максимов В.И. Когнитивный подход в управлении. *Проблемы управления*. № 3. 2007. С. 2–8.
2. Волков А.М., Волкова З.Н. Беовульф. Англосаксонский эпос : учеб. для студ. высш. уч. зав. Москва, 2000. 104 с.
3. Єсипович К.П. Феномен когнітивного картування в сучасній лінгвістичній парадигмі. *Studia Linguistica*. № 7. 2013. С. 254–257.
4. Карлова В.О. Когнітивно-матричне моделювання запозиченої лексики в давньоанглійській поемі «Беовульф» : дис. ... докт. філос. : 035 / НПУ ім. М.П. Драгоманова. Київ, 2020. 303 с.
5. Кочерган М.П. Загальне мовознавство : підручник. Вид. 2-ге. Київ : Академія, 2006. 464 с.
6. Кубрякова Е.С. Начальные этапы становления когнитивизма: лингвистика, психология, когнитивная наука. *Вопросы языкознания*. 1994. № 4. С. 34–47.
7. Толмен Э. Когнитивные карты у крыс и у человека. URL: <http://www.psychology.ru/library/00060.shtml> (дата звернення: 10.01.2021).
8. Langacker R.W. *Cognitive grammar. A basic introduction*. New York: Oxford University Press, 2008. 562 p.

Gromova V. Cognitive map as a method of information model construction of lexical borrowings from the old English poem “Beowulf”

Summary. The article is devoted to the study of Cognitive mapping methods as a model of presentation of the main Cognitive processes that serve to interpret and organize the information obtained, the disclosure of the content and algorithm of the construction. The stage of origin, specifics of construction and application of the Cognitive map are described, the necessity and variability of involvement of this technique for objectification of the received information on interpretation of cognitive-thought processes is explained in the Linguistic paradigm. The application of the Cognitive map as an applied analytical technique for studying the peculiarities of thinking,

subconscious adaptation, worldview of the ancient Anglo-Saxons on the example of lexical borrowings is demonstrated from the text of the Anglo-Saxon poem “Beowulf”.

The Cognitive map is described as an internal model of knowledge about lexical borrowings of the Old English period and their process of adaptation in the Anglo-Saxon language.

The concept “Old English” is modeled in the cognitive map, which is represented with five components: “Indo-European vocabulary”, “Dialects”, “Specific vocabulary”, “Borrowing”, “German vocabulary”, where the main concept “Borrowing” is highlighted. The following elements belong to: “Celtic”, “Scandinavian”, “Slavic” (interconnected, because the Scandinavian language was the mediator of the lexeme transmission), including “Latin” and “Greco-Latin” borrowings. The concept “Adaptation” is presented, which reveals the result of the entry of new vocabulary into the Old English language, in this case a positive way of transforming borrowings, due to the complete adaptation of all words. The concept “Extralinguistic factors” takes into account socio-historical factors influencing borrowed words, which significantly affected the adaptation of new words of the Old English language (resettlement, military activity, Christianization, language policy, etc.). Simultaneous adaptation mechanisms of borrowings (Phonetic assimilation, Grammatical adaptation, Lexical-semantic adaptation) are modeled as an algorithm of the complete adaptation of borrowings in the Old English language.

It is determined the subsequent division on the LSF according to the meaning of the lexeme, and later on the LSG. The result of borrowings “Adaptation” is revealed to the Old English language, which is outlined as: “Adstrate”, “Perstrate”, “Substrate” which are the indisputable fact of transformation of Cognitive thinking and subconscious Adaptation of new borrowings.

The basic concepts are clearly represented and their components are described that belong to the Cognitive map, the causal relationships of these map parameters are defined. The form of the Cognitive map as a model of Beowulf’s warrior is described and the explanation of the protagonist’s name, mythological perception, thinking, worldview of the ancient Anglo-Saxons are detailed for a comprehensive assessment of the studied situation with all system data.

Key words: cognitive mapping, cognitive map, lexical borrowings, methods, Old English poem “Beowulf”, cognitive-thinking processes, component, LSF, LSG.

*Дворянчикова С. Є.,**кандидатка філологічних наук, доцентка,**доцентка кафедри іноземних мов**Київського національного університету технологій та дизайну*

РОМАНТИЧНІ ЗАСАДИ ОНІМНОГО ПРОСТОРУ БАЛАДИ Л.І. БОРОВИКОВСЬКОГО «МАРУСЯ»

Анотація. У статті представлено лінгвопоетичний аналіз власних імен балади Л.І. Боровиковського «Маруся» і проілюстровано засади формування онімного простору як реалізацію впливів українського романтизму в контексті загальноєвропейського. Метою статті є дослідження жанрово зумовленої взаємодії шарів онімного простору балади, виявлення романтичних засад особливостей використання власних імен і семантики контекстів із пропріальними одиницями та встановлення деяких експліцитних й імпліцитних зв'язків між елементами його структури.

Аналіз онімного простору балади засвідчив численні впливи напряму романтизму (як європейського загалом, так і суто українського) на організацію пропріальної лексики та її внутрішні взаємозв'язки у творі. Онімний простір балади, що розгортається навколо антропоетоніма «Маруся» із низкою його контекстних синонімів із національним і міжкультурним семантичним нашаруванням, є цілісною системою різноманітних компонентів, яка концентрує в собі лінгвістичну й екстралінгвістичну інформацію й формує страти змісту, форми й сукупності образів. Жанрові й унікальні риси досліджуваної балади призводять до вживання єдиного експліцитно присутнього в тексті власне антропоетоніма – імені головної героїні, що в результаті транссонімізації зумовлює й назву твору. Використання прийому приховування оніма парубка-коханого призводить до його наявності в тексті імпліцитно. Власні імена, що перебувають на периферії онімного простору, виконують інформаційно-стилістичні та емоційно-стилістичні функції.

Із-поміж перспектив подальших досліджень наразі вбачаємо більш детальне коментування функцій пропріальних одиниць балади Л.І. Боровиковського «Маруся» у зіставленні з відповідними поетонімами та їх оточенням у попередніх творах, що вплинули на утворення розглядаваної балади як такої.

Ключові слова: балада, контекст, мовні засоби, онімний простір, український романтизм, поетонім.

Постановка проблеми. Сучасна українська спільнота (і широка загалом, й освітянська зокрема) відчуває нагальну духовну потребу у зверненні до вихідних еталонів, витоків вітчизняного національного духу, зростає закономірний інтерес до таких особистостей, що протягом життя за будь-яких обставин служили просвітницьким мистецьким ідеям антропоцентризму й розвитку всіх галузей суспільства. З-поміж історичних постатей природно бачити митців, проте досі не всі життєві й творчі шляхи всебічно досліджені й зрозумілі сучасникам. Українці пишаються такими визнаними класиками, як Т.Г. Шевченко, Леся Українка, І.Я. Франко, М.М. Коцюбинський, І.П. Котляревський, вивчають їх неочіненні для українства і світу доробки. Водночас і відомості про діячів минулого,

і маловідомі сторінки розвитку літератури досі відкриваються уважному читачеві й дослідникові. Логічно, що романтичні твори як приклади однойменного літературного напрямку, який характеризується підвищеною цікавістю до історії, побуту, творчості народу, звертає на себе увагу патріотів-вихователів нових поколінь українців і сьогодні. Серед романтичних жанрів балада посідає чільне місце й зростає на фольклорному підґрунті, розвивається під його впливом, зберігає й передає нащадкам його традиції, дозволяє краще зрозуміти свій народ, рідну мову й імена. Тому вбачаємо звернення в нашій статті до лінгвопоетичної студії власних імен твору як яскравих національних ознак балади «Маруся» «піонера» українського романтизму Л.І. Боровиковського, творчість якого досі вважається ще не достатньо дослідженою, виправданим із наукових і соціально-культурних позицій, актуальним і доцільним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проведений науковий пошук показав, що останніми роками зберігається професійний інтерес літературознавців і лінгвістів до творчості митців українського романтизму в контексті загальноєвропейського, мовно-виражальних засобів (як типових для напрямку загалом, так і тих, що підкреслюють його національні особливості чи формують ідіостиль того чи іншого письменника).

Дослідниця функціонування літературних шкіл першої половини XIX ст. О.І. Білик стверджує, що літературу українського романтизму, основоположницею розвитку якого стала харківська школа, слід розглядати як «національну парадигму загальноєвропейського та навіть загальносвітового явища» [2, с. 300].

О.В. Тетеріна у своїх ґрунтовних дослідженнях доробку українського еміграційного вченого Ю.Г. Бойка-Блохіна, який вивчав слов'янські літератури, розглядає «проблеми стилю крізь призму співвідношень: зміст-форма, індивідуальне-загальнолюдське, національне-понаднаціональне» [17, с. 59] і доходить висновку про принципову своєрідність стильового розвитку українського романтизму в європейському літературному просторі.

Викладачка відділення україністики Белградського університету Т. Гаєв підкреслює дієві прагнення романтиків до розширення численних зв'язків української літератури з літературами народів світу і вважає, що діяльність Л.І. Боровиковського визначила «провідні тематичні і жанрово-стильові тенденції подальшого розвитку романтизму в українській літературі» [7, с. 101], а балади й стилізації письменника за рівнем мовної майстерності, відбиття зв'язків із народною поетикою та видовищності словесного малюнка «до появи поезії Шевченка були найвищим досягненням українського романтизму» [7, с. 104].

І.Є. Богданова, продовжуючи традицію дослідження мови творів Л.І. Боровиковського, до якої належать роботи знаних

дослідників: І.Я. Айзенштока, Б.А. Деркача, С.А. Крижанівського, М.О. Кузьменко, І.О. Лучника, П.П. Ротача, В.Ф. Святотця, звертає особливу увагу на формування «авторської концепції світу та мовних засобах її вираження, на новаторські досягнення у змалюванні просторових реалій у романтичній поезії письменника» [3, с. 130].

Сучасні вітчизняні філологи, як-от Л.О. Белей, Ю.О. Карпенко, Е.О. Кравченко, В.М. Калінкін [1; 13; 14; 11], розробляють теорію поетики оніма та всебічно вивчають особливості онімного простору в доробках українських письменників. Якщо онімний простір будь-якої мови визначається як сукупність реальних і вигаданих власних назв, що характеризується принциповою відкритістю своєї системи і здатністю до постійного оновлення, то, за визначенням В.М. Калінкіна, «онімний простір художнього твору: а) це завершена, але не замкнута система; б) фрагментарна щодо відтворених у тексті об'єктів художньої картини світу; в) має велику кількість функцій, основною серед яких є характеристична; г) формується на основі естетичної мети і з урахуванням відповідності художнім завданням твору, взаємодію літературного тексту й онімії, компетентності читача» [12, с. 15]. Увагу дослідників привертає й онімний простір творів Л.І. Боровиковського. Наприклад, Л.В. Терещенко вивчає стилістично-виражальні можливості антропонімів у байках [17], Ю.І. Браїлко наголошує на вагомому й навіть знаковому вживанні хороніма *Україна* у вірші митця у дошевченківську добу (всупереч усталеній думці про те, що цей онім не вживався в літературі зовсім і отримав відродження лише у творчості Т.Г. Шевченка) [5, с. 83].

З одного боку, вказуємо на постійний науковий інтерес до дослідження творчості зачинателя романтизму в національній українській літературі Л.І. Боровиковського, а з іншого – мусимо констатувати, що таких фахових досліджень, зокрема й ономастичних, які б закривали наявні лакуни філологічних знань, ще не є достатньо.

Метою статті є дослідження жанрово зумовленої взаємодії шарів онімного простору балади Л.І. Боровиковського «Маруся» (1829 р.), виявлення романтичних засад особливостей використання власних імен і семантики контекстів із пропріальними одиницями та встановлення деяких експліцитних (план вираження, втілення) й імпліцитних (план змісту) зв'язків між елементами його структури.

Виклад основного матеріалу. Балада письменника, фольклориста, етнографа Л.І. Боровиковського «Маруся» традиційно вважається програмним твором українського романтизму, тому закономірно, що власне романтичні принципи значно вплинули й на наповнення й засади організації її онімного простору.

Визначний літературний критик та історик літератури С.О. Єфремов у праці «Історія українського письменства» називав Л.І. Боровиковського «справжнім батьком романтизму», позаяк із творчістю митця до вітчизняної літератури ввійшло те, що «поставило його ім'я в історії письменства досить твердо»: відшліфовування літературної майстерності й філігранність у використанні мовних засобів, народництво, національне відродження, залучення української літературної традиції до русла загальносвітової [9, с. 251].

Як уважається, основними рисами напряму романтизму є заперечення раціоналізму епохи Просвітництва, ідеалізм, змішування жанрів, цікавість до фольклору й залучення його

елементів до літератури, збагачення мови творів живими й соковитими народними висловами й архаїзмами, заперечення буденності, культ почуттів, інтерес до стихій природи, непізнаного, таємного, фантастичного й містичного, вихід за межі реальності, тісний зв'язок романтичного героя з минулим, історією, міфологією й народними традиціями, як зазначає дослідниця О. Медведєва [15, с. 22–27].

Балада Л.І. Боровиковського зберігає свої жанрові риси: має фантастичний із соціально-побутовими елементами зміст і напружений драматичний сюжет, що є цілком традиційним для романтизму (історія закоханих, яких розлучила доля, тому дівчина страждає й вірно чекає на юнака, що, вірогідно, загинув). Оскільки на землі й у реальному житті ідеал і щастя лишаються недосяжними, то містичним чином утручається потойбіччя: мертвий коханий приходить до дівчини й кличе її вінчатися до церкви, а вона йде за ним у страшну мандрівку.

Загальновідомо, що за формою балада «Маруся» є вільним переспівом балади В.А. Жуковського «Светлана» (1813 р.) [10, с. 18–25], яка має низку літературних і фольклорних тестів-«попередників» (як-от шотландська народна балада «Sweet William's Ghost» («Клятва вірності»), що вийшла друком у 1740 р. та 1882–1898 рр. [19; 20], балади «Ленора» (1773 р.) Г.А. Бюргера в перекладі В.А. Жуковського [10, с. 183–190] та «Людмила» (1808 р.) В.А. Жуковського [10, с. 7–13]). Проте І.Я. Франко у своєму критичному нарисі «Дещо про «Марусю» Л. Боровиковського та її основу» зазначав: «Значить: зміст, букву і форму своєї «української балади» взяв Боровиковський у Жуковського. Та проте простим перекладом твору Жуковського «Марусю» не можна назвати. Детальне порівняне обох поем показує значні різниці і виправдує слова Боровиковського, що він опрацював у своїй баладі вірування та легенди українського народа» [4, с. 24–25].

Слідом за знаними ономастами, які постулюють примат імен дійових осіб у тексті (як-от В.М. Калінкін [12]), ми у своїй статті «Онімний простір комедії режисера А. Лукіча «Мої думки тихі» (2019)» стверджуємо, що антропоетоніми є стрижнями літературного твору, «ключовими вузлами, центром онімного простору» [8, с. 52], навколо яких розгортається дія й обертаються топоніми та інші власні імена. Вдало підібрані імена задля донесення до читача авторського задуму й дотримання відповідності ідеї та семантичної цілісності твору мають утворювати систему, що характеризується підпорядкованістю та взаємозалежністю її складників.

Жанрові й унікальні риси досліджуваної балади призводять до того, що спостерігаємо дев'ять випадків уживання єдиного експліцитно присутнього в тексті власне антропоетоніма *Маруся* (та тричі його зменшено-пестливої форми *Марусенька*). Це ж ім'я головної героїні відчуває на собі процес трансонімізації, що зумовлює назву твору – бібліонім «*Маруся*». Загалом, *Маруся* – розповсюджений в українському узусі розмовно-побутовий варіант популярного жіночого імені *Марія* (*Мар'я*, яке розповсюджене в слов'янському, зокрема і в українському фольклорі), його здрібно-пестлива форма. Уживання біблійного оніма, що «стало для українців не лише знаком іменування, але й символом віри» [18, с. 155], залучає твір до загальнолюдських і національно-культурних духовних традицій, виявляє зв'язки культури й мови. Ім'я *Марія* походить від давньосемітського *Міріям*, серед етимології якого є такі варіанти: «бунт, протидія, обування, яка чинить

опір», «гіркість, смуток, та, що гірко ридає й ронить сльози», «вищість, піднесеність, перевага, славна, знаменита, чудова» [16, с. 235]. До контекстуальних синонімів імені головної героїні в тексті балади зарахуємо такі, що притаманні фольклорним джерелам, як-от *сестриченька, голубка, небога, дівчина, дівка*, які урізноманітнюють мову твору, додають їй барвистості. Водночас ім'я парубка-коханого *Марусі* наявне в тексті імпліцитно, що акцентує увагу на дівчині як головній дійовій особі; автор використовує прийом своєрідного приховування імені, називає хлопця *милий, молодий* у контекстах, які змальовують сприятливі для героїні обставини, і *мертвець, мертвий* у її страшному сні.

Поетоніми, що перебувають на периферії онімного простору балади, органічно входять до його структури і, безперечно, виконують інформаційно-стилістичні (номінативну, ідентифікуючу, описову, локалізувальну, фонову, соціальну) та емоційно-стилістичну (характеристичну, експресивну, емоційно-оцінну, алюзивну, символічну) функції (за В.М. Калінкіним) [12]. Наприклад, бачимо, що контекст із відонімним компонентом – фестономіом *новий год (рік)* – залучає сюжет балади до традиційних українських реалій, додає національного колориту святкуванню:

*З вечера під новий год
Дівки пустували,
Вибігали на город,
В вікна підслухали* [4, с. 8].

Християнський теонім *Божа Мати* в тексті, по-перше, підкріплює співзначення «піднесеність, чудова» імені *Маруся (Марія)*, по-друге, зумовлює появу *голубка біленького*, який прилетів до дівчини з покутя, що є традиційним місцем іконостаса в українських домівках – символу Святого Духа, любові і злагоди, романтичного порятунку від небезпеки, яку втілює образ *ворона* у контексті:

*Чорний ворон раз-у-раз
Кряче над санками* [4, с. 13].

Ідеї порятунку та щасливого закінчення історії, яку оповідає сюжет, спростовуючи тривожні очікування, що не справилися, утілені в згадуванні молитви про померлих «*Вічна пам'ять*» [4, с. 12], також підтримує контекст із назвою традиційної української святкової пісні «*Многа літа*», що виконується і під час релігійних відправ (наприкінці балади):

*Під вінець ідіте!
Заготовте рушнички,
Заспівують вам дяки
В церкві «Многа літа!»* [4, с. 17].

Висновки. Таким чином, аналіз онімного простору балади Л.І. Боровиковського «Маруся» засвідчив численні впливи напряму романтизму (як європейського загалом, так й українського зокрема) (як зазначив І.Я. Франко, «Маруся – то не костюмована Світлана, а українська сільська дівчина» [4, с. 31], а сам письменник волів довести, що українською можна не лише нотувати жарти, але й професійно писати серйозні твори) на організацію пропріальної лексики та її внутрішні взаємозв'язки у творі. Онімний простір балади як «засіб творення структурної і тематичної цілісності твору» [6, с. 74], що розгортається навколо антропоетоніма *Маруся* з низкою його контекстних синонімів із національним і міжкультурним семантичним нашаруванням, є цілісною системою різноманітних компонентів, яка концентрує в собі лінгвістичну й екс-

тралінгвістичну інформацію й формує страти змісту, форми й сукупності образів.

Із-поміж перспектив подальших досліджень наразі вбачаємо більш детальне коментування функцій пропріальних одиниць балади Л.І. Боровиковського «Маруся» у зіставленні з відповідними поетонімами та їх оточенням у наявних попередніх творах, що, власне, і вплинули на утворення розгляданої балади як такої: у давній шотландській народній баладі «Sweet William's Ghost», баладах «Ленора» Г.А. Бюргера, «Людмила» і «Светлана» В.А. Жуковського тощо.

Література:

1. Белей Л.О. Нова українська літературно-художня антропонімія: проблеми теорії та історії. Ужгород : ІНВАЗОР, 2002. 175 с.
2. Блик О.І. Харківська школа романтиків у контексті європейського романтизму: національна парадигма світового явища. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету*. Бердянськ, 2014. Вип. III. С. 296–301.
3. Богданова С.Є. Український простір у мовній картині світу Левка Боровиковського. *Лінгвістичні дослідження: збірник наукових праць ХНПУ ім. Г.С. Сковороди*. Харків, 2018. Вип. 47. С. 130–137. URL: https://zenodo.org/record/1204137/files/lingvistika_47-066-069.pdf (дата звернення 25.12.2020).
4. Боровиковський Л. Маруся. Українська балада / видав і пояснив др. Іван Франко. (Тексти й пояснення вибраних творів української й інших літератур. І. Літ.-наук. бібліотека. Ч. 40.) Львів : Друкарня НТШ, 1902. 46 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Borovykovskiy_Levko/Marusia.pdf (дата звернення 05.01.2021).
5. Браїлко Ю.І. Розвиток української літературної топономастики в кінці 1940-х – на початку 1980-х рр. *Філологічні науки*. Запоріжжя, 2019. № 31. С. 80–88. DOI: <https://doi.org/10.33989/2524-2490.2019.31.195726>.
6. Бук С.Н. Онімний простір роману Івана Франка «Перехресні стежки». *Логоз ономастикі*. Донецьк, 2012. № 4, С. 68–76.
7. Гаєв Т. Українська література XIX століття : розгорнені конспекти лекцій. Белград, 2008 р. 287 с. URL: <http://www.ukrajinistika.edu.rs/preuzimanje/pdf/predavanja/Ukrajinska%20knjizvenost%2019%20%20predavanja.pdf> (дата звернення 05.01.2021).
8. Дворянчикова С.Є. Онімний простір комедії режисера А. Лукіча «Мої думки тихі» (2019). *Вісник Запорізького національного університету: збірник наукових праць. Філологічні науки*. Запоріжжя, 2020. № 1. Ч. I С. 50–56. DOI: <https://doi.org/10.26661/2414-9594-2020-1-1-7>.
9. Єфремов С. Історія українського письменства. Київ : Femina, 1995. 538 с. URL: <http://sites.utoronto.ca/elul/history/lefremov/index.html> (дата звернення 25.12.2020).
10. Жуковский В.А. Собрание сочинений в 4 т. Москва; Ленинград: Государственное издательство художественной литературы, 1959. Т. 2. *Баллады. Поэмы и повести*. 452 с.
11. Калинин В.М. Поэтика онима. Донецк : Юго-Восток, 1999. 408 с.
12. Калінкін В.М. Теоретичні основи поетичної ономастики: автореф. дис. ... доктор. філолог. наук : 10.02.01. Київ, 2000. 34 с.
13. Карпенко Ю.О. Літературна ономастика. Одеса : Астропринт, 2008. 328 с.
14. Кравченко Е.О. Поетика зв'язків і відношень імені – тексту – поетонімосфери : дис. ... д-ра філол. наук : 10.02.15. Вінниця, 2017. 560 с.
15. Медведєва О. Романтична балада в російській, українській та польській літературах. *Всесвітня література та культура в навчальних закладах України: щомісячний всеукраїнський науково-методичний журнал*. Київ, 2006. № 6. С. 22–27.
16. Словник-довідник біблійних осіб, племен і народів / авт.-укл. К. Костів. Київ, 1995. 429 с.

17. Терещенко Л.В. Стилiстично-виражальнi можливостi антропонiмiв у байках Левка Боровиковського. *Studia Slavistica. Вип. 9. Ономастика. Антропонiмiка: збiрник наукових статей / упоряд. i видп. ред. С. Пахомова, Я. Джоганик. Ужгород, 2009. С. 329–336.*
18. Тетерiна О.В. Український романтизм у європейському лiтературному контекстi: погляди Ю. Бойка-Блохина на проблему стилю. *Science and Education a New Dimension. Philology*, 2019. VII (55). Issue 189. С. 59–68. DOI: <https://doi.org/10.31174/send-ph2019-189vii55-14.pdf>.
19. Яцкiв Р. Лiнгвокультурологiчний аспект бiблiсантиронiма Марiя. *Проблеми гуманiтарних наук. Серiя «Фiлологiя»*. Дрогобич, 2015. Вип. 36. С. 151–161.
20. Sweet William's Ghost. *Ramsay's Tea Table Miscellany, 4th volume from the London edition of 1763 / Ramsay, A., ed., 1740. 324 p.* URL: <http://www.bluegrassmessengers.com/77-sweet-williams-ghost.aspx> (дата звернення 10.01.2021).
21. Sweet William's Ghost. *English and Scottish Popular ballads / Child, F. J., ed. Boston : Little, Brown and company, 1882–1898. Volume 2.* URL: <https://www.sacred-texts.com/neu/eng/child/ch077.htm> (дата звернення 10.01.2021).

Dvorianchykova S. Romantic foundations of the onym space of L. I. Borovykovsky's ballad "Marusya"

Summary. The article presents the linguopoetic analysis of the proper names of L.I. Borovykovsky's ballad "Marusya" and illustrates the principles of formation of the onym space as a realization of the influences of Ukrainian romanticism in the European context. The purpose of the article is to study the genre-related interaction of the layers of the ballad' onym

space, to identify the romantic principles of the features proper names and semantics of contexts with proper names and units using and to establish some explicit and implicit connections between elements of its structure.

The analysis of the onym space of the ballad showed numerous romantic influences, both European in general and purely Ukrainian in particular, on the organization of proprial vocabulary and its internal interrelations in the artwork. The onym space of the ballad unfolds around the anthropoetonym Marusya with a number of its contextual synonyms with national and intercultural semantic layering. This onym space is an integral system of various components that concentrates linguistic and extralinguistic information and forms strata of content, form and complex of characters. The genre and unique features of the studied ballad lead to the use of the only anthropoetonym explicitly present in the text. The name of the main character as a result of transonymization determined the title of the work. The use of the technique of hiding the onym of a sweetheart young man leads to its implicitly presence in the text. Proper names located on the periphery of the onym space perform informational-stylistic and emotional-stylistic functions.

A detailed commentary on the functions of proper names of L. I. Borovykovsky's ballad "Marusya" in comparison with the corresponding poetonims and their contexts in previous works that influenced the formation of the ballad as such are among the prospects for further research.

Key words: ballad, context, language means, onym space, Ukrainian romanticism, poetonym.

*Демешко І. М.,**кандидат філологічних наук, доцент,**доцент кафедри української мови**Центральноукраїнського державного педагогічного університету**імені Володимира Винниченка*

МОРФОНОЛОГІЧНІ КЛАСИФІКАЦІЇ ДІЄСЛІВНИХ ОСНОВ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

Анотація. У статті запропоновано морфологічну класифікацію дієслівних основ, визначено морфологічні типи вершинних дієслів словотвірних гнізд в українській мові. З'ясовано специфіку морфологічних типів за характером фіналі дієслівної основи, морфологічними трансформаціями в морфологічно маркованих похідних різних ступенів деривації.

Морфологічну структуру словотвірних гнізд визначає структура вершинного дієслова, морфологічні трансформації, морфологічні позиції, морфологічні клас і тип. Фіналь дієслівної основи, що зазнає змін під впливом ініціалі форманта, сигналізує про морфологічні трансформації.

Усі словотвірні гнізда з неподільним вершинним дієсловом розподілено між 24 морфологічними типами, із членованим вершинним дієсловом – між 50, враховуючи характер дієслівної основи, комплекс морфологічних трансформацій (консонантні чи вокалічні альтернації, типи фінальних приголосних основи, характер неподільної дієслівної основи (відкрита, закрита), нарощення кореневої чи суфіксальної морфеми, зміну акцентних позицій (переміщення наголосу на кореневу чи суфіксальну морфему). Проаналізовано морфологічно марковані девербативи субстантивного, ад'єктивного, вербативного, адвербіального блоків.

На характер реалізації і регулярність морфологічних явищ під час творення девербативів впливають структурно-фонематичні властивості, характеристики твірних основ та словотвірні афікси, особливості контактної зони на морфемному шві, позиція наголосу, усичення, кількість складів тощо. Для неподільних вершинних дієслів характерні відкриті й закриті дієслівні основи, для подільних – відкриті. Для подільних дієслівних основ типовою є відкрита структура суфікса (V, VCV), тобто неприкрита або прикрито-відкрита (CV).

Аналізуючи вершинні дієслова словотвірних гнізд в українській мові, доречно враховувати неподільність і подільність вершинних дієслів, фіналь твірної основи, варіативність дієслівних основ, ініціаль форманта, морфологічні трансформації, сполучуваність із формантом.

Ключові слова: словотвірна морфологія, словотвірне гніздо, вершинне дієслово, альтернації, морфологічний тип.

Постановка проблеми. Незважаючи на тривалі студіювання словотвірної морфології, словотвірна морфологія словотвірних гнізд девербативів комплексно ще не вивчена, що дає підстави дослідити ці питання в мовознавчій україністиці. Новітні наукові спроби спрямовані на визначення значущості словотвірної морфології, установлення класифікації твір-

них основ, морфологічних класів, типів вершинних дієслів словотвірних гнізд в українській мові, прогнозування творення нових слів у зв'язку з динамічним розвитком лексичної системи, що й зумовлює актуальність дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В українському мовознавстві в межах словотвірної морфології досліджено основи теорії морфологічного опису (В.О. Горпинич), проблеми аглютинативності в словотворенні, сполучуваності на морфемних швах (Н.Ф. Клименко, Є.А. Карпіловська), закономірності реалізації морфологічних явищ у системі словотвору (К.Г. Городенська, М.В. Кравченко), морфологічні процеси в системі іменників (Л.І. Комарова, Л.О. Кондакова) і словозміни дієслів української мови (І.В. Козленко), морфологічні модифікації в процесі словозміни та словотворення прикметника (Л.В. Асіїв).

На початку ХХІ ст. з'являються праці, присвячені дослідженню морфологічних процесів у словозміні та словотворі староукраїнської мови другої половини XVI–XVIII ст. (Н.П. Русаченко, 2004), дериваційної морфології російських говорів (О.Г. Антипов, 2002), типологічному аналізу морфології неспоріднених мов (старогрецької, латинської, германських мов) (Н.І. Даниліна, 2012), російські морфологічні явища, морфологічне варіювання під час словозміни та словотворення (О.В. Кукушкіна, 2016).

Відповідно, значно зріс інтерес морфологів до опису мовних систем і їх фрагментів (О.М. Вольф, Б. Махамату, Д.Б. Очирова, В. Піреллі, М.А. Рибаків, І.М. Рябов, В.Ф. Сухопар, М.М. Шабанов та ін.). Б. Махамату проаналізував становлення морфології як розділу мовознавства, питання теоретичної морфології, актуальні питання, які порушувалися представниками Московської фонологічної школи [4]. Утім питання словотвірної морфології віддієслівних деривативів в українській мові залишається відкритим. Це зумовлює актуальність дослідження словотвірної морфології девербативів у синхронному аспекті з елементами етимологічного аналізу з метою вивчення особливостей морфологічних трансформацій словотвірних гнізд із вершинними дієсловами (нечленованими і членованими, питомими та іншомовними).

Словотвірне гніздо стало предметом дериватологічних студій В.В. Грещука, О.В. Дияк, О.А. Земської, Є.А. Карпіловської, Н.Ф. Клименко, М.П. Лесюка, Л.Є. Рибчаківської, О.К. Степаненко, Г.М. Потапової, Г.В. Пристай, О.М. Тихонова, І.С. Улуханова, М.Ю. Федурко, Л.В. Щигло та ін. М.Ю. Федурко (2006) дослідила українську словотвірну морфологію комплексних одиниць на матеріалі відсубстантивних словотвірних гнізд; О.В. Дияк (2006) – структурно-семантичну організацію сло-

вотвірних гнізд із коренями на позначення металів; С.Ю. Жарко, І.М. Шпітько (2011) – структурно-семантичні особливості словотвірного гнізда з вершинним словом «море» в російській, українській і словацькій мовах; Г.В. Пристай (2013) – на матеріалі відприкметникових словотвірних гнізд; Л.В. Щигло (2014) – структурно-семантичні особливості словотвірних гнізд з основами-вершинами дієслів із категорійним значенням активного руху в сучасній німецькій мові; Л.С. Рибачківська (2015) – структуру словотвірних гнізд із вершинами-онімами в українській та англійській мовах; В.Д. Пономаренко, О.О. Дудка (2018) – структурно-семантичну характеристику словотвірного гнізда з вершиною «Зима».

На сучасному етапі розвитку українського словотвору досить гостро постає проблема класифікації вершинних дієслів у словотвірному гнізді, що сприяє морфологічній кваліфікації девербативів, установленню морфологічних типів чергувань під час творення девербативів, морфологічних типів, класів словотвірних гнізд із нечленованими (неподільними) й членованими (подільними) дієслівними основами-вершинами, морфологічних моделей, визначенню й прогнозуванню словотворчих засобів, що визначають морфологічну специфіку словотвірних гнізд із вершинними дієсловами, під час творення неолексем. Сучасні дослідження зі словотвірної морфології мають базуватися не тільки на морфемоцентричному підході, а й на основоцентричному, що дасть змогу встановити правила та причини морфологічного варіювання твірних основ. Новітні наукові спроби спрямовані на визначення морфологічних класифікацій дієслівних основ у сучасній українській мові. Словотвірне гніздо унаочнює словопороджувальну активність твірного слова, дає змогу показати наочно перспективний підхід із ретроспективним, забезпечуючи цим повний опис словотвірних процесів.

Морфологічна парадигматика описується за допомогою морфологічних варіантів, які належать до різних структурних типів. Морфологічні варіанти певної мовної одиниці (твірної основи або форманта) належать до різних типів чергування [1]. Ці властивості створюють передумови для морфологічної позиції. Морфологічне варіювання – вид синхронного варіювання морфем девербативів, що робить його самостійним об'єктом словотвірної морфології.

Мета статті – здійснити морфологічну класифікацію вершинних дієслів словотвірних гнізд в українській мові. Поставлена мета передбачає розв'язання таких завдань: 1) здійснити морфологічну класифікацію дієслівних твірних основ; 2) визначити морфологічні типи вершинних дієслів словотвірних гнізд в українській мові; 3) з'ясувати специфіку морфологічних типів за характером фінали дієслівної основи, морфологічними трансформаціями в морфологічно маркованих похідних різних ступенів деривації.

Виклад основного матеріалу. Здійснювати аналіз вершинних дієслів словотвірних гнізд необхідно з урахуванням їх морфологічної класифікації дієслівних твірних основ.

1. Класифікація відкритих основ. Для таких основ характерне усичення або нарощення кореневої або суфіксальної морфем. Ураховуючи характер дієслівної основи, виділено такі морфологічні типи вершинних дієслів СГ:

неподільні: **МТ-1:** *вити* – *вит-ок*, *вит-к(ий)*; **МТ-2:** *бути* – *прибути* – *прибу-ток*; **МТ-3:** *брати* – *бра-нець*, *давати* – *дава-лець*; **МТ-4:** *жити* – *жит-л(о)*; *пити* – *пит-в(о)*, *пит-ець*

МТ-5: *дути* – *видути* – *видимати*; **МТ-6:** *гріти* – *грі-лк(а)*; *піти* – *пі-вень*, *пі-єн'(а)*; **МТ-7:** *мати* – *май-н(о)*; *дати* (628) – *давати* – *дава-лець*, *дат-ок*; **МТ-8:** *крити* – *кр-овл(а)*, *кр'-івл'(а)*; **МТ-9:** *їня'ти* (649) – *війняти* – *війм-к(а)*, *приїмати* – *приїом-0*; **МТ-10:** *мити* – *миј-уч(ий)*;

подільні: **МТ-1 -а-:** *писати* – *писа-н'н'(а)*, *читати* – *чита-н'н'(а)*; **МТ-2 -а-:** *лизати* – *лиз-ун*, *лиж-уч(ий)*; **МТ-3 -а-:** *буяти* – *буй-н'н'(а)*; **МТ-4 -а-:** *держати* – *держ-ав(а)*; **МТ-5 -а-:** *ламати* – *поламати* – *поламл-єн(ий)*; **МТ-6 -а-:** *зав'язати* – *зав'язь-0*; **МТ-7 -а-:** *верещати* – *верещ-0*; **МТ-8 -а-:** *пускати* – *пущ/ч-єн'н'(а)*, *пущ/ч-єн(ий)*; **МТ-9 -а-:** *лежати* – *ліж-к(о)*; **МТ-10 -а-:** *кусати* – *кує'-ій*; **МТ-11 -а-:** *спати* – *спл-уїх*; *сосати* – *сос-ун*; **МТ-12 -а-:** *вішати* – *віша-л-к(а)*; **МТ-13 -а-:** *жати* – *жнець*, *жн'-ій*, *жменя*, *падати* – *пад'-іж*; **МТ-14 -а-:** *плакати* – *плач-0*, *плáč-уч(ий)*; **МТ-15 -а-:** *казати* – *каж-учи*, *різати* – *ріж-уч(ий)*, *різ'з'-0(а)*, *різ'б(а)*; **МТ-16 -а-:** *відати* – *повідомити* – *повідо-мл-єн(ий)*; **МТ-17 -і-:** *варити* – *вар'-ін'н'(а)*, *говорити* – *говор'-ін'н'(а)*; **МТ-18 -і-:** *носити* – *нос'-ій*, *нош-0(а)*; **МТ-19 -і-:** *водити* – *водж-єн'н'(а)*; **МТ-20 -і-:** *творити* – *твор'-ін'н'(а)*; **МТ-21 -и-:** *бавити*¹ (53) – *бавл-єн'н'(а)*; *вабити* – *вабл-єн'н'(а)*; **МТ-22 -и-:** *місити* – *вимісити* – *виміш-єн(ий)*; **МТ-23 -и-:** *креслити* – *кресл'-ар*; **МТ-24 -і-:** *графити* – *графл-єн'н'(а)*; **МТ-25 -і-:** *містити* – *змістити* – *зміщ-єн(ий)*; **МТ-26 -и-:** *разити* – *вразити* – *враз-єн(ий)*; **МТ-27 -и-:** *їздити* – *їждж-єн(ий)*; **МТ-28 -і-:** *робити* – *робл-єн(ий)*, *робоч-0(ий)*; **МТ-29 -і-:** *садити* – *сад'-ачи*; **МТ-30 -і-:** *родити* – *зарід-0*, *зародж-єн'н'(а)*; **МТ-31 -і-:** *корити* – *покорити* – *покір-лив(ий)*; **МТ-32 -і-:** *спокусити* – *спокуш-єн(ий)*; **МТ-33 -і-:** *журити* – *журб(а)*; **МТ-34 -и-:** *зіщити* – *позіщити* – *позик-0(а)*; **МТ-35 -и-:** *радити* – *рад-0(а)*; **МТ-36 -і-:** *переселити* – *пересел-єнець*; **МТ-37 -о-:** *полоти* – *пол-єн(ий)*; **МТ-38 -і-:** *хотіти* – *хоті-н'н'(а)*; **МТ-39 -і-:** *вертити* – *верт-ун*; **МТ-40 -і-:** *вішити* – *віш-ак*; **МТ-41 -і-:** *летіти* – *підлетіти* – *підліт-0*; **МТ-42 -і-:** *кипіти* – *кипл'-ач(ий)*; **МТ-43 -о-:** *крити* – *крій-0*; **МТ-44 -у-:** *гнути* – *гну-т(ий)*, *згинати* – *згин-0*; **МТ-45 -у-:** *випнути* – *випінати*, *випін-0*, *випінá-н'н'(а)*, *нав'-випін-к(и)*; **МТ-46 -у-:** *прагнути* – *прагн-єн'н'(а)*; **МТ-47 -увá-:** *віниувати* – *віниувá-н'н'(а)*, *диктувати* – *дикт-áнт*, *інформувати* – *інформ-áтор*; **МТ-48 -вá-:** *кувати*¹ (212) (формувати метал) – *ков-áль*, *ков-áч*; **МТ-49 -ну-:** *киснути* – *кис-л(ий)* – *кис'-іль*; **МТ-50 -с-:** *п'я'сті* (144) – *п'я'льц'(а)*.

Таким чином, для відкритих дієслівних основ характерне усичення, нарощення кореневої або суфіксальної морфем, консонантні альтернативи, переміщення позиції наголосу під час творення похідних вербального, субстантивного, ад'єктивного блоків у словотвірному гнізді.

2. Класифікація закритих основ. Діапазон варіювання твірної основи можна визначити, враховуючи фонемний і граматичний чинники. Залежно від кінцевої приголосної твірної основи виділяють різні типи закритих основ: 1) закриті типи основ, що створюють умови для чергування за твердістю/м'якістю; 2) основи з одним – м'яким варіантом; 3) основи, що закінчуються на сонорні; 4) дієслівні основи, що закінчуються на губні; 5) дієслівні основи, що закінчуються на задньоязикові (к, х) та глотковий (фарингальний) г.

Специфіка морфологічних чергувань, на відміну від фонематичних, за твердістю/м'якістю може бути тричленною, оскільки в цьому чергуванні беруть участь парні й непарні

за твердістю/м'якістю одиниці (шиплячі або сполуки приголосних): *вести – водити, водіння, вождь*. Це характерно для неподільних дієслів на тверді зубні свистячі приголосні *с, з*: *мести, брести*; **МТ-11**: *вести – вед-ен'н'(а), вед'-ін'н'(а), бресті – бродити, брод'-ін'н'(а)*; **МТ-12** (наголошений корінь): *пря'сти – пряд'-ін'н'(а)*; **МТ-13** (наголошений інфінітивний суфікс *-ти*): *месті – мет'-іль, плесті – плет-ен(ий)*; **МТ-14**: *верзті – верз'-ін'н'(а)*; **МТ-15**: *гризти – гриз-ун'*; **МТ-16**: *пасти – паст-ух*.

До другого типу належать твірні дієслівні основи на сонорну *р*: **МТ-17**: *дерти – дер'-ій*. До третього типу належать твірні дієслівні основи, що закінчуються на сонорні: *ревіти – реві-ін'н'(а)*; *пливіти – плив-ун'*. До четвертого – дієслівні основи, що закінчуються на губні: **МТ-18**: *гребті – скреб-ок*, **МТ-19**: *скубти – скуба-н'н'(а)*. До п'ятого – дієслівні основи, що закінчуються на задньоязикові (*к, х*) та глотковий (фарингальний) *з*: **МТ-20**: *могти – мож-лив(ий)*; **МТ-21**: *бігти – біж-енець; стригти – стриж-ен(ий)*; **МТ-22**: *волокти – волочити – волоч-ін'н'(а)*; **МТ-23**: *ректи – річ-0, відректи – відреч-ен'н'(а); сікти – січ-0, січ-ен(ий); текти – тік-0, теч-0(а)*; **МТ-24**: *рости – ріст-0*.

Таким чином, закриті основи мають різні варіанти твірних основ під час творення похідних вербального, субстантивного, ад'єктивного, адвербіального блоків у словотвірному гнізді.

Дієслівні основи можуть бути відкритими й закритими. Для неподільних дієслівних основ характерні відкриті (МТ-1 – МТ-10) й закриті (МТ-11 – МТ-24) дієслівні основи, для подільних – відкриті (МТ-1 – МТ-50). Для членованих дієслівних основ типовою є відкрита структура суфікса (V, VCV), тобто неприкрита або прикрито-відкрита (CV). СГ із вершинними дієсловами розподілено на морфологічні типи на основі морфологічної трансформації, яка маркує морфологічну структуру дериватів відповідної словотвірної парадигми і визначає морфологічну специфіку типу.

Фіналь морфологічної структури твірної основи та ініціаль форманта визначають характер морфологічного супроводу словотвірних процесів. Морфологічну структуру словотвірних гнізд визначає морфологічна структура вершинного дієслова, морфологічні трансформації, морфологічні позиції, морфологічний тип, морфологічна модель. Елементи дієслівної основи, які зазнають змін під впливом ініціалі форманта, сигналізують про можливі морфологічні зміни (усічення, консонантні, вокалічні альтернативи, нарощення суфіксальної чи кореневої морфем, зміну наголосу) в девербативі.

Характер дії форманта на похідну основу залежить від фонологічної структури. Найбільш активно морфологічно маркований перший ступінь словотворення, а для префіксальних дієслів – другий. На подальших ступенях морфологічні процеси згасають. Структура та наповнення словотвірних гнізд із вершинними дієсловами залежать від словотвірних значень, що сформовані лексико-словотвірною групою твірних дієслів та словотворчим засобом, походженням, частотою вживання дієслова.

Таким чином, на характер реалізації і регулярність морфологічних явищ у словотворенні під час творення девербативів впливають структурно-фонематичні властивості, характеристики твірних основ та словотворчі афікси, особливості контактної зони на морфемному шві (фіналь твірної основи й ініціаль суфікса), позиція наголосу, усічення, кількість складів тощо.

Проведене дослідження дає змогу спрогнозувати морфологічні операції, встановити трансформації віддієслівних похідних, передбачити морфологічну структуру дериватів СГ із вершинним дієсловом, враховуючи специфіку морфологічної системи під час творення нових слів (це переважно складні слова субстантивної та ад'єктивної зон, утворені способом складання основ із суфіксацією, зрідка прості слова): *булавохапання, відроджувальник, гулгозаміщення, економіковбивчий, енергоподіл, європравоохоронець, життєслов, законотворення, сіткоріз, слововиявлення, словотеча, повертальник* та ін. [5].

Вивчення особливостей морфологічної адаптації девербативів в українській мові дає змогу дослідити механізм модифікації основи, морфологічні властивості основного корпусу формантів, які викликають морфологічні модифікації мотиватора. Елементи дієслівної основи, які зазнають змін під впливом ініціалі форманта, сигналізують про морфологічні зміни. Морфологічна маркованість словотвірних гнізд залежить від їх словотвірного потенціалу. Проведене дослідження дає змогу з'ясувати й спрогнозувати морфологічні операції, встановити трансформації девербативів, передбачити морфологічну структуру дериватів словотвірних гнізд із вершинним дієсловом під час творення неолексем.

Отже, спектр морфологічних типів вершинних дієслів словотвірних гнізд в українській мові досить ємний, він охоплює словотвірні гнізда морфологічних типів неподільних (нечленованих) і подільних (членованих) вершинних дієслів словотвірних гнізд. Із неподільними вершинними дієсловами – 5 морфологічних класів, із подільними – 7. Із неподільними вершинними дієсловами – 24 морфологічні типи, із подільними – 50. Обстежувані вершини словотвірних гнізд віддієслівних дериватів характеризуються різним категорійно-дериваційним потенціалом морфологічно маркованих девербативів. Аналізуючи вершинні дієслова словотвірних гнізд в українській мові, доречно враховувати неподільність і подільність вершинних дієслів, фіналь твірної основи, варіативність/неваріативність дієслівних основ, ініціаль форманта, морфологічні трансформації, позиції, наявність/відсутність обмежень у сполучуваності з формантом [2; 3].

Таким чином, фіналь морфологічної структури твірної основи та ініціаль форманта визначають характер морфологічного супроводу словотвірних процесів. Морфологічну структуру словотвірних гнізд визначає морфологічна структура вершинного дієслова, морфологічні трансформації, позиції, клас, тип, модель. На характер реалізації, регулярність морфологічних явищ під час творення девербативів впливають структурно-фонематичні властивості, характеристики твірних основ та словотворчі афікси, особливості контактної зони на морфемному шві, зміна наголосу, усічення, кількість складів.

Проведене дослідження дає змогу спрогнозувати морфологічні операції, встановити трансформації віддієслівних похідних, передбачити морфологічну структуру дериватів СГ із вершинним дієсловом, враховуючи специфіку морфологічної системи під час творення нових слів (це переважно складні слова субстантивного та ад'єктивного блоків, утворені способом складання основ із суфіксацією, зрідка – прості слова): *відроджувальник, гулгозаміщення, євросподівання, законотворення, слововиявлення, повертальник* та ін. [5].

Таким чином, вивчення особливостей морфологічної адаптації девербативів в українській мові дає змогу дослідити механізм модифікації основи, морфологічні властивості основного корпусу формантів, які викликають морфологічні модифікації мотиватора. Елементи дієслівної основи, які зазнають змін під впливом ініціалі форманта, сигналізують про морфологічні зміни. Проведене дослідження дає змогу з'ясувати морфологічні операції, встановити трансформації девербативів, передбачити морфологічну структуру дериватів словотвірних гнізд із вершинним дієсловом під час творення неолексем.

Висновки. Фіналь морфологічної структури твірної основи та ініціаль форманта визначають характер морфологічного супроводу словотвірних процесів. Морфологічну структуру словотвірних гнізд визначає структура вершинного дієслова, морфологічні трансформації, морфологічні позиції, морфологічний тип, морфологічна модель. Фіналь дієслівної основи, що зазнає змін під впливом ініціалі форманта, сигналізує про можливі морфологічні трансформації. Консонантні чергування в українській мові під час творення девербативів виконують функції інтенсифікатора словотвірного значення, диференціюють лексичні омоніми, демонструючи взаємозв'язок різних мовних рівнів (фонологічного, морфемного, лексичного).

Отже, аналізуючи вершинні дієслова словотвірних гнізд в українській мові, доречно враховувати неподільність і подільність вершинних дієслів, фіналь твірної основи, варіативність/неваріативність дієслівних основ, ініціаль форманта, морфологічні трансформації, позиції, наявність/відсутність обмежень у сполучуваності з формантом. Специфіку кожного морфологічного типу визначено за характером фіналі дієслівної основи, за морфологічними трансформаціями в морфологічно маркованих похідних у словотвірному гнізді.

Таким чином, кореневі основи інфінітива становлять давній і морфологічно складний пласт дієслівних основ, які діляться на закриті (*вести, нести, лізти, пекти, текти*) і відкриті (*дати, ді/ти*² (класти), *мати, жати, брати, жити, пити*). Їх загальною особливістю є те, що під час творення девербативів відбувається усичення інфінітивного суфікса *-ти*, консонантні та вокалічні альтернації, зміна наголосу, а для відкритих – ще й нарощення кореневої чи суфіксальної морфем (*прибут-ок, пит-ець, паст-ух, бри-тв(а)*).

Перспективу подальшого дослідження словотвірної морфології девербативів убачаємо у визначенні морфологічних типів у межах морфологічних класів.

Література:

1. Демешко І.М. Сучасна українська літературна мова. Вступ. Фонетика. Фонологія. Морфологія. Орфоенія. Графіка. Орфографія. Лексикологія. Фразеологія. Лексикографія : таблиці, схеми : навч. посіб. Кіровоград, 2013. 328 с.

2. Демешко І.М. Морфологічні класи словотвірних гнізд із нечленованими вершинними дієсловами в українській мові. *Наукові записки*. Вип. 187. Серія : Філол. науки. Кропивницький, 2020. С. 115–121.
3. Демешко І.М. Морфологічні класи словотвірних гнізд із членованими вершинними дієсловами в українській мові. *Філологічний часопис* : зб. наук. праць / гол. ред. О.Ю. Зелінська. Умань, 2020. Вип. 1 (15). С. 38–44.
4. Махамату Б. Истоки морфологии (Морфология в трудах ученых московской фонологической школы). *Вестник РУДН*. Серия : Теория языка. Семиотика. Семантика. 2012. № 4. С. 13–18.
5. Нелюба А., Редько Є. Словотворчість незалежної України. 2012–2016. Словник / укл. А. Нелюба, Є. Редько; заг. ред. А. Нелюби. Харків, 2017. 460 с.

Demeshko I. Morphological classifications verbal basis in the Ukrainian language

Summary. The article proposes a morphological classification of verb bases, identifies morphological types of verb verbs of word-forming units in the Ukrainian language. The specificity of morphological types by the nature of the final verb base, morphological transformations in morphologically marked derivatives of different degrees of derivation are clarified.

The morphological structure of word-forming nests is determined by the structure of the verb verb, morphological transformations, morphological positions, morphological class and type. The ending of the verb base, which undergoes changes under the influence of the initial of the formant, signals morphological transformations.

All word-forming nests with an indivisible apical verb are distributed among 24 morphological types, with an articulated apical verb are distributed between 50 morphological types, taking into account the nature of the verb base, a complex of morphological transformations (consonant or vocal alternations, types of final consonants), increasing the root or suffix morpheme, changing accent positions (shifting the emphasis to the root or suffix morpheme). Morphologically marked derivatives of substantive, adjectival, verbative, adverbial blocks are analyzed.

The character of realization and regularity of morphological changes in word formation during the creation of derivatives are influenced by structural and phonemic properties, characteristics of creative bases and word-forming affixes, features of the contact zone on the morpheme seam, emphasis position, truncation, number of syllables. Indivisible verb bases are characterized by open and closed verb bases, and divisible verb bases are characterized by open verb bases. For divisible verb bases, the open structure of the suffix (V, VCV) is typical, open or closed-open (CV).

Analyzing the verb verbs of word-forming units in the Ukrainian language, it is appropriate to take into account the indivisibility and divisibility of basic verbs, the final formative basis, variability of verb bases, formant initials, morphological transformations, compatibility with formant.

Key words: morphonology, word-forming unit, basic verb, alternations, morphonological class, morphonological type.

Держевич Н. А.,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри німецької філології та методики навчання німецької мови
Тернопільського національного педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка

СЕМАНТИКА ПОХІДНИХ ДІЄСЛІВ ІЗ ПРЕФІКСОМ *er-* У ХУДОЖНЬОМУ ТЕКСТІ

Анотація. У статті проаналізовано мовну комунікацію, її складний інтегральний процес, зорієнтований передавати інформацію, відобразити соціальну поведінку та соціальні стосунки між людьми. Різноманітність цих стосунків відтворена у висловлюваннях, які є продуктом дій або мовних актів. Структура послідовностей мовних актів втілюється у зв'язному тексті. Такі ознаки тексту, як розгорнутість, послідовність, зв'язність, завершеність, характеризують його як основну одиницю комунікації. Деякі з цих ознак належать до його зовнішньої форми, інші – до внутрішньої. Сукупність мовних засобів разом зі змістом створюють зовнішню форму тексту, тобто це те, що безпосередньо сприймається читачем. Усе, що читач розуміє, становить внутрішню форму тексту, тобто мисленнєве утворення, яке формується в інтелекті і співвідноситься із зовнішньою формою не частково, а повністю, відповідає сукупності всіх мовних засобів. Існує думка, що текст повинен бути підготовленим попередньо з метою особливого відбору його елементів, розгорнутої і більш чіткої його організації. У такій підготовці тексту передбачено наявність комунікативного завдання, що визначає необхідний вплив на того, з ким здійснюється спілкування. Комунікативне завдання керує процесом формування задуми, є цілісним інтелектуальним утворенням, що моделює у згорнутому вигляді зміст майбутнього тексту. Отже, мовні засоби відбираються й організуються для формування конкретного і цілісного способу вербалізації змісту, який відповідає задуму автора. Постійне поповнення лексики тієї чи іншої мови похідними словами є придатним матеріалом для вивчення шляхів функціонування мови, її зв'язку з розвитком суспільства. Особливо широкі перспективи відкриває вивчення семантичної структури у контексті нового похідного слова, яке здатне фіксувати безпосередній акт словотворення, а також інтерпретувати вжите у ньому новоутворення. Похідне слово як одиниця тексту набуває здатності зберігати інформацію, яка пов'язана з формуванням його структури на основі відображення різних словотвірних значень і слугує для одночасного передання цієї складної інформації.

Ключові слова: похідне слово, семантична структура тексту, синтаксична одиниця, комунікативна функція, словотвірний процес, мотивувальна ознака.

Постановка проблеми. Об'єктивно і закономірно звертатися до текстової проблематики, що базується на зв'язку та взаємодії мовних одиниць у процесі їх функціонування. Результатом такої взаємодії є те, що у визначенні змісту мовних одиниць одного рівня слід звертатися до одиниць вищого рівня (тексту), оскільки спілкування відбувається за допомогою не окремих речень, а тексту, який є різновидом вислов-

лювання і головним мовним елементом комунікації [3, с. 68], а також «мовним комплексом, який утворений за правилами граматики і який створює змістовно завершену, кінцеву, інтегровану, впорядковану послідовність речень, що забезпечують лінійне розгортання теми» [3, с. 5]. Текст відображає процеси відбору, поєднання, вживання мовних, зокрема й словотвірних засобів. У теорії тексту вивчаються речення, їх зв'язки з іншими реченнями як частинами цілого тексту. Завдання лінгвістики тексту мовознавець Л. Бархударов визначає як виявлення та встановлення схем побудови тексту або правил текстоутворення [1, с. 17]. Зміст, відображений у тексті, не є таким, яким він існує в мисленні, адже він організовується на основі своїх закономірностей, спрямованих на забезпечення оперативності мислення, яке представлено у тексті у формі послідовності мовних одиниць.

Повнозначна одиниця мови (тобто слово) виконує у тексті не тільки власне номінативну функцію, бо будь-який текст – це насамперед послідовність номінативних знаків, серед яких (поряд з іншими) виділяється похідне слово, але й комунікативну.

Мета статті – показати номінативну, комунікативну та інформативну функції похідного дієслова у тексті. Об'єктом роботи є похідні дієслова з префіксом *er-*, предметом – комунікативні функції похідних дієслів із префіксом *er-* у художньому тексті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окреслену тему досліджували такі відомі лінгвісти, як А.С. Бархударов [1], І.Р. Гальперин [2], Г.В. Колшанський [3], Е.С. Кубрякова [4; 5], А.М. Науменко [6], М.М. Полложин [7], В.І. Швед [8].

Виклад основного матеріалу. Одним з основних завдань словотвору є поповнення наявного словникового складу мови, потреба в узгодженні форми та змісту вторинних одиниць номінації з їх майбутніми синтаксичними ролями, а також із їх функціями щодо всього тексту, його раціональною організацією, як стверджує Е. Кубрякова, тому виникнення системи словотвору з усіма її засобами та моделями чітко пов'язане і з потребою в нових позначеннях і лексемах [4, с. 179]. Похідне слово (поряд з іншими мовними одиницями) є необхідним лексичним наповненням тексту, а текст є «резервуаром» для наповнення похідними одиницями, джерелом породження їх семантики, тобто існує двобічний зв'язок між змістом похідного слова і загальним розумінням тексту. Як стверджують науковці І.Р. Гальперин, Е.С. Кубрякова, М.М. Полложин, на межі лінгвістики тексту і словотворення виникає низка питань, які пов'язані з використанням словотворення в «інтересах» тексту, а зі «службою» тексту – словотворення, що свідчить

про розширення сфери вивчення функціонування похідного слова [2, с. 23; 5, с. 53; 7, с. 44]. Комплексний характер значення словотвірних одиниць, семантико-функціональна кореляція більшості похідних слів із відповідними синтаксичними структурами зумовлюють можливість і необхідність використання вторинних найменувань, які слугують для комунікації, є у реченні певним чином оформленою одиницею відповідно до її комунікативного завдання [3, с. 179].

Однією з основних функцій словотвірних засобів, способів та моделей, які реалізуються в процесах комунікації, вважають функцію тематичної організації висловлювання [8, с. 115]. Тематичне розгортання тексту полягає у розкритті змісту, конкретизації, тлумаченні понять, які становлять основний зміст висловлювання.

Дериваційний формант і твірні основи як елементарні словотвірні одиниці беруть участь у формально-семантичній організації тексту не самостійно, а у відповідних словотвірних структурах. Текстоорієнтована актуалізація слів забезпечує єдність текстового ряду, сприяє його композиційній завершеності. Структурна єдність тексту часто реалізується за допомогою простого повторення словотвірних конструкцій:

Bei Tische, in Gegenwart Musas, berichtete Rabbi Benjamin von seinen Reisen. Auf Fragen von Jehudas erzählte er von den Juden des Ostens. Er erzählte von dem Resch Galuta [11, с. 258].

Morgen erstatten wir die Anzeige. Aber wie sollte ich Anja dazu bewegen, Anzeige zu erstatten? [13, с. 152, 153].

У наведених прикладах похідні дієслова зв'язують текст шляхом повтору і вносять у зміст речення однакове значення, чим формують його змістовно-структурну завершеність.

Із погляду закономірностей побудови тексту найбільш текстоорієнтованим та текстозумовленим вважають використання в ньому похідного слова, якому передує твірне. Оскільки дериват можна розглядати як форму твірного слова, яка закріплює наявність і значення тих його семантико-синтаксичних властивостей, які визначають функцію твірного слова в тексті, то закономірно, що похідне слово в мовленні може вживатися в поєднанні з його твірним. Вибір мотивувальної ознаки для нового позначення, вибір адекватної структури найменування і певного словотвірного засобу для її створення, граматичне оформлення новоствореної одиниці – усі ці норми та вимоги є необхідними для введення деривата в текст. Утворення похідного найменування завершується виникненням нової морфологічної одиниці, яка отримує статус слова. Найпростішим є трансформування неперехідного безпрефіксного дієслова у перехідне префіксальне:

Unausstehlich war ihm ein Mensch, der nicht hin und wieder einen Tropfen trank [14, с. 75]. / *Der Arzt hat von einem Fall berichtet, wo eine Frau in einem noch flacheren Rinnsal ertrank* [16, с. 66].

У наведеному прикладі твірне дієслово трансформується у префіксальний дериват. Якщо у контексті використано похідне слово й мотивувальну його одиницю, то сприйняття похідного відбувається через опору на це мотивувальне слово: утворювана опозиція з одиниць, що співвідносяться, гарантує глибше сприйняття вираженого ним змісту [7, с. 69].

Der Junge erstrahlte. Seine Augen glänzten auf; sein ganzes Gesicht strahlte vor Freude [16, с. 91].

Більшість контекстів фіксують такий порядок використання словотвірної пари, який відображає природний процес

словотвірної мотивації («твірне – похідне»). Оскільки в такому разі дериват як вторинна номінативна одиниця здійснює номінативну функцію, спираючись на попереднє твірне слово в складі мотивувального судження, то словотвірна пара «твірне – похідне» є засобом реалізації анафоричних зв'язків у тексті.

Досить поширеними та продуктивними способами реалізації зв'язності тексту є синонімічні заміни. Характеризуючи такі зв'язки, розрізняємо лексичні, синтаксичні та лексико-синтаксичні синоніми.

Семантичний зв'язок у тексті забезпечують лексичні синоніми *erreichen, erlangen*/досягнути, *ermutigen, ermuntern*/підбадьорити:

Gelobt seist du, Adonai, Unser Gott, der du mich hast erreichen und erlangen und erleben lassen diesen Tag [11, с. 29].

... dass ich sie nicht etwa in ihrer Traurigkeit und Schwermut bestärken wollte, sondern im Gegenteil durch die unerhöhte Schönheit dieser abendlichen Gedichte ermutigen und ermuntern [11, с. 206].

Синтаксичний склад сучасної літературної мови є складною і рухомою семантичною єдністю процесів та явищ, де кожне речення пов'язане з реченнями інших моделей, із реченнями, які регулярно модифікують склад його вихідної моделі, тому важко уявити структуру речення, в якій відсутні синонімічні кореляції. Умовою синтаксичної синонімії, яка забезпечує можливість вибору засобів для побудови мовленнєвих одиниць, є не тільки чітке співвіднесення подібностей та відмінностей між потенційними варіантами вираження типового значення, але і збереження типу тексту, частиною якого є ця конструкція, його комунікативних характеристик.

Ich dachte an das Harz, das einem auf den Rücken tropfte, an den Duft des Shampoos, daran wie der Schnee im Licht des Feuers glitzerte. Ich erinnerte mich an das Gefühl, im Bademantel über den Hof zu gehen. All das würde ich nie mehr erleben. Ich dachte an meine Kindheit, an dem Moment zwischen dem Essen und dem Eintreffen des Weihnachtsmanns. Ich sehnte mich zurück nach dem erwartungsvollen Gefühl, dass meinen ganzen Körper erfasste [13, с. 202].

Використання низки синонімічних слів *dachte*/думати, *erinnerte mich*/згадувати, *erleben*/пережити, *sehnte mich*/тужати за чимось, *erfasste*/охопити поєднує текст, семантично визначаючи важливість певного фрагмента, і створює синтаксичну синонімію.

У наступному прикладі синтаксичні конструкції *redet kein Wort mit mir mehr*/не говорить мені жодного слова, *von sich gibt*/щось від себе видає, *murmelt*/промовляє, які містять складники словотвірної одиниці, експлікують предикативні зв'язки, приховані в похідному слові *erzählt*/повідідає:

So erzählt er das alles. Danach gibt er mir die Bilder zurück und sagt.... Er redet kein Wort mehr mit mir. Das Erste, was er Stunden später in meine Richtung wieder von sich gibt, ist „Ja!“... und murmelt dabei ständig von Sodom und Gomorra [10, с. 206].

У художньому та публіцистичному текстах синтаксична синонімія дуже часто взаємодіє з лексичною. Похідне слово з його комплексною семантикою створюється не тільки із суто лексичною метою, але й для здійснення цією одиницею складніших граматичних, номінативно-комунікативних та синтаксичних функцій [4, с. 198].

Так, у прикладі бачимо дієслова із синонімічною семантикою «дізнаватися, почути, згадати», які представлено у різних

граматичних формах: кондіціоналіс I *würde erfahren*, інфінітивна конструкція *um zu hören*, імперфект пасив *konnte nicht geklärt werden*, *wurde nicht erwähnt*.

Wenn es sich um Heikki handelte, würde ich von Kalle erfahren. Ich kam gerade rechtzeitig von der Arbeit nach Hause, um die Abendnachrichten zu hören. Die Identität des aufgefundenen Toten konnte bis jetzt nicht geklärt werden. Die Mütze mit dem Schriftzug wurde allerdings nicht erwähnt [13, с. 207].

Для лексико-синтаксичних синонімів характерною є низка кількісних ознак, які поєднують різнокореневі і виражені у тексті різними синтаксичними конструкціями основи:

Als sie noch ganz klein war, hatte der Vater ihr flüsternd bedeutsam gesagt, sie gehöre zur Familie Ibn Esra's. Später dann, als sie größer war, hatte er ihr eröffnet, dass er Moslem sei, und er hatte ihr erzählt von jüdischen Lehren und Sitten. ...es war jenes törichte Mitleid Laylas gewesen genauer zu erkunden, was denn diese Juden waren [9, с. 39].

Одночасне використання у тексті дієслів із префіксом *er-* у різних граматичних формах, а також різноманітність їх структурної побудови (віддієслівні деривати *erzeugen, erlesen*, відіменниковий дериват *erlauben*, відприкметниковий дериват *erneuern*) фіксують послідовність подій у тексті:

Ihre Weber stellten kostbare Teppiche her und erlesene Tuche. Schwerte, Degen, Dolche wurden erzeugt. Die Schifffahrt der spanischen Moslems Erziehungssystem erlaubte einem jedem, sich zu bilden. Sie erneuerten die hebräische Dichtkunst [11, с. 10].

Виразниками спільної семантики, що сприяють підсиленню єдності текстового ряду й орієнтиром для яких є значення «згадати», є низка словосполучень *hatte ich keine Ahnung, war deutlich in Erinnerung, wusste ich*.

Nun hatte ich keine Ahnung, was ich mit ihm machen sollte. Der feste Griff, mit dem er mich gepackt hatte, war mir noch deutlich in Erinnerung. Von Anja wusste ich, dass Heikki sich oft mit seinen Saufkumpanen prügelte. Wenn er sich nun an mich erinnerte? [13, с. 155-156].

Висновки. Як бачимо, похідне слово з його специфічною семантикою створюється не лише з лексичною метою, а й для здійснення цією одиницею складних та різноманітних граматичних, синтаксичних та номінативно-комунікативних функцій. Роль похідного слова у процесі породження тексту виявляється у його призначенні бути засобом текстових номінацій. Деривати у формально-семантичній структурі тексту забезпечують семантичну компресію, що криється у їх здатності виражати семантику, співмірну зі значенням синтаксичних одиниць, а також граматичну перекатегоризацію ознакових значень, що вможлиблює для них нові комунікативні функції. Проведене дослідження не вичерпує порушеної проблематики й окреслює низку перспектив щодо подальших розвідок, котрі вбачаємо у залученні ширшої бази наукових матеріалів.

Література:

1. Бархударов А.С. Текст как единица языка и единица перевода. Лингвистика текста. Москва : 1974. 150 с.
2. Гальперин И.Р. Текст как объект лингвистического исследования. Москва : Наука, 1981. 137 с.
3. Колшанский Г.В. Коммуникативная функция и структура языка. Москва : Наука, 1984. 174 с.
4. Кубрякова Е.С. Типы языковых значений. Семантика производного слова. Москва : Наука, 1981. 224 с.

5. Кубрякова Е.С. О связях между лингвистикой текста и словообразованием. Лингвистические проблемы текста: [сб. науч. труд.]. Москва : 1983. Вып. 217. С. 50-58.
6. Науменко А.М. Філологічний аналіз тексту (основи лінгвопоетики). Вінниця : Нова Книга, 2005. 416 с.
7. Положин М.М. Функціональний і когнітивний аспекти англійського словотворення. Ужгород : Вид-во Закарпаття, 1999. 235 с.
8. Швед В.И. Словообразование и текстообразование (на материале нем. языка). Вопросы языкознания. 1985. № 4. С. 115-121.
9. Bredel W. Die Väter. Berlin und Weimar: Aufbau Verlag, 1967. 444 S.
10. Falk Rita Sauerkraut-Koma. Ein Provinzroman. München: Deutscher Taschenbuch Verlag, 2013. 245 S.
11. Feuchtwanger L. Die Jüdin von Toledo. Aufbau Verlag: Berlin, 1956. 476 S.
12. Knaul S. Schützenhilfe für Scharon. Die Welt. 2003. № 60. S. 24.
13. Lehtolainen L. Zeit zu sterben. Reinbek bei Hamburg: Rowohlt Taschenbuch Verlag GmbH, 2002. 285 S.
14. Möckel K. Kriminalromane. Berlin: Verlag Das Neue Berlin, 1984. 207 S.
15. Paul H. Deutsches Wörterbuch. Tübingen: Niemeyer, 1992. 1130 S.
16. Seghers A. Das Ende. Moskau, 1951. 126 S.

Derkevych N. Semantics of derived verbs with the prefix *er-* in the artistic text

Summary. The article analyzes language communication, its complex integrated process, which is focused on transmitting information, reflecting social behaviour and social relations between people. The diversity of these relationships is reflected in utterances that are the product of actions or linguistic acts. The structure of sequences of speech acts is embodied in a coherent text. Features of the text such as comprehensiveness, consistency, coherence, completeness characterize it as the basic unit of communication. Some of these features belong to its external form, others – to the internal. The set of linguistic means together with their content create the external form of the text, i.e. it is what is directly perceived by the reader. Everything that the reader understands is the internal form of the text, i.e. the cognitive formation, which is formed in the intellect and correlates with the external form not partially, but completely, corresponding to the totality of all linguistic means. There is an opinion that the text should be prepared in advance for the purpose of special selection of its elements, its expanded and clearer organization. Such preparation of the text aims the presence of a communicative task, which determines the necessary influence on the person with whom communication is carried out. The communicative task controls the process of formation of the idea, is a holistic intellectual formation that models in a condensed form the content of the future text. Thus, language tools are selected and organized to form a specific and holistic way of verbalizing the content, which is consistent with the author's intention. The constant replenishment of the vocabulary of a language with derivative words is a very suitable material for studying the ways of language functioning, its connection with the development of society. The study of semantic structure in the context of a new derived word, which is able to fix the direct act of word formation, as well as to interpret the new formation, used in it, opens up especially wide prospects. A derived word, as a unit of text, acquires the ability to store information that is associated with the formation of its structure based on the display of different word-forming meanings and serves to convey this complex information simultaneously.

Key words: derived word, semantic structure of the text, syntactic unit, communicative function, word-forming process, motivating feature.

*Дузь Л. І.,**кандидат філологічних наук, доцент,**доцент кафедри іноземних мов**Одеської національної музичної академії імені А. В. Нежданової*

СУБ'ЄКТНІ АСПЕКТИ ФАХОВОЇ КОМУНІКАЦІЇ ПЕДАГОГА ТА ІНОЗЕМНОГО СТУДЕНТА МУЗИЧНОГО ЗВО

Анотація. Статтю присвячено дослідженню суб'єктних аспектів фахової комунікації педагога та іноземного студента музичного закладу вищої освіти (далі – ЗВО). Спостереження за фаховою комунікацією в умовах академічного музичного заняття та досвід лінгводидактичної роботи дали підстави авторці статті, спираючись на дослідження у галузі соціолінгвістики, психології, педагогіки, окреслити та узагальнити специфічні характеристики фахової мовленнєвої взаємодії педагога та іноземного студента. Спілкування педагога та іноземного студента на заняттях зі спеціальності, на відміну від загальнопрофесійної різнодисциплінарної, переважно однієї комунікації під час суспільствознавчих і музикознавчих лекцій, є двосторонньою фаховою мовленнєвою взаємодією і передбачає складний процес вироблення комплексу знань і психофізичних умінь у сприятливих для цього неформалізованих умовах.

Предметом дослідження є суб'єктні параметри мовленнєвої комунікації в умовах асиметричних відносин. Структуротворчою особою фахової взаємодії за ознаками міри активності та головного мовця є педагог. На його мовленнєвій поведінці позначаються риси сформованої особистості, представника музичної чи виконавської школи, носія соціокультурного та педагогічного досвіду, а також індивідуальної вдачі. На вибір моделі спілкування впливають особистісні характеристики педагога та рівень мовної підготовки і психологічної готовності іноземного студента до фахової взаємодії. Реалізуючи навчальну діяльність, педагог усвідомлено чи неусвідомлено впливає на мовленнєву діяльність своїх учнів, формує її, сприяє фаховій комунікації чи гальмує її. До фахових компетентностей музичного педагога належить ініціація скорочення комунікативної дистанції задля створення рекомендованої музичною педагогікою сприятливої навчальної атмосфери.

Важливим завданням лінгводидактичних занять у музичному ЗВО є формування мовленнєвої суб'єктності іноземного студента, підготовка його до активної ролі адресата й адресанта комунікативного акту. Вивчення практики фахового спілкування музикантів розкриває специфіку цього виду комунікації, дозволяє враховувати мовні, мовленнєві та інтерпретаційні потреби іноземного студента. До проблемних комунікативних зон іноземного студента належать: використання варіативності мовлення, вербальних засобів регулювання комунікативної дистанційованості, розмовного комунікативного стилю, а також інтерпретація опосередкованих засобів неформалізованого фахового спілкування. Такі завдання можуть вирішуватися через лінгводидактичне моделювання фахового музичного уроку з урахуванням його структури та елементів, а також шляхом тренувально-мовленнєвих вправ на конкретному лексико-граматичному матеріалі. Опрацювання на комунікативній основі форм звертання, розширення типів

запитань риторичними, включення модальних та емоційно-оцінних компонентів, ознайомлення з різними способами вираження необхідності, обов'язковості, можливості, бажання тощо сприяє вирішенню фахових проблем.

Ключові слова: фахова комунікативна ситуація, академічний музичний урок, суб'єкт мовленнєвої взаємодії, суб'єктність, іноземний студент, педагог зі спеціальності музичного ЗВО, лінгводидактика.

Постановка проблеми. Пошук сучасною вищою освітою балансу між антропо- і соціоцентричним векторами розвитку актуалізує лінгводидактичний дискурс як професійно орієнтований і прагматичний. У такій специфічній професійно-освітній галузі, як музичне мистецтво, проблемними є мовленнєва діяльність і комунікативна активність іноземного студента у ситуаціях фахової взаємодії. Розробка цих питань вимагає вивчення типологічних характеристик фахової комунікації з урахуванням екстралінгвістичних факторів, дослідження структури та компонентів фахової мовленнєвої ситуації у музичному закладі вищої освіти (далі – ЗВО), а також аналізу та узагальнення практичного лінгводидактичного досвіду в аспекті суб'єктності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчення особливостей фахової комунікації в навчально-освітньому середовищі потребує звернення до наукового апарату суміжних із лінгводидактикою дисциплін. Інструментарій для аналізу фахових мовленнєвих ситуацій знаходимо на перетині соціології, зокрема й теорії малих груп, і педагогічної психології, яка розробляє поняття суб'єкт-суб'єктних відносин в освітньому-виховному процесі, а також соціолінгвістики і прагмалінгвістики, які під власним кутом зору досліджують соціальну зумовленість мови і мовлення, порушуючи питання міжособистісних мовленнєвих відносин і функціональної диференціації мови.

Предмет нашого дослідження – фахові мовленнєві ситуації, суб'єктами яких є педагог та іноземний студент музичного ЗВО, – детермінує вибір понятійного ряду і типологізувальних ознак, зокрема й структури та елементів мовленнєвих ситуацій. Ґрунтовний аналіз напрацьованих соціолінгвістичною моделлю мовленнєвої комунікації, проведений В.І. Карасиком [1], показав їх множинність, зумовлену різноманітністю ситуацій спілкування, і довів неможливість вироблення повної та всеохопної моделі. Водночас перспективним визнано вивчення певного аспекту мовленнєвої ситуації (у зв'язку із завданнями дослідження) та подальше уточнення загальної схеми. Це зумовлює наш вибір конструктивної моделі, яка враховує два такі значні компоненти, як обставини й учасники. До обставин належать: обстановка, що включає просторово-часову характеристику, мета, що конкретизується як тип діяльності, та тема.

Характеристика обставин базується на опозиціях формального/неформального, публічного/приватного, знеособленого/особистісного тощо. Учасники – мовець (адресант) і слухач (адресат) – вирізняються як індивідууми, а також із точки зору відносин між ними. Суттєвими є постійні та змінні особистісні якості, належність до певної спільноти, а також ознаки етносу, віку, статі тощо. Враховуються такі відносини між учасниками, як міжособистісні (міра емоційності та знання один одного) і рольові (соціальний статус, місце у групі та поза нею) [1, с. 24]. Може братися до уваги присутність третьої особи.

Оскільки за умов множинності моделей комунікації соціолінгвісти сходяться на думці про термінальність усіх компонентів мовленнєвої ситуації, ми акцентуємо на конкретиці аналізованих реальних ситуацій спілкування. Виявлення динамічності, рухливості, змінності мовленнєвої ситуації (у зв'язку зі зміною хоча б одного компонента) вважаємо наріжним для мікросоціолінгвістичного дослідження, покликаного «дослідити ситуації спілкування та типових відносин між учасниками спілкування» [1, с. 23].

Усталену конструктивну модель комунікації доповнюємо за допомогою прагмалінгвістичного інструментарію, зокрема й поняття про типи стилетвірних факторів комунікації [1, с. 154]. Враховуємо такі об'єктивні показники стилю, як мета і форма спілкування, міра спонтанності чи підготовленості, приватності чи офіційності, можливість зміни комунікативних ролей між учасниками спілкування. Серед суб'єктивних показників виділяємо фактор життєвого досвіду й освіти, психологічної характеристики, мови та комунікативних умінь, інтенцій мовця та інтерпретативних можливостей адресата мовлення. Важливими зовнішніми стилетвірними факторами вважаємо соціально-культурний аспект спілкування.

До типологізувальних рис фахової комунікації належать: її зв'язок із мовою малих груп, функціональне варіювання мови у різних соціальних групах, варіативність мовленнєвої поведінки залежно від ролі, ситуації, теми, зв'язок між мовленнєвою поведінкою, статусом та професією мовців [2, с. 54]. Тому до понятійного ряду, пов'язаного з фаховою комунікативною ситуацією, долучаємо соціологічні параметри динаміки міжособистісної взаємодії, вираженої у дистанційному плані, а також формальності/неформальності міжособистісних відносин.

У розширених соціолінгвістичних моделях комунікації враховують зумовленість комунікативної ситуації соціальними відносинами, що розрізняються як первинні та вторинні у фізичному та соціальному планах. Відносини між друзями, між батьками і дитиною, між учителем та учнем ставлять в один ряд і позначають як первинні. Вторинні ж відносини вирізняються віддаленістю і короткочасністю у фізичному плані, а в соціальному – розділними цілями, зовнішньою оцінкою, примусовістю, офіційним контролем, обов'язковою владою [1, с. 29].

Предмет нашого дослідження розглядаємо в аспекті суб'єктності, який є теоретичним і прикладним у сучасних гуманітарних дослідженнях. У психології суб'єктність трактується як базовий параметр особистості, що включає, крім цілеспрямованості та усвідомленості, особливу форму активності суб'єкта, спрямовану на іншого. Результатом такої творчої активності є «не перетворений предмет (матеріальний чи ідеальний), а відносини з іншою людиною чи людьми» [3]. Інноваційні технології сучасної педагогіки формують суб'єкт-суб'єктну взаємодію як основу зустрічного руху

суб'єктів навчально-виховного процесу і передумову особистісного та професійного самовизначення і самореалізації людини [4]. Теоретичні та прикладні аспекти суб'єктності вивчаються у сфері міжособистісного сприйняття, міжособистісних відносин, де «суб'єкти є активним началом, джерелом перетворення значущих для них ситуацій» [5, с. 3].

Метою статті є аналіз одного з різновидів професійної комунікації у музичному ЗВО – фахового спілкування, суб'єктами якого є педагог зі спеціальності та іноземний студент, а також визначення лінгводидактичних завдань відповідно до конкретних проблем фахової мовленнєвої взаємодії.

Виклад основного матеріалу. Комунікативна взаємодія іноземного студента у музичному ЗВО реалізується у різних видах мовленнєвих ситуацій, що зумовлені особливими темами, цілями і мотивами спілкування. Два з них безпосередньо стосуються професійного навчання, є подібними, але не тотожними.

Загальнопрофесійна комунікація у музичному ЗВО має на меті формування освіченого професіонала у сфері музичної культури, передбачає інтерпрофесійне різнодисциплінарне спілкування іноземного студента з викладачами суспільствознавчих і музикознавчих навчальних предметів. Вона вимагає володіння особливим різновидом професійної наукової мови і особливими темами. З огляду на це, до завдань лінгводидакта входить вироблення в іноземного студента інтерпретаційних умінь у галузі наукового різновиду мови, а також навичок використання загальнопрофесійного термінологічного апарату та логічних операцій під час трактування наукових понять.

Специфічним типом мовленнєвих ситуацій є інтрапрофесійна однодисциплінарна комунікація, яка реалізується у музичному ЗВО між спеціалістами. Такими є комунікативні ситуації між педагогом зі спеціальності та іноземним студентом, який визначився у спеціальності під час навчання на Батьківщині, спеціалізується в українському музичному ЗВО від першого до останнього дня навчання і націлений отримати професійну кваліфікацію відповідно до свого фаху, наприклад: «Артист-вокаліст (оперний, камерний)», «Концертмейстер-піаніст (-скрипаль тощо), артист камерного ансамблю», «Хормейстер, артист-соліст хору. Викладач хорових дисциплін» тощо. Спеціаліст конкретної виконавської галузі формується безпосередньо у фахових ситуаціях, що базуються на спеціальних темах, мають особливі цілі, розгортаються у специфічних умовах академічного музичного (вокального, фортепіанного, скрипкового, альтового, флейтового, перкусійного тощо) класу.

Вихідною підставою формування класу музичного ЗВО є спеціальність педагога і студентів, що об'єднує їх спільною діяльністю. Його незначна кількість (у середньому 7–12 осіб) створює умови для безпосереднього особистого контакту педагога і студентів, емоційних відносин у групі, особливих групових цінностей і норм поведінки. Ці основні ознаки дозволяють розглядати музичний клас як малу групу з властивими для цієї категорії характеристиками [6, с. 3].

Навчальні заняття зі спеціальності, які традиційно називають уроками, тривають від 45 до 60 хвилин і проводяться у приміщенні, закріпленому за педагогом, котре називається за прізвиськом і званням викладача музичного фаху і часто «успадковується» ним як продовжувачем традицій класу від свого педагога. Ця обставина має вирішальне психологічне і навчально-виховне значення. Для кожного студента від початку занять

визначено їх час, незмінність якого також є позитивним психологічним фактором у навчанні спеціальності. Проведення музичних уроків у незмінних параметрах місця і часу становить сталі об'єктивні параметри обставин фахової комунікативної ситуації музичного ЗВО.

До сталих ознак належать також визначені обов'язкові соціальні ролі учасників фахової комунікації – педагога та студентів класу, яких прийнято називати «учнями педагога ім'ярек». Педагог є структуротворчою особою фахового заняття за ознаками господаря місця – класу, міри активності та головного мовця. Поза волею музичного педагога залишається вибір способу спілкування, який традиційно є усним, а не письмовим. За надзвичайних обставин, як-от в умовах адаптивного карантину, класичний контактний спосіб доповнюється або витісняється дистанційним навчанням.

Об'єктивні умови музичного класу зможливають тип первинних соціальних відносин, до фізичних характеристик яких належить їх близькість і довготривалість, а також нечисленність комунікантів. Соціальному плану цього типу спілкування властиві спільні цілі, правдива оцінка, широкі знання про учасників, свобода, неофіційний контроль та обов'язкова солідарність [1, с. 29]. Як показує аналіз практики музичного ЗВО, дистанційованість, як-от за умов карантину, не обов'язково спричиняє формалізацію відносин так, як недистанційованість у фахових ситуаціях не зумовлює неформальності. На відміну, наприклад, від армійських відносин, де офіційний контроль, примусовість, владність вищого за званням є обов'язковими і безумовними, в академічній музичній ситуації спільні цілі, обов'язкова солідарність педагога і студента не є безумовними і залежать від установок і характерів обох учасників. Тобто у фаховій ситуації закладені можливості розвитку її за певним типом; вибір моделі спілкування і розгортання комунікації у напрямі первинних чи вторинних соціальних відносин залежить від комунікантів, насамперед від педагога. Таким чином, комунікативні компетенції музичного педагога стають суттєвим фактором результативної фахової взаємодії з іноземним студентом.

Мовленнєва поведінка, яка належить до досягнутих характеристик людини, є компетентнісною ознакою статусу викладача загалом. Для педагога-музиканта безпосереднє спілкування з іноземними студентами, які мають різні рівні мовної підготовки і психологічної готовності до фахової взаємодії, стає фактором додаткового психологічного навантаження, накладає особливу мовленнєву відповідальність, вимагає розвитку нових мовленнєвих компетенцій. Свідомо визначаючи навчальну мету і завдання, педагог одночасно здійснює комплекс когнітивних операцій (включно з аналізом усіх параметрів заняття, визначенням і уточненням завдань, синтезом досягнутого на кожному етапі). Він концентрує свою увагу на процесі та розподіляє її на всі його компоненти, тому до завдань педагога має ввійти адаптування власного мовлення до мовного рівня кожного з його іноземних студентів.

У фаховому спілкуванні зі студентом педагог може регулювати обсяг комунікативного простору: розширювати його або залишати без змін, впливати на кількість і типи його складників. Прискорення, насичення, динамізація чи вповільнення педагогом власних мовленнєвих актів є важливими чинниками індивідуалізації практики фахового спілкування з іноземним студентом. Педагог свідомо реалізує навчальну діяльність і водночас усвідомлено чи неусвідомлено впливає на мовлен-

нєву діяльність своїх учнів, формує її, сприяє фаховій комунікації чи гальмує її.

Спілкування педагога та студента належить до типу асиметричної комунікації, в яку закладена рольова нерівноправність партнерів. В офіційних інституційованих відносинах ця характеристика пов'язана з комунікативною дистанцією [1, с. 14]. Соціальними психологами встановлено, що збільшення різниці між соціальним становищем учасників спілкування збільшує дистанцію між ними, а тривале суворе дотримання комунікативної дистанції, відсутність її динаміки гальмує комунікацію та свідчить про навмисне підкреслення різниці між комунікантами [1, с. 15]. На фахових музичних уроках нівелюванню офіційності спілкування сприяє постійний безпосередній особистий контакт педагога й учнів, який стає основою емоційних відносин. Педагог може свідомо чи несвідомо (відповідно до особистих якостей) обмежити свою роль соціально визначеним статусом і залишатися з учнем в офіційних статусних відносинах, проте йому належить прерогатива розширення власного рольового значення у відносинах з учнем, а також ініціатива зміни типу і стилю відносин. Власною мовленнєвою поведінкою педагог закладає формальний, консультативний чи невимушений стиль фахової комунікації з учнем свого класу.

На заняттях зі спеціальності в музичному ЗВО свідомо чи неусвідомлено дистанційованість корелює з психологічними та фаховими проблемами. Різні показники комунікативного віддалення, як-от провокативна чи церемоніальна мовленнєва поведінка, присутність третьої особи, є сильними подразниками, що викликають психічне гальмування, стан скутості учня, коли втрачаються найкращі риси його голосу, музичності, артистизму. Музична педагогіка радить від перших зустрічей у класі створювати якнайтеплішу обстановку, зокрема й через невимушену бесіду за відсутності третьої особи, коли учень, не розпочинаючи одразу музичного заняття, встигає заспокоїтися, відчути увагу, доброзичливість педагога [7, с. 534].

Створення сприятливої атмосфери, що включає розповіді адресанта про власний досвід і апелювання до почуттів адресата, кваліфікується у соціолінгвістиці як фактор розширення комунікативного простору і безпосередній засіб скорочення комунікативної дистанції. Поєднання власне музичних занять із бесідами на професійні та психологічні теми є загальною особливістю фахових уроків у музичному ЗВО. «Повноцінні заняття можливі тоді, коли між учнем і педагогом виникають необхідні ділові та людські відносини, – зазначав відомий дослідник вокальної методики професор Л.Б. Дмитрієв. – Надто багато душі треба вкласти у цю справу, щоб можна було обмежитися лише формальними заняттями» [7, с. 536]. Отож, визначаючи оптимальні умови для засвоєння уроку, музична педагогіка зараховує до них кілька перерв для відпочинку учня протягом 45 хвилин. Вони стають часом невимушених бесід на уроці зі спеціальності про розвиток музичних здібностей та обдарованості, про необхідність цілеспрямованості та волі, про роботу над конкретним музичним твором і власним характером, про специфіку виконавської діяльності тощо, які розширюють комунікацію та є показником наміру взаємодії та ставлення до учня як до рівного у фаху. У роботі з іноземцями-старшокурсниками такий компонент фахової комунікації є ефективним за умови достатнього рівня мовних знань і мовленнєвих навичок. Інакше є інтенція педагога стане психологічно обтяжливою для іноземного студента, викличе у нього

небажане напруження через можливе нерозуміння окремих подробиць, несуттєвих деталей. Отже, професійно орієнтована лінгводидактика має визнати своїм завданням, з одного боку, пояснення структури та елементів фахового музичного уроку через, наприклад, його часткове моделювання, з іншого – практичну роботу над розрізненням цілого та часткового, загального та одиничного під час читання тексту й аудіювання.

Іноземні студенти молодших курсів, особливо першого, неспроможні інтерпретувати спонтанне мовлення і формулювати явища власного суб'єктивного життя. Вони охоче засвідчують у невербальний етикетний спосіб своє ставлення до статусу педагога і його особисту територію, але не готові до варіативності та динаміки вербальної комунікації. Це актуалізує лінгводидактичне ознайомлення з опосередкованими засобами формування довірливого професійного міжособистісного спілкування. До них, на думку прагмалінгвістів, належать особистісні характеристики людини. Вони хоча і стають у фахових відносинах другоплановими (відповідно до соціальних характеристик комунікантів (їх прав, обов'язків, а також пов'язаних із ними взаємних очікувань поведінки)), проте можуть слугувати мовленнєвим засобом практичного скорочення комунікативної дистанції. Як показують наші дослідження, дидактичним завданням у спілкуванні з іноземними студентами як «представниками іншої культури в умовах культурного розриву» є не стільки «інтерпретація, виглумачення та пояснення ознак соціального статусу, типових для певної мовної системи» [1, с. 5], скільки розширення варіативності вербального вираження ставлення до адресата, формування відповідних мовленнєвих навичок.

Так, у музичному класі індикатором динаміки фахових відносин є мовленнєве вираження статусу педагога на лексичному рівні в актах звертання. Як показують соціолінгвістичні дослідження, мовленнєві акти звертання належать «до системних вербальних актів і є культурно зумовленим явищем, для інтерпретації якого необхідна значна інформація» [1, с. 143], тому для іноземних студентів вони нерідко стають комунікативним бар'єром. Прийняте в українських закладах освіти звертання до викладача на ім'я та по батькові нерідко є для багатьох іноземних студентів, зокрема й китайських, еквадорських, вираження близькості, що є порушенням стереотипу, виробленого на Батьківщині. Повага виявляється ними у поєднанні етикетної невербаліки та звертань через формули ввічливості: «Скажіть, будь ласка» або «Можете мені сказати?», а також через використання форм, засвоєних із дитинства («Викладачу!», «Учителю!»). Такі опосередковані звертання розцінюються європейською соціокультурною традицією як знак формальності спілкування і збільшення дистанції між адресантом і адресатом [1, с. 131].

Звичайно, у навчальній ситуації використання моделі звертання не регламентується; такі мовленнєві акти здійснюються у ситуативному контексті за вибором мовця і, що головне, у належній формі поваги до співрозмовника. Проте в обстановці музичного класу, яка створюється систематичними безпосередніми емоційними зусиллями педагога, спрямованими індивідуально на кожного учня, тривале дотримання іноземними студентами знеособлених і статусно дистанційованих форм звертання може сприйматися по-різному, але чутливо. Вживання опосередкованих форм звертання, уникнення форм, прийнятих в українському соціокультурному середовищі, стає знаком відстороненості.

На думку лінгводидакта, відповідна тема, «пройдена» на підготовчому факультеті, має стати комунікативною навичкою та органічно вписатися у соціокультурний контекст спілкування іноземного студента. Для правильної інтерпретації мовленнєвого акту звертання варто включити у контекст ситуації розмовний комунікативний стиль. Можна ввести у правило, принагідно звертаючись до студентів на ім'я, просити їх про «адресну» відповідь. Додаються також вправи на вживання відмінкових форм імен композиторів. Багаторазове контекстне варіювання відомих прізвищ, імен та по батькові призвичаює до використання аналогічних словосполучень, полегшує їх уживання у реальних ситуаціях, виробляє автоматизм правильного артикулювання.

У розвитку динаміки фахових комунікативних відносин каменем спотикання для іноземного студента нерідко стає інтерпретація фатичного спілкування. Загальна необов'язкова інформація, оформлена, наприклад, у вигляді запитань про погоду, найчастіше використовується як мовленнєве вираження інтересу до адресата, доброзичливого ставлення до нього, симпатії, бажання продовжити спілкування в окресленому ключі та має на меті скорочення комунікативної дистанції. Крім того, як уже зауважувалося, ввідні запитання на початку музичного уроку націлені обмежити хвилювання і напруженість учня. Іноземний студент, який звик сприймати інформацію як спеціальну (за тематичним чи граматичним розділом) схильний реагувати прямолінійно й односкладово, рідко підхоплює і розгортає розмову. Водночас правильна інтерпретація фатичного запитання як запрошення до ближчого спілкування сприяє нейтралізації статусних відмінностей [1, с. 161]. Тому розширення на лінгводидактичних заняттях варіативності ситуативних навчальних діалогів, уведення у навчальний матеріал, крім інформативних, риторичних запитань, модальних та емоційно-оцінних компонентів, сприяє вирішенню комунікативної та фахової проблеми.

На академічних уроках із музичного фаху асиметрія офіційних відносин між педагогом і студентом має специфічне мовне вираження, зокрема й у значній кількості сигналів керування діяльністю студента: приверненні уваги, спрямуванні перебігу заняття, контролю розуміння та обсягу фахових дій учня, резюмуванні, понятійних визначеннях, корегуванні, виділенні основного, оцінюванні тощо. Словесні дії, що мають на меті контроль і керування, передбачають використання відповідних мовних засобів, зокрема й форм наказового способу дієслова. Виникає двоїстість мовленнєвої ситуації: з одного боку, імператив граматично реалізує нерівність [1, с. 6], з іншого – він широко застосовується на музичних заняттях, що спрямовані на формування психофізичних умінь і навичок фахівця як основи технічної та художньої майстерності. Отже, всі розпорядження педагога мають адекватно сприйматися іноземним студентом і викликати відповідні дії. Від належного реагування на вказівки, зауваження, пропозиції та поради педагога залежить результативність фахового уроку й ефективність фахового навчання загалом. Тобто на музичному уроці перевіряється рівень інтерпретаційних умінь іноземного студента, а через них – здатність реалізувати своє розуміння належними фаховими діями.

Така конкретна фахова комунікативна потреба визначає лінгводидактичні завдання. Безперечно, іноземному студенту немовного ЗВО важливо засвоїти значення наказового способу, що виражає очікування негайної дії, і навчитися розрізняти значення, що передбачає дію, яка має відбутися згодом. У контек-

сті безпосередніх невимушених розмов необхідна також правильна інтерпретація умовного способу в значенні наказового для вираження можливого чи бажаного. Шляхом лексико-граматичних і комунікативних вправ варто досягнути розрізнення більш чи менш нагального бажання, вираження модальності наказового та умовного способів. Необхідно надати увагу прислівникам стану і безособовим конструкціям зі значенням необхідності, неминучості, обов'язковості, можливості, бажання, а також привернути увагу до вираження необхідності, можливості, бажання за допомогою особових граматичних конструкцій і пояснити різницю їх уживання в комунікації. У мовленні педагога може використовуватися непряма форма спонукання, прохання, наказу, звернена до третьої особи, й іноземний студент має бути готовим її сприйняти. У цій, як і в інших розглянутих проблемних ситуаціях, випереджувальне врахування лінгводидактичними комунікативних потреб іноземного студента сприятиме його фаховій взаємодії з педагогом і, як наслідок, фаховому розвитку.

Висновки. Фахова комунікація педагога та іноземного студента музичного ЗВО є специфічним різновидом професійної взаємодії. Вона викликана спільною фаховою діяльністю, безпосереднім особистим контактом та зумовленою ним емоційною близькістю комунікантів. Академічна музична фахова взаємодія позначена двоєдністю сталих об'єктивних умов і динамічного суб'єктного плану. Педагог як структуротворча особа фахової взаємодії визначає тему, мету і засоби комунікації, свідомо регулює обсяг комунікативного простору та комунікативну дистанцію, індивідуалізує власні мовленнєві акти відповідно до рівня мовних знань іноземного студента. Мовленнєва поведінка педагога на фаховому занятті визначає модель та програму розвитку комунікативної ситуації. Основною характеристикою фахової комунікативної ситуації є її динамічність, фактором якої є суб'єктність – активна мовленнєва взаємодія педагога та іноземного студента. Досвід лінгводидактичної роботи у немовному ЗВО має сприяти вивченню суб'єктних аспектів фахової комунікації, дослідженню прагматичних параметрів мовленнєвої взаємодії, розробленню конкретних лінгвокомунікативних методик.

Література:

1. Карасик В.И. Язык социального статуса. OZON.ru, 2004. 336 с.
2. Швейцер А.Д., Никольский Л.Б. Введение в социолінгвістику. Москва : Высшая школа, 1978. 216 с.
3. Психология общения. Энциклопедический словарь. Под общ. ред. А.А. Бодалева. Москва : Когито-Центр, 2011. 600 с. URL: <https://www.studentlibrary.ru/book/ISBN9785893533354.html> (дата звернення: 23.01.2021).
4. Авдеева И.Н. Психологическая характеристика фасилитативных педагогических технологий. Часть I: Субъектная направленность. Горизонты образования. 2012. № 2 (35). С. 37–43.
5. Петровский В.А. Феномен субъектности в психологии личности : дисс. ... докт. психол. наук. Москва, 1993. 76 с. URL: <https://www.disscat.com/content/fenomen-subektnosti-v-psikhologii-lichnosti> (дата звернення: 23.01.2021).
6. Горноста́й П.П. Психология малых групп: структура, динамика, идентичность. Педагогична і психологічна наука в Україні. Т. 2. Психологія, вікова фізіологія та дефектологія. Київ : Педагогічна думка, 2012. С. 115–125.
7. Дмитриев Л.Б. Основы вокальной методики. Москва : Музыка, 2007. 368 с.

Duz L. Subjective aspects of the profession-themed teacher – student communication at a higher music education institution

Summary. This paper is dedicated to the study of subjective aspects of the profession-themed teacher – foreign student communication at a higher music education institution. It is based on observations in the field of profession-themed communication during academic music lessons which provided the author of this paper with material for analysis on sociolinguistic, psychological and pedagogical basis, resulting in detailed characteristics of the profession-themed teacher – foreign student speaking activity. Unlike the general profession-themed communication in different theoretical musical and sociological disciplines, which is rather a one-way process, the teacher – foreign student communication during practical academic music lessons is a two-way profession-centred speaking activity, which should include a complex knowledge-acquiring process and development of psychophysical skills, goals that can only be achieved in a supportive informal environment.

The present study is centred on the subjective components of spoken communication in an asymmetrical communication relationship. The structure-defining person of a profession-themed communication is the teacher who influences the grade of activity as the main speaking person. The teacher's speaking behaviour is defined by this person's belonging to a certain musical (professional) school, socio-cultural and pedagogical background as well as individual traits and character. The choice of communication model is influenced by the individual characteristics of the teacher as well as the psychological readiness of the foreign student for the profession-themed communication. While carrying out teaching activities, the pedagogue is influencing and shaping the speaking activities of the students, whether consciously or unconsciously; depending on the situation this can benefit the profession-themed communication or disrupt it. The initiation of reducing the interpersonal distance in the teacher – student relationship belongs to the basic professional skills of a music teacher.

Shaping the speaking subjectivity of the foreign student and the preparation for his role as the sender and recipient of speech acts belongs to the most important tasks of the linguodidactic lessons in a higher music education institution. The communicational problem areas of a foreign student include in particular the use of varied types of speaking, acquiring verbal means of communication distance regulation, the use of colloquial type of speaking and the interpretation of mediated means of informal profession-centred communication. The resulting language-teaching tasks can be solved by linguodidactic modelling of a profession-centred music lesson including its structure and elements and through speech training exercises using specific vocabulary and grammar material. Among the linguodidactic means that benefit the solution of profession-centred communication problems are in particular the following: communication training in verbal addressing forms, dealing with the rhetorical type of questions, modal components and emotional assessment as well as including different ways of expressing necessity, obligation, possibility, will etc. into the teaching course.

Key words: professional communication situation, academic music teaching, subject of speaking activity, subjectivity, foreign student, higher music education institution pedagogy, linguodidactics.

*Дячук О. В.,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри сучасних європейських мов
Університету державної фіскальної служби України*

ЦІННОСТІ СУСПІЛЬСТВА В ДИСКУРСІ СОЦІАЛЬНОЇ РЕКЛАМИ США

Анотація. Статтю присвячено дослідженню ціннісних орієнтацій особистості та суспільства за даними дискурсивних практик, що створює особливий дискурсивний світ у співвідношенні зі Світом, Іншими і Собою в цьому світі. Ціннісні феномени є об'єктами дослідження сучасних лінгвістичних студій, оскільки цінності постійно відображаються в широкому соціокультурному контексті та дискурсивних практиках. Категорія цінності є визначальною для аксіологічної лінгвістики, лінгвокультурології, когнітивної лінгвістики, у межах яких вивчаються системи цінностей, ціннісні концепти, концептосфери різних етносів. Загалом, уважають, що цінності визначають почуття людей як таке, до чого можна прагнути, що можна споглядати, до чого можна ставитися з повагою або навпаки. Цінності в зазначеному розумінні є узагальненими цілями і засобами їх досягнення, що виконують роль фундаментальних норм або ідеальних здобутків суспільства.

Слово «цінність» показує, що в ньому поєднано три значення: характеристику властивостей речей (феноменів), які виступають об'єктами ціннісного ставлення, психологічні якості людини, що є суб'єктами цього ставлення; стосунки між людьми, їх спілкування, завдяки якому цінності набувають загальної значущості. Підкреслюється, що цінності походні від взаємозв'язку між світом та людиною, виражаючи те, що є у світі, включаючи і те, що людство створює в процесі історії (як важливе для людини). До того ж ця значущість має в цінності моральний характер, оскільки виражає ставлення до предметної дійсності, що ґрунтується на добрі і злі.

Проте людська свідомість потребує своєрідної системи координат, завдяки якій стають можливими систематизація та категоризація цінностей, що належать до аксіосфери того чи іншого суспільства, визначають його ціннісні домінанти та константи в часі та просторі, подібні та відмінні морально-етичні риси соціумів і лінгвоспільнот. Так, існують численні вдалі спроби систематизації цінностей, визначення їх ієрархії та виокремлення таких двох основних груп цінностей, як загальнолюдські (універсальні) й етнокультурні (національні).

Ключові слова: аксіосфера, аксіологічна лінгвістика, цінності, дискурс соціальної реклами.

Постановка проблеми. Цінності є одним із засобів категоризації світу, здійсненим на основі операції оцінювання. Оцінкою є така думка про предмет, суб'єкт, явище реальності, що виражає його характеристику, зважаючи на категорію цінності [1, с. 167–171].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ціннісні феномени є об'єктами дослідження сучасних лінгвістичних студій, оскільки цінності постійно відображаються в широкому соціокультурному контексті та дискурсивних практиках. Категорія

цінності є визначальною для аксіологічної лінгвістики [2; 3], лінгвокультурології [4], когнітивної лінгвістики [5], у межах яких вивчаються системи цінностей [1], ціннісні концепти [6], концептосфери різних етносів [7].

Мета статті полягає у побудуванні певної ієрархії цінностей. Сьогодні в низці соціальних наук поширена думка про неможливість вибудовування групи цінностей, про їх ситуативний характер, соціокультурну й історичну динаміку [8, с. 112], оскільки ціннісні системи формуються і трансформуються в процесі історичного розвитку суспільства, набувають змін у конкретному соціальному контексті нації [7]. Науковці говорять також про руйнацію ціннісних ієрархій [9, с. 16] і втрату аксіологічних домінант в епоху постмодернізму [10].

Виклад основного матеріалу. Загалом, уважають, що цінності визначають почуття людей як таке, до чого можна прагнути, що можна споглядати, до чого можна ставитися з повагою або навпаки. **Цінності** в зазначеному розумінні є **узагальненими цілями і засобами їх досягнення**, що виконують роль фундаментальних норм або ідеальних здобутків суспільства [5; 11].

Генезис слова «цінність» показує, що в ньому поєднано три значення: характеристику властивостей речей (феноменів), які виступають об'єктами ціннісного ставлення, психологічні якості людини, що є суб'єктами цього ставлення; стосунки між людьми, їх спілкування, завдяки якому цінності набувають загальної значущості. Підкреслюється, що цінності походні [7] від взаємозв'язку між світом та людиною, виражаючи те, що є у світі, включаючи і те, що людство створює в процесі історії як важливе для людини. До того ж ця значущість має в цінності моральний характер, оскільки виражає ставлення до предметної дійсності, що ґрунтується на добрі і злі.

Отже, загальну сутність обов'язкової категорії лінгвокультури «цінність суспільства» можна охарактеризувати так: цінністю визнається предмет певного інтересу, бажання, об'єкт у загальному значенні, значущий для людини (групи осіб), виходячи з його цільового призначення. Цілі в єдності з цінностями визначають поведінку, повідомляючи їй генеральні інтенції, зумовлюючи рух на досягнення мети з позицій ідеологічності [10]. У цьому аспекті цінності – це глибинна мотиваційна база переконань, поведінки.

У працях лінгвістів вивчення проблематики цінностей пов'язано насамперед з оцінним аспектом дискурсивної діяльності [9]. Так, у дискурсивній парадигмі об'єктом вивчення є дискурси, в яких виявляються ціннісні настанови та орієнтації певної нації, соціальної групи в термінах компонентів **аксіосфери** [10].

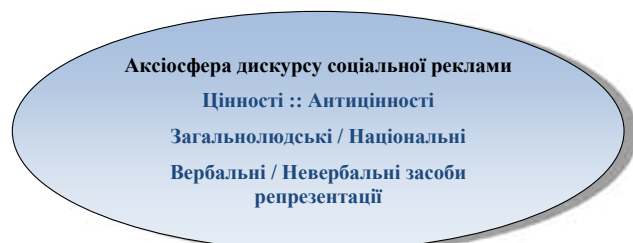
Структура і змістовні доміанти аксіосфери – сукупності сутнісних сенсів соціального світу – віддзеркалюють духовно-моральний стан суспільства, надають орієнтири та критерії оцінювання явищ сучасності. Серед типів цінностей, що привертують найбільшу увагу аксіологічної лінгвістики, є такі: моральні, правові, наукового пізнання, людської історії, пов'язані з природою людини і сенсом її життя.

Аксіосфера дискурсу – це комплексне утворення, що акумулює в собі систему ціннісних еталонних уявлень, позицій і настанов, поширену в тому чи іншому суспільстві, та визначає розуміння норм і правил його життя та розвитку, системи соціальних взаємовідносин, ставлення до суб'єктів, явищ, речей, довкілля [9]. З одного боку, аксіосфера є впорядкованою сукупністю оцінних суджень, думок та уявлень, що відображає ціннісні орієнтації певної нації, її специфічні риси; з іншого – аксіосфера дискурсу маркує рівень моральності, культури та соціального порядку в суспільстві [6].

Проте людська свідомість потребує своєрідної системи координат, завдяки якій стають можливими систематизація та категоризація цінностей, що належать до аксіосфери того чи іншого суспільства, визначають його ціннісні доміанти та константи в часі та просторі, подібні та відмінні морально-етичні риси соціумів і лінгвоспільнот. Відповідно, існують численні вдалі спроби систематизації цінностей, визначення їх ієрархії та виокремлення таких двох основних груп цінностей [2; 5; 7], як загальнолюдські (універсальні) й етнокультурні (національні).

До загальнолюдських належать моральні цінності, що є системою аксіологічних максим, зміст яких не пов'язаний із конкретним періодом розвитку того чи іншого суспільства або ж конкретною етнічною традицією [6, с. 112]. Загальнолюдські цінності є абсолютними, зрозумілими та прийнятними для більшості людей (незалежно від раси, національності, рівня освіти). Такими цінностями є свобода, здоров'я, краса, любов, щастя, добробут, гуманізм тощо [1].

Аксіосфера дискурсу соціальної реклами США відображає систему загальнолюдських і суто національних цінностей, ціннісних соціальних настанов, морально-етичних норм, правил, еталонів і зразків поведінки, пропагованих і поширених в американському суспільстві для його гармонізації, гуманізації та забезпечення стабільності. Загалом, соціальна реклама США є засобом продукування та ретрансляції цінностей і норм, які схвалюють більшість американців.

Загальнолюдські цінності аксіосфери відображають інваріантні моральні інтереси людства. Вони є вільними від політичних, релігійних та інших уподобань і виступають імперативами розвитку людської цивілізації. У цих цінностях відображено глибинні світоглядні позиції, настанови людства, досвід, накопичений ним протягом віків, канонізовано зразки

мислення і світосприйняття, бінарні опозиції, що входять до системи опорних пунктів людської свідомості, починаючи з ранніх стадій соціогенезу пралюдських і людських колективів. На останнє вказує низка таких бінарних опозицій, утілених у дискурсивному просторі соціальної реклами США, як «життя/смерть», «добро/зло», «добре/погане», «порядок/безлад», «доступно/недоступно», «безпечно/небезпечно», «корисно/шкідливо», «моральний/аморальний», наприклад:

(1) *Friends Don't Let Friends Drive Drunk. U.S. Department of Transportation* [12].

У наведеному прикладі спостерігається використання позитивнооцінних одиниць, аксіологічне значення яких є узузним (*friends*) і okazionalним (*don't let drive*). Поряд із ними вживають також одиниці з негативнооцінним значенням (*drunk, drive drunk*). Відомо, що керування автомобілем чи будь-яким іншим транспортним засобом у стані алкогольного сп'яніння може призвести до автокатастрофи, загибелі людей. Така інформація є негативною, поданою імпліцитно в площині рекламного повідомлення за допомогою визначених негативнооцінних одиниць. Ця інформація може бути узагальнено представленою як «шкідлива». Інформацію, актуалізовану позитивнооцінними одиницями (*friends don't let friends drive drunk*), можна позначити як корисну. Отже, аналіз зазначеного рекламного повідомлення свідчить про втілення однієї з бінарних опозицій, що визначає особливості мислення та світосприйняття сучасної людини й безпосередньо впливає на її поведінку та дії.

Аксіосфера дискурсу соціальної реклами США виявляє й національні **американські цінності**, що поширені в усьому американському суспільстві та сприяють його консолідації, підвищенню рівня національної самосвідомості, патріотизму його громадян. У національних цінностях віддзеркалено і риси національного характеру американської нації, як-от філантропію. У США дуже поширеною є соціальна реклама, що пропагує благодійність та масово закликає своїх громадян до всіякого меценатства, пожертвування грошей різноманітним благодійним фондам на різні освітні, культурні та соціальні заходи, наприклад:

(2) *Unfold you charity;*

(3) *Contribute your mite;*

(4) *Donate now* [13].

Американцям досить часто пропонують оплатити певний термін навчання дівчинки або хлопця з бідної країни, пожертвувати гроші на утримання безпритульних тварин тощо. У своїй поштовій скриньці американець може знайти листівку із закликом *"Donate Your Car"* і сприйняти це цілком нормально. Уважають, що кожний середньостатистичний американець стикається з питанням пожертвування грошей, непотрібних речей або просто з темою благодійності від п'яти до двадцяти разів на день [13].

Дискурс соціальної реклами США спрямований не тільки на поширення системи цінностей, але й на боротьбу із соціальними пороками, вадами й проблемами суспільства та його громадян. Викриття подібних пороків і проблем потребує їх ідентифікації за допомогою одиниць на позначення антицінностей. З огляду на це, складником аксіосфери дискурсу соціальної реклами США є також **антицінності**, тобто неправильні, небажані, шкідливі, загрозливі антисоціальні дії та поведінки, що призводять до суспільно значущих та особистих проблем американців, втрати ними здоров'я, добробуту, навіть життя.

Подібні дії маркуються в суспільній свідомості знаком «мінус», а їх сприйняття та усвідомлення супроводжується у більшості представників суспільства негативними емоціями, відчуттям незадоволення, а іноді й страху. Вербалізація одиниць на позначення антицінностей у дискурсі соціальної реклами забезпечує формування в масовій свідомості норм, що запобігатимуть поширенню негативних соціальних явищ і форм антисоціальної, девіантної поведінки, наприклад:

(5) *Avoid texting while driving* [14].

Наразі такий вид реклами, як соціальна, стає настільки поширеним видом комунікації, що є об'єктом дослідження різних гуманітарних дисциплін, зокрема й лінгвістичних, у яких позначається різними назвами: «рекламна комунікація» [8], «соціальний PR із комунікативним підґрунтям», «жанр рекламного дискурсу», «соціальна реклама», а також «дискурс соціальної реклами».

Соціально орієнтована лінгвістика стоїть перед необхідністю визначення закономірностей і особливостей еволюції ціннісних сенсів суспільства в їх дискретності. Лінгвісти висувають проблему володіння дискурсивними технологіями і дискурсом як «інформаційною зброєю» [5] на чільне місце у співіснуванні в міжперсональному, міжнаціональному і наднаціональному аспектах у непереборному аксіологічному векторі виживання – векторі досягнення “consensus omnium” (І. Кант). Зважаючи на це, зростає важливість спроб комплексного осмислення аспектів і проблем аксіологічного лінгвістичного аналізу в цілому і розроблення адекватної методології і методики такого аналізу.

Потреба в комплексному лінгвістичному дослідженні, визначенні теоретичних засад і практичного використання дискурсу соціальної реклами тісно пов'язана зі становленням державної політики країн у галузі соціальних процесів і викликів суспільства [2; 11].

Висновки. Таким чином, аксіосфера дискурсу соціальної реклами США представлена такими двома групами цінностей, як загальнолюдські та американські (національні). Кожен складник вибудовується за опозиційним принципом відповідними бінарними опозиціями цінностей і антицінностей. Усі компоненти аксіосфери дискурсу соціальної реклами США спрямовані на боротьбу та профілактику соціальних проблем і пороків американського суспільства, його загальну гуманізацію, гармонізацію соціальних відносин у ньому, консолідацію його нації, підвищення рівня національної самосвідомості, формування патріотичних почуттів та активної громадянської позиції американців.

Література:

1. Калиева А.Т. Этнические ценности как объект социально-гуманитарного познания. Вестник Оренбургского государственного университета, 2009. С. 167–171.
2. Антонченко Т.М. Основні тенденції аксіологічних змін у семантичній структурі американізмів : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Київ : 2000. 229 с.
3. Дячук О.В. Лінгвоаксіологічні особливості дискурсу соціальної реклами. Наукові записки Національного університету Острозька академія. Серія Філологія. Острого : НаУОА, 2019. С. 57–60.
4. Алефиренко Н.Ф. Лингвокультурология : ценностно-смысловое пространство языка : учеб. Пособие. Москва : Флинта : Наука, 2010. 288 с.

5. Леонтьев Д.А. Методика изучения ценностных ориентации. Москва : Смысл, 1992. 17 с.
6. Докучаев И.И. Ценность и экзистенция. Основы философии исторической аксиологии культуры. Санкт-Петербург : Наука, 2009. 595 с.
7. Бидни Д. Понятие ценности в современной антропологии. Культурология XX век : антология : аксиология или философское исследование природы ценностей. Москва : Наука, 1996. С. 12–45.
8. Гойхман О.Я. Речевая коммуникация. Москва : ИНФРА, 2001. 272 с.
9. Арутюнова Н.Д. Аксиология в механизмах жизни и языка. Проблемы структурной лингвистики. Москва : Наука, 1982. С. 5–3.
10. Ивин А.А. Аксиология. Москва : Высшая школа, 2006. 390 с.
11. Дячук О.В. Стратегія декларування соціальних норм і цінностей. Перспективні напрями розвитку сучасної науки. Київ : Перший незалежний науковий вестник, 2016. С. 74–79.
12. Friends Don't Let Friends Drive Drunk: Electronic Resource. URL: <https://search.usa.gov/search?affiliate=usagov&page=14&query=PSA>.
13. Dessart G. Public service announcements: Electronic Resource. URL: <http://www.museum.tv/eotvsection.php?Entrycode=publicservic>.
14. Ad Council: Electronic Resource. URL: <http://www.adcouncil.org/>.

Diachuk O. Values of society in the discourse of social advertising in the United States

Summary. The article is devoted to the study of the value orientations of the individual and society according to discursive practices, which create special discursive world in relation to the World, Others and Self in this world. Value phenomena are one of the objects of study of modern linguistic studies, as values are constantly reflected in the wide socio-cultural context and discursive practices. The category of value is determinant for axiological linguistics, linguocultural studies, cognitive linguistics, within the framework of study value systems, value concepts, conceptospheres of different ethnic groups are studied. In general, values are understood as those that define people's feelings as such, what you can desire, what you can examine, what you can treat with respect or vice versa. Values in this sense are generalized goals and means of achieving them, which play the role of fundamental norms or ideal achievements of society.

The word “value” shows that it combines three meanings: the characteristics of the properties of things (phenomena) that act as an object of value, the psychological qualities of the person who is the subject of this attitude; relationships between people, their communication, through which values acquire general significance. It is emphasized that values are derived from the relationship between the world and person, expressing what is in the world, including what humanity creates in the process of history as important to person. In addition, this significance has a moral character in value, because it expresses the attitude to the objective reality, which is based on good and evil.

However, human consciousness needs a kind of coordinate system, which makes it possible to systematize and categorize values belonging to the axiosphere of society, determine its value dominants and constants in time and space, similar and different moral and ethical features of societies and linguistic communities. Accordingly, there are numerous successful attempts to systematize values, define two main groups of values – human (universal) and ethnocultural (national).

Key words: axiosphere, axiological linguistics, values, public service advertising discourse.

*Словська Ю. В.,
кандидат філологічних наук,
старший викладач кафедри англійської мови з методикою викладання
Криворізького державного педагогічного університету*

ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНИХ НАВИЧОК У ПИСЬМІ: ВІД ТЕОРІЇ ДО ПРАКТИКИ

Анотація. Пропонована розвідка є спробою розкриття поняття іншомовних навичок крізь призму поняття іншомовної компетентності. Виявлено, що іншомовні навички в письмі реалізуються як окремий різновид мовленнєвої діяльності, що потребує детального вивчення й опрацювання (поряд із читанням, аудіюванням і говорінням). У цьому дослідженні авторка намагається узагальнити теоретичні основи і практичні методики формування іншомовних навичок у письмі. У фокусі її уваги перебувають питання техніки письма, яка є сукупністю навичок каліграфії та орфографії, та сучасні вітчизняні й зарубіжні методики їх опанування. Крім того, наведено приклади новітніх інтернет-ресурсів і платформ, які можуть бути використані для урізноманітнення традиційних типів вправ, покликаних удосконалити ці навички.

У статті окреслено чинники, що впливають на успішність опанування учнями/студентами навичок письма, серед яких виокремлено мотивацію та комунікативну значущість. Авторка акцентує на ефективності використання інформаційних технологій, які сприяють підвищенню вмотивованості до процесу навчання (незалежно від рівня підготовки мовців).

У пропонованій розвідці наголошено на необхідності визначення адресата письмового мовленнєвого продукту та зв'язку з відповідною комунікативною ситуацією. Особливу увагу приділено сучасним підходам до розвитку писемного мовлення як такого. Наскрізно розглянуто структуру й особливості використання продуктивного, процесуального й жанрового письма. Визначено переваги та недоліки кожного з наведених підходів у реалізації мовленнєвої діяльності в письмовій формі з урахуванням індивідуальних особливостей і ступеня підготовки учнів/студентів. Представлено приклади вправ, які сприяють активізації творчого потенціалу мовців із використанням зазначених підходів і сучасних інформаційних технологій для формування навичок письма. Окреслено пріоритетні напрями подальших наукових пошуків й питань, які потребують поглибленого теоретичного обґрунтування і практичного розв'язання.

Ключові слова: навички, письмо, підхід, вправа, інтернет-ресурс.

Постановка проблеми. У світлі активних глобалізаційних процесів сучасного суспільства опанування іноземної мови, зокрема й англійської, стає одним із пріоритетних завдань у підготовці фахівців різних галузей. Висококваліфіковані спеціалісти мають не лише опанувати знання і вміння, безпосередньо пов'язані з їх професійною діяльністю, а й презентувати достатній рівень іншомовної комунікативної компетентності. Остання є переліком компетенцій, із-поміж яких практично значущою вважаємо мовленнєву, що реалізується в чотирьох

основних видах мовленнєвої діяльності: аудіюванні, читанні, говорінні та письмі.

Наукові пошуки й методичні розробки останніх десятиліть присвячені формуванню навичок перших трьох видів мовленнєвої діяльності, тоді як письму приділяється найменша увага. Однак варто зазначити, що сьогодні спілкування в міжнародному діловому просторі відбувається саме в письмовому форматі (ділове листування, інформаційні повідомлення, реклама тощо). Отже, вміння коректно висловлюватися іноземною мовою на письмі є запорукою успішного ведення бізнесу та особистісного зростання будь-якого фахівця.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У працях вітчизняних науковців (С. Ніколаєва, М. Петренко, Н. Скларенко, Т. Удод, І. Холод, Л. Чорнобривець та ін.) увагу зосереджено на виокремленні таких двох основних напрямів формування навичок іншомовної компетентності в письмі, як навчання техніці письма (каліграфії й орфографії) та писемному мовленню як такому. Кожен з окреслених напрямів передбачає певні етапи й перелік типових вправ, спрямованих на опанування низки таких умінь, як правильна ідентифікація і відтворення літер англійського алфавіту, коректне написання слів, словосполучень, речень з урахуванням правил орфографії та граматики, репрезентація письмового мовного продукту в межах заданої тематики (оповіді, листи, есе тощо) [2; 3].

Нерідко письмові завдання використовують як засіб контролю знань у формі письмових контрольних робіт. Застосування навичок письма є невід'ємним атрибутом під час виконання комплексних завдань, покликаних удосконалити інші навички [2; 3]. У такий спосіб формування зазначених умінь постає не головною метою, а засобом вивчення лексики чи граматики. Крім того, мовці, що опановують англійську, виявляють незацікавленість (а подеколи й відвертий супротив) під час виконання письмових вправ і завдань, вважаючи їх надто складними (порівняно з іншими типами). Подолання цих труднощів убачаємо у зміні підходу до вивчення іноземної мови й формування навичок іншомовної компетентності, зокрема і в письмі.

Мета статті – проаналізувати теоретичні підвалини формування іншомовних навичок письма; представити сучасні інтернет-джерела, що сприяють розширенню ресурсної бази завдань під час викладання англійської мови як іноземної; визначити чинники, які впливають на підвищення успішності в опануванні зазначених навичок.

Виклад основного матеріалу. На думку більшості західних фахівців, вивчення англійської спрямоване на реалізацію здатності мовця правильно, коректно й адекватно здійснювати комунікативну діяльність, використовуючи систему знаків іншої мови. Вміння висловлюватися іноземною мовою в усній

чи писемній формі стає основною метою будь-якого навчання. Не менш важливим аспектом є врахування індивідуальної специфіки мовця (вікові характеристики, наявність раніше набутих знань тощо) і мотивації до навчання. Саме ці чинники сприяють ефективному опануванню іншомовних навичок.

Дж. Хедфілд стверджує, що опанування письма стає легшим, якщо учні/студенти отримали належну підготовку перед виконанням пропонованих письмових завдань, а саме: ознайомлення з достатньою кількістю лексичних і граматичних одиниць, необхідних для успішного виконання умови завдання. До того ж значущими є попередня активація уваги та мотивація до творчого мислення [9, с. 2]. Науковець також наголошує, що на початковому етапі варто звертатися до прийомів контрольованого письма, тобто опрацьовувати вправи, які сприяють формуванню низки лексико-граматичних навичок, перш ніж переходити до творчого письма.

У вітчизняній методиці сформована низка вправ на ідентифікацію й диференціацію (написання великої/маленької літер, списування за зразком, відтворення пар букв/слів із відповідною буквою/звуком, заповнення пропусків/групування слів із відповідними буквосполученнями, диктанти різних типів, кросворди тощо), що сприяють автоматизації навичок каліграфії й орфографії [2, с. 210–215].

Зважаючи на те, що каліграфія є пріоритетним напрямом навчання у початковій школі (Дж. Гілберт, С. Грехем, Катлер та ін.), вправи для маленьких учнів мають стати веселою розвагою, а не нудним завданням. Сучасна інтернет-мережа містить чимало безкоштовних зразків друкованих матеріалів, які вчитель може використовувати на заняттях із розвитку техніки письма, зокрема й автоматизації навичок написання літер і слів. Різноманітні файли для завантаження і друку із завданнями на написання, розфарбовування, категоризацію лексичних одиниць із певним буквосполученням сприятимуть швидшому й легшому запам'ятовуванню, аніж звичайне переписування. Наведемо кілька прикладів (рис. 1).

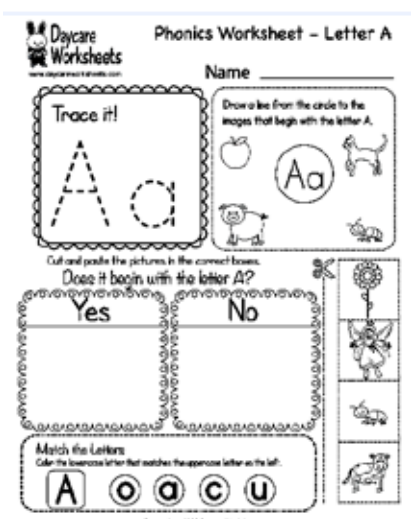
Формування орфографічних навичок у вітчизняній методиці характеризується використанням різноманітних тран-

сформаційних вправ, завдань на підстановку, розширення, скорочення, складання запитань/відповідей тощо [2]. Виконання цих вправ сприяє швидкому запам'ятовуванню правильного написання слів і побудові граматично коректних конструкцій. Оскільки важливим аспектом вивчення мови є мотивація учнів/студентів, то необхідно застосовувати набір завдань, який би максимально активізував їх навчальний потенціал.

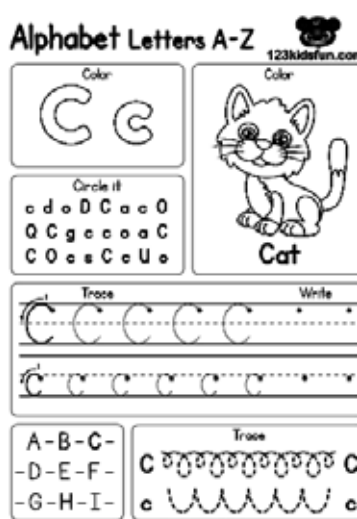
У пригоді може стати розмаїття безкоштовних сайтів і порталів, де містяться файли для друку або онлайн-програми, які дають змогу учням/студентам у режимі реального часу виконувати типові завдання за певною тематикою. Цікавою, на нашу думку, є інтернет-платформа Kahoot [18], яка в ігровому форматі пропонує виконання вправ на підстановку або із множинним вибором і надає можливості для вчителя створювати власні теки завдань у формі вікторин, якими зможуть користуватися мовці різних вікових категорій. Захопливою розвагою й водночас навчанням стануть вправи, розміщені на сайті British Council for Kids [19]. Користувачі безкоштовно можуть виконувати різноманітні вправи на автоматизацію навичок (від простих завдань на затреноування лексико-граматичних одиниць до написання коротких текстів, екранізованих казок, листівок тощо).

Застосування подібних ресурсів на заняттях англійської мови не лише сприяє кращому запам'ятовуванню нового та закріпленню вивченого матеріалу, підвищує інтерес і вмотивованість учнів до навчання, а й відкриває можливості для проведення міждисциплінарних занять, формування додаткових навичок користування інформаційно-комунікаційними технологіями й інтернет-мережею.

Уміння ідентифікувати літери англійського алфавіту, орфографічно правильно записувати слова, створювати синтаксично й стилістично коректні словосполучення й речення є запорукою успішного створення логічних і зв'язних текстів на подальших етапах опанування мови. Хоч деякі вчені зазначають, що розвиток рукописних навичок наразі є застарілим і неактуальним [11], підтримуємо думку К. Крістенсен, яка вважає, що здатність писати надалі відкриває перед учнем/студентом ширші можливості опанування мови. У цьому

[15]

[16]

[17]

Рис. 1

аспекті необхідно зазначити, що такі вправи мають бути цікаві і швидкоплинні, чітко підібрані згідно з віковими особливостями студентів та урізноманітнюватися з часом, оскільки повторюване виконання знайомих завдань знижує мотивацію до їх виконання [5].

Безперечно, навчання письму не може обмежуватися лише формуванням навичок із каліграфії та орфографії, оскільки головна мета – це вміння висловлюватися відповідно до комунікативної ситуації в письмовій формі. Частково підтримуємо позицію Д. Майхіл і Ф. Уотсон, які наголошують, що автоматизація лексико-граматичних навичок не гарантує відмінного написання текстів, оскільки ці вправи є деконтекстуалізованими й не відповідають реальним комунікативним ситуаціям, а тому студенти не використовують набуті ними навички [13]. Однак зауважимо, що за відсутності знань з англійської каліграфії й орфографії не можна опанувати навички творчого письма, що передбачає створення якісного текстового продукту (листа, есе, доповіді тощо) іноземною мовою, зокрема й англійською. Утім погоджуємося, що письмо має бути контекстно і комунікативно значущим.

Навіть на початковому етапі вміння застосовувати навички письма в певних життєвих ситуаціях стає активним мотивувальним засобом навчання, реалізація якого може відбуватися через виконання таких простих завдань, як написання вітальної листівки, запрошення, короткого повідомлення, списку покупок, розкладу, невеликої історії, опису за картинкою, інструкцій до виконання певної діяльності (як-от рецептів), листа другу тощо (залежно від рівня знань студентів).

Для створення коректних логічно зв'язних текстів наразі широко застосовуються методики продуктивного підходу ("product approach"), який зосереджується на отриманні конкретного результату в письмовому форматі, відтвореного за зразком. Продуктивний підхід передбачає спрямування роботи студентів на вивчення певних моделей текстів, їх лексико-граматичних структур, особливостей організації тексту і практичного застосування цих знань відповідно до умов завдання. Цей підхід орієнтується на опанування загальних стратегій і тактик організації думок, їх мовного оформлення й логіки викладу, а не на змістовий компонент [12].

Однак просте відтворення тексту за зразком знижує креативні вміння студентів і, відповідно, вмотивованість до їх опанування. Задля формування навичок креативного письма, розвитку творчих здібностей та уяви учнів/студентів доцільно застосовувати процесний підхід до написання текстів ("process writing approach"), який передбачає кілька етапів, а саме: генерування думок за обраною темою (brainstorming); відбір найкращих ідей (evaluating); логічну організацію обраних ідей, утворення взаємозв'язків між ними (mind-mapping); написання чорнового варіанта тексту (1st draft writing); перегляд і редагування написаного (peer reviewing, editing); написання чистового варіанта тексту (final draft writing); оцінку роботи викладачем і коментарі (final evaluating) [12, p. 79–80]. Такий підхід надає можливість студентам відчути себе справжніми письменниками, висловлювати індивідуальне бачення запропонованої проблеми, самостійно знаходити причинно-наслідкові зв'язки, організувати і структурувати текст за власною логікою, не копіюючи зразок.

Проте деякі науковці критикують цей підхід за надмірну увагу до креативного і змістового компонентів. Не всі учні/сту-

денти можуть удосконалити свої навички через написання творчих завдань, використовуючи методику процесуального письма, адже поза увагою залишається саме мовне оформлення ідей, що суттєво впливає на якість таких текстів. Крім того, відсутність мети й конкретного адресата згодом знижує вмотивованість до виконання таких завдань [4].

Вирішенням цієї проблеми стає використання жанрового підходу ("genre approach"), сутність якого полягає в написанні текстів різних жанрів (офіційні/неофіційні листи, повідомлення, замовлення, есе тощо). Центральною ідеєю в цьому підході є розуміння ситуативності навичок письма. У реальному житті учні/студенти стикатимуться з комунікативними ситуаціями, які передбачають наявність умінь реагувати згідно із прийнятими в суспільстві нормами та правилами, відтворюючи відповідні тексти в письмовій формі. Ознайомлення учнів/студентів із різноманітними типами текстів, вивчення стилістичних і структурних особливостей, жанрової специфіки і належності до певних соціальних умов комунікації робить процес написання текстів комунікативно і соціально зумовленим, що сприяє кращому засвоєнню цих знань [7]. Чудовими ресурсами для створення таких вправ є інтернет-джерела (вебсайти, соціальні мережі, електронна пошта тощо), де учні/студенти можуть створювати такі види текстів, як неформальний лист другу, офіційний лист-запит на роботу, лист-подяка або лист-скарга до певної компанії, готелю, магазину, рецензія на статтю/книгу, коментар щодо послуг на сайті певної організації, оголошення щодо продажу чи оренди, реклама тощо [14, с. 195–196]. Створення реальної комунікативної ситуації, де письмова відповідь є засобом спілкування й вирішення певної проблеми, мотивує учнів/студентів до виконання цих видів завдань із найвищим показником якості, оскільки чітко візуалізує реальну життєву ситуацію, з якою вони можуть стикнутися.

Аналіз вищевикладеного матеріалу показує, що задля забезпечення високої ефективності в процесі формування навичок іншомовної компетентності на письмі компромісним рішенням є комбіноване використання кількох підходів, що залежить від поставленої мети навчання. Саме майстерне поєднання різноманітних завдань і методик з урахуванням мети, індивідуальних особливостей учнів і чинників, які сприяють його успішному виконанню та засвоєнню знань, робить процес навчання захопливим і ефективним.

Висновки. Отже, формування іншомовних навичок у письмі потребує окремої уваги викладача на заняттях англійської мови та передбачає низку етапів, зокрема й навчання техніці письма й писемному мовленню як такому. Невід'ємними чинниками, що сприяють ефективному опануванню цих навичок, є постійна мотивація учнів/студентів до навчання, активність їх уяви та творчого потенціалу, а також комунікативна спрямованість і соціальна значущість. Застосування наявних програмних ресурсів і платформ інтернет-мережі є невичерпним джерелом для педагогічної креативності, увиразнює процес навчання й мотивує учнів/студентів до вдосконалення своїх мовних і мовленнєвих навичок.

Подальші наукові пошуки доцільно присвятити розробленню системи завдань, спрямованих на вдосконалення навичок письма під час створення конкретних мовних продуктів (письмових текстів), що відповідають окремій комуні-

кативній ситуації. Актуальним напрямом залишається розширення низки вправ, покликаних покращувати техніку письма на різних етапах опанування іноземної мови з використанням сучасних інтернет-ресурсів і платформ. Фундаментального студіювання потребують сучасні зарубіжні методи й підходи до контролю та коригування письмових робіт та їх помірковане впровадження у вітчизняну практику.

Література:

1. Ковтун (Бугайчук) О. Письмо як засіб і об'єкт навчання англійської мови. *Науковий вісник Ізмайльського державного гуманітарного університету*. 2002. Вип. 13. С. 16–18.
2. Ніколаєва С.Ю. Методика викладання іноземних мов у середніх навчальних закладах : підруч. Вид. 2-е, випр. і перероб. Київ : Ленвіт, 2002. 328 с.
3. Холод І.В. Методика викладання англійської мови : навч.-метод. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Умань : Візаві, 2018. 165 с.
4. Baines, L., Baines, C., Stanley G., Kunkel A. Losing product in the process. *English Journal*. 1999. No. 88. pp. 67–72.
5. Christensen C. "The Critical Role Handwriting Plays in the Ability to Produce High-Quality Written Text. 2009. URL: https://pdfs.semanticscholar.org/cef6/65d16624b74be047bcdaded00d3c5987eb77.pdf?_ga=2.193454957.1944952801.1611949947-1944716480.1611949947 (дата звернення: 26.01.2021).
6. Cutler L., Graham S. Primary grade writing instruction : A national survey. *Journal of Educational Psychology*. 2008. No. 100. pp. 907–919.
7. Dean D. Genre theory: Teaching, writing, and being. Urbana, IL: National Council of Teachers of English, 2008. 120 p.
8. Gilbert J., Graham S. Teaching writing to elementary students in grades 4–6: A national survey. *The Elementary School Journal*. 2010. No. 110. pp. 494–518.
9. Hadfield J., Hadfield Ch. Oxford Basics. Simple Writing Activities. Oxford : University Press, 2001. 67 p.
10. Harmer J. How to teach writing. Oxford : Pearson-Longman, 2004. 154 p.
11. Hawkins L.K., & Razali A.B. A tale of 3 P's—Penmanship, product, and process: 100 years of elementary writing instruction. *Language Arts*. 2012. No 89. pp. 305–317.
12. Md. Kamrul Hasan, Mohd. Moniruzzaman Akhand Approaches to writing in EFL / ESL context: balancing product and process in writing class at tertiary level. *Journal NELTA*. 2010. Vol. 15. No. 1–2. pp. 77–87.
13. Myhill D., Watson, A. The role of grammar in the writing curriculum: A review of the literature. *Child Language Teaching and Theory*. 2013. No. 30. pp. 41–62.
14. Scrivener J. Learning teaching. Oxford : Macmillan, 2005. 432 p.
15. URL: <https://www.daycareworksheets.com/beginning-sounds-phonics-worksheet/>
16. URL: <http://123kidsfun.com/free-alphabet-practice-letters-preschool-printable-worksheets/>
17. URL: <https://www.daycareworksheets.com/beginning-sounds-phonics-worksheet/>
18. URL: <https://kahoot.com/>
19. URL: <https://learnenglishkids.britishcouncil.org/>

Yelovska Yu. The development of English writing skills: from theory to practice

Summary. This paper represents an attempt to reveal the concept of foreign language skills through the prism of the term “foreign language competence”. It has been stated that foreign language skills in writing should be formed as a separate type of communication activity that requires detailed study and practice within reading, listening and speaking. This research tries to generalize theoretical foundations and practical methods of forming foreign language skills in writing. It also covers the problem of writing techniques, which comprises a set of skills in handwriting accuracy and modern national and foreign approaches of mastering them. In addition, there are examples of the current Internet resources and platforms that can be applied to diversify traditional types of tasks designed to improve these skills.

The article outlines the factors influencing on the efficiency of students' writing skills formation, among which motivation and communicative significance are highlighted. The author emphasizes the effectiveness of using information technologies, which helps to increase motivation for the learning process, regardless of the speakers' level of training.

This research reveals the necessity to determine the addressee of the written text, and the connection with the relevant communicative situation. Furthermore the author claims that certain attention should be paid on modern approaches to the development of written speech practice. This article demonstrates the structure and features of the use of productive, processing and genre writing. Moreover the advantages and disadvantages of each of the above mentioned approaches are identified. It is mentioned that while designing tasks aimed to improve writing skills one should take into account speaker's individual characteristics and the level of training. This research outlines the examples of exercises that develop the creative potential of speakers by means of implementing these approaches and modern information technology into the process of studying. This paper shortly defines the issues for further scientific research and enumerates the problems, which need thorough theoretical study and practical solution.

Key words: skills, writing, approach, exercise, Internet resource.

Zhaboruke O. A. (1949–2019),
Grand Doctor of Philology, Professor

Zhaboruke I. A.,
Candidate of Philology (Ph. D.),
Associate Professor at the Germanic Philology and Methods
of Foreign Languages Teaching Department
South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky

THE PROBLEM OF IMPERSONAL SENTENCES IN MODERN SLAVIC LANGUAGES

Summary. The problem of relations between language and speech structures, and, in particular, between their main units – the logical and grammatical structures of predication – belongs to the most essential problems of linguistics. This problem comes into existence due to a number of language phenomena, whose characteristic feature is that they cannot be projected onto a logical proposition. It distinguishes them from a great majority of utterances of Indo-European languages.

In Slavic languages these phenomena cover three types of cases. These are, first of all, the so called “one-member impersonal sentences”, “one-member nominal sentences” and such utterances, typical of these languages, as («Борщу – ціла миска», «Воды – по коліно», «Mrówek naleciało»), and the like. There are many contradictory views regarding the character of their relations with forms of thinking.

As we see it, it can be explained by the fact that, under certain conditions predicativeness overlaps the formed structure of predication – the bearer of the thought, and lends the thought a bit new accentuation, thus widening the capacity of language. As a result, on the level of language, we have a sentence, and on the level of speech – an utterance whose purpose (function) is to complete the idea, to lend certain connotation to its meaning.

The cases analysed in the article serve a good example of how thinking uses verbal “ore” for several times to adapt it to its own needs. Besides, they serve as evidence of dialectical unity between two main forms of reflection – predicativeness and predication, which may manifest itself in the diffusion of the two forms, transfer of one form into the other.

All abovementioned cases have the same origin – all of them are nothing more but the language “imprint”, the “result” of the “efforts” of thinking in its everlasting aspiration tendency to overcome the irresistible obstacle which exists between the means of the language and the infinity and diversity of the objective world around us.

Key words: Impersonal sentence, one-member sentence, nominal sentence, utterance-non-sentence, one-member nominative propositions, predicate, predication, predicativeness.

Stating the problem. The problem of relations between language and speech structures, and, in particular, between their main units – the logical and grammatical structures of predication – belongs to the most essential problems of linguistics. This problem comes into existence due to a number of language phenomena, whose characteristic feature is that they cannot be projected onto a logical proposition. It distinguishes them from a great majority of utterances of Indo-European languages.

In Slavic languages these phenomena cover three types of cases. These are, first of all, the so called “one-member impersonal sentences” («Світає», «Морозить», «Уже вечоріло»), “one-member nominal sentences” («Зима», «Ніч», «Мороз») and such utterances, typical of these languages, as («Борщу – ціла миска», «Воды – по коліно», «Mrówek naleciało», «Старику под семьдесят», «Мне душно»), and the like.)

Analysis of the existing viewpoints. The nature of these phenomena has not been clarified yet. Thus, the grammatical status of utterances like «Морозить», «Світає», and so on, remains the bone of contention among linguists. Some linguists consider them to be a reflection of a one-member subjectless proposition [1, p. 2; 14, p. 16; 3, p. 30; 4, p. 20, p. 220], others project them directly onto the objective reality and regard them as “states and processes irrespective of the doer” [5, p. 71–72; 6, p. 82, p. 129]. The advocates of the two-member proposition, on the contrary, firmly believe in the “personal” character of the utterances under consideration. *Здесь дует > Дует сильный ветер. Лет, как из ведра > Дождь лет, как из ведра.* There is also another point of view, according to which such utterances are regarded “personal” purely on the language basis – the third person singular is meant [7, p. 117; 8, p. 138].

The syntactic interpretation of these utterances is also controversial. Some grammarians believe the verbal component of this kind of utterances to be the main member of a monosyllabic sentence. It correlates with neither subject, nor predicate [6, p. 37; 9, p. 13–14]. Other linguists state that it is the main member that correlates with the subject and the predicate, still being different from both of them [4, p. 76; 10, p. 106]. Still others consider them to be a real predicate [7, p. 31; 11, p. 312–313]. As for the term “impersonal”, used with regard to these utterances, it is also controversial: in some cases it denotes the absence of the subject of the proposition or the “doer” [1, p. 76; 7, p. 129], in other cases – the absence of a noun in Nominative case and an “impersonal” verb (which is sometimes called an “unreal” third person singular [2, p. 64], or such, that is used in an “improper” meaning [2, p. 26]).

There are many contradictory views regarding the so called monosyllabic nominative sentences and, first of all, regarding the character of their relations with forms of thinking. The most popular point of view in linguistics is of their immediate interrelation with the objective reality – with the folded process of the objective reality, with one situation [7, p. 125–126; 12, p. 71–72]. Often enough, the nominative utterances are projected onto one-mem-

ber propositions [13, p. 23; 14, p. 11–12; 9, p. 30]. Inconsistent is the treatment of nominative sentences in the dictionary of linguistic terms by D.I. Ganych and I.S. Oliynykh. Thus, in one case these sentences immediately correlate with the objective reality [12, p. 126], in some other – with a folded proposition [Ibid., p. 145]. What concerns syntactic status of such utterances, the situation around this problem in linguistics is clearly formulated by G.A. Zolotova: “The qualification of nominative sentences has always been problematic. Some linguists believe them to belong to a subject type, others – to a predicate type of sentences, still others think that in the only member of such sentences, the subject is connected with the predicate” [15, p. 22].

Utterances with a noun (a pronoun) in oblique case in the initial position also cause serious controversy. These are utterances of the type: «Воды – по коліно», «Ребенку – год», «Борщу – ціла миска», etc. As we have already noted this type of utterances is rather widely spread in Slavic languages, which provides some linguists a basis for claiming it determining factor for the structure of these languages.

Let's begin analysing the polar points of view to these structures. According to one of them, such utterances (with the exception of a few types) express “processes and states without regard to the doer” and are grouped together with impersonal utterances like: «Світає», «Морозить», and so on [12, p. 76–77]. According to another one, these utterances reflect the structure of a two-member proposition and should be qualified as personal two-member sentences. The first component of such sentences – a noun (a pronoun) in an oblique case is considered the subject [6, p. 104, p. 130; 3, p. 56, p. 178]. A considerable number of grammarians recognize an utter inconsistency to the structure of the proposition, in particular, the monosyllabic character of the grammatical structure with a two-member nature of the proposition this kind of sentences correlate with. Such sentences can be qualified as “one-member subject” sentences [5, p. 11–12], or “one-member – monosyllabic” [7, p. 98–99] (the terms “one-member”, “subject” denote the correlation with a two-member proposition), and finally, – as “predicative-subjectless” [16, p. 64, p. 125] (In the latter case the term “subjectless” denotes the absence of the subject in the grammatical structure of this type of sentences).

Analysis of theoretical sources, whose aim was to clarify these problems, indicated that in linguistics as well as in philosophy, namely in the theory of reflection, there are quite enough interesting ideas, which after certain reconsideration, develop into a clear picture of the process of reflection. Let us highlight the most essential details of this picture. Perhaps the most important point of reflection is the fact that it does not “move in a linear direction, from an object to its name. There is always a personality of the “reflector” behind the process”. [17, p. 48; 6, p. 35] It means that the most important processes, connected with reflection take place in the logical link. Any immediate projecting of language phenomena onto the objective reality without taking into consideration the stage of thinking, should be regarded as such that allows considerable distortion of facts if not erroneous. The essence of mental processing of reality, that is of what is happening at the logical connecting link of reflection, may be characterised as “fusion” of objective and subjective. Keeping in mind that among the outer semiotic manifestations of this synthesis aimed at communicating information, the main place is occupied by utterances, it (the synthesis of objective and subjective)

can be termed “predicateness” (from lat. *prae-dico* – proclaim, narrate, indicate, refer to).

The authors' approach. Predicateness may manifest itself in two forms – amorphous (vague, integral) or clearly structured. The first one is a historically primary form of reflection at the level of ideas (impressions). The other, well-structured form, – is a reflection at the level of proposition. In logic it is conventionally termed *predication*. Historically it is a secondary form with respect to the integral form of reflection. It evolved on the basis of predicateness in the process of the cognitive development of thinking.

With the appearance of predication the initial form of predicateness (we use the term “predicateness” in two senses – broad (as in the first case) and more narrowly (as in the second sense) (in the future we are just going to call it “predicateness” – to dissociate ourselves from “predication”) did not pass out of use. Both forms function together harmoniously in the consciousness of people, complementing each other, and in many cases, passing from one form into the other.

Carrying the idea of the world order, the structure of predication is, at the same time, an embodiment of subjectivity. The clearest evidence of it is its ability to determine the relative significance of the substantial components of the process- relation, the most essential of which, acts in it as the subject of the proposition. This ability did not fail to attract attention of linguists as well, who while analysing the inner (semantic) structure of sentences, use such antonymous terms as “subject and object (of a thought)”, “agent” – “patient”, “bearer of the process” – “complement” (the closer) of the process, etc. Thanks to this ability, the structure of predication can act as a model the human activities process, in particular, as its imitation in proposition-relation. Compare: the subject of thought (substantial concept) – the predicate (specific nature of relation of the substantial concept in time + substantial concept – the closer of the action) // the subject of action (man) – kind of action – the object of action. Thus the structure of predication is not only the general formula of the world order, but also the imitation of the relations between the man and the world. Other subjective moments, being realized by the structure of predication, are also a projection of substantial concept in time, quantitative evaluation of this concept, evaluation of the relation of the perceived to the objective reality, such personal characteristics of the specificity of the substantial concept, as the beginning, the continuation, the end of the process, the necessity, the possibility of the latter, etc. So, as we can see, the structure of predication is the concentration of the ontological and subjective information about the world around us, in other words, it is the bearer of *meaning*.

An important point in the process of reflection worth our attention, is also the ability of thinking to perform operations on the model of algebraic ones.

On the level of language (speech) predicateness is translated into utterances of two kinds: utterances – not sentences or just utterances (the term “utterance” like “predicateness” is also used here in both broad and narrow senses) and utterances – sentences. The first type corresponds to the integral (holistic) reflection (on the level of imaginations), while the other one – to the structured form of reflection (on the level of judgments) is the voice of thoughts – elementary or extended.

The process of reflection on the level of language and thought allows us to clarify the grammatical essence of the more difficult examples: «Світає», «Морозить», etc. The structured form

of the verb – is the main variant of these utterances – it allows us to assume their correlation with the other form of reflection – the judgement. In contrast with ordinary cases, the peculiarity of the latter is that, out of the two constituents of its general (abstract) “formula” – the concept of substantiality and the concept of its being in time and space – only the second constituent – the predicate – is brought to fruition in human conscience, due to which fact it can be easily embodied in the corresponding lexical form. As for the first constituent – the subject of judgement – it remains (continues to be realized) in abstract terms – as substantiality in general. That is one of the reasons of the fact that on the speech level it is just omitted, moreover, that the form of the verb-predicate – the third person singular – clearly points to the correlation of such utterances with a two-member judgement. No less important factor, which leads to the omission of the subject is the specific character of Slavic languages, particularly the free word-order, due to which the verb-predicate can “open” (or “close”) a sentence.

To our mind these utterances should be qualified as *monosyllabic sentences with an implicated subject of generalized substantial semantics or, traditionally, – as monosyllabic personal sentences*. The verbal component in these sentences is the predicate. As to the utterances like: «Зима», «Ніч», «Мороз», etc., they correlate with the first type of reflection the holistic (“folded”). No wonder O.O. Potebnya called them as the remainder of primitive, not yet structured forms of thinking in the distant past of the mankind [2]. The “folded” character of these utterances is manifested, in particular, in attempts to convert any of them into the status of a two-member one, that is to “to extend” it predicatively we will receive several variants: *Зима > Прийшла зима > Ось вже й зима > Надворі зима*, etc. Taking all this into consideration, we will qualify this type of structures as *utterances-not-sentences with integral structure of predication, or just predicatively-integral utterances*.

The most interesting among the cases we are now speaking about are, undoubtedly, cases like: «Старіку – под сьмдесят», «Борицу – ціла миска», etc. Their existence in language is caused by the transfer of one form into the other. The above mentioned utterances are, in our view, cases of utterances-not-sentences, which appeared on the basis of the second, evolved form of reflection – reflection on the level of judgements. Utterances like «Борицу – ціла миска» were formed on the basis of the structure of modification (<ціла миска> борицу) as the result of the reinvention of relations between the main member of this structure and its modifier in the direction to predicativeness. The utterance «Старіку – под сьмдесят» originates in the structure of complementation, in particular, in the object and the modifier of the verb in the sentence: «Я даю цьому старіку под сьмдесят». Similarly we can explain the utterance «Човен прибило вітром до берега». It is a predicatively reinvented derivative of the structure of complementation as a whole «прибивати чимось щось (до чогось)». These cases should be, in our opinion, qualified as utterances-not-sentences (predicative utterances), as, unlike the latter, they do not contain a formed structure of predication. As for semantics, these utterances do not express a thought, but only a hint of it, its vague contours. Many other cases can be explained in the same way.

Sometimes (it can be easily observed in Slavic languages) even the structure of predication itself is subjected to speech re-predicating. Evidence of that is, in particular, the fact that in the sentences like «Сестру отличает скромность», «Ее бьет дрожь» [18, p. 140–141], «С тетушкой обморок» [18, p. 135–136] there

may appear certain relations similar to predicative among the components «Сестру», «Ее», «С тетушкой»: > *Сестра – скромна;* > *Она дрожит;* > *Тетушка в обмороче* and other parts of these sentences. As we see it, it can be explained by the fact that, under certain conditions predicativeness overlaps the formed structure of predication – the bearer of the thought, and lends the thought a bit new accentuation, thus widening the capacity of language. As a result, on the level of language, we have a sentence, and on the level of speech – an utterance whose purpose (function) is to complete the idea, to lend certain connotation to its meaning.

The above analysed cases serve a good example of how thinking uses verbal “ore” for several times to adapt it to its own needs. Besides, they serve as evidence of dialectical unity between two main forms of reflection – predicativeness and predication, which may manifest itself in the diffusion of the two forms, transfer of one form into the other.

Conclusions. All abovementioned cases, as well as many others, have the same origin – all of them are nothing more but the language “imprint”, the “result” of the “efforts” of thinking in its everlasting aspiration tendency to overcome the irresistible obstacle which exists between the means of the language and the infinity and diversity of the objective world around us.

References:

1. Галкина-Федорук Е.М. Суждение и предложение. Москва : Изд-во МГУ, 1956. 66 с.
2. Галкина-Федорук Е.М. Безличные предложения в современном русском языке / Вопросы синтаксиса современного русского языка. Москва: Учпедгиз. Мин. Просвещения РСФСР, 1950. С. 302–320.
3. Попов П.С. Суждение и предложение / вопросы синтаксиса современного русского языка. Москва : Учпедгиз Мин. Просвещения РСФСР, 1950. С. 5–36.
4. Шахматов А.А. Синтаксис русского языка. Ленинград : Госуд. Учебно-педагогическое издание Наркомпроса РСФСР, 1941. 620 с.
5. Кокорина С.Н. О семантическом субъекте и особенностях его выражения в русском языке. Москва : МГУ, 1979. 77 с.
6. Гвоздев А.Н. Современный русский язык. Ч. II. Синтаксис. Москва : Учпедгиз, 1958. 301 с.
7. Вихованець І.Р. Граматика української мови: Синтаксис. К.: Либідь, 1993. 367 с.
8. Виноградов В.В. Русский язык (Грамматическое учение). Москва-Ленинград : Учпедгиз, 1947. 784 с.
9. Шведова Н.Ю. Очерки по синтаксису русской разговорной речи. Москва : АН СССР, 1960. 377 с.
10. Будде Е.О. Основы синтаксиса русского языка, Казань : Издание книжного магазина М.А. Голубева, 1913. 117 с.
11. Шульжук К.Ф. Синтаксис української мови. Київ : ВЦ Академія, 2010. 408 с.
12. Дудик П.С., Прокопчук Л.В. Синтаксис української мови. Київ : ВЦ Академія, 2010. 384 с.
13. Ахманова О.С. Словарь лингвистических терминов. Москва : Советская энциклопедия, 1966. 66 с.
14. Ганич Д.І., Олійник І.С. Словник лінгвістичних термінів. Київ : Вища школа, 1985. 360 с.
15. Золотова Г.А. О принципах классификации простого предложения / Актуальные проблемы русского синтаксиса. Москва : МГУ, 1984. С. 14–18.
16. Золотова Г.А. Коммуникативные аспекты русского синтаксиса. Москва : Наука, АН СССР, Институт русского языка, 1982. 367 с.
17. Аветян Э.Г. Природа лингвистического знака. Ереван : МИТК, 1968, 221 с.

Жаборюк О. А., Жаборюк І. А. Проблема безособових речень у сучасних слов'янських мовах

Анотація. Проблема взаємовідношень між мовними та мовленнєвими структурами, зокрема й між їх основними одиницями – логічною та граматичною структурою предикації, належить до однієї з найсуттєвіших у лінгвістиці. Вона виникає через низку лінгвістичних явищ, які визначаються своєю неможливістю спроектуватися на логічне судження. Це вирізняє їх серед висловів у індоєвропейських мовах.

У слов'янських мовах ці явища охоплюють три типи випадків: так звані «односкладні безособові речення», «односкладні номінативні речення» та такі досить характерні для цих мов висловлювання, як «Борщу – ціла миска», «Воды – по коліно», “Mgówek naleciało” тощо.

Спостерігається багато суперечностей у трактуванні характеру їх співвіднесення з формами мислення.

На наш погляд, це можна пояснити тим, що за певних умов на сформовану структуру предикації – носія думки – накладається ще й предикативність, яка надає дум-

ці дещо нового обрамлення, розширюючи можливості мови. Як наслідок, на рівні мови ми маємо речення, а на рівні мовлення – висловлювання, функція якого полягає в доповненні думки, наданні їй певного конотаційного значення.

Випадки, розглянуті у статті, є яскравим прикладом того, як саме мислення адаптує мовну «руду» до своїх потреб. Крім того, це є свідченням діалектичної єдності між двома формами віддзеркалення – предикацією та предикативністю, що виявляється у взаємопроникненні цих форм, перетіканні однієї в іншу.

Проаналізовані випадки мають однакову першопричину, адже всі вони є мовним «відбитком», «результатом» тих «зусиль», яких докладає мислення у прагненні подолати вічну, неподолану суперечність, яка існує між засобами мови та безмежністю й розмаїтістю об'єктивного світу.

Ключові слова: безособове речення, односкладове речення, називне речення, висловлювання-не-речення, односкладові номінативні речення, присудок, предикація, предикативність.

*Задоріжна Н. І.,
кандидат філологічних наук,
асистент кафедри англійської філології та міжкультурної комунікації
Інституту філології
Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

РОЛЬ ПРОСОДІЇ ПІД ЧАС ПЕРЕДАННЯ ЕМОЦІЙ У ВІКТОРІАНСЬКОМУ РОМАНІ

Анотація. Статтю присвячено аналізу ролі просодії під час передавання емоцій у вікторіанському романі. Проаналізовано роль таких основних просодичних параметрів, як мелодика, частота основного тону, інтенсивність, тембр, темп та паузи у створенні певного емоційного забарвлення висловлювання, а також їх взаємодію. До корпусу експериментального матеріалу включено зразки емоційного мовлення героїв аудіокниг. Серед найчастотніших емоційних станів, які передають актори, відтворюючи пряму мову героїв вікторіанських романів, можна виділити схвильованість, незадоволення, вагання, подив, шкодування, розчарування, обурення, захоплення, схвалення, роздратування, глузування, радість, іронію, провокативність, грайливість.

Вираження досліджуваних емоцій характеризується певною комбінаторикою просодичних компонентів, проте головна роль у створенні просодичного портрету героя належить тональним та темпоральним параметрам. Загалом, негативні емоції мають більш випуклі просодичні характеристики, ніж позитивні. Найбільш яскраві просодичні контрасти притаманні іронічним, грайливим висловлюванням, а також фразам, що виражають обурення, схвильованість та глузування.

Аналізовані просодичні параметри перебувають у тісній взаємодії, а їх комбінаторика допомагає актуалізувати різні звукові портрети та емоційні стани персонажів. До диференторів емоційного мовлення належить нерегулярний темп, пролонгація ключових слів та їх тональне виділення. Яскравим засобом вираження персонажного мовлення є використання емфатичних, драматичних пауз, а також пауз хезитацій. Тембральне забарвлення не лише вказує на вікову чи гендерну приналежність персонажів, а й підсилює емоційність мовлення й доповнює звуковий портрет мовця.

Ключові слова: просодія, емоційне мовлення, тембр, частота основного тону, інтенсивність, темп.

Постановка проблеми. Останнім часом можна спостерігати підвищений інтерес серед науковців-фонетистів до виявлення просодичної варіативності на матеріалі аудіокниг різних літературних жанрів. Варіативність мовлення вивчається з різних перспектив із залученням корпусів, озвучених одним або багатьма професійними мовцями або аматорами. Дослідження базуються як на одній, так і на багатьох мовах, що дозволяє здійснити крос-культурний аналіз даних. Великі за обсягом корпуси експериментально-фонетичного матеріалу дозволяють вивчати експресивність мовлення у різних комунікативних ситуаціях. Аудіокниги є гарним зразком для отримання таких даних. Начитуючи текст аудіокниги, мовець використовує певний стиль мовлення, послуговується персоналіфікацією для

більш виразного представлення героїв. Слід розрізняти мовлення оповідача, представленого непрямою мовою, та героїв. Останнє характеризується великим різноманіттям голосових персоніфікацій у реалізації прямої мови. Корпусний аналіз аудіокниг здійснюється для покращення програм перетворення тексту на мовлення. Тому декодування тексту та його емоційного змісту на рівні просодії є важливим для розвитку експресивного синтезу мовлення високої якості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Просодія емоційного мовлення давно привертає увагу дослідників. Значний внесок у дослідження емоцій було зроблено К. Шерером [1; 2]. Розвідки, присвячені емоційному мовленню, проводять на основі природного та синтетичного мовлення [3] з урахуванням кореляції між особливостями стилю мовлення та внутрішнім станом мовця або емоціями [4], а також його крос-лінгвістичних особливостей [5]. Фонетисти здебільшого зосереджуються на дослідженні одного чи двох просодичних параметрів. До кола наукових інтересів фонетистів, які досліджують емоційне мовлення, входить аналіз тембральних характеристик [3], дослідження взаємодії тембру та частоти основного тону [6], ролі паузації у мовленні [7] тощо. Більшість фонетичних досліджень присвячені дослідженню базових емоцій та ґрунтуються на аналізі одного чи двох фонетичних параметрів. Оскільки просодичні параметри перебувають у тісній взаємодії й кожен із них виконує певну функцію вираження, доцільно враховувати їх комбінаторику під час актуалізації певної емоції.

Мета статті. Експериментально-фонетичне дослідження присвячене аналізу емоційного мовлення героїв романів Джейн Остін «Емма» та «Чуття і чуттєвість», озвучених професійними акторами. На акторське мовлення впливає ставлення, яке необхідно передати, та образ, який потрібно презентувати. Просодична варіативність емоційного мовлення залежить від взаємодії між багатоаспектною комунікативною інтенцією та механізмом лінгвістичного вираження. Під час дослідження враховувались такі просодичні параметри: мелодика, характеристики частоти основного тону (далі – ЧОТ) й інтенсивності, тембральне забарвлення, темпоральні характеристики та паузація. Для отримання достовірних результатів застосовано перцептивний, аудитивний та електроакустичний аналізи. Для обрахування отриманих даних застосовано елементи математико-статистичного аналізу.

Виклад основного матеріалу. Просодичні характеристики емоційного мовлення використовуються як засіб передавання екстралінгвістичної інформації та відіграють фундаментальну роль у передаванні емоцій та ставлень мовця. Специфічні емоції

передаються за допомогою певної комбінаторики просодичних компонентів [5]. Звуковий портрет мовця змінюється відповідно до ситуації спілкування, соціальної ролі та особливостей міжособистісних стосунків між комунікантами. Звукова палітра акторського мовлення є різноманітною за рахунок використання певної комбінаторики просодичних параметрів, тісно взаємопов'язаних між собою.

Так, наприклад, різним тембрам притаманний певний рівень гучності, тоді як нейтральний тембр або рівний голос може поєднуватись різною гучністю. Такі емоції, як радість, екзальтація, страх, розлючення, супроводжуються збільшенням тонального рівня, інтенсивності, тоді як вираження суму, пригніченості, нудьги маркуються зниженням відповідних параметрів [2], що свідчить про наявність певного звукового інваріанта щодо вираження конкретних емоцій. Виразення презирства супроводжується підвищеною гучністю, тоді як сум та нудьга характеризуються її зниженням [8]. Зміна темпоральних характеристик, зокрема й пролонгація звуків, також впливає на тембр та варіативність ЧОТ. М'який і розслаблений голос характеризується доволі вузьким діапазоном ЧОТ. Напружений голос вирізняється широким діапазоном ЧОТ.

Вибір тембрального забарвлення є важливим маркером, що вказує на емоційне забарвлення мовлення. Фонетисти вказують на певні асоціації, пов'язані з використанням певного тембру [1; 2; 3; 6; 9]. Придиховий голос асоціюється з інтимністю, шепітний – із конфіденційністю, здавлений – зі злістю, хрипкий – із нудьгою. Розслаблений голос може виражати цілий спектр емоцій, зокрема й нудьгу, сум, тоді як напружений – злість, стрес, радість, страх, упевненість, інтерес, формальність.

Тембр надає інформацію про ставлення мовця до співрозмовника, теми та ситуації спілкування. Беручи до уваги широкий спектр можливих афективних станів мовця, доречно включати до аналізу не лише емоції (страх, щастя, злість, сум), а і якості, що стосуються стану мовця та його настрою (розслаблений, знервований) або ставлення мовця (зацікавленість, дружлюбність). Тембральне забарвлення відіграє важливу роль під час диференціації тонких відмінностей в емоційних станах, тоді як тональні характеристики виконують найважливішу роль під час вираження сильних емоцій [3].

Тембральна варіативність в аналізованому корпусі емоційного мовлення вказує на вікову або гендерну належність мовців. Молоді чоловічі персонажі мають хрипкий голос, тоді як молоді героїні характеризуються дзвінками. Герої похилого віку демонструють глухий і хрипкий тембр.

У деяких випадках специфічний тембр посилює емоцію, яку передає мовець. Так, напружений голос може передавати стрес, інтерес, щастя, безстрашність, обурення; розслаблений – розслабленість, сум, нудьгу, загадковість; придиховість – винуватість, тоді як шепіт – страх, а фальцет – тривогу або подив. Останній притаманний жіночим персонажам, як-от місіс Дешвуд:

Concealing it from us! || My dear child, do you accuse Willoughby and
854 153 154 549 560 545 604 2.611

Marianne of concealment? || (Sense and Sensibility)

Під час вираження подиву героїня переходить на фальцет. Посилує емоційність висловлювань нерегулярний темп, емфа-

тична пауза, акцентуація ключових слів за допомогою темпоральних, динамічних та тональних просодичних параметрів (високі низхідні та низхідно-висхідні тони, широкий діапазон ЧОТ). Цифрові дані щодо темпу мовлення у прикладі подано в мілісекундах.

Одними з найважливіших засобів емоційності мовлення є тональні характеристики. Показники середньої максимальної ЧОТ є найвищими під час вираження таких емоцій, як схвильованість, вагання, подив, обурення, захоплення, роздратування, глузування, іронія, грайливість. Показники середньої мінімальної ЧОТ зафіксовано у висловлюваннях, що виражають незадоволення, вагання, подив, шкодування, схвалення, роздратування, глузування, провокативність, грайливість. Найширший діапазон ЧОТ показують висловлювання, що демонструють незадоволення, вагання, подив, радість, обурення, захоплення, роздратування, глузування, грайливість. Вузький та звужений діапазон ЧОТ вирізняють висловлювання на позначення шкодування, розчарування. Середній діапазон ЧОТ притаманний висловлюванням, що виражають схвильованість, схвалення, іронію, провокативність.

Найвищі середні максимальні показники інтенсивності в межах досліджуваних емоцій притаманні висловлюванням, що виражають шкодування, розчарування, схвалення. Мінімальні середні показники інтенсивності характерні для вираження незадоволення, вагання, подиву, шкодування, глузування, радості, провокативності. Найширший середній діапазон інтенсивності вирізняє висловлювання на позначення незадоволення та глузування. Найвужчий середній діапазон інтенсивності характеризує емоції шкодування, розчарування, схвалення, грайливості. Найбільшим емоційним потенціалом вирізняються висловлювання, що позначають незадоволення та глузування за рахунок яскравого та одночасного тонального та динамічного виділення. Середній діапазон інтенсивності маркує висловлювання, що виражають схвильованість, вагання, подив, обурення, захоплення, роздратування, радість, іронію, провокативність. У такому разі динамічний компонент не є проміантною ознакою для вираження відповідних емоцій та є допоміжним засобом в уявленні мовлення.

Показники середньої максимальної і мінімальної ЧОТ (в герцах)

Емоційний стан мовця	макс.	мін.	діапазон ЧОТ
вагання	499	142	357
подив	497	150	347
глузування	481	156	325
грайливість	479	162	317
обурення	495	191	304
радість	475	186	289
роздратування	490	165	284
захоплення	483	220	263
незадоволення	415	153	262
іронія	489	237	252
схвалення	392	151	241
схвильованість	476	241	235
провокативність	381	146	234
розчарування	449	260	189
шкодування	222	144	78

Показники середньої максимальної
і мінімальної інтенсивності (в децибелах)

Емоційний стан мовця	макс.	мін.	діапазон інтенсивності
незадоволення	65,2	35	30,2
глузування	65,2	35,6	29,6
подив	62,5	38,1	24,4
вагання	59	37,3	21,7
обурення	65,5	43,9	21,6
провокативність	59,6	39,7	19,9
захоплення	62,2	43,5	18,7
радість	57,4	39	18,4
схвильованість	62,3	43,9	18,4
іронія	61,9	44,2	17,7
роздратування	65,5	49,6	15,9
грайливість	60,6	48	12,6
шкодування	51,8	39,4	12,4
схвалення	53,2	41	12,2
розчарування	56,7	46	10,7

Темп аналізованого емоційного мовлення є здебільшого прискореним та нерегулярним за рахунок подовження ключових слів та їх тонального виокремлення за допомогою максимумів ЧОТ. Цифрові дані щодо темпу мовлення у прикладі подано у мілісекундах. Більша порізанисть мелодичного контуру та різкі перепади ЧОТ характерні для висловлювань, що позначають негативні емоції, як-от обурення: *Marianne here burst forth with indignation.*||

"Esteem him! || Like him!" || Cold-hearted Elinor! || Oh! Worse! than cold-hearted!
711 211 388 372 211 111 1.136 407 1.111 400

Asham'd of being otherwise || Use those words again, and I will leave the room this moment!
717 506 287 928 220 377 836

У поданому прикладі з роману «Чуття і чуттєвість» емоцію обурення підсилюють драматичні паузи, спеціальні підйоми, високі висхідні, висхідно-низхідний та рівний тони, високий регістр, широкий діапазон ЧОТ та інтенсивності. Висхідні тони також є частотними під час вираження схвильованості, як-от у мовленні Маргарет. Це допомагає підкреслити молодий вік героїні, її недосвідченість, наївність:

"Oh, Elinor!" she cried, "I have such a secret to tell you about Marianne. I am sure she will be married to Mr. Willoughby very soon." (Sense and Sensibility)

Диференційною рисою іронічних висловлювань є швидкий темп реалізації, хвилеподібний рух мелодії, превалювання емоційно-забарвлених тонів, зокрема й висхідно-низхідних. Наприклад, у мовленні Маріанни Дешвуд із роману «Чуття і чуттєвість»:

"That is to say," (791ms) cried Marianne contemptuously, "he has told you, that in the East Indies the climate is hot, and the mosquitoes are troublesome." (3,742ms).

Актори максимально широко використовують арсенал просодичних засобів під час вираження глузування. Темпоральні контрасти, емфатична пауза, широкий діапазон ЧОТ (325 Hz) та інтенсивності (29,6 dB), локалізація максимумів ЧОТ (481 Hz) та інтенсивності (65,2 dB) на ключових словах створюють яскраву звукову палітру:

"Oh! He must and shall come back," cried Sir John.
684 139 616 206 345 685

If he is not here by the end of the week, I shall go after him. (Sense and Sensibility)

Грайливий тон в емоційному мовленні характеризується широким діапазоном ЧОТ за рахунок значних тональних перепадів, високим рівнем інтенсивності, проте нешироким діапазоном, пришвидшеним нерегулярним темпом. На рис. 1 представлено висловлювання з твору «Чуття і чуттєвість», реалізовані грайливим тоном. Висловлювання розділяє драматична пауза (610 мс).

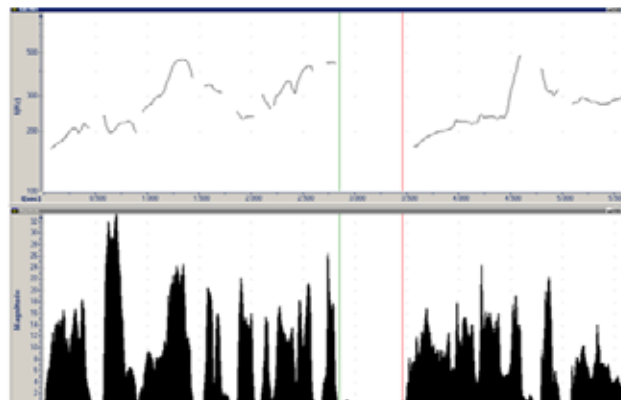

Рис. 1. "I have found you out in spite of all your tricks. | I know where you spent the morning." (Mrs Jennings)

Важливу роль в емоційному мовленні відіграє паузация. Дослідники відводять важливу роль комплексному дослідженню пауз із точки зору не лише їх тривалості, але й типу [7]. Зі структурної точки зору виділяють незаповнені та заповнені паузи. Останні можуть бути заповнені різними вокалізаціями та символічно вказувати та втому, хвилювання, поспіх, заклик до тиші тощо. Із функціональної точки зору паузи класифікують як респіраторні (паузи вдиху), дискурсивні (структурування частин дискурсу) та експресивні (виражають ставлення та емоції). До експресивних пауз належать драматичні, емфатичні, а також паузи хезитації (вагання, сумніву, невпевненості). Висловлюючи вагання, місіс Дешвуд послуговується паузою хезитації: *"To be! (148ms) sure," said she, "it is better than parting with fifteen hundred pounds at once"* (Чуття і чуттєвість). Хезитації можуть також виконувати тактичну роль у мовленні тоді, коли мовець не поспішає відповідати на запитання і свідомо відтягує час для відповіді. Тривалість пауз залежить від емоцій, які передає висловлювання. Під час вираження задумливого стану паузи мають тенденцію до подовження, тоді як вираження схвильованості супроводжується зменшенням їх тривалості.

Висновки. Отже, в межах цього дослідження проаналізовано маніфестацію позитивних на негативних емоцій у персональному мовленні вікторіанських романів. Дослідження емоційного мовлення проводилось з урахуванням основних просодичних параметрів, які значно впливають на відтворення звукових портретів персонажів та сприяють кращому сприйняттю художнього тексту на слух.

Виконане дослідження не вичерпує проблематики дослідження емоційного мовлення. Перспективними будуть дослідження складних емоцій (радість + схвалення, нерозуміння + подив), ступеня емоційності мовлення, тобто кореляції інтенсивності вияву емоцій, та їх репрезентація на фонетичному рівні. Такі розвідки поглиблюють дослідницьку парадигму новими знаннями, що дозволять отримати нові здобутки й у царині синтезу мовлення.

Література:

1. Scherer K.R. Vocal communication of emotion: A review of research paradigms. *Speech Communication* 40. 2003. P. 227–256.
2. Scherer K.R. Vocal affect expression: A review and a model for future research. *Psychological Bulletin* 99. 1986. P. 143–165.
3. Gobl C., Ni Chasaide A. The role of voice quality in communicating emotion, mood and attitude. *Speech Communication* 40. 2003. P. 189–212.
4. Mokhtari A., Campbell N. Speaking style variation and speaker personality. *SP-2008*. 2008. P. 601–604.
5. Yanushevskaya I., Gobl Ch., Chasaide A. Cross-language differences in how voice quality and f0 contours map to affect. *Journal of the Acoustical Society of America* 144. 2018. P. 2730–2750.
6. Yanushevskaya I., Gobl C., Ni Chasaide A. Voice quality and f0 cues for affect expression: implications for synthesis. *Proceedings of the 8th International Conference on Spoken Language Processing, INTERSPEECH 2005*. Lisbon, 2005. P. 1849–1852.
7. Viola I.C., Madureira S. The roles of pause in speech expression // *Proceedings of the Fourth Conference on Speech Prosody (2008 May 6–9)*. Campinas, Brazil, 2008. P. 721–724.
8. Frick R.W. Communicating emotion: the role of prosodic features. *Psychological Bulletin* 97 (3). 1985. P. 412–429.
9. Laver J. *The Phonetic Description of Voice Quality*. Cambridge : Cambridge University Press, 1980. 186 p.

Zadorizhna N. The role of prosody in communicating emotions in a Victorian novel

Summary. The article is devoted to the role of prosody in the communication of emotions in a Victorian novel. The role of the main prosodic parameters such as speech melody, fundamental frequency, intensity, voice quality, tempo and pauses and their interaction in creating a certain emotional colouring of the utterance was taken into account. The corpus of experimental material included fragments of characters' emotional speech from the audiobooks. The most frequent emotional states, expressed by actors, presenting direct speech of Victorian novels characters are excitement, dissatisfaction, hesitation, surprise, regret, disappointment, indignation, admiration, approval, irritation, mockery, delight, irony, provocativeness, playfulness.

The expression of emotions in question is characterized by a certain combination of prosodic components but in most cases the main role in producing a prosodic portrait of the character belongs to pitch and temporal characteristics. In general negative emotions have more conspicuous prosodic features than positive ones. The most prominent prosodic contrasts are observed in ironic, playful utterances as well as phrases which express indignation, excitement and mockery.

The investigated prosodic parameters are closely connected with each other. Their combination helps to actualize different sound portraits and emotional states of characters. Uneven tempo, prolongation of key words and their tonal prominence belong to distinguishing features of emotional speech. One of the effective means of characters' emotional speech accentuation is the use of emphatic, dramatic and hesitation pauses. Voice quality not only points to age or gender characteristics of characters, but also intensifies emotional coloring of speech and complements the voice portrait of the speaker.

Key words: prosody, emotional speech, voice quality, fundamental frequency, intensity, tempo.

Каленюк С. О.,*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри загальної та прикладної лінгвістики
Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського***Воронюк К. Р.,***магістрант спеціальності «Прикладна лінгвістика»
Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського*

ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЧНА ТЕКТОНІКА КОНЦЕПТУ «ВІЙНА» (НА МАТЕРІАЛІ ТВОРУ С.О. ТАЛАН «ОГОЛЕНИЙ НЕРВ»)

Анотація. Статтю присвячено дослідженню структурної організації концепту ВІЙНА з використанням польової моделі представлення структурного аналізу концепту, закономірності його вираження в українській мовній картині світу.

Структура і характеристики концепту залежать від особливостей картини світу, до складу якої він входить, її тип впливає на розуміння концепту і зумовлює його загальну цінність для носіїв цієї картини світу.

Проведено дослідження на матеріалі роману С.О. Талан «Оголений нерв». У романі авторка описує сьогодення, останні три роки, які пережила Україна, що ввійшли в історію нового часу. З огляду на це, концепт ВІЙНА отримав нові денотати в результаті появи нових лексем. Цей концепт демонструє уявлення, емоції автора, тобто визначає специфіку авторського світобачення в українському етнокультурному середовищі.

Під час дослідження цієї зони ми розглянули репрезентанти семантичного поля концепту ВІЙНА, охарактеризувавши їх значення, за допомогою методу кількісного аналізу проаналізували частоту вживання цих лексем у романі. Базовий концепт ВІЙНА – це складна модель семантико-асоціативної структури. Цей концепт має певний синонімічний ряд, що свідчить про неоднозначність та багатовекторність.

Концепт ВІЙНА в картині світу носіїв української мови має об'ємний і різноманітний когнітивний зміст і відображає результати його активної концептуалізації. При цьому в концепті ВІЙНА активніше розвивається і змінюється ближня, дальня і крайня периферія.

Під час лінгвістичного когнітивного аналізу ми виявили, що ядерна зона концепту ВІЙНА представлена найчисельнішою групою репрезентантів – лексемами на позначення військової справи. До зони ближньої периферії ми зарахували групи лексем на позначення зброї та військових угруповань. До зони дальньої периферії зараховано групи лексем на позначення військової техніки та військового обмундирування.

Ключові слова: концепт, тектоніка, лінгвокультурологія, структура концепту, лексема.

Постановка проблеми. Незважаючи на поширення, термін «концепт» досі не має однозначного тлумачення і варіюється в концепціях різних наукових напрямів. Г.Г. Слишкін визначає концепт як «умовно ментальну одиницю» [1, с. 34]. Формування концепту представлено як процес співвіднесення результатів досвідченого пізнання дійсності з раніше засвоє-

ними культурно-ціннісними домінантами, вираженими в релігії, мистецтві тощо.

Для дослідження репрезентації концепту ВІЙНА, що є ключовим у творі С.О. Талан «Оголений нерв», ми використали польову модель представлення структури концепту З.Д. Попової та Й.А. Стерніна [2].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Структуризація концепції в когнітивній лінгвістиці (за С.Г. Воркачевим [3, с. 90]) пропонується відповідно до рівня та польових принципів організації. Метод польового структурування концепції передбачає виявлення ядра та периферії концепції. Поширений у сучасному мовознавстві польовий підхід задуманий І. Тріром і Г. Іпсеном ще в 20-х роках ХХ ст. [5, с. 31].

За словами З.Д. Попової, польовий підхід представляється як «системна освіта, яка володіє не лише власною специфікою, але і зв'язками та відносинами, власною системою» [6, с. 94], що володіють визначеними характеристиками, а саме «набором елементів, що мають семантичну об'ємність, що виконують у мові єдину функцію і пов'язані між собою системними відносинами, що включають однорідні та різні елементи, що складаються не менше ніж із двох мікрополів, вертикальної або горизонтальної організації, з ядром і периферією, що характеризуються специфічними ознаками та функціями, які він виконує і які мають нечітку, розмиту границю» [5, с. 30–31].

Для виявлення польової організації концепту ВІЙНА ми досліджували його етимологію і словникові дефініції. Оскільки поле концепту складається не тільки з визначень, наведених у лексикографічних джерелах, а й із тлумачень, відображених у текстах, ми проаналізували приклади тематичних уживань слів-репрезентантів досліджуваного концепту на матеріалі твору С.О. Талан «Оголений нерв» [7].

Мета статті полягає у дослідженні та аналізі лінгвокультурологічної тектоніки концепту ВІЙНА на матеріалі твору С.О. Талан «Оголений нерв».

Виклад основного матеріалу. За польовою моделлю концепт ВІЙНА містить: ядро, до якого ми зарахували найчисельнішу групу репрезентантів, об'єднавши лексеми на позначення військової справи (60 репрезентантів); ближню периферію, представлену групами лексем на позначення зброї (20 номінацій) та військових угруповань (15 лексем); дальню периферію, що охоплює номінації на позначення військової техніки (6 лексем) та військового обмундирування (5 лексем).

Дослідивши твір, ми виявили 89 випадків слововживань лексеми *війна*: *Війна нас усіх змінила кардинально, і ми вже ніколи не будемо такими, як раніше* [7, с. 531]; *...війна втрутилася не лише в плін життя країни, а й завітала в кожну родину* (529); *Небо – суцільна чорна тканина, яку розпростерла війна над містом, щоб дірявити її снарядами* (478).

Базовий концепт ВІЙНА є складною моделлю семантико-асоціативної структури. У романі С.О. Талан «Оголений нерв» концепт ВІЙНА детермінується антонімією: з одного боку, війна є трагедією, вона руйнує все на своєму шляху, перетворюючи міста в суцільні руїни, заюшені людською кров'ю: *Війна погриміла, погепала, полякала...* (387), з іншого – війна дає змогу людині продемонструвати риси характеру, показати справжнє обличчя: *Війна скинула з кожного обличчя маску, оголила душу, показали справжні обличчя* (442).

ВІЙНА є одним із найважливіших концептів мовної свідомості та посідає визначальне місце в мовній картині світу. Про це свідчить той факт, що слово *війна* фіксується у всіх словниках. Тлумачні словники дозволяють виявити семантику ключової номінації *війна*: 1. організована збройна боротьба між державами, суспільними класами тощо. *Війна людей ість, а кров'ю запиває* (Українські народні прислів'я та приказки, 1955, 78); *Війну ведуть усі великі держави заради грабежу, поділу світу, за ринки, за поневолення народів*. 2. перен. стан ворожнечі між ким-небудь; суперечка, сварка з кимсь; боротьба [4, т. 1, с. 669]. Проаналізувавши друге значення, можна зробити висновок, що з плином часу семантика концепту ВІЙНА розширюється, що ніяк не пов'язано з мирною політикою та бажанням людей жити в мирі та злагоді.

У «Практичному словнику синонімів української мови» подано такий синонімічний ряд до слова *війна*: *брань, пря, крово/про/лиття, м'ясорубка, поет. погуляння, сварка, суперечка, сутичка, конфлікт, боротьба, змагання, суперництво, ворожнеча; пор. агресія, битва* [8, с. 55], що свідчить про неоднозначність та багатовекторність концепту ВІЙНА.

Дослідження, проведене на матеріалі роману С.О. Талан «Оголений нерв», дозволило виявити, що концепт ВІЙНА здебільшого (76% випадків) репрезентується іменниками.

Для того, щоб краще дослідити концепт ВІЙНА на матеріалі роману С.О. Талан «Оголений нерв» [7], ми використали польову модель структури концепту, за якою нам вдалося детально дослідити семантичне поле концепту. Як зазначалося вище, до зони ядра ми зарахували найчисельнішу групу репрезентантів концепту ВІЙНА – лексеми на позначення військової справи, що нараховують у тексті твору 60 слів: *офіцер, боєць, воїни, вояки, солдати, генерал, командир, військовий, полковник, бойовики, спецназівці, снайпери, війська, армія, артилерія, гарнізон, батальйон, авіація, влада, нація, хунта, майдан, мітинг, парламент, президент, держава, референдум, АТО, антимайдан, революціонер, нацгвардія, громадянин, мобілізація, фронт, біженці, окупація, волонтери, Беркут, «Небесна сотня», свобода, батьківщина, перемога, страх, постріли, кров, барикади, блокпост, стрілянина, обстріл, вибухи, бої, окопи, намет, осколки, полігон, стрільба, бомбосховище, бомбардування*. Охарактеризуємо деякі з них.

Лексемі АТО автор уживає у тексті 47 разів. АТО (Анти-терористична операція) – комплекс заходів, спрямованих на попередження, запобігання та припинення терористичних дій: *Йде АТО, в якій гинуть наші солдати, відстоюючи свою*

землю, – вже з цього можна зробити висновок, що більше ні метра ворогові не віддадуть» (170); *Йде АТО, – нагадав Геннадій, – у нас може бути те, що в Слов'янську* (213).

Репрезентантом концепту ВІЙНА у творі є номінація *Небесна сотня*, що пов'язано з описом автором подій, які відбуваються в Україні сьогодні й творять нову історію. Словосполучення *Небесна сотня* є неологізмом, що означає «збірну назву загиблих учасників акцій протесту (Революції Гідності) у грудні 2013 – лютому 2014 року» [8]. У романі ми нарахували 43 випадки слововживань словосполучення *Небесна сотня*: *З іншого боку, брат їде додому живий, нехай після поранення, але він приїжджає, а Небесна Сотня вже ніколи не повернеться* (48); *А Небесна Сотня, краці сини Вітчизни, беззбройні, з дерев'яними щитами, не хотіли жити?!* (81).

Хунта – вид авторитарного політичного режиму, військово-бюрократична диктатура, встановлена внаслідок військового перевороту, яка здійснює диктаторське правління методами терору [4, т. 11, с. 172]. Лексема *хунта* вживається у романі 34 рази: *Він зауважив, що ситуація в місті погіршується з кожним днем, тому потрібно стати на захист Севе́р-донецька «від фашистів та київської хунти, яка незаконним шляхом взяла владу в свої руки й намагатиметься поставити Донбас на коліна* (82); *Розум хворих вмикає самосвідомість, і зникає страх перед міфічним Бандерою і «кривавою київською хунтою», бо вже самі впевнилися: де з'являється російська преса – чекай провокацій або обстрілів* (430).

Майдан – велике незабудоване місце в місті або селі // площа. Базарна площа. 2. Те саме що майданчик. 3. діал. Лісова галявина. 4. діал. Смолярня. 5. ареол. Стародавня могила розкопана згори [10, с. 637]. Репрезентант *майдан* нараховує 32 випадки слововживань. У романі автор трактує цю лексеми дещо інакше, зважаючи на події, які на ньому відбуваються, лексема набуває значення акту повстання народу проти панівної влади, президента: *Майдан ущент наповнений людьми, які тримають у руках ввімкнені мобільники та запалені свічки, тужлива пісня «Плине кача», що роздирає душу на шматки* (18); *Гена був у Києві на Майдані, де вирішувалася доля країни, і від того рішення залежала доля їхнього сина* (17).

Беркут – розформований підрозділ міліції особливого призначення при Міністерстві внутрішніх справ України. Був відповідальний за дотримання громадської безпеки, боротьбу з організованою злочинністю. За основу геральдичної символіки та назви цього утворення силових структур узято хижого птаха беркута. Лексема «Беркут» представлена у творі 5 разів: *Промовці славили Донбас та «Беркут», не забули хвалебних слів про Росію, висували вимоги провести референдум, спочатку всеукраїнський, потім регіональний, лунали відкриті заклики до федералізації* (32). *Натовп знову осатаніло волав: «Ре-фе-рен-дум!», «Ра-сі-я!», «Беркут!»* (84).

Одним із репрезентантів інформаційного поля концепту ВІЙНА на матеріалі роману «Оголений нерв» стала лексема *волонтери*. Це ті люди, які підтримують бійців української армії на Сході країни, забезпечуючи їх усім необхідним (від продовольчих товарів до обмундирування), ті хто допомагав постраждалим під час проведення бойових дій. Ми нарахували 15 слововживань лексеми *волонтери*: *Волонтери до наших солдатів можуть спокійно добиратися по звільненій території, – сказав Льоня* (341); *Хлопець підключив волонтерів до пошуку, – важко дихаючи від збудження, але вже менш емоційно розповідав чоловік (там само).*

Слово *солдати* вжито 23 рази: *Так зробіть щось, змініть її на краще, а не радійте із гибелі солдатів* (172); *Дивно, як тут опинилися українські солдати?* – не стрималася Настя, пошепки звернулася до жінки, що сиділа поруч (264).

Слово *постріли* вжито 25 разів: *Усе навколо захиталося, ніби почався землетрус, постріли стали глухішими, а небо навалилося на нього чорною важкою брилою* (37); *Перша кров невинних людей, перші постріли – все це була реальність нового часу, і вона не на жарт схвилювала кожного з них* (246); *Як він міг почувти постріли?* (283).

Отже, ядерна зона концепту ВІЙНА представлена найбільш чисельною групою репрезентантів – лексемами на позначення військової справи, що нараховують у тексті твору 60 слів: *офіцер, боєць, воїни, вояки, солдати, генерал, командир, військовий, полковник, бойовики, спецназівці, війська, армія, артилерія, гарнізон, батальйон, авіація, нація, хунта, майдан, парламент, президент, держава, АТО, антимайдан, революціонер та ін.*

До зони ближньої периферії ми зарахували групи лексем на позначення зброї (20 слів) та військових угруповань (15 слів), що становить 33% від загальної кількості репрезентантів концепту ВІЙНА.

Розпочнемо з характеристики групи лексем на позначення зброї, до якої належать такі номінації: *автомат, пушка, міномет, гармати, пістолет, гранатомет, ПЗРК, гільзи, патрони, дуло, куля, розтяжки, міни, снаряди, ракети, бомби, коктейль Молотова, ніж, битка, кийок.*

Для більш детального дослідження визначимо семантику номінації *зброя* за тлумачним словником:

1. Знаряддя для нападу чи оборони // Сукупність засобів для ведення війни, бою, озброєння;
2. Уживається як символ військової справи;
3. перен. Засіб для боротьби з ким-, чим-небудь для досягнення якої-небудь мети [10, с. 443]. У романі автор використовує слово *зброя* у першому значенні.

У творі ми нарахували 94 випадки слововживань лексеми «зброя»: *За моїми спостереженнями, зазвичай там стоять ненавчені сепари, їх небагато, і часто вони або п'яні, або накурени, з ними можна впоратися легко, коли є зброя* (141); *Могли скласти зброю, не виконати наказ – і самі були б живі, й не оросилася б земля кров'ю невинних жертв, які лише хотіли змінити життя кожного українця на краще* (81).

Найчастотнішим використанням у межах зони ближньої периферії вирізняється лексема *автомат*. За нашими підрахунками лексема використана 96 разів. У тлумачному словнику наводяться такі значення слова *автомат*: 1. Апарат (машина, прилад), що виконує роботу за допомогою особливого механізму без участі людини. 2. Ручна автоматична скорострільна зброя. 3. розм. Кабіна, будка у якій знаходиться телефон-автомат [10, с. 7]. Письменниця використала лексему *автомат* у другому значенні – «ручна автоматична скорострільна зброя»: *Вони стоять віддалік, теж молоді, неохайні, напідпитку, через плече автомат* (139); *Нам замало одного автомата* (142).

На другому місці за частотою вживання перебуває лексема *пістолет* (82 рази). Саме цей вид зброї стає для героїв роману «Оголений нерв» звичайним предметом. Лексема *пістолет* вживається у прямому значенні: *Він встиг схопити руку ворога, яка тримала пістолет, і вдалим прийомом звалити його на землю* (434); *Змій різко повернувся і встиг вихопити з-за пояса пістолет Макарова і направити на хлопця* (434).

Лексема *розтяжка* нараховує 35 слововживань у творі. У тлумачному словнику подано такі значення лексеми: 1. розм., рідко. Навмисно повільне, протяжне вимовляння (слів, звуків). 2. Стальний трос, дріт і т. ін., що використовується для збереження чого-небудь у певному положенні [4, т. 5, с. 1268]. Під розтяжкою автор розуміє вид вибухової зброї, до складу якої входить натягнутий дріт, що тримає вибуховий механізм у нерухомому положенні, доторкнувшись до якого відбудеться вибух: *Або в річці скупаються твої ріжки та ніжки, – сказав Льоня, закривши капот, – там повно «розтяжок», не встигнеш і оком кліпнути, як розлетішся на шматки* (244).

У творі ми нарахували 26 випадків вживання слова *снаряд*. Тлумачний словник подає декілька значень цієї лексеми: 1. Один із видів боеприпасів для стрільби з гармати. 2. род. Пристрій для спортивних вправ. 3. род. Механізм, апарат, технічний пристрій для провадження яких-небудь робіт, наукових досліджень і т. ін. 4. заст. Спорядження (у 2, 3 знач.) [4, т. 5, с. 1351]. У романі письменниця використовує слово «снаряд» лише у першому значенні: *Було відчуття повернення з блаженного раю в пекло, де стріляють, розриваються снаряди і ти ніколи не знаєш, з якого боку чатує на тебе небезпека* (282); *Один зі снарядів влучив у процедурний кабінет інфекційного відділення міської лікарні, ніхто не постраждав* (346).

Слово *ніж* використано у творі 10 разів: *Кажуть, що знайшли у нього ніж, хоча дружина запевняє, що підкинули* (150); *Геннадій збирався встромити ножа в тіло Змія і морально підготував себе до цього* (433); *Геннадію наблизитися непоміченим майже впритул, але Гена зробив помилку – він не відразу дістав ножа, схованого за ремнем* (434).

Роман містить номінації на позначення військових угруповань, які входять до зони ближньої периферії. Під час дослідження лексем, що позначають військові угруповання, ми поділили їх на такі дві підгрупи, як «чужі» та «наші».

Семантика репрезентантів «наші» та «чужі» формується в романі на тлі реальних подій. Прибічники національних поглядів, які борються за єдність країни («наші»), та проросійськи налаштовані сепаратисти («чужі») є головними персонажами твору, між якими відбувається протистояння, конфлікт.

До підгрупи «наші» ми зарахували такі лексеми: *укропи, бандерівці, нацики*. Цікавим є той факт, що ці лексеми, попри свою пряму семантику, у тексті набувають дещо іншого значення: так називають прибічників національних поглядів.

Укропи – одне з прізвиськ українських силовиків зони АТО на Сході України. У тексті ми нарахували 109 випадків слововживань лексеми *укропи*: *Я б і зараз полетів в Україну і безкоштовно кидав би бомби на Карачун, аж поки стер би з лиця землі усю гору разом з укропами!* – зі злом кинув наостанок (167).

Бандерівці – багатозначний термін, який походить від прізвища Степана Бандери. Первинно ним називали членів Організації українських націоналістів, яку очолював Степан Бандера. Сучасне значення – ім'я націоналістів, які вважають себе послідовниками ОУНР. Після 1940-х років слово *бандерівці* вживалося на позначення українських націоналістів у радянській пропаганді. Ми нарахували 78 випадків слововживань лексеми *бандерівці*: *Я сама кістьми ляжу, а бандерівців не пушу на донбаську землю!* (3); *Скажи мені чесно: тобі не страшно було стояти з бандерівцями разом?* (72); *Чому ти зрадив Донбас і перекинувся на бік бандерівців?* (74).

У творі нараховується 85 слововживань жаргонізму *нацики* (скорочена форма слова *націоналісти*). Словник подає таке значення лексеми *націоналісти*: 1. Прихильники націоналізму 2. Прихильники, учасники національно-визвольного руху. 3. Представники вузьконаціонального напрямку в науці, мистецтві і т. ін. [4, т 5, с. 669]: *Добре, що телефон не відібрали «нацики», тож він мені подзвонив і все розповів... (484); «Нацики» спитали, скільки йому років, він сказав, що шістнадцять, – продовжила сестра (484).*

Підгрупа «чужі» представлена прибічниками проросійських поглядів і вербалізується у творі такими лексемами: *сепаратисти, комуністи, «зелені чоловічки», окупанти, ополченці, найманці, терористи, загарбники.*

У тлумачному словнику подано таке визначення слова *сепаратисти*: політ. Прибічники сепаратизму [4, т. 5, с. 1307]. Саме слово *сепаратизм* несе в собі семантику відокремлення, а тому сепаратисти у творі є прибічниками проросійських поглядів, тобто «чужими». У романі «Оголений нерв» ми нараховали 86 випадків відповідних слововживань: *Я не можу спокійно слухати, як вона радіє перемогам сепаратистів (144); На душі було тяжко, ніби країна її забула, викреслила зі свого списку разом із тими сепаратистами, які нещодавно кликали на поміч сусідню державу (229).*

Зелені чоловічки («у російському медіапросторі називаються «ввічливі люди») – жартівливо-іронічна назва російських військових без відзнак на одязі та техніці, які у складі спецпідрозділів проводили таємні, на першому етапі часто небойові операції із захоплення і блокування об'єктів під час російського вторгнення в Крим у 2014 році» [11]. У романі виявлено 56 випадків слововживань словосполучення *зелені чоловічки*: *І все це після того, як наприкінці лютого в Криму з'явилися мовчазні «зелені чоловічки» без розпізнавальних знаків (32).*

Лексема *окупанти* у творі трапляється 67 разів. Тлумачний словник подає таке визначення слова: «Той хто бере (брав) участь в окупації, загарбник» [4, т 5, с. 686.] У романі письменниця називає так людей, що загарбали території на Сході та Півдні Україні злочинним шляхом й установили там свої закони та порядки: *На думку експертів, протистояти окупантам, враховуючи чисельну перевагу, працівники міськвідділу МВД не зможуть (196); Мені здається, що вони вже давно або здали, або продали наше місто окупантам! (247); Вона спостерігала за зміною просторів Донбасу, і було відчуття, що вибухи й окупанти зі зброєю та своїми прапорами залишилися не позаду, а десь у минулому житті, про яке не хочеться думати (269).*

Отже, дослідивши зону ближньої периферії концепту ВІЙНА, ми зарахували до неї лексеми на позначення зброї (20 репрезентантів) та військових угруповань (15 репрезентантів). Група «зброя» представлена такими номінаціями, як *автомат, пушка, міномет, пістолет, гранатомет, гільзи, патрони, дуло, куля, розтяжки, міни, снаряди, бомби, коктейль Молотова*. Проаналізувавши номінації, ми встановили, що найчастіше у романі вживаються такі слова: *автомат (94), пістолет (82), гранатомет (44)* (вжиті у прямому значенні). Рідше спостерігаються випадки вживання слів *граната, міномет, куля, патрони, гільза.*

У групі «військові угруповання» ми виділили декілька підгруп («чужі» та «наші»). Підгрупа «чужі» представлена у творі

такими лексемами: *антимайданівці, сепаратисти, комуністи, «зелені чоловічки», окупанти, ополченці, найманці, терористи.* Із них більшою частотою вживання характеризуються такі слова: *сепаратисти, окупанти, «зелені чоловічки».* Дослідивши підгрупу «наші», ми можемо зробити висновок, що найчастіше у тексті твору трапляється слово *укропи* (109 випадків), а слово *нацики* вживається у романі 85 разів.

Зона дальньої периферії представлена групами лексем на позначення військової техніки та військового обмундирування, що становить 10,4% від загальної кількості репрезентантів концепту ВІЙНА у романі С.О. Талан «Оголений нерв».

Для більш детального дослідження групи лексем на позначення військової техніки розглянемо тлумачення слова *техніка*: 1. Сукупність засобів та знарядь праці, що застосовуються в суспільному виробництві та призначенні для створення матеріальних цінностей. // Галузь людської діяльності, пов'язана з вивченням, застосуванням і вдосконаленням засобів і знарядь праці. 2. Сукупність машин, механізмів, механічних пристроїв, апаратів // розм. Окрема машина або механізм. // Сукупність зброї, транспорту, засобів зв'язку, радіолокації, протихімічної оборони й т. ін., що є на озброєнні або в розпорядженні армії. 3. Сукупність прийомів, навичок, що застосовуються в певній діяльності, певному ремеслі, мистецтві. // Володіння такими прийомами, навичками; професійне вміння, майстерність. // Спосіб створення художнього зображення в живописі, скульптурі, вишиванні тощо [4, т. 5, с. 1448].

До групи військової техніки ми зарахували такі лексеми: *гвинтокрил, гелікоптер, літак, броньовик, танк, БТР (броне-транспортер).*

У романі ми нараховали 10 випадків слововживань лексеми *гвинтокрил*: *Але звідки стільки жорстокості, особливо у молоді, коли вони відкрито радіють, що «укрів розбили» чи «наші ребята молодці – збили гвинтокрил з нациками? (172); гелікоптер використовується автором твору 16 разів: Десь стріляють, там літає гелікоптер, у місто понаїхали ополченці! (226); лексема літак трапляється 45 разів: Зачувши гул літаків, Настя поспішила на балкон (428).*

У тлумачному словнику визначено, що *броньовик* – «легковий автомобіль із куленепробивними, броньованими склом, дахом, днищем та бронеплитами у дверцятках» [10, с. 98]. У тексті ми нараховали 26 випадків слововживань цієї лексеми: *А що б ти робив, якби на нашу вулицю приїхав броньовик? (100); Вулицею їхав броньовик із великим прапором (256); Настя спостерігала за потоком автівок, серед яких були переважно іномарки, і не могла натішитися, що серед них немає ненависного броньовика з чужими прапорами (276).*

Лексема *танк* (у значенні «бойова броньована всюдихідна машина на гусеницях, озброєна гарматою та кулеметами» [4, с. 1430]) у тексті вжита 56 разів: *Йому поставили питання, навіщо потрібні блокпости з бронетехнікою, танками та озброєними людьми (251); Кажуть, що за Новоайдаром сила-силенна наших танків та гармат, – пошепки сказала жінка й озирнулася (265).*

Група на позначення військового обмундирування представлена назвами предметів військової форми одягу військовослужбовців. У творі група репрезентована такими номінаціями: *балаклава, каска, бронезилет, камуфляж.* Якщо говорити про статистичні дані вживання цих лексем, то частотність використання не досить висока (всього 10% від загальної кількості

репрезентантів концепту ВІЙНА). Можливо, причиною цього став опис автором сучасних доленосних подій для країни, за яких до лав «псевдо-військовослужбовців», «захисників» потрапили всі, хто мав зброю в руках або просто вирішив підзаробити, продавши країну за папірці, не маючи військового звання і, відповідно, обмундирування.

Лексема *балаклава* нараховує у тексті 20 випадків слововживань. *Балаклава* – «головний убір (в'язаний шолом), що закриває голову, лоб і обличчя, залишаючи невеликий проріз для очей, рота або для овалу обличчя» [12]: *Не встигла Настя вишикуватися, щоб розгорнути разом з іншими прапор, як на них за чистюсь командою для «розітріву» посунули молодики в балаклавах* (122). Герої роману «Оголений нерв» хочуть за допомогою балаклави приховати обличчя від своїх жертв, від власного сумління, думаючи, що так їм буде легше втекти від жахливих вчинків.

Отже, під час лінгвістичного когнітивного аналізу до зони дальньої периферії ми зарахували групи лексем на позначення військової техніки та військового обмундирування. Чисельність цих лексем становить 10,4% від загальної кількості репрезентантів концепту у творі. До групи лексем на позначення військової техніки належать такі: *гвинтокрил, гелікоптер, літак, броньовик, танк, БТР (бронетранспортер)*. Найчастіше трапляються лексеми *танк* – 56 разів, *літак* – 45 разів. Група лексем на позначення військового обмундирування у творі вербалізується такими репрезентантами, як *балаклава, каска, бронезилет, камуфляж, форма*. Найбільшою чисельністю слововживань характеризується лексема *камуфляж* (32 рази), на другому місці – *балаклава* (20 разів), *бронезилет* – 15 разів, *каска* – 14 разів.

Висновки. Дослідження, проведене на матеріалі роману С.О. Талан «Оголений нерв», дозволило виявити, що концепт ВІЙНА здебільшого (76% випадків) репрезентується іменниками. Можна зробити висновок, що у романі концепт ВІЙНА характеризується категорією предметності, співвіднесеності з реаліями подій, що описуються у романі.

Ядерна зона концепту ВІЙНА представлена найбільш чисельною групою репрезентантів – лексемами на позначення військової справи, що нараховують у тексті твору 60 слів: *офіцер, босць, воїни, вояки, солдати, генерал, командир, військовий, полковник, бойовики, спецназівці, війська, армія, артилерія, гарнізон, батальйон, авіація, нація, хунта, майдан, парламент, президент, держава, АТО, антимайдан, революціонер та ін.* До зони ближньої периферії ми зарахували групи лексем на позначення зброї (*автомат, пушка, міномет, гармати, пістолет, гранатомет, ПЗРК, гільзи, патрони, дуло, куля, розтяжки, міни, снаряди, ракети, бомби, коктейль Молотова, ніж, битка, кийок*) та військових угруповань (*укропи, бандерівці, нацики, сепаратисти, комуністи, «зелені чоловічки», окупанти, ополченці, найманці, терористи, загарбники*). До зони дальньої периферії ми зарахували групи лексем на позначення військової техніки (*гвинтокрил, гелікоптер, літак, броньовик, танк, БТР (бронетранспортер)*) та обмундирування (*балаклава, каска, бронезилет, камуфляж*).

Концепт ВІЙНА в картині світу носіїв української мови має різноманітний когнітивний зміст і відображає результати його активної концептуалізації. При цьому в концепті ВІЙНА активніше розвивається і змінюється ближня, дальня і крайня периферії.

Література:

1. Слышкин Г.Г. Концептологический анализ институционального дискурса. *Филология и культура*. 2001. С. 34–36.
2. Попова З.Д., Стернин И.А. Очерки по когнитивной лингвистике. Воронеж : Истоки, 2001. 191 с.
3. Воркачѳев С.Г. Концепт «оскорбление» и его этимологическая память. *Теоретическая и прикладная лингвистика. Серия «Язык и социальная среда»*. Воронеж : Изд-во ВГТУ, 2000. Вып. 2. С. 90–102.
4. Словник української мови. В 11 т. Київ : Наукова думка, 1970–1980.
5. Стернин И. А. Лексическое значение слова в речи. Воронеж: Изд-во Воронеж. ун-та, 1985. 137 с.
6. Буйленко И.В. Современные представления о полевых структурах в языке. *Грани познания*. 2013. № 1 (21). С. 94–97. URL: <http://www.grani.vspu.ru/files/publics/1368528601.pdf> (дата звернення: 20.01.21).
7. Талан С.О. Оголений нерв. Харків : Клуб сімейного дозвілля, 2015. 544 с.
8. Караванський С.Й. Практичний словник синонімів української мови. Львів : БаК, 2014. 530 с.
9. Вільна енциклопедія «Вікіпедія». URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Небесна_сотня (дата звернення: 21.01.21).
10. Плумачний словник. Українська мова: енциклопедія. ред.кол.: В.М. Русанівський, О.О. Тараненко, М.П. Зяблюк та ін. 2-ге вид., випр. і доп. Київ : Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2004. 824 с.
11. Вільна енциклопедія «Вікіпедія». URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Зелені_чоловічки (дата звернення: 21.01.21).
12. Вільна енциклопедія «Вікіпедія». URL: [https://uk.wikipedia.org/wiki/Балаклава_\(головний_убір\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/Балаклава_(головний_убір)) (дата звернення: 21.01.21).

Kalenyuk S., Voronyuk K. Linguocultural tectonics of the concept of “war” (based on the work of S. O. Talan “Nude Nerve”)

Summary. The article is devoted to the study of the structural organization of the concept of WAR using the field model of structural analysis of the concept, the patterns of its presentation in the Ukrainian language picture of the world.

The structure and characteristics of the concept depend on the characteristics of the picture of the world, which includes it, its type affects the understanding of the concept and determines its overall value for the bearers of this picture of the world.

A study was conducted on the material of S. Talan’s novel «Nude Nerve». In the novel, the author describes the present, the last three years that Ukraine has experienced, which have entered the history of modern times. As a result, the concept of WAR gained new denotations as a result of the emergence of new tokens.

In the study of this area, we analyzed the representatives of the semantic field of the concept of WAR, characterizing their meaning and using the method of quantitative analysis analyzed the frequency of use of these tokens in the novel. The basic concept of WAR is a complex model of semantic-associative structure. This concept has a certain synonymous series, which indicates the ambiguity and multi-vector concept of WAR.

The concept of WAR in the picture of the world of Ukrainian speakers has a voluminous and diverse cognitive content and reflects the results of its active conceptualization. In the concept of WAR at the same time more actively develops and changes the near, far and extreme periphery.

In the course of linguistic cognitive analysis, we found that the nuclear zone of the concept of WAR is represented by the largest group of representatives, namely tokens to denote military affairs. In the area of the near periphery, we included groups of tokens to denote weapons and military groups. To the zone of the far periphery we have assigned groups of tokens to denote military equipment and military uniforms.

Key words: concept, tectonics, linguoculturology, concept structure, token.

Karachun Yu. H.,

*Candidate of Philological Sciences,
Associate Professor at the Department of Theory, Practice and Translation of English
National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute"*

Borkovska I. P.,

*Candidate of Philological Sciences,
Associate Professor at the Department of English for Humanities № 3
National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute"*

MAIN CATEGORIES OF ENGLISH SCIENTIFIC AND TECHNICAL TEXTS ON ELECTRICAL ENGINEERING

Summary. The research is devoted to the concept of “scientific and technical text” from the standpoint of socio-historical, structural-semantic, functional-semantic, socio-communicative, pragmatic, cognitive approaches.

It was revealed that the concept of scientific and technical text can be considered and modeled through the prism of text categories. Today, in the stream of modern linguistic research, foreign and Ukrainian scholars have repeatedly turned to the analysis of text categories. However, nowadays there is no similar answer on the question: “What text categories are typical for scientific and technical texts on electrical engineering?”. Having considered a significant number of classifications, only those text categories that are characteristic of the analyzed literature were generalized and analyzed: scientific and educational textbooks, scientific articles, technical contracts and technical instructions on electrical engineering. Among the main ones we distinguish: cohesion, which is manifested through external structural indicators, through the formal dependence of text components, through the implementation of logical connections between depicted objects, phenomena, facts or processes in electrical engineering; integrity (coherence), which consists in its defined logical and semantic structure, where there is a close relationship between the components; informativeness, which consists in the ability of the text to be a carrier of the completed message and a channel for transmitting and providing society with information, which in turn will encourage communication; articulation, the possibility of such a text to be divided into separate text fragments so that the compositional and syntactic structure of the scientific and technical text was clear to the recipient of information; completeness is considered as the sufficiency of the textual form and volume of the material, which is determined by a sufficient number of syntactic structures to cover this topic in accordance with the communicative purpose and intentions of the author of the text; consistency in the scientific and technical text is realized in the use of functional-syntactic means for logical transition from one opinion to another, from gradual delivery of research results to society and gradual summarization of conclusions that contribute to convincing substantiation of facts and evidence; pragmatism is expressed by the author’s choice of optimal language means for successful delivery of information, to facilitate its understanding by the recipient, by deploying the material in a logical sequence to achieve pragmatic goals of communication with the reader / listener, which facilitates the addressee’s influence on the recipient.

Key words: scientific and technical text, electrical engineering, text category, cohesion, coherence, informativeness, structure, completeness, pragmatism.

Formulation of the problem. Today, in the era of information technology and scientific and technical achievements, not only scientific discovery but also its successful transmit to the public is of great importance. Acquaintance of the audience with the results of scientific research is often due to scientific and technical literature. Scientific and technical text, in particular on electrical engineering, is created in the process of scientific research in this field, the implementation of theoretical and practical scientific and technical developments, the implementation of the results in production. Thus, there is a need to analyze scientific and technical literature, especially to define its main categories that determine the topicality of chosen topic of the research.

Analysis of the latest researches and publications. Scientific and technical text is studied by functional stylistics, which studies the features of language norms in accordance with the scientific style; linguistic pragmatics, which analyzes the purpose of communication participants, as well as a person’s attitude to their own and others’ speech; linguistics of the text, which explores the norms of construction, structural and stylistic features of scientific and technical text; psycholinguistics, which clarifies the processes of language creativity, perception and formation of speech and the correlation of these processes with the language system.

Modern linguistic studies focus on structural, semantic and pragmatic peculiarities of scientific and technical text, the main works are: E. Aznaurova, F. Batsevych, I. Bekhta, M. Brandes, Dzh. Braun, N. Valhina, A. Vezhbitska, T. Drozdova, N. Enkvist, O. Yemets, T. Yeshchenko, Zh. Alzheo, A. Zahnitko, T. Zuienko, N. Ishchenko, M. Kautkhard, V. Kozlovskiy, N. Kravchenko, V. Kukhareno, T. Maslova, A. Matvieieva, I. Naumenko, T. Radziivska, O. Selivanova, Z. Turaieva, O. Sheihal and others. Since in linguistics there is no single view on texts’ categories and their quantity, we consider this problem controversial and unresolved issues.

Formulation of goal and tasks of the research. The goal of the research is to define and analyze main categories of English scientific and technical texts on electrical engineering.

Formulated object led to the task solving, such as:

- focus on such concept as “scientific and technical text”;

– define and analyze main categories of English scientific and technical texts on electrical engineering.

Object of the research – are English scientific and technical texts on electrical engineering: instructions, contracts, manuals, articles.

Subject of the research – are main categories of scientific and technical texts on electrical engineering in the English language.

The **material** of the research are 10 296 pages of science and technical literature: (15 manuals, 9725 pages), 15 scientific articles (160 pages), 15 technical contracts (70 pages) and 15 technical instructions (341 pages).

Main material. Analysis of general theoretical material showed that scientists considered the scientific and technical text from such standpoint as:

– socio-historical approach, according to which the scientific and technical text is defined as a written product that represents the results of intellectual and scientific activities of society in different eras of its existence;

– structural-semantic approach, according to which the scientific and technical text is a statement that is characterized by a set of consistently interconnected phrases and completeness;

– functional and semantic approach, according to which the scientific and technical text is considered as a complete semantic unity due to the semantic and functional relationships of the elements of the text;

– socio-communicative approach, according to which the scientific and technical text is defined as a complex communicative mechanism, where the text is a product of scientific activity and a mediator of speech (communicative) activity between the speaker and the recipient of information;

– pragmatic approach, according to which the scientific and technical text is considered as a means of socio-psychological influence on the recipient, because according to O. Yemets [1], N. Ishchenko [2] communication in the scientific environment and beyond is carried out mainly through the text, which is able to some extent to influence the consciousness of the recipient and motivate him to certain actions;

– cognitive approach, according to which the scientific and technical text is considered as a way of cognition under the influence of certain socio-pragmatic factors.

Having considered and analyzed the multifaceted interpretation of the scientific and technical text from the standpoint of socio-historical, structural-semantic, functional-semantic, socio-communicative, pragmatic approaches, an attempt is made to generalize it in own definition of this concept.

Thus, the scientific and technical text is an ordered structural-semantic, compositional-stylistic and functional-pragmatic unity, united by different types of lexical, logical, grammatical connections, which represents the results of human scientific activity, serves as a means of transmitting scientific information, which are implemented in accordance with the motive, purpose, chosen topic, idea and audience.

Functional approach to the study of scientific and technical text has led to the actualization of the problem of text categories that reflect the most essential and general properties, features and stages of its ontological, epistemological and structural features. However, there is no single view on their number, status and hierarchy. We share the opinion of M.M. Kozhina [3] that the text category is

a mandatory system-forming feature, which determines the scientific and technical text.

Currently, there is significant number of classifications of text categories, varying depending on the author and style, background and genre of texts.

S. Tycher considered the scientific and technical text as a holistic communicative statement with a certain set of categorical features (text categories), namely: coherence (cohesion), integrity (coherence), linearity, informativeness, acceptability, intertextuality, situationality and completeness [4]. L. Matsko divided the categories of scientific and technical text into two groups: semantic and structural. The researcher referred to the first as informativeness, completeness, communicativeness, integrity, and to the second – integration, coherence, linearity and structure [5, p. 33–34]. I. Kovalyk believed that the main categories of the text include coherence, intertextuality, informativeness, communicativeness, linearity, integrity, structure and structural and semantic completeness [6]. V. Kukharenko believed that every scientific and technical text must have such categories as structure, cohesion (cohesion), integrity (coherence), anthropocentricity, conceptuality, informativeness, systematics, integrity, modality, pragmatism and focus [7, p. 74]. According to L. Matsko, the most important categories are coherence, integrity, structure, linearity, informativeness, completeness [5].

Having considered the main text categories, we consider it expedient to generalize and allocate common and defining for the scientific and technical text of electrical engineering, which include cohesion, coherence, informativeness, structure, completeness, pragmatism, because such categories allow us to consider the scientific and technical text as a system of higher rank, because it is modeled only by their totality.

English scientific and technical text can be characterized by a clear structural combination of phrases in sentences, sentences in paragraphs, paragraphs in paragraphs, paragraphs in sections, etc., it is in this manifestation of the category of coherence, through the implementation of logical connections between the depicted objects, phenomena, facts or processes in electrical engineering.

A feature of scientific and technical text on electrical engineering of modern English is the presence of semantic similarity between syntactic structures, where each previous sentence is a necessary element in the formation of the next, where each subsequent event is due to the previous one. The category of coherence of scientific and technical text is a phenomenon of structural, semantic and communicative integrity, having relations: form, content, function.

Any scientific and technical text has certain types of coherence: structural and semantic coherence (by which we mean words, phrases close in meaning, grammatical and stylistic units, forms and categories) and semantic (based on events and the development of the topic, content).

However, the question of defining the types of cohesion, their number and systematization in modern linguistics has not found an unambiguous solution, because the scientific and technical text is not only informational and structural unity, but also a functionally complete linguistic whole. Based on the scientific work of Z. Turaeva [8], N. Fairclough [9], an attempt was made to distinguish the following classification types of cohesion:

– formal-grammatical coherence is based on the use of conjunctions, pronouns, adverbs, articles, numerals, adjective inversions;

- the semantic coherence of the scientific and technical text is expressed through the repetition of common seven connected words;

- onomasiological connection with the characteristic repetition of word-forming (derivational) components of complex terminological units;

- semantic coherence is based on the involvement of the mechanism of logical connections of text units, which is expressed in causal relations between the elements of the whole text, in the development of induction and deduction of scientific and technical text;

- structural-compositional coherence of the scientific and technical text presupposes the conformity of the compositional organization to a certain style, which ensures the homogeneity and harmony of the content;

- stylistic connection with the use of metaphors as word-forming elements of complex noun terms that arise from the similarity of external features (size, shape, consistency, appearance) and by functional analogy;

- reference coherence is characterized by the correlation of the text fragment with reality, for example, the conclusions of scientific research and the presentation of its results in the text fragment;

- figurative cohesion is based on associations previously obtained in different ways: visual, auditory or tactile;

- pragmatic coherence of scientific and technical text is focused on interactivity, compliance of motives to achieve and conditions of realization of its understanding.

After analyzing the main types of coherence in the scientific and technical text, we can conclude that they are all aimed at ensuring its integrity (coherence). The category of integrity (coherence) is another of the leading features of the scientific and technical text, which consists in its definite logical and semantic structure, where there is a close relationship between the components. In modern linguistics there are:

- structural coherence, which is characterized by the integral design of scientific and technical text, its internal organization, the semantic unity of its elements, the transition from one part of the text to another with the help of certain language units;

- semantic coherence, which consists in the unity of the theme, which is the core of the entire scientific and technical text;

- communicative coherence, based on the consistent expression of thoughts, actions, results in the next syntactic structure, based on the communicative plan, on the previous syntactic structure, thus forming a thematic chain, which has a final character.

The author of the scientific and technical text chooses the topic himself; determines the scope and sequence of presentation of the material in accordance with the specified topic; determines the degree of disclosure and coverage of details in accordance with the topic, etc. Given the presence and totality in the scientific and technical text of all the above points, we can say that the scientific and technical text is complete, because the completeness of the scientific and technical text is considered as the sufficiency of text form and volume of material that determine sufficient syntactic structures to cover this topic in accordance with the communicative purpose and intentions of the author of the text.

Only after the recipient processes the text message, determines the degree of sufficiency of information to meet their communication needs, he can talk about the degree of its completion. The semantic aspect of the completeness of the scientific and techni-

cal text can be determined through the percentage of disclosure of the topic chosen by the author.

We consider the division (structure) of a scientific and technical text as the possibility of such a text to be divided into separate text fragments in order for the compositional and syntactic structure of the scientific and technical text to be clear to the recipient of information. To do this, within each part of the text is divided into paragraphs, sections, subsections, paragraphs, sub-paragraphs, paragraphs, parts, etc., which are autosemantic units, because in their absence there are difficulties in perceiving and understanding the information encoded in it. However, such a division is conditional, because each specified passage of text requires reliance on the entire scientific and technical text.

Structure in a scientific and technical text can be expressed in four ways:

- graphic, when the author uses various graphic symbols for convenient classification of the material: parentheses, quotation marks, numbering;

- grammatical, when the author uses insert constructions in a complex syntactic structure for a more detailed description; contract parts of complex syntactic construction; connectors: connecting, opposite;

- lexical, when the author uses monosyllabic words or repetitions of lexical units within one context;

- compositional, when the author divides the scientific and technical text into separate fragments: syntactic constructions, paragraphs, paragraphs, sub-paragraphs, sections, subsections, paragraphs, etc. [10].

Since the main task of any scientific and technical text is the accumulation, storage and transmission of information in the field of science and technology, we can talk about its informativeness (communicativeness), which is the ability of the text to be a carrier of the completed message and information transmission channel which in turn will encourage communication.

The category of informativeness is responsible for the amount of information (whether this information is enough for scientific communication), for its content (how logically and consistently presented information), for its relevance (how important the information is for further research or able to satisfy, provide the reader / listener with necessary facts in the field of science), for novelty (how new are the results of scientific research), for accessibility (how uncomplicated and understandable the information is for the recipient), for reliability (how true and correct are the results of scientific research), for usefulness (how the results of scientific experiments can be used in further explorations or applications).

The category of sequence in the scientific and technical text is realized in the use of functional-syntactic means for logical transition from one thought to another, from gradual delivery of research results to society and gradual summarization of conclusions that contribute to convincing substantiation of facts and evidence.

Scientific and technical text, like any other text, is not devoid of pragmatics, because the author wants it to be better understood by the reader / listener, but if such principles are absent, then the essence of language communication is violated [11].

The pragmatic category of scientific and technical text is expressed by the author's choice of optimal language means for successful delivery of information, to facilitate its understanding by the recipient, by deploying the material in a logical sequence to achieve pragmatic goals of communication with the reader / listener.

Thus, scientific and technical text serves to accumulate, generalize, represent the results of research branches serve different genres of scientific style texts, which is a means of implementing theoretical and applied scientific and technical developments.

All categories in this literature are extremely important, because only their combination models the whole definition of the concept of scientific and technical text.

References:

1. Ємець О.В. Максима кількості як критерій прагматистичного аналізу тексту. Філологічні науки: зб. наукових праць. 2014. Вип. 18. С. 89–94.
2. Іщенко Н.Г. Науково-технічний стиль у системі функціональних стилів. Наукові записки нац. ун-ту «Острозька академія». 2014. Вип. 46. С. 78–80.
3. Кожина Н.М. Стилистика русского языка. Москва : Флинт, 2008. 464 с.
4. Тичер С. Методи аналізу тексту и дискурса. Харьков : Гуманитарний центр, 2009. 356 с.
5. Мацько Л.І. Стилистика української мови. Київ : Вища школа, 2003. 462 с.
6. Ковалик І.І., Мацько Л.І., Плющ М.Я. Методика лінгвістичного аналізу тексту. Київ : Вища школа, 1984. 417 с.
7. Кухаренко В.А. Інтерпретація тексту. Вінниця : Нова книга, 2004. 272 с.
8. Тураева З.Я. Лингвистика текста. Москва : Флинт, 1986. 127 с.
9. Fairclough N. Discourse and text: linguistic and intertextual analysis within discourse analysis. *Discourse and Society*. 1992. № 3. P. 192–217.
10. Радзівська Т.В. Текст як засіб комунікації. Київ : інститут української мови НАНУ, 1998. 194 с.
11. Іщенко Н.Г. Жанрова палітра наукової комунікації. *Наукові записки*. 2014. Вип. 42. С. 67–69.

Карачун Ю. Г., Борковська І. П. Основні категорії англomовного науково-технічного тексту з електричної інженерії

Анотація. Наукову статтю присвячено висвітленню поняття «науково-технічний текст» із позицій соціально-історичного, структурно-семантичного, функційно-смыслового, соціокомунікативного, прагматичного, когнітивного підходів. У процесі дослідження з'ясовано, що поняття «науково-технічний текст» можна розглядати та моделювати через призму текстових категорій. Сьогодні у річищі

сучасних лінгвістичних досліджень зарубіжні та вітчизняні науковці звертаються до аналізу текстових категорій. Проте одностайної відповіді на запитання про те, які ж саме категорії властиві для науково-технічних текстів з електричної інженерії, ми не знаходимо. Розглянувши значну кількість класифікацій, нами узагальнено та проаналізовано лише ті текстові категорії, що є характерними саме для аналізованої літератури: науково-навчальні підручники, наукові статті, технічні контракти та технічні інструкції з електричної інженерії. Серед основних виділяємо: зв'язність (когезію), що має вияв через зовнішні структурні показники, через формальну залежність компонентів тексту, через реалізацію логічних зв'язків між зображуваними предметами, явищами, фактами чи процесами в електричній інженерії; цілісність (когерентність), що полягає у визначеній логіко-смысловій структурі тексту, де наявний тісний взаємозв'язок між складниками; інформативність, що характеризується у здатності тексту бути носієм завершеного повідомлення та каналом передавання й забезпечування суспільства інформацією, що спонукатиме до комунікації; членування як можливість такого тексту бути поділений на окремі текстові фрагменти, щоб композиційно-синтаксична структура науково-технічного тексту була зрозумілою для отримувача інформації; завершеність як достатність текстової форми та обсягу матеріалу, що визначають достатньою кількістю синтаксичних структур для висвітлювання зазначеної теми відповідно до комунікативної мети та намірів автора тексту; послідовність як використання функційно-синтаксичних засобів для логічного переходу від однієї думки до іншої, від поступового доставляння результатів наукового дослідження до суспільства та поетапного підсумовування висновків, які сприяють переконливому обґрунтуванню фактів та доказів; прагматичність, виражену вибором автора оптимальних мовних засобів для успішного доставляння інформації, для полегшення її розуміння реципієнтом за допомогою розгортання матеріалу в певній логічній послідовності для досягнення прагматичних цілей свого спілкування з читачем/слухачем, що полегшує вплив адресанта на адресата.

Ключові слова: науково-технічний текст, електрична інженерія, текстові категорії, зв'язність (когезія), цілісність (когерентність), інформативність (комунікативність), членування (структурованість), завершеність, прагматичність.

Карікова Н. М.,

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри українознавства та мовної підготовки іноземних громадян
Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця

ПРО НОРМАТИВНІСТЬ УЖИВАННЯ АКТИВНИХ ДІЄПРИКМЕТНИКІВ У СУЧАСНІЙ ФАХОВІЙ МОВІ

Анотація. Розпочата майже сто років тому мовознавча дискусія щодо нормативності вживання дієприкметників активного стану теперішнього часу на **-чий** (**-а**, **-е**) у тогочасній українській літературній мові, як бачимо, триває і сьогодні. Одні лінгвісти вважають такі конструкції, як *виконуючий обов'язки, обслуговуючий персонал, контролюючі органи* та ін., цілком прийнятними й правильними. Натомість більшість сучасних науковців наполягають на тому, що такі форми є дослівним перекладом із російської мови (пор.: рос. *исполняющий обязанности, обслуживающий персонал, контролирующе органы*), і категорично заперечують їх використання. Останні слушно зауважують, що українська мова здатна заміщувати такі скальковані (переважно з російської мови) лексеми цілком природними формами, не порушуючи при цьому морфологічних норм літературної мови.

Результатом такої невизначеності серед вітчизняних мовознавців є розхитування норм сучасної літературної мови, що ми й спостерігаємо, беручи до рук підручники для вищої школи. Фахова мова, призначена насамперед для студентів вищих навчальних закладів, на жаль, рясніє такими неокочирними лексемами, як *наступаючий, перевіряючий, прогресуючий, демонструючий, існуючий, діючий, лідируючий* і т.д. (пор.: рос. *наступающий, проверяющий, прогрессирующий, демонстрирующий, существующий, действующий, лидирующий*).

Уважаємо, що мовцям слід уникати активних дієприкметників на **-чий**, адже сучасна українська мова знає багато способів заміщення таких небажаних форм. Підкріплюємо свою думку мовознавчими поглядами перших нормалізаторів української літературної мови 20-х років минулого століття, які обстоювали позицію неживання активних дієприкметників на **-чий**, покликаючись на відсутність таких форм у народній мові та у творах письменників-класиків.

У нашій розвідці ми подаємо приклади використання таких небажаних мовних одиниць, узяті з фахової навчальної та навчально-методичної літератури, а також нормативні способи обминання активних дієприкметників на **-чий** (**-а**, **-е**).

Ключові слова: дієприкметники активного стану на **-чий**, сучасна українська літературна мова, фахова мова, нормативність.

Постановка проблеми. Завдання сучасної вищої школи полягає, як відомо, у підготовці висококваліфікованих фахівців, здатних ефективно й успішно працювати в певній сфері професійної діяльності. Невід'ємною частиною підготовки спеціалістів будь-якої галузі є набуття ними професійних компетентностей. Мовна компетентність як складник цих компетентностей відіграє надзвичайно важливу роль у подальшій профе-

сійній діяльності фахівців, тому опанування державної мови на високому рівні сприяє успішній діловій кар'єрі спеціалістів із вищою освітою.

Сьогодні створено вже чимало навчальної та навчально-методичної літератури будь-якого професійного спрямування для студентів профільних вишів, проте, на жаль, далеко не всі підручники й посібники написано гарною, добірною та чистою українською мовою. Трапляються видання, на сторінках яких можна знайти прикрі мовні помилки або випадки вживання небажаних лексичних форм, що в подальшому призводить не тільки до неправильного засвоєння матеріалу, а й до спотвореного відтворення його студентами.

У цій статті хочемо звернути увагу на одну з розповсюджених помилок, якої припускаються сьогоднішні автори-укладачі численних книжок, посібників, методичних рекомендацій, конспектів лекцій та ін., а також коректори та редактори фахової навчальної літератури, – це вживання активних дієприкметників на **-чий**.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання нормативного використання активних дієприкметників на **-чий** висвітлюється в наукових працях І. Вихованця, А. Загнітка, Л. Струганець, О. Пономарева, І. Фаріон, Ю. Ющука, О. Сербенської та ін., проте ґрунтовних розвідок з окресленої теми в сучасному мовознавстві бракує.

Мета статті – на основі вибіркового аналізу навчальної та навчально-методичної літератури, призначеної для студентів профільних вишів, дослідити нормативність уживання активних дієприкметників на **-чий** у сучасній фаховій мові.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до чинного «Українського правопису» дієприкметники активного стану теперішнього часу на **-чий** (**-а**, **-е**) вживаємо переважно в значенні прикметників та іменників: *квітучий, живучий, лежачий, стоячий* [1, с. 122], тому нормативними слід уважати конструкції на кшталт *квітучий сад, лежачий камінь, стояча вода*, натомість такі форми, як *квітучий навесні сад; лежачий на дорозі камінь; стояча у ставку вода* є неприпустимими для мовців, які дбають про чистоту й правильність своєї мови.

Проте слід зазначити, що однозначного погляду на це питання в сучасному мовознавстві немає. Так, на думку І. Ющука, активні дієприкметники недоконаного виду, утворені від перехідних дієслів, як-от *«поважаюча себе людина», «виконуючий пісню артист»*, не відповідають нормам сучасної української мови, проте вислів *«виконуючий обов'язки»* є правильним, адже, за словами мовознавця, «цей вислів має значення іменника» [2, с. 398].

Протилежну думку висловлюють Л. Мацько та Л. Кравець (авторки навчального посібника «Культура української фахової

мови)), які зазначають, що в сучасній українській мові вважається ненормативним уживання активних дієприкметників теперішнього часу, утворених за допомогою суфіксів **-уч**, **-юч** і **-ач**, **-яч**, тому правильно говорити й писати *завідувач* замість *завідуючий*, *навколишній* замість *оточуючий*, *виконувач* обов'язків замість *виконуючий* обов'язки та ін. [3, с. 117].

Суголосно з цими мовознавчинями висловлюється й І. Фаріон, що пристає до того ж на думку «провідного українського вченого І. Вихованця, який трактує ці утворення як суржик і неприродні явища в нашій мові» [4, с. 83].

Прихильником цієї позиції був і мовознавець О. Пономарів, який радив російські активні дієприкметники заступати українськими прикметниками й іменниками, а не робити дослівний переклад, як-от: рос. *постоянно действующая выставка* – *постійно діюча виставка*, а треба *постійна виставка*; рос. *преобладающая часть* – *переважаюча частина*, а треба *переважна частина* і т. ін. [5, с. 136].

На наш погляд, мовцям слід уникати активних дієприкметників на **-чий**, адже сучасна українська мова знає багато способів заміщення таких небажаних форм, як *пануючий*, *дискредитуєчий*, *всеохоплюючий*, *бажаючий*, *головуючий* і т.д., що є калькуванням із російської мови (пор.: рос. *господствующий*, *дискредитирующий*, *всеобъемлющий*, *желающий*, *председательствующий*). Підкріплюємо свою позицію мовознавчими поглядами перших нормалізаторів української літературної мови 20-х років минулого століття (до яких зараховуємо В. Ганцова, М. Гладкого, О. Курило, О. Синявського, С. Смерчинського, С. Сулиму), які категорично заперечували вживання активних дієприкметників на **-чий**, покликаючись на відсутність таких форм у давній книжній мові, у народній, або, як тоді казали, живій мові, а також у творах письменників-класиків XIX ст. – поч. XX ст.

Прикметно, що це питання було одним із дискусійних і на той час. Так, у 1925 році П. Бузук писав, що українська літературна мова ще «не втратила здатності утворювати дієприкметники ... теп.ч. на **-чий**» і що саме з мови літературної «дієприкм. цієї категорії переходять і до народньої мови, якщо ця справді сама вже втратила здатність» [6, с. 7]. Аналогічної позиції дотримувався й О. Матвієнко [див.: 7, с. 38–52].

На противагу ним виступали О. Курило, В. Сімович, М. Сулима, О. Синявський, І. Огієнко, В. Ганцов. Так, О. Курило в 1925 році писала: «Українська мова не знає ані активних дієприкметників на **-чий**, **-(в)ший**, ані пасивних на **-мий** у тому творенні та в тій функції, як їх уживає сучасна українська літературна мова, наприклад: – *Тварини, живічі й живші на землі. Факт, спостерігаємий... Незадовольняючі наслідки. Вражаючий випадок. Далекосягаюча спеціалізація...*» [8, с. 9].

В «Українській фразі» (1928 р.) М. Сулими читаємо: «В українській мові є лише дієприкметники переємного стану минулого часу на **-ний** і **-тий**; напр.: *писаний*, *несе́ний*, *поши́тий*, *узятий* тощо. Сучасна й відома стародавня українська народньо-масова та добра письменницька мова не утворює й давно вже не знає дієприкметників теперішнього часу прямого стану на **-чий** (црк.-сл.-**щий**), минулого часу прям. стану на **-ший** і теперішнього часу переємного стану на **-мий**». І далі: «В українській народній мові так само немає таких дієприкметників; замість бувають описові звороти, дієприслівники на **-чи** та **-ши**, прикметники, іменники, дієприкметники на **-ний**, **-тий**. Цих самих способів обминати

зниклі дієприкметники уживає й українська літературна мова» [9, с. 72].

Сучасні мовознавці пропонують заступати дієприкметники активного стану теперішнього часу на **-чий** (**-а**, **-е**) різними способами. Подаємо найпоширеніші з них:

1) використовуємо віддієслівні прикметники із суфіксом **-льн(ий)**, наприклад:

не *випереджаючі темпи*, а *випереджальні темпи*;
не *вичікуюча тактика*, а *вичікувальна тактика*;

2) уживаємо віддієслівні прикметники із суфіксами **-івн(ий)**; **-лив(ий)**; **-ч(ий)**; **-н(ий)**, на зразок:
замість *пануючий клас* – *панівний клас*;
замість *виснажуюча праця* – *виснажлива праця*;
замість *правовстановлюючі документи* – *правовстановчі документи*;

замість *супроводжуючі особи* – *супровідні особи*;

3) використовуємо відіменникові прикметники на **-цій(-ний)**, наприклад:

не *інтегруючий чинник*, а *інтеграційний чинник*;

не *консолідуєчий результат*, а *консолідаційний результат*;

4) уживаємо прикметники або інші частини мови від інших коренів:

замість *бажаючі виступити* – *охочі виступити*;

замість *вражаючий ефект* – *приголомшливий, могутній ефект*;

замість *лідуюча партія* – *перша, провідна партія*;

замість *слідуючий раз* – *наступного разу*;

5) використовуємо іменники:

не *доповідаючий*, а *дповідач*;

не *завідуєчий відділом*, а *завідувач відділу*;

не *керуючий справами*, а *керівник справ*;

6) уживаємо дієприслівникові звороти, наприклад:

замість *виступаючі фахівці зазначили* – *виступаючи, фахівці зазначили*;

7) передаємо підрядними реченнями зі сполучниками *що*, *який*, *котрий*, на зразок:

замість *непрацююча фабрика* – *фабрика, що не працює* і т. ін. [4, с. 85–88].

У сучасній фаховій мові часто натрапляємо на такі небажані конструкції, як *слідуюча формула*, *обмежуючий кредит*, *діюче законодавство*, *контролюючі органи*, *супроводжуючі документи*, *інтегруючий чинник*, *регулююча система*, *ведучий спеціаліст*, *обслуговуючий персонал*, *стимулюючий фактор* та ін.

Наводимо приклади порушення цієї морфологічної норми, а також подаємо способи обминання активних дієприкметників на **-чий**. Так, в одній із монографій, призначеній, між іншим, для аспірантів та студентів вищих навчальних закладів економічних спеціальностей, читаємо: «Виділені тенденції стають опорною базою, користуючись якою можна зрозуміти сутність успішних стратегічних маркетингових дій, оптимальних тактичних прийомів і виникаючих можливостей, прогнозувати їхнє наступне використання» [10, с. 7]; «У даний час можливості доступу, що комутуються ..., не задовольняють зростаючу кількість користувачів Інтернету» [10, с. 27]; «Хоча студенти і становлять досить великий сегмент української онлайн-аудиторії, у загальному співвідношенні категорій **працюючих/непрацюючих** користувачів перевага належить першій категорії – 62,91% проти 37,09% відповідно»

[10, с. 30]; «Отже, аналіз переваги – це не одноразова дія, вона має бути формалізована на підприємстві як одна з постійно діючих функцій» [10, с. 37]; «По-перше, стратегія – це сукупність принципів, пріоритетних цілей та напрямів діяльності підприємства в існуючому й постійно змінювальному бізнес-середовищі» [10, с. 40].

Отже, замість «зрозуміти сутність ... виникаючих можливостей» краще написати «зрозуміти сутність ... можливостей, що виникають»; «можливості ... не задовольняють зростаючу кількість користувачів Інтернету» слід змінити на «можливості ... не задовольняють кількість користувачів Інтернету, що зростає»; замість «у загальному співвідношенні категорій працюючих/непрацюючих користувачів» бажано написати «у загальному співвідношенні категорій користувачів, які працюють або не працюють»; конструкцію «як одна з постійно діючих функцій» доцільно замінити на «як одна з постійно діючих функцій»; замість «в існуючому й постійно змінювальному бізнес-середовищі» краще написати «... в наявному/дійсному бізнес-середовищі, що постійно змінюється».

В енциклопедії, призначеній для студентів, аспірантів, а також фахівців митного спрямування, можна натрапити на такі небажані форми: «Для країн, що мали намір у майбутньому вступити в Європейське співтовариство, необхідною умовою стала наявність функціонуючої системи податку на додану вартість» [11, с. 39]; «...платник податків не допускає податкового керуючого до складення акта опису майна, яке передається в податкову заставу» [11, с. 46]; «Уражаюча дія бактеріологічної зброї проявляється не одразу, а через деякий час» [11, с. 65]; «Митним законодавством встановлено, що всі відомості, що надаються контролюючому органу декларантом для підтвердження митної вартості товарів, повинні ґрунтуватися на достовірній, документально підтвердженій інформації та надаватися у кількісному виразі» [11, с. 383–384]; «Виходячи з того, що певні види діяльності є небезпечними або створюють несприятливі умови для оточуючого середовища, існує об'єктивна необхідність проведення постійного контролю за здійсненням цих видів діяльності та додержанням ліцензійних вимог в інтересах суспільства» [11, с. 406].

Пропонуємо нормативні способи заміщення скалькованих із російської мови активних дієприкметників на -чий: замість «наявність функціонуючої системи податку» краще вжити «наявність системи податку, що функціонує»; вислів «не допускає податкового керуючого до складення акта» доцільніше замінити на «не допускає податкового керівника до складення акта» або «не допускає керівника податків до...»; конструкцію «відомості, що надаються контролюючому органу декларантом» заступаємо конструкцією «відомості, що надає декларант органам контролю»; вислів «створюють несприятливі умови для оточуючого середовища» заміщуємо на «створюють несприятливі умови для навколишнього середовища (або довкілля)».

Наводимо приклади з конспекту лекцій, що пропонується використовувати студентам (майбутнім фахівцям у сфері реклами) для підготовки до занять із рекламного менеджменту: «Діюча редакція Міжнародного кодексу рекламної практики МТП додержується політики МТП із підтримки високих етичних стандартів маркетингу за допомогою саморегулювання...»; «Рекламний ринок – це сукупність існуючих та потенційних споживачів реклами зі схожими потребами

стосовно до конкретного товару чи послуги, з достатніми ресурсами, а також із готовністю та можливістю купувати»; «Стимулююча реклама використовується, коли рекламодавець має справу з дуже сильною конкуренцією на ринку»; «Переконаюча реклама має на меті стимулювати споживача до негайного придбання товару фірми-рекламодавця»; «Практично будь-яке успішно діюче підприємство використовує рекламу»; «Будучи «збільшеним відбиттям» внутрішньої політики, правил і поглядів керівництва фірми, вона [реклама] швидко втрачає гнучкість і перетворюється в самообслуговуючу діяльність»; «План рекламної кампанії складається з таких основних пунктів ... розроблення заходів щодо створення зворотного зв'язку, діалогового режиму, реалізації регулюючих і координуючих впливів та різних форм контролю» та ін. [12].

Подаємо способи обминання небажаних конструкцій з активними дієприкметниками на -чий: «Діюча редакція Міжнародного кодексу рекламної практики...» заступаємо прикметниковою сполукою «Чинна редакція...»; вислів «сукупність існуючих та потенційних споживачів реклами...» замінюємо на нормативний варіант «сукупність наявних (або дійсних) та потенційних споживачів реклами...»; замість «Стимулююча реклама використовується, коли...» доречніше написати «Реклама стимулювання використовується, коли...»; вислів «Переконаюча реклама має на меті стимулювати...» заступаємо «Реклама переконання має на меті стимулювати...»; замість «Практично будь-яке успішно діюче підприємство...» природніше написати «Практично будь-яке підприємство, що успішно працює (або функціонує)...»; замість «вона [реклама] швидко втрачає гнучкість і перетворюється в самообслуговуючу діяльність» краще написати «[реклама] ... перетворюється на діяльність, що обслуговує себе сама» або ж «[реклама] ... перетворюється на діяльність для самообслуговування»; вислів «... реалізації регулюючих і координуючих впливів» змінюємо на «... реалізації регуляційних і координаційних впливів».

У навчальному посібнику для студентів вищих навчальних закладів економічних спеціальностей (до слова, рекомендованому Міністерством освіти і науки України) містяться такі недоречні конструкції: «За існуючою класифікацією, з погляду правового статусу, комерційні банки Німеччини розподіляють на приватні, кооперативні та цивільно-правові» [13, с. 24]; «Таким чином, обережні кредитори були змушені частково оплачувати втрати від дій своїх ризикуючих конкурентів, не отримуючи ніякого прибутку в разі їх одноосібного виграшу» [13, с. 21]; «...уряд не зміг достатньою мірою використати можливості фіскальної політики і результатів фінансової стабілізації для припинення триваючого спаду виробництва...» [13, с. 36]; «У протилежному випадку банк не тільки втрапить можливість залучати додаткову клієнтуру але й може позбутися вже існуючих» [13, с. 82]; «Відповідно до Інструкції НБУ «Про порядок регулювання діяльності банків в Україні» № 368 від 28.08.2001 р. мінімальний розмір регулятивного капіталу банку (Н1) для діючих банків має становити...» [13, с. 62]; «У випадку відкриття акредитива, депонованого у виконуючому банку, банк-емітент перераховує кошти платника на аналітичний рахунок «Розрахунки акредитивами» у банку бенефіціара та повідомляє його про умови акредитива» [13, с. 137].

Пропонуємо нормативні варіанти заміщення скалькованих із російської мови активних дієприкметників на **-чий**: вислів «*За існуючою класифікацією ... комерційні банки Німеччини розподіляють...*» краще передати «*За наявною (або сучасною, теперішньою) класифікацією...*»; конструкцію «*кредитори були змушені частково оплачувати втрати від дій своїх ризикуючих конкурентів*» заступаємо конструкцією «*кредитори були змушені частково оплачувати втрати від дій своїх ризикованих конкурентів*» або підрядним реченням «*від дій своїх конкурентів, що ризикували*»; замість «*для припинення триваючого спаду виробництва...*» доцільніше використати прикметник «*для припинення довгочасного/довготривалого спаду виробництва*»; у частині речення «*банк не тільки втратить можливість залучити додаткову клієнтуру, але й може позбутися вже існуючих*» заміщуємо останнє слово на наявних; замість «*У випадку відкриття акредитива, депонованого у виконуючому банку...*» краще написати «*У випадку відкриття акредитива, депонованого у виконавчому банку...*».

Висновки. Вибірковий аналіз сучасної навчальної та навчально-методичної літератури, призначеної для студентів профільних вишів, дозволяє зробити висновок про ненормативне вживання дієприкметників активного стану теперішнього часу на **-чий (-а, -е)** у фаховій мові, що є наслідком неоднозначного погляду науковців-лінгвістів на цю проблему. Перспективним напрямом подальших наукових розвідок видається дослідження нормативності використання пасивних дієприкметників у сучасній фаховій мові.

Література:

1. Український правопис, 2019. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/05062019-onovl-pravo.pdf>
2. Ющук І.П. Українська мова : підручник. 3-тє вид. Київ : Либідь, 2006. 640 с.
3. Мацько Л.І., Кравець Л.В. Культура української фахової мови : навч. посібник. Київ : ВЦ «Академія», 2007. 360 с.
4. Фаріон І.Д. Мовна норма: знищення, пошук, віднова : монографія. Івано-Франківськ : Місто НВ, 2009. 328 с.
5. Пономарів О. Культура слова: Мовностилістичні поради : навч. посібник. 3-тє вид., стереотип. Київ : Либідь, 2008. 240 с.
6. Бузук П. Уваги до дієприкметників в українській мові // Вісник Одеської комісії краєзнавства при УАН. Одеса : Видання Одеської комісії краєзнавства при УАН'І, 1925. Ч. 2–3. С. 4–8.
7. Матвієнко О. Стилiстичні паралелі (проти пуризму). Харків : Радянська школа, 1932. 132 с.
8. Курило О. Уваги до сучасної української літературної мови. [3-тє вид.]. Київ : Книгоспілка, 1925. 248 с.
9. Сулима М. Українська фраза. Коротенькі начерки. Харків : Рух, 1928. 96 с.

10. Литовченко І.Л. Методологічні аспекти Інтернет-маркетингу : монографія. Київ : Наукова думка, 2008. 196 с.
11. Митна енциклопедія: У двох томах. Т.1 / Редкол.: І.Г. Бережнюк (відп. ред.) та ін. Хмельницький : ПП Мельник А.А., 2013. 472 с.
12. Рекламний менеджмент: конспект лекцій / Укладач О.Ю. Древаль. Суми: Вид-во СумДУ, 2010. 91 с. URL: <https://shag.com.ua/konspekt-lekcij-dlya-studentiv-specialenosti-menedjment-organi.html?page=2>
13. Череп А.В., Андросова О.Ф. Банківські операції : навч. посібник. Київ : Кондор, 2007. 410 с.

Karikova N. About the normalization of using the active participles in modern professional language

The linguistic discussion, which began almost a hundred years ago, about the normalization of using the active participles of the present tense on **-чий (-а, -е)** in the then Ukrainian literary language, continues to this day. Some linguists consider such constructions as *vykonyuyuchy obov'yazky, obsluhovuyuchy personal, kontrolyuyuchi orhany* etc. quite acceptable and correct. At the same time, the overwhelming majority of modern scientists insist that such forms are a literal translation from the Russian language (compare: Russ. *ispolnyayushchiy o byazannosti, obsluzhivayushchiy personal, kontroliruyushchiye organy*) and categorically denies their use. The latter rightly point out that the Ukrainian language is capable of replacing such lexemes, borrowed mainly from the Russian language, with completely natural forms, without violating the morphological norms of the literary language.

The result of this uncertainty of Ukrainian linguists is the destabilization of the norms of the modern literary language, which we observe when we take textbooks for universities. The language of profession, intended primarily for students of higher educational institutions, unfortunately, is replete with such rude forms as: *nastupayuchy, pereviryayuchy, progresuyuchy, demonstruyuchy, isnyuyuchy, diyuchy, lidyryuyuchy*.

We believe that speakers should avoid active participles on **-чий**, because there are many ways to replace such undesirable forms in modern Ukrainian language. We support our opinion with the linguistic views of the first normalizers of the Ukrainian literary language of the 20s of the last century, who defended the position of not accepting active participles on **-чий**, referring to the absence of such forms in the national language and in the works of classic writers.

In our article, we give examples of the use of such undesirable language units, taken from professional educational and educational-methodical literature, as well as normative ways of replacing active participles with **-чий (-а, -е)**.

Key words: active participles on **-чий**, modern Ukrainian literary language, language of profession, normalization.

*Кечеджі О. В.,**старший викладач кафедри перекладу
Приазовського державного технічного університету*

ФОНОЛОГІЧНА АСИМІЛЯЦІЯ ІНШОМОВНИХ ЛЕКСИЧНИХ ОДИНИЦЬ У СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

Анотація. Статтю присвячено питанню фонологічної асиміляції іншомовних лексичних одиниць у сучасній англійській мові. Актуальність цієї теми продиктована перманентним інтересом до аналізу іншомовних запозичень, адаптації етимологічно гетерогенних лексичних одиниць і словотворчих елементів до системи мови-приймача. Розглянуто сучасні тенденції фонологічної асиміляції лексичних одиниць мов-донорів. Проаналізовано фонетичні ознаки іншомовних лексем, не притаманні законам мови-донора. З'ясовано, що фонологічна підсистема англійської мови прагне зберегти свою індивідуальність та автентичність. Робота полягає в дослідженні нових кредитів на матеріалі мови-донора, які не отримали спеціального лінгвістичного вивчення. Були розглянуті процеси фонологічного пристосування запозичених лексем до законів англійської мови. Встановлено: оскільки кожна мова має певний фонологічний склад, то це відбивається на запозичених лексичних одиницях.

Аналізуючи фактичний матеріал, виявлено, що в англійській мові запозиченим лексемам притаманна заміна чистого звука дифтонгом або іншим чистим звуком (аналогічним або тотожним). Також спостерігається зсув наголосу лексем мов-реципієнтів згідно з фонологічними законами англійської мови. Однак трапляються й винятки. Ще одним із факторів щодо зазначеної адаптації є поява наприкінці іншомовних лексем звука, не притаманного фонологічним законам мови-донора. Стосовно транскрипції встановлено, що в мові-реципієнті відбувається заміна фонем в іншомовних лексемах на відповідні англійські. Процес транслітерації етимологічно гетерогенних лексем відбувається завдяки літерам або сполучуваності літер, які притаманні англійській мові.

Підсумовано, що в процесі фонологічної адаптації іншомовних лексичних одиниць до системи англійської мови трапляються випадки, коли запозичені лексеми зберігають свою автентичність: місце наголосу, яке притаманне мові-донору, залишається спелінгова форма, не вимовляється остання фонема. Дійдено висновку, що з часом трапляється зміна або варіювання лексем іншомовного походження.

Ключові слова: фонологічна система, запозичення, асиміляція, мова-донор, мова-реципієнт, звук, літера, фонема, наголос.

Постановка проблеми. Кожна мова в процесі свого розвитку зазнає змін завдяки надходженню до її системи етимологічно гетерогенних лексичних одиниць. Однак ці зміни ніколи б не відбувалися, якби іншомовні лексичні одиниці не пристосувувалися (тобто не були асимільовані фонологічно, семантично, граматично тощо) до законів, які діють у мові-реципієнті.

Процес надходження іншомовних лексичних одиниць мов-донорів до вокабуляру мови-реципієнта не викликає труднощів щодо їх фонологічної асиміляції. Загалом, це трапляється

в тому разі, коли у мові-запозичувачі є відповідні елементи, характеристики тощо. Зазвичай це стосується споріднених мов. Однак в інших випадках надходження до мови-реципієнта будь-яка запозичена лексема потребує та зазнає певних змін. Особливий інтерес викликає адаптація іншомовних лексем до фонологічної системи мови-реципієнта та відбиття запозичених лексем у словниках різних років видання, оскільки під певним впливом правил мови-запозичувача трапляються деякі зміни, тобто спостерігається певна варіативність.

Існують численні наукові роботи, присвячені лексичним запозиченням та їх асиміляції до систем мов-реципієнтів. Однак маємо зауважити, що певне коло питань залишається поза увагою лінгвістів та потребує розгляду. Аналіз сучасного стану англійського вокабуляру свідчить про перманентне збільшення в його складі кількості іншомовних лексем. Сучасні соціальні, політичні, економічні та інші процеси постійно відбуваються і в мові, і, відповідно, в його фонологічній системі, що й зумовлює актуальність нашого дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичною базою нашого дослідження слугували роботи М.Ф. Алевфренко, І.В. Арнольд, Л. Блумфілда, У. Вайнрайх, Ю.О. Жлуктенка, О.Л. Зеленецького, М.І. Мостового, Ю.В. Откупщикова. Опис фонологічної асиміляції ми знаходимо в працях таких науковців, як М.І. Мостовий, І.В. Арнольд, Ю.А. Жлуктенка, Н.Г. Богаченко тощо. Більшість фахівців розглядають фонологію як розділ (частину) фонетики; деякі науковці (Н.С. Трубецький та С.К. Шаумян) розглядають ці дві дисципліни як окремі розділи лінгвістики.

Мета статті. Оскільки вокабуляр сучасної англійської мови маркується константним збагаченням свого лексикона завдяки надходженню етимологічно гетерогенних лексичних одиниць, а кількість мов-донорів збільшується, то виникає потреба у постійному аналізі пристосування іншомовних лексем до законів мови-реципієнта. Саме тому мета нашої роботи полягає у виявленні сучасних тенденцій пристосування іншомовних лексем до системи мови-реципієнта на основі аналізу фонологічної адаптації етимологічно гетерогенних лексичних одиниць у системі сучасної англійської мови. **Об'єктом** дослідження є лексичні одиниці іншомовного походження в сучасній англійській мові, а **предметом** – особливості їх фонологічної асиміляції. З урахуванням зазначеної мети визначаємо такі **завдання** роботи: проаналізувати процеси фонологічної асиміляції, які відбуваються в словниковому складі сучасної англійської мови завдяки надходженню до її вокабуляру лексичних одиниць іншомовного походження, дослідити сьогоденний стан процесу фонетичної асиміляції запозичених лексем, установити особливості пристосування іншомовних лексем до фонологічної системи англійської мови.

Виклад основного матеріалу. Фонологічна асиміляція виявляється у максимальному пристосуванні звукової форми запозиченої одиниці до фонетичних законів, які діють у мові-реципієнті. На нашу думку, ця гіпотеза також набула визначення у Ю.В. Откупшкікова, який зазначає: «Оскільки набір та якість звуків у різних словах можуть значно відрізнятися, то слова в процесі їх запозичення нерідко підлягають значним фонетичним перетворенням. Якщо б цього не відбувалося, якщо б фонетичний вигляд слова залишався незмінним під час запозичення з однієї мови до іншої, то під впливом великої кількості запозиченої лексики мови давно б утратили властиві їм індивідуальні особливості фонетичного складу» [1, с. 208].

Оскільки фонологічна система будь-якої мови, яка має писемність, знаходить своє відображення у фонемах, їх якісному та кількісному складі, які властиві мові-реципієнту, то знання цих фонетичних законів надає можливості визначити те, як та або інша лексична одиниця адаптувалася у системі мови-запозичувача. Цей факт також підтверджують Ю.О. Жлуктенко, який зазначає, що «пристосування запозичених слів і виразів до системи мови-реципієнта неминуче сприяє і фонетичним змінам слів» [2, с. 161], та Ю.В. Откупшкіков, який зауважує, що «фонетичний склад різних мов є неоднаковим» [1, с. 205]. Уважаємо доречним дати визначення фонологічній асиміляції. М.І. Мостовий вважає, що вона «полягає у пристосуванні фонем і їх сполучень до англійського фонетичного стандарту» [3, с. 168]. Погоджуючись із цим науковцем, під фонологічною ми розуміємо асиміляцію запозиченої лексичної одиниці іншомовного походження шляхом змін її фонетичних та фонологічних елементів відповідно до законів мови-реципієнта.

Асиміляція лексичних одиниць мов-донорів говорить про прагнення мови-реципієнта зберегти її індивідуальність. Можна зауважити, що мова, яка запозичує лексичні одиниці іншомовного походження, є саморегулювальною системою. І цьому процесу сприяють фонологічні закони мови-запозичувача, які розглядає фонологія, тому що вона є «...семіотичною дисципліною, яка вивчає звуковий склад мови в структурному і функціональному (власне лінгвістичному) аспектах» [4, с. 123]. Фонологічний склад будь-якої мови завжди відрізняється від звукового складу інших мов. Саме тому в процесі асиміляції іншомовних лексичних одиниць до фонологічної системи мови-реципієнта спостерігається «зіткнення» двох різних фонологічних систем, які вирізняються кількісним та якісним складом фонологічних елементів, законами сполучуваності фонем та звуків, властивих мові-запозичувачу.

Згідно з фонологічними законами мови-реципієнта (англійської) асиміляція лексичних одиниць іншомовного походження відбувається на рівні фонем, тому що саме фонема є мінімальною одиницею мови. В англійській мові одна й та сама фонема може бути передана декількома різними звуками, тоді як один звук може відбиватися в декількох фонемах. Англійській притаманна значна кількість дифтонгів (8), які відбиваються в процесі фонологічної асиміляції лексичних одиниць іншомовного походження, замінюючи чисті звуки в словах мови-донора на дифтонги, властиві англійській мові. Доказом цього факту є такі приклади фонологічної асиміляції запозичених із різних мов лексичних одиниць, а саме: із французької (*nouveau roman o > ou, frisée e > ei*); японської (*karaoke o > ou, kimono o > ou, shuriken u > uə*); італійської (*classico o > ou, farfalle i > ei,*

gelato o > ou, gonzo o > ou, latte e > ei, numero uno o > ou, penne e > ei, radicchio o > ou, taleggio o > ou); мексиканської (*chipotle e > ei*); іспанської (*galactico o > ou*); бенгальської: (*jalfrezi e > ei*) мов. Виходячи із зазначених прикладів, бачимо, що найбільш частотним є дифтонг **ou**. Маємо припущення, що це трапляється тому, що звук [o] є одним із найчастіше використовуваних у всіх мовах, а використання дифтонгу **ou** замість чистого звука наближує запозичену лексичну одиницю до більш звичного звучання носіям англійської мови. Якщо ж дослідити всі запозичені лексичні одиниці, що трапляються у англійській мові, то, мабуть, ми отримаємо інші результати щодо частотності використання дифтонгів. Але, на нашу думку, цьому питанню можна присвятити окреме дослідження.

Окрім звукової заміни, під час фонологічної асиміляції відбувається перехід наголосу на перший склад двоскладних слів, що притаманно правилам словесного наголосу англійської мови, або на третій від кінця у багатоскладних лексичних одиницях. Зміщення наголосу в запозичених словах є неминучим, що вказує на те, що запозичені лексичні одиниці взаємодіють з англійською мовою та переходять із розряду позасистемного явища до системного. Цей факт підтверджують такі приклади: французька мова (наголошується останній склад): *'autoroute, 'aubergine, 'autoroute, 'beignet, 'bistro, 'cabaret, 'cabriolet, 'demiglace, 'fichu, 'gigolo*; хінді (у цій мові взагалі немає так званого наголосу): *'babu, 'bhaji, 'dekko*; російська (може наголошуватися будь-який склад): *'bliny, 'bolshevik*; персидська (наголос, як правило, падає на останній склад): *ze'nana*.

Ці приклади демонструють те, що саме група французьких іншомовних лексичних одиниць зазнала найбільшої (за кількісним складом) асиміляції щодо наголосу (згідно з фонологічними стандартами англійської мови), тому що ця група є найбільш численною й часто вживаною. Однак наш аналіз свідчить про те, що італійські запозичені лексичні одиниці, які посідають одне з перших місць і також є частотними, залишилися дуже «міцними» щодо зміни наголосу, тому він залишився на передостанньому складі, що притаманно цій мові: *agno'lotti, cala'mari, contrap'posto, fri'ttata, lu'para, papa'razzo*. Це також стосується іспанських та португальських запозичень: *a'brazo, empa'nada, quesadilla, san'tero, to'stada*.

Нові запозичені лексичні одиниці зберігають свій етимологічний наголос, тому що потрібен деякий час для того, щоб іншомовна лексична одиниця прижилася у мові-реципієнті. Цей факт стосується будь-яких мовних інновацій, але з кожного правила завжди є винятки, доказом чого є запозичена у XXI столітті лексична одиниця іспанського походження *ga'lactico*, яка має наголос на третьому від кінця складі, що притаманне англійській мові, але ніяк не мові-донору, де наголос падає на останній склад.

У запозичених лексичних одиницях, окрім заміни чистих звуків дифтонгами та зміщення наголосу, спостерігається тенденція до заміни одних чистих голосних іншими для більш звичної англійської вимови, що відповідає її правилам, а також знаходить своє підтвердження у словах Ю.О. Жлуктенка, який визначає, що «необхідно також указати на тенденцію заміни звуком англійської мови будь-якого звука у запозичених словах, якщо воно досить близьке до англійського. Якщо для звука в іноземному слові не існує англійського відповідного звука, то він імітується з великою точністю близькими звуками...» [2, с. 161–162], та Ю.В. Откупшкікова, який зазначає, що

«...в процесі запозичення певні звуки мови-джерела можуть передаватися не точно такими ж, а (там, де відсутній повний збіг) лише подібними звуками мови-запозичувача» [1, с. 208], та таких прикладах: із французької (*bocage* o > ə, *façade* a > ə); іспанської (*bodega* o > ə, *bolero* o > ə, *bonanza* o > ə, *farruca* a > ə); російської: (*bolshevik* e > i); африканських (*boma* a > ə); японської (*hiragana* a > ə) мов.

Також ми можемо спостерігати такі процеси асиміляції щодо правил англійської мови: появу на кінці слова звука [ə], де в словах-етимонах спостерігається буква e, яка не вимовляється, або інші букви слів мов-донорів, які у мові-реципієнті набувають вимови. Загалом, це стосується французьких запозичень: *bistre* ['bɪstə], *boulevard* ['bu:ləvɑ:d], *brassiere* ['brasiə], *brochure* ['brɔʃə], *cadet* [kə'det], *dolman* ['dɒlmən], *filet* ['fi:lɛ] або ['fɪlɪ], *liaison* [li'eiz(ə)n], *macabre* [mə'ka:br(ə)]. Але треба зауважити, що ці процеси спостерігаються не у всіх французьких словах-етимонах.

Фонологічна асиміляція лексичних одиниць іншомовного походження до системи англійської мови передбачає декілька шляхів та залежить від часу їх надходження до мови-реципієнта. Якщо запозичена лексична одиниця надійшла до мови-запозичувача дуже давно, то навіть тоді ми не можемо з упевненістю стверджувати про її повну асиміляцію щодо фонологічної системи мови-реципієнта, тому що ці одиниці зберігають притаманну їм спелінгову форму, що не є нормою щодо правил англійської мови, а саме: незвичні для англійської мови поєднання фонем, закінчення слів, зберігання запозиченими лексемами діакритичних знаків. Це спостереження можна довести такими прикладами: аборигенські (*cooee*, *corroboree*, *koradji*); африканські (*juju*, *impi*, *umfaan*); арабські (*cadi*, *fatwa*, *kebaya*, *mufiti*, *sayyid*, *sheikh*, *wadi*); китайська (*li*, *feng-shui*); французька (*corvée*, *gout*, *flèche*, *fleur-de-lis*, *lieu*, *ménage*; *mâtro d'hôtel*); германська (*blitzkrieg*, *führer*, *Fräulein*, *jäger*); хінді (*pagri*, *pukka*, *sari*, *wallah*); італійська (*amoretto*, *bagnio*, *bazaar*, *bravo*, *duo*, *macaroni*, *majolica*, *capriccio*, *portico*, *riornello*) мови.

Процеси, які відбуваються у такому виді фонологічної асиміляції, як транскрипція, за якої запозичена одиниця зберігає свою звукову форму, передаються фонемами мови-реципієнта. Доказом цього факту є такі запозичення із французької мови: *genre*, *prestige*, *garage*, де літера **g** відтворюється як [ʒ], що не властиво правилам англійської транскрипції, де **g** в положенні перед літерою **e**, а також **i**, у завжди відтворюється як [dʒ]. Схожа ситуація спостерігається також зі сполученням літер **ch** у слові французького походження *machine*, де це сполучення відбивається як [ʃ], або у словах грецького походження *Christ*, *Christmas*, *character*, у яких воно передається як [k], тоді як (згідно з правилами англійської мови) воно повинно бути [tʃ].

Якщо поглянути на слова французького походження *ballet* ['bæleɪ] та *bouquet* [bu'keɪ], то ми також помітимо деякі особливості, не зовсім властиві англійській фонологічній системі: не вимовляється остання фонема **t**, однак ці слова мають кінцевий дифтонг [eɪ]. Крім того, *bouquet* [bu'keɪ] зберігає свій наголос, або «вторинну фонему» [5, с. 89], на останньому складі, що також указує на французьке походження цієї лексичної одиниці.

Виходячи з цього, ми можемо зауважити, що у деяких випадках транскрипція має умовний характер, тому що у мові-запозичувачі бувають відсутні деякі звуки мови-донора, як-от російське або українське **ц** в англійській відображається як [ts] або [tz]. Також слід зауважити, що трапляються такі

елементи фонологічних систем мов-донорів, які виявилися настільки міцними щодо пристосування до фонологічних законів англійської мови, що ми вважаємо доречним виділити їх в окрему підсистему, яку пропонуємо називати «фонологічні елементи іншомовного походження» (далі – ФЕП) і яка впливає на розвиток та еволюцію фонологічної системи англійської мови тим, що, з одного боку, вносить дисонанс до сталих її правил і навіть відбивається на письмі, а з іншого – вказує на «відкритість» англійської мови до нових ФЕП та готовність використовувати їх, «не хвилюючись» при цьому за автентичність своїх сталих фонологічних законів. Серед них найпоширенішим є використання фонем із діакритичними знаками, які, навіть не зважаючи на те, що у мові-реципієнті можна було б замінити їх східними фонемами, залишають свою первісну форму мови-донора.

Одним із розповсюджених засобів фонологічної асиміляції запозичених лексичних одиниць є транслітерація. В.Н. Ярцева визначає транслітерацію як «... політерне передання текстів та окремих слів, які записано за допомогою однієї графічної системи, засобами іншої графічної системи» [6, с. 518]. На нашу думку, це найбільш удалий спосіб фонологічної асиміляції, тому що завдяки йому зберігається «етнічний характер» (образ) запозиченої лексичної одиниці. Щодо цього У. Вайнрайха зазначає, що «прагнення зберегти оригінальне звучання запозичених одиниць залежить, певно, від індивідуальних та соціокультурних факторів...» [7, с. 58].

У транслітерації або графічному відображенні кожна літера лексичних одиниць іншомовного походження відбивається відповідними літерами мови-реципієнта. Коли у мові-запозичувачі відсутні відповідні літери, то вони замінюються більш-менш подібними або замість однієї використовується сполучення літер, які більш вдало будуть відбивати запозичений варіант (літеру), наприклад: **б > b**, **л > l**, **а > a**, **р > r**, **д > d**, **м > m**, **к > k**, **в > v**, **с > s**, **п > p** тощо. Такий вид транслітерації називається точним, або строгим. Загалом, це стосується лише тих літер, які мають своїх «двійників» у англійській мові, незважаючи на те, який алфавіт використовується у мові-донорі (латинський чи кирилиця). Але це не стосується мов арабського походження або тих, де використовуються ієрогліфи.

Інші літери відбиваються в англійській мові завдяки сполученням із декількох літер: **у > ou**, **у > oo**; **ж > zh**; **г > kh**, **я > ia** тощо. Це послаблена транслітерація. Існує також такий вид транслітерації, як поширений, за якого сполучення декількох літер відбивається особисто: **а́ч > ache**, **ый > y**. Послаблену та поширену види транслітерації можна поєднати до однієї підгрупи, а саме до підгрупи, яка, за словами Ю.В. Откупщикова, має назву «фонетичної субституції (заміщення)» [1, с. 208], тому що (згідно з цими видами) запозичені лексичні одиниці не віддзеркалюються тільки однією відповідною літерою.

Можна також зазначити, що деякі літери іншомовного походження відбиваються декількома варіантами транслітерації: **у > u**, **ou**, **oo**; **ж > j**, **zh**; **г > h**, **kh**. Цей процес, коли отожднюється літера мови-донора до літери мови-реципієнта (за У. Ванрайх), називається інтерференцією, або «звуковою субституцією» [7, с. 39]. Це вказує на той факт, що англійська мова, маючи багату кількісну палітру літер, може передавати літери іншомовного походження декількома засобами, що, на нашу думку, ніяк не впливає на зміст лексичних одиниць іншомовного походження.

Висновки. Питання щодо фонологічної асиміляції лексичних одиниць іншомовного походження виявилось дуже «великим» та глобальним. Можна констатувати, що фонологічна асиміляція іншомовних лексичних одиниць до системи англійської мови має дуже широке розповсюдження. З одного боку, її процеси цілком передбачені, але водночас надзвичайно різноманітні. Незручна артикуляція лексичних одиниць іншомовного походження замінюється на більш звичну для мови-реципієнта, тобто складні для вимови звуки замінюються більш легкими. На відміну від транслітерації транскрибування використовується у тих випадках, коли у мові-реципієнті відсутні відповідні фонемі. Однак в обох випадках використовується процес субституції, тобто заміни одного елемента іншим (подібним за значенням або функцією). Кожна запозичена лексична одиниця зберігає свою «етнічну форму», входячи до мови-реципієнта, повно або частково, змінюється щодо законів, притаманних мові-реципієнту, однак є можливість назвати мову-донора запозиченої лексичної одиниці. Перспективою подальшого дослідження може слугувати фонологічна адаптація певного тематичного прошарку лексичних одиниць іншомовного походження або абrevіатурних запозичених лексем.

Література:

1. Откупщиков Ю.В. К истокам слова: Рассказы о происхождении слов. 5-е изд. Санкт-Петербург : Авалонъ, Азбука-классика, 2008. 352 с.
2. Жлуктенко Ю.А. Английские неологизмы. Киев : Наукова думка, 1983. 172 с.
3. Мостовой М.И. Лексикология англійської мови. Харків : Основа, 1993. 256 с.
4. Алефиренко Н.Ф. Теория языка. Москва : Издательский центр «Академия», 2004. 368 с.
5. Блумфилд Л. Язык. Изд. 2-е, стереотипное. Москва : Едиториал УРСС, 2002. 608 с.
6. Ярцева В.Н. Лингвистический энциклопедический словарь. Москва : Сов. энциклопедия, 1990. 685 с.
7. Вайнрайх У. Языковые контакты. Киев : Изд. При Киевском государственном университете изд. Объединения «Вища школа», 1979. 215 с.

Kechedzhi O. Phonological assimilation of foreign language lexical units in modern English

Summary. The article is devoted to the problem of phonological assimilation of foreign lexical units in Modern English. The relevance of this topic is dictated by the permanent interest in the analysis of foreign borrowings, adaptation of etymologically heterogeneous lexical units and word-forming elements to the system of the recipient language. Modern tendencies of phonological assimilation of lexical units of donor languages are considered. Phonetic features of foreign lexemes that are not inherent in the laws of the donor language are analyzed. It has been found that the phonological subsystem of the English language seeks to preserve its individuality and authenticity. The work consists in the study of new credits on the material of the donor language, which have not received a special linguistic study. The processes of phonological adaptation of borrowed lexemes to the laws of the English language were considered. It is found that as each language has its certain phonological structure, it is reflected in borrowed lexical units.

Analyzing the examples, it was found that, first of all, in English language all borrowed lexical units are characterized by the replacement of pure sound by diphthong, or one pure sound to another (similar or identical). There is also a shift in the stress of the recipient language lexemes according to the phonological laws of the English language. However, there are exceptions. Another factor in this adaptation is the appearance of a sound at the end of foreign lexical units, which is not inherent to the phonological laws of the donor language. Regarding transcription, it was found that in the recipient language there is a replacement of phonemes in foreign lexemes with the corresponding in English language. The process of transliteration of etymologically heterogeneous lexical units is reflected by the suitable English letters or their combination.

It is concluded that in the process of phonological adaptation of foreign lexical units to the English language system, there are cases when borrowed lexemes retain their authenticity: the place of stress, which is inherent in the donor language, remains their spelling forms, the last phoneme is not pronounced. It is concluded that over time, there is a change or variation of foreign languages' lexemes.

Key words: phonological system, borrowings, assimilation, donor language, recipient language, sound, letter, phoneme, word stress.

Кобирилка Г. С.,

кандидат філологічних наук,

старший науковий співробітник відділу діалектології

Інституту української мови Національної академії наук України

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6615-4924>

АРЕАЛИ НАГОЛОШУВАННЯ ІМЕННИКІВ В УКРАЇНСЬКОМУ ДІАЛЕКТНОМУ ПРОСТОРИ

Анотація. Статтю присвячено аналізу наголошування іменників в українському діалектному обширі. Визначено акцентуаційні риси іменників, які диференціюють та інтегрують український діалектний простір; окреслено ареали функціонування демаркаційних акцентуаційних рис.

Аналіз наголошування іменників здійснено на ґрунті лінгвогеографічних, зокрема Атласу української мови та регіональних атласів, лексикографічних, дескриптивних праць діалектологів, власної картотеки авторки.

Проаналізований матеріал засвідчив, що наявність чи відсутність певної акцентуаційної ознаки є одним із критеріїв виокремлення говору, окреслення перехідних говірок чи розмежування говору на східну і західну частини. Протиставними в українському обширі є *парокситонне, пропарокситонне, окситонне наголошування* іменників. За цими акцентуаційними ознаками в українському обширі можуть бути здиференційованими наріччя, група говорів, говір. З'ясовано, що парокситонне наголошування, на кшталт, 'вода, 'коза, кро'пива протиставляється окситонному во'да, ко'за, кропи'ва, що є звичним для більшості українських діалектоносіїв; ця ознака є визначальною в проведенні демаркаційних меж в українському діалектному обширі. Водночас вирізняється своєю незвичністю не тільки парокситонний акцентний тип, а й окситонний: бат'ко – у бойківських; стри'на – закарпатських говірках.

Зроблено висновок, що вивчення акцентуаційних рис, які диференціюють та інтегрують український діалектний простір, а також визначення ареалів їх функціонування, необхідно продовжувати, адже вони допоможуть визначити генезу певних акцентуаційних явищ, розкрити шляхи їх виникнення, проаналізувати міжмовний взаємозв'язок на акцентному рівні.

Ключові слова: говірки, іменники, наголошування, акцентуаційні особливості, діалектний простір.

Постановка проблеми. Дослідження діалектного мовлення залишається актуальною проблемою сучасної лінгвістики. Українські говірки добре репрезентовані лексикографічно, лінгвогеографічно, дескриптивно. Нині «для української діалектології, як і для інших слов'янських, – зазначає П. Гриценко, – актуальними є проблеми: що з усієї складної структури діалектної мови необхідно досліджувати, для чого і за допомогою яких дослідницьких прийомів і процедур студіювати цей феномен» [1, с. 145]; для повноти представлення необхідна інформація про всі мовні рівні, зокрема і про акцентологію, яка досі залишається не досить дослідженою. Саме тому одним із актуальних завдань є дослідження діалектної акцентології загалом та вияв акцентуаційних ознак, які диференціюють й інтегрують українські говірки

в межах національного, східнослов'янського і слов'янського континууму.

Аналіз досліджень. Дослідники, періодично фіксуючи діалектні особливості наголошування, окреслювали ареали їх поширення й намагалися пояснити походження акцентуаційних явищ. Зокрема, це відображено в працях І. Свенціцького, С. Рабій, Я. Пури, Ф. Жилка, П. Чучки, С. Бевзенка, Д. Гринчишина, П. Ткачука, А. Очеретного, Г. Клепікової, І. Омеляненка, В. Латги, В. Власенка, І. Варченка, Н. Марчук, Я. Рігера, О. Ковач, В. Кирилича, К. Іваночка, Г. Кобирилки.

Мета дослідження – визначити акцентуаційні риси іменників чоловічого та жіночого родів, які диференціюють й інтегрують український діалектний простір.

Відповідно до мети поставлено завдання – окреслити ареали функціонування демаркаційних акцентуаційних рис.

Джерелом дослідження послуговували лінгвогеографічні, зокрема Атлас української мови (далі – АУМ) та регіональні атласи, лексикографічні, дескриптивні праці діалектологів, власна картотека авторки.

Виклад основного матеріалу. В українському діалектному просторі спостережено функціонування двох акцентних систем: із вільним, рухомим наголосом, не фіксованим за складом чи морфемою, що властивий більшості українських говірок; та зі сталим на другому складі з кінця слова – парокситонний наголос, що характерний лемківським говіркам.

Парокситонеза вирізняє лемківські говірки в національному та східнослов'янському обширі. Фіксує парокситонне наголошування, мовознавці намагалися визначити джерело його походження в українських говірках, зокрема це відображено в працях І. Огієнка, П. Чучки, Л. Коць-Григорчук, В. Винницького. Дослідників, безперечно, цікавив і хронологічний аспект виникнення акцентних систем: а) із рухомим наголосом, б) фіксованим. За допомогою порівняльно-історичного аналізу О. Потебня обґрунтував рухомість наголосу як давніше явище, аніж нерухомість [3, с. 17].

В українському діалектному просторі парокситонеза проявляється як система і як окремий тип наголошування на тлі вільного рухомого, не закріпленого за складом чи морфемою східнослов'янського наголосу. Парокситонеза як система – особливість мовної структури лемківських говірок. За цією акцентуаційною ознакою дослідники проводили межу між західною і східною частинами українських говірок Східної Словаччини, надсянських говірок: парокситонне наголошування характерне західній частині говірок; вільний, рухомий наголос – східній частині [16, с. 122; 8; 30]. Парокситонеза на тлі вільного рухомого наголосу, не порушуючи східнослов'янської акцентної

системи, властива окремим словам та їхнім формам на всьому українському діалектному просторі; найчастіше такий акцентний тип виявляють у говірках південно-західного наріччя [2].

Окрім *парокситонного*, в українському обширі функціонує *пропарокситонне, окситонне наголошування*. За цими акцентуаційними ознаками в українському обширі можуть протиставлятися наріччя, група говорів, говір. Нижче наводимо іменники, наголошування яких є диференційною ознакою в українському діалектному просторі; водночас подаємо окреслення діалектних ареалів, у яких зафіксовано акцентуаційну рису.

1. Парокситонне наголошування:

– дво-, трискладові іменники жіночого, чоловічого родів: *'болван* – закарпатські (зокрема, околиць Ужгорода) [28, с. 59]; *'вага*¹ – закарпатські (зокрема, околиць Ужгорода) [28, с. 59]; *'вода* [24, с. 69; 28, с. 59], *'вдйна* [25, с. 5], *'верба* (з *'вєр'би*) [22, ч. 1; 9, с. 275, 282; 20, с. 198; 27, с. 15]; *'вуц'а* – закарпатські (зокрема, околиць Ужгорода) [28, с. 59]; *'ган'ба* – закарпатські (зокрема, околиць Ужгорода) [28, с. 59]; *'зимл'а* – закарпатські (зокрема, околиць Ужгорода) [28, с. 59]; *'ков'баса* – закарпатські (зокрема, околиць Ужгорода) [28, с. 59]; *'ко'ч'е(и)рга, ко'ц'уба* [4, т. 2, к. 134; 22, ч. 1; 14, ч. 1, к. 26; 28, с. 59]; *'народ* – закарпатські (зокрема, околиць Ужгорода) [28, с. 59], *'нар'ід* – надсянські, бойківські, наддністрянські [15]; *'сосна* – закарпатські (зокрема, околиць Ужгорода) [28, с. 59]; *'соха* – закарпатські (зокрема, околиць Ужгорода) [28, с. 59]; *'ам'ін'* – закарпатські [12]; *'т'руна* – закарпатські, бойківські, надсянські говірки [4, т. 2, к. № 134]; *'бр'іхн'а* – гуцульські [10];

– трискладовий іменник жіночого роду *'крит'ва: кро'пива* – говірки південно-західного, північного наріччя; *'крит'ва* – південно-східного [4 т. 1, к. 316; 4, т. 2, к. 129; 4, т. 3, ч. 3, к. 51; 14, ч. 1, к. 6; 6, с. 49; 18 с. 40, 43];

– двоскладовий іменник чоловічого роду *'фар'тух: фар'тух* – бойківські, надсянські, наддністрянські говірки [15], а також східночернігівські, західнословобожанські, східнополтавські, північностепові, східні середньонаддніпрянські. Поширеність такого типу наголошування дала підстави І. Варченкові вважати, що парокситонне наголошування іменника *'фар'тух* «має істотніші підстави бути нормою української літературної мови» [6, с. 47]. Щодо походження парокситонези *'фар'тух*, то він є пізнішим утворенням, оскільки в давніх українських пам'ятках зафіксовано окситонеза – *'фар'тух*; парокситонний тип наголошування в говірках, які межують із російськими, може підтримуватися російською мовою, а в південно-західних – польською;

– двоскладовий іменник чоловічого роду *'хво'рост: за* дослідженням І. Варченка, парокситонне наголошування *'хво'рост* характерне говорам, скартографованим у 1 т. АУМ, такий тип наголошування трапляється як варіант у середньонаддніпрянських, східноволинських; рідко вживається в подільських, східнополтавських і західнословобожанських; ареал окситонного наголошування *'хво'рост* переважає в подільських, східнополтавських, середньонаддніпрянських, східноволинських і рідко – у східночернігівських, південночернігівських, середньопольських, північностепових говірках [6, с. 49–50];

– двоскладовий іменник чоловічого роду *'шч'авел'*: парокситонне наголошування *'шч'авел'* властиве наддніпрянським, польським говіркам, трапляється також у східноволинських,

північностепових і спорадично зафіксовано у західнополтавських, східноподільських говірках [6, с. 50];

– двоскладові іменники чоловічого роду *'Вас'ко, Дмит'ро, Ми'рон, Миш'ко, Олег, Олес', Роман, Слаў'ко: 'Вас'ко, 'Мирон, 'Митро, 'М'іс'ко, 'Олег, 'Олес', 'Роман, 'Слаўко* – закарпатські, бойківські, надсянські, наддністрянські говірки [25, с. 7; 15]; зауважимо, що у словозмінній парадигмі наголос залишається на тому самому сегменті, пор.: *'Вас'кови, 'Мирону, 'Митре, 'М'іс'ку, 'Олегом, 'Олес'у, 'Роману, 'Слаўком*;

– трискладовий іменник жіночого роду *'Мар'іа* Мати Божої: *'Мар'іа* Мати Божої (але як жіноче ім'я – *'Ма'р'іа*) – бойківські, надсянські говірки [15];

– прийменниково-іменникова конструкція *на 'Петра* – назва церковного свята (*до 'Петра* – як чоловіче ім'я) – зафіксовано в говірках трьох наріччя [15].

2. Пропарокситонне наголошування:

– трискладовий іменник жіночого роду *'мо'гилка* у формі називного відмінка множини: *'мо'гилки* – правобережнополіські говірки [5, с. 149];

– трискладові іменники жіночого роду *'боро'да, 'бороз'да, 'боро'на, 'голо'ва, 'сере'да, 'чере'да*: *'борода, 'борозда, 'борона, 'голова, 'середа, 'череда* вирізняє закарпатські (зокрема, у Бараничах, Довгому Полі, Дравцях, Коритняках, Підгорбі, Мирча, Ставне) [28, с. 60], *'череда*, але *'бороз'да* – с. Сокириця Хустського р-ну [25, с. 29, 414], *'борода, 'борозда, 'борона* – надсянські говірки [7, с. 4, 34; 15].

Пропарокситонне наголошування характерне також і фонетично новому слову – прийменниково-іменникової конструкції. Попри те, що українській мові не властиво переносити наголос на прийменник, однак такий рух наголосу зафіксовано в правобережнополіських говірках: *'уз'аў'її' за' пемл'і, за' коси, об'земл'у, на' зору* [5, с. 148].

3. Окситонне наголошування:

– двоскладові іменники чоловічого роду *'килим, п'ранор, 'остріў: ки'лим, пра'нор, ост'ріў* – південно-західні говірки [5, с. 148];

– двоскладовий іменник чоловічого роду *'бат'ко: бат'ко* – бойківські [23; 15];

– трискладовий іменник чоловічого роду *'дого'вор* – буковинські [26, с. 98];

– двоскладовий іменник чоловічого роду *'вузол: ву'зол* – південні середньонаддніпрянські говірки [13, с. 602; 17, с. 12];

– двоскладовий іменник *'с'тина*: окситонеза *'ст'ина* – середньопольські, подільські, східночернігівські, північностепові [6, с. 48], а також бойківські, надсянські, наддністрянські говірки [15];

– двоскладовий іменник *'с'кирта*: окситонеза *'скир'та* (*'скир'да ск'ір'да*) «переважає в північночернігівських, західнословобожанських і рідше виступає в південночернігівських, спорадично – у подільських, північностепових» [6, с. 48]; парокситонеза *'с'кирта* (*'ск'ірта, 'скирда, 'стирта*) функціонує у середньопольських, східноволинських [6, с. 48], а також у говірках південно-західного наріччя, зокрема бойківських, надсянських, наддністрянських [15];

– двоскладовий іменник чоловічого роду *'ком'ір: ко'м'ір* – говірки північного, західнополіського говору; *'ком'ір* – говірки південно-східного, південно-західного наріччя, волинські говірки [18, с. 37];

– чотирикладовий іменник чоловічого роду *'Володи'мир: Володи'мир* – надсянські говірки; мабуть, за аналогією до

¹ Ілюстративний матеріал подаємо так, як у цитованому джерелі.

Л'убомир; у словозмінній парадигмі наголос нерухомий, пор.: Володи'мира, Володи'миру, Володи'миром.

Диференційною ознакою в українському діалектному просторі є і наголошування у словозмінній парадигмі, зокрема форми називного відмінка множини, пор.: коро'ви – правобережна, ко'рови – лівобережна [4, т. 1, к. 389; 4, т. 1, к. 151]; родового відмінка множини іменників жіночого роду: 'више'н' – ви'шен', че'решень – че'ре'шенень, а також множинного іменника грош'і: гро'шей – з'рошей – саме за цією ознакою І. Омеляненко виділяв смугу перехідних від південно-західних до південно-східних говорів [21, с. 163–166] та інших відмінкових форм².

На наголошування іменників можуть впливати префікси, суфікси. На думку І. Огієнка, «до певної міри наголос залежить від значеннєвої сили однієї з трьох головних частин слова: кореня, кінцівки та приростка. У давнину наголос був накорінним частіш, як тепер, бо власне корінь відіграє головну роллю у слові, чому й зазначається наголосом. З бігом часу в мові творилися важливі найрізніші кінцівки» [19, с. 14]. Під кінцівкою І. Огієнка розумів «флексію слова, або флексію і суфікс чи наросток його» [19, с. 14]. Цей процес в українських говірках також має свої особливості, пор.: кур'а'тина, сви'нина, тел'а'тина – закарпатські (зокрема, околиць Ужгорода) [28, с. 61], вуй'чина – наддністрянські [29, с. 86]; бля'хар л'і'кар, му'л'ер, пе'кар – наддністрянські говірки [29, с. 54; 11, с. 45–47; 5, с. 148]; 'молодець [9, с. 216]; 'китиць і [9, с. 216]; п'рабаба, 'тов'ітка – правобережнополіські говірки [5, с. 148]; 'відриу', 'нар'ід, 'пройїзд, 'розриу – надсянські, бойківські, наддністрянські [5; 15]; 'в'ідадка, 'в'ідр'ізок, 'зароб'іток, 'прибуток, 'розгадка – надсянські, бойківські, наддністрянські говірки [5, с. 148; 15], за'рібок – буковинські [26, с. 141]; п'римоука – правобережнополіські говірки [5, 148]; дич'у'на, л'ішч'і'на, роди'на – закарпатські говірки (зокрема, околиць Ужгорода) [28, с. 61].

Не з'ясованим залишається питання: «Чому в деяких говірках і яких саме наголос переходить із кореня на префікс, суфікс, закінчення, а в інших залишається стояти на тому самому сегменті – корені?».

Висновки. Проаналізований матеріал свідчить, що наявність чи відсутність певної акцентуаційної ознаки є одним із критеріїв виокремлення говору, окреслення перехідних говірок чи розмежування говору на східну й західну частини. Акцентуаційними рисами, які диференціюють український діалектний простір, є: парокситонеза, пропарокситонеза, окситонеза.

Очевидним є те, що парокситонне наголошування, на кшталт, 'вода, 'коза, кро'пива протиставляється окситонному во'да, ко'за, кропи'ва, який є звичним для більшості українських діалектоносіїв, саме такий тип наголошування є і нормативним у сучасній українській літературній мові; ця ознака є визначальною в проведенні демаркаційних меж в українському діалектному обширі. Водночас вирізняється своєю незвичністю не тільки парокситонний акцентний тип, а й пропарокситонний ('борода, 'година, 'коліска), окситонний (бат'ко, стри'на), які функціонують у бойківських, закарпатських говірках.

Наголошування у словозмінній парадигмі та словотворенні в українському діалектному просторі також мають свою специфіку. Вважаємо, що вивчення акцентуаційних рис, які диферен-

ціюють та інтегрують український діалектний простір, визначення ареалів їх функціонування необхідно продовжувати, адже вони допоможуть з'ясувати генезу певних акцентуаційних явищ, розкрити шляхи їх виникнення, проаналізувати міжмовний взаємозв'язок на акцентному рівні.

Література:

1. Гриценко П.Ю. Про один тип джерел сучасних діалектологічних студій. *Діалекти в синхронії та діахронії: загальнослов'янський контекст*. Київ. 2014. С. 145–154.
 2. Кобиричка Г.С. Проблеми дослідження парокситонного наголосу в українських говірках. *Акцентологія. Етимологія. Семантика. До 75-річчя академіка НАН України В.Г. Скляренка*. Київ. 2012. С. 121–132.
 3. Потебня А.А. Ударение / Підготувала до видання В.Ю. Франчук. Київ : Наукова думка, 1973. 172 с.
- #### Джерела ілюстративного матеріалу:
4. Атлас української мови у 3 т., т. 1 – Полісся, Середня Наддніпрянина і суміжні землі; т. 2 – Волинь, Наддніпрянина, Закарпаття і суміжні землі; т. 3, ч. 1 – Донеччина, Слобожанщина і суміжні землі; т. 3, ч. 2 – Нижня Наддніпрянина, Причорномор'я і суміжні землі, Київ, 1984–2001.
 5. Бевзенко С.П. Українська діалектологія. Київ : Вища школа. 1980. 248 с.
 6. Варченко І. О. Міжмовні акцентуаційні контакти і лінгвогеографія. *Праці XII республіканської діалектологічної наради*. Київ : Наукова думка, 1971. С. 46–59.
 7. Верхратський І. Про говір долівський. *Записки наукового товариства імені Т. Шевченка*. Т. 35–36. Львів, 1900. 127 с.
 8. Ганудель З. Лінгвістичний атлас українських говорів Східної Слобаччини, т. I–III, Рєšov. 1984–2001.
 9. Говори української мови : Збірник текстів / За ред. Т.В. Назарової. Київ : Наукова думка, 1977. 592 с.
 10. Голянич М. Мовний портрет села Тюдів. Словник. У 2-х т. Том 1 А–М. Івано-Франківськ : «Лілея-НВ», 2018. 1000 с.
 11. Гринчишин Д.Г. Деякі акцентологічні особливості наддністрянських говірок. *XIV Республіканська діалектологічна нарада : тези доповідей*. Київ : Наукова думка, 1977. С. 45–47.
 12. Грицак М.А. Матеріали до словника українських говірок Закарпатської області. Випуск 1. А–Б / за ред. П.Ю. Гриценка. Київ : КММ, 2017. 380 с.
 13. Гриценко П.Ю. Середньонаддніпряньський говір. *Українська мова. Енциклопедія*. Київ : Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М.П. Бажана, 2007. С. 602.
 14. Дзєндзелівський Й.О. Лінгвістичний атлас українських народних говорів Закарпатської області УРСР: Лексика. Ч. 1–2. Ужгород. 1958–1960.
 15. Рукописні матеріали Г.С. Кобирички з надсянських, бойківських, наддністрянських говірок.
 16. Латта В. Система наголосу українських говорів східної Слобаччини. *Українська діалектологія і ономастика*. Київ : Наукова думка, 1967. С. 108–123.
 17. Мартинова Г.І. Вступ. *Говірки Черкащини. Збірник діалектних текстів / упоряд.: Г.І. Мартинова, Т.В. Щербина, А.А. Таран*. Черкаси : Чабаненко Ю.А., 2013. 881 с.
 18. Матвіяк І.Г. Українська мова і її говори. Київ : Наукова думка, 1990. 161 с.
 19. Огієнко І. Український літературний наголос. Вінніпег : Вид-во «Наша культура». Ч. 15. 1952. 304 с.
 20. Німчук В.В. Закарпатський говір. *Українська мова. Енциклопедія*. Київ, 2007. С. 197–199.
 21. Омеляненко І. Діалектологічні спостереження над наголосом мови колгоспників сіл Шевченкового і Будиць. *Наукові записки*

² Вивчення поведінки наголосу у словозмінній парадигмі потребує окремого докладного аналізу.

- Ин-ту мовознавства АН УРСР*. Київ : В-во Академії наук УРСР, 1941. Т. 1. С. 163–166.
22. Онишкевич М.І. Словник бойківських говірок. У 2-х т. Київ : Наукова думка, 1984. Т. 1. 495 с. Т. 2. 515 с.
 23. Пура Я.О. Деякі особливості наголосу в говорах західної Дрогобиччини. *Наукові записки філологічного факультету Ровенського держ. педагог. ін-ту*. 1961. Т. V. С. 229–239.
 24. Рабій-Карпинська С. Бойківські говірки. *Збірник статей*. Перемишль : «Перемиська бібліотека» Перемиського відділу Об'єднання українців у Польщі. Том XVIII, 2011. 182 с.
 25. Сабадош І.В. Словник Закарпатської говірки села Сокириця Хустського району. Ужгород : Поліграфцентр «Ліра», 2008. 480 с.
 26. Словник буковинських говірок. Чернівці : «Рута», 2005. 688 с.
 27. Николаев С.Л., Толстая М.Н. Торунь. Словарь карпатоукраинского торуньского говора с грамматическим очерком и образцами текстов. Москва, 2001.
 28. Чучка П.П. Деякі акцентологічні особливості говірок околиці Ужгорода. *Доповіді та повідомлення Ужгородського державного університету. Серія філологічна*. 1958. № 3. С. 59–62.
 29. Шило Г.Ф. Наддністрянський регіональний словник. Львів–Нью-Йорк, 2008. 288 с.
 30. Atlas gwar bojkowych / Pod kier. J. Riegera, Wrocław; Warszawa; Kraków; Gdańsk; Łódź, т. I–VII, 1980–1991.

Kobyrynka H. Areas of emphasis of nouns in the Ukrainian dialect space

Summary. The article is devoted to the analysis of noun stress in the Ukrainian dialect. Accentuation features of nouns that differentiate and integrate the Ukrainian dialect space are

determined; the areas of functioning of demarcation accentuation features are outlined.

The analysis of stress of nouns is carried out on the basis of linguistic-geographical, in particular Atlas of the Ukrainian language and regional atlases, lexicographic, descriptive works of dialectologists, the author's own card index.

The analyzed material showed that the presence or absence of a certain accentuation feature is one of the criteria for distinguishing speech, delineating transitional dialects or distinguishing speech into eastern and western parts. Opposite in the Ukrainian space are paroxysmal, proparoxytonic, oxytonic stress of nouns. According to these accentuation features in the Ukrainian space can be differentiated dialects, groups of dialects etc. It has been found that paroxysmal stress, such as *'вода*, *'коза*, *кро'пива* opposed to oxytonic *во'да*, *ко'за*, *к'роти'ва*, which is common for the vast majority of Ukrainian dialect speakers; this feature is decisive in the demarcation of borders in the Ukrainian dialect. At the same time, not only the paroxytonic accent type, but also the oxytonic one is distinguished by its unusualness: *кони'то*, *ми'ло*, *стри'на*, which functions in the Transcarpathian dialects.

It is concluded that the studies of accentuation features that differentiate and integrate the Ukrainian dialect space, as well as determining the areas of their functioning, should be continued, because they will help determine the genesis of certain accentuation phenomena, reveal their origins, analyze the interlingual relationship at the accent level.

Key words: dialects, nouns, accents, accentuation features, dialect space.

Kovalevska T. I.,

*Candidate of Philological Sciences,
Senior Lecturer at the Department of Foreign Philology
Vinnytsia Institute of Trade and Economics
of Kyiv National University of Trade and Economics*

Matsera O. A.,

*Assistant Professor at the Department of Foreign Philology
Vinnytsia Institute of Trade and Economics
of Kyiv National University of Trade and Economics*

LINGUISTIC CREATIVITY IMPLICATIONS OF THE PANDEMIC: NEW CONCEPTS, TERMS AND METAPHORES INSPIRED BY THE VIRUS

Summary. The article is aimed at highlighting how current reality influences and structures the global discourse, namely – how Coronavirus has led to the emergence of neologisms and nonce words as a response to the crisis and the instrument of better coping with it. The article lists the most commonly used newly coined words, which gained popularity and wide usage in media and everyday discourse. It is stated in the article, that the mere precedent of Covid-19 inspiring the appearance of new linguistic coinages is not new: throughout history pandemics and other meaningful events affecting the social life of people witnessed new terms and concepts proliferating, English not being the only language experiencing this. The article also presents a short diachronic investigation into how previous diseases outbreaks led to the appearance of the words and that the Coronavirus-inspired nonce words appearance is not unprecedented neither by scope, nor by the mere fact of this. The article also focuses on how effective different metaphors are in encouraging compliance with public health advice, as well as issues of translation, interpretation and access to healthcare. The reason behind this new vocabulary becoming strongly enrooted in the language is that it helps people articulate their worries about the biggest health crisis and social changes like lockdown they have seen in generations. Among others, humour is central to virus-related coinages as it undoubtedly presents one of the best coping mechanism there is.

One of the biggest factors in the spread of coronavirus terminology is the fact that people are now more digitally connected than ever before.

Despite gaining universal popularity and usage, most of Covid-19 coinages are believed to fade away as the virus ceases being the reality shaping our daily life and routine. But it remains to be seen.

Key words: neologisms, linguistic creativity, nonce words, metaphor, coinage, linguistic usage, discourse, lexical innovation, collective cultural reference.

The issue under discussion. Throughout history, challenging circumstances have given rise to new ways of verbally expressing those challenges. English as any other is a living language, refusing to be static, which means creating new words and borrowings from other languages like Latin, Greek and French. While some may consequently change their meaning, or simply shift their vowel sound

and add/lose a consonant, one word can quickly become another in the modern age [1].

The majority of the changes occurring in the language usually start with young adults and teens. In the course of their interaction with their peers, the language begins to evolve inevitably generating or comprising phrases and constructions that differ from of the previous generations. Many of these new speech patterns tend to irritate older adults, especially when they include sloppy pronunciation and slurring of some sort. Nonetheless, the majority of those words in trend have a relatively short life span. Some, on the other hand seem to stick for a while.

While Brexit may be the closest parallel, the speed of the linguistic change we're witnessing with Covid-19 is unprecedented. This may be stemming from a number of factors: the staggering pace at which the virus has spread and its dominance in the media and global span of both physical and virtual coverage at a time when social media and distant contact gain new meaning and importance.

Many of the newly coined popular terms are related to the socially distanced nature of human interactions and communication these days, for example "virtual happy hour", "coveideo party" and "quarantine and chill". "Corona" is widely used as a prefix, be it Polish speakers converting "coronavirus" into a verb or English speakers speculating about "coronababies" (children born or conceived during the pandemic).

No less prolific have been the abbreviations: from the now common WFH (working from home) to the life-saving PPE (personal protective equipment).

Society is currently facing the challenge of figuring out how to talk about the impact the virus is having on our everyday lives as the world comes to grips with the "new normal" coronavirus has created affecting our lives, communities, ways of life.

Coronavirus as a concept triggered an explosion of neologisms both in English and in other languages. This new vocabulary is called to help people make sense of the changes that have so suddenly and unexpectedly become part of everyday lives and the pandemic discourse [2].

The Oxford English Dictionary has made an extraordinary update to include Covid-19 and words related to the pandemic in its definitive record of the English language with terms like "social

distancing” and “self-isolation” now in common use. The term “Covid-19” was only coined in February 2020, when the WHO announced the official name of the virus and the associated disease.

The aim of the current article is to present an overview of the existing publications on the newly coined words and concepts behind them induced by the Coronavirus and the global lockdown it has led to.

Analysis of recent research and publications on the topic.

Lexicologists like common language users are trying to keep up with the changes the pandemic has brought on. The dictionary’s executive editor Bernadette Paton said that it was “a rare experience for lexicographers to observe an exponential rise in usage of a single word in a very short period of time, and for that word to come overwhelmingly to dominate global discourse, even to the exclusion of most other topics” [6].

Covid-19 has managed to do that, and has thus been added as a new entry in the OED, defined as “an acute respiratory illness in humans caused by a coronavirus, which is capable of producing severe symptoms and death, esp. in the elderly and others with underlying health conditions” [6].

“As something of a departure, this update comes outside of our usual quarterly publication cycle,” said Paton. “But these are extraordinary times, and OED lexicographers, who like many others are all working from home ... are tracking the development of the language of the pandemic and offering a linguistic and historical context to their usage [6]”.

The OED’s recent research of more than 8bn words of online news stories found that coronavirus and Covid-19 (a shortening of coronavirus disease 2019) are now dominating global discourse. While back in December 2019, words such as “Brexit”, “impeachment” and “climate” dominated news, by January 2020 “coronavirus” has witnessed a significant rise in use alongside current affairs terms such as “bushfire”, “koala”, “Iraqi”, “locust” and “assassination”. By March 2020 every single word in the OED’s top 20 list of keywords was related to coronavirus.

Basic material presentation. “In January 2020 the words were mainly related to naming the virus and describing its properties: coronavirus, SARS, virus, human-to-human, respiratory, flu-like,” said the OED in an analysis. “By March 2020 the keywords started reflecting the social implications of the virus, and issues related to the medical response: social distancing, self-isolation and self-quarantine, lockdown, non-essential (as in non-essential travel), and postpone are all especially frequent, as are PPE and ventilator [6].”

Social distancing, first used in 1957, “was originally an attitude rather than a physical term, referring to an aloofness or a deliberate attempt to distance oneself from others socially. Now we all understand it as keeping a physical distance between ourselves and others to avoid infection,” wrote Paton [4].

But this is not an unprecedented turn of events. Previous pandemics have also provoked new vocabulary appearance. For example, not long after the bubonic plague peaked in Europe between 1347 and 1351 “pestilence” and “a fatal epidemic or disease” appeared in usage in 1382. The adjective “self-quarantined” was used to describe the actions of the villagers of Eyam in the 17th century, who isolated themselves to prevent the second wave of “Black Death” from spreading to surrounding villages.

And while coronavirus/COVID-19 neologisms are being coined quicker than ever, already existing terms such as “self-isolating”,

“pandemic”, “quarantine”, “lockdown” have increased in use in the global narrative of current events [6].

The ones that gained most popularity and spread include:

- covidiot – someone ignoring public health advice;
- covideo party – online parties via Zoom or Skype;
- covexit – the strategy for exiting lockdown.

Coronavirus has also gained new descriptors including “the rona” and “Miley Cyrus” (Cockney rhyming slang) [5].

Terms dealing with the material changes in everyday lives have also gained immense popularity as they help verbalize and, thus, process the new reality and deal with changing work circumstances:

- Blursday – an unspecified day because of lockdown’s disorientating effect on time;
- zoombombing – hijacking a Zoom videocall;
- WFH – working from home;
- quaranteams – online teams created during lockdown.

Metaphors people are using to talk about our response to Coronavirus have also been quite ample: from war metaphors (for example, Boris Johnson’s briefing where he stated that: “This enemy can be deadly, but it is also beatable”) to sports, storms, monsters, natural disasters, etc. [6].

The effectiveness of different metaphors in encouraging compliance with public health advice, as well as issues of translation, interpretation and access to healthcare has to be further investigated and discussed in linguistic research.

Adding new semantic features to already existing words can in some cases be subtly harmful. War metaphors invoking “battles” and “front-lines” are being widely applied to the pandemic narrative, yet thinking only in terms of a wartime emergency can potentially detract from longer-term required structural changes. This has given rise to the project #ReframeCovid, in which linguists collect crowdsourced examples of alternatives to war language [7].

Inés Olza, a linguist at the University of Navarra in Spain, says she started the project spontaneously on Twitter [4]. She acknowledges and understands the temptation to invoke war metaphors, especially at the start of the pandemic when they were necessary to build unity and mobilize quickly. But she believes that “a sustained use of that metaphor and abuse of it, and the lack of alternative frames, might generate anxiety and might distort things about the pandemic” [7].

Terms such as “natural disaster” and “perfect storm” bear the risk of creating the impression that the pandemic was inevitable and unavoidable, ignoring the political, economic and environmental contexts, making some figurants of the narrative more exposed or vulnerable. For example, some healthcare workers have expressed their frustration at being called “heroes” as they would rather be seen as complex, frightened individuals doing their job, who need protective equipment and policy not relying on or expecting their own sacrifices.

While the scope of lexical innovation in relation to coronavirus is unprecedented, we only need to look to other periods of history to see how such linguistic creativity manifests itself in times of serious social crisis [3, p. 290].

World War II gave us “radar” (RAdio Detection And Ranging). Vietnam has triggered the coinage of “fragging” (the deliberate killing of an unpopular member of one’s own fighting unit, from the shortening of fragmentation grenade).

More recently, the UK's departure from the EU (colloquially known as "Brexit") triggered a variety of terms including "brexiteers", "remoaners", and "regrexit" [4].

The name of the disease entering common use is typically the lasting effect on language for major health pandemics, as happened with Human Immunodeficiency Virus (HIV), Acquired Immune Deficiency Syndrome (AIDS), Spanish Flu (1918–1920), SARS (2002–2004), Swine Flu (2009) and others. But coronavirus seems to be breaking the pattern and appears to be influencing public discourse beyond simply adding a new disease to the dictionary [4].

There first important question worth asking given the scope of lexical innovation: is why are new coronavirus-inspired terms coined in the first place? And the second one: why have these terms gained popularity so quickly? After all, new words are introduced all the time, but few of them enter the wider public use in the way we've witnessed the coronavirus terminology has.

In his widely cited article on linguistic creativity, Ronald Carter, former Professor of modern English language at the University of Nottingham, makes the point that "verbal play is often undertaken for humorous purposes, serving in part to bring people closer together", as well as challenging the "normal" view of things. He goes on to argue that inventive language serves not just an ornamental function, but a practical one as well.

In a year coronavirus has fundamentally changed our ways of living. It has destroyed businesses and transformed our working and living patterns. This new vocabulary has turned out to be a utilitarian shorthand for talking about coronavirus-related issues: from the impact the virus has had on the working lives, to the influence of the lockdown measures or even the typical humor patterns and topics. The proliferation of metaphors, nonce words and lexical innovations registered in the past year all point to the fact that linguistic creativity is a key part of language responsible for reshaping of our ways of interactions with the world.

There have been quite a few objections to the use of social distancing as a term, which was originally borrowed from sociology and used to previously described separation based on class, racial and gender identities, fearing it may be misinterpreted.

The World Health Organization, among other public health agencies, has adopted "physical distancing" as its preferred nomenclature because, as epidemiologist Maria Van Kerkhove told reporters, "We want people to still remain connected [1]."

So far, however, the suggested change of terms has not gained popularity with the general public, which for the most part prefer "socially distanced".

This new vocabulary is called to help people articulate their worries about the biggest health crisis seen in generations. It unites people around a set of collective cultural reference points making new vocabulary coinages a kind of lexical "social glue". In the absence of the regular social contact, shared vernacular is an important part of helping people feel connected to one another [4].

One of the biggest factors facilitating in the spread of coronavirus terminology is the fact that people are now more digitally connected than ever before, not during the Swine Flu outbreak in 2009 or the SARS outbreak in 2002. Instant access social media and instant messages are currently an integral part of our lives. We share content with friends and family through a wide scope of social media tools. There are now far more opportunities for individuals to coin a new term and share it

beyond their immediate social circle due to the scale of our online presence and connections.

The role of novel language as a coping mechanism is mirrored in the wealth of linguistic creativity that hasn't yet entered the dictionary. These innovative usages allow people to name what is going on in the world. If you can name it, you can talk about it; and if you can talk about it, then it can help people cope and get a handle on really difficult situations [7].

Writer Karen Russell has found the newly coined terms such as "flatten the curve" are actually reassuring – a reminder of the importance of both individual and collective action, which "alchemizes fear into action".

Except serious linguistic research behind the issue, a kind of slightly anxious humour is central to many of the "coronacoinages". The German "coronaspeck" for example refers to stress eating amid stay-at-home orders. The Spanish "covidiota" and "coronaburro" (a play upon words on 'burro' – the word for donkey) ridicule the people disregarding public health advice. "Doomscrolling" highlights the hypnotic state of endlessly reading grim internet news. "Blursday" as has been argued above, captures the losing of sense of time when so many days blend into each other (Ro, 2020).

At this point it is difficult to predict much like the disease itself whether nonce words associated with the coronavirus and COVID-19 will remain widely used once the pandemic is over [1].

Linguists believe that many of the terms currently in popular vernacular won't stand. The ones with a stronger chance of sticking around after the pandemic is over are those that highlight the lasting behavioral changes, such as "zoombombing", which was inspired by "photobombing" and describes the practice of invading someone else's video call. Zoombombing most likely is going to become a generic term even if the company Zoom loses its market dominance.

Inventiveness with vocabulary can also witness that the current problems, like many of the coronacoinages, won't last forever [4].

Though unsettling these are boom times for linguists and simply language lovers, who have filled the internet and social media with COVID-19 glossaries, etymological treatises, collections of neologisms and histories of old words that have grown newly topical.

Since 2003, Merriam-Webster has proclaimed a "Word of the Year," an honor based partly on the number of times a word or expression has been looked up online and how that frequency compares to the previous year. Past honorees include blog (2004), bailout (2008) and austerity (2010) [1].

2020 winner would predictably be COVID-19-related [1].

Conclusions. We all have a slight variation on a set of words and constructions, depending on our age, education, job and region of the country. These constructions naturally become idiomatic. Some individuals within society use language as a way of marking group identity, particularly in the spoken language. As coronavirus rages on, understanding the language surrounding it will be ever more important.

In times of significant social or civic change, linguistic creativity not only reflects the major troubles, events and characteristics of the time, but also shows how people gather to discuss new challenges and contexts and how they need to articulate their fears and concerns verbally in order to be able to process them which inevitably entails new linguistic coinages defining the particular narrative.

References:

1. Barabak M.Z. 'Quarantini.' 'Doomscrolling.' Here's how the coronavirus is changing the way we talk. URL: <https://www.latimes.com/world-nation/story/2020-04-11/coronavirus-covid19-pandemic-changes-how-we-talk>.
2. Carter R. Common language: corpus, creativity and cognition. URL: https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/096394709900800301?casa_token=tN2-yQd6814AAAAA%3AagyASf4kerYBh6OHGfc_XgDaifO1qfpHkeMgkAqMsA8tIp6GXaardqvkFemfhN4ek4_hQ97x623zZg&journalCode=lala.
3. Chugu S. Text studies from the socio-cognitive perspective. *Scientific Notes of Ostroh Academy National University: Philology Series*. Issue 24. Vol. 1. Ostroh, 2012. P. 289–291.
4. Coronavirus has led to an explosion of new words and phrases – and that helps us cope. URL: <https://theconversation.com/coronavirus-has-led-to-an-explosion-of-new-words-and-phrases-and-that-helps-us-cope-136909>.
5. Oxford English Dictionary. URL: <https://www.oed.com/>.
6. Oxford dictionary revised to record linguistic impact of Covid-19. URL: <https://www.theguardian.com/books/2020/apr/15/oxford-dictionary-revised-to-record-linguistic-impact-of-covid-19>.
7. Ro Ch. From 'covidiot' to 'quarantine and chill', the pandemic has led to many terms that help people laugh and commiserate. URL: <https://www.bbc.com/worklife/article/20200522-why-weve-created-new-language-for-coronavirus>.

Ковалевська Т. І., Мацера О. А. Лінгвістична креативність як імплікація пандемією: новотвори, терміни і метафори, інспіровані вірусом

Анотація. Стаття має на меті висвітлити те, як сьогоденна реальність впливає та структурує глобальний дискурс, а саме те, як коронавірус спричинив появу неологізмів і понять як відповідь на кризу та інструмент кращого її прийняття та подолання. У статті висвітлено найбільш уживані неологізми, які набули популярності та широко-

го використання у засобах масової інформації та повсякденному дискурсі. У статті зазначено, що прецедент того, як Covid-19 спричинив появу нових мовних карбувань, не є новим: історії пандемій та інших значущих подій, які впливали на соціальне життя людей, стали свідками поширення нових термінів та понять. Англійська мова – не єдина, яка зазнала новотворів. Стаття також презентує коротке діахронічне дослідження того, як попередні спалахи хвороб спричиняли появу неологізмів, і того, що поява неологізмів, інспірованих коронавірусом, не є безпрецедентною ні за обсягом, ні за своєю суттю.

У статті зосереджено увагу на тому, наскільки ефективні різні метафори в заохоченні дотримання рекомендацій щодо охорони здоров'я, а також питання перекладу та доступу до медичної допомоги.

Причина, через яку ці нові лексичні утворення закріплюються в мові, бачиться в тому, що вони допомагають людям сформулювати свої тривоги та страхи стосовно найбільшої глобальної кризи, пов'язаної зі здоров'ям, та соціальними змінами, такими як карантин, досі не баченими. Серед іншого, гумор є однією з причин лексичних новотворів, інспірованих вірусом, оскільки, безсумнівно, є одним із найкращих механізмів подолання тривоги та стресу.

Одним із найвагоміших факторів розповсюдження термінології коронавірусу є той факт, що люди зараз більше пов'язані в цифровому плані. Незважаючи на набуття загальної популярності та узуальності, передбачається, що більшість лексичних новотворів, пов'язаних із Covid-19, зникнуть із широкого вжитку, шойно вірус припинить бути реальністю, яка формує наше повсякденне життя. Але це ще належить з'ясувати.

Ключові слова: неологізми, лінгвістична креативність, лексичні новотвори, узуальність, дискурс, лексичні інновації, колективні культурні референції.

*Козачишина О. Л.,**кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри англійської філології**Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського**Мосійчук А. В.,**кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри англійської філології**Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського*

ЛІНГВОКОГНІТИВНІ ЗАСОБИ СТВОРЕННЯ КОМІЧНОГО ЕФЕКТУ В МАЛІЙ ПРОЗІ ГЕКТОРА МАНРО

Анотація. Статтю присвячено вивченню лінгвокогнітивного механізму створення комічного ефекту в художньому англомовному тексті. Методологічною основою дослідження є фреймова теорія, розроблена М. Мінським. Згідно з фреймовим підходом людська пам'ять зберігає знання у вигляді певних упорядкованих структур (фреймів). Несподівана зміна фреймів (рефреймінг) спричиняє ефект ошуканого очікування, когнітивного дисонансу, що і призводить до комічного ефекту. На лінгвокогнітивному рівні така трансформація постає у вигляді мовної гри, а тому аналіз засобів комічного має поєднувати когнітивний та власне лінгвістичний підходи. Фрейми є первинними по відношенню до слів: у свідомості адресанта спочатку з'являються певні фрейми, що експлікуються певними мовними засобами та прийомами, а рефреймінг відбувається у свідомості адресата під час їх сприйняття. Будь-який вид рефреймінгу викликає появу ментальної опозиції «логічне–нелогічне», «можливе–неможливе», «високе–низьке». Зазначений механізм творення комічного ефекту стосується глибинних структур людської свідомості, а отже, носить універсальний характер. Разом із тим немає достовірних даних щодо специфіки актуалізації видів рефреймінгу залежно від мовно-культурного чинника та типу дискурсу. Важливо також урахувати особистісні преференції мовця щодо використання певного механізму творення комічного. Дане дослідження присвячено особливостям формування комічного ефекту в коротких оповіданнях Гектора Манро (псевдонім Сакі). Здійснений аналіз фактичного матеріалу дав змогу встановити, що основними мовними засобами творення комічного ефекту в оповіданнях Сакі виступають: гра слів, що базується на обігранні багатозначності або ж на руйнуванні різного роду прецедентних текстів (фразеологічних одиниць, цитат, афоризмів), а також використання стилістично маркованої лексики та ускладнених синтаксичних конструкцій у невідповідному оточенні. У роботі проаналізовано специфіку рефреймінгу, що виникає під час використання кожного із зазначених прийомів мовної гри. У більшості випадків спостерігається реалізація ментальної опозиції «логічне–нелогічне» та «високе–низьке», які нерідко поєднуються в межах одного контексту.

Ключові слова: Гектор Манро, комічний ефект, фреймова теорія, рефреймінг, ментальна опозиція, когнітивний механізм.

Постановка проблеми. Питання, пов'язані з породженням та сприйняттям гумору як різновиду комічного, є важливою

темою міждисциплінарних студій, що мають давні традиції у філософії, психології, мовознавстві, літературознавстві, соціології. У фокусі уваги вітчизняних та зарубіжних дослідників перебувають різні аспекти гумору, його форм, базових механізмів, особливостей прояву в різних дискурсах та мовних спільнотах. Незважаючи на відмінності в трактуванні сутності гумору різними науками, всі вони не суперечать, а, радше, доповнюють одне одного, поглиблюючи розуміння цього багатоаспектного явища. Хоча історія дослідження питання сягає ще часів античності, інтерес до нього не вщухає донині, позаяк жодному досліднику поки не вдалося дати вичерпного пояснення природи комічного.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Актуальним та досить продуктивним напрямом наразі стає вивчення комічного з позицій лінгвопрагматичного та когнітивного підходів. Так, у ракурсі лінгвопрагматики механізм комічних смислів аналізується на основі теорії комунікативного акту Дж. Остіна та Дж. Серля, теорії імплікатур та принципу кооперації П. Грайса, а також як наслідок недотримання постулату ввічливості Дж. Ліча [див. напр. 18; 19 та ін.]. З позицій кроскультурної прагматики та семіотики гумористичний дискурс розглядається як текст, занурений у ситуацію сміхового спілкування. Підставою класифікації типів комічних текстів у даному випадку слугує певна семіотична модель, в основі якої лежить знакова теорія Ч. Морріса [3; 8; 13 та ін.].

У ракурсі когнітивного підходу провідним механізмом створення комічного ефекту виступають різні відхилення від норми та поєднання суперечливих (непоєднаних) явищ на різних рівнях мови. Комічний ефект у цьому випадку вважається наслідком «відхилення від когнітивного та мовного стереотипу» [9, с. 11].

Когнітивно-прагматичний вимір комічного уможливорює застосування до вивчення цього явища фреймового підходу, що спирається на стереотипність людської свідомості. З позицій фреймової теорії, розробленої американським ученим М. Мінським [6], упорядкованість певного досвіду фіксується у мовній свідомості носіїв мови певним стереотипним набором смислових компонентів або ж шаблонної ситуації, відображеною у прототиповій структурі фрейму, що актуалізується в певному дискурсі. В основі механізму виникнення комічного ефекту лежить відхилення від норми, що, як правило, призводить до різкої та несподіваної зміни двох «бачень» ситуації, до

переключення початкового змістового плану висловлювання (вихідний фрейм) на інший, виражений у кінцевому гумористичному (комічному) фреймі, тобто до зміни фреймів. Суть комічного тексту базується на «фреймовій трансформації, що викликає когнітивний дисонанс, який вирішується сміховою реакцією» [2, с. 224].

Особливо важливою умовою породження гумору є елемент несподіванки, який раптово руйнує прогноз адресата щодо того, що повідомлення буде логічним. Сила гумористичного ефекту залежить від ступеня «спорідненості» фреймів: чим віддаленіше один фрейм від іншого, чим менш істотний зв'язок між ними, тобто чим менше загальних терміналів мають фрейми, тим сильніше гумористичний ефект [1, с. 15].

Аналогічний підхід до тлумачення комічного прослідковується також у скриптовій теорії, детально описаній Віктором Раскіним в одній з основоположних праць із теорії гумору «Семантичні механізми гумору» [24]. У своїй монографії автор робить спробу вибудувати цілісну теорію гумору на основі гіпотези, суть якої полягає в тому, що гумористичний текст зорієнтований на два різні скрипти (узагальнені уявлення про дійсність), і ці скрипти знаходяться у відносинах опозиції.

Хоча в наш час когнітивний підхід до вивчення природи комічного ефекту стає все більш поширеним [4; 7; 11; 14; 15; 16; 17 та ін.], аналіз англійського художнього дискурсу з цих позицій носить спорадичний характер.

Метою статті є спроба застосування фреймового підходу задля розкриття механізму творення комічного ефекту в оповіданнях Гектора Хью Манро. Постать цього блискучого англійського письменника, що творив під псевдонімом Сакі, знаходиться в тіні його видатних літературних колег та не знайома широкому загалу читачів. Продовжуючи традиції класичної англійської літератури й одночасно виступаючи новатором, Сакі вплив у своїх працях дух Едвардіанської епохи. Він відомий передусім своїми короткими оповіданнями, в яких смішне та абсурдне нерідко поєднуються з похмурим та зловісним. У деяких творах присутній навіть готичний містицизм. Сакі вирізняється гострим язиком, іронічним вишуканим стилем, чорним гумором. Критики вважають, що він значною мірою вплинув на творчість Івліна Во та Пелема Вудгауза, шанувальниками його творів були Алан Мілн та Роальд Даль [10, с. 4]. Прикро, що праці Сакі наразі не отримали належної оцінки та уваги дослідників. Недостатня вивченість творчості Гектора Манро загалом та особливостей засобів комічного ефекту в його оповіданнях зокрема визначає актуальність та новизну даної розвідки. Важливим також видається необхідність подальшого вивчення механізмів творення комічного ефекту, розроблення апарату вивчення когнітивного підґрунтя комічних текстів, стандартизації засобів гумору в певній мові та культурі.

Виклад основного матеріалу. Як уже зазначалося, комічне може базуватися на перетині чи зіткненні фреймів, відмові від заданих векторів інтерпретації та руйнуванні стереотипів, що є основою трансформації серйозного в смішне. На лінгвокогнітивному рівні подібна трансформація постає у вигляді мовної гри, а тому аналіз засобів комічного потребує поєднання когнітивного та власне лінгвістичного підходів, що дозволяє проникнути в сутність явища, розкрити його закономірності, пояснити особливості використання тих чи інших мовних засобів [4, с. 7]. Вважаємо за необхідне відзначити, що згідно з положеннями теорії М. Мінського фрейми первинні по відношенню

до слів: у свідомості адресанта спочатку з'являються певні фрейми. Таким чином, адресант свідомо (іноді неусвідомлено) породжує гумор за допомогою використання будь-яких засобів і прийомів, а рефреймінг (тобто «зміна фрейма, переміщення певного образу або переживання в новий фрейм» [12, с. 517]) відбувається у свідомості адресата під час їх сприйняття. Ще одним важливим моментом аналізу є розуміння того факту, що будь-який вид рефреймінгу викликає появу ментальної опозиції «логічне–нелогічне», «можливе–неможливе» (реалізується за допомогою невідповідностей «нормальне–ненормальне», «реальне–нереальне», «істинне–хибне»), «високе–низьке» [1, с. 15] або ж згідно з іншим підходом – «реальне–нереальне», «нормальне–несподіване», «можливе–неможливе» [24].

Як показує аналіз фактичного матеріалу, провідними мовними засобами творення комічного ефекту в оповіданнях Сакі виступають:

- гра слів, що становить основу таких стилістичних фігур, як зевгма та руйнування різного роду прецедентних текстів (фразеологічних одиниць, цитат, афоризмів);
- використання лексики певного функціонально-стилістичного забарвлення, що не відповідає зображуваній ситуації;
- ускладнені синтаксичні конструкції в невідповідному оточенні.

Використання комічних фразеологізмів значною мірою базується на структурній трансформації, тобто перетворенні компонентного чи структурного складу фразеологічних одиниць (розширення, скорочення, заміна, перестановка), що супроводжується зміною значення, а також на контекстуальній транспозиції, тобто переосмисленні значення фразеологізму без зміни його складу та структури (подвійна актуалізація).

Здатність фразеологізмів до трансформації чи транспозиції є наслідком часткового збереження фразеологічними одиницями внутрішньої форми, а саме вихідного буквального значення і відносної сталості словосполучення, що уможлиблює адаптацію їх цілісного метафоричного значення до конкретних умов спілкування [5, с. 48].

У випадку подвійної актуалізації відбувається несподівана зміна фреймів, один з яких актуалізується фразеологічно зв'язаним значенням сталого виразу, а інший – його буквальним значенням.

Приведемо приклад подвійної актуалізації з оповідання «Reginald on Besetting Sins. The Woman Who Told The Truth». У даному оповіданні йдеться про жінку, яка вирішила весь час казати правду, за що довелося поплатитися втратою багатьох друзів і навіть своєї куховарки.

On a raw Wednesday morning, in a few ill-chosen words, she told the cook that she drank. She remembered the scene afterwards as vividly as though it had been painted in her mind by Abbey. The cook was a good cook, as cooks go; and as cooks go she went [20, p. 205].

Вираз “as (far as) smth (smb) goes” зазвичай вживається у значенні «що стосується кого- або чого-небудь», тобто слугує для вираження оцінки певної ситуації чи людини, що й актуалізує відповідний фрейм у свідомості читача, коли він бачить початок речення, яке можна перекласти як «*що стосується її як куховарки, то куховаркою вона була хорошою*». У другій же частині фразеологізм перетворюється у вільне словосполучення, оскільки поруч вжиті слова, які є мотивуючими саме для прямого значення дієслова “to go” (“she went”). Таким чином,

реалізується пряме значення виразу “*as cooks go*”, що актуалізує фрейм «рух, зміна місця перебування»: *as cooks go she went (як ідуть куховарки, вона пішла)*. Несподіваність подібного логічного переключення викликає появу гумористичного ефекту.

Зміни у структурі фразеологізмів змушують адресата, так само як і за подвійної актуалізації, сприймати одночасно метафоричне та вільне значення фразеологічної одиниці. Сприйняття фразеологізму, що навмисно трансформується шляхом вклинювання чужорідних елементів, може викликати накладання різнопланових фреймів у свідомості адресата і створювати комічний ефект.

Розглянемо приклад деформації фразеологізму в оповіданні “*Fur*”. У ньому автор розповідає про двох дівчат, одна з яких (Сюзанна) мала необережність поділитись зі своєю подругою (Елеонорою) наміром попросити свого багатого кузена подарувати їй на день народження шубу з чорнобурки. У результаті шубу з чорнобурки отримала Елеонора, яка переконала кузена, що Сюзанна мріє про в'язло, яке вона й отримала на день народження. Таким чином, шуба стала причиною неприязні між дівчатами:

A cloud has arisen between the friendships of the two young women; as far as Eleanor is concerned the cloud has a silver-fox lining [21].

На початку речення спостерігаємо реалізацію метафоричного значення слова *cloud* (*a cloud has arisen between the friendships*), що актуалізує у свідомості читача фрейм «неприємність, перешкода». У другій частині речення автор вживає змінений ідіоматичний вираз, за рахунок чого відбувається одночасна актуалізація двох фреймів. Перший з них продовжує початково задану інтерпретацію слова *cloud* у складі традиційного фразеологічного виразу “*Every cloud has a silver lining*”, що дослівно перекладається «у кожній хмарі є сріблясте (тобто сонячне) підсвічення» і означає «навіть у поганій ситуації є щось хороше». Разом із тим автор додає до складу виразу елемент “*fox*” (*a silver-fox lining*), що слугує тригером для реалізації буквального значення слова “*lining*” (підкладка) і актуалізує фрейм «одяг» (а саме з чорнобурки або ж зі сріблястої лисиці). Таким чином, відбувається накладання двох фреймів, що порушує передбачувану логіку інтерпретації, одночасно актуалізує два значення однієї лексеми, що і створює комічний ефект. При цьому втрачається оптимістична складова частина фразеологізму – сподівання на краще, акцент зроблено на семантичному компоненті «перешкода, проблема».

Деякий інший механізм створення комічного ефекту, що базується на розширенні фразеологізму, бачимо в оповіданні «*Wratislav*». У ньому йдеться про намагання однієї з героїнь видати свою дочку заміж за юнака на ім'я Вратислав, який мав не дуже гарну репутацію. На початку оповідання автор дає таку характеристику головного героя: *The youngest boy, Wratislav, who was the black sheep of a rather greyish family, had as yet made no marriage at all* [20, p. 70]. Фразеологізм «*the black sheep of the family*» несе в собі негативну конотацію і дослівно перекладається як «чорна вівця в родині». У даному випадку реалізується метафоричне значення колороніму «чорний» як уособлення чогось поганого, недоброго, небажаного. У даному випадку йдеться про недостойного члена родини. При цьому імплікується, що родина має бути бездоганною, саме тому недосконалий член родини є причиною сорому для решти. Таким чином, активується фрейм «сором для (поряд-

ної) родини». Однак додавання елемента “*rather greyish*” стосовно родини задає несподіваний вектор інтерпретації добре відомого виразу, активуючи фрейм «недосконала родина», що змушує читача переглянути своє негативне ставлення до головного персонажа, який виглядає не так уже й погано на тлі свого «сіруватого» сімейства.

Досить частотним засобом творення гумористичного ефекту в оповіданнях Сакі виступає заміна компоненту сталого виразу. Так, у реченні “*The Princess always defended a friend's complexion if it was really bad. With her, as with a great many of her sex, charity began at homeliness and did not generally progress much farther*” [20, p. 230] можна легко розпізнати англійську приказку “*charity begins at home*”, в якій елемент *home* замінено на однокореневий *homeliness* (простота, невибагливість, відсутність зовнішнього лоску). Оригінальний вислів стосується необхідності робити добро для людей, починаючи з найближчого оточення (елемент *at home*), актуалізуючи фрейм «доброчинність». Заміна ж компоненту призводить до повної зміни значення виразу і, як результат, активації фрейму «зовнішність». Автор натякає на жадібність та лицемірство головної героїні, жертвовність якої обмежувалась її спробами гарно відгукуватись про зовнішність іншої, до того ж не дуже вродливої жінки. Подібний радикальний рефреймінг, що призводить до переключення з позитивного на негативне, з високого – на низьке, надає уривку іронічного звучання.

Поява ментальної опозиції «логічне–нелогічне» та «високе–низьке» можлива також і в разі гри слів, що базується на багатозначності або ж використанні омонімів. Слово, вжите в одному з можливих значень, спочатку активує один фрейм, а потім несподівано відбувається активація другого фрейму, спорідненого з попереднім (у випадку багатозначності), або ж неспорідненим (за омонімією).

Прикладом такої гри слів може слугувати уривок з оповідання Сакі «*The Blind Spot*»:

I believe I once considerably scandalised her by declaring that clear soup was a more important factor in life than a clear conscience. [22]

У наведеному прикладі відбувається актуалізація різних споріднених значень слова «*clear*», що супроводжується опозицією «високе (моральне, піднесене) – низьке (матеріальне, приземлене)». У фразі *clear soup* реалізується значення «прозорий» (суп), що тим самим активує фрейм «їжа». Те ж саме слово в цьому ж реченні проявляє інше значення в сполученні зі словом *conscience* й активує фрейм «чесність». Обидва активовані фрейми об'єднані загальним терміналом «чистота, досконалість». Зв'язок між фреймами важко зрозуміти через несподіваність асоціацій між досить далекими явищами, які зіставляються в контексті, що і призводить до комічного ефекту.

Іншим випадком гри слів, теж досить частотним у творах Г. Манро, є використання прийому зевгми, яка являє собою навмисне поєднання слів у однаковому граматичному, але різному семантичному контексті. Нерідко одне чи кілька слів уживається в прямому значенні, а інше – в переносному або ж фразеологічно зв'язаному. З позицій фреймової теорії когнітивний механізм зевгми можна пояснити таким чином: елемент (або ж кілька елементів) з ланцюжка однорідних слів активує певний фрейм, інше слово, що зазвичай стоїть останнім у ланцюжку, несподівано активує новий фрейм. Спільний граматичний зв'язок поєднує актуалізовані фрейми, проте в семантичному

вимірі слова з ланцюжка не мають нічого спільного, тому і фрейми не можна вважати спорідненими.

Наведемо приклад з оповідання «The Lumber Room», центральними персонажами якого є хлопчик на ім'я Ніколас та його сувора тітка. Дотримуючись поширених в Едвардіанську епоху принципів виховання, тітка тримала дітей у строгості, часто позбавляла їх усіляких розваг, як покарання за непослух забороняла ходити до саду. Однак упертий Ніколас не дуже дослухався до тітчиних заборон: *Nicholas did not admit the flawlessness of the reasoning; he felt perfectly capable of being in disgrace and in a gooseberry garden at the same moment* [23].

З позицій граматичного зв'язку дієслово «to be» стосується обох виразів: «in disgrace» та «in a gooseberry garden». Разом із тим спостерігаємо актуалізацію різнопланових фреймів стереотипних ситуацій: у першому випадку (*to be in disgrace*) йдеться про ситуацію покарання, перебування в немилості, в другому (*to be in a gooseberry garden*) – про перебування в садку з агрусом; в одному випадку мається на увазі фізичне перебування в певному місці, в другому ж – йдеться про віднесення персонажа до певної категорії, а саме до дітей, що провинились. Саме тому для хлопчика не зрозуміло, чому він не може бути одночасно в немилості та в садку з агрусом: у фізичному сенсі ці ситуації не виключають одна одну. Зіткнення згаданих фреймів та їх навісисне протиставлення в контексті призводить до виникнення опозиції «логічне–нелогічне» і, як наслідок, спричиняє комічний ефект.

До важливих засобів створення комічного ефекту у творах Гектора Манро належить вживання слів різного стилістичного маркування. У мовну канву оповідань автор вплітає елементи спеціальних функціональних стилів. Приналежність лексичних елементів до різних семантичних полів та семіотичних систем призводить до несподіваної активації певних фреймів у свідомості читача. Контактне розташування подібних неспоріднених мовних одиниць спричиняє виникнення опозицій «логічне–нелогічне» або/та «високе–низьке», що і призводить до сміхової реакції.

Дане явище досить чітко прослідковується в уже згаданому оповіданні «The Lumber Room». Намагаючись висміяти тітку, яка застосовує досить жорстокі та подекуди абсурдні методи виховання, автор надає всьому твору іронічно-глузливого звучання, що створюється завдяки частотному використанню канцеляризмів та професійної лексики з різних галузей. Зокрема, помітними є юридичні терміни (*offender, to be debarred, reasoning, to fortify the suspicions, unauthorized intrusion, to grow suspicious, prisoner, detention*), військова лексика (*a skilled tactician, to shift from favourable ground, to make a sortie, sentry-duty, to rescue, punitive expedition*), слова з релігійної сфери (*to fall from grace, a sin, to sin, depravity, to be in disgrace, the Evil One, to tempt, to yield, Devil*). Кожний блок використаних термінів активує у свідомості читача відповідний фрейм, який у разі накладання на описувану референтну ситуацію виховання дітей створює іронічний підтекст, імплікуючи відчуженість, холодність стосунків у родині, що нерідко нагадують поле бою. Цей ефект додатково підсилюється використанням ускладненого синтаксису, більш доречного для формального офіційного документу, наукового тексту чи філософського есе, аніж для художнього твору про повсякденне життя звичайної сім'ї:

It was her habit, whenever one of the children fell from grace, to improvise something of a festival nature from which the offender

would be rigorously debarred; if all the children sinned collectively they were suddenly informed of a circus in a neighbouring town, a circus of unrivalled merit and uncounted elephants, to which, but for their depravity, they would have been taken that very day.

Слід відзначити, що релігійна лексика в даному випадку має додаткове смислове навантаження: виклик релігійним догмам та традиціям у вихованні дітей в Едвардіанський період. Найважливішими чеснотами того часу були покірність, слухняність та набожність. Гріховним вважалось усе, що може принести задоволення. Головними методами виховання, які ми бачимо в оповіданні, були покарання, залякування Злим духом, позбавлення дітей найпростіших розваг та цікавих речей. Використання релігійної лексики в такому глузливому контексті змушує читача визнати абсурдність описуваної ситуації і призводить до ефекту десакаралізації, тобто знецінювання сакральних (релігійних) понять, увлель, установок. Подібна тенденція використання слів релігійної тематики прослідковується в багатьох творах Гектора Манро, що можна розглядати як вияв світоглядних позицій автора, який, як стверджують, був переконаним агностиком [див. 25, р. 118].

Висновки. Таким чином, застосування фреймового підходу дає можливість краще усвідомити суть явища комічного, проникнути в глибинні механізми гумору, що базується на зіткненні ментальних структур свідомості і призводить до порушення очікувань адресата. Основними мовними засобами, що реалізують зазначені когнітивні суперечності в оповіданнях Сакі, слугують гра слів, використання стилістично маркованої лексики та ускладнених синтаксичних конструкцій у невідповідному оточенні. Необхідно зазначити, що важливою умовою належного декодування комічних ситуацій є національно-культурна специфіка комічного, а саме спільність фонових знань, культурних асоціацій комунікантів, аналогічність їхніх ментальних та мовних стереотипів. Подальші перспективи вивчення когнітивних механізмів комічного вбачаємо у виявленні та систематизації національно-специфічних засобів гумору в певній мовній і культурній спільності.

Література:

1. Болдирева А.С. Мовні засоби створення гумористичного ефекту: лінгвокогнітивний аспект (на матеріалі романів П.Г. Вудхауза) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Одеса, 2007. 31 с.
2. Капацкая В.М. Комический текст: Проблема выделения речевого и ситуативного комического в тексте. *Вестник Нижегородского университета им. Н.И. Лобачевского*. 2007. Вып. 3. С. 224–228.
3. Карасик В.И. Алгоритмы построения комических текстов. *Вестник РУДН. Серия: Лингвистика*. 2018. № 22 (4). С. 895–918.
4. Косолюбова И.В. Лингвокогнитивные механизмы создания комического в ранней прозе А.П. Чехова : автореф. дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.01. Белгород, 2006. 24 с.
5. Козачишина О. Комічний потенціал прецедентних текстів: лінгвокогнітивний аспект. *Іноземні мови у вищому навчальному закладі: теоретичні засади та прикладні аспекти* : матеріали Всеукраїнської науково-теоретичної конференції (10 квітня 2014 р.). / гол. ред. Т.І. Ямчинська. Вінниця : Нілан-ЛТД, 2014. С. 47–49.
6. Минский М. Фреймы для представления знаний. Москва : Энергия, 1978. 151 с.
7. Мусийчук М.В. Когнитивные механизмы структур комического: философско-методологические аспекты : дисс. ... доктор филол. наук : 09.00.01. Новосибирск, 2012. 365 с.

8. Орлова Н.А. Поэтика комического в прозе С. Довлатова: семиотические механизмы и фольклорная парадигма : автореф. дисс ... канд. филол. наук : 10.01.09, 10.01.01. Майкоп, 2010. 22 с.
9. Панина М. Комическое и языковые средства его выражения : дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.19. Москва, 1996. 144 с.
10. Полякова Е.В. Стилистические и лингвopoэтические особенности рассказов Г.Х. Манро : автореф. дисс ... канд. филол. наук : 10.02.04. Москва, 2014. 25 с.
11. Савіна Ю.О. Лінгвокогнітивні операції мапування як когнітивне підґрунтя формування комічного в малій прозі Джерома К. Джерома й О. Генрі. *Філологічні науки. Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. 2016. Випуск 1 (83). С. 89–95.
12. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика. Термінологічна енциклопедія. Полтава : Довкілля. Київ, 2006. 716 с.
13. Сладкевич Ж.Р. Коммуникативная компетентность и комический эффект: когнитивно-прагматический и кросс-культурный аспект. *Человек. Культура. Образование. Научно-образовательный и методический журнал*. Сыктывкар : Издательство СГУ им. Питирима Сорокина, 2015. № 2 (16). С. 233–250.
14. Уткина А.В. Когнитивные модели комического в их репрезентации в русском и английском языках: сравнительно-сопоставительный анализ : дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.20. Пятигорск, 2006. 207 с.
15. Харченко О.В. Американський дискурс комічного та його лінгвокогнітивні особливості. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія: Романо-германська філологія. Методика викладання іноземних мов*. 2010. № 897. С. 120–125.
16. Ширяева Н.В. Лингвокогнитивная репрезентация категории комического в немецком языке : на материале типа текста «анекдот» : дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.04. Москва, 2007. 221 с.
17. Шмудевич Л.И. Когнитивно-прагматические основания порождения юмористического эффекта (на материале англоязычных юмористических текстов) : автореф. дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.04 «Германские языки». Санкт-Петербург, 2015. 19 с.
18. Ярошенко Н.А. Комическая коммуникативная неудача в прагматическом аспекте (на материале произведений П.Г. Вудхауза). *Современные научные исследования и инновации*. 2014. № 11. URL: <http://web.snauka.ru/issues/2014/11/40262>
19. Kotthof H. Pragmatics of performance and the analysis of conversational humor. *Humor: International Journal of Humor Research*. 2006. 19 (3). 271–304.
20. Munro H. (Saki). Selected Stories. Харків : Ранок, 2003. 336 с.
21. Munro H. Fur. URL: <http://www.online-literature.com/hh-munro/1820/>
22. Munro H. The Blind Spot. URL: <http://www.online-literature.com/hh-munro/1792/>
23. Munro H. The Lumber Room. URL: <http://www.online-literature.com/hh-munro/1839/>
24. Raskin V. Semantic Mechanisms of Humor. Dordrecht-Boston-Lancaster : D. Reidel Publ. Company, 1985. 285 p.
25. Safonova M.A. Concerning the Stylistic Peculiarities of H.H. Munro's Short Stories. *Вестник Пермского университета. Российская и зарубежная филология*. 2013. № 3 (23). С. 114–119.

Kozachyshyna O., Mosiichuk A. Linguistic and cognitive means of humorous effect creation in short stories by Hector Munro

Summary. The article deals with the study of linguistic and cognitive means of humorous effect creation in the English literary text. The methodology of research is based on frame theory worked out by M. Minsky. According to frame approach human memory stores knowledge in definite organized structures (frames). Unexpected change of the frames (reframing) in speech leads to defeated expectancy, cognitive dissonance which causes humorous effect. At a linguocognitive level this transformation is realized as a language play, therefore the analysis of humorous means has to combine cognitive and linguistic approaches. Frames are primary in relation to words: the consciousness of the addresser generates some frames, explicated by definite language means, while reframing occurs in the mind of the addressee in the process of their perception. Any kind of reframing causes mental oppositions “logical-illogical”, “possible-impossible”, “high-low”. The given mechanism of humour refers to deep structures of human consciousness and has a universal character. However there is no sufficient evidence as to the specificity of types of reframing depending on language and cultural factor as well as type of discourse. It is also important to take into account individual preferences of the speaker / writer in terms of using certain mechanisms of humorous effect creation. This paper focuses on peculiarities of humorous effect formation in short stories by Hector Munro (pseudonym Saki). The study made it possible to define that the main language means of humorous effect creation in the stories by Saki are: play upon words, that forms the basis of such stylistic figures as zeugma and decomposition of precedential texts (phraseological units, quotations, aphorisms) as well as the usage of stylistically marked vocabulary and complex syntactical structures in an inadequate context. The reframing mechanism actualized in each of the aforementioned type of language play means is analyzed in the article. Most cases demonstrate the realization of mental oppositions “logical-illogical” and “high-low” that are frequently combined within one context.

Key words: Hector Munro, humorous effect, frame theory, reframing, mental opposition, cognitive mechanism.

Коломийська І. А.,

кандидат філологічних наук,

асистент кафедри германського, загального і порівняльного мовознавства
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

ОСОБЛИВОСТІ ВЖИВАННЯ ЦИТАТНО-АФОРИСТИЧНИХ ЗВОРОТІВ У НІМЕЦЬКОМОВНОМУ ГАЗЕТНОМУ ТЕКСТІ: ГЕНДЕРНИЙ АСПЕКТ (НА МАТЕРІАЛІ ВИДАНЬ “DIE ZEIT” І “SÜDDEUTSCHE ZEITUNG”)

Анотація. Статтю присвячено дослідженню особливостей вживання цитатно-афористичних зворотів залежно від гендерного чинника в німецькомовних газетних текстах. У надрах сучасної лінгвістичної прагматики інтенсифікується інтерес до гендерних параметрів особистості, що зумовило виникнення й утворення гендерної лінгвістики як науки. Цей інтерес викликаний як зміною наукової парадигми (перехід від структуралізму до антропоцентризму), так і соціальними змінами. Вчені вказують на особливу роль вивчення гендеру як параметра, що диференціює суспільство на дві макросоціальні групи та впливає на важливість ролі мови в суспільстві. Дослідження особливостей побудови гендерної комунікації дає змогу використовувати результати як практичні способи, форми і технології ефективного ведення соціального діалогу. Гендер привертає постійну увагу широкого кола лінгвістів, які досліджують гендерну ідентичність мовця на різних мовних рівнях та в різних лінгвістичних напрямках. Розглядаючи фразеологію в широкому розумінні, уналежнюємо до розряду фразеологічних одиниць також вирази цитатно-афористичного характеру, до яких відносяться цитати, афоризми, паремії, ептоніми, гасла та заклики. Здійснено поділ матеріалу дослідження на «одногендерні» та «різногендерні» газетні статті, який впливає з відношення «автор – автор», «автор – комунікант». Розглянувши кількісні характеристики використання цитатно-афористичних зворотів представниками різної статі, очевидним є те, що в «одногендерній» комунікації помітна тенденція до частішого вживання чоловіками цитат та афоризмів, а жінками – закликів та гасел. У «різногендерній» комунікації чоловіки та жінки приблизно однаково використовують цитати. За допомогою критерію χ^2 , який допомагає виявити наявність відповідностей чи розходжень між розподілами частот досліджуваних явищ, та коефіцієнта взаємної спряженості К, який дає змогу встановити ступінь зв'язку між ознаками та «напрямок» їх спряженості, статистично підтвердилась перевага вживання цитат чоловіками в «одно-» та афоризмів у «різногендерній» комунікації, а жінками – гасел та закликів в «одногендерних» статтях.

Ключові слова: фразеологічна одиниця, цитатно-афористичний зворот, гендер, газетна стаття, статистичні методи.

Постановка проблеми. Зі зміною наукової парадигми в лінгвістиці категорія гендеру набула особливої популярності. Гендер привертає увагу широкого кола дослідників, які розглядають гендерну ідентичність мовця на різних мовних рівнях та в різних лінгвістичних напрямках. На фразеологічному рівні

велика увага приділяється дослідженню гендерномаркованих фразеологічних одиниць (далі – ФО) [1; 3], які характеризують якості, моделі поведінки і т.п. представників різної статі, описують ставлення суспільства до них. Проте питання, чи є відмінності у вживанні фразеологічних одиниць у мовленні представників різних гендерів, і якщо так, то в чому вони полягають, залишається недостатньо вивченим, що й зумовило актуальність нашого дослідження.

Метою статті є аналіз особливостей вживання чоловіками та жінками цитатно-афористичних зворотів (далі – ЦАЗ), які відносимо до царини фразеологічної науки, розглядаючи її в широкому розумінні, зафіксованих в «одно-» та «різногендерних» газетних статтях (об'єкт дослідження), відібраних методом суцільної вибірки з німецькомовних газетних видань «Die Zeit» і «Süddeutsche Zeitung» (випуски 2013–2015 pp.) [11; 12] (матеріал дослідження).

Досягнення мети можливо за умови виконання таких завдань:

- 1) Класифікація відібраних методом суцільної вибірки ЦАЗ на цитати, афоризми, паремії, гасла та заклики;
- 2) Порівняльна характеристика вживання ЦАЗ чоловіками та жінками в газетних статтях німецькомовних видань «Die Zeit» і «Süddeutsche Zeitung»;
- 3) Визначення кількісних характеристик вживання ЦАЗ представниками різної статі на матеріалі газетних статей;
- 4) Проведення статистичного аналізу для підтвердження значущості вживання тих чи тих ЦАЗ представниками різної статі.

Цитатно-афористичні звороти перебувають на периферії фразеологічної науки, не всі класифікації ідентифікують їх як ФО, проте в нашому дослідженні такі мовні звороти розглянуто як частину фразеологічного фонду, оскільки вони відтворюються в мові автоматично, володіють певним ступенем перекладності, закріпившись у мові певного народу, експлікують його національно-ціннісні пріоритети, отримують статус прецедентних феноменів [2; 6], та, як було вже зазначено, ми розглядаємо фразеологію в широкому розумінні, зараховуючи до її складу і ці звороти.

Серед мовних зворотів із цитатно-афористичним характером виділяють паремії (прислів'я і приказки), афоризми, цитати та ептоніми (крилаті вислови).

Так, *паремії* є стійкими, відтворюваними, культурно маркованими одиницями, які входять не лише до фразеологічного фонду мови, а й до фольклорного. Це продукт загальнонарод-

ної мудрості (напр., «*Jedermann ist seines Glückes Schmied*», «*Neue Besen kehren gut*»).

Афоризми, на протигагу пареміям, є короткими, влучними висловками, узагальненими глибоких думок, виражених дуже лаконічно, іноді й парадоксально [5]. У них часто застосовуються різні стилістичні фігури (метафори, хіазм, парадокс тощо), зазвичай маловідомі, що розглядаються як самостійний літературно-філософський жанр [8] (напр., «*Das Leben ist kurz, die Kunst ist lang*», «*Es gibt Leute, die haben Verstand, und es gibt welche, die darüber reden*»).

Цитати – дослівна передача мовлення особистості, як правило, прецедентної, для надання висловленню зрозумілості, переконливості, обґрунтованості (напр., «*Leben, das ist das Allerseltenste in der Welt – die meisten Menschen existieren noch*» (O. Wilde), «*Zeit ist das, was man an der Uhr abliest*» (A. Einstein)).

Ентоніми (крилаті вислови) – різноструктурні, культурно марковані, стійкі одиниці, що мають афористичний характер. Від паремій їх відрізняє наявність автора, від цитат і афоризмів – ширша вживаність, вищий ступінь відомості («*Veni vidi vici*» («*Ich kam, ich sah, ich siegte*») (Caesar), «*Das beste Monument des Menschen ist der Mensch*» (J. W. Goethe)).

До зворотів із цитатно-афористичним характером вважаємо доцільним уналежити також гасла та заклики (оскільки вони володіють схожими з ФО характеристиками: певним ступенем емоційності та, як і ФО, відтворюються автоматично, оскільки до уваги взято ті, що вживаються в різних статтях, різними авторами та комунікантами).

Результати кількісного аналізу використання ЦАЗ в «одногендерному» газетному мовленні (де автором статті є тільки чоловік або авторський колектив, що складається з представників чоловічої статі, й комуніканти в такій статті також чоловіки або автор чи група авторів є жінками, й участь у розмові з ними беруть також жінки) відображено в таблиці 1 (див. табл. 1).

Отже, з наведеної таблиці 1 видно, що найбільш популярним типом у чоловіків виявилися цитати та вислови прецедентних осіб (наприклад, «*In der Religion gibt es keinen Zwang*» (der Koran), «*Willst du den Charakter eines Menschen erkennen, so gib ihm Macht*» (Abraham Lincoln), «*Politiker und Bürger sind nicht zweierlei. Politiker sind Bürger*» (Joachim Gauk), «*Einer muss ja doch man schließlich damit anfangen*» (Sophie Scholl)), далі йдуть вирази, що мають афористичний характер (напр., «*Macher hat ein trautes Heim – Mancher traut sich nicht heim*» (Manfred Schmidt), «*Es ist ja schon ein halber Tod, wenn man als Mensch degradiert wird*» (Artur Brauner), «*Was der Münchner ned kennt, mag er ned*» (Karl Forster), «*Die Toten sind nicht tot, sie sind nur nicht mehr sichtbar*» (Florian Fuchs)), а паремії та гасла не є притаманними чоловічій «одногендерній» комунікації.

У комунікації жінок переважають гасла (наприклад, «*Wir sind das Volk*» (im Herbst 1989 die Demonstranten auf Leipziger Ring, причому таке гасло «червоною ниткою» проходить у конкретній статті (вживається 24 рази), «*Walk in. Dance out*» (der Slogan des Hauses)), менш популярними є цитати (наприклад, «*Everything is potential. – Alles ist möglich*» (Rineke Dijkstra), «*Gimme, gimme, gimme*» oder «*Mamma mia*» (ABBA)) та афоризми (наприклад, «*Das Paradies ist sehr irdisch und sehr regional*» (Marlene Streeruwitz), «*Wir sind wie der Wind, unsere Existenz schnurrt letztlich zusammen auf: nichts*» (Aude de Tocqueville)). Утім, треба зазначити, що у виданні «*Süddeutsche Zeitung*» як серед жінок, так і серед чоловіків загалом популярними виявилися цитування відомих осіб (наприклад, «*Gott ist da, wo man ihn einlässt*» (Schwester Elija), «*Denn das Leben geht weiter. Nicole Rinder würde sagen: aber anders*» (Viktoria Grossmann)), далі йдуть гасла (наприклад, «*Starke Schultern schultern mehr als schwache*» (Motto), «*Humor vor Hirn*» (Motto)), дещо рідше вживаними є афоризми (наприклад, «*Der Euro ist wie der Schaum überflüssig und vergänglich*» (Susi Wimmer)).

Отже, в «одногендерній» комунікації помітна тенденція до частішого вживання чоловіками цитат, а жінками – закликів та гасел, пов'язане з прагненням жінок знайти своє місце та однодумців у суспільно-політичному житті, що знаходить своє відображення і в мовленні. На відміну від чоловіків, жінки не цитують у своїй комунікації народну творчість (не виявлено вживання паремій).

В «одногендерних» газетних статтях видання «*Die Zeit*» чоловіки використали 111 цитатно-афористичних виразів (1 ЦАЗ на 32 фразеологічних вживання (ФВ)), жінки – 37 (1 ЦАЗ на 23 ФВ), а у «*Süddeutsche Zeitung*» чоловіки вжили 50 ЦАЗ (1 ЦАЗ на 60 ФВ), жінки – 14 (1 ЦАЗ на 65 ФВ), що показує дещо частіше вживання ЦАЗ жінками у «*Die Zeit*» та чоловіками у «*Süddeutsche Zeitung*».

«Різногендерне» мовлення представлено в нашій роботі статтями, де авторами є як чоловіки, так і жінки, причому їхнє мовлення чітко розмежоване з референцією на автора (наприклад, колективні статті, статті, де репрезентовано погляди авторського колективу на певну подію), або статтями, де автор є представником однієї статі, а комуніканти – протилежної. До останнього типу належать переважно інтерв'ю, опитування, а також статті, в яких є пряма мова представників протилежної статі. Результати аналізу особливостей вживання ЦАЗ представниками різної статі в «різногендерних» статтях представлено в таблиці (див. табл. 2).

У «різногендерній» комунікації «*Die Zeit*» зафіксовано 101 ЦАЗ, ужиті чоловіками (частота вживання становить 1 ЦАЗ на 12 ФВ), та 20 ЦАЗ – жінками (1 ЦАЗ на 73 ФВ).

Типовим як для чоловіків, так і для жінок виявилось цитування відомих особистостей (чоловіки: наприклад, «*Gib niemals auf*» (Kirk Douglas), «*ohne Macht ist man mehr Mensch*»

Таблиця 1

Вживання цитатно-афористичних зворотів в «одногендерному» мовленні

ЦАЗ	«Die Zeit»		«Süddeutsche Zeitung»		Разом	
	Ч	Ж	Ч	Ж	Ч	Ж
Цитати	66 (59%)	7 (19%)	36 (72%)	6 (43%)	102 (63%)	13 (25%)
Афоризми	34 (31%)	5 (14%)	8 (16%)	3 (21%)	42 (26%)	8 (16%)
Паремії	6 (5%)	–	3 (6%)	–	9 (6%)	–
Гасла та заклики	5 (5%)	25 (67%)	3 (6%)	5 (36%)	8 (5%)	30 (59%)
Всього	111	37	50	14	161	51

Таблиця 2

Особливості використання цитатно-афористичних зворотів у «різногендерному» мовленні

ЦАЗ	«Die Zeit»		«Süddeutsche Zeitung»		Разом	
	Ч	Ж	Ч	Ж	Ч	Ж
Цитати	54 (53%)	12 (63%)	32 (78%)	17 (58%)	86 (61%)	29 (59%)
Афоризми	45 (45%)	4 (21%)	5 (12%)	6 (21%)	50 (35%)	10 (21%)
Паремії	1 (1%)	2 (11%)	1 (3%)	2 (7%)	2 (1%)	4 (8%)
Гасла та заклики	1 (1%)	2 (5%)	3 (7%)	4 (14%)	4 (3%)	6 (12%)
Всього	101	20	41	29	142	49

Таблиця 3

Статистичні характеристики вживання зворотів цитатно-афористичного характеру в газетних текстах залежно від гендерного чинника

	Цитати	Афоризми	Паремії	Гасла та заклики
Ч (ОГ)	$\chi^2=4,32$, K=0,1	–	$\chi^2=2,61$	–
Ж (ОГ)	–	–	–	$\chi^2=122,48$, K=0,55
Ч (РГ)	$\chi^2=1,09$	$\chi^2=6,92$, K=0,13	–	–
Ж (РГ)	$\chi^2=0,10$	–	–	$\chi^2=0,01$

(Ron Sommer), жінки: «*Nichts brauche der Mensch mehr als den Menschen*» (Otto Rehhagel), «*Das Wenige, was du tun kannst, ist viel*» (Albert Schweitzer)).

Рідше вживаними виявилися афоризми (чоловіки: наприклад, «*Bildung sollte Menschen dazu befähigen, Autoren ihres Lebens zu sein*» (Julian Nida-Ruemelin), «*Das Leben ist ein ewiger Wechsel von Aufstieg und Fall. Du steigst auf, und dann fällst du. Und wenn du gefallen bist, beginnt der mühsame Aufstieg von vorn*» (Rami Be'er), жінки: наприклад, «*Verständnis öffnet Wege*» (Hans-Joachim Fuchtel), «*Wenn jemand hungert, gib ihm keinen Fisch, sondern ein Netz*» (Hans-Joachim Fuchtel)), паремії (чоловіки: наприклад, «*There is no free lunch*» (wir alle wissen), жінки: «*Wenn ein Volk in Not sei, dann werde ihm geholfen*» (die Geschichte lehre)) та гасла (чоловіки: наприклад, «*Free, free Palestine! One, two, three, Palestine will be free*» (der Slogan), жінки: «*Wo es rollen muss, muss es rollen*» (Motto)).

У статтях газети «Süddeutsche Zeitung» чоловіки використали 41 ЦАЗ (1 ЦАЗ на 28 ФВ), жінки – 29 (1 ЦАЗ на 49 ФВ). Найчастіше вживаними як у чоловіків, так і у жінок є цитати відомих особистостей (чоловіки: наприклад, «*Zum Erfolg gibt es keinen Lift*» (Johannes Sommerer), «*Wo es Menschen gibt, da menscht es*» (Peter Steiniger), жінки: «*Ein Tropfen reicht aus, um das Fass zum Überlaufen zu bringen*» (Gabriele Schleuning), «*Für Kleinkunst ist diese Hürde viel zu hoch*» (Assunta Tammelleo)), рідше використовуються афоризми (чоловіки: наприклад, «*Ich trauere nicht um Dich, sondern um mich ohne Dich*» (der hagere Mann), «*Heute ist immer gestern*» (Thierry Backes), жінки: наприклад, «*Wer betrügt, der fliegt*» (Melanie Staudinger), «*Es gab keine Lawine, es gab nur die Angst in den Köpfen, überall ist sie das Bindemittel im Zement der Macht*» (Rita Baedeker)), гасла (чоловіки: наприклад, «*Bauen, brauen, sauen*» (Wahlspruch), жінки: наприклад, «*Die Show muss weiter gehen, die Vorstellung darf nicht ausfallen*» (Motto)) та паремії (чоловіки: наприклад, «*Schwäne bleiben einander ein Leben lang treu*» (Volkswisheit), жінки: «*Leben wie Gott in Frankreich*» (Spruch)).

Отже, в «різногендерній» комунікації чоловіки та жінки приблизно однаково часто вживають у своєму мовленні цитати, тобто знову в різногендерній комунікації відмінностей не виявлено. Можна стверджувати, що жінки «забувають» про гасла,

які вони використовують в «одногендерній» комунікації, і надають, як і чоловіки, перевагу цитатам.

У таблиці 3 відображено результати статистичного аналізу вживання ЦАЗ (див. табл. 3).

Наявність критерію χ^2 та коефіцієнта K статистично підтвердили значущість вживання цитат чоловіками в «одногендерній» та афоризмів у «різногендерній» комунікації, а жінками – гасел та закликів у «одногендерних» статтях.

Висновки. Отже, в «одногендерних» статтях чоловікам притаманне використання цитат, у «різногендерних» – афоризмів, що може засвідчувати прагнення чоловіків довести свою правоту, шляхом посилання на висловлювання прецедентних осіб, а жінкам властиве використання гасел та закликів в «одногендерній» комунікації, що, ймовірно, пов'язано з бажанням жінок знайти своє місце та односторонній у суспільному житті та подолати історично сформований стереотип свого підвладного становища.

Перспективу подальших досліджень убачаємо в порівняльному аналізі особливостей вживання ЦАЗ представниками різної статі на матеріалі текстів різних функціональних стилів (наприклад, розмовного, художнього).

Література:

- Капак Ю.М. Актуалізація гендерного компонента семантики фразеологічних одиниць у німецькому публіцистичному тексті : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови». Львів, 2015. 20 с.
- Карасик В.И. Языковой круг : личность, концепты, дискурс : монография. Волгоград : Перемена, 2002. 477 с.
- Кирилина А.В. Гендер: лингвистические аспекты. Москва, 1999. 155 с.
- Левицкий В.В. Статистическое изучение лексической семантики. Киев : УМКВО, 1989. 156 с.
- Німецька фразеологія у мові, мовленні та мовній діяльності: системно-квантитативні аспекти / О.Д. Огуй та ін. Чернівці : Видавничий дім «РОДОВІД», 2014. 352 с.
- Приходько К.Д. Соотношение фразеологических единиц и нефразеологических словосочетаний одинакового лексико-грамматического состава : автореф. дис. ... на соиск. учен. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки». Москва, 1972. 22 с.

7. Самарина В.С. Гендер во фразеологии: когитивно-лингвокультурологический аспект. Ставрополь. 2010. 199 с.
8. Федоренко Л.О. Модифікації структурного і семантичного складу фразеологізмів сучасної німецької мови. Житомир : Вісник Житомир. держ. ун-ту ім. І. Франка, 2007. Вип. 34. С. 193–197.
9. Janet Holmes. The Handbook of Language and Gender. Oxford : Blackwell Publishing, 2003. 721 p.
10. Duden: Deutsches Universalwörterbuch / hrsg. von der Dudenredaktion. 4., neu, bearbeitete und erweiterte Auflage. Mannheim–Leipzig–Wien–Zürich : Dudenverlag, 2001. 1892 S.
11. Die Zeit. URL: <http://www.zeit.de>
12. Süddeutsche Zeitung. URL: <http://www.sueddeutsche.de>

Kolomyis'ka I. Genderpeculiarities of usage of citation-aphoristic phraseological units in German newspaper text: gender aspect (on the material of German newspaper articles of “Die Zeit” and “Süddeutsche Zeitung”)

Summary. The given article deals with the investigation of peculiarities of usage of citation-aphoristic phraseological units depending on the gender factor in German newspaper texts (conducted on the material of the Internet-versions of two most popular German newspapers “Die Zeit” and “Süddeutsche Zeitung”). Current linguistic paradigm is characterized by increased attention towards a person and everything related to him/her (including gender characteristics) and that caused emergence and development of gender linguistics. It is connected with the change of scientific paradigm (from structuralism to anthropocentrism) and social factors. The

linguists emphasize the necessity of studying gender factor as a peculiarity that divides the society into two macrosocial groups and has influence on significance of language in society. Investigations of peculiarities in gender communication enable to use the results as practical ways, forms and strategies of conducting social dialogue. It's worth saying that gender aspect is studied at every language level and attracts attention of many researchers. Phraseology is observed in a broad sense and involves citation-aphoristic units (such as citations, aphorisms, proverbs, catch phrase, mottoes). The material of investigation was divided into “one-“ and “two-gender” newspaper articles depending on the relationship “author – author”, “author – speaker”. The analysis of quantitative characteristics of the usage of citation-aphoristic phraseological units by male and female revealed that there is the essential difference in usage of citation-aphoristic phraseological units in “one-gender” communication: men use citations and aphorisms with higher frequency, but women show preference for mottoes. In “two-gender” communication there are no significant differences between peculiarities of usage of citation-aphoristic phraseological units by both sexes. With the help of linguistic statistic methods (criterion χ^2 and Chuprov's contingency coefficient K) significance of usage of citation in “one-gender” and aphorisms in “two-gender men articles” and mottoes in “one-gender women articles” has been statistically proved.

Key words: phraseological unit, citation-aphoristic phraseological unit, gender, newspaper article, linguistic statistic methods.

*Коломійчук К. М.,**випускниця магістратури філологічного факультету
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова,
вчитель російської мови та літератури
ТОВ «Одеський приватний навчально-виховний комплекс
«Загальноосвітня школа-ліцей «Просвіта»*

СЕМАНТИКО-СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВИГУКІВ В УКРАЇНСЬКОМУ ФОЛЬКЛОРИ

Анотація. У статті досліджено семантику вигуків як емотивних назв на матеріалі українських народних пісень та дум. Вигуки як емоційно забарвлена лексика не просто можуть передавати емоції, а й можуть вимагати від реципієнта певних дій або вчинків, маючи ключову роль у формуванні лексико-семантичного і мовного рівня поетичних текстів. Дослідження відображає один з аспектів аналізу вигуків і в морфологічному плані, а саме з боку їхньої структури та семантики. У вигуках поєднується стабільність (незмінність) форми, рухливість семантики, певна автономність і велика залежність від контексту, ситуації мовлення, паралінгвістичних засобів. Також подаються відомості про вираження вигуками в тексті насамперед емоційно-чуттєвого, психічного стану мовця, його реакції на зовнішні та внутрішні подразники. На основі проведеного аналізу виявилось, що вигуки не називають почуттів, експресивних оцінок, вольових спонукань, а безпосередньо виражають їх. Можна вважати, що такі лексеми є не просто звуками, а осмисленими елементами мови, що зумовлює їхню однозначність, яку в живому спілкуванні зрозуміло із комунікативної ситуації, а в текстах – із контексту. У художніх творах, у фольклорі семантика вигуків передається також через опис супроводжувальних жестів, міміки, іноді – через інтонацію. Особливо детально аналізується семантичне призначення емотивної лексики, яке полягає не тільки в номінації денотата, а й у вираженні емоційного ставлення мовця до нього, до предмета мовлення чи до ситуації спілкування. Саме це відрізняє емотивну лексику від номінативної, призначенням якої є найменування предметів. Описується вираження емоцій як основна функція вигуків. Їх роллю в побудові мовлення є введення мовної реакції партнера або відкриття висловлювання мовця. Тому вигуки можна назвати розмовними словами, які виражають позиції та реакції співрозмовника. У зв'язку з тим, що семантичне значення вигуків дуже розпливчате і його можна позначити узагальнено як вираження емоцій, лінгвісти намагаються дати свої семантичні класифікації, конкретизуючи семантичне значення на різних підставах.

Ключові слова: емотиви, емоція, вигуки, семантика, народна творчість, контекст, інтерпретація.

Постановка проблеми. У літературі велике питання викликає класифікація вигуків як специфічних мовних знаків, їхня складна природа породжує різні класифікації. Насамперед семантика вигуків полягає в домінантній ролі контексту та інтонації, в реченні вигуки виконують комунікативну й емотивну функції, що свідчить про їх важливу роль у мовленнєвому акті [9, с. 30]. Вважається, що вигуки взагалі не мають

предметно-логічного значення: не означають поняття, але виражають емоції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вигуки завжди привертали увагу лінгвістів багатьох країн світу. Питання вигуків, принципи їх класифікації досліджували О.О. Потебня, О.О. Шахматов, В.В. Виноградов, Л.В. Щерба, А. Вежицька (на матеріалі російської мови); І.Р. Вихованець, Л.І. Мацько (на матеріалі української мови); Є.Є. Корді, Ж. Вандрієс (на матеріалі французької мови), Ч. Фріз, С. Грінбаум, О. Єсперсен (на матеріалі англійської мови); Г. Вайнріх, І. Ербен, А.Т. Кривоносов, В.Д. Девкін та І. Буша (на матеріалі німецької мови) та багато інших дослідників [9, с. 31].

Актуальність наукової статті полягає в тому, що вона повністю показує структуру та семантику вигуків, оскільки вони є рідкісним явищем і в семантичному, і в морфологічному плані.

Мета статті – здійснити семантико-стилістичний аналіз вигуків, які являються одиницями українського фольклору. Для реалізації цієї мети передусім постають такі завдання: 1) проаналізувати емоційну лексику вигуків; 2) схарактеризувати семантичні особливості вигуків як мовних одиниць.

Виклад основного матеріалу. Вивчення емоцій та їх роль у житті людини завжди цікавило вчених, дослідників, які працюють у галузі цілого ряду наук, таких як філософія, фізіологія, психологія, лінгвістика тощо. Такий підхід не є випадковим, оскільки проблеми емоцій у житті людини є багатограничними. Емоції є невід'ємною складовою частиною психології людини, вони виявляються певною мірою в усіх сферах її діяльності, в усіх сферах її духовного життя, зокрема у сфері спілкування – вербального та невербального.

Вивченням емоцій у різні часи займалися такі науковці, як Ч. Дарвін, С. Рубінштейн, Г. Костюк, А. Петровський, У. Джеймс, К. Ленге, З. Фрейд, П. Анохін, П. Симонов, Б. Базима та інші. У контексті сучасної антропологічної лінгвістичної парадигми виникає необхідність дослідження сфери емоцій. Проблемою вираження емотивності в тексті займалися такі вчені, як О.Є. Філімонова, І.М. Джобав, Є.В. Вакулєнко, Т.В. Горшкова, П.С. Волкова, Л.А. Калімуліна тощо. Варто зазначити, що незважаючи на те, що емоції були об'єктом дослідження в лінгвістиці (А. Вежицька, В.Г. Гак, Дж. Лакофф, Н.А. Красавський, В.В. Леонтьєв, В.І. Шаховський та інші), все ще залишається нерозв'язаною низка проблем.

На відміну від французьких лінгвістів, які дотримувалися думки, що лише деякі слова мають емоційний компонент, а більшість словникового запасу мови має нейтральне забарв-

лення, вітчизняні психолінгвісти (зокрема, В.І. Шаховський) вважають такий поділ неправильним і переконані, що кожне слово може мати емоційний заряд [11, с. 81].

Семантичне призначення емотивної лексики полягає не тільки в номінації денотата, а й у вираженні емоційного ставлення мовця до нього, до предмета мовлення чи до ситуації спілкування. Саме це відрізняє емотивну лексику від номінативної, призначенням якої є найменування предметів і т. д. Лексика називання та опису емоцій є за своєю семантикою нейтральною. Лексичний фонд власне емотивних засобів мови формують **емотиви** – спеціальні лексичні одиниці, що виражають емоції. У своїй семантичній структурі вони обов'язково містять емоційний компонент.

До емоційних відносять слова, що називають психічні, внутрішні стани, характер, переживання (радість, любов, щастя, сум, нудьга тощо); будь-яке поняття з одним компонентом – або позитивним, або негативним. Також до емоційних належать слова з оцінними значеннями, що виявляються в певних характеристичних ознаках, наприклад: характеристика людей (*красень, лебідонька*); характеристика навколишнього світу, будівель (*хороми*); емоційна кваліфікація дій людини, процесу говоріння (*базікати*). Варто виокремлювати також емоційні слова і словосполучення: слова, що містять у своєму лексичному значенні емоційне забарвлення – позитивне чи негативне (*милий, ласкавий*); слова, в лексичному значенні яких емоційність привноситься афіксами (*земелька, чорнявенький*). Основною умовою для відокремлення емоційних слів і словосполучень також вважаємо здатність самого слова виражати почуття, емоції; необхідність відповідного контексту, що надає слову відповідного емоційного звучання. До емоційних слів належать слова, які виконують специфічно-стилістичні функції і виступають у ролі образних символів. Основним смисловим навантаженням емоційної лексики в українській мові виступає вираження почуттів і настроїв людини.

Серед лексики, що виражає емоції, особливе місце займають вигуки. У лінгвістичній науці вивченню вигуків присвячені праці В. Виноградова, І. Міщанинова, О. Потебні, О. Шахматова, Е. Гоффмана, Дж. Ліча. Деякі лінгвісти (Р.А. Бурдакова, Є.Є. Корді, А.А. Реформатський, Г.М. Кузенко) вважають, що вигуки взагалі не мають предметно-логічного значення: не означають поняття, але виражають емоції. *Наприклад: «Тату!», «Чортів день!», «Замовкни!», «Вгору!», «О ні!»* та ін. У реченні вигуки виконують комунікативну й емотивну функції, що свідчить про їх важливу роль у мовленнєвому акті.

Особливим полотном для використання емотивів є народна творчість. Народно-пісенна мова надзвичайно багата лексикою, яка передає емоційний стан чи дає емоційну оцінку людям, подіям тощо. Емоції в народних думках та історичних піснях можуть бути виражені різними засобами, зокрема й вигуками. Вигуки не називають почуттів, експресивних оцінок, вольових спонувань, а безпосередньо виражають їх. Можна вважати, що такі лексеми є не просто звуками, а осмисленими елементами мови, що зумовлює їхню однозначність, яку в живому спілкуванні зрозуміло із комунікативної ситуації, а в текстах – із контексту. У художніх творах, у фольклорі семантика вигуків передається також через опис супроводжувальних жестів, міміки, іноди – через інтонацію.

Поза контекстом більшість вигуків має широкий спектр емоційного забарвлення: від вираження негативних емоцій до

позитивних, тому, як зазначає Т.А. Оришечко, «інтерпретація широкого значення можлива лише в найзагальніших формах і ніколи не може бути рівною та однаковою визначенню його конкретизованого варіанту в кожному окремо взятому випадку функціонування даного слова» [7, с. 332].

Наприклад, вигук *ох* може вживатися для вираження фізичного болю, страждання, переляку, відчуття полегшення, для висловлення застереження, попередження про що-небудь небажане, непримне, для вираження почуття жалю, досади, невдоволення, докору, захоплення, подиву, для вирізнення, підсилення якого-небудь слова, вислову [2, с. 34]. Разом із тим існують вигуки, емоційне поле яких значно вужче, наприклад *тху*, який виражає здивування, невдоволення, досаду [2, с. 34].

Найчастотнішими в дослідженому матеріалі [9, с. 145] є вигуки *ой* і *ох*.

Вигук *ой* передає такі емоції:

1) захоплення (*ой, на горі да жєнці жнуть; ой, послав Бог Хмельницького; ой, які пішли козаченьки в битву; ой, як поїхав наш пан Лебеденко; ой, був на Січі старий козак Сава; ой, червонії квітки; ой, тепер ми господарі*);

2) зацікавленість (*ой, що то за крячок*);

3) розчарування (*ой, вийдуя на могилу; ой, все лужком та все бережком; ой, нікому так не горе; ой, наварили ляхи пива*);

4) ненависть (*ой, Петлюро, вражий сину!*);

5) прохання (*ой, Богдане, батьку Хмелю; ой, ти, Морозенку*);

6) співчуття та співпереживання (*ой, Богдане-Богданочку!; ой, попід гай зелененький везли Довбуша*);

7) надії (*ой, галочки-сизоперочки; ой, пише-пише сотник Поволоцький; ой, же хлопці не співали; ой, летіла зозулька понад гори й села; ой, посіяла я хліб; ой, браття, браття, будуймо; ой, то в полі не вітри*);

8) зневіри (*ой, судома, пане-брате, судома, судома; ой, закурила, затопила сирими дровами; ой, тяжко козакові в неволі сидіти; ой, високо сонце сходить, а низько заходить; ой, горе нам молодим; ой, Канадо-Канадочко, Канадо-небого*);

9) переляк, тривога (*та ой, та як крикнув же козак Сірко; ой, зачула ж моя доля; ой, чи воля чи неволя; ой, зазрало Чорне море; ой, котився вітер ярмом; ой, чого ж ти земле, молодіти стала*).

Вигук *ох* фіксуємо для передачі таких емоцій:

1) захоплення (*ох, як пішов же наш пан!*);

2) розчарування (*ох, ти ж, сину, нетямущий*);

3) співчуття (*ох, тяжко козакові в неволі сидіти*).

Рідше зустрічаємо вигук *гей*, який передає такий спектр емоцій:

1) заклик, підняття бойового духу (*гей, ви, хлопці-партизани; гей, несись наш спів над морем*);

2) розрада, підтримка (*гей, хто, хто горя не знає; гей, ще сонце не зійшло*);

3) розчарування (*гей, да журба мене скрутила; гей, на біду, на горе*);

4) радість (*гей, заспівало все в Карпатах*).

У текстах народних пісень побутують вигуки *долой* (*долой панів, долой царя*), *ну-бо* (*ну-бо, хлопці, повстаньмо*), які передають емоцію гніву. Це можна пояснити історичними причинами, а саме знуцанням панів та царів над простим людом, які намагалися хоча б у піснях побороти їхні утиски й підняти власний волелюбний дух.

Фіксуємо також вигуки-повтори, типу *гай-гай* (*А стара Мавра! Гай, гай, хто так уміє сторожити над дівчиною, як сама вона!*).

Вигук *гай, гай* вжито, за контекстом, для вираження смутку, розчарування. Ключем для визначення характеру емоційного насичення на лексичному рівні є підрядне речення «*хто так уміє сторожити над дівчиною*», яке раціоналізує емоції вигуку та подальші події за текстом «*не зберегла дівчину стара Мавра*»; на пунктуаційному рівні вигуки виділено комами.

Висновки. Більшість учених структурно поділяє вигуки на первинні та вторинні. Первинні вигуки за своєю структурою – однослівні, а вторинні вигуки можуть складатися: а) з одного слова; б) з декількох слів; в) із цілих речень. Семантичне значення більшості вигуків не зосереджено в даній одиниці як мовному знакові, а випливає з контексту, ситуації мовлення, наповнюється і увиразнюється паралінгвістичними засобами. Варто відзначити, що вигуки як емоційно забарвлена лексика не просто можуть передавати емоції, побажання, а й можуть вимагати від реципієнта певних дій або вчинків. У народних піснях найповніше реалізується притаманна нашому етносу семантика лексичних об'єднань, зокрема досліджувана нами емоційна лексика.

Перспективи подальшого дослідження полягають в аналізі морфосинтаксичних особливостей вигуків. Виникає потреба у створенні гнучкої та логічної класифікації, що охоплює основні великі групи, які відрізнятимуться одна від одної суттєвими ознаками.

Література:

1. Бондалетов В.Д. Русская ономастика : монография. Москва : Просвещение, 1983. 224 с.
2. Великий тлумачний словник української мови (з дод. і допов.) / уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. Київ ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
3. Іванова Н.Д. Семантичні особливості лексики на позначення емоцій в українських народних піснях. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили. Сер. «Філологія. Мовознавство»*. 2011. Т. 148. Вип. 136. С. 32–35.
4. Карпенко Ю.О. Мова та стиль українського фольклору : зб. наук. праць / за ред. кол. : Ю.О. Карпенко (відп. ред.) та ін. Київ, 1996. 164 с.
5. Кузенко Г.М. Емотивність на різних мовних рівнях. *Наукові записки. Філологічні науки. Національний університет «Києво-Могилянська академія»*. Київ : Видавничий дім «КМ Академія», 2000. Т. 18. С. 76–82.
6. Кузенко Г.М. Мовні засоби вираження емотивності. *Наукові записки НАУКМА*. 2000. Т. 18: Філологічні науки. С. 76–83.
7. Орищенко Т.А. Відтворення вигуків як слів з розмитою семантикою у художньому перекладі. *Актуальні проблеми слов'янської філології. Серія «Лінгвістика і літературознавство»* : Міжвуз. зб. наук. ст. 2010. Вип. XXIII. Ч. 3. С. 331–339.
8. Селігей П.О. Як українці говорять про свої думки та емоції. *Українська мова та література*. 2005. С. 7–10.

9. Пилипко О.І. Структурно-семантичні особливості вигуків у сучасній німецькій мові. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки. Серія «Грама-тична семантика»* : Міжвуз. зб. наук. ст. 2013. С. 29–33.
10. Українські народні думи та історичні пісні : Збірник. Київ, 1955. 670 с.
11. Чабаненко В.А. Стилїстика експресивних засобів виявлення української мови. Запоріжжя : ЗДУ, 2002. 351 с.
12. Шаховський В.И. О лингвистике эмоций. *Язык и эмоции*. Волгоград : Перемена, 1995. С. 3–15.

Kolomiichuk K. Semantics of exclamations in Ukrainian folklore

Summary. This article examines the semantics of whigs as emotional names on the material of Ukrainian folk songs and poems. Viguks, as emotionally charged vocabulary, can not only convey emotions, but can also demand certain actions or inactions from the recipient. The key role in the formation of lexical-semantic and linguistic level of poetic texts. The study depicts one of the aspects of the analysis of whigs, namely from the side of their structure and semantics, and from the morphological point of view. Whiggles combine the stability (immutability) of the form, the fluidity of semantics, a certain autonomy and great dependence on the context, the situation of language, paralinguistic devices. The text also provides information about the expression of whigs in the text, in particular about the emotional and sensitive, psychological state of the speaker, his reaction to external and internal subdivisions. On the basis of the carried out analysis, it has appeared, that whigs do not name feelings, expressive estimations, volitional spokes, but indirectly express them. It can be argued that these lexemes are not just sounds, but are meaningful elements of language, which determines their unambiguity, which in a live conversation is understood from the communicative situation, and in texts – from the context. In works of art and folklore the semantics of wiggles is also conveyed through the description of accompanying gestures, mimicry, sometimes – through intonation. The semantic purpose of the emotive vocabulary was analyzed in particular detail, which consists not only in denotation, but also in expressing the emotional attitude of the speaker to him or her, to the subject of the conversation or to the situation of the conversation. This is what distinguishes the emotional vocabulary from the nominative vocabulary, the purpose of which is the naming of objects. It describes the expression of emotions as the main function of the vocabulary. Its role in the production of speech is the introduction of the partner's verbal reaction, or the opening of the verbal expression of the speaker. That is why whispers can be called *rozumovymi* words, which express the positions and reactions of the spouse. Due to the fact that the semantic meaning of whispers is very disperse and can be categorized generically as expression of emotions, linguists try to give their own semantic classifications, specifying the semantic meaning on various bases.

Key words: emotives, emotion, exclamations, semantics, folk art, context, interpretation.

Костіна С. Ф.,

викладач кафедри «Англійська мова» № 2
Національного університету «Одеська морська академія»

Малецька І. О.,

старший викладач кафедри «Англійська мова» № 2
Національного університету «Одеська морська академія»

ВЕРБАЛІЗАЦІЯ ЕМОЦІЇ «СТРАХ» В АНГЛОМОВНОМУ ХУДОЖНЬОМУ ДИСКУРСІ

Анотація. Стаття є спробою проаналізувати та систематизувати лінгвальні засоби вербалізації емоції *страх* у художньому англійському дискурсі. Емоцію *страх* вибрано *об'єктом* представленого дослідження через відсутність єдиної концепції *страху*, що зумовлено різноманітними напрямками та підходами до вивчення досліджуваної емоції. *Предметом* вивчення слугують засоби вербалізації *страху* в авторському мовленні та в персональному мовленні. Насамперед проаналізовані та диференційовані поняття *емоції* та *почуття*. *Емоції* представляють собою клас психологічних процесів та станів, пов'язаних з інстинктами, потребами та мотивами й відображених у формі безпосереднього хвилювання через значимість діючих на індивіда різних явищ та ситуацій. Вони слугують одним із головних механізмів внутрішньої регуляції психічної діяльності та поведінки людини. *Емоції* мають чітко виражений ситуативний характер. Вони експлікують оцінне ставлення людини до того, що відбувається навколо неї, швидко з'являються та зникають. *Почуття* на відміну від емоцій характеризуються усвідомленістю та предметністю. Вони носять суб'єктивний характер, оскільки одні й ті самі явища для різних людей можуть мати різне значення. Одне й те саме почуття може бути реалізованим різними емоціями, що зумовлено такою властивістю почуттів, як *амбівалентність*. Окрім цього, почуття, викликані якимись явищами, є більш стійкими. *Страхи* є базовою емоцією, яка може супроводжуватися розмаїттям почуттів: тривога, хвилювання тощо. Аналіз вибірки виявив, що в авторському мовленні зафіксовані субстантивна та дієслівна номінація емоції *страх*. Також вербалізація *страху* реалізується за допомогою опису рухових симптомів емоційного характеру (міміка, жести, рухи), психофізіологічних симптомів *страху* (зміна кольору шкірних покривів, прискорене серцебиття та дихання, посилене потовиділення, тремтіння), внутрішніх суб'єктивних відчуттів та хвилювань персонажу. На синтаксичному рівні переважає *відокремлення*. В прямому персональному мовленні емоція *страху* реалізується за допомогою вигуків. Серед синтаксичних засобів репрезентації емоції *страху* в мовленні персонажу зафіксовано переважне вживання окличних речень. Головна відмінність лінгвальних засобів вербалізації емоції *страх* у художньому дискурсі полягає в тому, що описи невербальних реакцій персонажів та їхні фізіологічні відчуття є *стилістично нейтральними*, тоді як персональне мовлення пістрівіє *експресивними* лінгвальними засобами.

Ключові слова: авторське мовлення, вигук, відокремлення, емоція, опис, персональне мовлення, почуття, *страх*.

Постановка проблеми. *Страх* у світі людських хвилювань є досить поширеним явищем і має стільки різних відтінків, що складно вивести одну єдину його дефініцію чи скласти раціональну класифікацію. У кожній мові існує ряд дефініцій для позначення *страху*, які базуються на багатовіковому досвіді та дослідженнях видатних учених. Тим не менш, коли виникає потреба чітко окреслити *страх*, дати йому визначення представляється складним завданням, адже *страх* є досить глибоким особистісним переживанням.

Емоційний стан *страху* з давніх-давен слугує об'єктом вивчення спеціалістами з різних галузей науки – філософами, соціологами, психологами, психіатрами, фізіологами, тощо, кожен із них по-своєму представляє цей феномен людської психіки. Так, філософи вбачають у *страху* певну екзистенційну силу людської душі [1]. Соціологи й політологи розглядають *страх* як засіб маніпуляції людськими масами. Психологи звертають увагу на захисну функцію *страху*, що сприяє виживанню індивідуума в екстремальних умовах. Психіатри сприймають *страх* як хворобу [2], тоді як фізіологи досліджують механізми формування цієї емоції в головному мозку та шляхи її реалізації (наприклад, І.І. Мечников). Лінгвістами вивчається акустика мовлення людини в стані *страху* [3], гендерна зумовленість емоції *страху* [4] тощо.

Такий «багатовимірний» підхід допомагає вийти за рамки однієї певної науки й побачити проблему в цілому, однак через різноманітність наукових напрямів створення єдиної концепції *страху* ускладнено. Тим не менш, погляди різних спеціалістів на *страх* допомагають краще зрозуміти його природу, механізми формування й значення для суспільства, що, безумовно, знаходить відображення в мові й реалізується в мовленні. Саме у вивченні лінгвальних засобів вираження *страху* в англійському художньому дискурсі й полягає *актуальність* представленого дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Праць, присвячених безпосередньо дослідженню емоції *страху*, не багато. Як правило, *страх* вивчається в парадигмі емоцій загалом. Тому спершу вбачаємо необхідним звернутися до феномена *емоцій* та проаналізувати їхні особливості.

Отже, феномен емоцій є онтологічно складним через свою фізіологічну та соціальну значимість, тому не викликає сумнівів те, що одне тільки мовознавство не може дати вичерпний аналіз мови, в тому числі й емотивності як однієї з її системних характеристик. Феномен емоцій потребує комплексного під-

ходу для його ретельного вивчення та осмислення результатів дослідження в суміжних науках.

Існує велика кількість праць, присвячених вивченню емоцій, у межах філософії, логіки, медицини, психології, соціології, соціолінгвістики тощо. Тому єдина дефініція поняття *емоція*, єдина класифікація та номенклатура емоцій неможливі. Термінологічне визначення *емоцій* відрізняється в залежності від науки, об'єктом дослідження якої вони слугують. Не можна ігнорувати й відмінності поглядів на природу емоцій. Наприклад, аналіз психологічної літератури показує, що існує ряд термінів для позначення емоцій, які можуть інколи замінювати один одного. Подібна розбіжність зумовлена тим, що часто емоції розглядають поза зв'язком зі структурою та рівнем тієї діяльності, яку вони регулюють, а також без чіткої диференціації на різні, відмінні один від одного генетично та функціонально підкласи, якими є почуття, переживання, афекти, власне емоції [5, с. 173]. У зв'язку з цим вважаємо справедливим твердження В.К. Вілюнас, що «термінологічні розбіжності в певній мірі вже закладені в повсякденній мові, що дозволяє, наприклад, називати «страх» емоцією, афектом, почуттям та навіть відчуттям» [6, с. 5].

Тим не менш, комплексний підхід до вивчення прояву емоцій в мові передбачає виокремлення деяких ключових аспектів, а саме екстралінгвістичного, паралінгвістичного, лінгвістичного, лінгвостилістичного. На думку В.І. Шаховського, емоції та почуття людини перш за все пов'язані зі свідомістю та опосередковані пізнанням, що є відображенням філософського аспекту почуттів. Їхній лінгвістичний аспект виявляється в тому, що почуття можуть бути більш-менш адекватно виражені семантикою мовних елементів [7, с. 66]. Вчений стверджує, що саме лінгвістичний аспект емоційності є центральним, адже дані, отримані під час дослідження інших аспектів, об'єднують семантичну інтерпретацію емоційності [7]. А отже, це надає змогу виявити та окреслити лінгвальні засоби, за допомогою яких можна реалізувати емоції, зокрема *страх*, у мовленні.

Мета статті. Об'єктом представлено дослідження послугувала *емоція страху*, тоді як предметом вивчення було вибрано засоби вербалізації досліджуваної емоції в англійському художньому дискурсі.

Мета нашого дослідження полягала у виявленні засобів вербалізації емоції страху в авторському та в персональному мовленні. Для досягнення поставленої мети було виконано ряд завдань:

- проаналізувати поняття «емоція» та описати відмінні риси емоцій;
- охарактеризувати поняття «почуття» та його особливості;
- розмежувати поняття «емоція» та «почуття»;
- встановити взаємозв'язок між емоціями та почуттями;
- виявити засоби вербалізації страху в авторському мовленні;
- встановити засоби реалізації страху в персональному мовленні.

Матеріалом дослідження послугували фрагменти, що репрезентують емоцію страху, вибрані методом суцільної вибірки з текстів англійської художньої літератури.

Виклад основного матеріалу. Перед тим як безпосередньо перейти до розгляду засобів вербалізації страху в художньому

дискурсі, представляється необхідним диференціювати певні терміни емоційної сфери та передусім проаналізувати і розмежувати поняття «емоція» та «почуття».

Зазвичай *емоція* та *почуття* вживаються як синоніми, однак у психології ці поняття відрізняються одне від одного. Згідно зі словниковою дефініцією *емоції* представляють собою клас психологічних процесів і станів, пов'язаних з інстинктами, потребами та мотивами й відображених у формі безпосереднього хвилювання (задоволення, радості, страху, тощо) через значимість діючих на індивіда різних явищ та ситуацій [8]. Супроводжуючи будь-які прояви діяльності суб'єкту, емоції слугують одним із головних механізмів внутрішньої регуляції психічної діяльності та поведінки людини.

Серед безлічі емоційних процесів виділяють особливий вид власне емоцій. Емоції можуть слабо проявлятися зовні та мають чітко виражений ситуаційний характер, тобто експлікують оцінне ставлення суб'єкта до вже існуючих чи можливих ситуацій, до власної діяльності та власних проявів у цих ситуаціях. Найважливішою особливістю емоцій є те, що вони можуть узагальнюватися та передаватися.

Емоції представляють собою механізм безпосереднього інформування суб'єкта про особистісний сенс тих об'єктів, явищ та цілісних ситуацій, що він відображає [5; 9]. Як правило, емоційна реакція сигналізує нам про особистісний сенс. Можна стверджувати, що емоції виконують допоміжну функцію презентації особистісного сенсу, не стільки змістовно відображаючи його (адже це неможливо, тому що сенс набагато глибше й складніше емоцій), скільки звертаючи на нього увагу і спрямовуючи завдання на його змістовне розкриття. З цього боку характеристика емоцій як «чувственої тканини смысла» [10] представляється досить точною.

П.В. Симонов у свою чергу пропонує таку дефініцію *емоції*: «емоція є відображенням мозком людини якоїсь актуальної потреби й можливості її задоволення, що характеризується ймовірністю досягнення мети» [11, с. 7], й тому вчений пропонує класифікувати емоції в залежності від величини потреби та розміру дефіциту чи приросту прагматичної інформації.

Вищий продукт розвитку емоцій людини – почуття, що виникають в онтогенезі ситуаційно експлікованих емоцій. Сформовані почуття стають головними детермінантами емоційного життя людини, від яких залежить виникнення й зміст ситуаційних емоцій. Наприклад, почуттям любові може бути зумовлена гордість за кохану людину, ненависть до його суперників, смуток через невдачі, ревності тощо.

Почуття – це стійке емоційне ставлення людини до явищ дійсності, що відображають значення цих явищ у зв'язку з його потребами та мотивами; вищий продукт розвитку емоційних процесів у суспільних умовах. Почуття на відміну від емоцій характеризуються усвідомленістю та предметністю. Породжені світом об'єктивних явищ, тобто таких, що мають причинно-зумовлену природу, почуття все ж таки є суб'єктивними, оскільки одні й ті самі явища для різних людей можуть мати різне значення [8].

Одне й те саме почуття може бути реалізованим різними емоціями. Це зумовлено складністю явищ, багатогранністю й множинністю їхніх зв'язків один з одним. Наприклад, почуття любові породжує цілий спектр емоцій: радість, гнів, сум тощо. В одному й тому самому почутті часто зливаються, об'єднуються, переходять один в одне різні за знаком (пози-

тивні та негативні) емоції [12]. Цим пояснюється така властивість почуттів, як *амбівалентність*.

Виникаючи як результат узагальнення окремих емоцій, сформовані почуття стають утворюючими емоційної сфери людини, що визначають динаміку та зміст ситуативних емоційних реакцій.

В онтогенезі почуття експлікуються пізніше, ніж власне емоції, вони формуються по мірі розвитку індивідуальної свідомості в залежності від виховних впливів сім'ї, школи, мистецтва тощо. У процесі формування особистості почуття вибудовуються в ієрархічну систему, в якій одне з них займає провідний стан відповідно до актуально діючих мотивів, інші ж залишаються потенційними, нереалізованими. У змісті домінуючих почуттів людини проявляється його світоглядні установки, спрямованість, тобто найважливіші характеристики його особистості.

Почуття є однією з найбільш яскравих проявів особистості людини, що виступають в єдності з пізнавальними процесами й вольовою регуляцією поведінки й діяльності. Зміст почуттів становлять стійкі ставлення особистості до того, що вона пізнає та робить [12].

Деякі дослідники у сфері психології розмежовують емоції та почуття й відносять до емоцій лише «нижчі емоції», «найпростіші емоції» або «чисті емоції» [13; 14] з «анатомічною прив'язкою», тобто успадковані людиною від його пращурів, такі як страх, гнів, лють, радість тощо. Завдяки цим ученим з'явилася поняття *універсальних* чи *базових емоцій*, що вживаються не лише тільки в дослідженнях у психології, а й у лінгвістичних розвідках. До універсальних емоцій уналежнюють *сум, щастя, огиду, гнів, здивування, страх, презирство*.

Такі вчені, як Г.Х. Шигаров, К.К. Платонов, Я.О. Еголінський, також вказують на відмінності між *емоціями* та *почуттями*. На думку науковців, емоції людини відображають об'єктивні відношення предметів та явищ зовнішнього світу до потреб людини як організму, тоді як почуття відображають ці відношення до людини як до особистості, як до члену суспільства. Окрім цього, емоції регулюють взаємовідношення людини із середовищем як організму, тоді як почуття регулюють його відношення як особистості з іншими людьми [15, с. 148; 16, с. 54; 17, с. 7].

Тим не менш, проведений аналіз джерел із психології показує, що існуючі критерії диференціації психологічних феноменів *емоція* та *почуття* є недостатніми для всебічного розуміння їхньої сутності та повного розмежування. Наприклад, загально прийнятим вважається визначення страху як емоції, що підтверджується його ситуативністю та слабкою вираженістю впливу соціально-культурних особливостей. Однак у рівній мірі страх можна розглядати і як почуття, адже йому притаманний предметний характер [18, с. 527].

Емоції поряд з афектами, хвилюваннями, почуттями, емоційними станами становлять емоційну сферу особистості, яка є одним із факторів, що регулює поведінку людини, є джерелом пізнання та вираження складних відношень між людьми [19, с. 13]. Незалежно від природи та сутності емоцій об'єктивний характер їх існування не викликає сумнівів. В усіх відомих мовних системах є позначення емоцій, і за кожним із них стоять існуючі в даному соціумі уявлення про характер емоції, її місце серед інших емоцій, про причини, що провокують її появу, тощо.

Отже, ми доходимо висновку, що в психології *емоція* та *почуття* розмежовуються як різні ступені розвитку емоційної форми відображення дійсності. Взаємовідношення між ними можна описати так: почуття формуються на базі емоцій, тоді як емоції виникають у результаті задоволення чи незадоволення потреб організму людини. Одночасно почуття, емоції й навіть відчуття настільки тісно пов'язані між собою, що не завжди їх можна чітко диференціювати та окреслити чіткі межі.

Н.В. Вітт відзначає, що емоцію від почуття можливо відділити лише ретроспективно, коли певне хвилювання завершилося, адже прагнення розділити ці феномени в значній мірі обмежують дослідницькі можливості, змушуючи науковців не виправдано звужувати предмет свого дослідження [20, с. 96].

Відсутність єдиної термінології, різні точки зору дослідників у галузі психології можуть викликати плутанину понять *емоція* та *почуття*, які часто вживаються як еквівалентні позначення, що мають місце в дійсності психічних станів, хвилювань, відчуттів людини. У нашому дослідженні ми не отожднюємо поняття *емоції* та *почуття*: емоції зумовлені певною ситуацією, вони виражають оцінне ставлення людини до того, що відбувається навколо неї, швидко з'являються та зникають, тоді як почуття, викликані певними життєвими явищами, є більш стійким. Отже, *страх* є базовою емоцією, яка може супроводжуватися розмаїттям почуттів: тривогою, хвилюванням тощо.

Далі розглянемо та порівняємо засоби вербалізації емоції *страх* в авторському мовленні та в персональному мовленні.

Проведений аналіз нашої вибірки виявив, що в авторському мовленні зафіксовані різні види вербалізації емоції *страх*, серед яких переважають субстантивна та дієслівна номінації. Проте описи невербальних реакцій персонажів та їхні фізіологічні відчуття є *стилістично нейтральними*. На відміну від авторського персонажне мовлення пістрявіє *експресивними* лінгвальними засобами. Подібна тенденція пояснюється тим, що існує лексика, яка *називає* чи *описує* емоції, та лексика, яка *виражає* емоції [7, с. 101].

Лексика, яка називає чи описує емоції, не є емотивною [21]. Слова *fright* чи *страх*, *anger* чи *гнів*, *surprise* чи *здивування* тощо містять лише поняття про певні емоції. На відміну від їх спонтанної появи в мовленні опис є свідомим вираженням емоційного стану людини лінгвальними засобами. Опису підлягає, як правило, не емоція загалом, а її зовнішня експресія: міміка обличчя, очей, губ, пантоміміка, тембр голосу, інтонація тощо. Лексичний опис емоційних кінем і просодем відтворює атмосферу емоційних переживань, викликаючи в реципієнта почуття, адекватні наміру автора.

Встановлено, що найчастіше емоція *страху* описана в авторському мовленні за допомогою субстантивної та дієслівної номінації. Проілюструємо прикладами:

...there was in the depths of her heart an awful fear [22, с. 77].

Julia was frightened and discouraged [23, с. 28].

Опис рухових симптомів емоційного характеру, таких як міміка, жести, рухи невеликої амплітуди, звуки, не лише створює більш емоційну напругу, а й передає дії людини, що відчуває страх. Проілюструємо наступним фрагментом, в якому вербалізація емоції страху досягається за рахунок опису міміки та рухових симптомів емоційного характеру:

There were tears on her face and her eyes were wide with terror [24, с. 182].

Опис психофізіологічних симптомів страху, а саме зміна кольору шкірних покривів, прискорене серцебиття та дихання, посилене потовиділення, тремтіння, підвищення чи зменшення температури тіла, скованість рухів тощо, також відтворює в художньому творі емоційну атмосферу страху. Проілюструємо низкою прикладів:

White! He turned as white as a woman [25, с. 119] (зміна кольору шкіри).

She went hot and cold all over as she pictured to herself the danger she had incurred [23, с. 75] (зміна температури тіла).

Опис внутрішніх суб'єктивних відчуттів та хвилювань персонажу є не менш важливим для вираження емоції страху в художньому дискурсі. Як правило, такий опис може бути стилістично маркованим розмаїттям ідіоматичних виразів, часто таких, що містять назви органів (*серце, шкіра, кров тощо*): *to make one's hair stand on end; to make one's flesh creep; to make one's blood creep; to get numb with fear; to jump out of one's skin; to shake in one's boots/ to quake in one's boots; to have one's heart in one's mouth; to grow (become) dumb; to frighten (scare) the wits out of someone; to frighten (scare) living daylight out of someone; to frighten someone to death; to scare someone to death; to put fear in somebody's heart, etc.*

Вважаємо, що значна кількість ідіом та стійких метафоричних висловів, уживаних для номінації емоції страху в художньому дискурсі, пояснюється тим, що страх є емоцією великої сили, яка значною мірою впливає на сприйняття, мислення та поведінку людини в екстремальній ситуації.

Щодо синтаксичних засобів, які вживаються для номінації «емоція страху» в авторському мовленні, найбільш поширеним є відокремлення. Відокремлені члени речення передають більшу семантику, наголошуючи на позначувану ними деталь та створюючи певні відтінки значення. У наступному прикладі відокремлені означення одразу привертають увагу до психофізичних симптомів страху, що відчуває персонаж:

Breathless, half choking, she told the dreadful story [25, с. 64].

Засоби вербалізації емоції страху мають місце як у *прямому мовленні*, так і в *невласне прямому мовленні* персонажів, яке досить часто вибирають для словесного зображення внутрішніх емоційних хвилювань діючих осіб.

У *прямому персонажному мовленні* емоція страху реалізується за допомогою *вигуків*. Вигуки поліфункціональні, вони є допоміжним засобом вираження будь-яких емоцій, адже основний фон створюється за допомогою контексту ситуації лексичними засобами. Проілюструємо прикладом:

"For Heaven's sake, leave your knife alone!" she cried [22, с. 58].

Синтаксичні засоби репрезентації емоції страху в мовленні персонажу можуть бути представлені окличними реченнями, адже без номінації досліджуваної емоції знак оклику надає реченню відтінок сильного хвилювання, викликаного страхом, що ми можемо спостерігати в такому прикладі:

So he was in their power! Holmes and Bradshaw were on him! The brute with the red nostrils was snuffing into every secret place! [22, с. 183].

Окличні речення можуть бути неповними або односкладними, вони можуть бути представлені інфінітивними конструкціями, таким чином наголошуючи на уривчастість, непослідовність розумових та мовленнєвих процесів під час переживання страху.

Чим вищий ступінь емоційного напруження, тим вищий ступінь дезорганізації синтаксичної структури. Перерваність, повтори, незакінченість синтаксичних конструкцій є характерними для високої концентрації емоції страху [4, с. 38].

Висновки. Отже, в проведеному дослідженні страх вважається емоцією, що виникає в людини в результаті екстремальних ситуацій. Страх може супроводжуватися рядом різних почуттів, наприклад, хвилюванням, тривогою тощо. Тим не менш, страх як явище суб'єктивне може бути спричинене якимось предметом, тобто досліджувана емоція має рису, притаманну почуттям, – предметність. Дослідження художнього дискурсу свідчить про те, що засоби вербалізації страху різняться в авторському мовленні та в персонажному мовленні емоції *страх*.

В авторському мовленні зафіксована субстантивна та дієслівна номінація емоції *страх*. Окрім цього, мають місце описи рухових симптомів емоційного характеру (міміка, жести, рухи невеликої амплітуди), психофізіологічних симптомів страху (зміна кольору шкірних покривів, прискорене серцебиття та дихання тощо), внутрішніх суб'єктивних відчуттів та хвилювань персонажу. На синтаксичному рівні зафіксовано переважне вживання відокремлення.

У персонажному мовленні емоція страху реалізується за допомогою вигуків. Синтаксичні засоби репрезентації емоції страху, як правило, представлені окличними реченнями, які структурно можуть бути неповними або односкладними, представлені інфінітивними конструкціями тощо, таким чином наголошуючи на ступінь емоційного напруження.

Головна відмінність засобів вербалізації емоції страху в авторському мовленні та в мовленні персонажу полягає в тому, що описи невербальних реакцій персонажів та їхні фізіологічні відчуття є *стилістично нейтральними*, тоді як пряма мова пістрявіє *експресивними* лінгвальними засобами. Подібна тенденція пояснюється тим, що лексика, яка *називає* чи *описує* емоції, не є емотивною. На відміну від їх спонтанної появи в мовленні, опис є свідомим вираженням емоційного стану людини лінгвальними засобами. Опису підлягає, як правило, не емоція в цілому, а її зовнішня експресія: міміка обличчя, очей, губ, пантоміміка, тембр голосу, інтонація тощо. Лексичний опис емоційних кінем і просодем відтворює атмосферу емоційних переживань, викликаючи в реципієнта почуття, адекватні наміру автора.

Перспективу нашої подальшої розвідки вбачасмо в дослідженні інтонаційних засобів реалізації емоції страху в діалогічному мовленні.

Література:

1. Леонтьев В.О. Классификация эмоций. Одесса : Изд-во Инновационно-ипотечного центра, 2002. 84 с.
2. Изард К. Эмоции человека. Москва, 1980. 212 с.
3. Потапова Р.К. Язык, речь, личность. Москва : Языки славянской культуры, 2006. 496 с.
4. Степанюк М.П. Репрезентація емоційного стану художнього персонажа у жіночому романі: лінгвокогнітивний і гендерний аспекти (на матеріалі романів Ш. Бронте та Е. Бронте) : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 ; Херсонський державний університет. Херсон, 2016. 244 с.
5. Леонтьев А.Н. Потребности, мотивы, эмоции. *Психология мотивации и эмоций*. Москва : ЧеРо, 2005. С. 171–180.

6. Вилюнас В.К. Основные проблемы психологической теории эмоций. *Психология эмоций* : тексты / ред. В.К. Вилюнаса, Ю.Б. Гипенрейтер. Москва : Изд-во Моск. универ., 1984. С. 3–29.
7. Шаховский В.И. Категоризация эмоций в лексико-семантической системе языка. Москва : «Либроком», 2009. 208 с.
8. Зинченко В.П., Мещерякова Б.Т. Психологический словарь. Москва : Педагогика-Пресс, 1996. 440 с. URL: https://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Psihol/dict/26.php (дата звернення: 21.12.2020)
9. Вилюнас В.К. Психологические механизмы биологической мотивации. Москва : Изд-во МГУ, 1986. 207 с.
10. Василюк Ф.Е. Структура образа. *Вопросы психологии*. 1993. Вып. 5. С. 5–19.
11. Симонов П.В. Эмоциональный мозг. Физиология. Нейроанатомия. Психология эмоций. Москва : Наука, 1981. 213 с.
12. Юсева Ю.В. Механизмы вербализации эмоционального состояния литературного персонажа в англоязычной художественной прозе : дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.04 ; Государственное образовательное учреждение высшего профессионального образования «Московский государственный лингвистический университет». Москва, 2011. 173 с.
13. Лук А.Н. Эмоции и личность. Москва : Знание, 1982. 176 с.
14. Никифоров А.С. Эмоции в нашей жизни. Москва : Советская Россия, 1978. 272 с.
15. Шингаров Г.Х. Эмоции и чувства как формы отражения действительности. Москва : Наука, 1971. 222 с.
16. Платонов К.К. О системе психологии. Москва : Мысль, 1972. 215 с.
17. Эголинский Я.А. Эмоции человека и двигательная деятельность. Ленинград : Знание, 1978. 19 с.
18. Щербатых Ю.В., Мосина А.Н. Дифференцировка психических состояний и других психологических феноменов. *Психология психических состояний: теория и практика* : Материалы I Всероссийской научно-практической конференции. Казань : Новое знание, 2008. Часть II. С. 526–528.
19. Баженова И.С. Эмоции, прагматика, текст. Москва : «Менеджер», 2003. 392 с.
20. Витт Н.В. Личностно-эмоциональная опосредованность выражения эмоций. *Вопросы психологии*. 1991. № 1. С. 95–107.
21. Мац І.І. Різновиди емоцій та способи їх вербалізації (на матеріалі англійської мови). URL: <http://eprints.zu.edu.ua/3511/1/03miiesv.pdf> (дата звернення: 15.12.2020).
22. Woolf V. Mrs. Dalloway. London : Penguin, 2016. 244 p.
23. Maugham W.S. Theatre. London : Random House, 2001. 256 p.
24. Vine B. Asia's Book. London : Penguin Books, 1994. 448 p.
25. Mansfield K. Selected stories. M.: Raduga Publishers, 2002. 224 p.

Kostina S., Maletska I. Verbalization of the emotion “fear” in the English fictional discourse

Summary. The given article presents an attempt to analyse and systemise the language means of verbalization of the emotion “fear” in the English fictional discourse. The emotion “fear” is chosen as the *object* of our investigation due to the absence of the single concept of “fear” which can be explained by diverse directions and approaches to its study. Language means of “fear” verbalization in the author’s speech as well as in personage’s speech serve the *subject* of our research. First of all, the notions “emotions” and “feelings” are analysed and differentiated. *Emotions* are regarded as the class of psychological processes and states that are associated with instincts, needs and motives and are reflected in the form of agitation caused by the significance of different events and situations influencing an individual. Emotions serve one of the main mechanisms of the inner regulation of a person’s mental activity and behaviour. They have clearly expressed situation-oriented character. Moreover, emotions explicate a person’s evaluative attitude to what is going on around, they appear and disappear quickly. Unlike emotions, *feelings* are characterized by awareness and objectness. They are subjective as one and the same events have different meaning for different people. One and the same feeling can be realized by different emotions which is due to such their property as *ambivalence*. Besides, feelings caused by any events are more durable. *Fear* is a basic emotion which can be accompanied by a row of feelings: worry, excitement, etc. The analysis of our experimental material shows that the author’s speech includes substantival and verbal nomination of the emotion “fear”. Verbalization of fear is also realized by descriptions of kinetics (mime, gestures, movements), psycho-physiological symptoms of fear (skin discoloration, fast heartbeat and rapid breathing, sweating, shivering), inner subjective feelings and worries of a personage. As for the level of syntax, detachment prevails. In the direct personage’s speech, the emotion of fear is expressed by interjections. Among syntactic devices of fear realization there are mainly exclamatory sentences. The important feature of language means of fear expression in the fictional discourse implies that the descriptions of personages’ non-verbal reactions and physiological feelings are stylistically neutral whereas the personage’s speech is rich in expressive language devices.

Key words: author’s speech, description, detachment, emotion, fear, feeling, interjection, personage’s speech.

*Kryvolapova O. V.,**Senior Teacher at the Department of Humanities
National Technical University "Kharkiv Polytechnic Institute"*

DIFFICULTIES OF TEACHING UKRAINIAN AS A FOREIGN LANGUAGE IN A BILINGUAL ENVIRONMENT

Summary. This article is devoted to the problem of bilingualism; the affects of this situation on the state of education of international students in Ukrainian universities are considered.

Many linguists were interested in the problem of bilingualism and ways to solve it. One of the first who developed the theory of bilingualism was L.V. Shcherba. He distinguished between two types of bilingualism: pure and mixed ones. Pure bilingualism implies the complete isolation of one language from the other. Mixed bilingualism means the parallel use of two languages. Of course, the language environment of many Ukrainian cities, including Kharkiv, is determined by mixed bilingualism.

Considering the problem of bilingualism, it is impossible not to touch on such a phenomenon as interlingual interference. In linguistics, the term "interference" means the effects of one language on another, that is, the rules of one language are applied in the written or oral speech of the other one. Unfortunately, this often leads to the fact that interlingual interference can cause many inaccuracies. This paper gives some examples of such errors from which we can conclude that it is the interference that explains the phonetic, grammatical and lexical features manifested in a bilingual environment. In addition, the situation of bilingualism is never harmonious or symmetrical. This means that in language practice, one of the communicating languages necessarily occupies a leading position.

The article also expresses the opinion that in the conditions of Russian-Ukrainian bilingualism, it is the interference that can explain such a linguistic phenomenon as Surzhyk. Currently, this term is firmly established in Ukrainian linguistics. Scientists have not yet reached a single conclusion about the origin and essence of this phenomenon, but one thing is certain: Surzhyk is the result of mixing exactly two languages: Ukrainian and Russian.

Having analyzed the situation of bilingualism in the Kharkiv region, we can conclude that bilingualism makes things more difficult for international students: for both those who study Ukrainian and those who study English. Students need to master the basics of a second language to adapt in a bilingual environment.

Key words: bilingualism, language environment, interlingual interference, related languages, language adaptation, Surzhyk.

Introduction. Ukrainian universities enroll a lot of international students, and their number is constantly growing. Of course, due to problems related to the epidemic situation in our country and all over the world, there have been fewer international students in this academic year. Nevertheless, there are enough people who want to get higher education in Ukraine.

The interest in learning foreign languages (Ukrainian, English, Russian) is stimulated by the communicative convenience of getting

an education abroad. A non-native language becomes the intermediary that makes it possible to get a quality education, be successful in business, maintain cultural and economic relations.

According to the statistics, during 2019–2020 academic year, more than 80 thousand international students from more than 150 countries were receiving higher education in Ukraine. The most in demand are medical, pharmaceutical, technical (IT-technologies), economic (management, marketing) fields.

The methodology of teaching Russian as a foreign language (RFL) in Ukrainian universities is a long-standing one which has passed many years of experience. In the new academic year (2020–2021), all the preparatory faculties and departments of Ukraine switched to teaching Ukrainian as a foreign language (UFL). And, of course, the teachers face very big problems, and above all, with the lack of educational literature. Although Russian and Ukrainian languages are similar both lexically and grammatically, there are a number of points that significantly distinguish these largely related languages. It is very important to focus the attention of methodologists and teachers on filling these methodological gaps which will allow students not only to master the basic language skills, but also to see the Russian and Ukrainian languages from the perspective of a foreign language culture.

In addition, the situation of bilingualism that exists today in Ukraine, and in Kharkiv, in particular, leaves its mark. The issue of bilingualism is extremely acute; specific difficulties arise in the study of the Ukrainian language by both international students and Ukrainian students. First of all, it is a low motivation to study. In the streets of the city, there is almost no communication in the Ukrainian language; informal communication with friends in the hostel and in the university is also held either in Russian, or in their native language. It is very good that in official institutions, in supermarkets, and in transport, foreign students can hear Ukrainian. In addition, they know that after graduating from the preparatory faculty, they will become students at the university, where education is conducted in Ukrainian. And this is the main motivation for learning the Ukrainian language.

Considering the problem of bilingualism, one cannot but touch upon such a phenomenon as interlingual interference. The article will pay special attention to the interference that occurs against the background of the Ukrainian-Russian bilingualism.

Review of literature shows that the problem of bilingualism has been of interest to many linguists for a long time. Among those devoted their research to bilingualism, we should mention such scientists as E.M. Vereshchagin, O.N. Khoroshkovskaya, I.M. Zhovtonizhko, A.P. Kulik, L.I. Stavitskaya, G.I. Tokhtar, and others. L.V. Shcherba was one of the first to develop the theory of bilingualism. It was he who defined the types of bilingualism: pure bilingualism as complete isolation of one language from others

in the speech consciousness of the speaker and mixed bilingualism that involves simultaneous use of two languages. Moreover, these types do not only mix but also interact with each other. The linguistic environment of many Ukrainian cities can be characterized by the phenomenon of mixed bilingualism.

Many scientists have also dealt with the problem of interlingual interference. They are U. Weinreich, N.B. Mechkovskaya, O.A. Shabliy, E. Sapir, T.N. Kurokhtina, and others. Nevertheless, in the methodology of teaching UFL, the problem of the mutual influence of closely related languages is very relevant.

While studying Ukrainian in the Russian-speaking environment, most international students face a number of problems associated with bilingualism. **The purpose of this study** is to analyze the impact of bilingualism on the quality of education of international students in Ukrainian universities and to consider the phenomenon of “interlingual interference” in a direct contact between Ukrainian and Russian languages.

Main body of the research. For international students who come to study at Ukrainian universities, the main task is the acquisition of language of instruction. Until recently, most universities in Ukraine have provided foreigners with the right to choose the language. These, as a rule, were either Russian, or Ukrainian, or English. In the universities of the Eastern part of Ukraine, most of the students chose Russian. In recent years, the policy of universities has fundamentally altered. Now international students are given a choice between English and Ukrainian. Of course, when foreigners come to Ukraine, for many of them, both languages are new, that is, they absolutely do not care which language to learn. However, after some time, students are faced with many problems associated with the phenomenon of bilingualism, which is a characteristic feature of communication in many cities of Ukraine, in particular, in Kharkiv. Foreign learners find themselves in a difficult linguistic situation: on the one hand, they find themselves under the influence of pure bilingualism, it arises in the process of studying at a university (native language plus a non-native one: Ukrainian); and on the other hand, they face mixed bilingualism of the surrounding life (media, shops, markets, communication with teachers, local students, city residents). People who live in a foreign country need accommodation, food, basic necessities of life, transport, etc. [1]. And if there is a different linguistic environment outside the walls of the university, it certainly exerts its influence. In the situation with students studying Ukrainian in the Russian-speaking regions, the task of mastering the elementary word-stock of the Russian language becomes extremely necessary. Foreign language acquisition is very difficult. It is much easier to learn a new language in a linguistic environment. But this is provided that it is monolingual. As for Kharkiv, in everyday communication, people use a variant of the language that can hardly be called purely Ukrainian or purely Russian. For a long period of time, the Russian language dominated in Ukraine, and in most Ukrainian universities, the training was held in this language. But in recent years, the so-called interlanguage interference of languages has occurred in connection with the assignment of the status of the state language to the Ukrainian language. Interference (from Latin *interferens*: *inter* – between + *ferens* – transferring) means the consequences of the impact of one language on another, i.e. the use of the norms of one language in the written and/or spoken language of another. As a rule, this is a conscious or unconscious process of mixing the phenomena of different languages at all linguistic levels. Therefore, cross-language

interference often causes many errors. Researchers of the phenomenon of interference distinguish phonetic, grammatical, lexical and syntactic types of interference. Of course, it is impossible to say with certainty in which sphere of the language the most active interference process takes place [2, p. 53]. However, it is traditionally believed that interference is most noticeable at the phonetic level. This is expressed primarily in the speaker's accent. The systems of the Russian and Ukrainian languages are different in phonological aspects.

Thus, under the influence of the phonetics of the Russian language, variants of phonemes that do not correspond to the literary norm of the Ukrainian language may be used when speaking Ukrainian. For example, devoicing of voiced consonants at the end of a word: *ca[m]* (Ukr. *ca[ð]*), *моро[c]* – (Ukr. *моро[з]*), *наро[m]* – (Ukr. *наро[ð]*), *хле[n]* – (Ukr. *хлі[б]*), *ска[c]ка* – (Ukr. *ка[з]ка*), *любо[ф]* – (Ukr. *любо[в]*). *Akanye* (literally “a-ing”), which is characteristic of the Russian language and which is abnormal for Ukrainian, often appears: *я люблю [малако]* (Ukr. *молоко*), *наша [молать]* (Ukr. *наша молодь*). Of course, it must be borne in mind that pronunciation can depend to a large extent on the characteristics of the speaker and (sometimes) on the conditions of communication.

Grammatical interference is one of the biggest problems in linguistics. The fact is that this type of interference is associated with the involuntary transfer of grammatical categories from one language to another. For example, the category of gender: *боль – она* (Rus.) – *біль – він* (Ukr.), *собака – она* (Rus.) – *собака – він* (Ukr.), *посуда – она* (Rus.) – *посуд – він* (Ukr.), *распродажа – она* (Rus.) – *розпродаж – він* (Ukr.). The same tendency can be traced in the wrong formation of the plural of some masculine nouns: *вчителя* (instead of *вчителі*), *друз'я* (instead of *друзі*), etc.

As for the interference errors at the morphological level, it is believed that they occur much less frequently than the phonetic ones, but are more persistent and difficult to correct. Interference errors showing themselves in Ukrainian are modeled by Russian parts of speech and can be attributed to common mistakes. This applies to formation of active participles, degrees of comparison, adverbial participles, declension of numbers; for example: *самий вищий* (instead of *найвищий*), *малюя* (instead of *малюючий*), *п'ятдесяти* (instead of *п'ятдесяти*).

It is believed that the morphological system of any language is resistant to the influence of other languages. But, as we can see, the interference of the Russian and Ukrainian languages is quite active. The main reason for this phenomenon is the proximity of language systems stipulated by the presence of common grammatical categories (gender, number, case system, etc.).

At the lexical level (lexicon is a mobile and constantly evolving part of the language), interference occurs most actively and, as a result, is difficult to control. An example of lexical interference is interlingual homonymy: *человек* (Rus.: a man) and *чоловік* (Ukr.: a husband), *место* (Rus.: a place) and *місто* (Ukr.: a city), *гадать* (Rus.: to try to find out one's future or past) and *гадати* (Ukr.: to think), *неделя* (Rus.: a week) and *неділя* (Ukr.: Sunday). Under the influence of Russian, there is such a phenomenon as a calque (loan-translation) in the Ukrainian language spoken in Kharkiv region. For example: when asked «*Як ти розмовляєш?*», the local people often answer: «*Я розмовляю по-українськи*», although the correct answer is «*українською*»; another example: *на протяженні года – на протязі року* (the correct equivalent

is *протягом року*, because «*на протязі*» means “in the draught”). One must think that the reason for such mistakes is precisely that a person translates Russian words literally, word for word. T.N. Kurokhtina claims: “The process of interference at the lexical level is very difficult to constantly monitor, since this level of the language is always open for the penetration of new units, and this is especially true for closely related languages” [2, p. 55].

Let us consider examples of syntactic interference. According to N.B. Mechkovskaya, interference is the most difficult to overcome at this level. [3]. Under the influence of the Russian language, a simplified use of some prepositions occurs: Ukrainian prepositions *за* + *Accusative* and *на* + *Accusative* are replaced by the corresponding Russian preposition *в* + *Accusative* (*в доказ любові* instead of *на доказ любові*). In case of the influence of the Ukrainian language on the Russian language, an erroneous case government is observed, such as, for example, the use of the prepositional case with the preposition *по* (*зуляли по парках*).

It should be noted that the differences in the syntactic systems of the Ukrainian and Russian languages are minimal. Therefore, the erroneous variants due to the interference are limited.

Thus, we can conclude that interlingual interference occurring in contacting languages is one of the most interesting phenomena that need further research.

In addition, it is an indisputable fact that the language of the media is the unconditional representative of the Russian-Ukrainian interference. The study of this phenomenon can also be the subject of a separate study.

It should be said that it is interference (in the conditions of Russian-Ukrainian bilingualism) that can explain the nature of such a specific linguistic phenomenon as *Surzhyk*. In Russian linguistics, this phenomenon has hardly been studied, but in Ukrainian linguistics, it is very actively discussed. The direct meaning of the word comes from agricultural vocabulary and means bread made from mixed flour. And in its indirect meaning, the term was fixed in Ukrainian linguistics. Scientists argue a lot about the causes of this phenomenon, but one thing is indisputable: *Surzhyk* is the result of mixing two languages, Ukrainian and Russian [2].

The phenomenon of interlanguage interference is the result of mixing the structures of different languages at all linguistic levels, or the transfer of certain structures or elements of one language to another which occurs (or has already occurred) in the speech activity of a bilingual [4, p. 372]. Moreover, the smaller the ethnic distance between languages, the more actively the interference occurs. This fully applies to the sphere of functioning of the Russian and Ukrainian languages.

When choosing a country of study, international students cannot assess the linguistic situation in Ukraine; they are usually guided either by information from the Internet, or someone's advice. And since the use of the Ukrainian language in the world is rather limited, foreigners learn about its existence as an independent language as soon as they arrive in Ukraine. Often they do not even know that in state universities, education is provided in Ukrainian, i.e. the state language. In addition, in many Ukrainian universities, for students who are to complete the core curriculum, there are no special groups for international students, and it means that they will study in groups with Ukrainian students. Therefore, we touch on the problem of language adaptation.

According to A.N. Shehukin, language adaptation for international students is a system of teaching methods that serves to

overcome psychological and linguistic barriers to communication in a foreign language environment, promotes the activation of language skills, includes training in hearing-pronunciation communication features, speech and behavioral stereotypes; it is provided by intensive speech practice and is especially successful in conditions of the language environment [5]. So, the analysis of the problem of language adaptation of international students in Ukrainian universities gives every reason to consider their linguistic situation very difficult, mostly because of bilingual environment they have to face.

Having started to learn Ukrainian, students do not immediately notice the Russian-speaking environment, but very soon they find themselves in the situation of bilingualism. Despite the status of the Ukrainian language as the state language, in hostels, in shops, in the streets, international students can hear local people speak Russian. Therefore, very quickly the vocabulary of students is replenished with Russian words. And although in past years (when the language of instruction was Russian) foreigners needed a lexical minimum of Ukrainian words, nowadays, the situation is quite the opposite.

Conclusions. After analyzing the language problems that arise among foreign students studying at Ukrainian higher educational institutions, we come to the following conclusions:

1. When studying at Ukrainian universities, international students should learn Ukrainian and English with taking into account the Russian linguoculturological aspect. This will make it possible for them to form their language behavior in accordance with the realities of the country where they live and study.

2. Considering the real needs of foreign students, it is necessary to introduce teaching in two languages. Unfortunately, at the preparatory faculty, this is hardly possible because of lack of academic hours.

3. At an advanced stage of training, we can talk about the advisability of introducing a parallel study of the minimum conversational second foreign language course.

Some universities solve this problem as follows: they add several hours to the curriculum for learning Russian as an option, both for Ukrainian and English groups.

Thus, the main reason for the difficulties for international students studying the Ukrainian language is the situation of bilingualism. According to L.T. Masenko, “the total bilingualism that is observed today in some cities and regions on the territory of Ukraine, contributing to the processes of mixing Russian and Ukrainian language norms, is... one of the reasons for the interference within the speech of bilinguals” [6].

References:

1. Орехова И.А. Языковая среда есть. Языковой среды нет. *Русский язык за рубежом*. 2007. № 3. С. 35–38.
2. Курохтина Т.Н. Об интерференции близкородственных языков. *Русский язык за рубежом*. 2008. № 1. С. 53–57.
3. Мечковская Н.Б. Социальная лингвистика. Москва : Аспект Пресс, 2000. 207 с.
4. Шаблій О.А. Міжмовна інтерференція як психолінгвістична універсальність. *Мовні і концептуальні картини світу* : зб. наук. пр. / відп. ред. О.І. Чердніченко. Київ : КДУ, 2000. С. 371–375.
5. Шукин А.Н. Лингводидактический энциклопедический словарь. Москва : Астрель ; АСТ ; Хранитель, 2007. 746 с.
6. Масенко Л.Т. Мова і політика. Київ : Соняшник, 1999. 99 с.

Криволапова О. В. Труднощі викладання української мови як іноземної у двомовному середовищі

Анотація. Статтю присвячено проблемі білінгвізму (двомовності); розглянуто, як впливає така ситуація на стан навчання іноземних студентів в українських вишах.

Проблемою білінгвізму і способами її вирішення цікавилися багато лінгвістів. Одним із перших, хто розробив теорію білінгвізму, був Л.В. Щерба. Він розрізняв два типи двомовності: чисту і змішану. Чиста двомовність передбачає повну ізоляцію однієї мови від іншої. Змішана означає паралельне вживання двох мов. Звичайно ж, мовне середовище багатьох українських міст, у тому числі й Харкова, визначає саме змішана двомовність.

Розглядаючи проблему білінгвізму, не можна не торнутися такого явища, як міжмовна інтерференція. У мовознавстві термін «інтерференція» означає наслідки впливу однієї мови на іншу, тобто норми однієї мови застосовуються в письмовому або усному мовленні іншої. На жаль, це часто призводить до того, що міжмовна інтерференція може стати причиною безлічі неточностей. У даній роботі наведено приклади таких помилок, з чого можна зробити висновок, що саме інтерференцією пояснюються фонетич-

ні, граматичні та лексичні особливості, які проявляються у двомовному середовищі. Крім того, ситуація білінгвізму ніколи не буває гармонійною або симетричною. Це означає, що в мовній практиці одна з тих мов, що контактують, обов'язково займає чільну позицію.

У статті також висловлено думку про те, що в умовах російсько-української двомовності саме інтерференцією можна пояснити таке мовне явище, як суржик. Натепер цей термін міцно затвердився в українському мовознавстві. Науковці ще не дійшли єдиного висновку щодо виникнення і сутності цього явища, але незаперечно одне: суржик – це наслідок змішування саме двох мов: української та російської.

Проаналізувавши ситуацію білінгвізму в Харківському регіоні, можна зробити висновок, що двомовність дуже ускладнює становище іноземних студентів: як тих, хто вивчає українську мову, так і тих, хто вивчає англійську. Студенти мають потребу в оволодінні основ другої мови для адаптації у двомовному середовищі.

Ключові слова: білінгвізм, мовне середовище, міжмовна інтерференція, споріднені мови, мовна адаптація, суржик.

*Крижанівська Г. Т.,**кандидат філологічних наук, доцент,**доцент кафедри іноземних мов для природничих факультетів
Львівського національного університету імені Івана Франка*

ГОЛОВНА СТОРІНКА: ЖАНРОВИЙ ПІДХІД (НА МАТЕРІАЛІ СУЧАСНИХ АНГЛОМОВНИХ ЖІНОЧИХ ЖУРНАЛІВ)

Анотація. Комунікація за допомогою модерних медіа зосереджує інтерес науковців на дослідженні особливостей мас-медійного дискурсу та різних форм його реалізації. Різноманітні чинники та контексти розгортання медіадискурсу сприяють формуванню різноманітних медіажанрів, які виникають у відповідь на потреби суспільства. Статтю присвячено дослідженню формально структурних та мовних особливостей такого ключового жанру інтернет-дискурсу, як головна сторінка. Дослідження проведено на матеріалі головних сторінок популярних жіночих видань, які є потужними засобами формування ідеологічних уподобань, світогляду та естетичних смаків сучасної жінки. Функціональна спрямованість головної сторінки пояснює вагомe місце цього жанру в інтернет-дискурсі, передбачає певну універсальність його моделі та полірівневий, мультимодальний процес сприйняття та представлення інформації із залученням візуальних елементів та засобів технології зв'язку. Результати та спостереження дають уявлення про стереотипну репрезентацію цього жанру, яка виконує роль орієнтира як в їх суб'єктивній побудові, так й у сприйнятті. Структурна модель жанру реалізується крізь такі його обов'язкові складники, як вступ (логотип, панель пошуку та функція «увійти»), основна частина (центральна стаття і підбірка матеріалів) та інформація про інші соціальні мережі, послуги та контакти. Кожен з елементів жанрової моделі супроводжується посиланням, що свідчить про полімодальний, гіпертекстуальний, рівневий характер розгортання змісту. Чітка модель головної сторінки дає можливість як упізнати жанр, так і швидко ним послуговуватися. Комунікативна спрямованість кожного елементу моделі визначає загальну комунікативну спрямованість жанру – представити журнал як спільноту з притаманними їй інтересами, уподобаннями та світосприйняттям, сформувати певний образ журналу та образ його жіночої аудиторії. Дизайн, візуальне оформлення сторінки й технологічні засоби відіграють вирішальну роль у сприйнятті та представленні інформації. У поєднанні з вербальним аспектом вони формують єдине структурне і смислове ціле – образ жанру головної сторінки.

Ключові слова: медіадискурс, головна сторінка, жіночий журнал, жанр, жанрова модель.

Постановка проблеми. Комунікативно прагматичний вектор сучасної наукової лінгвістичної парадигми зосереджує основний дослідницький інтерес на різнобічному висвітленні особливостей використання мови в різних комунікативних ситуаціях. Важливою постає проблема аналізу різноманітних дискурсів [6; 7; 10] та жанрів [7; 11] як найефективніших механізмів інтерпретації в розгляді ситуацій використання мови. Стрімкий розвиток новітніх технологій у XXI столітті сприяв сплеску поширення технічних засобів розповсюдження інфор-

мації. Комунікація за допомогою модерних медіа не лише викликає інтерес із боку вченої спільноти, але й сформувавши нову дослідницьку парадигму, яка розглядає мас-медійний дискурс як міждисциплінарну область дослідження й передбачає аналіз мовних особливостей, соціальних, психологічних, комунікативних, культурних та інших проблем, пов'язаних із метою та завданнями цього дискурсу [1]. Функціональні особливості медіадискурсу реалізуються крізь його різноманітні жанрові форми, які виникають та формуються у відповідь на вимоги та потреби сучасного суспільства, а тому стають об'єктами уваги мовознавців (див, наприклад, [2; 3; 4]). З огляду на це цікавим та важливим видається дослідження такого провідного жанру медійного дискурсу, як головна сторінка, зокрема на матеріалі сторінок популярних жіночих видань, які є потужними засобами формування ідеологічних уподобань, світогляду та естетичних смаків сучасної жінки, що й робить їх привабливими для комунікативно орієнтованих мовознавчих досліджень.

Аналіз досліджень. У широкому розумінні медіадискурс функціонує в медіапросторі як складна багатовимірна система мовленнєвої та технічної взаємодії, яка, окрім власне висловлювання, учасників мовленнєвого акту, каналу спілкування, включає різноманітні позамовні складники [1]. Сучасна реальність людини невіддільна від медіапростору і полягає в поєднанні буттєвої реальності людини та суспільства з медійною реальністю, яка включає дискурс друкованих ЗМІ, радіодискурс, дискурс телебачення та Інтернет-дискурс [5]. Інтернет-дискурс – всі електронні форми мас-медійної комунікації – формує когнітивно-прагматичне середовище, яке реалізує свою суть шляхом виробництва і трансляції на широку аудиторію оцінних смислів та ідеологем, а також за допомогою найменувань і метафоричної інтерпретації фактів соціального буття [1]. За словами Т. Добросклонської, «медіадискурс охоплює не лише вербальне повідомлення та медіаканал, але й усі екстралінгвістичні фактори, пов'язані з особливостями створення медіаповідомлення, його отримувача, зворотного зв'язку, культурно-умовлених способів кодування і декодування, соціально-історичного та політико-ідеологічного контексту» [1, с. 50]. Під впливом цих чинників та контекстів функціонування й розгортання медіадискурсу відбувається формування його жанрів – гнучких сценаріїв комунікативної поведінки, що дає уявлення про певний комплекс жанрових ознак, зумовлених ситуаціями та контекстуальними умовами мовленнєвого спілкування [7]. Тому справедливим є твердження Т. Яхонтової про те, що «жанри віддзеркалюють контекст, в якому відбувається соціокомунікативна ситуація жанропородження, та вбирають у себе дискурс(и) цього контексту, а дискурс проходить крізь

жанри, що утворюються в межах певного контексту, пронизує їх, стає їхнім невід'ємним складником» [7, с. 120–121].

Мега статті полягає в дослідженні принципів організації одного із провідних жанрів інтернет-дискурсу – головної сторінки, функціональних особливостей його семантичної структури, провідних мовностилістичних засобів реалізації його комунікативної спрямованості та механізмів впливу. Дослідження проводиться на матеріалі головних сторінок таких популярних жіночих журналів, як Cosmopolitan, Vogue, Elle, Marie Claire, Glamour, Woman and Home, та Good Housekeeping.

Виклад основного матеріалу. Головна сторінка (анг. home page або main page) – початкова сторінка веб-сайту, яка надає відомості про його тематику та матеріали, які можна побачити на наступних сторінках. Головна сторінка є базовим введенням та індексом сайту, дає можливість переглянути його зміст, відображає структуру, навігацію, пов'язані сторінки, посилання та всі інші елементи, пов'язані з інфраструктурою веб-сайту. Вона дає користувачеві детальний огляд того, про що сайт, варі-

анти для отримання додаткової інформації, категорії, підкатегорії та інші сторінки, наприклад, поширені запитання, контакти, календар, посилання на популярні статті, сторінки та іншу інформацію. Така функціональна спрямованість головної сторінки пояснює вагомe місце цього жанру в інтернет-дискурсі, передбачає певну універсальність його моделі та не лінійний (як у випадку читання/перегляду друкованого видання), а багаторівневий процес сприйняття та представлення інформації із залученням візуальних елементів і засобів технології зв'язку.

Аналіз структури головних сторінок жіночих журналів засвідчив певну типову модель їх організації, яка складається з повторюваних елементів у такій послідовності, як зображено в таблиці 1.

Як видно з таблиці, розгортання змісту головної сторінки відбувається в три етапи: вступ, основна частина та заключна частина. Вступ включає три обов'язкові складові частини: логотип, панель пошуку та функцію «увійти», які йдуть на одному рівні й займають перше місце в організації змісту сто-

Таблиця 1

Структурна організація змісту домашньої сторінки

	Логотип	Панель пошуку (зміст)	Прислатися/увійти
вступ			
Основна частина	<p>Центральна стаття</p> <p>Тематична підбірка матеріалів</p> <p>Beauty Fashion Culture</p> 		
Заклучна частина	<p>Соціальні мережі та контакти</p> 		

рінки. Центральна стаття – провідна, актуальна інформація випуску – займає центральне місце і є першим складником основної частини; за нею йде підбірка матеріалів відповідно до тематики змісту журналу. У заключній частині подано інформацію про інші соціальні мережі видання, послуги, контакти тощо. Кожен з елементів структури супроводжується посиланням, так званім лінком, який відкриває нову сторінку, котра детальніше інформує або пропонує подальші варіанти для вибору необхідного, що вказує на рівність розгортання змісту.

Усі із зазначених елементів наявні в організації всіх головних сторінок сформованої джерельної бази, а тому можна стверджувати про жорстку заданість структури жанру, яка дає можливість як упізнати жанр, так і швидко ним послуговуватися – зорієнтуватися та віднайти потрібний матеріал у павутинні викладеній інформації.

Зупинимося детальніше на кожному з елементів жанрової структури головної сторінки. Логотип – назва журналу – типово супроводжується інформацією про суть та цілі видання, виокремлюючи його з-поміж інших жіночих журналів на медіаринку (див. таблицю 2). Знак логотипу йде на одній лінії зі знаком «Підписатися/Увійти», який є своєрідними дверима у світ журналу: персонал редакції, читачка аудиторія, дописи та найрізноманітніша інформація, спрямована на досягнення цілей, зазначених у логотипі. Цікавим моментом видається яскравий (здебільшого червоний) колір значка «підписатися», який привертає увагу й імплікує важливість, нагальність та вказівки, яким чином можна потрапити в спільноту журналу. Зміст логотипу тісно пов'язаний зі змістом панелі пошуку.

З таблиці видно, що інформація логотипу містить тематичні слова, які не лише є ключовими в панелі пошуку, а й об'єднують і відрізняють жіночі журнали тематично. Наприклад, такі ключові слова, як beauty, fashion, life/ lifestyle, entertainment,

astrology слугують їхнім об'єднуючим тематичним стрижнем та вказують на загальні уподобання сучасної жіночої аудиторії, тоді як sex, culture, politics, money and career, home and gardening орієнтують на особливі інтереси й сприяють формуванню власної спільноти читачів. Оскільки процес читання й сприйняття друкованого видання відрізняється від процесу читання й сприйняття онлайн, то ключові слова відіграють вирішальну й першочергову роль у текстах структурних елементів жанру головної сторінки, а отже, вимагають ретельності в підборі та графічному оформленні.

Домінуючим елементом структури головної сторінки є центральна стаття, фішка випуску, яка привертає увагу як візуальним/графічним оформленням, так і змістовим наповненням. Цей елемент жанрової моделі, з одного боку, відрізняє кожен випуск журналу, робить його особливим, унікальним, а з іншого – одним із багатьох, які розкривають сутність та цілі видання, представлені в логотипі та панелі керування, що робить його невід'ємним елементом монолітної жанрової структури. Наведемо для прикладу текстовий елемент заголовку центральної статті в січневому випуску досліджуваних жіночих журналів:

Як видно з таблиці, здебільшого цей елемент жанрової моделі представлений однією статтею, хоча можлива й варіативність – 2–3 статті. У час політичних суперечок у Сполучених Штатах на початку 2021 року багато видань активно демонстрували свою точку зору на ситуацію у країні. Сфера інтересів *Cosmopolitan* та *Marie Claire* включає тему «політика», яка представлена в панелі пошуку, що пояснює глибший політичний зміст їхніх статей. *Vogue* та *Glamour* не мають теми «політика» в колі інтересів своєї спільноти читачів, тому висвітлюють події в ракурсі «celebrities» та «life», що відповідає інтересам їхньої аудиторії. *Woman and Home*, *Elle* та *Good Housekeeping* фокусують увагу на пріоритетних для виданнях

Таблиця 2

Вступ як елемент структури головної сторінки

Логотип Панель пошуку (зміст) Підписатися/Увійти	
Cosmopolitan: fashion, beauty, sex tips, and celebrity	Shop, celebrities, entertainment, beauty & style, sex & relationships, astrology, politics, opinion, lifestyle, health & fitness, more goodies....
Vogue: fashion, beauty, celebrity, culture	Fashion, beauty, culture, living, runway, shopping...
Elle: beauty tips, fashion trends, and celebrity news	Fashion, beauty, culture, life & love, horoscopes...
Marie Claire: beauty tips, celebrity, and career advice	Fashion, beauty, health and fitness, culture, celebrity, money & career, politics, food, travel, love & sex, horoscopes...
Glamour: women's issues, politics, fashion, beauty and lifestyle trends	Style, beauty, entertainment, wellness, culture...
Woman and Home: fitness, health, workouts and inner beauty	Life, health & wellbeing, beauty, fashion, homes, food, travel, buying guides ...
Good Housekeeping: taste of home magazine: recipe ideas, product reviews, consumer advice, health and fashion advice	Product reviews, home ideas, gardening, food & recipes, beauty & style, health, life, holidays...

Таблиця 3

Заголовок центральної статті на головній сторінці журналу

Назва журналу	Центральна стаття/статті
Cosmopolitan	<i>Capitol riot: That pro-Trump Mob was white Power in Action</i>
Vogue	<i>The vaccine is the beginning of the end</i> <i>On the galling double standard of what happened to Capitol Hill</i>
Elle	<i>2021's biggest makeup trends</i>
Marie Claire	<i>Trump's mob attacked the Capitol – but the democracy was their real target</i>
Glamour	<i>Ivanka Trump deletes message calling armed mob "American patriots"</i> <i>Working out from space? I tried it</i>
Woman and Home	<i>9 makeup storage ideas to keep your dressing table free from clutter</i>
Good Housekeeping	<i>How to meal prep like a pro</i>

темах: fashion, home ideas, food, адже саме ці теми є одними з ключових у формуванні їхньої аудиторії читачів.

Заголовок статті та зображення, яке її супроводжує, – це два обов'язкові складники центральної статті на головній сторінці. Кольорова гама та змістове наповнення зображення корелюють із заголовком та відіграють важливу роль у функціональному потенціалі цього елемента структури жанрової моделі. Дослідження мас-медіа показують, що в сучасних медіажанрах справжньою «новиною» часто є візуальний образ, а слова виконують другорядну роль [9, с. 162]. Однак, незважаючи на певну самостійність, повною мірою комунікативний потенціал зображення реалізується лише в поєднанні з вербальним елементом – заголовком. Функціональна спрямованість заголовка реалізується крізь широкий арсенал мовних засобів і стилістичних прийомів. Наприклад, використання власних назв: *Trump, Capitol, Ivanka Trump* орієнтує щодо тематики статті, стилістичні фігури (метафора *white power in action* та оксिमорон *the beginning of the end*) поглиблюють змістовий потенціал заголовка, надають йому виразного аксіологічного звучання, а квантифікативні одиниці [8, р. 73]: *2021's biggest makeup trends, 9 makeup storage ideas* активізують концептуальні структури [6, с. 308], привертають увагу, інтригують і зацікавлюють. Отже, функціональні особливості заголовку відображають комунікативно-прагматичну спрямованість повідомлення, беруть участь у формуванні концепції видання, відображають інтереси та уподобання його аудиторії.

Наступним структурним елементом жанрової моделі головної сторінки є тематична підбірка матеріалів, яка йде відразу після центральної статті й може мати різну назву: *our most popular, top stories, latest stories, today's stories, latest news*. Цей елемент жанрової моделі складається з кількох рубрик/підзаголовків, кожна з яких включає різні зображення та заголовки їхніх повідомлень. Рубрики відображають основні позиції панелі пошуку й формують єдине тематичне ціле. Щоб переглянути тематичну підбірку, потрібно прокрутити дисплей для перегляду матеріалу. Сукупність тем, різноманіття шрифтів та калейдоскоп зображень у цьому структурному елементі головної сторінки конструюють образ журналу як спільноти та образ жінки, який пропагується цим виданням, її інтереси, уподобання та світогляд, як це відбувається й під час перегляду друкованого видання.

Останній, заключний елемент у структурі жанру «головна сторінка» – це блок інформації про інші соціальні мережі та послуги видання: Face Book, Instagram, Community Guide, Giveaway, Newsletter, Customer Service, etc. Цей інформаційний блок представлений кольоровою стрічкою, яка відрізняється від фонові стрічки основного викладу, й представлений переліком відповідних позицій, кожна з яких є посиланням – джерелом в інший аспект діяльності журналу. Таким чином, формується віртуальний світ видання, який є відображенням його віртуальної спільноти.

Висновки. Отже, жанрова модель головної сторінки має чітку структуру. Комунікативна спрямованість кожного елемента цієї моделі визначає загальну комунікативну спрямованість цього медіажанру – представити журнал як спільноту з притаманними їй інтересами, уподобаннями та світосприйняттям, сформувати певний образ журналу та образ його читачки. Дизайн, візуальне оформлення сторінки й технічні

засоби відіграють вирішальну роль у сприйнятті та представленні інформації. У поєднанні з вербальним аспектом вони формують єдине структурне та смислове ціле – образ жанру «домашня сторінка».

Полімодальність та гіпертекстуальність головної сторінки відрізняє її від жанрів друкованих мас-медіа, де процес передачі та прийняття інформації відбувається лінійно. Головна сторінка, як й інші мережеві жанри, передбачає володіння певними технічними навиками та вмінням представити та сприйняти інформацію схематично, проте максимально близько до сприйняття цільової аудиторії.

Проведене дослідження жанрової моделі головної сторінки на прикладі головних сторінок жіночих журналів дає можливість ознайомитися з чіткою та типовою структурою розгортання її змісту і привертає увагу до семантичного складника заголовків/підзаголовків, який формує і відображає як концепт видання, так й образ його аудиторії, що може бути корисним у процесі викладання та тренування навичок створення як приватних сторінок, так і сторінок різноманітних підприємств та компаній. Актуальним видається дослідження інших мережевих жанрів, а також порівняне дослідження головних сторінок інших видань чи соціальних інституцій. Проведене дослідження та перспективні розвідки в цьому напрямі можуть зробити вагомий внесок у розвиток як медіалінгвістики, так і медіагенології та бути корисними на практичних заняттях із журналістики та жанрознавства.

Література:

1. Добросклонская Т.Г. Массмедийный дискурс: теория и методы изучения. «Дискурс современных масс-медиа в перспективе теории, социальной практики и образования»: междунар. науч.-практ. конф. Белгород, БелГУ, 1–4 апреля 2014 г.: Сб. науч. работ / под ред. Е.А. Кожемякина, А.В. Полонского, А.Г. Ходеева. Белгород: Константа, 2014. 382 с.
2. Коломієць Н.В. Лінгвістичні особливості організації гіпертексту інтернет-новин (на матеріалі англійської мови). URL: <http://dissert.com.ua/content/31813.html#download>
3. Крижанівська Г. Лист редактора в сучасних англійських жіночих журналах: структурно-композиційні та когнітивно-риторичні особливості. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. 2017. С. 238–242.
4. Матвеева С.А. Сайт як жанр Інтернет-комунікації (на матеріалі персональних сайтів учених): автореф. дис. ... канд. філолог. наук: 10.02.15. URL: <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/13845>
5. Маклюэн М. Понимание медиа: внешние расширения человека. Москва: Канон-пресс-Ц; Кучково поле, 2003. 464 с.
6. Потапенко С.І. Сучасний англійський медіа-дискурс: лінгвокогнітивний та мотиваційний аспекти. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2009. 319 с.
7. Яхонтова Т.В. Лінгвістична генезис наукової комунікації. Львів: Вид. центр ЛНУ імені Івана Франка, 2009. 420 с.
8. Cohen-Almager R. Speech, Media and Ethics. The Limits of Free Expression. N. Y.: Palgrave, 2001. 217p.
9. Rosen J. Media and Technology. *Et cetera*. 1993. Vol. 38. № 2. P. 162–166.
10. Schiffrin D., Tannen D., Hamilton H. Introduction. The Handbook of Discourse Analysis. Oxford: Blackwell, 2001. P. 1–10.
11. White P.R. Media objectivity and the rhetoric of news story structure. *Discourse and Community doing functional Linguistics. Language in Performance*. 21., Ventola, E. (ed.), 2000. P. 379–397.

Kryzhanivska H. Home page: genre approach (based on modern English women's magazines)

Summary. Communication with the help of modern media focuses the interest of scientists on the study of the peculiarities of mass media discourse and various forms of its implementation. Various factors and contexts of media discourse development contribute to the formation of various media genres which arise in response to the needs of modern society. The article is devoted to the study of formal structural and linguistic characteristics of such a key genre of Internet discourse as the home page. The research is based on the pages of popular women's magazines, which are powerful tools of shaping preferences, tastes and the outlook of modern women. The functional purpose of the home page derives from the important place of this genre in Internet discourse and provides a certain typical model of its organization with a multilevel, polymodal process of perception and presentation of the information involving visual elements and means of communication technology. The results of the study show that the genre has a stereotypical model of its presentation which serves as a guide in

both: its subjective construction and perception. The structural model of the genre is implemented through its obligatory components, such as the introduction (logo, search bar and login), the main part (the central article and the selection of materials) and the information about magazine's social networks, services and contacts. Each of the elements of the model is accompanied by a link to the successive information what reflects the multilevel development of the content of the home page. A typical model of the genre makes it possible to both: recognize the genre and quickly use it. The communicative aim of each element of this model determines its general communicative purpose – to present the magazine as a community with its inherent interests, preferences and worldview, to form a certain image of the magazine and the image of its audience. The design of the home page and technological means play a crucial role in the perception and presentation of information. In combination with the verbal aspect, they make a single structural and semantic unit – the model of the home page.

Key words: media discourse, home page, women's magazine, genre, genre model.

Lazebna N. V.,

*Ph. D. in Philology, Associate Professor,
Assistant Professor at the Department of Theory and Practice of Translation
National University "Zaporizhzhia Polytechnic"*

ENGLISH-LANGUAGE SENTENCE PROCESSING: DIGITAL TOOLS AND PSYCHOLINGUISTIC PERSPECTIVE

Summary. The central interpretation of verbs depends on the construction and structuring of the perceptual space. The participants sensed the objects and phenomena described. Further, they correlated their perception with the surrounding reality. Then, they comprehended the information mentioned in the English-language sentences. At the final stage of their perception, they created their experience background and considered the process of knowledge formation and structuring. Verbalization of their ideas in certain sentences is under consideration. Therefore, tense is a link between a verb form and a period of time, which has to be described. On the one hand, there is a time-tense reference. Tense and time are related concepts. Grammatical categories represent related links in human speech and their perception of the surrounding. The main challenges of the speakers occur when the description of reality happens in terms of present and past tense verb forms.

Temporal parameters are the basic tools determining the future formation of the sentence. Temporal categories of the verb relate to the concept of time as a given reality or a known moment. Psycholinguists use self-paced sentence reading task to analyze the readers' response to different linguistic structures. The participant presses the button once he sees a word on the screen or one word at a time. When difficulties occur, the participant presses the button slower. Short reading times refer to preferences, but longer periods relate to the dispreferred meanings. Being limited by grammar, the learners of the English language may be unable to fully analyze the material they need to understand/consider, analyze. Cognitive mechanisms should be involved to make the learning process more effective and efficient. There is a need for an instant link occurring between language and thinking. Language is not an abstract phenomenon, and thoughtless learning of rules will hardly result in positive outcomes for learners.

Key words: word-by-word sentence processing, non-native speakers, verb tense, time perception, identification of spacetime ratio.

Introduction. Being limited by grammar, the learners of the English language may be unable to fully analyze the material they need to understand/consider, analyze, and so on. Cognitive mechanisms should be involved to make the learning process more effective and efficient. There is a need for an instant link occurring between language and thinking. Language is not an abstract phenomenon and thoughtless learning of rules will hardly result in positive outcomes for learners [4].

The **goal** of this paper is to analyze sentence word-by-word processing as an important stage in human cognition of language. This paper focuses on Past Simple/Future Simple tenses and differences in perception of these tenses. There is a need to differentiate the concepts 'time' and 'tense.' Tense "refers to the grammatical expression of the time of the situation described in the proposition, relative to

some other time. This other time may be the moment of speech: e.g., the PAST and Future designate time before the moment of speech, respectively" [3]. The inflections, particles, or auxiliaries are specific linguistic tools, which help the speakers to choose tense.

Literature review. According to Jabbari, "Tense shows the time of the action or state being expressed by a verb" [3]. "Most SPR paradigms examine processing difficulties that arise during the reading of sentences that contain what could be classified as either an ambiguity, an anomaly, or a distance dependency. Ambiguities arise where the grammar permits two or more distinct syntactic interpretations of a word or phrase in the sentence and observable processing strategy often occurs when the (native) parser tends towards one interpretation over the other" [6]. Tremblay, Derwing, Libben, Westbury (2011) describe the effectiveness of word-by-word processing, and it is possible to correlate these findings with this study, where the perception of the sentences will depend on tenses.

We can see that time and tense are inconsistent concepts. "While time is a natural or notional concept of language, tense is the relationship between the form of the verb which expresses the time. There is not usually a one-to-one relationship between time and tense within a language" [3]. This claim donates our future hypothesis of the research. The readers read a sentence, then they create a relevant picture in their heads. If the readers see the Present Simple Tense verb form, they will think about the present time. Further, they will understand time meant in the sentence (after translation, words/tense analysis, or grammar/semantic analysis).

According to current researches and studies, there are different perceptions of time/events in the present/future. Thus, a group of researchers, "explored how imagining a situation of getting acquainted with someone *in the near future* led people to estimate the action's target as highly familiar, but when the event was presented *in the distant future*, participants evaluated the target as less familiar" [1]. The study conducted by Connor and Smith shows that there are two variants of the considered present. "TRA suffers from the drawbacks that it is inconsistent with a plausible account of the transparency of perception and inconsistent with a common-sense conception of the mind-independence of that which is perceived. The Minimal Account is immune to these concerns" [2]. These conclusions may explain the differences in the participants' perceptions of the present. At this point, they may come across incongruences of future time representation. Perceive, anticipate, and remember, – these stages may refer to the perception of reality.

If to correlate these attitudes of humans to verb use, it is relevant to refer to the study by Marsden, Thompson, Plonsky, (2018) "self-paced reading has been a general term that includes several different formats. First, the display can be cumulative, meaning once a stimulus segment is revealed it remains visible to the par-

ticipant as the next segment is revealed and the next and so on, until the entire sentence is finally displayed all together, or noncumulative, meaning only one segment is visible at a time and every time a new segment is revealed the previous one is re-masked" [6]. Lutfullina (2015) also underlines the key importance of tenses in sentence perception and reflection [5].

They should be aware of what they learn, first of all.

Changing tenses, describing the same time, or a moment, in reality, should be comprehensible for the learners. It is relevant to offer a certain algorithm of tenses cognition, analysis, and reflection.

1. A time-determinant factor, which helps to understand the moment described in the sentence.

2. A content-determinant factor describing the essence of the sentence and its message.

Thus, if a person says what he knows for sure, then, he speaks about the present time. *I know that I go there every day.*

If he speaks about some plans, intentions, and he *does not know for sure* what he is talking about, then he can speak about the future time. In both of these cases, individuals still can use Present Simple/Future Simple to describe future actions, but they use Present Simple to describe actions, situations at a given present moment.

Future Simple tense refers to the structural knowledge of the speaker, but it does not relate to his instant experience, observations, or facts he knows for sure. From this perspective, it is relevant to build a sentence word by word and perceive it in a similar way to cognize the Future Simple tense appropriately. When using Future Simple tenses, the speaker refers to his suggestions, suppositions, and possible ideas, because he cannot know for sure will anything happen or not. *Don't go there late at night. You will be robbed!*

This sentence reflects a supposition of the speaker. These are his subconscious fears, ideas, suggestions, which do not have any factual basis. He describes unseen things. These are his guess about the future. This is a description of a non-existent situation.

There is also another suggestion related to Future Simple representation. *Someone is ringing at the door. I'll open it.*

In this sentence, the verb will describe the future intention of the speaker, but it relates to a given moment. This is also a reflection of intentions, interpretation of the structural knowledge related to the future. Moreover, the absence of factual evidence is another factor, which differs Future Simple from Present Simple. The majority of polite questions start with the verb will. *What will you do there next time? Where will we go for a vacation?* All of these questions reflect ambiguous information.

When the learners use the Future simple, they may also describe characteristics common for one or another individual. *She'll always keep silence.* This is also a reflection of typical behavior or repetition of certain situations several times.

Sometimes, we use Future Simple to reflect our expectations based on previous events/facts/information, and so on. There is, of course, a challenging overlapping of Present Simple/Future Simple in some cases. For example, *This sportsman knows that he is the winner and will play the next year in this tournament.* This sentence conveys the expectations about the future time, but in the given moment, now, this sportsman is the winner. This is a condition, which predetermines his participation in the future tournament. Therefore, there are numerous aspects of using Future Simple. The explanation of this tense is also a challenging issue. The perception of sentences in the Present Simple / Future Simple

tenses also depends on various factors, which influence the meaning of the sentences.

Methodology

The central interpretation of verbs used depends on the construction and structuring of the perceptual space. The participants sensed the objects and phenomena described. Further, they correlated their perception with the surrounding reality. Then, they comprehended the information mentioned in the sentences. At the final stage of their perception, they, supposedly, created their experience background and considered the process of knowledge formation and structuring. Verbalization of their ideas and their concluding in certain sentences are under consideration of further experiments. Temporal parameters are the basic tools determining the future formation of the sentence [7]. Temporal categories of the verb relate to the concept of time as a given reality or a known moment. Psycholinguists use this self-paced sentence reading task to analyze the readers' response to different linguistic structures. With the help of a self-paced sentence reading task available online, the participant presses the button once he sees a word on the screen or one word at a time. When difficulties occur, the participant presses the button slower. Short reading times refer to preferences, but longer periods relate to the dispreferred meanings [8].

Results and discussion. The representation of present/future time with the help of verb forms. Word-by-word processing of sentences in these two different tenses may be rather difficult. For example,

- 1) These negotiations are on Dec. 8th (Present Simple).
- 2) My bus goes to Z-town in 4 hours (Present Simple).
- 3) This airplane will depart in five hours (Future Simple).
- 4) She will talk about it the next week (Future Simple).

In these examples, different tenses may refer to one time (for example, the future time). All 4 sentences describe the situation in the future, but we use different tenses to describe them. This section focuses on two participants and their self-paced sentence reading task of the abovementioned sentences. Supposedly, the participants will interpret the time described in the sentences using Present Simple, or preferred sentences. The region times of ambiguity can be the same for both participants. Supposedly, it is easier for the Participants to interpret the sentences in Present Simple rather than use Future Simple tense.

Table 1 underlines a close relationship of the ambiguous areas (*amb = 321.1 for preferred sentences with verbs in Present Simple and 335.0 for dispreferred sentences with Future Simple verb forms*) for participant 1. The processor reflected differences in the ambiguous areas when the participant focused on the verb tense (*amb 1= 347.0 for the preferred verb tense choice and 353.1 for the dispreferred verb forms*) & (*amb 2=389.2 for preferred meanings and 467.0 for dispreferred verb forms*). These results from the first participant seem consistent with the expectations.

Table 1

Shows the results obtained from subject 1

Participant 1	Amb	Amb 1	Amb 2
Preferred sentences	321.1	347.0	389.2
Dispreferred sentences	335.0	353.1	467.0

Table 2 shows times of reading of the sentences with Present Simple/Future Simple tenses for participant 2. Data obtained are similar. The area of ambiguity is almost the same for both participants

(*amb* = 315.1 for preferred verb tense (Present Simple) and 325.1 for dispreferred verb forms). Participant 2 showed a higher level of consequent word perception following verb forms (*amb 1* = 427.2 for the preferred verbs and 368.4 for the dispreferred meanings). The higher indicator relates to a higher level of the dispreferred sentences (389.5) than the preferred sentences (356.3).

Table 2

Shows the results obtained from subject 2

Participant 2	Amb	Amb 1	Amb 2
Preferred sentences	315.1	327.2	356.3
Dispreferred sentences	325.1	368.4	389.5

Both participants showed similar results and they have a similar area of ambiguity.

This experiment has some limitations and in the future, it is relevant to involve more participants and consider Eye-Tracking-While-Reading experiments.

The participants interpreted their perception of verb tenses in the following way.

The sensor signal/perception of the sentence- goal- verbalization

1) Present time

Something happens here/there/exists and so on.

2) Future time

The time of the action has not come yet.

The choice of the verb forms can be interpreted in the following way:

1) Present tense: the verb form reflects current changes, processes happening at a given moment.

2) Future tense: the verb form shows that the action happens after the moment of speaking.

The processing memory of the participants can be described as follows:

1) Present Indefinite: uncertain, unsettled, unclear; in other words, with no definition of time, but something that happens.

2) Future Indefinite: uncertain, unsettled, unclear; in other words, with no definition of time, but something that happened after the moment of speaking.

To discuss the mechanisms of sentence formation, one of the most important things is to perceive the fact, which describes a certain situation or activity, and so on. The modes of perception are directly related to the mechanisms of ideas verbalization in language. The differences between the perception of time and further use of Present Simple/Future Simple in terms of the experiments show that time/tense perception is a process with different stages. In this research, it is interesting to process the perception of sentences both in the Present Simple and Future Simple tenses. It is appropriate to reveal and calculate the differences in perception of time described in the sentences using various verb forms.

References:

1. How verb tense affects the construal of action: The simple past tense leads people into an abstract mindset. *Psicologica : revista de metodologia y psicologia experimental* / P. Carrera et al. 2014. № 35 (2). P. 209–223.

2. Connor A., Smith J. The Perceptual Present. *The Philosophical Quarterly*. 2019. № 69 (277). P. 817–837. URL: <https://doi.org/10.1093/pq/pqz017>
3. Jabbari J. Time and Tense in Language. *International Journal of Linguistics*. 2013. № 5 (5). P. 1948–5425.
4. Jegerski J. Self-paced reading. In J. Jegerski & B. VanPatten (Eds.), *Research methods in second language psycholinguistics*. New York : Routledge, 2014.
5. Lutfullina G. Representation of the perception situation by English Tenses. *Vestnik Tomskogo gosudarstvennogo universiteta. Filologiya*. 2015. № 34. P. 23–32.
6. Marsden T., Plonsky L. A Methodological Synthesis of Self-Paced Reading in Second Language Research: Methodological synthesis of SPR tests. *Applied Psycholinguistics*. 2018. № 861–904. P. 1469–1817. URL: <https://doi.org/10.1017/S0142716418000036>
7. Self-Paced Reading Procedure. URL: <https://www.hlp.rochester.edu/resources/BCS152-Tutorial/SPRProcedure.html>
8. Processing Advantages of Lexical Bundles: Evidence from Self-paced Reading and Sentence Recall Tasks / A. Tremblay et al. 2011.

Лазебна Н. В. Послівна обробка англомовного речення: технічні засоби та психолінгвістичний аспект

Анотація. Статтю присвячено вивченню послівної обробки англомовного речення носіями англійської мови. Спираючись на теоретичний ґрунт та використовуючи технічні засоби, можливим видається співвідношення сприйняття людиною дійсності та її вираження в мові. Використання граматичних категорій, їх кореляція з когнітивними та психолінгвальними факторами сприятиме кращому розумінню процесу сприйняття англійської мови людиною. Глумачення дієслів залежить від структурування перцептивного простору. Мовці зазвичай відчують предмети та явища, які описуються, і співвідносять своє сприйняття з навколишньою дійсністю. Учасники цього дослідження намагалися покроково зрозуміти англомовні речення, використовуючи онлайн-інструментарій, та можливим видається кореляція психолінгвальних особливостей носіїв англійської мови в побудові та використанні англомовних речень. Часові та просторові зв'язки є визначачими факторами при побудові англомовних повідомлень. Граматичні категорії представляють зв'язки в мовленні людини та характеризують сприйняття ними навколишнього середовища та оточення. Основні труднощі під час побудови речень виникають, коли опис реальності відбувається з використанням англомовних дієслівних форм теперішнього та минулого часу.

Часові параметри є основними інструментами, що визначають майбутнє формування речення. Часові категорії дієслова стосуються поняття часу як даної реальності чи відомого моменту. Психолінгвісти використовують експеримент із самостійного читання речень для аналізу реакції читачів при використанні різних граматичних структур. Сприйняття та аналіз мовного матеріалу слід розглядати із залученням не лише граматичних категорій, а і студій когнітивістики та психолінгвістики. Таким чином, необхідно проводити зв'язки між мовою та мисленням, зважати на специфіку сприйняття інформації мовцями.

Ключові слова: послівна обробка речень, носії мови, часова форма дієслова, сприйняття часу, ідентифікація співвідношення простору та часу.

*Lomakina L. V.,**Senior Lecturer at the Department of English for Technical Purposes № 1
National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute"*

FOREIGN LANGUAGE TRAINING IN SPECIAL CONDITIONS

Summary. The article proposes to consider the problem associated with changes in the modern information and education environment, changes of sources and content, forms and methods of providing information. The current state of implementation of distance learning in educational institutions and the existing shortcomings of the organization of this form of education during quarantine are analyzed. According to our observations, the use of a wide variety of information communication technologies for distance learning makes it difficult for students to get new knowledge and skills, overloads them and disorganizes them. The lack of a unified learning environment in such "distance learning" with a clear schedule of training sessions and an established system of interaction between training participants and students' independent educational activities, dispels students' concentration, reduces motivation for learning and increases the level of mental tension. Necessary means have been identified for the effective organization of foreign language distance learning. The components of the distance course and the obligatory content elements in its structure are highlighted. The main functions and competencies that a tutor must have to implement the conditions for successful training in a distance foreign language learning course are defined. For the effective implementation of distance foreign language learning, one of the key tasks is the pedagogically balanced selection of software, taking into account the needs and capabilities of the educational institution. On the basis of such software, distance communication between a tutor and students should be implemented, access to electronic educational resources for educational purposes should be provided and an appropriate level of education should be maintained. As an example, the use of a special distance learning platform "Sikorsky" is given. It is noted that this platform is a university open virtual learning environment, which provides administrators, teachers and students with ample opportunities for the use of modern distance learning technologies, the development of web resources for academic disciplines, the organization of interactive interaction between teachers and students, as well as management of distance learning process.

Key words: information communications, virtual learning environment, modern information technologies, distance learning systems, distance learning platform.

Problem statement. Distance education exists all over the world, occupies its socially significant place in the educational sphere. World experience convincingly shows that virtual universities are needed, they are really in demand.

It is known that in Western Europe there are such educational institutions and associations as: e-university NETTUNO, which unites 38 universities from five countries, the British Open University (Open University), the International Council for Distance Education (ICDE), the European Distance Learning network (EDEN), European Association of Distance Learning Universities (EADTU).

At the end of 1997, there were about 1,000 distance learning institutions in 107 countries. The number of those who received higher education in the distance education system in 1997 was about 50 million people, in 2000 – 90 million; according to forecasts in 2023 will be 120 million people [1]. Distance learning of a foreign language is developing in the general system of distance education. The gradual development of the system of foreign language teaching is given on the example of The National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute" (NTUU KPI): 1) 1998 – Multimedia and Internet-based teaching of foreign languages at the Faculty of Linguistics; teaching disciplines: "Engineering and Applied Linguistics" and "Intelligent Information Technologies"; 2) 2000 – introduction of the distance course "Business English" at the International University of Finance (structure of NTUU KPI); 3) 2001 – the opening of the Ukrainian Center for Distance Education and the implementation of a business English course based on the Lotus Learning Space; 4) 2003 – creation of a library of electronic teaching materials in English; 5) 2004 – creation of a website for the Department of English, containing a set of educational and methodological materials of English language for professional purposes (specialties NTUU KPI); 6) 2005 – creation of multimedia laboratories for studying of foreign languages at the faculties of NTUU KPI and the beginning of the mass application of information technologies in foreign language teaching; the creation of the Ukrainian Center for Information Technologies in Education and the opening of the Central-Eastern European Virtual University (CEEVU) and the development of distance English-language courses for professional communication.

The issues of education informatization, in one or another aspect of the manifestation of its complex and multifaceted content, were identified by the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine (APN of Ukraine) at the level of priority directions of scientific research in 2018–2022. Among such directions, the general meeting of the NAPS of Ukraine, by its decision of 17.11.2017, resolved: theoretical and methodological, methodical and technological principles of informatization of education; information and analytical support of educational activities, design of information and educational environment and electronic resources; formation of a networked educational environment and its integration with traditional learning systems; formation of information culture of subjects of the educational process and ensuring information security of educational activities in networks; development and implementation of computer-oriented training systems, multimedia technologies, electronic resources and teaching aids based on information and communication technologies (ICT) [2].

In 2013, the Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine approved the "Regulations on Distance Learning" [3], which defines the basic principles of organizing and implementing distance learning in Ukraine.

Due to the threat of the coronavirus COVID-19 spread in Ukraine, by the decision of the Cabinet of Ministers [4], [5] from March 12, 2020, quarantine measures have been introduced for a long time, which prohibit applicants from visiting educational institutions throughout the country.

In such circumstances, the heads of educational institutions and institutions of preschool, general secondary, vocational, professional, higher and postgraduate education for the period of quarantine are obliged to provide the organization of the educational process on the basis of distance learning technologies [6].

Most of the teachers are aware of this form of organization of the educational process, but only a few have used its elements in their professional activities or for self-education. However, teachers today must quickly and effectively apply the latest technologies, methods and forms of education. As part of the reform of education and science, for this purpose, it is envisaged to create an educational portal with methodological and didactic materials, Ukrainian e-encyclopedias, multimedia textbooks and interactive online resources [7].

The primary task defined in the Concept for the Development of the Digital Economy and Society of Ukraine for 2018–2020 is the formation of a thorough national policy of digitalization of education as a priority component of the education reform, one of the main directions of which is the development of distance education using cognitive and multimedia technologies [8].

Analysis of recent research and publication. A great contribution to solving the scientific and applied problem of digitalization of education has been made by domestic and foreign scientists. V. Yu. Bykov notes that “among modern educational technologies that appeared at the end of the twentieth century and are now noticeably widespread in developed countries, are distance learning technologies that support and provide distance education (DL) [9]. To the main advantages of distance learning O.P. Mukoviz, K.R. Kolos and N.A. Kolomiets include: automatic and timely updating of versions of the required software and electronic educational resources (EER), secure protection against unauthorized access, the possibility of simultaneous access of several users to educational resources and the ability to use resources anywhere or anytime [10]. M.I. Zhaldak, T.I. Koval, Yu.V. Trius, N.G. Syrotyanko, A.V. Rybalko, N.E. Tverdokhliev and others highlighted the basics of using distance learning technologies in the training of future specialists, including teachers.

Among the latest scientific works of foreign scientists, attention should be paid to how N. Levinsky, J. Muller, J. O'Rourke, D. Parish, R. Phillips characterized the pedagogical and informational support of distance learning. Rebecca B. Reynolds notes that during the quarantine period, the so-called “emergency distance learning” is introduced, which is not identical to distance learning. The scientist notes that “the main goal of such training during a crisis is to quickly provide temporary reliable access to training and pedagogical support, but not the creation of a reliable educational ecosystem” [11].

At the same time, the problem of foreign language distance learning remains unresolved. Available research on the technology of organizing foreign language distance learning mostly carried out under normal conditions, without taking into account modern challenges caused by quarantine. Now, in conditions of isolation due to quarantine restrictions, for education organizers, teachers and students, problems of the institutional level have arisen – the lack of the possibility of using other forms of education, the lack of access to the premises of the educational establishment.

At the level of the educational institution, there is a need for a more coordinated organization of the educational process, in particular, the teachers' selection and use of not only one or a limited number of platforms within the educational institution with the required level of information security and health preservation, but also the selection of recommended software tools that should be installed outside the educational institution on the students' personal devices for their work with files of certain types and formats.

This largely applies to foreign language teachers, who have to provide appropriate Internet access, use their own software-hardware and technical means of information and communication technologies, handle and maintain them in working order at their own expense.

At the same time, problems and challenges at the institutional level may be exacerbated by regional challenges associated with the different levels of infrastructure development of different territories, communities, settlements and their individual areas, in particular, the low speed and quality of data transmission in the relevant Internet segments, and sometimes the lack of access to the network.

This necessitates the organization of an effective system of foreign language distance learning under quarantine conditions, the elements of which can be successfully used in traditional and inclusive education.

The purpose of the article. The purpose of the study is to analyze the structure of technologies for distance learning of a foreign language in quarantine conditions.

Research. Based on the concept of creating and developing a unified system of distance education in Ukraine and the methodological prerequisites for learning a foreign language as a means of foreign language communication, it can be concluded that improving of foreign language teaching at a university depends on the implementation of such fundamental issues of organizing the educational process as: rejection of the authoritarian style of teaching; orientation to the personal qualities of the subject of training; improvement of training technologies for academic disciplines, namely: avoiding the monologue as a traditionally predominant form of educational activity, and the development of such a form of teaching as polylogue (communication, conversation, discussion); understanding of foreign language communication not only as a ability to transform information into a structure and forms of a foreign language, but also as an inducement of a partner to some action of linguistic and non-linguistic order, as well as the realization of the self-expression of the interlocutor; understanding of knowledge not as impersonal information, but a set of skills that are actualized in the system of the subject's activity.

Therefore, one of the most important directions of distance learning at the Faculty of Linguistics of NTUU KPI is the creation and use of a single educational environment and the creation of own curricula. At the same time, programs should include both the basic level of grammar, phonetics, vocabulary, listening for those who begin to study a foreign language at the university, and the level for undergraduate students, including journalistic articles; unadapted texts, native speakers' audio recordings and simultaneous translation functions.

Distance education is an individualized process of education, which occurs mainly through the indirect interaction of distant participants of the educational process in a specialized environment functioning on the basis of modern psychological, pedagogical, information and communication technologies [12]. V.Yu. Bykov

determines that distance education is a form of organization and implementation of the educational process, in which its participants carry out educational interaction (both synchronously and asynchronously in time) fundamentally and predominantly extraterritorially based on digital technologies [9, p. 191].

A distance course is a set of teaching materials and educational services created in a virtual educational environment for the organization of distance learning based on information and communication technologies [9, p. 115].

Distance learning is an interactive process based primarily on the paradigm of modern education, which is aimed at creating an interactive communication network space, identifying the individual characteristics of each participant, encouraging him for finding an independent problems' solution, to self-education [13].

The main components of the distance course are the systems of learning materials and training services. The system of educational materials includes: structured electronic interactive educational materials placed in a computer-oriented learning environment; printed materials (textbook, reference notes, workbook, guidelines for teachers) are developed in accordance with the specifics of the course; additional educational tools and educational information carriers of reference and encyclopedic nature (links to external resources: videos, documents, tests, etc.).

The system of training services (educational services) implements the functions of cooperation (delivery of learning materials to the student, creation of conditions for adaptation at the beginning of training, motivation throughout all educational process, ensuring interactive interaction of training participants) and the organization of students' independent study with self-assessment and control of knowledge and skills before training, during training, at the end of training.

When developing a distance learning course in a foreign language, it is advisable to use a weekly course format, which provides time for students to process learning materials independently or with the tutor's support in accordance with the curriculum, for doing homework or for recreation, hobbies and self-improvement.

Consider an example of the structure of a distance foreign language learning course for a separate group. In such a structure, it is necessary to provide: 1) the entire period of distance learning is divided into weeks: the dates of each of the academic weeks are indicated; 2) according to the schedule, the date of training and its duration are indicated for each week; 3) teachers fill each of these lessons with content, choosing the necessary activities (tasks, test, choice, seminar, etc.) and resources (page, file, URL links, etc.).

Mandatory content elements in the structure of the distance course: 1) introduction and course news (foreword; name, purpose, general information, scope, training duration, learning outcomes, requirements for students; a short description of training organization); 2) course program (a list of weekly classes with the topic title, the purpose of learning topic, week work plan, theoretical material, practical tasks, testing, glossary and library (recommended sources, resources, sites, etc.); abstract of theoretical and practical material; methodological guidelines for practical tasks; a list of the main elements of the distance course (textbook, background notes, etc.).

Distance foreign language learning course, located in a virtual learning environment, provides: management and administration of the educational process; providing knowledge by studying theoretical material; self-control; knowledge-based skills and habits; joint activities of students in small groups; synchro-

nous and asynchronous communication; control over the assimilation of theoretical material; implementation of practical tasks and their monitoring [13, p. 109].

In distance learning of a foreign language, it is the tutor who is the key figure responsible for conducting classes with students, who creates an appropriate educational environment. He guides the learning process as an activity and tries to provide the planned results in terms of acquired knowledge and skills, as well as acquired students' personal abilities [13, p. 13].

Learning materials can rarely be adapted to the students' requirements, since these requirements often become known precisely during the process of training. Therefore, the tutor usually performs the adaptive role. He can help students become sufficiently autonomous and independent.

A foreign language distance course tutor does a lot of what a teacher does in traditional learning, for example, leading a group in a discussion with effective methods. However, he works in an electronic environment where participants are not accommodated in one real room at a specific time. A tutor teaches communication using different styles, approaches, language means, for example, questions, for improving the learning process in a group [13, p. 16].

For the organization of distance learning of a foreign language in an educational institution, it is important that the tutor has the following basic competencies: know the basics of telecommunication etiquette; possess information navigation skills; be able to create web pages; be proficient in a specific computer-oriented learning environment; be able to use the range of services provided by this environment; know the methods of activating students' activity in the network and be able to use them in distance learning; know active training methods (collaborative training, project method, multilevel training, research and search methods, etc.); be able to conduct role-playing network games; determine, through feedback, the effectiveness of students' learning activities; carry out high-quality semantic content of the distance learning course; identify problems with students' registration, record keeping, etc.; actively use the communicative capabilities of computer networks to organize communication between participants in the educational process.

A competent tutor is able to create a learning environment in which participants learn the essence, together generate ideas and thoughts. But the main person of distance foreign language learning is a student, so the following indicators should assess the effectiveness of learning: students' attitude to distance learning course; students' satisfaction with the learning process; students' achievements.

As a rule, a student feels comfortable in the learning environment if he is responsible for his studies: sets realistic goals; monitors his progress; reflects understanding; finds support both among tutors and among classmates [13, p. 42].

The main condition for the success of students' distance learning is a high level of motivation and self-discipline. Students evaluate the quality and positive features of the tutor interaction through reliable and timely feedback. During their training, students need advice on: planning the day's schedule; self-organization; improving learning skills; solving technical problems; completing educational tasks; informal learning with other students; self-assessment of knowledge quality; fulfillment of the tutor's requirements; execution of tests and control tasks [13, p. 50].

For the effective implementation of distance foreign language learning, one of the key tasks is the pedagogically balanced selec-

tion of software, taking into account the needs and capabilities of the educational institution. On the basis of such software, distance communication between a tutor and students should be implemented, access to electronic educational resources for educational purposes should be provided and an appropriate level of education should be maintained.

However, according to our observations, the use of a wide variety of information communication technologies for distance learning makes it difficult for students to get new knowledge and skills, overloads them and disorganizes them. The lack of a unified learning environment in such “distance learning” with a clear schedule of training sessions and an established system of interaction between training participants and students’ independent educational activities, dispels students’ concentration, reduces motivation for learning and increases the level of mental tension.

It should be stressed, that in order to solve this problem, under quarantine conditions, for the implementation of distance learning in Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute almost 100% of respondents use a separate distance-learning platform “Sikorsky Distance Learning Platform”. This platform is a university open virtual learning environment, which provides administrators, teachers and students with ample opportunities for the use of modern distance learning technologies, the development of web resources for academic disciplines, the organization of interactive interaction between teachers and students, as well as management of distance learning process. The basic web environment on the platform is Moodle, G Suite for Education and other software products designed to implement distance learning. Currently, 175 distance foreign language-learning courses have already been registered.

At the same time, for the implementation of distance learning, teachers and students use only those ICTs with which they are familiar and have the opportunity to use them in the realization of the planned activities, in particular: for message distribution and file exchange – Viber, Telegram, Google Classroom, e-mail, social networks; for the presentation of educational material – Google cloud services (YouTube, Disk, Presentations, Documents, Sites, Classroom), Zoom, educational platforms; to monitor students’ learning activities – Viber, email, Google Classroom, Google Forms and others.

Conclusions. During the review and analysis of the creation of a distance education system under quarantine conditions, it was found that the arsenal of information and technological means used by universities is quite diverse, and in addition, it is rapidly expanding. An analysis of the possibilities of accessing the Internet shows that in almost all regions of Ukraine, it is possible to get DL services. Teaching staff has the necessary technical support, but the biggest problem for distance learning participants is the lack of high-speed Internet access.

To implement distance learning in educational institutions, teachers use special distance learning platforms, in particular Google Classroom, Moodle, “Sikorsky”, etc. At the same time, for the implementation of distance learning, teachers use only those software tools with which they are familiar and which they can use to implement the planned activities in distance learning.

The developed technology of organizing distance learning for students of educational institutions provides a clear, logical and systemic combination of: the necessary means for organizing distance learning; the prerequisites for using the specified electronic educational resource; the main components and structure

of the distance course, contributes to the creation of conditions for learning in activities and cooperation; functions and competence of a tutor, which are necessary for the effective distance learning implementation.

The main characteristics of the DL system, which declare openness, the possibility of combining work with training, flexibility have not yet been fully realized due to insufficient development of a high-quality information and educational environment.

Further research requires identifying the methodological features of the implementation of mass distance learning for students of education institutions under quarantine conditions.

References:

1. Tatarchuk H. (2000). Institutionalization of distance learning: the sociological aspect. *Obrazovanye*. № 1. P. 63–72.
2. National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, (2016). National report on the state and prospects of education in Ukraine. Ukraine, Kyiv: Pedagogical Thought. P. 448. October 25, 2020. URL: <http://lib.iitta.gov.ua/166230/1/nac%20dopovid%202016.indd%20smal.pdf>
3. Ministry of Education and Science of Ukraine. (2013). Order № 466 «On approval of the Regulations on Distance Learning». November 10, 2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0703-13#>
4. Cabinet of Ministers of Ukraine. (2020). Decree # 262 «On Amendments to the Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine of March 11, 2020 # 211». November 17, 2020. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-vnesennya-zmin-do-postanovi-ka-a262>
5. Cabinet of Ministers of Ukraine. (2020). Decree # 211 «On Prevention of Spread of COVID-19 Coronavirus on the Territory of Ukraine». December 11, 2020. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/prozapobigannya-poshim110320rennyu-na-teritoriyi-ukrayini-koronavirusu-covid-19>
6. Ministry of Education and Science of Ukraine. (2020). Order # 406 «On Organizational Measures to Prevent the Spread of Coronavirus COVID-19». December 11, 2020. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-organizacijni-zahodi-dlya-zapobigannya-poshirennyukoronavirusu-sovid-19>
7. Government Portal: The only web portal of the executive authorities of Ukraine. (2018). Education and Science Reform. December 15, 2020. <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/reformi/rozvitok-lyudskogokapitalu/reforma-osviti>
8. Cabinet of Ministers of Ukraine. (2018). Ordinance # 67-r «On approval of the Concept of development of the digital economy and society of Ukraine for 2018-2020 and approval of the action plan for its implementation». December 11, 2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-%D1%80>
9. (2008). Remote Course Development Technology / V. Bykov et al. Kyiv, Ukraine : Milenium.
10. Mukoviz O., Kolos K., Kolomiiets N. (2018) “Distance Learning of Future Primary School Teachers as a Prerequisite of Their Professional Development Throughout Life.” *Information Technologies and Learning Tools*. V. 66. № 4. January 11, 2021. URL: <https://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/2265>
11. Christine Greenhow, Rebecca B. Reynolds. (2020). “What are the pedagogical advantages of online learning, compared to in-person classroom learning?” Quotes from Experts: COVID-19 and Extended Online Learning. January 15, 2021. URL: <https://www.sciline.org/covid-expert-quotes/online-learning#toc>
12. Verkhovna Rada of Ukraine. (2020). *Law of Ukraine «On Education»*. January 18, 2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19/page>.
13. (2005) Distance learning process / V. Kukhareno et al. Kyiv, Ukraine : Milenium.

Ломакіна Л. В. Навчання іноземної мови в особливих умовах

Анотація. У статті пропонується до розгляду проблема, пов'язана зі змінами в сучасному інформаційно-освітньому середовищі, зміною джерел та змісту, форм і способів надання інформації. Проаналізовано сучасний стан упровадження дистанційного навчання в закладах освіти та наявні недоліки організації цієї форми навчання під час карантину. За нашими спостереженнями, використання великого розмаїття інформаційно-комунікаційних технологій для дистанційного навчання іноземної мови певною мірою ускладнює засвоєння нових знань і вмінь студентами, переважує їх, дезорганізовує. Відсутність у такому «дистанційному навчанні» єдиного навчального середовища, в межах якого наявний чіткий розклад навчальних занять і налагоджено систему взаємодії учасників навчання та самостійну освітню діяльність студентів, розсіює сконцентрованість студентів, знижує мотивацію до навчання, підвищує рівень психічної напруженості. Для ефективної організації дистанційного навчання іноземної мови виокремлено необхідні засоби. Представлені компоненти дистанційного курсу та обов'язкові змістові елементи в його структурі. Визначені основні функції та компетент-

ності, якими повинен володіти тьютор для реалізації умов успішного навчання в дистанційному курсі навчання іноземної мови. Для ефективного впровадження дистанційного навчання іноземної мови в закладах освіти одним із ключових завдань є педагогічно виважений добір програмного забезпечення з урахуванням потреб і можливостей освітнього закладу. На основі такого програмного забезпечення повинне реалізовуватися не лише дистанційне спілкування тьютора й студентів, надаватися доступ до електронних освітніх ресурсів навчального призначення, а й підтримуватися належний рівень освіти. Прикладом наведено використання спеціальної платформи дистанційного навчання «Сікорський», відкрите віртуальне навчальне середовище КПІ ім. Ігоря Сікорського, яке надає адміністраторам, викладачам та студентам широкі можливості щодо застосування сучасних технологій дистанційного навчання, розроблення веб-ресурсів навчальних дисциплін, організації інтерактивної взаємодії між викладачами та студентами, а також управління дистанційним навчальним процесом.

Ключові слова: інформаційні комунікації, віртуальне навчальне середовище, сучасні інформаційні технології, системи дистанційного навчання, платформа дистанційного навчання.

ЗМІСТ

МОВОЗНАВСТВО

<i>Апалат Г. П., Максимова О. П.</i> ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ОПТИМІЗАЦІЇ МІЖКУЛЬТУРНОГО СПІЛКУВАННЯ.....	4
<i>Аполонова Л. А.</i> МІТИГАЦІЯ ПЕРЛОКУТИВНОГО ВПЛИВУ ДИРЕКТИВНИХ МОВЛЕННЄВИХ АКТИВ.....	8
<i>Арделян О. В.</i> ОПИС ОНОМАСТИЧНОЇ ФРАЗЕОЛОГІЇ.....	13
<i>Архипенко Л. М.</i> ЗАСОБИ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМУНІКАЦІЇ ТА СПЕЦІАЛЬНІ НАЙМЕНУВАННЯ В НАУКОВИХ ТРАДИЦІЯХ.....	18
<i>Ваївакова І. М., Hasko O. L.</i> SOCIAL INTERACTION MAXIMIZATION WITHIN DISTANCE LEARNING ESP DISCOURSE CLASSROOM.....	23
<i>Барабаш С. М.</i> ЕВОЛЮЦІЯ ІМЕНІ ЯК ПОШУК СЕБЕ: ПСЕВДОНІМИ ІГОРЯ КОСТЕЦЬКОГО.....	26
<i>Батринчук З. Р.</i> КОМУНІКАТИВНІ СТРАТЕГІЇ І ТАКТИКИ У ПРОМОВАХ ДЖОЗЕФА БАЙДЕНА.....	30
<i>Білоніжка І. С., Народовська О. М.</i> ЛЕКСИЧНІ ЗАСОБИ СТВОРЕННЯ ІМІДЖУ УКРАЇНИ (НА ОСНОВІ АНАЛІЗУ ВІДЕОБЛОГІВ НА ПЛАТФОРМІ “YOUTUBE”).....	35
<i>Біляцька В. В.</i> ЕТНОСОЦІОНОМНИЙ КОНЦЕПТ <i>RITTERTUM</i> У НІМЕЦЬКІЙ ПРОЗІ ХХ СТОЛІТТЯ.....	39
<i>Biriukova D. V., Tsvietaieva O. V., Znanetska O. M.</i> THE ANALYSIS OF CONCEPTS USED IN INTERIOR DESCRIPTIONS.....	43
<i>Блинова І. А.</i> ОСОБЛИВОСТІ ТВОРЕННЯ ОБРАЗНОСТІ ХУДОЖНЬОГО КОМІЧНОГО ТЕКСТУ.....	48
<i>Bratytsya G. G.</i> FARBENKOTRASTE IM SCHAFFEN VON W. BORCHERT.....	54
<i>Бурка Н. А.</i> СИСТЕМА ЧИННИКІВ ТА МЕХАНІЗМИ ПОРОДЖЕННЯ СУГЕСТИВНОЇ МОВНОЇ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКА.....	59
<i>Вакалюк Т. А., Черниш О. А.</i> МАКРОСТРУКТУРА ЕЛЕКТРОННОГО БАГАТОМОВНОГО ТЕРМІНОЛОГІЧНОГО СЛОВНИКА.....	63
<i>Ванівська О. М., Пуга О. О.</i> ВЖИВАННЯ НЕОЛОГІЗМІВ У СУЧАСНОМУ МЕДІЙНОМУ ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ.....	66
<i>Vilkhovchenko N. P., Shayner H. I.</i> INTERACTION OF TERMS AND QUASI-SPECIAL VOCABULARY IN SCIENCE FICTION TEXTS.....	71
<i>Наврылюк О. О., Nikiforova Ye. Yu.</i> VIRTUAL LANGUAGE IDENTITIES ON SOCIAL NETWORKING SITES (BASED ON FACEBOOK COMMENTARIES).....	74
<i>Галянт Г. В., Тихоніна С. І.</i> ОПИС ЛЕКСИЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ПОЛІТИЧНОГО ДИСКУРСУ (НА МАТЕРІАЛІ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ).....	80
<i>Нпідкова О. О.</i> FOREIGN LANGUAGE LISTENING SKILLS FORMATION OF FUTURE IT SPECIALISTS USING INTERNET RESOURCES.....	85

<i>Гойда О. І.</i> СТИЛІСТИЧНЕ НАВАНТАЖЕННЯ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ У ТВОРАХ НІМЕЦЬКОМОВНИХ ПИСЬМЕННИКІВ (ГЕНРІХ МАНН, ЕРІХ МАРІЯ РЕМАРК, ФРАНЦ КАФКА Й ІНШИХ).....	89
<i>Голікова Н. С.</i> УЗАГАЛЬНЕНО-ФІЛОСОФСЬКІ ВИСЛОВЛЕННЯ П. ЗАГРЕБЕЛЬНОГО У ВИМІРАХ СУЧАСНОЇ ЛІНГВОСТИЛІСТИКИ.....	93
<i>Гончаренко О. М.</i> РОЛЬ ІНШОМОВНИХ ЗАПОЗИЧЕНЬ У ФОРМУВАННІ ТОРГОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ СУЧАСНОЇ КИТАЙСЬКОЇ МОВИ В КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ.....	97
<i>Горюнова М. М., Стогній І. В.</i> ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДУ «ПЕРЕВЕРНУТОГО НАВЧАННЯ» ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ.....	102
<i>Гоца Н. М., Пасічник Н. І., Косенко А. В., Беженар І. В.</i> ЛЕКСИЧНЕ ВИРАЖЕННЯ ОЦІННО-ЕМОТИВНОГО АСПЕКТУ ЖІНОЧИХ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ ПРОМОВ.....	106
<i>Гоян А. І.</i> ТРАНСФОРМАЦІЯ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ НА СИНТАКСИЧНОМУ РІВНІ (ЗА МАТЕРІАЛАМИ НІМЕЦЬКОЇ ПРЕСИ).....	110
<i>Громко Т. В.</i> СУЧАСНІ ЛЕКСИКОГРАФІЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ ОПИСУ ГОВІРКИ ЯК МОВНОЇ СИСТЕМИ.....	114
<i>Громова В. О.</i> КОГНІТИВНЕ КАРТУВАННЯ ЯК МЕТОДИКА ПОБУДОВИ ІНФОРМАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ ЛЕКСИЧНИХ ЗАПОЗИЧЕНЬ ІЗ ДАВНЬОАНГЛІЙСЬКОЇ ПОЕМИ «БЕОВУЛЬФ».....	118
<i>Дворянчикова С. Є.</i> РОМАНТИЧНІ ЗАСАДИ ОНІМНОГО ПРОСТОРУ БАЛАДИ Л.І. БОРОВИКОВСЬКОГО «МАРУСЯ».....	122
<i>Демешко І. М.</i> МОРФОЛОГІЧНІ КЛАСИФІКАЦІЇ ДІЄСЛІВНИХ ОСНОВ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ.....	126
<i>Держкевич Н. А.</i> СЕМАНТИКА ПОХІДНИХ ДІЄСЛІВ ІЗ ПРЕФІКСОМ ER- У ХУДОЖНЬОМУ ТЕКСТІ.....	130
<i>Дузь Л. І.</i> СУБ'ЄКТНІ АСПЕКТИ ФАХОВОЇ КОМУНІКАЦІЇ ПЕДАГОГА ТА ІНОЗЕМНОГО СТУДЕНТА МУЗИЧНОГО ЗВО.....	133
<i>Дячук О. В.</i> ЦІННОСТІ СУСПІЛЬСТВА В ДИСКУРСІ СОЦІАЛЬНОЇ РЕКЛАМИ США.....	138
<i>Єловська Ю. В.</i> ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНИХ НАВИЧОК У ПИСЬМІ: ВІД ТЕОРІЇ ДО ПРАКТИКИ.....	141
<i>Zhaboruke O. A., Zhaboruke I. A.</i> THE PROBLEM OF IMPERSONAL SENTENCES IN MODERN SLAVIC LANGUAGES.....	145
<i>Задоріжна Н. І.</i> РОЛЬ ПРОСОДІЇ ПІД ЧАС ПЕРЕДАННЯ ЕМОЦІЙ У ВІКТОРІАНСЬКОМУ РОМАНІ.....	149
<i>Каленюк С. О., Воронюк К. Р.</i> ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЧНА ТЕКТОНІКА КОНЦЕПТУ «ВІЙНА» (НА МАТЕРІАЛІ ТВОРУ С.О. ТАЛАН «ОГОЛЕНИЙ НЕРВ»).....	153
<i>Karachun Yu. H., Borkovska I. P.</i> MAIN CATEGORIES OF ENGLISH SCIENTIFIC AND TECHNICAL TEXTS ON ELECTRICAL ENGINEERING.....	158
<i>Карікова Н. М.</i> ПРО НОРМАТИВНІСТЬ УЖИВАННЯ АКТИВНИХ ДІСПРИКРЕТНИКІВ У СУЧАСНІЙ ФАХОВІЙ МОВІ.....	162
<i>Кечеджі О. В.</i> ФОНОЛОГІЧНА АСИМІЛЯЦІЯ ІНШОМОВНИХ ЛЕКСИЧНИХ ОДИНИЦЬ У СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ.....	166

<i>Кобиринка Г. С.</i> АРЕАЛИ НАГОЛОШУВАННЯ ІМЕННИКІВ В УКРАЇНСЬКОМУ ДІАЛЕКТНОМУ ПРОСТОРІ.....	170
<i>Kovalevska T. I., Matsera O. A.</i> LINGUISTIC CREATIVITY IMPLICATIONS OF THE PANDEMIC: NEW CONCEPTS, TERMS AND METAPHORES INSPIRED BY THE VIRUS.....	174
<i>Козачишина О. Л., Мосійчук А. В.</i> ЛІНГВОКОГНІТИВНІ ЗАСОБИ СТВОРЕННЯ КОМІЧНОГО ЕФЕКТУ В МАЛІЙ ПРОЗІ ГЕКТОРА МАНРО.....	178
<i>Коломійська І. А.</i> ОСОБЛИВОСТІ ВЖИВАННЯ ЦИТАТНО-АФОРИСТИЧНИХ ЗВОРОТІВ У НІМЕЦЬКОМОВНОМУ ГАЗЕТНОМУ ТЕКСТІ: ГЕНДЕРНИЙ АСПЕКТ (НА МАТЕРІАЛІ ВИДАНЬ “DIE ZEIT” І “SÜDDEUTSCHE ZEITUNG”)...	183
<i>Коломійчук К. М.</i> СЕМАНТИКО-СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВИГУКІВ В УКРАЇНСЬКОМУ ФОЛЬКЛОРІ.....	187
<i>Костіна С. Ф., Малецька І. О.</i> ВЕРБАЛІЗАЦІЯ ЕМОЦІЇ «СТРАХ» В АНГЛОМОВНОМУ ХУДОЖНЬОМУ ДИСКУРСІ.....	190
<i>Кружоларова О. V.</i> DIFFICULTIES OF TEACHING UKRAINIAN AS A FOREIGN LANGUAGE IN A BILINGUAL ENVIRONMENT.....	195
<i>Крижанівська Г. Т.</i> ГОЛОВНА СТОРІНКА: ЖАНРОВИЙ ПІДХІД (НА МАТЕРІАЛІ СУЧАСНИХ АНГЛОМОВНИХ ЖІНОЧИХ ЖУРНАЛІВ).....	199
<i>Lazebna N. V.</i> ENGLISH-LANGUAGE SENTENCE PROCESSING: DIGITAL TOOLS AND PSYCHOLINGUISTIC PERSPECTIVE.....	204
<i>Lomakina L. V.</i> FOREIGN LANGUAGE TRAINING IN SPECIAL CONDITIONS.....	207

CONTENTS

LINGUISTICS

<i>Apalat H., Maksymova O.</i> PROBLEMATIC ISSUES AND WAYS OF INTERCULTURAL COMMUNICATION OPTIMIZATION.....	4
<i>Apolonova L.</i> MITIGATION OF PERLOCUTIVE INFLUENCE OF DIRECTIVE SPEECH ACTS.....	8
<i>Ardelian O.</i> THE DESCRIPTION OF THE ONOMASTIC PHRASEOLOGY.....	13
<i>Arkhypenko L.</i> MEANS OF PROFESSIONAL COMMUNICATION AND SPECIAL NAMES IN SCIENTIFIC TRADITIONS.....	18
<i>Baibakova I. M., Hasko O. L.</i> SOCIAL INTERACTION MAXIMIZATION WITHIN DISTANCE LEARNING ESP DISCOURSE CLASSROOM.....	23
<i>Barabash S.</i> THE EVOLUTION OF THE NAME AS A SEARCH FOR ONESELF: PSEUDONYMS OF IGOR KOSTECKI.....	26
<i>Batrynychuk Z.</i> COMMUNICATIVE STRATEGIES AND TACTICS IN JOSEPH BIDEN'S SPEECHES.....	30
<i>Bilonizhka I., Narodovska O.</i> LEXICAL MEANS OF CREATING THE IMAGE OF UKRAINE (BASED ON THE ANALYSIS OF THE VIDEOBLOGS ON THE "YOUTUBE" PLATFORM.....	35
<i>Belyatska V.</i> ETHNOSOCIONOMIC CONCEPT RITTERTUM IN GERMAN PROSE OF THE XX CENTURY.....	39
<i>Biriukova D. V., Tsvietaieva O. V., Znanetska O. M.</i> THE ANALYSIS OF CONCEPTS USED IN INTERIOR DESCRIPTIONS.....	43
<i>Blynova I.</i> PECULIARITIES OF THE FIGURATIVENESS CREATING OF THE BELLES-LETTRES COMIC TEXT.....	48
<i>Bratytsya G.</i> COLOR CONTRASTS IN THE WORK OF W. BORCHERT.....	54
<i>Burka N.</i> SYSTEM OF FACTORS AND MECHANISMS GENERATING THE TEENAGER'S SUBLIMINAL LANGUAGE BEHAVIOR....	59
<i>Vakaliuk T., Chernysh O.</i> ELECTRONIC MULTILINGUAL TERMINOLOGICAL DICTIONARY MACROSTRUCTURE.....	63
<i>Vanivska O., Puha O.</i> THE USE OF NEOLOGISMS IN MODERN MEDIA POLITICAL DISCOURSE.....	66
<i>Vilkhovchenko N. P., Shayner H. I.</i> INTERACTION OF TERMS AND QUASI-SPECIAL VOCABULARY IN SCIENCE FICTION TEXTS.....	71
<i>Havryliuk O. O., Nikiforova Ye. Yu.</i> VIRTUAL LANGUAGE IDENTITIES ON SOCIAL NETWORKING SITES (BASED ON FACEBOOK COMMENTARIES).....	74
<i>Galiant G., Tykhonina S.</i> DESCRIPTION OF THE POLITICAL DISCOURSE PECULIARITIES (BASED ON THE ENGLISH LANGUAGE).....	80
<i>Hniedkova O. O.</i> FOREIGN LANGUAGE LISTENING SKILLS FORMATION OF FUTURE IT SPECIALISTS USING INTERNET RESOURCES.....	85

<i>Hoida O.</i> STYLISTIC LOAD OF PHRASEOLOGY IN THE WORKS OF GERMAN-SPEAKING WRITERS (HEINRICH MANN, ERICH MARIA REMARQUE, FRANZ KAFKA AND OTHERS)	89
<i>Holikova N.</i> GENERALIZED-PHILOSOPHICAL STATEMENTS OF P. ZAGREBELNY IN THE DIMENSIONS OF MODERN LINGUISTIC STYLISTICS	93
<i>Goncharenko O.</i> THE ROLE OF FOREIGN LOAN WORDS IN THE FORMATION OF COMMERCIAL AND ECONOMIC TERMINOLOGY CONTEMPORARY CHINESE LANGUAGE IN THE CONTEXT OF GLOBALIZATION	97
<i>Goriunova M., Stogniy I.</i> THE USE OF THE METHOD OF THE “FLIPPED LEARNING” IN STUDYING OF A FOREIGN LANGUAGES IN THE MODERN CONDITIONS	102
<i>Hotsa N., Pasichnyk N., Kosenko A., Bezhenar I.</i> LEXICAL EXPRESSION OF THE EVALUATIVE AND EMOTIVE ASPECT OF WOMEN’S SOCIO-POLITICAL SPEECHES	106
<i>Goian A.</i> TRANSFORMATION OF PHRASEOLOGICAL UNITS AT THE SYNTACTIC LEVEL (BASED ON GERMAN PRESS MATERIALS)	110
<i>Hromko T.</i> MODERN LEXICOGRAPHIC TECHNOLOGIES OF SUBDIALECT DESCRIPTION AS A LANGUAGE SYSTEM	114
<i>Gromova V.</i> COGNITIVE MAP AS A METHOD OF INFORMATION MODEL CONSTRUCTION OF LEXICAL BORROWINGS FROM THE OLD ENGLISH POEM “BEOWULF”	118
<i>Dvorianchykova S.</i> ROMANTIC FOUNDATIONS OF THE ONYM SPACE OF L. I. BOROVYKOVSKY’S BALLAD “MARUSYA”	122
<i>Demeshko I.</i> MORPHONOLOGICAL CLASSIFICATIONS VERBAL BASIS IN THE UKRAINIAN LANGUAGE	126
<i>Derkeyych N.</i> SEMANTICS OF DERIVED VERBS WITH THE PREFIX ER- IN THE ARTISTIC TEXT	130
<i>Duz L.</i> SUBJECTIVE ASPECTS OF THE PROFESSION-THEMED TEACHER – STUDENT COMMUNICATION AT A HIGHER MUSIC EDUCATION INSTITUTION	133
<i>Diachuk O.</i> VALUES OF SOCIETY IN THE DISCOURSE OF SOCIAL ADVERTISING IN THE UNITED STATES	138
<i>Yelovska Yu.</i> THE DEVELOPMENT OF ENGLISH WRITING SKILLS: FROM THEORY TO PRACTICE	141
<i>Zhaboruke O. A., Zhaboruke I. A.</i> THE PROBLEM OF IMPERSONAL SENTENCES IN MODERN SLAVIC LANGUAGES	145
<i>Zadorizhna N.</i> THE ROLE OF PROSODY IN COMMUNICATING EMOTIONS IN A VICTORIAN NOVEL	149
<i>Kalenyuk S., Voronyuk K.</i> LINGUOCULTURAL TECTONICS OF THE CONCEPT OF “WAR” (BASED ON THE WORK OF S. O. TALAN “NUDE NERVE”)	153
<i>Karachun Yu. H., Borkovska I. P.</i> MAIN CATEGORIES OF ENGLISH SCIENTIFIC AND TECHNICAL TEXTS ON ELECTRICAL ENGINEERING	158
<i>Karikova N.</i> ABOUT THE NORMALIZATION OF USING THE ACTIVE PARTICIPLES IN MODERN PROFESSIONAL LANGUAGE	162

<i>Kechedzhi O.</i> PHONOLOGICAL ASSIMILATION OF FOREIGN LANGUAGE LEXICAL UNITS IN MODERN ENGLISH.....	166
<i>Kobyrynka H.</i> AREAS OF EMPHASIS OF NOUNS IN THE UKRAINIAN DIALECT SPACE.....	170
<i>Kovalevska T. I., Matsera O. A.</i> LINGUISTIC CREATIVITY IMPLICATIONS OF THE PANDEMIC: NEW CONCEPTS, TERMS AND METAPHORES INSPIRED BY THE VIRUS.....	174
<i>Kozachyshyna O., Mosiichuk A.</i> LINGUISTIC AND COGNITIVE MEANS OF HUMOROUS EFFECT CREATION IN SHORT STORIES BY HECTOR MUNRO.....	178
<i>Kolomyis'ka I.</i> GENDERPECULIARITIES OF USAGE OF CITATION-APHORISTIC PHRASEOLOGICAL UNITS IN GERMAN NEWSPAPER TEXT: GENDER ASPECT (ON THE MATERIAL OF GERMAN NEWSPAPER ARTICLES OF "DIE ZEIT" AND "SÜDDEUTSCHE ZEITUNG").....	183
<i>Kolomiichuk K.</i> SEMANTICS OF EXCLAMATIONS IN UKRAINIAN FOLKLORE.....	187
<i>Kostina S., Maletska I.</i> VERBALIZATION OF THE EMOTION "FEAR" IN THE ENGLISH FICTIONAL DISCOURSE.....	190
<i>Kryvolapova O. V.</i> DIFFICULTIES OF TEACHING UKRAINIAN AS A FOREIGN LANGUAGE IN A BILINGUAL ENVIRONMENT.....	195
<i>Kryzhanivska H.</i> HOME PAGE: GENRE APPROACH (BASED ON MODERN ENGLISH WOMEN'S MAGAZINES).....	199
<i>Lazebna N. V.</i> ENGLISH-LANGUAGE SENTENCE PROCESSING: DIGITAL TOOLS AND PSYCHOLINGUISTIC PERSPECTIVE.....	204
<i>Lomakina L. V.</i> FOREIGN LANGUAGE TRAINING IN SPECIAL CONDITIONS.....	207

НАУКОВИЙ ВІСНИК МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Серія: ФІЛОЛОГІЯ

Науковий збірник

№ 46 том 1, 2020

Серію засновано у 2010 р.

Коректор – Вишнякова Я.І.

Комп'ютерна верстка – Кузнєцова Н.С.

Підписано до друку 30.12.2020 р. Формат 60x84/8. Обл.-вид. арк. 30,56, ум. друк. арк. 25,34.
Папір офсетний. Цифровий друк. Наклад 200 примірників. Замовлення № 0321/122.

Надруковано: Видавничий дім «Гельветика»

(Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 6424 від 04.10.2018 р.)

65101, Україна, м. Одеса, вул. Інглєзі, 6/1

Тел. +38 (048) 709 38 69, +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08

E-mail: mailbox@helvetica.com.ua